

Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1953–1956

Simándi Irén

Simándi Irén
**Politika, társadalom,
gazdaság a Magyar Rádióban
1953–1956**

Simándi Irén

**Politika, társadalom,
gazdaság a Magyar Rádióban
1953–1956**

Gondolat Kiadó
Budapest, 2016

A kötet alapjául szolgáló kutatást a Nemzeti Kulturális Alap,
a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatudományi
Intézete és a Kodolányi János Főiskola támogatta.

A kötet megjelenését a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. támogatta.

© Simándi Irén, 2016

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

A kiadó könyvei nagy kedvezménnyel az interneten is megrendelhetők.

www.gondolatkiado.hu

facebook.com/gondolat

A kiadásért felel Bácskai István

A borítót Mező Sándor *A Magyar Rádió épülete a forradalom után* című
fotójának (MTVA/MTI Fotóarchívum) felhasználásával Pintér László készítette

A hátsó borítón lévő fotót Virágh Ildikó készítette

Szöveggondozó Gál Mihály

Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 693 692 1

Tartalom

AJÁNLÁS (<i>Koltay András</i>)	9
----------------------------------	---

ELŐSZÓ	11
--------	----

I. FEJEZET • A KORMÁNYVÁLTÁS ÉVE – 1953

Személyi változás a rádió élén	13
Sztálin halála, a fordulat kezdete	21
A Magyar Rádió Hivatal személyzeti ügyei	29
Nagy Imre a miniszterelnök – fordulat a rádió műsorpolitikájában	34
Nagy Imre kormányprogram megvalósításának propagandája rádió műsoraiban	43
A hibákkal lassan valóban szembe kell nézni. Teljesíthető a terv?	59
Nagy Imre: az erőltetett iparosítás leállítása	75
Mezőgazdaság: 1953 tavasza	79
Nagy Imre: a mezőgazdaság reformja	85
Sztálin halála, 1953	106
Az Országgyűlés hivatalos gyászülése	116
A temetés	118

II. FEJEZET • A MEGÚJULT MAGYAR RÁDIÓ HIVATAL – 1954

A kormányprogram és a párthatározatok teljesítése a rádióban	127
A személyzeti politika változásai a rádióban	139
A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusa után...	142
A Magyar Rádió Hivatal ügyrendje	148
Vegyes hírek az iparból	161

A lehetőségek éve a termelőszövetkezetekben	169
Az egyéni gazdák és a beadási kötelezettség	182
A Mezőgazdasági Kiállítás	188
A Hazafias Népfront megalakulása és a tanácsválasztás propagandája a rádió dokumentumaiban – 1954	190
A Hazafias Népfront alakuló kongresszusa 1954. október 23–24.: Nagy Imre utolsó politikai sikere	201
A választás és eredményeinek propagandája	210

III. FEJEZET • A VISSZARENDEZŐDÉS ÉVE A RÁDIÓBAN – 1955

A pártirányítás és az ellenőrzés „fokozódik”...	215
Új műsorstruktúra és új műsorok a párthatározat szellemében	231
Új őrség a rádió kapujában: az Államvédelmi Hatóság	237
Beszámoló a <i>Magyar Rádió Újság</i> munkájáról	240
A vidéki stúdiók adásidejének csökkentéséről	242
Az ipar tervei 1956-ra	247
Az ipar a hírekben – 1955 tavasza	252
Újabb párthatározat – visszarendeződés az iparban	261
Tervek az iparban – 1955	273
Mezőgazdaság – 1955 elején	277
A mezőgazdaság helyzete a márciusi párthatározat után	280
A Varsói Szerződés a Magyar Rádióban – 1955	294
Az osztrák államszerződés és a német egység propagandája a Magyar Rádióban – 1955	304

IV. FEJEZET • A FORRADALOM ÉVE A RÁDIÓBAN – 1956

Még mindig a visszarendeződés...	315
„Az SZKP XX. kongresszusa a rádióműsorokban”	322
Ki irányítja a rádiót? A rádió káderhelyzete, irányítása, műsorpolitikája a XX. kongresszus után – a bizonytalanság	324
Rehabilitáció a Magyar Rádióban	342
Az ipar: a jelen és a jövő tervei	350
„Tévesztés” a propagandában	362
A forradalom előszele	370
A rádió a forradalomban	376

Ki engedélyezte a tüntetést?	378
Tüntetők a rádiónál és az első összecsapások	382
A „8. gépesített ezred” katonái. A jelszó: „Budapest”	393
A rádió ostroma	401
A rádió „visszafoglalása”	416
A munkástanács megalakulása, működése	423
A Szabad Kossuth Rádió öt napja	436
Szolnok – 1956. november 4.	444
A Kádár-kormány rádiója	448
Feladatok az iparban	453
Vége a begyűjtésnek	457
Karácsony – 1956	462
Visszaköltözés a Bródy Sándor utcába – 1957 tavasza	465
 BÚCSÚ A RÁDIÓTÓL...	 469
 FORRÁSOK ÉS FELDOLGOZÁSOK	 471
 MELLÉKLET	 485
 NÉVMUTATÓ	 487

Ajánlás

Simándi Irén szinte beláthatatlan távlatokkal bíró vállalkozásba fogott néhány évvel ezelőtt. A sok helyen máig feltáratlan magyar médiatörténet egyik legizgalmasabb területét kezdte el kutatni, a Magyar Rádió II. világháború utáni történetét. Jelen kötet sorban már a harmadik monográfia, így a trilógiává emelkedett sorozat 1945-től indulva egészen 1956-ig kalauzolja el az Olvasót a kor legnagyobb hatású médiumának történetében. A Szerző minden követ megmozgatott, minden poros dossziét átolvasott, a Rádió irattárában sokszor már az irattáros munkáját is átvéve annak érdekében, hogy teljes képet adjon annak működéséről. Páratlan és lenyűgöző az a szenvedélyes lendület, amellyel munkáját végezte.

Az a bő évtized, amit a három kötet felölel, nehéz időszaka volt a magyar történelemnek. Simándi Irén azonban a háború utáni zavarodott évek, majd a tomboló önkény időszakáról is olyan tárgyilagosan, empatikusan és a kutatása tárgya iránti – objektivitását mindazonáltal nem csorbító – szeretettel tud írni, ami minden megtörtént személyes és történelmi tragédia ellenére is közel engedi az Olvasót ehhez a korhoz. A Rádió története egyúttal Magyarország története is; a Rádió ebben az időben már régóta ismert módon politikai eszköz, és így megfordultak benne a kor meghatározó szereplői, tudósok, irodalmárok és politikusok egyaránt. A média ugyan folyamatosan változik, de történetében sokszor ismétlődő mintázatok fedezhetők fel: a ma embere sem áltathatja magát azzal, hogy a Rádió története nem releváns a számára is.

Jelen kötetben a Szerző eljut 1956-ig, ami kemény munkája legfőbb jutalmának is tekinthető: a sztálinista terror évei után végre írhat a Szabad Magyar Rádió dicsőséges – mindössze néhány napig tartó – időszakáról. Minden magyar forradalomnak köze volt a kor legfontosabb médiumához: az első magyar újság Rákóczi fejedelmi udvarában született meg, a márciusi ifjak először Landererhez mentek, modern magyar identitásunk egyik legfontosabb formálója, '56 októbere pedig a Bródy

Sándor utcában látott először eldördülő lövéseket. A kötet persze nem zárulhat boldog befejezéssel, a forradalmat leverték, a Rádió is elvesztette szabadságát, de – a levert, mégis sikeres magyar forradalmak jellemzőjeként – mégsem maradhatott ezt követően minden ugyanolyan, mint annakhöz.

Büszke vagyok arra, hogy – először a Magyar Tudományos Akadémia Médiatudományi Kutatócsoportján, majd a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának Médiatudományi Intézetén keresztül – támogathattuk a trilógia második és harmadik kötetének alapjául szolgáló kutatást, mert Simándi Irén munkájának köszönhetően kicsit kevesebb fehér folt maradt a magyar sajtó- és médiatörténet térképén.

Némi csalódottságot érezhet a Szerző, aki – állítása szerint – most elengedi a Magyar Rádió kezét, és más témájú kutatásokba kezd. Az elmúlt évek, amelyeket a Bródy Sándor utca dohos, poros, kincseket rejtő irattárában töltött, nem múlhattak el nyomtalanul, és biztosan marad benne hiányérzet. Ki tudja, talán némi idő elteltével visszatér szeretett témájához, és tovább folytatja a Rádió feltáratlan múltjának bemutatását. Ha nem is lesz így, akkor is mindörökre egybeforr a neve a Rádióéval, és az általa közzétett három kötet megkerülhetetlen forrásává válik mindazok számára, akik a közelmúlt magyar történelmével, a tömegmédia működésével kapcsolatban tisztán akarnak látni, esetleg meg szeretnék érteni sorsunk mozgatórugóit itt, Európa közepén.

Koltay András
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Előszó

A Magyar Rádió történetének kutatását 2009 áprilisában kezdtük. A cél az volt, hogy a források felhasználásával bemutassuk a rádió 1945 utáni szerepét a koalíciós évek propagandájában, a vállalat államosításának az időszakában (1949–1950), majd a Rákosi-féle szigorú pártirányítás alatt. Az 1945 és 1952 közötti korszakot két monográfiában dolgoztuk fel – azonos címmel: „Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban”, amelyeket a Gondolat Kiadó jelentetett meg 2012-ben és 2014-ben.

A jelen harmadik kötet a Sztálin halálát követő változásokat, a Nagy Imre-kormány intézkedéseit, majd az ezt követő 1955-ös visszarendeződést, a XX. kongresszus hatására elindult visszafordíthatatlan folyamatokat és végül a forradalom eseményeit mutatja be. A kutatás során ennél a kötetnél is a rádió tevékenységét vizsgáltuk a párt propaganda-célkitűzései megvalósításában, és azt, hogy a politikában, a társadalomban és a gazdaságban miként valósult meg mindez.

A kutatás során gazdag forrásbázis állt rendelkezésre a tematika elemzéséhez és az egyes források összehasonlító vizsgálatához.

A rádió irányítására vonatkozó dokumentumok elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában találhatók. A rádiót 1948 végétől a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya közvetlenül irányította. Az osztály irataiban meghatározták a párt céljait és azt, hogy azok megvalósításában a rádiónak milyen szerepet kell vállalnia, és a műsorokban milyen módszerekkel érhető el a kívánt hatás.

A kutatómunka nagyobb része a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) Központi Irattárában történt. A rádió vezetőtestületeinek a Rádió Kollégium és a Műsorülés iratai a rádió működésére, a műsorpolitikára vonatkozó utasításokat és azok végrehajtását tartalmazzák. A rádió propagandaszeropét az intézmény egyik meghatározó főosztályának, az Agitációs és Propaganda Főosztály tevékenységét vizsgálva mutattuk be.

Az MTVA Központi Irattárában a személyi dossziékat és lapokat néztük át, ezek a források a rádió munkatársairól tartalmaznak információkat. A hiányossága az, hogy a munkatársak személyes adatain és a rádióban eltöltött időn túl a legtöbb esetben nem követhetők tovább az életutak; csak azoknál a dolgozóknál, akiknek a köztörténethez, az irodalomhoz, a politikához, a művészetekhez kötődött jelentősebb tevékenysége.

A rádió műsorai írásban rögzített, lektorált szövegek voltak. Ezeket a Műsorborítékok őrzik, amelyek az MTVA Archívumában találhatók. A mintegy 16 ezer doboznyi műsoranyag közül választottuk ki a kutatott korszakra vonatkozó forrásokat. Ezekben tükröződött, miként valósult meg a pártirányítás, s az annak megfelelni köteles rádióvezetés, mindekelőtt a rádió propagandájának az alakításában.

A gazdag forrásanyag ellenére az iparra vonatkozóan kevés műsordokumentum maradt meg, itt az adásokat nem rögzítették és nem is írták le. Ezért az erre vonatkozó információkat a Magyar Távirati Iroda adatbázisából vettük át.

Az 1956-os forradalom történetében a rádiónak kiemelkedően fontos szerepe volt. A rádióban és az épület körül zajlott eseményekről, tragédiákról az intézmény archívumában kevés forrás maradt. Ezért a történesek rekonstruálására az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött tanúvallomásokat és kihallgatási jegyzőkönyveket használtuk. Mindezeket jól kiegészítették az MTVA Hangarchívumában fennmaradt visszaemlékezések. A korszak különleges forrásaként kell megemlítenünk a *Magyar Rádió Újság*ot. E dokumentumok mellett az ismert szakirodalom használata is segítette az események hiteles bemutatását.

A kutatómunkához a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. vezetőitől, Dobos Menyhértől és Galambos Istvántól kaptam támogatást. A munkához rendszeres segítséget nyújtott az MTVA Központi Irattára levéltárosa, Sávoly Tamás, az MTVA Archívumának vezetője, Németh Hajnalka és munkatársai, Magyar Zoltán és Nagy Anna, valamint Csízi Mónika, a Duna World Rádió műsortitkára. Mellettük megköszönöm Csuka Béla a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára levéltárosnak és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára munkatársainak segítségét.

A szerző

A kormányváltás éve – 1953

SEMÉLYI VÁLTOZÁS A RÁDIO ÉLÉN

Magyarország újkori történelmében az 1953-as év a változás reményét hozta. Az év elején azonban még a korábbi, kedvezőtlen politikai irány volt jelen. Ennek jegyében született a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának 1953. január 2-án készített feljegyzése, amelyben értékelték a rádió közel másfél éves tevékenységét, és meghatározták további feladatait is. „Az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a Rádió alapján megoldja feladatait, munkája fejlődést mutat”, és az utóbbi időben is „számos fogyatékoságot küszöböltek ki”. A dokumentumból hamarosan kiderült, hogy a „fogyatékoságok” fő felelőse Szirmai István,¹ a rádió vezérigazgatója volt.

A dokumentum szerint azonban „az elért eredmények értékelésénél, a Rádió belső munkájának vizsgálatánál szerzett tapasztalatok mindezek

¹ Szirmai István (1906–1969) újságíró, politikus. A párizsi egyetemen, majd a kolozsvári tudományegyetemen jogi tanulmányokat folytatott. 1949–1953-ban a Magyar Rádió vezetője, az MDP Központi Vezetőségének póttagja. 1953. január 28-án tartóztatták le. A Péter Gábor és társai ügyének vizsgálata folyamán került őrizetbe. Azzal gyanúsították, hogy 1945 előtt rendőr provokátor, a háború után kém- és „kártévő tevékenységet” fejtett ki. 1953. november 14-én hoztak határozatot a szabadlábra helyezéséről, november 18-án szabadult. (Szabadlábra helyezési határozat. Budapest, 1953. november 14. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Vizsgálati dosszié (a továbbiakban ÁBTL V) V 150321. 1955-ben rehabilitálták. Szabadulása után a Bizományi Áruházban, majd a Begyűjtési Minisztériumban dolgozott. 1956 júniusától a Budapesti Pártbizottság lapjának, az *Esti Budapestnek* a főszerkesztője lett. 1956 novemberében jelentkezett pártmunkára az MSZMP központjába. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának, majd az első központi bizottságnak tagja, országgyűlési képviselő, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának, 1957-től az MSZMP Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője, 1959-től az MSZMP Politikai Bizottságának póttagja, 1962-ben tagja lett. 1959-től haláláig a Központi Bizottság titkára, később az Agitációs és Propaganda Bizottság vezetője, a parlament külügyi, ezt követően kulturális bizottságának elnöki tisztségét is betöltötte. *Magyar Életrajzi Lexikon*.

<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/15145.htm> (2015. június 28.)

ellenére azt mutatják, hogy a munka előre haladása, a Rádiónál dolgozó káderek fejlődése a lehetőségekhez képest mégsem megfelelő. *Több tényező között a további gyorsabb ütemű előrehaladás, a kezdeményező készség és bíráló kibontakozása jelentősen gátolja a vezetés nem ki-elégítő volta, elsősorban Szirmai elvtárs munkájában, magatartásában tapasztalható hibás, pártszerűtlen módszere.*"

A rádióban dolgozó „vezető káderek (főosztályvezetők, osztályvezetők) felkészültségéhez mérten nem elég konkrét Szirmai elvtárs irányító munkája, gyakran helytelen értelemben vett nagyvonalúság, nem egyszer elnagyoltság, felületesség jellemzi. Az irányításnak ez a módszere nem segíti kellően még alapvetően fontos nagyobb részkérdések területén sem a munka állandó egyenletes fejlesztését. [...] Információink szerint Szirmai elvtárs nem képezi magát rendszeresen."

A Magyar Rádió Hivatalnál az irányításra vonatkozóan az MDP vezetése úgy látta, hogy „nem alakult ki az egyszemélyi felelős vezetés munkáját helyesen kiegészítő, és alátámasztó kollektív együttműködés a vezetésben – a Rádióknak nincs egybeforrott, kommunista vezető kollektívája. Szirmai elvtárs a Rádiónál dolgozó vezető káderekkel nem tudja megteremteni a kommunista vezető őszinte, elvtársi kapcsolát. Munkájával nem támaszkodik megfelelően a felelős beosztásban lévő kommunista elvtársakra sem, lebecsüli a segítséget, amit bírálataikkal, javaslataikkal nyújthatnak. Ez a munkamódszer a felelős vezető elszigetelődéséhez vezet, gátolják körülötte olyan kommunista kollektíva kialakulását, mely megbecsülve vezetője tapasztalatait, képességeit és irányító munkáját, szoros egységben dolgozik a feladatok minél jobb megoldásán." A dokumentum példaként említette Szendrő Sándort,² aki a Rövidhullámú Osztály vezetője volt, és Hajdú Pált,³ aki az Agitációs és Propaganda Osztályt vezette. Az ő kapcsolatuk „Szirmai elvtárshoz

² Szendrő Sándor (1923–?) 1951. augusztus 13-én került a rádióhoz. Az Idegennyelvű Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője. Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap Központi Irrattára (a továbbiakban MTVA KI). Személyi dossziék és lapok. 37. doboz.

³ Hajdú Pál (1922–?) 1949. január 1-jén került a rádióhoz. 1949. augusztus 1-jéig a rádió és az MTI párttitkára volt. 1949 és 1950 a pártfőiskola hallgatója. 1950–1954 között a rádió Agitációs és Propaganda Osztály vezetője volt. 1954 szeptemberétől 1956 februárjáig kétéves képzésen vett részt a Lenin Intézetben. 1956 februárjától augusztus 31-ig az *Irodalmi Újság* szerkesztőbizottságának tagja volt. 1956. szeptember 1-jétől 1972. október 31-ig a Belügyminisztériumban dolgozott különböző beosztásban. 1972. október 31-én kérte nyugállományba helyezését a minisztériumból. 1973. április 1-től a visszament dolgozni a Magyar Rádióba, és a Külföldi Adá-

alapjában hivatali jellegű. Mások, mint pl. Kozák⁴ elvtárs, a személyzeti osztály vezetője, félnek tőle”.

Még kritikusabban szóltak a dokumentumban Szirmainak a rádió más munkatársaihoz való viszonyáról. *„Nem megfelelő a vezetés és mindenekelőtt Szirmai elvtárs kapcsolata a dolgozókkal. Előfordulnak olyan jelenségek, amelyekből a dolgozók lebecsülésére lehet következtetni, amely lehetőséget nyújt demagógiára és olyan ellenséges munkára, mely a Rádió vezetését és Szirmai elvtárs személyén keresztül a pártot is elszigetelni törekszik. Szirmai elvtárs nem használja fel azt a lehetőséget, amelyet a helyi pártbizottság, szakszervezeti bizottság, a Rádió kommunista aktívájával való kapcsolat helyi kialakítása jelentene.”* Példaként említették, hogy az 1952-es októberi termelési értekezleten, *„ahol a negyedévi céljutalmakat”* osztották ki, *„figyelmen kívül hagyta a párt, a szakszervezet és az osztályvezetők háromhavi értékeléseit, – a velük való előzetes megbeszélés nélkül azokat megváltoztatta. Felszólalásában éles bírálatot gyakorolva több osztály és rovat felett szavakban igényelte a kritikát, beszéde befejeztével azonban nem adta meg a lehetőséget, hogy az elhangzott referátumot vita kövessen.”*

A rádióban a „szóbeszéd” tárgyát képezik az „ilyen és ehhez hasonló kisebb nagyobb hibák”. A feljegyzésben még egyszer kiemelték a már említett termelési értekezleten történeteket, azt, hogy Szirmai „ledorongoló módon válaszolt” a munkatársak véleményére. Szirmai ezen az értekezleten ítélte el a „bratyi” szellemet, amely „bizonyos vonatkozásokban tőle is indult ki”. Példaként írták: „Ember Gyurka,⁵ Vajda Marci,⁶ Szepesi Gyuri⁷ megszólítást”, aminek eredménye lett – a dokumentum

sok Főszerkesztőségének rovatvezetője lett. 1983. december 31-én ment nyugdíjba. MTVA KI. Személyi lapok 1945–1956 között.

Lásd még: https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:2791453938133100::NO::P5_PRS_ID:907758 (2015. március 15.)

⁴Kozák Tibor (1913–?) 1948. augusztus 9-től a rádió személyzeti főosztály-vezetője volt. 1955. január 31-én áthelyezték az Építőanyagfuvarozási Tröszthez. MTVA KI. Személyi lapok 1945–1956 között.

⁵Ember György (1917–?) újságíró. 1948. augusztus 10-től dolgozott a rádióban, az Aktuális Osztály rovatvezetője volt. 1956. november 15-én kilépett a rádióból. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

⁶Vajda Márton (1915–1981) újságíró. 1951-től dolgozott a rádióban. Három éven át volt a Falurádió rovat vezetője. 1977-ben ment nyugdíjba. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 136. doboz.

⁷Szepesi György (1922–) sportriporter. 1945–1947 között a rádió külső munkatársa. 1947-től 1991-ig munkaviszonyban dolgozott. 1992–2005 külső munkatársa a rádiónak. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 37. doboz.

szerint – a „nem egészen pártszerű érintkezési formák és viszonyok kialakulása”.

A káderpolitikával kapcsolatos észrevételek közül fontos kiemelni – írták –, hogy *„Szirmai elvtárs sokszor értehetetlen okokból kiindulva nem szerencsésen válogatja meg azokat, akiket megbecsülésével tüntet ki, akikre a Rádió munkájában fokozott mértékben támaszkodik”*. Szirmai Istvánnak további hibaként rótták fel a munkatársak irányába történő „elvtelen ígéretetést, melyet meggondolatlanul egyes káderek felé folytat”. A rádió több munkatársának is ígéretet tett arra, hogy vezető beosztásba kerülnek. Majd megjelent nála az 1952 második felében a Szovjetunióban felerősödött antiszemita vonalnak való megfelelés: *„Még minősíthetetlenebb az a magatartás, amelyet Rákosi elvtárrsal legutóbb folytatott beszélgetés után tanúsított. Közölte Hajdú és Szendrő elvtársakkal, hogy nem lehetnek helyettesei, mert zsidók és zsidó nem lehet Rákosi elvtárs véleménye szerint helyettese.”* Magáról a beszélgetésben a rádió munkájáról elhangzottakról Szirmai nem tájékoztatta a munkatársait.

A feljegyzésben komoly elmarasztalásként szerepelt a munkatársak különdíjazása. A dokumentum szerint vannak olyan rádiósok, akik a „fizetésük többszörösét vették fel, cikkhonorárium címén a Rádió más osztályai számára írt írásaikért – általánosságban Szirmai elvtárs is fellépett” ez ellen, de voltak olyanok, akiket céljuttatásban részesített. Szirmai István *„maga sem mutat jó példát ezen a téren, mikor legutóbb Helsinkiből írt tudósításaiért fizetésén és megtérített költségein felül 4000 Ft, kiutalására szólította fel”* a Gazdasági Osztály illetékes munkatársát.

A párt által készített részletes feljegyzés összefoglalásaként hangsúlyozták, hogy a „Rádió vezetése már mindinkább elszigetelődik. Nem képes kiaknázni a dolgozók kritikájában, javaslataiban rejlő erőforrásokat, ellenkezőleg, mai munkamódszereivel az alulról jövő bírálat kibontakozásának gátjává válik.”

„A tényleges hibák, a kialakulóban lévő egészségtelen légkör lehetőséget nyújt az ellenség aknamunkájára, a frontok elködösítésére, demagógiára, a pártszerű vezetés aláásására is.” A rádióvezető munkatársaival folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a „pártszerűtlen magatartás tovább harapózik”.

Az MDP Központi Vezetőségének Agitációs és Propaganda Osztálya a rádió vezetése számára javaslatot fogalmazott meg, amelyben azt írták, hogy Szirmai adjon lehetőséget a főosztályvezetők és a rádió párt-szervezete számára, hogy „elmondhassák véleményüket a felvetett kérdésekről”.

A feljegyzésben csak a közelmúltban felmerült problémák szerepelnek – hangsúlyozták, az „egyes jelenségekre, tapasztalatokra, beszélgetésekre” támaszkodva nem kaphattak „átfogó képet a Rádió vezetésének jelenlegi helyzetéről”. Ezért szükségesnek tartják: „1. Bizottság, (a sajtó alosztály, a Minisztertanács elnöksége, esetleg a KEB [Központi Ellenőrző Bizottság] egy munkatársa) irodalmi és zenei téren is járatos elvtársak bevonásával vizsgálja meg a Rádió vezetésének módszereit, tapasztalatairól informálja a Központi Vezetőséget. 2. Az ÁEK (Állami Ellenőrző Központ) vizsgálja meg a Rádió gazdasági vezetését.”⁸ (Kiemelés – S. I.)

Vagyis Szirmai ekkor még a helyén maradhatott, hamarosan azonban eljött érte a „fekete autó”. 1953. január 28-án letartóztatták...

Az Agitációs és Propaganda Főosztály⁹ 1953. február 17-i osztályértekezletén az ipari „agitáció”, az „ellenség elleni harc” kérdései kerültek a főbb napirendi pontok közé. Az osztályvezetők javaslatokat tettek a műsorok minőségének javítására, és beszéltek a jövő feladatairól is. Az értekezleten az osztályvezetők és az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának tagján kívül részt vett Hartai László,¹⁰

⁸ Feljegyzés a Rádió vezetésének helyzetéről. 1953. január 2. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL.) 276. fond. 89. csomó. 250. ő. e. 6–10. o.

⁹ A Magyar Rádió Hivatal egyik legfontosabb osztálya, az Agitációs és Propaganda Osztály 1953 januárjától Főosztályként működött. Vezetője: továbbra is Hajdú Pál, helyettese Szepesi György. A főosztályhoz tartozó rovatok: Ipari rovat, vezetője: Szepesi György; Falurovat, vezetője: Vajda Márton; Hírszerkesztés, vezetője: Burján Béla; Hangos Újság, vezetője: Gellért Endre; Külpolitikai rovat, vezetője: Gömöri Endre; Népművelési rovat, vezetője: Földes Alíz; Oktatási rovat, vezetője: Márton Anna; Sport rovat, vezetője: Molnár Károly; Szovjet és népi demokratikus rovat, vezetője: Jakabfi István. A rovatok vezetői osztályvezetői kinevezéssel végezték feladataikat. A főosztályhoz tartozó, Levelezés vezetője Ádám Istvánné volt. A Magyar Rádió Hivatal szervezet felépítése. 1953. MTVA KI. TD-275/25.

¹⁰ Hartai László (1925–1987) esztergályos, jogász. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett diplomát. A Tájékoztatási Minisztérium, illetve a Miniszterelnökség Sajtó-közigazgatási Osztálya (1947–1948), majd a Népművelési Minisztérium Tájékoztatási Főosztálya vezetője (1949–1951). 1953. február 3-tól 1957. február 6-ig dolgozott a Magyar Rádió Hivatalban, 1953. február 28-tól elnökhelyetesként. 1956-ban, a Magyar Rádió ostromakor részt vett az épület biztosításában. A Fővárosi Bíróság bírója (1957–1959), a Legfelsőbb Bíróság bírója (1957–1960), tanácselnöke (1960–1987). Jogtudósként elméleti és jogfilozófiai kérdésekkel, a polgári perrendtartás és a perbeli igazság problémáival foglalkozott. Számos népszerű jogi ismeretterjesztő mű szerzője és szerkesztője. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. Névpont <http://nevpont.hu/view/9766> (2016. március 10.)

a rádió új vezetője, aki Szirmait váltotta a vállalat élén, viszont csak elnökhelyettesként.

Az értekezleten Gellért Endre,¹¹ a „Hangos Újság” című rovat munkája kapcsán elmondta, hogy riportjaikban felhívták a hallgatók figyelmét, hogy a „Központi Vezetőség, Rákosi és Gerő elvtársak figyelmeztettek bennünket arra, hogy biztosítsuk a 4. tervén teljesítését”. A riportokban „elmondtuk, de magunk elfeledkeztünk róla”. Hajdú Pál főosztályvezető is a rovat felelősségét hangsúlyozta. Az üzemek, bányák egy része az „új tervén első két hónapjában nem teljesítette tervét. Ez bizonyos fokig a mi hanyagságunkon múlt.” A rovat vezetője úgy vélte, hogy ebben a felelősség „nem kis mértékben terheli”.

Kritikaként fogalmazta meg, hogy a rovat munkájának „egyik legfőbb gyengesége, hogy mindig rendkívül hullámszó, – ez összefügg a tervezési munkákkal, ami azt jelenti, hogy a tervek végrehajtásának ellenőrzése” nem minden esetben megoldott.

A 30 perces műsorban arra van lehetőség – mondta Gellért –, hogy úgy kell a tervezést megoldani, hogy „egy héten keresztül pl. egyik nap ezzel a fontos problémával foglalkozzunk, másik nap másikkal stb. Tehát mindig a legdöntőbb kérdés szerepeljen” a műsorban. „Ezt viszont csak a helyes tervezéssel, és ezen túlmenően csak a tervek betartásával lehet elérni.” Molnár Károly¹² a sportrovat vezetője általánosságban azt a problémát vetette fel, hogy a rádió riporterei nem vehettek rész például a „bányász- és kohászati konferencián”, és nem kaptak időben írásos anyagot az ott tárgyalt témákról. Az is előfordul, hogy a „minisztériumok egy-egy esemény előtt egy nappal, [de] van rá eset, hogy aznap” küldenek értesítést a rádióknak. „Ez kapcsolatnak nem elegendő. Jó lenne, ha a Pártközpont beszélne a minisztériumokkal ebben a kérdésben.”

Szél Júlia¹³ az „Ipari rovat” munkatársa elmondta, hogy a munkavégzésben elsősorban az idő hiánya zavarja, ami „felületessé tette” riportjait. Ennek bemutatására elmondott egy példát, ami a Ganz Vagongyárban

¹¹ Gellért Endre (1914–1960) rendező. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/05109.htm> (2015. június 13.)

¹² Molnár Károly (1924–?) 1949. február 1-jétől 1957. február 6-ig dolgozott a rádióban. Először az Aktuális Osztályon, majd az Agitációs és Propaganda Főosztályon, sportszerkesztő munkatárs, riportér, rovatvezető. MTVA KI. Személyi dossziék 1957–1996. 90. doboz.

¹³ Kálmán Árpádné (született: Szél Júlia) (1927–) 1949. április 26-tól dolgozott a Magyar Rádióban, riportér, belső munkatárs. 1992-ben ment nyugdíjba. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 17. doboz.

történt. Négy sztahanovistával készített riportot. „Az volt a feladatuk, hogy a gyengébb dolgozókat tanítsák, vegyék be a brigádba. Ők ezt nem akarták, mert így keresetük csökkent volna. Magyaráztam nekik, hogy ez jobboldali szociáldemokratizmus. Ők tagadták, és kérték, hogy ezt a megjegyzést hagyjam ki a riportból. Sajnos, az időhiány miatt kivettem. Nem tudtam megbeszélni az elvtársakkal, mi a teendő.”

Az osztályértekezleten Szél Júlia ismét kérte a rovat vezetését, hogy ne őt küldjék „mindig” Sztálinvárosba, mert mint mondta, „időhiány miatt” nem veszi „észre az ellenséget”. Ha van idő, akkor több emberrel lehet beszélgetni, többféle vélemény megismerésére van lehetőség. Az időhiánnyal kapcsolatos további problémája az volt, hogy nem tudott tanulni. „Pedig milyen felelősség, ha pl. egy mérnök munkájára rámondjuk, hogy jobboldali szociáldemokrata. Én nem merném rámondani, mert nem ismerem. Erre is idő kell.”

A tervek között szerepelt a „Falurovat” új műsora. Vajda Márton elmondta, hogy az adásokban olyan témákkal foglalkoznak, amelyek a „legszelesebb rétegek előtt” is ismertek. Az új műsor egyórás időtartama elegendő arra, hogy „egy nagyobb lélegzetű dolgot adjunk”. A hallgatók egy-egy téma kapcsán részletes beszámolót kapnak a mindennapi életről, a múltban történetekről és a jövőről is. Az adásban például beszélhetnének a bányászok életéről a múltban, bemutatnák az elért eredményeket, majd pedig a jövő terveit ismertetnék. Az adások lehetőséget adnak a munka „hősies” voltának megelevenítésére is. Az új műsorban „sokkal többet kell mutatni a hazából. Földrajzi képeket kell adni. Nemzeti hagyományainkból. Pl. Semmelweis, Erkel, stb.”

A rovatvezető két példát említett súlyos hibaként. Az egyik esetben a „Falurádió” műsorában egy órán keresztül a gépállomások munkáját akarták bemutatni, és „dínom-dánom, heje-huja lett belőle, a hallgató nem tudott meg semmit a gépállomások munkájáról”. A másik példa a Vajda Márton írásában fordult elő. Az adás írott szövegében két falu szerepelt, az egyiket dicsérte, a másikat figyelmeztette. Az adásban megcserélődött a két név. „Ez súlyos hiba volt.”

Az új műsorral kapcsolatban Padisák Mihály,¹⁴ a rádió dramaturgja elmondta, hogy a „Vas és Acél országában” olyan műsor kell készíteni,

¹⁴ Padisák Mihály (1930–2014) író, újságíró. 1952 és 2001 között a Magyar Rádió munkatársa, szerkesztője, riportere volt. <http://www.mtva.hu/hu/tesztelek/mtva-gyorshirek/bucsuzunk/bucsuzunk-padisak-mihaly-irotol-ujsagirotol> (2015. június 28.)

amely „tükrözi népünk, hazánk életét. Megmutatja néhány riportban vagy írásban pl. egy-egy jól dolgozó üzem életét, ahol teljesítették ter-
vüket.” „A béke hősei” címmel javasolt műsorba „egy-egy hőstettet”
lehetne bemutatni. Ezeket akár „hangjáték formájában” is fel lehet-
ne dolgozni. Ezekben „szükséges volna az ellenséges cselekedetekkel
foglalkozni”. Az elkészült adást meghallgatná egy „jól dolgozó üzem,
vagy gyár”, és erről is lehetne készíteni egy rövid riportot, amelyben
elmondanák véleményüket a dolgozók a műsorról.

Az elhangzottak közül a legfontosabb felvetésekre Hajdú Pál fő-
osztályvezető válaszolt. Molnár Károlynak lehetőségként elmondta,
hogy a bányászati és kohászati üzemekben a munkásokat kell megkér-
dezni a problémákról és azok megoldásáról, hogy „előbbre lendítsék
a kitűzött célok megvalósítását”. A rádió vezetése számára világossá
vált, hogy a „következő időkben más módszereket kell használnunk,
nemcsak a munkások megszólaltatásával kapcsolatban, hanem a mér-
nők, agronómusok, művezetők és általában az értelmiség megszól-
laltatásával is”. A rövid riportok nem adnak lehetőséget a szakmai
kérdések megvitatására. De a tervekben „hosszabb időt” kapnak a mű-
sorok készítői, hogy megbeszélhessék a „műszaki vezetőikkel, mér-
nökökkel, párttal stb. Akkor jobban megértik, hogy miről van szó.”
Vagyis az a feladat – mondta Hajdú –, hogy „több munkást szólal-
tassunk meg, ne csak riportokon keresztül. Mondják el mik a problé-
mák, hogyan látják a problémák megoldását. Jöjjön el pl. a munkás,
a mérnök, az agronómus, gépállomás vezető, és mondja el, hogy mit
lát megoldásként, mit tanácsol a többiek felé, ez közvetlenebb lesz, és
agitatívabb.”

A Szél Júlia által a sztálinvárosi kiküldésről elmondottakat nem tar-
totta indokoltnak, mert ő az, aki „születésétől kezdve ott van, elsősor-
ban” neki „kellett volna meglátni az ott meglévő ellenséget. Hogy ezt
nem látta, nem először került itt szóba, és nemcsak itt.” Szél Juliának
„kellene lennie annak, aki Sztálinváros problémáit úgy ismeri, mint
Sztálinváros vezető funkcionáriusai, pl. pártbizottság titkára, tanács-
elnök stb. – különben nem is tudunk segíteni Sztálinváros építésében.
Nekem is meggyűződés, hogy egyedül az akadályozza ebben, hogy
nincs megfelelően felfegyverkezve a marxizmus-leninizmus tudomá-
nyával.”

Összefoglalójában két feladatot fogalmazott meg Hajdú Pál az osz-
tályértekezlet résztvevői számára: Az első, hogy „váltottassuk meg
agitációnk hangját, műsoraink tükrözzék a harcok nyugtalanságot.
Harcosak legyünk mi magunk is a nehézségek leküzdésében. Meg kell

változtatni agitációnk hangját.” A második: „emelni kell a színvonalat. Erre meg van minden lehetőségünk, a nehézségek előtt nem fogunk meghátrálni.”¹⁵

SZTÁLIN HALÁLA, A FORDULAT KEZDETE

1953. március 5-én meghalt Joszif Visszarionovics Sztálin. Halála után szinte azonnal fontos, bár óvatos lépéseket tett a rádió vezetése. Az Agitációs és Propaganda Főosztály irányításában is változások jelentek meg. Igaz, ezek kívülről csak lassan váltak érzékelhetővé, hallhatóvá. A rádió meghatározó személyiségei egy ideig a régi vonalat követték – annak ellenére, hogy megérezték: az események változásokat hoznak. Azonban a nagypolitikában bekövetkezett bizonytalanság mindenkit határozatlanná tett, ezért többségük inkább várakozó álláspontra helyezkedett.

Az 1953. március 11-én készült jegyzőkönyvben, a márciusban esedékes legfontosabb feladatokat sorolták fel, és a műsortervek megvalósításának szempontjait rögzítették. Így Hajdú Pál a Múzeumkertbe és a Petőfi-szoborhoz tervezett március 15-i ünnepségek közvetítésének gondos előkészítésének a fontosságára hívta fel a figyelmet. A Szovjet-népidemokratikus rovat munkatársainak feladatává tette, hogy megszerezzék a TASZSZ-tól az aktuális szovjet pártvezetők életrajzait: Georgij Malenkovról, Lavrentij Berijáról, Vjacseszlav Molotovról, Lazar Kaganovicsról és Nyikita Hruscsovról.¹⁶

Az áprilisi feladatok között szerepelt a felszabadulási hét és az április 4-ei műsorok előkészítése. Jegyzőkönyv szerint ezekért Szepesi György volt a felelős. A tervekben szerepelt május 1-je és a hónap közepén tartandó választások műsorterveinek elkészítése is. A főosztályvezető felhívta a szerkesztőbizottság tagjainak figyelmét arra, hogy „nagyon kell vigyázni a szervezésre, a munkatársak beosztására, pihenőnapok biztosítására”. Ugyanakkor a műsorok „színvonala nem eshet. [...] A feladatok nagyok és akkor őrizzük Sztálin elvtárs emlékét, és akkor követjük útmutatásait, ha ebből nem engedünk.”

¹⁵ Jegyzőkönyv. 1953. február 17. Az Agitációs és Propaganda Főosztály osztályértekezletéről. MTVA KI. 2. dosszié.

¹⁶ Lásd erről: Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó. Budapest, 2005. 376. o.

Hangsúlyozta azt is, hogy „mind az ipari, mind a falusi rovatban, és általában a rovatokban most már élesebb hang, komolyabb felelősségre vonás legyen észlelhető. Most már áll, amit Révai elvtárs mondott az ellenség tevékenységéről. Ezzel kapcsolatban sokkal élesebb hangot kell megütni. Beszélni kell a bányász-kohász konferenciákról, követelni kell a Sztálin elvtársnak tett ígéret teljesítését.”¹⁷

Az 1953. május 17-én megtartott országgyűlési választások előtti beszédében Rákosi Mátyás az elért eredményekről számolt be, megjelölve egyben a rádió propagandájában megvalósítandó feladatokat is. Ezeket tárgyalta az Agitációs és Propaganda Főosztály 1953. május 11-én tartott osztályértekezletén. A jegyzőkönyvből a Rákosi beszédével kapcsolatos hozzászólások közül kettőt emeltünk ki. Burján Béla,¹⁸ a „Hírszerkesztőség” vezetője elmondta, hogy a híreknek csak egy „szűk területe” foglalkozik a „kizsákmányoló” elemekkel. Hangsúlyozta azt is, hogy „ezek milyen kárt okoznak még most is”. Rákosi kritikájára válaszolva elmondta, hogy a „Hírszerkesztőség” heti műsorideje 600 perc, ebből kb. „20 percet foglalkozik osztályharcos anyagokkal”. A szerkesztőségben tisztában vannak azzal, hogy ez kevés, a heti jelentésekben le is írták mindezt, azt is nyomatékosan jelezték, hogy „nincs ilyen” anyaguk, de az is igaz, hogy „nem” tettek semmit annak érdekében, hogy „osztályharcos anyagokat” dolgozzanak fel. Problémát jelentett az is, hogy ke-

¹⁷ Jegyzőkönyv. 1953. március 11. Az Agitációs és Propaganda Főosztály szerkesztőbizottsági ülés. MTVA KI. TD-216/3.

¹⁸ Burján Béla (1922–2006) újságíró. 1950. január 1-jén került a rádióhoz. 1955-ben a mezőgazdasági rovat vezetője, október 17-től szerkesztőségi titkári besorolásba került. 1956. augusztus 1-től a Televízió Híradó szerkesztőség vezetője lett. 1957. október 31-én kilépett az intézményből, áthelyezéssel a Lapkiadó Vállalathoz.

„Az ellenforradalom idején az ő lakásán jöttek össze (kb. október 26–27-én), ahol megalakítottá a Szabad Kossuth Rádió Szerkesztő Bizottságát, megszerkesztettek egy nyilatkozatot, amelyben megbélyegezték a Rádió addigi elnökét és közvetlen munkatársait, »elhatárolták« magukat tőlük. Ez a nyilatkozat megjelent október 30-án a *Népszavában*, külön rölpapban és más akkor megjelenő újságokban is.” A szerkesztőbizottságban Gömöri (Endre) mellett a második ember volt. „Ők készítették el a listát arról az 50 kommunista rádiós munkatársról, akiket eltávolításra ítélték. Előfordult az is, hogy egy-egy határozatuk alá olyan munkatársak nevét is odairták, akik arról semmit sem tudtak.” 1957 novemberében, a MÚOSZ fegyelmit indított ellene, és „szigorú megrovást kapott, mert az ellenforradalom alatt a Szabad Kossuth Rádió Szerkesztő Bizottságának tagja volt, aktív résztvevője ennek működésében”. Enyhítő körülmény volt, hogy novemberben már dolgozott. „Burján Béla felvételét sem a Rádióban, sem a Televízióban, a fenti okok miatt nem javasolom, semmiféle beosztásba.” Budapest, 1962. április 21. Takács Zsuzsanna (személyzeti osztályvezető). MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 61. dosszié.

vés a munkatárs. A híranyag összeállításában „csak az MTI anyagait” használták fel. Az MTI „hónapok óta egyetlen kulák, rosszul működő tanács, vagy szocdem. munkáról szóló hírt sem közöl egyetlen híradásában sem”. Burján már korábban felhívta a MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának figyelmét erre, a felvetést a párt részéről megvizsgálták, megállapították, hogy az MTI-nek valóban „nincsenek ilyen anyagai”.

Az, hogy miért nincsenek, ekkor még nem volt világos, de elképzelhető, hogy ez már a változással volt összefüggésben. Mindenesetre a rádió „Hírszerkesztősége” munkatársai megpróbálkoztak azzal is, hogy vidéken készítsenek ilyen műsorokat. Vagyis a szerkesztőség munkatársai tudták, hogy „szaporítani kell az ilyen anyagoknak a mennyiségét”.

Burján Béla hibaként emelte ki azt is, hogy a választások előtt egy héttel a műsorokban „nem tettünk semmit annak érdekében, hogy a rosszul dolgozó tanácsokat leleplezzük. Jött már hozzánk is levél arról, hogy a tanácsokban kulákok garázdálkodnak – erre sem figyeltünk fel.”

Rákosi beszédében azt is elmondta, hogy az ország a „jó mód, erő, kultúra országa”. Burján hangsúlyozta, hogy a hírekben „tényeket közöltünk, de főleg csak Inotáról, Diósgyőrről beszéltünk. A fel nem tárt kincseket nem dolgoztuk fel. Nem mondtuk meg, mit tegyünk, hogy ilyen országgá váljon hazánk – most megígérjük.”

Ádám Istvánné,¹⁹ a „Levelező rovat” vezetője a munkásoktól és a parasztságtól kapott hallgatók leveleiről szólva elmondta, hogy a hibát a rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya munkájában látja. Ebben az esetben is Rákosi hívta fel a figyelmet „sok fontos kérdésre. Mi az oka annak, hogy a munkásoktól, parasztoktól nem érkezik annyi levél, mi az oka, hogy az értelmiség alig-alig fordul hozzánk levelekkel. Ha írnak, akkor is csak főleg zenei műsorügyben.”

A levelekben a dolgozók leginkább arról számoltak be, hogy a „munkaversenyekben milyen eredményeket értek el, de hogy az üzemekben milyen hibák vannak, azokról nem esett szó. Nem foglalkoznak eléggé a hiányosságokkal, és mi sem foglalkozunk eléggé azzal a kevés levéllel, amelyek a hiányosságokkal foglalkoznak.”

¹⁹ Ádám Istvánné (született: Petőházi Etel) (1921–?) magyar nyelv és irodalom szakos tanár. 1950. október óta dolgozott a rádióban. Az Agitációs és Propaganda Főosztály Levelezési rovatának helyettes vezetője volt. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

A változást jelezte ugyanakkor a „Népművelési rovatban” a „Női Szemmel” című műsorhoz érkeztek levelek sokasága, amelyeket „főleg háziasszonyok” írtak. Az egyik levélben arról szólt a hallgató, hogy a férjét „elvitték az ávósok, és nem tudja gyermekeit eltartani”. Egy másik levét arról szólt, hogy a „leghelyesebb, ha egy anya saját maga neveli gyermekeit”.

Hasonlóak voltak a „Falu rovathoz” érkezett „jó levelek és a rovat lelkiismeretesen, szívvel bánik ezekkel a levelekkel”. Egy községből érkezett levélben az „egyik paraszt” azt írta, hogy „Sztálin elvtárs halálával kapcsolatban a pap a gyászülés napján körmenetet rendezett, és a falu nagy része a körmenetre ment, a gyászülésre csak 10 ember ment el. Rámutatott arra, hogy a tanácselnök is klerikális, egy gyűjtés alkalmával 100 Ft-ot adott a papoknak.”

A „Levelezési rovat” hibájaként jelezte Ádám Istvánné, hogy a rovat munkatársai sem végzik rendesen a munkájukat. „5-6 sorban sem lehet levelet megválaszolni, ez a levélíró lebecsülése, lerázása. Leveleinkkel tanítani kell a levelezőt. Nemcsak azért írunk, nekik hogy lerázzuk őket.” Ezért Ádámné arra kérte az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetését, hogy „mondja meg ezeket, bírálja az osztályt, hogy ez által is javuljon munkánk”.

Hajdú Pál válaszolt a hozzászólásokra. Legfontosabb feladatnak azt tartotta, hogy a rádió járuljon hozzá a választások sikeréhez. Ennek érdekében „főleg csak az eredményekről beszéljünk, de azért igaz képet kell adni a helyzetről. Éppen ez az, amit igen nagyra tartanak választóink, az egész dolgozó nép – ez megerősíti bizalmukat, mert tudják, hogy amit a párt, az állam ígért, megtartják, a párt szavára építhetnek, mint a kösziklára. Tehát meg kell mutatnunk hibáinkat is. Mint Rákosi elvtárs mondotta: hibáink legalább akkora károkat okoznak, mint ellenségeink. Az MTI is hibás, ha nem beszél hibáinkról. Beszelnünk kell a munkás-paraszt szövetség kérdéséről, a békeagitáció kérdéséről, az ellenség elleni harc, ill. a hibák feltárásáról.” Feladatként emelte ki azt, hogy „foglalkozni kell az új értelmiség fejlődésével – amiről Rákosi elvtárs oly sokat beszélt: a nőkről, fiatalokról. Rákosi elvtárs példát mutatott arra, hogyan kell szélesben, a Népfront jellegének megfelelően agitálni.”

A Rákosi-kultusz tovább élt a rádióban, de Sztálin lekerült a palettáról. A választások előtti héten „nagy feladatok előtt állunk. Jobban ösztökélni kell munkatársainkat. A hét legjobb műsoráért, amely Rákosi elvtárs beszédét legjobban dolgozza fel: nagyobb jutalomban részesítjük. Rákosi elvtárs beszéde alapján minden erővel harcoljunk a

választás sikeréért – mely megmutatja népünk erejét, a népfront mellett, a béke, munka, jólét, felemelkedés, a szocializmus programját. Tegyük meg mindent, ami tőlünk telik!”²⁰

Az országgyűlési választások előtt két nappal, 1953. május 15-én az Agitációs és Propaganda Főosztály szerkesztőbizottsági ülésének legfontosabb napirendi pontja a műsortervek voltak. Az „Ipari rovat” műsorai esetében „gondolkozni kell azon, milyen módon lehetne a versenyszellemet továbbvinni. [...] Tovább kell vinni – meg kell mondani, hogy a verseny nem állt meg. [...] ...és a lemaradókkal is foglalkozni kell. Beszélni kell arról, hogy a munkások megközelítik a műszaki értelmiség színvonalát.”

A rádió feladata, hogy „Rákosi elvtárs beszédével ne csak a Láng-gyárban foglalkozzanak, szélesebb körben kell beszélni róla. Az osztályharc városon és falun egyaránt éleződik. Keményen fel kell lépni azok ellen, akik békés építésünket szabotálják.”

A műsorokban hangsúlyozni kell, hogy a „munkásosztály nemcsak szám szerint nőtt meg, hanem politikailag, és szakmailag is fejlődik. Ezeket be lehet dolgozni a képviselő-portrékba. Egy képviselőjelölttel is lehet foglalkozni, aki továbbtanul az egyetemen.”

Az „Ipari rovat” műsorai mutassák be az „exporttervek” teljesítését. Mutassanak példákat arra, hogy „mennyire elmélyült a Szovjetunióval való kapcsolatunk”.

A „Falurovat” adásaiban beszéljenek az új begyűjtési rendszerről, és arról, hogy az „egyéniileg dolgozó” parasztok „helyeslik-e, amit Rákosi elvtárs mondott”. Kritikaként hangzott el, hogy a „Mezőgazdasági Híradó szerkesztése gyenge”. A műsorokból „ki lehet hozni azt is, hogy a szövetkezeti paraszt jobban érti a munkás-paraszt szövetséget. A munkásosztály segíti pl. a tavaszi munkák elvégzésében. A tsz elnök pl. azt mondja, hogy többet adunk be, mert tudjuk, hogy a munkásosztálynak milyen nagy szüksége van erre.”

„Rákosi elvtárs mondta, hogy minden különösebb beruházás nélkül magasabbra emelhetjük a behozatalt, ha szakszerűen kezeljük a trágyát, öntözéssel gazdálkodunk.” Lehetne ezzel kapcsolatban is beszélgetést készíteni egy agronómmal.²¹

²⁰ Jegyzőkönyv. 1953. május 11. Az Agitációs és Propaganda Főosztály osztálytervezetéről. MTVA KI. 2 dosszié.

²¹ Jegyzőkönyv. 1953. május 15. Az Agitációs és Propaganda Főosztály szerkesztőbizottsági ülés. MTVA KI. TD-206/3.

Az országgyűlési választásokat követő napon, 1953. május 16-ára készült jelentés a Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájáról. A dokumentum bevezetőjében leírták, hogy az országban 800 ezer saját készülékkel rendelkező és 160 ezer vezetékes rádió-előfizető van. A rádió műsorát hat adóállomáson heti 220 órában lehet hallgatni, ez naponta 31 és ½ óra műsort jelent. A Kossuth, Petőfi adókon kívül naponta egy, illetve másfél órás műsor szolgáltat Pécs, Győr, Nyíregyháza és Miskolc.

A jelentésben, a továbbiakban, a Magyar Dolgozók Pártja „iránymutatásainak megfelelően” részletesen leírták a rádió feladatait, ezek közül a legfontosabbakat közöljük. Hangsúlyozták, hogy rádió elsődleges feladata a „békeharc” propagálása, a Szovjetunióval és a „népi demokratikus országokkal” való barátság erősítése és a „béke ellenségeinek” leleplezése, a dolgozók „szocialista emberré formáló” nevelőmunkájának segítése, az országban elért ipari, mezőgazdasági, kulturális eredmények bemutatása. Továbbá „nyújtson alapos politikai tájékoztatást, népszerűsítse hazánkban, a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban elért kulturális, gazdasági és politikai vívmányokat”. A rádiónak ezeket a feladatokat „prózai, zenei műsoraival úgy kell végrehajtania, hogy kihasználjon minden lehetőséget a dolgozók nevelésére. A szovjet rádiók tapasztalatait felhasználva, derült sugárzó, a hazáját győzelmesen építő nép szemléletét tükröző műsorral kell, hogy szolgálja a Rádió a dolgozókat.”

A Magyar Rádió Hivatal „munkájának központjába a párt- és kormányhatározatok végrehajtására való mozgósítást állítja. *Kiveszi részét az ötéves terv feladatainak mozgósítására mozgósító agitációs és propaganda munkából.* (Kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.) A Rádió tervagitációja egyrészt a napi feladatok megoldására, a terv teljesítésére mozgósít, másrészt megmutatja, hogy e terv legfőbb célkitűzése dolgozó népünk életszínvonalának további emelése. Igyekszünk megmutatni, hogy a terv végrehajtása biztosítja Magyarország nemzeti felemelkedését, népünk felvirágzását, nemzetközi tekintélyünk további megszilárdítását.” A nagy építkezések bemutatására külön hangsúlyt kíván fektetni egyes műsoraiban a rádió. Így például a Sztálinvárosban, Komlón folyó építőmunkára vagy a fővárosban zajló fontos építkezésekre, a Földalattira és a Népstadionra.²²

²² Jelentés a Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájáról. 1953. május 16. MTVA KI. TD-320/1.

A rádió 1953. június 15-én megtartott műsorülésén Hartai László az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Kollégiumának üléséről számolt be, pontosabban a rádió ott megvitatott műsorpolitikájáról. Az ülésen érzékelhető volt a különbség a Révai József által elmondottak és Rákosi véleménye között. Ezt azonban csak az értők vehették észre, akik közé nyilván Hartai is tartozott. Ő azonban kommentárjában igen óvatos maradt.

A Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájának eredményes propagandatevékenységéről és a hibákról szólva Révai József hangsúlyozta, hogy a rádiónak „agitációs propaganda feladatokat kell ellátni és ez minden egyes műfajra kötelező. Egészében politikai célokat kell szolgálnia, de önmagában nem lehet elég, ez csak Á.B.C.-je a feladatoknak.” Ezt az alaptevékenységet is „gyakran rosszul” végzi a rádió. „Az agyonpolitizálás, gyerekeség, primitívség, szájbarágás jellemző” a műsorokra. Révai kiemelte, hogy elsősorban a „hírszolgáltatásra jellemzőek leginkább ezek a megnyilvánulások. Lehetetlen volt már hallani hallgatni az utóbbi időben a híreket, agyon voltak politizálva.” A legfontosabb feladat – mondta Révai – az agyonpolitizálás és a „primitív” módszerek kiküszöbölése. „Fel kell mérni, hogy mit hallgatnak a rádióhallgatók, milyen a színvonaluk.” Hibaként emelte ki még a „rózsaszínű agitációt. Úgy néz ki, hogy gyönyörűen épül minden, állandóan hajnalodik, de, hogy milyen problémák vannak, arról nem beszélünk. A hallgatók nem érzik az élet hangját a rádióból.”

Ezt követően Révai arról beszélt, hogy a „hatékonyság szempontjából a rádiót nem lehet összehasonlítani semmivel. Ha jó munkát akarunk végezni, a nagy átlag igényeiből kell elindulni. Az igazságot a legértetőbb módon kell megértetni. A rádiónak mindent szórakoztatva kell ellátni. A szórakoztatva nevelésnek az eddigieknél sokkal nagyobb teret kell kapnia.” A rádió az eddigi agitációs és propagandafeladatokat „közvetlen eszközökkel” igyekezett megvalósítani, a jövőben „a közvetett agitációnak sokkal nagyobb teret kell kapni”.

Hartai elmondta, Révai arra utalt, hogy a rádiót „különböző oldalról, különböző nyomások érik”. Erről az volt a véleménye Révainak, hogy „ezeknek eleget is kell tenni. Az állami szükségleteket ki kell elégíteni. De a rádiónak szuverén joga, hogy meghatározza, hogyan, milyen színvonalon végezze el ezeket a feladatokat. A rádióban a legjobbat a legjobban kell adni.”

Révai a továbbiakban arról beszélt, hogy a zenét és az irodalmat is „fel kell használni agitációs eszköznek”. A politikus véleménye szerint „nincs kulturális vasfüggöny, ha valamely anyag nincs meg szovjet, népi

demokratikus vagy magyar feldolgozásban, akkor nyugodtan felhasználhatjuk a nyugati feldolgozásokat is, csak vigyázni kell a helyes arányokra. A komoly és a szórakoztató zene arányát is helyesnek tartják.” Révai „elismeréssel nyilatkozott” a magyar népzénéről, a kórusok munkájáról. Azt javasolta, hogy a „népdalokat elsősorban szóló előadásban, zenekari kíséret nélkül” tűzze műsorra a rádió.

Révai arról is szólt, hogy az irodalmi anyagok átvétele a különböző lapokból „nem megfelelő. Helytelen volt, hogy nem veszünk át irodalmi anyagot a *Szabad Néptől* és az irodalmi lapokból. Ezeket fel kell használni és átdolgozni a rádióra.” A rádió irodalmi műsorai „külön műfajt képviselnek. Helyes ezért, ha íratunk anyagokat. De olyan állapotokat kell teremteni, hogy az írók érezzék, hogy dicsőség a rádiónak írni.”

A MDP KV Agitációs és Propaganda Kollégiumának ülésén határozatot fogadtak el a műsorpolitikával kapcsolatos feladatok megvalósításáról. A legfontosabb teendőket a következőkben jelölték meg:

– A rádió minden egyes műsorosztályának meg kell vitatnia a műsorpolitikával kapcsolatban elhangzottakat, a Révai által elmondottakat. Az osztályvezetők tegyenek javaslatot arra, hogy a milyen változtatásokat terveznek a műsorok jellegével, címével kapcsolatban.

– Javaslatok figyelembevételével a műsortitkárság tegyen javaslatot a „műsorstruktúra átalakítására”.

Ezek mellett szerepelt, hogy a híreket a tartalmi ellenőrzés miatt a „Hírszerkesztőségnek” „két héten keresztül minden nap” el kell juttatnia Hartai Lászlónak. A rádió harmadik negyedéves műsortervét a Révai által megfogalmazottaknak „megfelelően át kell alakítani”. A rádió műsorainak ismétlésére vonatkozóan az a határozat született, hogy „minden értékes anyagot megfelelő arányban újból műsorra lehet tűzni”. A Zenei Osztálynak több évre szóló „zenei nevelési programot” kell tervezni úgy, hogy mindaz alkalmazkodjon a rádió „zenei intézményeinek zenepolitikájához”. A rádió „dramaturgiai munkáját is a színházaink műsorpolitikájához kell igazítani”. A határozat szerint „sürgősen felállítandók a tanácsadó bizottságok”. A bizottságok létrehozását követően javaslatot kell megfogalmazni a „rádió vezetőségének a bizottságok működtetéséhez”. Az egyes műsorosztályok „tegyenek javaslatokat a túlzott rovatosítás megszüntetésére”. Az Irodalmi Osztályon a Szovjet Népi Demokratikus rovatnál a munkatársakból egyet-egyét „ki kell jelölni a humor és szatirikus műsorok lektorává”. Az Irodalmi Osztály „vegye fel a kapcsolatot az irodalmi lapokkal és folyóiratokkal”. Az egyeztetések után az osztály tegyen javaslatot a rádió vezetőségének arra vo-

natkozóan, hogy miként tudnak együttműködni a különböző folyóiratok szerkesztőségeivel. Az Irodalmi és a Zenei osztályvezetők készítsenek egy listát, amely tartalmazza azoknak az íróknak és előadóművészek a nevét, „akikkel dolgozni” kívánnak. A névsorból azokat, akiket a rádió vezetősége „nem talál megfelelőnek ki kell tiltani”.²³

A MAGYAR RÁDIÓ HIVATAL SZEMÉLYZETI ÜGYEI

Az 1953. május 28-án készült jelentés a rádió személyzeti munkájáról szól. A kádermunkával kapcsolatos feladatokkal, az MDP Központi Vezetősége utoljára az 1951. május 22-i ülésén foglalkozott. A központi vezetőség akkor a párt II. kongresszusa által „kitűzött feladatok végrehajtásának, a felemelt ötéves terv megvalósításának, a békéért folytatott harc további eredményeinek elengedhetetlen” feltételeként a „megfelelő számú politikailag és szakmailag jól képzett” munkatárs foglalkoztatását határozta meg.²⁴

A jelentésben azt is olvashatjuk, hogy a „jelenlegi nemzetközi helyzet és az előttünk álló feladatok szükségszerűen azt igénylik, hogy a Rádió dolgozói politikailag megbízhatók és kulturálisan képzettek legyenek. Feladatunk fokozott éberségre, harcosra, áldozatkésziségre, felelősségtudatra, hazaszeretetre, a párt és a Szovjetunió iránti szeretetre nevelnünk, hogy a legnehezebb helyzetben is bátran felvegyék a harcot a nehézségekkel és legyőzzék azokat.”

A rádió vezetése a „fenti szempontoknak megfelelően” készítette el és osztotta fel a „hatásköri lista szerint” a Személyzeti Osztály munkatársaihoz tartozó egységeket és azok dolgozóit.

²³ Kivonat a Magyar Rádió Hivatal 1953. június 15-én megtartott műsorülésének jegyzőkönyvéből. MTVA KI. 2. doboz. (Az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Kollégiumának üléséről szóló Hartai László által a műsorülésen ismertett jegyzőkönyv tartalmát Hajdú Pál a rádió Agitációs és Propaganda Főosztály rovatvezetői értekezletén ismertette. Jegyzőkönyv. 1953. június 15. MTVA KI. TD-216/4. 6. doboz.)

²⁴ Lásd erről Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2014. 274–279. o.

A Személyzeti Osztály felépítése:

- 1 osztályvezető,
- 1 osztályvezető-helyettes
- 5 személyzeti előadó
- 1 oktatási előadó
- 1 nyilvántartási előadó
- 1 osztálytitkár

A rádióban dolgozók létszáma: 1056 fő, ebből „káder” 326 fő. Ők hatásköri beosztásuk szerint a következő munkaköröket töltötték be.

*Kozák Tibor*²⁵ *osztályvezető*. Hatásköri listáján az osztályvezetők, osztályvezető-helyettesek, rovatvezetők, mérnökök, fontosabb csoportvezetők szerepeltek.

Összesen: 70 fő, ebből „káder” 70 fő.

*Szabó Sándorné*²⁶ *osztályvezető-helyettes*. A jelentés összeállítása idején továbbképzésen vett részt, ezért a hozzátartozó munkatársakat más személyzeti osztályvezetőhöz osztották el.

*Nagy Sándorné*²⁷ *személyzeti előadó*.

Hatásköri listáján szerepeltek:

Idegennyelvű Agitációs és Propaganda Főosztály.	75 fő,	„káder”	53 fő
Külügyi Osztály	6 fő,	ebből „káder”	5 fő
Lebonyolítás	31 fő	„	14 fő
Stúdió Osztály	36 fő	„	19 fő
Zenei Osztály	43 fő	„	22 fő
Összesen:	191 fő	„	113 fő
+ idegen (külső munkatárs) 51 fő			

²⁵ Kozák (Klein) Tibor (1913–?) 1948. augusztus 9-től a rádió személyzeti főosztályvezetője volt. 1955. január 31-én áthelyezték az Építőanyagfuvarozási Tröszt-höz. MTVA KI. Személyi lapok 1945–1956 között.

²⁶ Szabó Sándorné (született: Oláh Katalin) (1913–?) 1950. március 1-jétől dolgozott a rádió Személyzeti Osztályán, előadóként majd osztályvezető-helyettes volt. Az utolsó bejegyzés a személyi anyagában 1956. január 31. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

²⁷ Nagy Sándorné (született: Lakist Rozália) (1917–?) 1951. január 26-tól dolgozott a rádió Személyzeti Osztályán előadóként. Az utolsó bejegyzés a személyi anyagában 1957. február 9. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

Erdős Andrásné²⁸ személyzeti előadó.

Hatásköri listáján szerepeltek:

Központi Igazgatás	8 fő, ebből „káder”	0 fő
Agitációs és Propaganda Főosztály	80 fő	55 fő
Gyermek Osztály	18 fő	15 fő
Irodalmi, Dramaturg	21 fő	20 fő
Levelezési Osztály	15 fő	10 fő
Rádió Újság Szerkesztősége	10 fő	4 fő
Műsortitkárság	15 fő	8 fő
<u>Vidéki Stúdiók</u>	<u>17 fő</u>	<u>6 fő</u>
Összesen:	184 fő	118 fő

Németh János²⁹ személyzeti előadó.

Hatásköri listáján szerepeltek: Nagyzenekar	79 fő, ebből „káder”	0 fő
Kórus	79 fő	0 fő
Kisegyüttes	6 fő	0 fő
Népi zenekar	15 fő	0 fő
<u>Tánczenekar</u>	<u>17 fő</u>	<u>0 fő</u>
Összesen:	196 fő	0 fő

Németh Béláné³⁰ személyzeti előadó.

Hatásköri listáján szerepeltek: Házgondnokság	128 fő, ebből „káder”	0 fő
Óvoda, bölcsőde	13 fő	2 fő
<u>Gazdasági Osztály</u>	<u>34 fő</u>	<u>0 fő</u>
Összesen:	175 fő	2 fő

²⁸ Erdős Andrásné (született: Erdős Mária) (1931–?) 1950. május 1-jétől az Ifjúsági és Gyermekosztályon dolgozott, majd a személyzeti és oktatási osztályon, adminisztrátor, levelező, személyzeti munkatárs, műsorszerkesztő, újságíró, rovatvezető-helyettes, osztályvezető-helyettes, osztályvezető. 1986. április 30-án vonult nyugállományba. MTVA KI. Személyi dossziék 1956–1996. 31. doboz.

²⁹ Németh János (1929–?) 1949. augusztus 31-től dolgozott a rádióban. 1952. november 12-től a Műsorlebonylítási Osztályon, majd a Személyzeti Osztályon dolgozott. Az utolsó bejegyzés a személyi anyagában 1957. december. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

³⁰ Németh Béláné (született: Poór Etelka) (1923–?) 1952. június 3-tól dolgozott a rádió Személyzeti, majd Oktatási Osztályán, előadóként később főelőadóként. Az utolsó bejegyzés a személyi anyagában 1971. december. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

Nem volt előadója a Műszaki Osztálynak, a Fejlesztési Osztálynak és a Garázsznak.

Összesen. 189 fő ebből „káder” 23 fő.

A hatásköri lista alapján a munkatársakat három feladat köré csoportosították:

„I. A káderek munkaközbeni megismerése.

II. Politikai, szakmai továbbképzés.

III. A vezető legyen az első káderes.”

II. Politikai, szakmai továbbképzés: A Személyzeti Osztály előadójának egyik legfontosabb feladata a rádióban dolgozó munkatársak szakmai továbbképzésének szervezése volt. „Egyrészt azért, mert ötéves tervünk fejlődésének üteme megköveteli dolgozóinktól, hogy szakmailag olyan felkészültek legyenek, hogy a Rádióra váró feladatok megoldását mindenkor a követelményeknek megfelelően tudják ellátni. Másrészt azért, mert a Rádió létszámának rohamos növekedését nem tudtuk minden esetben politikailag és szakmailag képzett munkatársakkal pótolni és szükséges volt, hogy tiszta múltú fiatalokkal, akik még politikailag és kulturálisan nem eléggé képzettek, pótoljuk a szükségletet.” A szakmai továbbképzésekre többféle javaslatot dolgozott ki az osztály.

Külső szakmai továbbképzéseken (egyetemek, főiskolák, továbbképzők) 77 fő vett részt. A következő évre 1953/54-es év további 26 főt javasoltak. A rádió munkatársai közül egyetemeken és főiskolákon tanuló hallgatóinak félévi tanulmányi eredménye négyes átlagnak felelt meg. A műszaki egyetemeken tanulók tanulmányi átlaga hármas. A tanulmányait két rádiós munkatárs hagyta abba.

Külső egész napos párt- és kultúrpolitikai iskolai képzésen 8 fő vett részt. A pártiskolán tanuló hallgatók tanulmányi eredményéről nincsenek adatok. A kultúrpolitikai iskola hallgatói munkájával elégedettek oktatóik. A népművelési iskola vezetői nem minden esetben voltak elégedve a hallgatók teljesítményével. Kiemelték Halasi Olivért, kinek nem elsősorban a tanulmányi eredményei rosszak, hanem a „magatartásával és politikai állásfoglalásával” voltak problémák. Ezért felmerült már az „iskoláról való kizárása is”. Voltak olyan hallgatók is a rádió munkatársai között, akik nehezen, de szorgalmasan, példamutatóan tanultak.

Belső szakmai továbbképzésen a rádió munkatársai közül 170-en vettek részt. A továbbképzést három különböző – újságírói, kultúrpolitikai, műszaki – szakon szervezték meg. A három tanfolyam már két éve tartott, az újságírói és a kultúrpolitikai félévi és év végi összefoglalóval zárult. A jegyzőkönyv szerint a tanfolyamok eredményessége változó. Az

újságírói képzésre az érdeklődés hiánya a jellemző, a jelentős lemorzsolódás mellett, amely a tananyag és az irodalom színvonaltalanságával magyarázható. Így „nem adott komoly segítséget a napi munkához”. Az érdeklődés hiányának másik okát abban látták, hogy az osztályvezetők „nem foglalkoztatták kellően beosztottjaikat, hogy rendszeresen vegyenek részt” a tanfolyamokon.

A dokumentum III. pontja szerint a „vezető legyen az első káderes”. A jelentésben a MDP Központi Vezetősége 1951-es határozatára hivatkoztak, amely kimondta, hogy az „első káderes a terület vezetője kell, hogy legyen”. A legnagyobb probléma az volt, hogy az osztályvezetőknek nem volt tervük a „dolgozókkal való foglalkozásra. A káderfejlesztési terv végrehajtását egy-két osztály kivételével majdnem teljesen egészében a Személyzeti Osztály hajtotta végre.”

A jegyzőkönyv záró fejezetében a Személyzeti Osztály hatékonyabb működése érdekében javaslatokat fogalmaztak meg. Ebben hangsúlyozták, hogy a szakosztályvezetőket „tehermentesíteni kell” minden más tevékenység végzése alól, hogy kizárólag a személyzeti ügyek intézésére koncentráljanak. Megfogalmazták azt is, hogy a „szakosztályvezetők a területükhöz tartozó személyzeti előadónak segítsenek elkészíteni a foglalkozási tervet, hogy kivel tartják fontosnak a soron következő foglalkozást”. Készítsenek tervet arra is, hogy „ők kivel kívánnak foglalkozni és a foglalkozást rövid feljegyzés formájában rögzítsék”. A szakosztályvezetők feladataként fogalmazták meg azt is, hogy önálló személyre szóló javaslatokat tegyenek a káderek ügyében, és ha tervezetük megfelel, akkor annak megvalósítása elkezdődhet. A belső szakmai tanfolyamon eredményes vizsgát tett hallgatók kapjanak „olyan bizonyítványt, hogy az egyéves újságírói, illetve egyéves kultúrpolitikai iskolát a Rádióon belüli szakmai oktatás keretében elvégezte”. Utolsó feladatként határozták meg annak a vizsgálatát, hogy a „belső szakmai továbbképzést” miként kívánja biztosítani a Személyzeti Osztály az 1953/54-es évben azoknak, a munkatársaknak, akik „valamilyen külső szervezett oktatásban nem vesznek részt”.³¹

³¹ Jelentés a Magyar Rádió Hivatal személyzeti munkájáról. 1953. május 28. MTVA KI. TD-321/14. 8. doboz.

NAGY IMRE A MINISZTERELNÖK³² – FORDULAT A RÁDIÓ MŰSORPOLITIKÁJÁBAN

Nagy Imre 1953. július 4-én mondta el kormányprogramját az Országgyűlésben. A Magyar Rádió Hivatal elsőként reagált a miniszterelnök

³² A Magyar Dolgozók Pártja vezetésének delegációja 1953. június 12-én indult Moszkvába. A küldöttség tagjai: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Nagy Imre, Hidas István, Szalai Béla, Hegedüs András, Földvári Rudolf, Dobi István. A meghívottak nagy része nem tudta, hogy miért hívták őket a Kremlbe. A Titkárság tagjai Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Nagy Imre és Hegedüs András június 3-án értesültek arról, hogy a Sztálin halála utáni szovjet vezetés nem elégedett a magyar helyzettel. 1953. június 13-án kezdődtek a tárgyalások Sztálin egykori dolgozószobájában, amely a SZKP KB ülésterme lett. A szovjet politikai vezetők közül a legbefolyásosabbak voltak jelen: Georgij Malenkov miniszterelnök, Lavrentij Berija miniszterelnök-helyettes és belügyminiszter, Vjacseszlav Molotov külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes, Nyikita Hruscsov az SZKP KB titkára, Nyikolaj Bulganyin honvédelmi miniszter és Anasztasz Mikojan miniszterelnök-helyettes. Jelen volt még tanácskozási jog nélkül két szovjet „magyar -szakértő” is: Kiszjeljov nagykövet és Vlagyimir Bajkov, az SZKP KB külföldi kommunista pártkapcsolatok osztálya, magyar referense, egyben tolmács. A megbeszélés kezdetén Malenkov három témakör megvitatását javasolta: a gazdaság egyes kérdéseinek, a káderpolitika helyzetének és az önkényeskedések megvitatását, valamint a hibák kijavításának lehetőségét. (A nagyon fontos tanácskozás előzményeinek egyike, hogy Rákosi már Sztálin temetésén, 1953. március 9-én is tárgyalt a szovjet vezetőkkel, majd május utolsó napjaiban újra Moszkvában tartózkodott. Az MDP Titkárságának június 3-án számolt be a Moszkvában kapott feladatokról. Tíz nappal később derült ki, hogy nem egészen úgy, ahogyan a szovjet vezetés akkor útjára bocsátotta.) Rákosi kapott először szót. Malenkov és a szovjet vezetés nem ezt a választ várta Rákositól. Az általa elmondottakból kiderült, hogy nem teljesítette a korábbi instrukciókat. Malenkov első sorban a mezőgazdaságban végre nem hajtott intézkedések miatt bírálta Rákosit. Ezt követően Berija kapott szót. Ő szintén a mezőgazdaság állapota miatt emelt először kifogást, de mondanivalójának lényege az ÁVH tevékenységéhez kötődött, a letartóztatottak magas számát, az államvédelem Rákosi által való irányítását súlyos hibának tartotta. „Berija nyitotta meg a Rákosi elleni személyes támadások sorát, s kijelentette: már csak azért is le kell mondania a kormányfői tisztégről, mert »helyesebb volna, ha a minisztertanács elnöke magyar volna«. [...] Berija ejtette ki először Nagy Imre nevét... [...] »Ha Nagy elvtárs lesz a Minisztertanács elnöke, Rákosi elvtárs maradjon a párt élén, mint gazdag tapasztalatokkal rendelkező és a párt ügyéhez hű elvtárs. Nagy elvtárs megfelelő lenne a Minisztertanács elnökének (párthű, magyar, ismeri a mezőgazdaságot).«” A tárgyaláson sorra szólalt fel a többi szovjet vezető is. Hruscsov volt, aki egyebek mellett Rákosi fejére olvasta, hogy az elkövetett hibáért „nem csupán az adminisztratív túlkapásokért, egyértelműen” őt terheli a felelősség. A megbeszélésen napvilágra került Rákosi Nagy Imre iránt

beszédére³³, vállalta, hogy feladata a jövőben az új kormányprogram megvalósítását segítő propaganda lesz. A propaganda azonban tükrözte a kialakult helyzetet: a bizonytalanság, az érvek, az ellenérvek, a belső viták jellemezték.

Mindez már megjelent a rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya 1953. július 6-án tartott rovatvezetői értekezletén. A napirenden egyetlen pont szerepelt: az új kormányprogrammal kapcsolatos feladatok.

Hajdú Pál hosszan elemezte a történeteket. Nagy Imre beszédét magyarázva fontosnak tartotta kiemelni: *„a mostani fordulat, ami azt jelenti, hogy egy új szakasz veszi kezdetét. Eddigi eredményeinket nem tagadhatjuk meg és nem is tagadjuk meg, a Párt vezetésével nap mint nap rendkívüli nagy és jelentős eredményeket értünk el.* Sztálinváros továbbra is Sztálinváros marad, jelentős eredménye népünk eddigi munkájának. A magyar nép életében beállott hatalmas gazdasági, kulturális változás, az egész dolgozó nép felemelkedése mind-mind Pártunk eredménye és ebből nem tagadhatunk meg semmit sem. Helytelen lenne, ha mi most csak a hibákat látnánk meg, és csak azoknak adnánk hangot. Ferde képet mutatnánk, és az ellenséget szolgálnánk ezzel. A Párt hatalmas önkritikája a hatalmas erőt mutatja. Ez azt jelenti, hogy sokkal biztosabban menjünk a szocializmus építése felé. Ezek a hibák nem jelentékeny hibák, de alapvető hibákról van szó.

A szocializmus építésének túlzott tempója – ezzel szorosan összefügg a szocializmus gazdasági alaptörvényének megsértésével, nem emelkedett a dolgozók életszínvonala. A túlzott iparosítás hibája helyzetünk helytelen értékeléséből fakadt. A Szovjetunió teljesen más körülmények között iparosított. [...]

régóta érzett ellenszenve is. Rákosi nem értett egyet ott sem Nagy Imre tervezett gazdasági reformjaival. De a „véggépp megsegényített” politikusnak „nem maradt más választása, mint beleegyező választ adni”. Lásd erről Rainer M. János: *Nagy Imre 1896–1953. Politikai életrajz.* Első kötet. 1956-os Intézet. 1996. 490–530. o.

³³ Nagy Imre 1953. július 4-ei miniszterelnöki beszédét a rádió egyenes adásban közvetítette. A beszéd fogadtatása vegyes érzelmeket váltott ki a társadalom különböző rétegeiben. A parasztság nagy lelkesedéssel fogadta a hallottakat, a munkáságra a mérsékelt lelkesedés volt a jellemző, a párttagság körében pedig a bizonytalanság lett úrrá. Nagy Imre 1953. július 4-étől 1955. március 28-áig állt a kormány élén. Ez alatt az idő alatt számos változásra került sor a gazdaság-, a társadalom- és a kulturális politika területein. Lásd erről Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* i. m. 375–384. o. Valamint Rainer M. János: *Nagy Imre.* i. m. 531–542. o.

A mi iparunk nem vonta le eléggé ennek tanulságait, és ebből származott a túlzott iparosítás. Ebből származott a másik hiba is, hogy egy gazdasági autarchiára törekedtünk, elzárkózásra a népi demokráciáktól. Csak saját erőnkre támaszkodtunk. Ez olyan mérvű volt, mely egy sor előnytől elütött bennünket a Szovjetunió, népi demokráciák, sőt a kapitalista országok kereskedelmétől, ill. ezekből kapott iparcikkektől. Pedig sokat nyertünk volna. – Ennek következménye egy olyan indokolatlan elferdülés, mely burzsoá maradvány. A mi vezetőink olyanok, mint amelyek nincsenek más népi demokráciának – ezt mondtuk. A vas és acél országának jelszava nem eléggé megalapozott jelszó. Túlértékelték ezeket a lehetőségeket, hiányzott ehhez a vas, acél és szén. Ezzel összefügg az életszínvonal csökkenése. Ugyancsak csökkent a kiskereskedelemi forgalom is 11%-kal. Ez jelenti a szocializmus alapvető gazdasági törvényeinek megsértését.”

Hajdú Pál a továbbiakban az új kormányprogram legfontosabb változásokat jelentő pontjairól beszélt. „Az a politika, amit a Párt, a Kormányunk most követ, ez a legszélesebb tömegekre támaszkodik. A szocialista iparosítás alapelvei érvényben maradnak továbbra is.” Az új kormányprogram szerint lassul a „nehézipar építésének” tempója, és „sokkal fokozottabb energiát fordít a közszükségleteket ellátó iparra. Ez nem ellenkezik a szocialista iparosítás elveivel.” A jövőben is „kulcskérdés marad a nehézipar az országban”, és meghatározó lesz a termelőeszközök gyártása. „Persze, nem túlméretezett mértékben, előrehaladva a közszükségleti cikkeket gyártó iparral szemben.” A külkereskedelemben „sokkal jobban támaszkodni fogunk a Szovjetunió és a népi demokratikus országok együttműködésére. [...] Jobban ki kell használni a lehetőségeket, melyeket ezen keresztül kapni tudunk, hogy ne kelljen fölösleges terheket ráakasztani a dolgozókra.” A dolgozókra nagy terheket rótt a nehézipar gyorsított ütemű fejlesztése. Az új gazdaságpolitika lassította a nagy beruházások építését: Diósgyőr, a földalatti. A föld feletti tömegközlekedés fejlesztése „gyorsabban javíthat a nehézségeken”.

„Az ipar területén elkövetett hibákból következik a további sok hiba: sok adminisztratív hiba is, a túlhajtott ütemből következik. 85 000 kiahágási büntetés volt, 400 000 beszolgáltatás terén behajtott büntetés.”

Túlzott tempó volt a „szövetkezetek terén is és az állami gazdaságok fejlesztése terén is. Az összes szántóterület 13%-a állami gazdaság, – a teljes kollektivizáláshoz 10% szükséges. A tartalékföldek mennyisége: 900 000 hold. Ez nagy terület. Ehhez hozzájárult a szektáns politika. Ha pl. a tanács valahol hiányt tapasztalt, akkor ráakasztotta a kulákokra.

Most a kulákgazdaságoknak is kedveznek egy bizonyos fokig. Persze, nem engedik, hogy kizsákmányolja a falut és a népet.” Ugyancsak a „szektáns politikának volt az eredménye, hogy az egyéniek elhanyagolták földjeiket, nem ültettek szőlőt, gyümölcsöt. Nem látták értelmét.”

Az új kormányprogramot összességében „igen sok veszély” fenyegeti „bal- és jobboldalról egyaránt. Sokféle visszhang lesz. Általában, bizalommal fordulnak az új politika felé; a munkások részéről azonban; hogy rendben van, emeljük az életszínvonalat, de miért kell szabadon bocsátani az internáltakat, kitelepítetteket, minek kell visszaengedni a kiskereskedőket. Nem lehet egyoldalúan értékelni. A szocializmus félreértéséről van szó! A kormány új irányvonalát alaposan meg kell magyarázni. Az ellenség olyan hangokat visz, hogy gyenge ez a rendszer, a példa is mutatja, de csak fügefalevél, csinálja mindenki (mármint az ittlévő ellenséges erők), mint [a] »Szabad Európa«³⁴ mond neki. Konkrét dolgokhoz kell ragaszkodni.”

Hajdú Pál a kormányprogram aktualizálásáról, a rádió munkájában abból adódó feladatokról beszélt. Arról, hogy alapvető változás következik be a főosztály munkájában, és a propaganda hangja is meg kell, hogy változzon. *A kormányprogramhoz igazodva az iparcikkek és az élelmiszerek előállításának fokozása esetében, a műsorokban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy eddig milyen alapvető cikkek hiányoztak és, hogy a változások következtében a hiány fokozatosan eltűnik.* A parasztságot sújtó korábbi pénzbüntetések eltörlése milyen „könnyebbség” lesz a jö-

³⁴ A Szabad Európa Rádió kommentárjaiban foglalkozott Nagy Imre új kormányprogramjával. Az eseményeket leginkább a *Szabad Nép* cikkeiből követték. Az ismeretek hiányában nem tudták reálisan megítélni a miniszterelnök törekvéseit, ellenséges hangnemben írtak a kormányprogram egyes pontjairól, kételkedve fogadták azok megvalósíthatóságát. A kommentárok megírásához a rádió amerikai vezetése nem adott direktívát. A kormányprogrammal foglalkozó dokumentumok közül a mezőgazdaságban bekövetkező változásokkal kapcsolatban egyetlen irat határozta meg a feladatokat. A rádió mezőgazdasággal foglalkozó adásaiban hangsúlyozni kell az önálló parasztgazdaságok életképességét a termelőszövetkezetekkel szemben. Nagy Imre programjában a kormány részéről tett engedményekkel kapcsolatban beszélni kell azok jelentőségéről, de azt is közölni kell a hallgatókkal, hogy az engedmények előnyeit sok munkás- és parasztcsalád még nem érzékeli, vagyis sokuk életére nem hatott kedvezően a folyamat. A rádió belpolitikai kommentárjaiban rá kell mutatni arra is, hogy a meghirdetett gazdasági program a kommunista rendszer alapvető hibáit nem tudja megoldani. Lásd erről Simándi Irén: *Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámhosszán 1951–1956.* Gondolat Kiadó. Budapest, 2005. 76–88. o.

vőben. A munka törvénykönyv betartása is jó téma lehet egy-egy műsorban. Vagy az, hogy „hozzáfogtak-e már a házak tatarozásához stb.”.

A műsorokban a jövőben sokkal többet kell foglalkozni a szakszervezetekkel, „most a dolgozók védelme kell, hogy a középpontba álljon”. A gyárakban, üzemekben álltak a gépek korábban, akkor „anyaghiány” miatt nem volt termelés, „azt mondtuk opportunizmussal állunk szemben, objektív nehézségekre hivatkoztak. Nem hagytuk a szakszervezetet kijavítani ezeket a hibákat.”

A rádiónak az adásokban továbbra is „beszélni kell [...] a meglévő bajokról. Nem szabad átesni a ló másik oldalára, viszonylag tárgyilagos hangot kell megütni. Nem arról van szó, hogy egyik napról a másikra minden árat leszállítunk. Ez hosszú folyamat lesz. Részleteket kell kommentálni. Őszre jelentősen, láthatóan emelkedni kell az életszínvonalnak. Ezt persze köszönni kell a pártnak, ez a bizalom hangja a dolgozók részéről. Ezt sem szabad túlzásba vinni. Őrizkedni kell említésétől. Lehet a vezető elvtársakról beszélni, de nem feleslegesen. A diszpécserben továbbra is a követelődző hangot kell megütni, de vigyázni kell arra, hogy az elvtársi legyen.” Az életszínvonal emelése esetében „meg kell mondani”, hogy a „Párt és a Kormány programja ez elsősorban”.

A munkásokkal a jövőben „nagyon sokat kell és alaposan foglalkozni. Eddig azt mondtuk, hogy ez a vezető erő, és kötelezettségei vannak, szorítsa meg jobban a nadrágszíjat. Most azt mondjuk, hogy a munkásosztály a vezető erő, nemcsak az a kötelezettsége, hogy teljesítse a tervet, hanem a kormány kötelezettsége, hogy jobban kielégítse az igényeket. Nemcsak kötelezségei vannak a munkásoknak! Jobban el kell ismerni általában a munkásosztály eredményeit, teljesítményeit, hűségét a Párt, a szocialista építés ügyéhez. Nem lehet hízelkedő, alázatos hang a munkásosztály irányába, de el kell ismerni határozottan, hogy kimagasló érdemeket szereztek.

Előtérbe kell helyezni a marxista tételeket, hogy a tömegek csinálják a történelmet. Meg kell mutatkoznia az egész országban. Ezért kell megszüntetni a személyi kultuszt is. Helytelen volt, hogy Gerő elvtárs volt a gazdasági ügyek vezetője párt- és állami vonalon, Révai elvtárs volt az oktatási ügyek vezetője párt- és állami vonalon stb. A párt levonta a hibákból a következtetéseket, és rájött, hogy többet kell foglalkozni a tömegek szerepével, a történelem alakítóival. A kritika – önkritikával nagyon sokat kell foglalkozni. Ezt nem szabad korlátozni, elő kell segíteni a legszélesebb kibontakozását.”

Hajdú Pál kiemelte, hogy a mezőgazdaság fejlődése érdekében a közepparasztságra kell támaszkodni, és „velük is szövetségre kell” lép-

ni. „A középparasztok felé is agitálni kell. Most érvényét veszti az őszi szövetkezeti nagy tagosítás. Nem veszti érvényét az a politika, hogy a szocializmus építéséhez szükséges a szövetkezetek fejlődése. A parasztnak nyilvánvalóan ez biztosítja a további felemelkedést.” A rádiónak a szövetkezek propagandáját „úgy kell tervezni”, hogy a műsorokban az hangozzon el, „hogyan dolgozik XY szövetkezet – erről kell elsősorban beszélni. Ez kell, hogy vonzza a dolgozó parasztnak széles rétegeit a szövetkezeti mozgalom felé.” A rádió nem fogja azt mondani, hogy „aki akar lépjen ki”, de az erőltetett „szövetkezeti agitációt” sem szorgalmazták. A mezőgazdasági műsorok közül kettőt, a „Szövetkezeti híradót” és a „Mezőgazdasági híradót meg kell szüntetni”.

A főosztályvezető beszédében áttért az „ellenség elleni harc kérdésére”. A rádió műsoraiban a „kulákok elleni harcot konkrétan kell vinni. XY kukák – ezt és ezt csinálta stb.” Az egyházzal kapcsolatban elmondta, hogy azzal is „konkrét formában” kell foglalkozni. „A természettudományos, felvilágosító munka nyomán, a marxista világnézet terjesztése” a feladata a rádiónak. „Nekünk az internacionalizmus kérdését fokozott mértékben előtérbe kell helyezni.”

Hajdú Pál a rádió eddigi tevékenységével kapcsolatban önkritikát gyakorolt. „Meg kell mondani, hogy mi tulajdonképpen igen sokszor hazudtunk agitációnk során. Különösen akkor, amikor az életszínvonalról beszéltünk, nem mondtunk igazat. Most előtérbe kell helyezni azt a problémát, hogy a szocializmus van az emberért és nem megfordítva, nem öncél ez. Magyarítani kell a szocializmus gazdasági alaptörvényét. Beszélni kell arról, hogy milyen hibákat követtünk el és hogyan akarunk ezen javítani. Rákosi elvtárs továbbra is a párt vezetője marad, továbbra is a párt tekintélye Rákosi elvtárs tekintélyét jelenti, a párt sikerei továbbra is Rákosi elvtárs sikereit jelentik stb. Anélkül, hogy a személyi kultuszt vinnénk.” [...] „Az oktatásban megszűnik a Sztálin-életrajz, és Rákosi-életrajz tanítása, párttörténet lesz, amely keretében tanulnak majd Sztálin és Rákosi elvtárs életéről.”

Hajdú a törvényesség helyreállítása kapcsán megjegyezte, hogy a rádió műsoraiban meg kell jelenni a „kormányprogramban” elhangzottaknak. „Be kell tartani az államnak és a dolgozóknak egyaránt Nagy elvtárs beszédének azt a részét, hogy, aki nem tesz eleget kötelezettségeinek, kihasználja az állam jóindulatát, azzal szemben keményen el fogunk bánni. Hivatkozni kell a kommunistákra, becsületes dolgozókra, hogy harcoljanak a törvényesség betartásáért.” A rádió agitációjában ismertetnie kell azokat a „jogokat, melyek a dolgozóknak járnak, és azokat a kötelezettségeket, melyeket be kell tartaniuk”. Az egyik leg-

fontosabb a munkafegyelem betartása. A műsorokban hangsúlyozni kell a „politikai munka” jelentőségét. „Beszéljünk arról, hogy mi vagyunk, akik irányítják a dolgokat, a párt tette lehetővé, hogy bátran, nyíltan felvesse ezeket a kérdéseket” a rádió. Az a „kötelessége”, hogy a kormányprogramban meghatározott feladatokat végrehajtsa.

A rádió által elkövetett hibák közül kiemelte azt, hogy a műsorokban „csak a nagy építkezésekkel” foglalkozott. A nehéziparon belül is elsősorban a „kohászattal, a kohó tűzében a termelés nagyságával stb. és nem az emberekkel [...] az emberek bajaival. Agitációnkban elsősorban az öntudatosokra építettünk, akiket elsősorban lelkesítettek nagy építkezéseink. A lentről jövő dolgok nem kerültek fel. [...] Általában, túl rózsás életet mutattunk be agitációnkba, elzártuk agitációnkat a tömegtől, nem érezték őszintének a rádió hangját.” Hajdú úgy vélte, hogy ez volt az oka annak, hogy a rádió Ipari rovata kevés levelet kapott. „Érzéketlenek voltunk a panaszokkal szembe, melyeket felvetettek. Ha átéreztük volna, akkor felvethettük volna komoly fórumok előtt.”

Hajdú Pál az értekezlet résztvevőinek a továbbiakban a saját vezetői módszereiben elkövetett hibáiról beszélt. *Ezek között szerepelt az, hogy időhiányában nem tudott eleget foglalkozni a munkatársak problémáival, gyakran volt „fölnyes” velük, nem hallgatta meg a véleményüket, és a későbbiekben nem vette figyelembe azokat. A főosztály munkájában „sokszor elnéző” volt a „hibákkal szemben” nem volt „elég következetes ezen a téren”. „Nagyon keveset” foglalkozott a „dolgozók szociális problémáival”. Az egyes rovatoknál „sok munkatárs van, aki túlterhelt, aki többet dolgozik, mint amennyit elbír. Nagyon sokszor érzéketlenül mentem el ezek mellett a problémák mellett” – mondta.*

„Munkám során nem támaszkodtam eléggé a pártszervezetre, amelynek az lett volna a feladata, hogy segítsen azon a téren, hogy meghalljam a dolgozók véleményét az én munkámról és módszeremről. Nem használtam feladataink megoldásának keresztülvitelében a pártszervezetet és a szakszervezetet sem.” Változtatni kell a „vezetés módszerein”, hogy a felsorolt hibákat ki lehessen javítani. Meg kell vizsgálni a rádióban a munkafegyelem, az ellenőrzés kérdését, a határozatok pontos betartását, ha ezekben nem történik változás az „ellenség már is dolgozik”.³⁵ (Kiemelés – S. I.)

Az új kormányprogram feladatainak ismeretében 1953. július 16-án az Agitációs és Propaganda Főosztály szerkesztőbizottsági ülésén a

³⁵ Jegyzőkönyv. 1953. július 6. MTVA KI. TD-216/4. 6. doboz.

tervek és feladatok megbeszélésére került sor. Elsőként az „Ipari” és a „Falurovat” új műsorairól esett szó a Nagy Imre és Rákosi Mátyás beszédeiben szereplő témáknak megfelelően. Mind a két politikus „beszédén végigvonul a munkásosztály szerepe” – mondta Hajdú Pál. A rádió műsortervéből „ez nem derül ki. Pl. melyen szükség volna arra, hogy beszéljenek az emberek a Párt szerepéről, a Párt iránti hűségükről, a Párt iránti szeretetükről, a Pártba vetett bizalmukról”. A kormányprogramnak megfelelően a „fő kérdéseket kell felvetni. A hangos riportoknak különböznie kell az eddigiektől. »A munkásosztály a dolgozók életszínvonalának emelése érdekében« – ez a fő kérdés. A könnyűiparnál elsősorban az önköltségsökkentésről és a minőségről kell beszélni.”

A „Falurovat” általános „hibája az, hogy a városi dolgozók életéről” beszél más műsorokban is, mint a „Hangos Újságban”, de a „falusi dolgozók életéről nem, még a »Falurovat« sem beszél róluk, pl. áruellátás kérdése falun, a MEDOSZ (Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Dolgozók Szakszervezete), hogyan gondoskodik az emberekről, stb. Egy szó sincs arról, hogy a Tanács pl. hogyan bánt a dolgozókkal. Az emberrel való gondoskodás ne sikkadjon el a termelés mellett. [...] Hiányzik az egyéni érdek kihangsúlyozása. Kulák elleni harcban nincs változás – mondta Rákosi elvtárs, le fogjuk törni a szarvukat – ez nem mutatkozik meg” a műsortervekben. Az adások monotonok és egyhangúak – mondta a főosztályvezető. „A jelenetek majdnem azonosak, azonos fordulatok, azonos szereplők stb. Vegyük ki a barázdából a parasztot, mutassuk meg neki az országot, mutassuk meg, hogy miért vezető osztály a munkásosztály.” A kulákságra vonatkozó műsorokhoz az államügyészségtől kell anyagot kérni.

A „Hangos Újság” adásainak egyikében, a „Pártunk szava” sorozatban, a régi hang szólalt meg. „Hiányzik az ellenség elleni harc. Nekünk kell támadást indítani az ellenség ellen. Megfelelő választ kell adni nekik.”

Viszont más már a „vonal” a „Külpolitikai rovat”-ban: „Titoékkal most másképp kell foglalkozni, a hangra vigyázni kell.”³⁶ A „Népművelési rovatban” pedig a „dolgozókról való gondoskodással kapcsolatban foglalkozni kell [az] üdülőkkel, [a] kultúrotthonokkal stb.”³⁷

A megbeszélteknek megfelelően az egyes rovatok vezetői 1953. július 24-ére elkészítették az újabb negyedéves műsorterveket, amelyeket

³⁶ A hidegháború enyhülésének egyik első eseménye a koreai fegyverszüneti egyezmény megkötése volt 1953. július 27-én. Lásd erről Dérer Miklós: Apályok és dagályok, 1953–1962. *História*, 1986. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/86-056/ch04.html> (2015. június 14.)

³⁷ Jegyzőkönyv. 1953. július 16. MTVA KI. TD-216/3.

rendkívüli szerkesztőbizottsági ülésen tárgyaltak; a legjelentősebb rovatok terveit mutatjuk be. Az „Ipari rovat” tervezetével kapcsolatban Hajdú hangsúlyozta, hogy a terv jó, de csak akkor érik el a kívánt hatást, ha „jól oldják meg” azt. A terv hibája, hogy „nem tudott teljesen, világos képet adni”. Kifogásolta a továbbiakban, hogy a „belső ellenség elleni harc nem tükröződik. Hogyan akarnak az ellenséges megnyilvánulások ellen harcolni? Pl. a bányász félóra a klerikálisnézetek ellen – ez a neveléshez tartozik.” A rovat tervében szerepeltek a bányászok problémái, az építőiparban dolgozók gondjai, „de nem öleli fel a munkások nagy többségét. Helyes lenne, ha adnánk egy olyan műsort, mely a munkásosztály minden rétegével foglalkozik. Pl. egy munkamódszer – vitát indítanánk. Ebben felvetnének mesterek tapasztalatait, de nemcsak bányászok és építőipari munkások tapasztalatait, hanem általánosságban a munkások tapasztalatait. Szövőknek, textileseknek, öntőknek itt nincs helyük, hogy átadják munkamódszerüket.” A rovat műsoraiban szerepeljenek tudósítások a „könnyűipari beruházásokról, a szociális gondoskodásról, szakszervezet, pártszervezet munkájáról az üzemekben, tervfegyelem, munkafegyelemről stb. Hogyan akarnak ezekkel foglalkozni.”

További feladatként határozta meg, hogy az „ellenséget is feldolgozva bele kell venni. Ezen belül okvetlenül foglalkozni kell a klerikális reakcióval. Azt is vegyék bele, hogyan akarnak a munkásosztállyal foglalkozni.”

A „Falurovat” tervéről a főosztályvezető általánosságban kiemelte, hogy jó műsortervet tartalmaz. Figyelmeztetett az arányok betartására az egyes műsorok esetében. Az adásokban szerepelnie kell a béke kérdésének. „Ez nagyon fontos. Béke – jólét, a kulák a béke ellensége – és miért. Állampolgári kötelesség, törvényesség! Begyűjtéssel sokat kell foglalkozni! A híreket is meg kell nézni ebből a szempontból. A klerikális reakció kérdésénél tényleg a felvilágosító munkán van a fő súly, de konkrét esetben meg kell mutatni ellenséges tevékenységüket. A kulákokkal kapcsolatban – nem mi élesítjük az osztályharcot, hanem ők maguk. Mi feladatunk az, hogy megmutassuk az osztályharcot, ne buzdítsunk.”

A „Hangos Újság” műsortervét általánosságban, igen óvatosan, jónak tartotta Hajdú. De megjegyezte: a tervezetéből hiányoztak a „nagy alkotásokról” szóló adások. A műsorok közül a „Béke és szabadság” és a „Néphadsereg híradóját” javasolta jobban kidolgozni.³⁸ Ezeknek azonban a fordulat lényegéhez még nem sok közük volt.

³⁸ Jegyzőkönyv. 1953. július 24. MTVA KI. TD-216/3.

NAGY IMRE KORMÁNYPROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK PROPAGANDÁJA RÁDIÓ MŰSORAIBAN

Nagy Imre új kormányprogramjának megfelelően az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya 1953. augusztus 31-ére készítette el jelentését a Magyar Rádió Hivatal műsorpoltikájáról és az új feladatokról. A dokumentum a Nagy Imre-időszak meghatározó forrása, a rádiótörténet fontos irata, amely eddig még nem került publikálásra. A jelentés a legfontosabb változásokat mutatja be a rádió államosítását követő időszakról, 1950-től az 1953. július 4-e utáni eseményekig.

A jelentésben számszerű adatokat közöltek a rádiókészülékek számáról. E szerint 815 ezer „saját” készülékkel rendelkezett a lakosság, és 200 ezer „vezetékes rádiót igénybevevő előfizetője van”. A rádióhallgatók magyar nyelven, 6 adóállomáson naponta 31 és $\frac{1}{2}$ órás műsort hallgathattak. A Kossuth és Petőfi rádió adásain kívül „napi egy-, illetve másfél órás megyei műsort” szolgáltatnak a pécsi, a győri, a nyíregyházi és a miskolci stúdiók.

A műsorok műfaj szerinti megoszlását is közltek a jelentésben. Így a Kossuth adón a zenei műsorok 56,2%, az irodalmi 6,7%, az agitációs és propagandaadások 15,2%, a hírek és lapszemle 9,5%, az ismeretterjesztés 2,2%, a gyermekműsorok 4,8%, az „egyéb (vízállásjelentés, vallásos félóra, műsorismertetés stb.) 5,4%”. A Petőfi adón mindez a következő arányokban jelentkezett: a zenei műsorok 65%, az irodalom 4,5%, az agitációs és propagandaadások 7,7%, hírek és lapszemle 3,3%, ismeretterjesztés 6,2%, gyermekműsorok 11% és egyéb 2,3%.

A rádió feladata – a jelentés szerint –, hogy „műsorpoltikájával, a szovjet és a népi demokratikus rádiók tapasztalatait felhasználva, a szocializmus építését igyekszik szolgálni. A rádió tevékenyen részt vesz a napi politikai munkában, a nagy politikai kampányokban, a dolgozók szórakoztatásában, nevelésében, tájékoztatásában, ismereteik gyarapításában. E munkájában ért el eredményeket.” Az ezzel kapcsolatban hallható népszerű adásai voltak pl. „Épülő szép hazánk”, a „Láttuk, hallottuk, olvastuk” vagy a „Kincses kalendárium”. Közkedveltek voltak a rádióközvetítések, a hangjátékok, a színházi és opera közvetítések, a sportadások és a jó zenei összeállítások. A népszerű műsorok állandó szereplőit az országban mindenhol megismerték a hallgatók.

A jelentés az eredmények mellett komoly kritikát is megfogalmazott a rádió vezetésével és műsoraival kapcsolatban. A kritika azonban egyben önkritika is volt, hiszen az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztály, amely 1948 végétől a Magyar Rádiót irányította

volt az, amely utasította a rádiót e hibák elkövetésére: „Mindazon hibákat, melyeknek feltárása a KV. [1953.] júniusi³⁹ ülésén sorkerült, a rádió műsorai nemcsak tükrözték, de az erőltetett agitációval, a szórakoztató, ismeretterjesztő funkció háttérbe szorításával e hibák káros hatásának növeléséhez sokban hozzá is járult.”

A rádió „műsorpolitikáját a vezetésben szerepet kapott ellenséges erők hosszú időn át kártékonyan befolyásolták. Megmutatkozik ez a Rádió dolgozóinak rossz szociális összetételében, gyenge politikai és szakmai felkészültségében, a Rádiónak a rádióhallgatóktól és a kulturális élettől való elszakadottságában, valamint a műsorleboncolás technikai elmaradottságában.”

A jelentés az általános megállapításokon túl részletesen leírta az egyes osztályokon történt hibákat és mulasztásokat, valamint az is, hogy a megváltozott politikai helyzetben, milyen új műsortémákat vár a rádiótól.

1. *Hírközlés és tájékoztatás*: „A hírszolgáltatás legnagyobb hibája az, hogy a nemzetközi és belpolitikai események, a *tények* (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.) a tulajdonképpeni hírek közlése helyett, túlnyomórészt kommentárokat, glosszákat adott és így lényegében nem tájékoztatta a hallgatót.” A közelmúlt külpolitikai hírszolgáltatását jónak értékelték, „gyorsabban” tájékoztatnak az eseményekről. „A belpolitikai hírszolgáltatás továbbra is gyenge.” Ennek okait a szerkesztőség munkamódszerében, a szervezet elavulásában látták, továbbá abban, hogy a

³⁹ A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1953. június 27–28-án kibővített ülést tartott, ahol Rákosi Mátyás és Nagy Imre számoltak be az ország gazdasági és politikai helyzetéről. A megbeszélésen részt vettek a Politikai Bizottság újjá-választott tagjai: Rákosi Mátyás, Nagy Imre, Hegedűs András, Hidas István, Kristóf István, Földvári Rudolf, Ács Lajos, Zsöfnyec Mihály és a póttag: Bata István. Az ülésen feltárták a legsúlyosabb hibákat, a túlzottan gyorsított iparosítást, a mezőgazdaság háttérbe szorítását, a helytelen gazdaságpolitika következtében kialakult életszínvonal-csökkenést, a lakossággal szembeni adminisztratív és önkényes módszerek túlzott megjelenését, a párton belüli kollektív vezetés hiányát, a személyi kultusz káros hatásait. A beszámoló és a vitát követően az MDP Központi Vezetősége határozatot fogadott el a hibák kijavításáról. A Központi Vezetőség Titkársága – Rákosi Mátyás javaslatára – úgy döntött, hogy a határozatot teljes terjedelemben nem teszi közzé. A párt középszintű szerveihez is csak egy rövid kivonatos változatot juttatott el. A párttagság és a szélesebb közvélemény csak a július 4-i kormányprogram után ismerhette meg a határozat tartalmát. *Nehéz esztendőkről krónikája 1949–1953. Dokumentumok*. Szerkesztette és a bevezetést írta Balogh Sándor. Gondolat. Budapest, 1986. 496–510. o. (Ez a magyarázata annak, hogy a Magyar Rádió Hivatali irányító MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztály csak 1953. augusztus 31-re készíti el a bemutatott dokumentumot.)

hírszolgálat „jóformán csak az MTI anyagának mechanikus feldolgozására szorítkozik, kevésbé vesz figyelembe más forrásokat” (megyei és üzemi lapok, külföldi lapok, folyóiratok stb.). Javaslatként fogalmazták meg, hogy az információk rendszeressége és folyamatossága érdekében a „Hírek” műsoridejét növelni kell.

2. *Agitáció:* A prózai adások 61,5%-a „agitációs műsor”. Ezeket a jelentés szerint a „monoton, szürke, gyakran »szájbarágó« stílus jellemezte, az adások hatásfokát az egészségtelen méreteket öltött rovatosítás is rontotta”. Az adások között 42 közvetlen olyan műsor volt, amelyek a „közvetlen agitációt” szolgálták, „azonos keretben és időben ismétlődő rovatokba szorítva”. Ilyen műsorok voltak a „Termelési híradó”, a „Szövetkezeti híradó”, „Népművelési híradó”, az „Állami gazdaságok híradója” stb. A rádióban az utóbbi időben bekövetkezett változások hatására 7 rovat – köztük a „Népművelési híradó”, a „Termelési híradó” – megszűnt. A politikai változások következtében új „strukturáttervezet” jött létre, amely „nagyértékben korlátozza a rovatok számát”. A megmaradt rovatok pedig szerkesztési és módszertani változásokon mentek keresztül, mindezek eredményeképpen „tartalmilag gazdagabbá, formájában színesebbé”, a hallgatók számára elfogadhatóvá tették a műsorokat. „A megszűntetett rovatok témáit oldottabb keretek között adja.”

A jelentés további része összefoglalta azokat az agitációs műsorokat, amelyek a Központi Vezetőség június 28-i ülése előtt segítették a párt politikájának megvalósítását. A dokumentumban hangsúlyozták, hogy az agitációs munkában a rádió a Központi Vezetőség júniusi ülése „előtt is arra törekedett, hogy mozgósítson a párt- és a kormányhatározatok végrehajtására, hogy élénkítse, ösztönözze, előrelendítse a szocializmus építéséért folyó harcot”.

Az *ipari termelést* segítő agitációt eredményesnek ítélték a dokumentumban, a műsorok segítettek abban, hogy a „munkaverseny a dolgozók széles mozgalmává váljék”. Sikeresen mutatták be a „nagy alkotások” építését, a jövő céljait, amely a „magasabb életszínvonal” elérésének lehetőségét irányozta elő. Negatívumaként kiemelték a dokumentumban, hogy kevés szó esett a dolgozók jogairól, a kötelezettségekről viszont aránytalanul sok. Ugyancsak hibaként emelték ki, hogy a műsorokban „csak a termelési tervek teljesítésére” mozgósítottak, „de nem foglalkozott a munkakörülményekkel, szociális juttatások, a magasabb teljesítményért biztosított magasabb bér, s ezen keresztül a magasabb életszínvonal kérdésével”. A tervek teljesítése érdekében „folytatott agitáció hangja kötelező jellegű volt”.

A dokumentum szerint erősen kifogásolható volt az is a műsorokban, hogy „kizárólag csak a termelésben élenjáró munkások, műszaki funkcionáriusok, az igazgatók szólaltak meg, s nem jutottak mikrofon elé azok a munkástömegek, akik »csak« 100% körül teljesítették tervüket. Azok, akik megszólaltak, zömükben nem a tényleges problémájukat mondták el, hanem azt, amit előre elvártak tőlük.” A rádióban elhangzott hangos riportok bírálataként leírták, hogy azok többsége nem elemezte a valós helyzetet. A műsorokat a felületesség jellemzi, és „témájában is csak az események után kullog”.

A *falusi agitációval* foglalkozó adásokban – a pártanyag szerint – a „szakmai és politikai problémák túlságosan” kettéváltak. A reggeli műsorokra a túlzottan sok „szakmai anyag”, míg a délutáni az esti adásokban a „politikai kérdések” kaptak helyet. „Keveset foglalkoztak az egyénileg dolgozó parasztok igényeivel, a műsorok nem támaszkodtak eléggé a dolgozó parasztok konkrét termelési tapasztalataira, nem ismertették eléggé az élenjárók módszereit.” A szakmai műsorokban pedig az „emberek helyett a tárgyak és a növények állottak” a közép-pontban. Ezek az adások „nem fejezték ki, hogy a termelés nem végcél, hanem eszköz az életszínvonal emelkedéséhez. A kukák és klerikális reakció elleni harc csak elvétve és nem meggyőző módon kapott helyet a műsorokban.”

A dokumentum a *nemzetközi agitáció* hiányosságairól is említést tett. Így például azt, hogy a rádió „nem használta fel [...] eléggé a béketábor növekvő sikereit bizonyító tényeket, eseményeket. Keveset beszélt a kapitalista országok dolgozóinak harcairól, nyomorúságos életéről...”

További bírálatként emelték ki azt, hogy a rádió ugyan megszólaltatta az „*értelmiség képviselőit*”, például pedagógusokat, orvosokat, de a problémáikkal „nem foglalkoztak rendszeresen”.

A rádió *agitációját* az MDP Központi Vezetőségének Agitációs és Propaganda Osztálya „édeskés, szirupos” hangvételűnek értékelte, jellemzője a „nehézségek elkenése” volt. „Emögött nagyfokú opportunizmus, a nehezebb feladat, a szocializmus építésében nap, mit nap jelentkező nehézségeknek, az egész ország közvéleménye elé tárása elől való meghátrálás volt.” A rádió műsorainak „osztályharcos jellege erőtlen”, az ellenséget „legtöbbször sematikus figuraként” jelenítették meg.

A dokumentum a továbbiak a Központi Vezetőség június 28-án hozott határozata óta eltelt két hónapban a rádió munkájában bekövetkezett változásokat taglalta.

A műsorokban a „*kormányprogram* szellemében, helyt kaptak a dolgozók érdekében bíráló, a törvények betartását mindkét oldalról meg-

követelő, a kormányprogramot és az új rendelkezéseket ismertető és népszerűsítő anyagok”. Összehasonlításként állították arányba a termeléssel, nehéziparral, illetve a könnyűiparral, életszínvonallal foglalkozó műsorokat, ez korábban 90 és 10% volt, június 28. után 50-50%-ra változott.

A falunak szóló agitációt ítélte a legjobbnak a párt Propaganda Osztálya. A parasztság számára készített műsorokban „bőven foglalkoznak az új kormányintézkedésekkel, minden intézkedésről konkrét példákat, adatokat, nyilatkozatokat közölnek”. A kormányprogram paragrafusai közül a „legjobban a termelési kedv fokozásával foglalkoznak”. Az adásokban példák sokaságán keresztül mutatták be azt, hogy „milyen jelentőséggel bír a termelőségvetkezeteknek adott 10%-os kedvezmény (mennyit jelent a csoportoknak, egy tagnak, mennyivel növeli a gabonából és más terményekből az egy munkaegységre jutó részesedést, stb.)”. A műsorokban szó esett az állatok gyógyításáért fizetendő díjakról, a jégkár esetén fizethető kártérítésről, az „olcsóbb gépi munkával” foglalkozó rendeletekről, az árleszállítások pozitív hatásáról. A vidék propagandájában negatívumként emelték ki azt, hogy a „tsz. szilárdítás rovására túlzottan előtérbe került a biztonságos egyéni termelés kihangsúlyozása”. Ugyancsak bírálat tárgyává tette a pártvezetés, hogy a műsorok nem biztattak a rendeletekkel kapcsolatos intézkedések „gyors végrehajtására” és az „ezen a téren tapasztalt huzavona bírálatára”.

Hibát követett el a rádió azzal, hogy a Központi Vezetőség ülése után szinte azonnal „jóformán válogatás nélkül közölt bírálatokat a fogyasztókosságról. Gyakran olyan esetekről, melyek ugyan kirívóak voltak, de általánosnak nem tekinthetők. Ezzel az ellenséges agitációnak érveket szolgáltatott akkor, amikor agitációnk még egyébként sem volt eléggé offenzív.”

3. *Ismeretterjesztő – nevelő műsorok*: A dokumentumban ezt követően az ismeretterjesztő és nevelő témájú műsorok eredményességével, hiányosságaival foglalkoztak. Leírták, hogy a rádió ismeretterjesztő tevékenysége széles skálán mozog. A műsorokban a leggyakoribb a politika, a tudomány, a technika, a földrajz, a történelem, a zene, az irodalom. A rádiót irányító pártvezetés hangsúlyozta, hogy az ismeretterjesztő munka „még nagyon kezdetleges”. Mindennek okát abban látták, hogy a rádió – egy-két műsorától eltekintve - eddig nem tudta kellőképpen segíteni a „materialista világnézet” kialakítását. Az eredménytelenséget abban látták, hogy a marxizmus–leninizmus kérdéseivel foglalkozó műsoroknál „nem sikerült megtalálni a könnyen érthető feldolgozási módot és hangot”. Ezért azok gyakran „nehezek, kevésbé érthetőek” voltak.

Az ismeretterjesztő adások gyakran nem az aktualitásokról szóltak. Például a tudomány területén egy-egy kérdésről zajló viták a műsorokban nem tudták követni, ezért a hallgatókat sem tudták megfelelően tájékoztatni.

A műsorok sikerességét a jól képzett szerkesztők, az adások szövegeinek megírására felkért tudósok, szakértők is befolyásolták. A dokumentum szerint a műsorszerkesztésbe „kevés” szakembert vontak be. Ezért a kívánt színvonal elmaradt. Az ismeretterjesztő műsorok aránya 13,7%, ez „nem kielégítő, mivel az érdeklődés állandóan fokozódik. Tanulók, újítkók, az új agrotechnikát mind szélesebb körben alkalmazók azt várják” a rádió vezetésétől, hogy „mennyiségileg és minőségileg is javítsa ismeretterjesztő adásait”.

4. *A gyermekműsorok:* Ezekkel kapcsolatban a leghallgatottabb sorozatokat említette a dokumentum, így a „Miska bácsi levelesládája”, a „Csinn-Bumm Cirkusz”, a „Gyermekszínház” adásait. Kritikaként kiemelték, hogy a műsorok szerkesztői gyakran nem veszik figyelembe a hallgatóság „életkori sajátosságait”. Kevés adás készül a vidéki gyerekek számára. Általánosságban „hiba”, hogy a gyermekműsorokat „nem használják fel eléggé az iskolai és az úttörő nevelő munkában”.

A pártvezetés úgy vélte, hogy a „dolgozó ifjúságnak sugárzott műsorok” területén még nagyobb „elmaradás mutatkozik”. A fiatalok nevelésének sajátos kérdései „ez idáig nem kaptak helyet” az adásokban.

5. *Irodalmi műsorok:* A műsorokról elismerésképpen az olvasható, hogy sok ismert író, költőt, köztük vidéki alkotókat is megszólaltat a rádió. A sorozatok közül megemlítette az „Új hajtások”, az „Írók a mikrofon előtt”, „A világirodalom nagyjai, az elbeszélés mesterei” című sorozatokat.

Az eredmények mellett kritikát fogalmaztak meg az irodalmi műsorok színvonala miatt. „Az eszmei-politikai tisztaságért folytatott harcban nem volt a Rádió mindig következetes.” Példaként két rádiójátékot emeltek ki: a „Fekete folt”, és a „Mi sztálinvárosiak”. A dokumentum szerint a rádió „irodalmi műsorpolitikájának leggyengébb területe a szatíra és a humor alkalmazása”.

6. *A zenei műsorok:* célja a szórakoztatás, ezt a feladatát a rádió – a pártvezetés szerint – „nagyértékben a zenei, vagy zenés prózai adásokon, az ún. esztrád műsorokon keresztül látja el”. Az adásokban pozitív változást eredményezett a „magyar zene haladó” hagyományainak fokozatos megjelenése. A rádió „egész sor régi zeneművet kutatott fel és tűzött műsorra, pl. Liszt, Bakfart Bálint, Mosonyi” műveit. A sikeresen népszerűsített népzene eredményei mellett az „új tánczene” jelenléte is

megfigyelhető volt a műsorokban. Az adások közül néhány a szórakoztatás mellett komolyan betöltötte a nevelés funkcióját is. Elsősorban az operaműsorokat, a „Zenei újságot”, a „Jó munkáért szép muzsika” című adásokat említették, azzal kiegészítve, hogy ezek közül néhány „jól sikerült politikai esztrádműsor” volt.

A zenei műsoroknál elsősorban kritikaként fogalmazták meg, hogy „erőltetetten aktualitásra törekedett, a napi politikai eseményeket a sajtó módszerével kísérelte alátámasztani. A szerkesztési alapelv nem az ízléses, szép műsorra való törekvés volt.” Az így szerkesztett adások „nagy részben élvezhetetlenek voltak. A tömegzene funkcióját félreértették, ezáltal a tömegzenét lejáratták.” A dokumentumban arra is felhívták a figyelmet, hogy „nincs szerves egység a zenei műsorokban”. A komolyzene területén viszont – annak minden szerkesztési hibája ellenére – „szakmai szempontból magas nivóra” törekedtek.

A komolyzenei műsorok szerkesztésében az „arisztokratizmus” is megfigyelhető volt. Vagyis fő műsoridőben olyan zeneműveket közvetített a rádió, amelyeket a „dolgozók nem ismerhettek”. A legfőbb hiányosság az volt, hogy „minden magyarázat nélkül” tűzték műsorra ezeket a műveket.

A dokumentumban közzétették a zenei műsorok nemzeti megoszlást is az elmúlt félév adatait figyelembe véve. Az összes zeneműből magyar 45-50%, szovjet és orosz klasszikus 20-25%, a népi demokratikus országok zenéiből sugárzott 8-10%, ezekből az országokból egyéb és főleg klasszikus művek 20-25%. Vagyis a dokumentumban is megjegyezték, hogy a „népi demokratikus zeneművek népszerűsítésében mutatkoznak hiányosságok”.

7. *Műsorszerkesztés:* A pártvezetés a műsorszerkesztés ellenőrzése kapcsán azt vizsgálta, hogy egyes műsorok időben mikor kerültek adásba. A jól megszerkesztett, közérdeklődésre szánt műsor „sem éri el a kívánt hatást”, ha azok nem tudják hallgatni, akiknek szánták. A műsorok „helytelen egymás mellé szerkesztése is rontja az adások értékét”. A rádió vezetésének 1953-ban sem volt információja arról, hogy az emberek milyen időpontokban hallgatják a műsorokat. A műsorszerkesztésnél az ún. csúcshallgatási időnek a reggel 5 órától ½ 9 óráig, este 5 órától 10 óráig terjedő időszakot tekintették, ugyancsak aktív hallgatási időnek tekintették a „teljes szombat délutánt és a vasárnapot”. A rádió ezekben az időszakokban úgy igyekezett összeállítani műsorait, hogy azok „minden rétegnek szóljanak”.

Reggeli 5 órakor szóló műsorai a parasztság számára készültek, így a „Falurádió”, majd a „Hírek”, zene, a *Szabad Nép* vezércikke követ-

kezett. Ezt a műsormenetet jónak értékelte a pártvezetés a dokumentumban. „Az esti csúcsidőnél rosszabb a helyzet” – írták. A műsorszerkesztésnél abból indultak ki, hogy este 5 óra és 8 között hallgatják a legtöbben a rádiót, így ebben az időben követték egymást a „közvetlen agitációt szolgáló prózai műsorok”. Példaként a csütörtöki napot emelték ki, amikor este 5 órától 8 óráig, a 180 percből 155 perc a próza és 25 perc a zene. A hét többi napján is hasonlóan alakult a műsorstruktúra. Ezek alapján a pártvezetés jogosnak érezte a hallgatói panaszokat. A dolgozók azt kifogásolták, hogy a munkából hazaérkezve „pihenésként és szórakozásként” kapcsolják be a rádiót, amely „túl sokat beszél, kevésbé szórakoztató és nem elég ismeretterjesztő”. Az esti műsoridőben hangoztak el még „20 percben, illetve fél-fél óra időtartamú német és szerb nyelvű híradás is”. A hallgatók ezért kérték, hogy legalább a két idegen nyelvű adás kerüljön más időpontra. A harmadik nagyadó (Balatonszabadi 1953. október 24.) üzembe helyezéséig a „kevésbé hallgatott Petőfi rádió” kellene sugározni a német és a szerb híreket.

A vasárnapi műsorokról általában jó véleményt fogalmaztak meg a dokumentumban, azzal a kiegészítéssel, hogy próza „jobb tatalommal kielégíthetőnek mondható”.

A Kossuth adó a csúcshallgatási idők között főleg zenét, gyerekeknek szóló és irodalmi műsorokat közvetített. Összefoglalva a dokumentumban írottak alapján a Petőfi és a Kossuth rádió műsora „nagyjából kiegészíti egymást”. Annak az elvnek, hogy az egyik adón prózai, a másikon zene közvetítés legyen „éppen a csúcshallgatási időben nem mindig” tudott megfelelni.

8. *A tömegkapcsolatok kérdése:* A dokumentumból az derült ki, hogy a rádió „vezetősége elhanyagolja a munkás-paraszt levelezési munkát”, annak ellenére, hogy a közelmúltban született határozat végrehajtása értelmében a hallgatói vélemények figyelembevétele hozzájárulhatna új műsorötletek születéséhez, azok készítéséhez, szerkesztéséhez. A meg nem válaszolt vagy gyakran késve érkezett levelek a hallgatókat nem ösztönzi a „további kapcsolat megtartására”. A tömegkapcsolatok fejlesztésére javasolt módszer – a dokumentum szerint – üzemi hangversenyek szervezése.

9. *A rádió irányítása, ellenőrzése:* A Magyar Rádió Hivatal „Elvi irányítását a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya végzi”. A rádió vezetője, a főosztályvezetők rendszeresen részt vesznek az osztály „tájékoztató értekezletein, legfontosabb megbeszélésein. Egyes fontosabb esetekben” a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztály vezetője vagy helyettesei „tájékoztatják a tennivalókról a Rá-

dió vezetőjét”. A Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztály „egyes alosztályai kapcsolatot tartanak a Rádió illetékes részlegeivel”.

A rádió műsorainak „rendszeres ellenőrzése az eddigi pozitív lépések ellenére nincs megoldva” – hangsúlyozták a dokumentumban. A rádión belül a magyar nyelvű adásokat ugyan ellenőrzik, de külső ellenőrzés nincs. A Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya időnként a rádió „egy-egy részlegének munkáját megvizsgálja, de a műsorok rendszeres ellenőrzéséről nem lehet beszélni”.

A rádiót „állami vonalon” a Népművelési Minisztérium ellenőrizte. A rádió vezetője „meghívott tagként” vett részt a minisztérium kollégiumának ülésein. A minisztérium részéről a rádió Mihályfi Ernőhöz⁴⁰ és Jánosi Ferenchez⁴¹ tartozott. A dokumentum szerint a „kapcsolat nem mondható kielégítőnek. A minisztérium és a Rádió egyes osztályai között nehezen alakul ki az együttműködés. A régebbi okokra visszavezethető kölcsönös bizalmatlanság nagyrészt még ma is fennáll.” A minisztérium szervezetei gazdasági és egyéb ügyekben rendszeresen felügyelte és ellenőrizte a rádiót. „A Rádió műsorpolitikájának, valamint műsorainak ellenőrzését azonban a minisztérium sem tudta mindeddig megoldani.” Az ellenőrzésre vonatkozóan a rendszeres bírálat megoldás lehetett volna, de a „*Magyar Nemzet* kivételével egyetlen más napilap sem foglalkozik a rádióműsorok bírálatával”. A művészeti lapokban „elvétve, mellékes kérdéseket említve” foglalkoztak a rádióban elhangzott művészeti témájú adásokkal.

10. *A rádió vezetése, káderhelyzete:* A dokumentum szerint: „A Rádió vezetése szilárdulóban van. Megszilárdulását eddig több ok gátolta.” A vezető állások közül sok az utóbbi ideig betöltetlen volt. Az Irodalmi,

⁴⁰ Mihályfi Ernő (1898–1972) politikus, újságíró. 1943-tól az FKGP tagja, 1948-tól társelnöke. 1947-től haláláig parlamenti képviselő. Az Országgyűlés alelnöke 1948. november–1949. április. A *Magyar Nemzet* főszerkesztője 1949–1951, 1958–1972-ig. *Magyar Nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 2001. 118. o.

⁴¹ Jánosi Ferenc (1916–1968) református lelkész, tanár, miniszterhelyettes, levéltáros. Sárospatakon szerzett református lelkészi oklevelet. 1937–38-ban ösztöndíjas volt a halle–wittenbergi egyetem teológiai karán. A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány Honvédelmi Minisztériumának osztályvezetője, majd 1951 és 1954 között a népművelési miniszter első helyettese. 1954–1955-ben a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkára. 1955–1957-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója. Az 1956-os forradalom után letartóztatták, és a Nagy Imre-perben elítélték. 1960-ban amnesztiával szabadult. A XIII. kerületben egy KÖZÉRT Vállalatnál tervelőadóként dolgozott. 1963-tól a Pest Megyei Levéltár munkatársa lett. *Magyar Életrajzi Lexikon*.

<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC06879/06973.htm> (2015. június 28.)

a Műszaki, a Személyzeti Osztály „vezetését a pártfőiskolát most végzett elvtársak beállításával” oldották meg. A dokumentum keletkezésének időpontjában nem volt vezetője a Kulturális Főosztálynak és a Zenei Osztálynak sem.

A rádió „már eltávolított ellenséges vezetése tudatosan törekedett arra, hogy a vezetésben résztvevő becsületes elvtársakat egymással szembeállítsa. Bizonyos fokig ez is zavarta az egészséges vezetőkollektíva kialakítását.”

A rádió munkatársainak összetételéről is írt egy rövid elemzést a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya. Ebben hangsúlyozták, hogy a „szociális összetétel nem a legmegfelelőbb. A nagyszámú kispolgári réteg, valamint a többségében ugyancsak kispolgári beállítottságú külső szereplő, megfelelő szakmai rutint szerezve és magát nélkülözhetetlenné téve a Rádió munkájára erős befolyást gyakorol. Ennek nyomán műsoraink nagy részben kispolgári nézetek, módszerek kerülhetnek be. [...] az utóbbi időben sikerült bizonyos frissítést végrehajtani a politikai munkatársak között az egyetemekről és egyéb iskolákról kapott fiatalokkal. Ezeknek a befolyása azonban még szakmai képzetlenségüknél fogva nem érvényesülhet eléggé.” Az új munkatársak szakmai képzése a rádióban vezető beosztásban lévők feladata lenne.

A vállalatnál a „szakmai téren a minőségi változás feltételei lassan megteremtődnek”. A politikai munkatársak nagy számban vettek részt egyetemi képzésben. A műsorszerkesztőségekben dolgozó mintegy 300 alkalmazott közül 90-100 fő.

A dokumentumban a hibák és hiányosságok részletes tárgyalását követően a továbbiakban a rádió pontos feladatait határozta meg a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya. A rádió a „*híradásnak, az agitációnak, a propagandának, a szórakoztatásnak, a kultúra fejlesztésének, a dolgozók szocialista nevelésnek fontos eszköze*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). A feladata pedig a „dolgozó nép erkölcsi, politikai egységének szellemében, a népek közötti barátság szellemében, a haza, a párt, a felszabadító Szovjetunió iránti odaadás szellemében nevelni a dolgozókat”. Olyan műsorokat kell sugározni a rádiónak, amely „emeli népünk politikai öntudatát, általános műveltségét, biztosítja tájékozottságát a bel- és külpolitikai eseményekben, meggyőzi a dolgozókat pártunk politikájának helyességéről, és lelkesíti, mozgósítja azon feladatok végrehajtására, melyek e politikából következnek”. A műsoroknak „örömet, derűt, sokoldalú és színes szórakozást kell vinni a dolgozók otthonába”. A dokumentum hangsúlyozta, hogy ezeket a feladatokat eddig a rádió a „tömegektől elszakadva végezte”.

A rádió agitációs és propaganda feladataként a „párt- és a kormány-határozatok” magyarázatát emelték ki. A rádiónak állandóan figyelemmel kellett kísérnie a határozatok végrehajtását, az eredményeket.

A hírműsorok elsősorban „tényeket, adatokat” közöljenek. A dokumentumban arra tettek javaslatot, hogy a „Hírek” egyes blokkjai között hangozzék el egy 2-3 perces kommentár „olyan esetekben, amikor a széles tömegek előtt kevésbé ismert kérdésről van szó. Küzdeni kell a frázisokkal teli kommentárok ellen.” A hírszolgáltatás időpontjait „úgy kell megszabni, hogy hozzávetőleg kétóránként tájékoztassák a hallgatókat”.

A rádió műsorainak a jövőben elő kell segítenie azt, hogy a „bányászat, ipar és közlekedés dolgozóinak legszélesebb mozgalmává válják a konkrét célokat kitűző munkaverseny”, amely a korábbiakkal ellentétben nemcsak a „nagy alkotások, sikeres felépítésének eszköze, hanem az életszínvonal legfőbb emelője is”. A rádió agitációjának legfontosabb jelmondata legyen a „termelj többet, jobban élsz”.

A rádió a mezőgazdasági műsoraival elsősorban a „terméshozam emeléséért végzett, meggyőző munkát”, tekintse legfontosabb feladatának, ez a feltétele az életszínvonal emelkedésének az egész országban. „Harcoljon a törvényesség megszilárdításáért, az állampolgári kötelességek megszegői és a dolgozó parasztok jogait megsértő személyek ellen. Sokoldalúan mutassa be a termelőszövetkezeti gazdálkodás fölényét, a közös vagyon növekedését, a tagok jólétének emelkedését.”

Műsoraiban a rádió „tartsa éberén és fejlessze dolgozó népünk éberségét a külső és belső ellenséggel szemben vívott harcban. Leplezze le a béketábor országai ellen irányuló imperialista provokációkat, s a belső ellenség aknamunkáját.”

A dokumentumban hangsúlyozták, hogy a rádió a kormányprogram megvalósításának szellemében szolgálja a dolgozók szabadidejének tartalmasabb kihasználását, „kulturális színvonaluk” emelését. A műsoraiban „nap-nap után” jelentesse meg a kultúra és a tudomány új eredményeit, „legyen fáradhatatlan hirdetője a marxizmus–leninizmus nagy eszméjének”. A célok megvalósítása érdekében javaslatot tettek az ismeretterjesztő műsorok arányának emelésére.

A zenei műsorokkal kapcsolatban megjegyezték, hogy azok alakítsák a dolgozók érzelmi világát, segítsék „szocialista emberré” nevelését. Az adásoknak segítenie kell „népünk műveltségi színvonalának fejlesztését a klasszikus alkotások megismerése által”. A rádió műsorpolitikájának szorosan kapcsolódnia kell a magyar zenei élet vezető intézményeinek (Opera, Filharmónia stb.) programjaihoz.

Az irodalmi adásoknál fontosnak tartották, hogy azok feladata a „párt agitációs, embert nevelő céljainak megvalósítása”. Az adásokban elsősorban a mindennapi élethez kapcsolódó eseményeket kell közvetíteni, „tehát nagymértékben új” irodalomra kell támaszkodni. „A hazaszereztetre, a proletárnemzetköziségre, a helytállásra való nevelésnek az eddigieknél gazdagabb és hatásosabb irodalmi formát kell sugározni, megszüntetve minden szólamszerűséget és sematizmust.”

A rádió irodalmi műsoraiban „ismertesse és közvetítse a Szovjetunió és a népi demokráciák irodalmát, a haladó nyugati irodalmat és rendszeresen adjon helyet a magyar és külföldi klasszikusoknak”.

A dokumentum legvégén javasolták, hogy *Szabad Nép*, a *Szabad Föld* és a művészeti folyóiratok „rendszeresen foglalkozzanak a Rádió műsorpolitikájának és egyes adásainak bírálatával”. Felhívták a figyelmet a „káderkérdés”, valamint az ellenőrzés fontosságára: a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya és Népművelési Minisztérium közösen dolgozza ki a rádió műsorainak ellenőrzési rendszerét.⁴²

A rádió vezetéstestületeiben folytatódott a kormányprogram propagandájának megbeszélése, a feladatok újragondolása, műsortervek készítése a június 28-i határozat adaptálása. Ezt tükrözi az 1953. október 8-án tartott kollégiumi ülésről megmaradt jegyzőkönyv is. A napirendi pontok között szerepelt a termelőszövetkezetek megszilárdításának agitációja a rádió falusi adásaiban. Hartai László, a rádió elnökhelyettese összefoglalójában elmondta, hogy a termelőszövetkezetekkel kapcsolatban most a „legfontosabb feladat, éppen azért a szocializmus építésének legégetőbb kérdése. A kormányprogram teljes mértékben való megvalósítása nagymértékben függ a mezőgazdaság helyzetétől, a termelőszövetkezetek fejlesztésétől. Az életszínvonal emelkedése akkor biztosítható, ha az áru a rendelkezésünkre áll. Nyilvánvaló, hogy a kormány nem tud áldozni olyan körülmények között, ha a termés nem lesz elegendő. Amennyiben a magyar mezőgazdaságot olyan színvonalra tudjuk fejleszteni egy vagy két éven belül, hogy az igényeket kielégítse, akkor megteremtődik a feltétele az életszínvonalnak nemcsak ipari cikkekben, de mezőgazdasági termékekben való ellátottsága terén is.” Megjelent a kritika is: a rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya „eléggé szűken veti fel a tsz-megszilárdításának a kérdését. Határozottan ki kell hangsúlyozni – mondta Hartai –, hogy a kormány az egyénileg dolgozó parasz-

⁴² Jelentés a Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájáról. 1953. augusztus 31. MNL OL. 276. fond. 89. csomó. 250. ö. e. 29–43. o.

tokat sokkal komolyabb mértékben támogatja, mint eddig. De számadatakkal és rendeletekkel bizonyítani kell, hogy akkor, amikor a kormány törekszik a termelés biztosításának megszilárdítására, felébreszti a termelési kedvet az egyénieknél, sokkal nagyobb mértékben kedvez a termelőszövetkezeti dolgozóknak. Minden rendelkezésre álló eszközzel pártolja és segíti a tsz-eket. Ez az egész nép jólétének az alapkérdése.”

A rádió mezőgazdasággal foglalkozó műsoraiban a „probléma szűken való felvetését mutatja, hogy nem merül fel az ellenség elleni harc kérdése, ami a tsz-ek megszilárdításának fontos része. A kulák elleni harcot a kulák lista megszüntetése után sem kell nekünk abbahagyni, meg kell mutatni, hogyan próbálják, milyen célból bomlasztani a termelőszövetkezeteket. A középparaszti ingadozás megállapítására is nagy súlyt kell helyeznünk tsz-agitációinkban.”

Hartai fontosnak tartotta, hogy a rádió műsorai az emberek mindennapi problémáit tükrözzék, és választ is kapjanak azok megoldására, tudatosítani kell az emberekben, hogy a „Pártnak és a Kormánynak milyen az álláspontja”.

Hangsúlyozta, hogy a rádió adásaiban a „lehető legbátrabban” vesse fel a „legkényesebb” kérdéseket is. „Persze a kérdések feldolgozásánál a szakemberek, a Párt és a Kormány tanácsát is kikérjük.” A mezőgazdasági rovatok esti adásaiban törekedjen arra a rádió, hogy a rendeleteket megmagyarázza a gazdáknak, másrészt a szakmai kérdésekre is kapjanak választ a hallgatók.⁴³

Az ipari agitáció helyzetéről és a feladatokról tartottak megbeszélést 1953. október 12-én az Agitációs és Propaganda Főosztály rovatvezetői értekezletén. Tóbiás Áron⁴⁴ elmondta, hogy a kormányprogram „alapján megváltozott az ipar aránya. Megváltozott a terv és a belső arányok. A döntő változások most születnek meg. A IV. negyedéves tervben komoly lépéseket tettek előre az ipar vezetői.” Tóbiás az iparnak azokról az ágazatairól beszélt, amelyek az új kormányprogramot követően a legnagyobb változáson mentek keresztül. Az építőiparral kapcsolat-

⁴³ Jegyzőkönyv. 1953. október 8. MTVA KI. TD-321/9. 8. doboz.

⁴⁴ Tóbiás Áron (1927–) érettségi után, 1946-tól a Magyar Rádió munkatársa lett. 1947-ig az MSZDP, majd az MKP, illetve az MDP tagja volt. Az ELTE BTK-n szerzett tanári oklevelet. 1955 és 1962 között megszakításokkal a Magvető Könyvkiadónál dolgozott. Az 1956-os forradalomban vállalt szerepe miatt 1957. május 23-án letartóztatták. 1957. október 9-én egyéves börtönbüntetésre ítélték, amelynek végrehajtását három évre felfüggesztették. Több munkahelyen dolgozott, így a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban is. 1988-ban a Történelmi Igazságtétel Bizottság egy alapító tagja. <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=1070> (2015. június 14.)

ban kiemelte, hogy a „nagy ipari beruházások lassabbak lettek, és más beruházások kerültek előtérbe”. Az ágazatnál a legnagyobb problémát a „lakásépítési program végrehajtása” jelentette. A kormányzat külön „lakásépítési igazgatóságot” és tervező intézeteket hozott létre a célok megvalósítása érdekében. Tóbiás szerint sok a probléma ezzel kapcsolatban: „jobb, szebb építőanyag kell, másfajta, mint eddig, munkaerőt kell biztosítani stb. A kőművesek, ácsok nagy építkezésekhez vannak hozzászokva, ott sokat kereshettek, de ilyen kis építkezéseknél nincs kialakítva a munka. Meg kell agitálni őket. [...] A probléma mindenhol a minőség. Falusi viszonylatban falusi építőipari vállalat alakult raktárak, és magtárak, istállók építésére.”

A gépipar helyzetéről elmondta, hogy a kormányprogram szerint „vagy közvetve, vagy közvetlenül hasznot hajtó gépek gyártására került sor. Különbféle motorok, műszerek, villamos főző, mosó edények, csónakok stb. gyártására került sor.” Az új termékek gyártásánál az „exportra is kell gondolni. [...] Sok helyen még vonakodnak az újat gyártani, mert sok anyag kell hozzá, amit nagyon nehéz beszerezni.”

A könnyűipar területén is változások következtek be. A kormány a program értelmében a „harmadik és a negyedik negyedéves tervben a minőséget emelte és emeli, jövőre a nagyobb anyagot igénylő termelésre tér át. Munkafolyamatokat bővítik, a szövetnél a szálsűrűséget, a cipőknél pedig sokkal többet készítenek marhabőrből, mint préselt, vagy disznóbőrből. A textilanyagok mennyisége most alulmaradt az eddigiek termelésétől, de minőségileg jobbak lettek. Eddig mennyiségre adták a prémiumot, most már a minőségre. Míg a könnyűipar terén inkább a minőség a döntő, az élelmiszeriparnál a mennyiség. Azt mondták, hogy ahol nyersanyag van, ott túl lehet teljesíteni a tervet. A harmadik negyedéves tervben már több lett a töltelék áru, ital, liszt, cukorka stb. A kisgépesítés forrása fontos. Sok kisüzem elmaradt a gépesítésben. Pl. a sütőipar, most 30%-kal nagyobb lesz itt is a gépesítés. A zsír, cukor, hús árának leszállítása – ezzel kapcsolatban komoly tárgyalások lesznek.”

Tóbiás a rádióra váró új feladatokat is vázolta: „Ki kell dolgozni, hogy a riport tényleg legyen riport. Ki kell alakítani a riport módszerét, mely eseményt ad, melyen keresztül megmond valamit. Más a tudósítás és a riportjelentés. Ne csak a riportban legyen esemény, hanem maga a riport is legyen esemény az illető ember, ill. az ország előtt is.”⁴⁵

⁴⁵ Jegyzőkönyv. 1953. október 12. MTVA KI. TD-216/4.

Az új kormányprogram valóban új feladatok elé állította a rádió szinte minden munkatársát. Ezeket ismét a legfelsőbb szinten határozták meg.

Az MDP Központi Vezetősége 1953. június 28-i határozatában foglalkozott a rádió feladataival, ezeknek a megismertetésére 1953. november 20-ára aktívaértekezletet hívott össze a rádió vezetése. Az értekezleten jelen voltak a vállalat „politikai munkatársai”, a pártközpontból Balassa László és Komócsin Zoltán.⁴⁶ Hartai László, a rádió elnökhelyettese üdvözölte a résztvevőket, majd ismertette az 1953. június 28-i határozatot. Kijelentett, hogy a „Magyar Rádió dolgozóinak meg kell szívlelni a KV. határozatát, és az ott felvetett szempontokat munkájukban érvényesíteni. Vonatkozik ez elsősorban a falunak szóló adásaink hangjának és jellegének megváltoztatására és az ipari rovat eddigi munkájának megjavítására olyképpen, hogy a nehézipar mellett megfelelő arányban hangot kapjon a könnyűipar munkája is.” Fontosnak tartotta megemlíteni a rádió adásaiban elhangzott bírálatokat, amelyeknek „soha nem szabad ledorongolónak, sértőnek lenni. [...] Meg kell találni a megfelelő formát, hogy az elhangzott bírálat, építő jellegű legyen.”

Elmondta azt is, a jövőben sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni a műsorok előkészítésére, valamint az „osztályvezetők munkájára”. Több időt kell biztosítani számukra a „műsorok megismerésére és ellenőrzésére”.

Az aktívaértekezleten felszólaló Komócsin Zoltán megállapította, hogy a Központi Vezetőség júniusi határozata óta a „Rádió dolgozóinak munkája után tapasztalható eredmény. A Magyar Rádió összes munkatársának feladata azt, hogy a dolgozó nép nevelésével foglalkozzon. Június óta lényeges javulás történt, amit le tudunk mindannyian mérni. Túljutottunk azokon a kezdeti nehézségeken, amit júniusban észleltünk.”

⁴⁶ Komócsin Zoltán (1923–1974) politikus, főszerkesztő, országgyűlési képviselő. 1948-ban rövid ideig az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa, majd 1949–50-ben és 1953-tól 1955 decemberéig az osztály helyettes vezetője, majd vezetője. Közben 1950–53-ban Moszkvában az SZKP Központi Bizottsága mellett működő főiskolán újságírói képzést szerzett. 1956-ban a támogatta a forradalmárokat a Hajdú-Bihar megyei pártbizottság első titkáraként. 1957 tavaszán vezető szerepe volt a KISZ létrehozásában. 1957–61 között a KISZ Központi Bizottságának első titkára volt. 1957 februárjától az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának tagja, 1957. júniustól a PB póttagja, 1963-tól haláláig tagja volt. Szerepe volt a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. 1961 szeptemberétől 1965 júniusáig a *Népszabadság* főszerkesztője. *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08294.htm> (2015. június 28.)

A helyzetértékelésnél egyebek mellett elmondta, hogy az új kormányprogramot „milliók megértették. Természetesen vannak komoly problémák, amik megoldásra várnak, és ezek a problémák súlyosan érintenek legtöbb dolgozót pl. lakáskérdés stb.”

A rádió dolgozóinak a „legfőbb célja legyen – mondta –, hogy a Rádiót a magyar nép legkedvesebb barátjává tegye, ha az a dolgozó bekapcsolja a Rádiót, érezze a feléje sugárzó megbecsülést és szeretetet”.

Hozzászólásában hangsúlyozta azt is, hogy a június 28-i határozat új szakaszt nyitott az ország szocialista építésében, „új eszközökkel, új módszerekkel, új feladatok megoldását” tűzte ki célul minden dolgozó elé. A megvalósítás érdekében „fegyelmezett jó munkát kell megkövetelnünk minden területen és élesen fel kell lépünk azokkal szemben, akik pártunknak, kormányunknak, a munkások, értelmiségi dolgozók életszínvonalának emelésére vonatkozó határozatait csak vontatottan vagy nagyon lassan, vagy egyáltalán nem hajtják végre”.

Szeretné – mondta –, „ha a Rádió minden egyes dolgozója teli optimizmussal, jó kedvvel, vidámsággal végezné el a napi munkáját és a rábízott feladatokat. Érezzék a Rádió dolgozói, hogy most már valóban a népé, a miénk a Magyar Rádió.”⁴⁷

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya vezetője, Hajdú Pál 1953. december 28-án rovatvezetői értekezleten ismertette a munkatársakkal az MDP Központi Vezetősége június 28-i határozatát. A legfontosabb a határozat mezőgazdaságra vonatkozó részeinek megismertetése a hallgatókkal. Meg kell értetni a dolgozókkal, hogy a határozat „összenemzeti”. A határozat kapcsán felmerült a vita a termelőszövetkezetek helyzetéről. Hajdú elmondta, a műsorokban ki lehet emelni, a „kilépések befejeződtek, a zárszámadások véget értek. (kb. 12% oszlott fel). Az idén több mint kétszer annyi a tagok részesedése, mint tavaly volt. Nyugodtan el lehet mondani, hogy már megszilárdultak a szövetkezetek, tervezetnek, hogy nagyobb alkotásokat hogyan hozzanak létre. Komoly eredménynek tekinthető a szövetkezeti demokrácia terén lévő javulás. A mozgás megszűnt.”

A megoldásra váró propaganda feladatok között kiemelte, az új kormányprogram begyűjtésre vonatkozó rendelete „nem beszél a külakokról. Ez különböző zavarokat okozhat és okoz is” a sajtó körében. „A begyűjtési rendelet azt mondja, hogy a nagygazdák és egyéb kizsákmányolók ennyit és ennyit kötelesek beadni. A külák, mint elnevezés

⁴⁷ Jegyzőkönyv. 1953. november 20. MTVA KI. TD-318/5.

idegen eredetű, a pártnak komoly problémát okozott éveken keresztül, hogy hogyan magyarázza, hogy ki a kulák. A kulák bevett szó, de sokkal szélesebb az a kör, melyet kulákon értettek, mint valójában Lenin megfogalmazásában kulákot jelent. Nemcsak a falusi kizsákmányolókat nevezték kuláknak, hanem akire megharagudtak, arra is rámondták.[...] Helytelen erőszakos politika következménye is volt ez. Az a cél, hogy világosabban álljon a parasztság előtt a kérdés. Tehát ezentúl nagygazdát mondunk. [...] Hagyjuk dolgozni, ne internáljuk, ha nem lépi túl a törvényt, ne tegyük lehetetlenné, ha dolgozik. Persze, ha konkrétumokat tudunk, azt ott kell leleplezni.”⁴⁸

A rádió történeti értékű dokumentumai között megtalálható a szervezeti felépítését bemutató, 1953-ban készült táblázat, amely áttekintést ad a rádió működéséről.⁴⁹

A HIBÁKKAL LASSAN VALÓBAN SZEMBE KELL NÉZNI. TELJESÍTHETŐ A TERV?

A rádió archívumában az ipar helyzetéről szinte kizárólag a „Hírek” írott dokumentumai maradtak meg. Ezek – néhány kivételtől eltekintve – csak az eredményekről számoltak be. Az ipar egészéről, az egyoldalú fejlesztéséről (nehézipar), a siralmas technológiai állapotokról, a minőségi munka feltételeinek hiányáról nem szóltak, és nem is szólhattak még ekkor. Egy-egy sztahanovista látványos, személyre szabottan előkészített munkájának eredményei, a tervtúlteljesítés hihetetlen százaléakai, így – még akkor is, ha valóságos teljesítmény is állt mögöttük – csak a propagandát szolgálták. Az ország anyagi romlása naponta cáfolta a termelés sikerszámain.

Az ipar fejlesztésének irányát és arányát az 5 éves terv előirányzatai határozták meg 1953-ban is. A teljesítés az öntudat, az elkötelezettség mércéje lett. A lemaradás szégyen, vagy az ellenség tevékenységének az eredménye lehetett. A rádió ipari műsorai a korábbi évekhez hasonlóan 1953 első felében is ehhez a sémához igazodtak. Folytatódtek a munkaversenyekről, termelési felajánlásokról szóló tudósítások, amelyek a jeles napokhoz, ünnepekhez kapcsolódtak. A rádió szinte kizárólag ezekről számolt be.

⁴⁸ Jegyzőkönyv. 1953. december 28. MTVA KI. TD-216/4.

⁴⁹ Lásd a mellékletben.

Így az 1953. január 2-án a „Hírekben” szerepelt, hogy „Hatalmas iramban épül a Sztálin Vasmű” Sztálinvárosban (Dunapentele). A tervek szerint „1954-ig Nép gazdaságunk csaknem 4 milliárd forintot fordít a Vasmű és a hozzátartozó szocialista város felépítésére”. A híradás szerint a „legfontosabb művek 1953-ban kezdik meg a termelést. Ekkora készül el az első 700 köbméteres nagyolvasztó.” Ezzel egy időben helyezték üzembe a Martin-Acélmű „első két kemence-egységét is”. A város „kultúrpalotáját” szintén ebben az évben kezdték építeni. A kultúrcentrumban egy 1000 fő befogadására alkalmas színháztermet építenek, amelybe vetítőberendezést is felszerelnek, terveztek még egy tánctermet és énekkari próbatermeket is.

Komlón az ötéves terv teljesítése érdekében 120%-kal többet ruháznak be 1953-ban, mint az elmúlt esztendőben. A komlói bányászok „új épületekben fürdőszobás, villanyvilágításos lakásokban laknak”. A tervben szerepelt kenyérgyár, kultúrház, orvosi rendelő és két általános iskola építése. 1954 végére „Komló hazánk legnagyobb teljesítményű feketeszenet termelő bányaüzeme lesz”. A kitermelt szén „korszerű szénosztályozóba kerül, ahonnan vagonok százai repítik az üzemekbe, gyárakba”.

A híradásban arról is beszámoltak, hogy „Inotán épül az ötéves terv egyik legnagyobb energia-szolgáltató berendezése: a November 7. Erőmű”. Az üzembe helyezést követően a szakemberek szerint az erőmű „nagy mennyiségű” áramot biztosít a Dunántúl üzemének és lakosságának. A beruházás közelében Várpalota, Inota és Pét összevonásával „új szocialista város alakul ki”.

A „Hírekben” gyakran szerepelt, hogy Budapesten szovjet segítséggel eredményesen épül a földalatti gyorsvasút, a metró. Erről Valkó Márton, a Földalatti Vasútépítő Vállalat vezérigazgatója nyilatkozott a Magyar Távirati Iroda munkatársának, hangsúlyozva, hogy a munka során a szakemberek a leningrádi metró építésénél tapasztaltakat is hasznosították.⁵⁰ (Az építkezést azonban az anyagi fedezet híján még ebben az esztendőben abbahagyták, és csak tíz év múlva kezdték újra.)

A „Hírek” 1953. január 8-i délutáni kiadásában egyebek mellett arról számoltak be, hogy a „szombathelyi pamutipar dolgozói a műszakiak segítségével túlteljesítették az 1952-ik évi tervüket”. A jó együttműködés bizakodóvá tette a dolgozókat. A terv sikeres teljesítése érdekében a

⁵⁰ Hírek. 1953. január 2. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 2. 5:30. 135. doboz.

„műszakiak termelési értekezleteken ismertették [...] az ez évi tervet”. A tervteljesítést az egyes műszakok után „naponta” értékelték. A termeléshez szükséges nyersanyagról „már 3-4 nappal előbb gondoskodnak”. Január 7-ig a „szövőde dolgozói 102 egész 7 tized százalékos, a kikészítő dolgozói 121 egész 4 tized százalékos eredményt értek el”.

Szintén a könnyűipar hírei között egy újtásról tudósított a rádió. Arról, hogy az Újpesti Gyapjúszővőgyár dolgozói „gyorsüzem-mozgalom fejlesztésével fokozzák termelésüket”. A gépeket a „felgyorsítás előtt sablon szerint állították be”. A szükséges beállításokat a gyár műszaki szakemberei végezték el. Ez a technikai megoldás a „hiba megkeresésének és megjavításának idejét mintegy 50 százalékkal” rövidítette le. A sablon szerinti beállítással pedig „5-10 százalékos termelékenység emelést értek el”. Az eredmények láttán elhatározták, hogy az év folyamán továbbfejlesztik a „gyorsüzem-mozgalmat”. 1953-ban terveik szerint „újabb 79 szövőgépet gyorsítanak meg, ezzel 50 ezer méter szövet többlettermelést érhetnek el”.

A Ganz Villamossági Gyár újabb nehézipar beruházással gazdagodott. A gyár új szerelőcsarnokának alapjait még 1952-ben lerakták. Az építkezés jó ütemben haladt. A terveik szerint a „hatalmas szerelőcsarnok 3 hajójából 2 még” 1953-ban elkészül. A gyárban készülnek majd az erőművek számára a nagyfeszültségű turbógenerátorok, transzformátorok, légkapcsolók.⁵¹

Az iparról szóló híradások között 1953. január 9-én, a 22 órai összefoglalóban problémát is említettek a rádióban: „Elmaradtak a munkákkal az ózdi nagyolvasztómű dolgozói az új tervén első napjaiban. De páros versenyt kezdtek a kohászbrigádok! Ez a brigádverseny is hozzásegítette” a dolgozókat, hogy „tegnap reggeltől ma reggelig 70 tonna nyersvasat termeltek a napi előírányzaton felül”. Az jó teljesítményhez hozzájárult a munka pontos megszervezése is.

Lelassult a tervteljesítés a Közép-dunántúli Szénbányászati Tröszt vállalatainál is. Az elmúlt évben a „havi tervek rendszeres túlteljesítésével a tröszt terven felül több ezer tonna szenet adott” a népgazdaságnak. A hibákat abban látták, hogy „az újév első napjaiban [...] a múlt év jó tapasztalatait nem alkalmazták következetesen. Akadályozta a terv teljesítését a szerelőcsapatok számának csökkentése is. Sok volt a hiányzás.” A tröszt „csak 86 százaléknál tart esedékes tervének teljesítésében”.

⁵¹ Hírek. 1953. január 8. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 8. 17:30. 135. doboz.

A rossz összteljesítményhez hozzájárult, hogy a tröszt dudari bányája az „utolsók között van”. Pedig a bánya dolgozói a tavalyi évben jól teljesítettek. Az eredménytelenséget a munkaszervezésben látták, abban hogy a bánya vezetése nem irányította „elég tervszerűen a munkát”.

A vonatközlekedésről pozitív híradás érkezett Szombathelyről. A vasút dolgozói keményen dolgoztak azért, hogy megszüntessék a vonalon a késéseket. Eredményeiket „tervszerű munkával” érték el. Pontosán időre állították össze a szerelvényeket, gondosan ügyeltek a mozdonyok, a kocsik „kifogástalan” műszaki állapotára. Ezzel érték el, hogy „egyre kevesebb vonat késik”. Január 8-án „például 210 szerelvény közül 207 késés nélkül érkezett rendeltetési helyére”.⁵²

1953. január 14-én a „Hírekben” az Ikarus Karosszéria és Járműgyár dolgozóinak terveiről beszéltek. A dolgozók célja, hogy 1953-ban is náluk maradjon az „élüzem” cím. Ennek érdekében vállalták, hogy április 4-ére az első negyedévben „4 millió forint értékű gyártmányt készítenek terven felül”. Ezt a termelés pontos megszervezésével, az egyes munkafolyamatok gondosabb előkészítésével kívánták elérni.

A „Hírekben” ismételten tudósítást közöltek a metró építéséről, arról, hogy a Népstadion állomásnál „az idén már az állomásépületen a különböző szerelők, valamint festők, mázoló, lakatosok, kőfaragók vették át a munkát a kőművesektől. A képzőművészek is hozzáláttak a helyszíni munkákhoz; ideiglenesen két szobrot is felállítottak, hogy megállapítsák [azok] térhatását az épület előtt.” Az építővállalat legfőbb munkája az „alagútépítkezés folytatása”. Az év elejétől mintegy „300 méterrel haladtak előre”, a terveik szerint az „év végére már 731 méteres alagút-szakasszal lesznek készen”.

Ugyancsak január 14-én elhangzott hír volt, hogy a Duna Cipőgyár dolgozói elhatározták, hogy „jobb minőségű cipőt” készítenek a dolgozóknak. A cél teljesítésért először a Szigetvári Cipőgyár dolgozói kapták meg a „minőségi üzem” címet. Az üzemben egyedi értékelési rendszert vezettek be. Minden dolgozó esetében megállapították, hogy „melyik munkaműveletnél kell gondosabban dolgozni, hogy egy-egy üzembrész elérje és túlszárnyalja a minőségi követelményeket”. 1952 utolsó negyedévében jó eredményeket értek el az üzem dolgozói a minőség javításában, az „előírt 94 százalékkal szemben 98 egész 2 tized százalékos minőségi árut termeltek”. A Duna Cipőgyár egyik részlege exportra is

⁵² Hírek. 1953. január 9. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 9. 22:00. 135. doboz.

készített cipőket. A részleg „legkiemelkedőbb minőségi munkáját Herman Károlyné végezte, aki 99 százalékos minőségi termelésével mutat példát a dolgozó társainak”. Az eredményeket látva az üzem dolgozói „megértették munkájuk fontosságát és fáradhatatlanul küzdenek azért, hogy minél jobb minőségű árut készítsenek”.⁵³

Az 1953. január 16-án a kora reggeli hírósszefoglalóban arról is beszámoltak, hogy Veszprém és Fejér megye bauxit bányászai elhatározták, „jobb munkával, első negyedévi tervük túlteljesítésével készülnek nagy ünnepünkre, április 4-re, hazánk felszabadításának 8-ik évfordulójára”. A bányák vezetői összesítették a felajánlásokat. „Rákosi elvtárs-hoz intézett levelükben megfogadták, hogy az első negyedévben 10 ezer tonna bauxitot termelnek terven felül.”

A nap déli híreiben szerepelt, hogy a budapesti Ipari Szerelvények Gyárban vállalták, hogy „nemcsak az első negyedévi tervet, hanem az első negyedévi exporttervet is 3 százalékkal túlteljesítik”. Azt is elhatározták, hogy a negyedév végére „az igazolatlanul mulasztók számát felére, a késések miatt kieső munkaidőt pedig több mint a felére csökkentik” április 4. tiszteletére.

A budapesti Kénsavgyár dolgozó pedig 730 ezer forint értékű árut termelnek az „első negyedévi tervükön felül”. Ezen belül a gyár dolgozói több műtrágyát állítottak elő a mezőgazdaság számára. Tervüket 600 tonna műtrágya előállításával teljesítették túl.

A híradások szerint az Evőeszköz és Acélárugyár is a „tervszerűség növelése mellett 4 egész 3 tized százalékkal akar többet termelni az első negyedévben. Nagy gondot fordítanak a dolgozók nevelésére is.” Céljuk, hogy „március végére az előző negyedévhez viszonyítva felére csökkenjen a norma alatt teljesítők száma”.

Az Ikarus Karosszéria és Járműgyár 352-es „autóbusz-kiszzerelő” műhelyében dolgozó Szabó Ferenc brigádjának teljesítményéről is szóltak a híradásban. A brigád az autóbuszok tolóablakait készítette és építette be. A brigád április 4-ére vállalta, hogy „első negyedévi tervét 6 nappal a határidő előtt befejezi”. Mindezt jó munkamegosztással a „szerelési idő” csökkentésével kívánták elérni.⁵⁴

„Üzemeink jobb munkával készülnek április 4-ike méltó megünneplésére” – szóltak a „Hírekben” az ipar teljesítményét bemutatva 1953.

⁵³ Hírek. 1953. január 14. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 14. 10:00. 136. doboz.

⁵⁴ Hírek. 1953. január 16. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 16. 12:00. 136. doboz.

január 17-én. A Ruggyantagyár dolgozói vállalták, hogy „első negyed-évi tervüket 101 százalékra teljesítik”.

„Lőrinczi Hengermű brigádjai nemes versenyt vívnak a napi tervek teljesítése és túlteljesítése érdekében. A »Zója«⁵⁵ ifjúsági brigád az üzem valamennyi munkacsoportját versenyre hívta ki.” Ezt bátran teheték, mivel a „január havi terv teljesítésében messze a többi brigád előtt jártak: eddig 180 egész 8 tized tonna acélt hengereltek terven felül”.⁵⁶

A felajánlási akciókba a Kőbányai Gyógyszerárugyár dolgozói is bekapcsolódtak erről az 1953. január 18-án este elhangzott híradásokban szóltak: „megfogadták, hogy terven felül 1 millió forint értékű különböző gyógyszert adnak a népgazdaságnak.” A gyártási technológia korszerűsítésével pedig „80 ezer forint értékű anyagot” takarítottak meg. „A magas vérnyomás és a szívbetegségek gyógyítására új gyógyszerek gyártását kezdik meg.” A Pharma Gyógyszerárugyárban olyan fontos gyógyszereket állítottak elő, amelyeket korábban külföldről hoztak be az országba.⁵⁷

A rádió a hírósszefoglalóiban gyakran használta a különböző üzemi lapokban megjelent cikkeket „Üzemi lapszemle” címen. Ezek megbízható forrásoknak bizonyultak, mert vélhetően a tartalmukat már ellenőrizték, és szerkesztett szövegek voltak. A lapokban megjelent írások tartalma forrásértékű, mert egy-egy gyár, üzem belső életéről, a termelés helyzetéről, a nehézségekről, a nyersanyaghiányról, az állással töltött munkaidőről stb. kapunk értékes információkat, amelyek hozzájárulnak a korszak mindennapjainak jobb megismeréséhez. Az üzemi lapokban megjelent dolgozói kritikák korábban 1949 és 1952 között nem jelenhetek volna meg. Ezt a hírcsatornát választotta forrásnak a rádió az 1953. február 5-én reggel elhangzott hírósszefoglalójában. A Kelenföldi Textilkombinát üzemi lapjának egyik cikkében az április 4-i munkafelajánlásokról írtak, amelyek a „szocializmus építését gyorsítják”. Például Pánya Ernőné, aki 10 szövőgépen dolgozott, „776 ezer vetés teljesítését vállalta és már eddig 852 ezer vetést ért el”. Április 4-e tiszteletére

⁵⁵ Zója Kozmogyemjanszkaja 1941-ben a németek által kivégzett partizánlány volt, ikonikus alakja a hős komszomolistának. <http://www.hagiosz.net/?q=partizan> (2016. március 1.)

⁵⁶ Hírek. 1953. január 17. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 17. 22:00. 136. doboz.

⁵⁷ Hírek. 1953. január 18. MTVA KI. Adásba ment: 1953. január 18. 20:00. 136. doboz.

„ilyen és ehhez hasonló példák százai tükrözik vissza Sztálin elvtárs és a Vörös Hadsereg iránti mélységes hálánkat és szeretetünket”.

A vállalat Gyűrűsfonodájában azonban „kevés a felajánlás”, pedig ez az üzemrész is „időben kapta meg a tervkövetelményt. A fonoda vezetői az új tervév felemelt feladatait már kezdettől fogva kételkedve fogadták – megijedtek a követelmény nagyságától. Ez a megalkuvó magatartás gátolja a fonók kezdeményezéseinek kibontakozását.”

A fonoda dolgozói azonban „rácáfoltak a műszakiak kishitűségére. Postás Jánosné leszedőcsoport-vezető azt a felajánlást tette, hogy a leszedési időt 2 percre csökkenti. Sarányi Erzsébet műhelynök eddig 116 egész 2 tized százalékos teljesítményét 120 százalékra kívánja növelni. Sinkovics Mária arra tett fogadalmat, hogy 112 és fél százalékos eredményét 2 százalékkal növeli. Ezek a dolgozók – és a fonoda valamennyi felajánlása – azt bizonyítják, hogy a terv reális és teljesíthető, nem indokolt tehát a műszakiak húzódozása.”

A híradás a DIMÁVAG Gépgyár üzemi lapjában megjelentekkel folytatódott. A lapban Pasztusák János fődiszpécser a „tervszerű termelésről” szóló írásában többek között az írta, hogy „az ötéves terv harmadik évének sikeres teljesítése után pártunk újabb feladatok elé állította dolgozóinkat a terv negyedik esztendejében. Ahhoz, hogy az új feladatokat megvalósítsuk, szükséges, hogy véget vessünk a tervszerűtlenségnek, a kész gyártmányok egyenlőtlen gyártásának [sic!], az időnként jelentkező kapkodásnak, tehát meg kell valósítanunk az ütemes termelést.” Majd cikke további részében felsorolta, azokat a tényezőket, amelyek akadályozták a kiegyensúlyozott termelés megvalósulását. Így például a különböző üzemrészek anyagellátásának hiányát, amelynek eredményeként csökkentett üzemmel működnek a részlegek, „mivel megfelelő mennyiségű munka nem áll rendelkezésükre”. Ugyancsak a hibaként emelte ki a „munkairányító” csoport kiépítésének hiányát és a „tervszerű, megelőző karbantartást”. A tervek teljesítéséhez szükséges még – írta cikkében a fődiszpécser –, hogy a gyár dolgozói a „480 percet maradéktalanul kihasználják”, valamit szükséges lenne a műszaki vezetés „magasabb színvonalra” emelése. Mindez szükséges ahhoz, hogy az 1953-as terv „tervszerűen és ütemesen” megvalósuljon – fejezte be írását Pasztusák János.

A hírósszefoglaló folytatásaként a Szegedi Kenderfonógyár üzemi lapjából, a „Vörös Csévéből” hallhattak részleteket. A cikkben az üzemben történt balesetekről és azok megelőzéséről írtak. Az üzem a 1945 után „igen sokat fejlődött”. Új orvosi rendelőt, bölcsődét építettek, bővítették az öltözőhelyiségeket is, amelyekbe „korszerű öltözőszekrénye-

ket” helyeztek el, hogy védjék a dolgozók személyes értékeit. „Nem kismértékben javult balesetelhárítási felszerelésünk is. Azokat a gépeket, melyeknek hengerei, meghajtásai veszélyesek lehetnek a dolgozókra, rácsokkal, drótokkal vagy fedőburkolatokkal láttuk el. Új dolgozóinkat balesetelhárítási oktatásban részesítjük, helyszínen és kismodelleken mutatjuk be, hogy a gondatlanságból, milyen súlyos balesetek, esetleg öncsonkítások származhatnak.”

A cikk a továbbiakban arról számolt be, hogy milyen balesetek történtek az üzemben, és ez hogyan hatott a termelésre. A gyár előfonó osztályán Bálint Sándorné „megsértette a jobb kezén [a] harmadik ujját. 49 napot hiányzott. Lázár Józsefné balcsuklóját megütötte, 26 napig hiányzott.” Az osztályon 32 olyan baleset volt – írták –, „melyet jelentéktelennek tartottak és mégis 411 nap összesen 3288 óra munkakiesést jelent”. Az írásban Rákosi Mátyást idézték, a politikus felhívta a dolgozók figyelmét, hogy „harcoljanak az ilyen jelentéktelen »apró« balesetek ellen”.

Az 1952-es évben az üzemben a „kisebb balesetekből több mint 137 ezer forint kár adódott”. Ebből a pénzből – a cikk írója szerint – még három olyan orvosi rendelőt és betegszobát építhettek volna, mint a nemrég átadott egészségügyi létesítmény. A gyár 1270 férfi dolgozója „vásárolhatott volna magának ebből az összegből 1 inget”. A cikk végén ismét hangsúlyozták a balesetek megelőzésének fontosságát, a balesetek kivizsgálását, a mulasztást elkövetett személy felelősségre vonását.⁵⁸

Az eredmények mellett a „belső ellenség” ellenállásának újabb példáját olvasták be az 1953. február 9-én elhangzott „Hírekben”. A Rákosi Mátyás Művek új szerelőcsarnokának építését még 1952 őszén kezdték el. „A dolgozók esőben, fagyban harcoltak, hogy napi tervüket teljesítsék.” Munkájuk eredményeképpen „novemberben 105, decemberben 104 százalékra teljesítették tervüket. A dolgozók hősie munkáját sem Fulajtár Vilmos főépítésvezető, sem Wittinger Lajos főművezető nem értékelte. Mindent elkövettek, hogy megtörjék a dolgozók lendületét, szívós munkáját és elfojtsák a bírálatot.” Például az építkezésnél Pap Károly sztahanovista kőműves „figyelmeztette a főépítésvezetőt, hogy a fagyott téglával nem lehet falazni. Fulajtár Vilmos ennek ellenére kiadta az utasítást a munka elvégzésére. Az épület falai két napig álltak, aztán enyhébbre fordult az idő és 15 köbméter fal leomlott. A leomlás miatt

⁵⁸ Hírek. 1953. február 5. MTVA KI. Adásba ment: 1953. február 5. 7:45. 138. doboz.

még 10 köbméter falat le is kellett bontani.” A fal újraépítése „nemcsak kétszeres munkát, hanem anyagpazarlást is okozott. Amikor Pap Károly megbírált a főépítésvezető munkáját, egyszerűen leváltották és áthelyezték.” Wittinger Lajos „büntetése” is csak áthelyezés lett.⁵⁹

Ugyancsak az „Üzemi lapszemle” cikkeiből válogatott a rádió hírszerkesztője a „Hírek” 1953. február 12-én reggel elhangzott adásában. A Duclos⁶⁰ Bányagépgyár lapjából a „Kaparóból” a „Szívós harcot kell folytatnunk az ütemes, egyenletes termelésért” című cikkben hangsúlyozták, hogy az „egyik legfontosabb feladat most a folyamatos termelés biztosítása, amely fokozza a dolgozók versenyelendületét”. A lap megírta, hogy „ezen a területen még sok javítani valója van” a gyárnak. A „szerkezetműhely csoportvezetője a lap munkatársának elmondta, hogy 1952 decemberében és 1953. január elején a csoport „26 dolgozója nem volt munkával ellátva”. A csoport teljesítménye ez idő alatt „75-80 százalék volt, az átlagos 160-170 százalék helyett”. A gyár főmérnöke szerint ez azért következhetett be, mert „nem volt biztosítva az anyagellátás”.

A nyersanyaghiány megszűnését követően „megkezdődött a hajrázás, hogy teljesíthessék a tervet”. A termelési versenyt – a cikk szerint – a „helytelen műszaki előkészítés is” hátráltatta. A gyár dolgozói felajánlást tettek április 4-e tiszteletére, amelyben vállalták az „első negyedévi tervüknek 500 ezer forinttal való túlteljesítését. A jó vállaláshoz szükséges előfeltételek viszont nem voltak biztosítva.” A lap felhívta a gyár pártvezetését, a szakszervezeteket és a műszaki dolgozókat, hogy „Rákosi elvtárs és a Párt Központi Vezetősége útmutatását szívós, következetes harccal hajtsák végre”.

A „Lemez”, az Alumíniumgyár lapjának írt dolgozói levelet Nárainé Istvánné, amelynek részletét közölték a rádió a híresszefoglalójában. Nárainé neve kikerült a gyár versenytáblájára, a 175%-os átlagteljesítménye alapján. A levelében leírta feladatait is. Egyebek mellett azt, hogy „figyelmes” munkájának köszönhetően „10 ezer” munkadarabból „csak 1-2 darab” selejtet készített. Célja az – írta –, hogy selejtmentesen végezze munkáját. Munkatársainak figyelmét arra hívta fel, hogy 1953-ban „fokozott figyelmet” fordítsanak a selejt csökkentésére.

⁵⁹ Hírek. 1953. február 9. MTVA KI. Adásba ment: 1953. február 9. 10:00. 138. doboz.

⁶⁰ Duclos, Jacques (1896–1975) ekkor a francia kommunista párt főtitkára volt. Jacques Duclos: *Harcaim, emlékeim*. Gondolat – Kossuth. 1974. 699 o.

A Magyar Posztógyár üzemi lapja a „Harc a tervért” egyik cikkében arról írt, hogy Lidi Imre főművezető elnyomja a jogos bírálatot, ami a tervteljesítés jobb körülményeire hívta fel a figyelmet. „Lidi Imrét elérte a dolgozók államának büntetése. A fegyelmi bizottság Lidi Imre főművezetőt művezetővé minősítette vissza és másik vállalatához helyezte át. Tanuljon ebből minden vezető, aki elnyomja a bírálatot. Értsenek a szóból mindazok a vezetők – és ilyenek még vannak a Posztógyárban is, – akik azt hiszik, hogy ha elnyomják, a bírálatot nem derül napfény a mesterkedéseikre.”⁶¹

A „Hírek” 1953. február 20-án, 22 órakor elhangzott összefoglalójában egyebek mellett az Ózdi Kohászati Üzemek Nagyolvasztóművében dolgozók tervteljesítéséről számolt be. A nagyolvasztóban az „év első hónapjában nem végeztek jó munkát, több mint 1700 tonna nyersvassal maradtak adósai népgazdaságunknak. Nem változott a helyzet február első kilenc napjában sem, mert a műszaki vezetés az anyagellátás nehézségeivel és a munkaerőhiánnyal szemben nem vette fel következetesen a harcot.” A lemaradás kihatott a Martin Acélmű minden gyáregységének teljesítményére is. A kohóüzem brigádjait a „gyár minden részlegre támogatni kezdte. Az üzemek dolgozói minden műszakra önkéntes brigádokat küldtek a kohó folyamatos anyagellátásának megjavítására. Ezzel a segítséggel éltek is a kohászok. Napról- napra növekedett a termelés, mert szervezetté vált az alapanyagok szállítása és zökkenőmentes lett a nagyolvasztó anyagellátása.” A dolgozók „február 10-én teljesítették először túl az előirányzatot”. A siker arra ösztönözte a gyár minden munkását, hogy „minden nap teljesítsék a tervet”.⁶²

Néhány nap múlva a „Hírek” 1953. február 24-én este elhangzott adásában arról is beszámoltak, hogy Iván Pavlovics Bargyin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának alelnöke, kétszeres Sztálin-díjas vezetésével érkezett küldöttség, vidéki útja során ellátogatott az ózdi kohászati üzemekbe. Simon Béla, a nagyolvasztó vezetője „örömmel számolt be arról, hogy Bargyin akadémikus legutóbbi látogatása óta 30 százalékkal emelkedett” a termelés. Megmutatta a nagyolvasztó gépesítésnek terveit is. Bargyin „áttanulmányozta a terveket és azt javasolta, hogy ne álljanak meg a gépesítésnek jelenlegi fokán. A Szovjetunióban arra törekszenek, hogy az összes termelő folyamatot automatizálják.”

⁶¹ Hírek. 1953. február 12. MTVA KI. Adásba ment: 1953. február 12. 7:45. 138. doboz.

⁶² Hírek. 1953. február 20. MTVA KI. Adásba ment: 1953. február 20. 22:00. 139. doboz.

A munkafolyamatok gépesítésével az „egy főre eső termelékenység így sokkal nagyobb lesz. [...] A dolgozók megfogadták, hogy a tanácsok következetes megvalósításával érdemlik ki a szovjet dolgozók barátságát.”⁶³ (A gépesítésnek, az automatizálásnak azonban 1953-ban nem voltak meg sem a műszaki, sem az anyagi alapjai. S. I.)

1953. március 5-én reggel – ekkor már a rádió hallgatói értesülhettek Sztálin betegségéről – az „íranta kifejezett szeretetről” számoltak be a rádió műsoraiban. Emellett, szintén a reggeli híradásban ismét az „Üzemi lapszemle” összeállítást sugározta a rádió. „A Sztálin Vasmű Építője” című üzemi lap arról számolt be, hogy „Sztálinváros dolgozói lelkesen csatlakoznak a nagyolvasztó építőinek kezdeményezéséhez”. A munkások, mérnökök „megfogadták, hogy március 20-tól április 4-ig [a] »Fölszabadulási Hét« keretében újabb hitet tesznek hazaszeretetükről”. A kezdeményezésükhöz a legkülönbözőbb munkahelyek dolgozói csatlakoztak, és megfogadták, hogy „újabb órákat, újabb napokat faragnak le a határidőkből”. Az április 4-ei ünnepre „elindult hazafias mozgalom azt mutatja: a sztálinvárosi dolgozók, munkások, mérnökök tudják, mivel tartoznak a felszabadító szovjet embereknek, Sztálin elvtársnak, a béketábornak. Legyen ez a mozgalom újabb nagy győzelmek, újabb nagy sikerek forrása.”

A hírösszefoglalóban a „Turbó”, a Ganz Villamossági Gyár dolgozóinak lapjából a „Szociáldemokratizmus a középépgyárban” címmel megjelent írásból olvastak részleteket. A cikk szerint Csetneki Imre művezető „nem hajlandó a verseny eredményeit értékelni és ezt az álláspontját azután is fenntartja, hogy nyilvánosan is megbélyegezték. Úton-útfélen hangoztatja, hogy az átképzős nőből soha nem lesz esztergályos. Fekete Jánosné fél a néhány nap múlva elkövetkező vizsgától, mert hónapokig nem kapott gépet, amin tanulhatott volna.” A cikkben konklúzióként azt írták, hogy a „nődolgozók lebecsülése és elnyomása a szakmunkásképzés gátlása, a fiatalok kezdeményezésének elfojtása: szintiszta szociáldemokratizmus. Csetneki Imre a volt szociáldemokrata úgy látszik, nem tudja megtagadni régi »ideológiáját«.”⁶⁴

Az 1953. március 19-én reggel elhangzott hírösszefoglalóban újra az „Üzemi lapszemle” összefoglalójából olvastak fel részleteket. A lapokban a Sztálinra halálára történő megemlékezések sorában, az üzemek-

⁶³ Hírek. 1953. február 24. MTVA KI. Adásba ment: 1953. február 24. 22:00. 139. doboz.

⁶⁴ Hírek. 1953. március 5. MTVA KI. Adásba ment: 1953. március 5. 7:45. 140. doboz.

ben, a gyárakban „Sztálini őrséget” szerveztek, ami a munkateljesítmények növelését írta elő. A „Rába” című lapban jelent meg például, hogy a Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár kovácsüzemében a Lakics-csoport 192%-os, a Nagy-csoport 228%-os teljesítménnyel tisztelgett Sztálin emlékének.

A „Turbó”, a Ganz Villamossági Gyár dolgozóinak lapja egyebek mellett közölte, hogy „Komáromi Lajos sztahanovista marós eddig átlag 240 százalékot ért el. A sztálini őrség második napján már 245 százalékot teljesített. Ezzel befejezte 1957 évi első negyedéves tervét.” A cikk írója úgy vélte, hogy ezzel a „kiváló” eredménnyel Komáromi Lajos bebizonyította, hogy „szereti Sztálin elvtársat, a pártot és híven követi tanításait”. Komáromi azonban „még nincs megelégedve” teljesítményével, mert „szinte irigykedve” gondolt arra – a cikk szerint –, hogy „Bikov szovjet sztahanovista gyorsvágó esztergályos már 30 évvel jár előbbre terve teljesítésével. Minden vágya, hogy mielőbb csökkentse a kettőjük között lévő évek számát.” Ezért Komáromi „újabb fogadalmat tett: május elsejére befejezi 1957 évi első félévi tervét”.

A Szegedi Textilművek pártszervezetének lapjában, a „Textilművekben” megjelent „Ismét egy ellenséges elemtől szabadult meg üzemünk” című cikkének tartalmát közölte a hallgatókkal a rádió. „Igen sokszor hangoztatjuk dolgozóink előtt azt az alapvető igazságot, hogy szocialista építőmunkánkban a legnagyobb éberségre van szükség. Az ellenség igyekszik beférkőzni soraink közé, jó arcot mutat, és közben végzi romboló munkáját.” Mindezek bizonyítására egy példát is közölt hírműsorában a rádió. György Károly, aki a szegedi Textilművek szállítási osztályvezetője volt, „áruhalmozással próbált zavart keltetni az élelmiszerellátás területén. Nagymennyiségű élelmiszert vásárolt fel a dolgozók elől. Az egyik nap 35 kiló cukrot hozatott magának, másnap 10 kilogramm zsírt vásárolt Budapesten, holott sertést is vágott. Vajon honnan volt erre pénze – kérdezheti bárki. Ez is napvilágra került: huzamosabb idő óta lopkodta a dolgozó nép vagyonát.” Már letartóztatták, és valószínűleg nyilvános tárgyalása a textilüzemben lesz – hangzott el a rádióban.⁶⁵

A „Hírek” 1953. március 23-i 10 órai adásában arról is beszámoltak, hogy Pálok Ferenc „Kossuth-díjas sztahanovista kőműves felszabadulásunk nyolcadik évfordulója alkalmából levelet írt Makszimenko szovjet

⁶⁵ Hírek. 1953. március 19. MTVA KI. Adásba ment: 1953. március 19. 7:45. 140. doboz.

kőművesnek, aki magyarországi tartózkodása alatt őt is megtanította a szovjetrendszerű gyorsfalazásra”. A „Hírek” szerint Pálok, aki a „63-as építőipari trösztnél” dolgozik, már „142 szaktársának adta át munkamódszerét és tíz sztahanovistát nevelt”. Levelében azt is megírta, hogy számításokat végzett, és arra a eredményre jutott, hogy a Bikov módszert alkalmazó kőművesek „8 ezer 160 köbméter fallal raktak többet, ami 181 két szoba konyhás, összkomfortos lakáshoz szükséges falmennyiségnek felel meg”. Pálok Ferenc úgy gondolta, hogy a Bikov-féle munkamódszerrel „egy közepes szakmunkás is négyszeresére emelheti munkateljesítményét”. Ezzel is segítve az ötéves terv „sikeres teljesítését”.

A „Hírekben” beszámoltak a metró Blaha Lujza téri megállójának építési munkáiról is. A „Felszabadulási hétre terven felül 500 köbméter föld kitermelését, illetve beton bedolgozását vállalták. Másfél nap alatt máris 63 köbmétert teljesítettek, ami arra mutat, hogy ígéretüket határidő előtt beváltják.” A híradásban kiemelték a Tamásdi-brigád munkáját, ők egyedül „közel 12 köbméter” betont dolgoztak be.⁶⁶

A Bánya és Energiaügyi Minisztérium jelentését közölték a „Hírek” 1953. április 3-i kora reggeli kiadásában. A „Felszabadulási hét” 13. napjának eredményei alapján a munkaversenyben „első helyen továbbra is az ózdi Szénbányászati Tröszt áll 107 egész 1 tized százalékkal. Második a Borsodi, harmadik a Nógrádi Szénbányászati Tröszt”.

A Kohászati Minisztériumnak ugyanerről az időszakról készített összesített jelentése szerint a „nagyolvasztóművek versenyében első Ózd 110 és fél százalékos eredményével. Második Diósgyőr”. A Martin Acélművek „versenyében első az RM Művek 105 egész 6 tized százalékkal, második Ózd, harmadik Diósgyőr”. Az Elektroacél Művek közötti versenyben az „első Borsodnádásd, 126 egész 1 tized százalékkal, a második az RM Művek és harmadik Diósgyőr”. A hengerművek versenyében a „13 napi átlagos teljesítmény alapján első Ózd 113 egész 6 tized százalékkal, második Diósgyőr, harmadik Borsodnádásd, negyedik a Rákosi Mátyás Művek”.

Az egyéni teljesítmények esetében a hírösszefoglalóban Porubszky Lajos⁶⁷ teljesítményét emelték ki, aki a győri Wilhelm Pieck Vagon és Gépgyárban „az esztergályosok versenyében [...] 1415 és fél százalé-

⁶⁶ Hírek. 1953. március 23. MTVA KI. Adásba ment: 1953. március 23. 10:00. 140. doboz.

⁶⁷ Porubszky Lajos a legtöbbet szereplő élmunkások 28-as listáján a 13. helyet foglalta el. Magyar Filmhíradó 1953/19. Horváth Sándor, Majtényi György, Tóth Eszter Zsófia: *Élmunkások és sztahanovisták*, kézirat, 1997. szeptember.

kos napi átlaggal” vezet. „Csúcsteljesítménye 1872 százalék volt. Napi keresete 541 forint.”⁶⁸

A munkaverseny fokozására, a termelés növelésére felhívó újabb dátum az 1953. május 17-ére tervezett országgyűlési választások adtak okot. A rádió a továbbiakban is megfelelő propagandát biztosított az ipar eredményeinek bemutatására. Műsoraiból a korábbiakhoz hasonlóan a „Hírek” állnak forrásként rendelkezésre.

1953. április 16-án a „Hírek” reggeli műsorában az „Üzemi lapszemle” cikkeit felhasználva mutatták be a májusi választásokra való munkaversenyek, felajánlások terveit. A Dinamó, a Villamosgép- és Kábelgyár lapjában a dolgozók Rákosi Mátyásnak küldött levelüket közölték, ebből olvastak fel a hírösszefoglalóba. A levél tartalmazta az első negyedévben elért eredményeiket és a hibákat. „A szocialista munkaverseny lendületét tovább fokozva csatlakoztak a Gheorghiu Dej Hajógyár felhívásához. Vállaltál, hogy exporttervüket 110 százalékra teljesítik. Ezen felül a harmadik negyedév munkájának 5 százalékát már a második negyedévben elvégzik.” A levelükben leírták, hogy vállalásaikat „maradékalanul” teljesítik. A hírműsorban elmondták a legfontosabb felajánlásokat is, így Dajka Lajosét, aki a Ságvári üzem sztahanovista lakatosa, ő „május 17-ike tiszteletére fogadalmat tett és versenykihívást. [...] vállalta, hogy első negyedévi 300 százalékos átlagteljesítményét 10 százalékkal emeli. Május elsejére, a nemzetközi munkásosztály nagy ünnepére befejezi 1957. évi tervét. [...] megfogadta, hogy május 17-én 400 százalékos teljesítményt ér el.”

A „Kalapács”, a MÁVAG Mozdony- és Gépgyár lapja a „Választás régen és ma” című cikkéből közölt részleteket a rádió. A május 17-i választásokon a „magyar dolgozó nép [...] szavazatával legkiválóbb fiait bízta meg azzal, hogy nevében cselekedjenek, hogy előbbre vigye országvezető munkájával a pártunk által élénk tűzött nagyszerű feladatokat”. A cikk folytatásában az 1945 előtti választásokat hasonlították össze az azt követőkkel. Dudás Béla, a Szerszámgépgyár esztergályosa elmondta, hogy 1945 előtt „mocskos csalás volt az egész. A képviselőjelöltek ilyenkor nagyon barátságos emberek voltak. Még kezét is nyújtottak a dolgozóknak, ha kellett. Ígértek azok fűt, fát, csak válasszuk meg. De a választás napján mégis rendőrrel citálták az embereket a választásra. Mikor aztán elmúlt a nagy nap és a jelöltből képviselő lett, a barát-

⁶⁸ Hírek. 1953. április 3. MTVA KI. Adásba ment: 1953. április 3. 5:30. 141. doboz.

kozásnak is vége szakadt. Az ígéretekből nem lett semmi.” 1945 után a „szabad haza szabad választásai előtt nemcsak jó visszaemlékezni az örökre elmúlt rabságra, hanem helyes is. Helyes, mert ragaszkodásunkat még forróbbá teszi nagy felszabadítónk iránt, és kérlelhetetlen gyűlöletünket is ébren tartja azok iránt, akik azt a népnýúzó világot kívánják vissza, mely évszázadokig tiporta népünket.” Dudás Béla úgy vélte, hogy az „ő napjuk soha többé már nem fog felragyogni, május 17-én egész dolgozó népünk egy emberként nyilvánítja ki akaratát: »Hazánk nem rés, hanem erős bástya a béke frontján!«” – idézte fel Rákosi Mátyásnak a Magyar Függetlenségi Népfront kongresszusán, 1949. március 15-én tartott beszédének híres passzusát.

Az „Optika”, a Magyar Optikai Művek lapja cikkéből is közölt híresszefoglalójában a rádió. A „Felszabadulási hét” adatait közölte. Beszámolt arról, hogy „egyre kevesebb az üzemben a 100 százalék alatt teljesítők száma. A sztahanovisták és a kiváló szakmunkások munkamódszer átadással segítik a gyengébben termelőket.” Az országgyűlési választásokra való készülés legfontosabb feladataként a „takarékoságra” való mozgósításra hívta fel a figyelmet a vállalat lapja. A dolgozók a „fokozottabb takarékoság” mellett új mozgalmat is indítottak „minőségi munkával, takarékosággal a békéért” címmel. Ezzel azt akarták elérni, hogy a tervet „ne csak mennyiségileg” teljesítsék, hanem termékeik „kiváló minőségűek legyenek”.⁶⁹

1953. május 6-án a rádió híresszefoglalójában egyebek mellett arról számoltak be, hogy az „ország valamennyi üzemében, a MÁVAG Szivattyúgyárában is fűrgébben mozogtak a munkáskezek, serényebben folyt a munka... Rákosi elvtárs beszél vasárnap – írta kedden reggel a *Szabad Nép*. Erről esett szó a Szivattyúgyár dolgozói között. Ezért vett nagyobb lendületet a munka.” Német Pál esztergályos „is erről beszélt, az ő szerszámai is gyorsabban mozognak”, elmondta, hogy Rákosi beszédei „mindig sokat jelentenek számukra. [...] Szavai nem maradnak ígéretek. Bizonyítják ezt azok a gyárak, üzemek, amelyek a felszabadulás óta épültek hazánkban.”

A Szivattyúgyárban minden dolgozó tudta, hogy „Rákosi szavai ismét hosszú időre adnak programot”, mert azokat a feladatokat mondja

⁶⁹ Hírek. 1953. április 16. MTVA KI. Adásba ment: 1953. április 16. 7:45. 142. doboz.

el választási beszédeiben, amelyeket „az új országgyűlésnek, a dolgozó magyar népnek meg kell oldania”.⁷⁰

A közelgő választások miatt a rádió hírműsoraiban is első helyen szerepeltek a termelési eredményekről szóló beszámolók. Így történt ez az 1953. május 12-én elhangzott késő esti hírósszefoglalóban is. „Ma délben jelentették, hogy hazánk erőművei és gyárai számára elküldték az ezredik tonna szenet. A tatabányai 12-es aknában dolgozó Pruzsina Mihály 8 tagú frontbrigádja megfogadta, hogy május 17-ig az első helyre tör.” A Pruzsina-brigád betartotta szavát. Rákosi vasárnap elhangzott beszédét követően „újult lelkesedéssel fognak a munkához, a havi tervek esedékes részének 240 százalékos teljesítésével szilárdan tartják” az első helyet.

A Lenin Kohászati Művekben is „szép eredmények születtek a tegnapi reggeltől ma reggelig tartó 3 műszakban”. Az acélöntődében a legjobb eredményt a Német József vezette öntő-formázó brigád ért el, napi teljesítményük 138% volt. A finomhengermű Kugler-brigádja ugyancsak egy nap alatt 122%-ot ért el.⁷¹

1953. május 18-án a kora reggeli híradások még mindig a választási felajánlások teljesítéséről szóltak. Veszprémből jelentették, hogy a Nyírádi Bauxitbánya dolgozói a választás napján „büszke örömmel léphettek a szavazóhelyiségekbe”. A választás előtti héten a tervet „113 egész 6 tized százalékra” teljesítették. A választás napjára május 17-ére a vállalások „351 egész 2 tized százalékra tett eleget”.

A Diósgyőri Elektroacél dolgozói a választás előtti napon „120 egész 9 százalékos” napi teljesítménnyel „köszöntötték a választás napját. Vasárnap, a szavazás délelőttjén is eredményesen harcoltak a több acélért. Miskolczy Mátyás Kossuth-díjas főolvasztár a reggeli szavazás után bement a gyárba, munkával is ünnepelje a választás napját. Irányításával a vasárnapi első műszak 7 egész 8 tized tonna acélt adott terven felül.”⁷²

Az országgyűlési választásokat követően, a hírósszefoglalók újra a vállalásokról, teljesítményekről szóltak. Így az 1953. június 10-én kora reggel elhangzott „Hírekben” a Lenin Kohászati Művek Acélöntődéjének dolgozói 9-én reggel 6 órakor „teljesítették félévi öntési tervüket”.

⁷⁰ Hírek. 1953. május 6. MTVA KI. Adásba ment: 1953. május 6. 10:00. 143. doboz.

⁷¹ Hírek. 1953. május 12. MTVA KI. Adásba ment: 1953. május 12. 22:00. 143. doboz.

⁷² Hírek. 1953. május 18. MTVA KI. Adásba ment: 1953. május 18. 5:30. 144. doboz.

Az egyes műszakok vezetőinek kezdeményezésére „harc indult a selejt ellen is”. A selejt ugyan fokozatosan csökkent – a műszaki vezetők szerint –, de az optimális százaléknál a 0,2-nél még magasabb volt.⁷³

Változás következett be a híradások tartalmában, amelyet már 1953. július 1-jén a kora reggeli „Hírekben” érzékelhettek a hallgatók. Ez a június 27–28-án összeült Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozatát követően történt.⁷⁴ A „Hírek” július 1-jei kora reggeli adásában a Belkereskedelmi Minisztérium közleményét olvasták be, amelyben az „egyes ruházati cikkek árát jelentősen csökkentették”, elsősorban a készruhákat, méterárúkat, cipőket, fehérneműk árát. Például a „196 forintos női kartonruha ára 165 forintra, a 208 forint 50 filléres női flanelruha ára 165 forintra, a 369 forint 20 filléres női szövetruha ára 300 forintra csökkent. A 994 forintos férfi kamgarn öltöny 910 forintért, a 239 forint 40 filléres férfi szövetnadrág 200 forintért kapható.” A gyermekruhákat közül is csökkentették néhány termék árát, így a „220 forintos fiú ruhát 170 forintért, a 192 forintos bakfis ruhát 135 forintért, az 57 forint 30 filléres gyermekszandált 35 forintért árusítják”. Változott a cipők ára is, a „193 forintos férfi bőrtalpú sertésbőrből készült félcipő új ára 155 forint, a 187 forint 50 filléres női velúr bőrtalpú cipő ára pedig 145 forintra csökkent”. Az árváltozások július 1-jétől léptek hatályba.⁷⁵

NAGY IMRE: AZ ERŐLTETETT IPAROSÍTÁS LEÁLLÍTÁSA

Az 1953. július 4-én elhangzott új kormányprogram megvalósítása nagyon lassan kezdődött. A nehéziparban teljesítésre várt még az öt éves terv hátralévő része. A politikai vezetésben bekövetkezett személyi változás is zavart okozott. A Nagy Imrét támogatók tábora lassan formálódott, és nem a politika meghatározó személyiségei álltak mellé. Az új kormányprogramot meg kellett ismertetni és el kellett fogadtatni az emberekkel is. Ebben döntő szerepe volt a rádiónak, ahol nagyon óvatosan álltak mellé, és vállalták annak propagandáját.

⁷³ Hírek. 1953. június 10. MTVA KI. Adásba ment: 1953. június 10. 5:30. 145. doboz.

⁷⁴ Lásd erről a 39-es lábjegyzet.

⁷⁵ Hírek. 1953. július 1. MTVA KI. Adásba ment: 1953. július 1. 5:30. 145. doboz.

A lassú változást bizonyította, a Szegedi Ruhagyár dolgozóinak levele, amely a „Hírek” 1953. július 25-én reggeli adásában hangzott el. A mennyiség mellett erőteljes hangsúlyokkal jelent meg a minőség. Az üzem dolgozói „lelkesen” készültek augusztus 20-a méltó megünneplésére. A gyár sztahanovistái „példamutató vállalatokkal” tettek. Vecsernyés Etelka „felajánlotta, hogy 170-ről 180 százalékra fokozza teljesítményét. Zsiga Béláné 62 éves [...] megígérte, hogy 148-ról 150 százalékra növeli eredményét. Mindketten csak kiváló minőségű árut termelnek. Különösen a IX-es terem sztahanovistái harcolnak kiválóan a terv megvalósításáért. Valamennyien 100 százalékos minőséggel dolgoznak. De sok hiba van ezen a téren. Nem mindenütt folytatnak harcot a minőségi munkáért. Például Zsemberi István szalagja július 17-én csak 75 egész 3 tized százalékos minőséget ért el. És több ilyen szalag is van, ahol nem ügyelnek a minőségre.” Azoknak a dolgozóknak, aki nem megfelelő minőségű munkát végeztek, „példát kell venniök Dobos Sándorné és Szögi Istvánné szalagjairól, amelyek hosszú idő óta száz százalékos minőséggel végzik munkájukat”.

A gyárban a „minőségért folyó harcban bekapcsolódott a diszpécser osztály is”. Ezek szerint a teljesítményt nemcsak a „szalagról kell jelenteni, hanem a MEO (Minőség Ellenőrzési Osztály) által visszavett darabok számát is. Ez fokozott minőségi munkára ösztönzi a dolgozókat.”

A levélből az is kiderült, a „munkafegyelem területén is [...] vannak hibák”. Sokan hiányoztak „igazolatlanul” az elmúlt fél évben is. Ezzel „100 ezer forint kárt okozva” a gyárnak. A dolgozóknak a jövőben arra kell törekedniük, hogy „megszilárdítsák a munkafegyelmet, s minőségi árut gyártsanak, hogy minél jobban kielégítsék” az országban az emberek „megnövekedett igényeit”.⁷⁶

A termelési eredményeket elmarasztaló híradások eddig nem szerepeltek gyakran a hírösszefoglalókban. Az augusztus 20-ára készülő munkaversenyek beszámolóí között a Várpalotai Szénbánya eredményei nem éppen a kimagasló teljesítmények közé tartoztak. Rendhagyó volt ezért a bánya teljesítményéről közölt hír a rádió 1953. augusztus 16-án elhangzott déli adásában. A szállítás rossz szervezése miatt a bányában „naponta több mint egy óra esik ki a termelésből”. A bánya fiatal szállítómunkásai két hónappal korábban „megfogadták”, hogy „nem lesz közöttük igazolatlan mulasztó és ügyelnek gépeik tisztaságára.

⁷⁶ Hírek. 1953. július 25. MTVA KI. Adásba ment: 1953. július 25. 6:00. 145. doboz.

Gondoskodnak arról is, hogy a szállítószalagok alatt ne gyűljön össze a lehullott szén és ez nem akadályozza a szállítószalagok munkáját.” Az eredmények azt bizonyították, hogy a fiatalok „csak részben teljesítették fogadalmukat”. A legfontosabb ígéretüknek „még nem tettek eleget. A munkafegyelem ma sem sokkal jobb, mint két hónappal azelőtt. Egyedül a Ferenc-mező fiataljai tartották be szavukat.” A híradás szerint a munkafegyelem lazasága mellett „más hiba is van a várpalotai bányában, ami gátolja a gyors, balesetmentes, tervszerű szállítást. Lent a bányában már hosszú hónapok óta kevés a használható, jó csille. De hiba az is, hogy a rossz csillék javítása lassan, vontatottan halad. Sokszor előfordul az is, hogy a javított csille már az első körben karambolt okoz, ami 30-40 perces, sőt nem egyszer 1 órás kiesést is jelen.”

A bánya műszaki vezetésének a feladata volt, hogy gondoskodjanak a szállítóeszközök hibátlan működéséről, ne engedjék, hogy „rosszul javított csilléket küldhessenek vissza a bányába”. A szállítómunkásoknak pedig a munkafegyelmen kellett javítaniuk.⁷⁷

A hírósszefoglaló 1953. augusztus 24-én délelőtt elhangzott adásában egyebek mellett arról is beszámoltak, hogy az új kormányprogram meghirdetése óta a „szociális és munkavédelmi létesítmények egész sora bizonyítja a dolgozókról való gondoskodást”. Példaként a vegyipart említették, ahol szintén „jelentős beruházások történtek ezen a téren”.

A Chinoin Gyógyszervegyészeti Gyár dolgozóinak is jobb „tisztálkodási” körülményeket biztosítottak a mintegy „480 ezer forintos költséggel épülő és már a befejezés előtt álló” öltözőhelyiség építésével.

A Tiszavasvári Alkaloida Vegyészeti Gyár dolgozói számára szintén korszerű öltözőt és zuhanyzót alakítottak ki egy 314 ezer forintos beruházás keretében. A Ruggyantagyárban dolgozók gyermekei számára pedig az év folyamán egy 50 személyes bölcsőde építését tervezték.

A „Hírekben” Komáromi Lajos eredményéről is beszámoltak, aki a Klement Gottwald Villamossági Gyár „kétszeres sztahanovista marósa, a szakma legjobb dolgozója az augusztus 20-iki vállalások teljesítése során befejezte 1958-ik évi harmadik negyedéves tervét. Nagyszerű eredményét a szovjet szakirodalom beható tanulmányozásának köszönheti” – mondta. Azokat a dolgozók, akik az új módszereket alkalmazták

⁷⁷ Hírek. 1953. augusztus 16. MTVA KI. Adásba ment: 1953. augusztus 16.12:00. 147. doboz.

munkájuk során, a minisztertanács határozata alapján „fokozott anyagi előnyben” részesültek.⁷⁸

A rádió 1953-as iparra vonatkozó dokumentumai között megmaradt néhány Műsorboríték, amelyekben az Agitációs és Propaganda Főosztály könnyűipart támogató propagandaműsora található. Ezek közé tartozik az október 12-én elhangzott adás is, amelyben az új kormányprogramnak megfelelően a műanyagból készíthető közszükségleti cikkek gyártásával foglalkoztak. Az adásban részletesen elmondták a műanyag előállításának technológiáját, az anyag tulajdonságait és felhasználási lehetőségeit. Így például az elektromos iparban, a textiliparban, az egészségügyben, a gazdaság szinte minden ágazatában és a magánháztartásokban.

A műsorban a műanyaggyártásban is „élen” járó szovjet gazdaságot emelték ki. „Eredményeik különösen az iparilag felhasználható szintetikus kaucsuk és a polivinilklorid (PVC hőre lágyuló, éghető, kémiaiilag ellenálló, kemény műanyag) nagyüzemi gyártásának megindításában jelentős.” Az ötéves terv végrehajtásával Magyarországon is „megindult a műanyagipar kifejlesztése. E területen is nagy erőforrást jelent a Szovjetunió és a népi demokráciák baráti együttműködése.”⁷⁹

Az új kormányprogram bevezetése óta eltelt hónapok bizonytalansága tükrözte a Magyar Rádió Hivatal vezetésének tanácstalanságát. A megváltozott politikai helyzetben is rádiójátékot készítettek Pióker Ignác sztahanovista gyalus, a „Szocialista Munka Hőse” életéről, amely 1953. november 10-én, „Aki legyőzte az időt” címmel hangzott el. Az „eseményjáték” kiváló színészek közreműködésével Kazimir Károly rendezésében készült. A darab inkább az 1950-es évek elejének hangulatát idézte.⁸⁰

Az 1953. december 19-én délelőtt elhangzott hírósszefoglalóban egyebek mellett a nehézipar két fontos területének 1954-es feladatairól tájékoztatott a rádió. A Lenin Kohászati Művek igazgatója, Valkó

⁷⁸ Hírek. 1953. augusztus 24. MTVA KI. Adásba ment: 1953. augusztus 24. 10:00. 148. doboz.

⁷⁹ Műanyagok az iparban. 1953. október 12. MTVA Archívum (a továbbiakban Archívum), Műsorboríték. Adásba ment: 1953. október 12. 16:50–17:00.

⁸⁰ Aki legyőzte az időt. Eseményjáték Pióker Ignác „Szocialista Munka Hőse” életéről. Archívum. 1953. november 10. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. november 10. 16:20–17:00. (Szereplők: Balassa Gábor, Agárdi Gábor, Kőműves Sándor, Pártos Erzsébet, Romvári Gertrud, Gózon Gyula, Bodor Tibor, Hidi Sándor, Kaló Flórián, Bagó László, Kálmán György, Horkai János, Felföldi László, Árkos Gyula, Holl István, Kardos József, Hegedűs Agnes.)

Márton elmondta, hogy a Martin Acélműben a „kemencék rendszertelen karbantartása miatt a termelés ingadozó”. A feladat a jövőben a kemencék „átépítése és karbantartása”. A dolgozóknak „fokozottabban kell” ügyelni az egyes üzemek rendjére és tisztaságára. „A műszaki feltételek biztosításával igyekeznek az újévet adóság nélkül kezdeni.”

A Nagybátonyi Szénbányák Vállalat igazgatója Kuti Károly a tervekről nyilatkozva elmondta, hogy a legfontosabb feladat a „fokozottabb ütemű gépesítés”. A rakodás meggyorsítására, a dolgozók munkájának megkönnyítésére négy rakodógép üzembe helyezését tervezik.⁸¹

MEZŐGAZDASÁG: 1953 TAVASZA

Az erőltetett iparosítás következményei 1953 elején újabb terhekkel sújtották a mezőgazdaságot, a még működő termelőszövetkezeteket, magángazdákat. A technikát és a beruházásokat, valamint az önkéntességet, a parasztság megnyerését nélkülöző téveszesítés, s ami ezt követte, mezőgazdaságból az iparba áramló, a falut elhagyó munkaerő következménye az lett, hogy a földek nagy százaléka parlagon maradt. Az így kialakult súlyos helyzethez hozzájárult a szárazság, az aszályos 1952-es esztendő. A kenyérgabona megtermelése minden korábbinál nehezebb volt, s a gazdálkodók motivációja is a mélypontra süllyedt. Az MDP Titkársága határozatot hozott a kuláklista elkészítéséről és a kulákság elleni további harc irányelveiről.⁸² A begyűjtés pedig 1953-ban is maradt. Az erről szóló politikai döntés célja az volt, hogy ily módon, akárcsak a korábbi években, biztosítsa ismét a lakosság élelemmel történő ellátását.

Ennek megfelelően a rádió legfontosabb propagandafeladata már az év elejétől a begyűjtés elősegítése volt. A műsorokból érzékelhető volt, hogy kiket tekintettek célközönségnek: hangsúlyozták, nagy felelősség hárul a községi tanácsokra a begyűjtési tervek elkészítésénél. A rádió egyik legnépszerűbb rovata, a „Falurádió” számolt be adásaiban a vidék, a parasztság életéről, munkájáról, figyelembe véve a párt agrárpolitikáját. A „Falurádió” 1953. január 28-án elhangzott reggeli adásában a begyűjtés fontosságát hangsúlyozta. Azt, hogy a „begyűjtés nem

⁸¹ Hírek. 1953. december 19. MTVA KI. Adásba ment: 1953. december 19. 10:00. 156. doboz.

⁸² A Titkárság határozata a kuláklista elkészítéséről és a kulákság elleni további harc irányelveiről 1953. március 4. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956.* Napvilág Kiadó. Budapest, 1998. 181–185. o.

kampányfeladat, hanem mindennapi munkánk része. Ahol a tanács csak megszervezi az állandó bizottságot, s aztán feléje sem néz, ahol maga nem jár elől jó példával, ott a begyűjtés egyik, vagy másik szakaszában ellanyhul a munka, s végül az egész terv teljesítése veszélyben forog.” A beadási kötelezettség elmulasztására példaként a Zala megyében Szentpéterúr község bizottsági elnökét említették, aki „csak a baromfi kötelezettségének teljesítésére gondolt, tojásbeadását egyáltalán nem teljesítette”. A példát látva a községben „többen is” csak az egyik kötelezettségüket teljesítették. Az adásban pozitív példaként mondták el, hogy Győr megyében, Dénesfa községben a „7 holdas Horváth Lajos dolgozó paraszt tojásból is, baromfiból is egész évi begyűjtési tervét egyaránt 47 százalékra teljesítette”.

A műsorban nyomatékosan felhívták a tanácsok vezetőségének figyelmét arra, hogy az év folyamán „el kell érniük azt, hogy a falvak dolgozó parasztsága egyetemlegesen érezzen felelősséget a begyűjtés sikeréért”.⁸³

Ugyancsak a begyűjtés fontosságát, a jó szervezést hangsúlyozta a „Falurádió” 1953. február 7-én reggel elhangzott adásában. A Bács-Kiskun megyében található Lászlófalva⁸⁴ „már évek óta az elsők közt jár a megye községei között a begyűjtésben. Jó eredményeinek az a forrása, hogy a dolgozó parasztok lelkes hazafisága párosul a tanács jó szervező munkájával.” A falu vezetése úgy döntött, hogy ebben az évben „már nem éri be eddigi sikereivel [...] az ország legjobb községe címért indul”. A műsorban elmondták azt, hogy milyen feladatok várnak a téli hónapokban a tanácsok vezetésére. Ezeknek a feladatoknak az elvégzését „nemcsak a törvény írja elő”, hanem „ezt kívánja a tanácsok és a községek dolgozó parasztjainak érdeke is”.

A reggeli adásban azt is hangsúlyozták, hogy a „begyűjtés tulajdonképpen háromirányú munkát követel meg a tanácsoktól. Politikai felvilágosítást, szervezést és hivatali munkát. Ezek egymástól el nem választhatók.” A hónapban „mindenekelőtt rendbe kell hozni a nyilvántartásokat”. Pontos kimutatást kell készíteni a „tavalyi hátralékokról, azokról, akikre kártérítést kellett kivetni. Ezeknek először is a régi adós-

⁸³ Falurádió. Következtesen hajtsuk végre a begyűjtés részletterveit. 1953. január 28. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. január 28. 6:00–6:30.

⁸⁴ A község 1952-ben jött létre Lászlófalva néven Kecskemétnek Alsószentkirály és Felsőszentkirály nevű külső részeiből. 1987 óta Szentkirály a település neve. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szentkir%C3%A1ly_\(B%C3%A1cs-Kiskun_megye\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szentkir%C3%A1ly_(B%C3%A1cs-Kiskun_megye)) (2016. március 7.)

ságot kell törleszteniök, de természetesen az előírt időben be kell adniok idei kötelezettségüket is, mert különben felemelik azt.” Lászlófalvát itt is példaként emelték ki a műsorban, a községben a tanács elkészítette a nyilvántartást. Így a beadási „terv leérkezése után tehát nyomban hozzáfoghat a beadási könyvek kiállításához. [...] nem rabol majd el időt a dolgozó parasztoktól.”

A műsorban részletesen elmondták, hogy kik azok, akik részt vesznek a begyűjtés szervezésében, az agitációs munkában. A tanácstagokon és a begyűjtési bizottság tagjain kívül „részt vesznek a felvilágosító munkában a község jól teljesítő dolgozó parasztjai is. Gyakran tartanak kisgyűléseket, tanyázóesteket, ahol részletesen ismertetik a begyűjtés gazdasági és politikai jelentőségét, rámutatnak a begyűjtés és a békeharc összefüggésére. A dolgozó parasztok is nyíltan beszélnek ilyenkor a tanács begyűjtési munkájának fogyatékoságairól, hibáiról. Nem egy dolgozó paraszt tette szóvá, hogy a tanács néhány esetben nem járt el elég eréllyel a szabotáló kulákokkal. Szemet hunyt egyet [sic!] egy-egy elmaradt dolgozó paraszt hanyagsága felett is.” A község parasztságára azonban a „becsülettel” teljesített beszolgáltatás a jellemző.

A begyűjtés megszervezésénél a legfontosabb feladat – emelték ki a műsorban – a „versenyszervezés”. Mert ez „nagyobb lendületet ad a begyűjtés munkájának. Maga alatt vágja a fát az a tanács, amely »nem ér rá« a versennyel foglalkozni, elhanyagolja ezt a fontos segítséget.” Az is fontos, hogy a működő versenyt nem szabad a „sorsára” hagyni.

A műsorban motivációként azt is elmondták, hogy a megye sok községében „most is igen élénken folyik a páros verseny. Ennek eredményeként jól halad a tojás, baromfi, tejbegyűjtés.”

Az első negyedévben a megye tanácsai számítanak az MNDSZ (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) segítségére. Nógrád megyében Berkenyén például az MNDSZ tagjai „felköszöntik minden asszonytársukat, aki már teljesítette negyedévi beadását”.

A műsorban elmarasztalták a Fehér megyei Etyek községet, ahol január 26-ig „mindössze 14 tojást és 2 baromfit adtak be. Az etyeki tanács rossz munkájával szégyent hoz magára” és a megyére is. Ha nem változtatnak ezen, akkor – mint mondták – a „törvény értelmében elveszíti a szabadpiac kedvezményét” a falvak parasztsága.⁸⁵

⁸⁵ Falurádió. Községi tanácsok a begyűjtés sikeréért. 1953. február 7. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. február 7. 6:00–6:30.

A változásokat jelzi két dokumentum. Az első a „Falurádió” „Gazdakalendárium” című műsorában a vidék parasztságát a mezőgazdasággal kapcsolatos jogszabályok tartalmáról, a szükséges feladatok elvégzéséről is tájékoztatták. Az 1953. február 28-án reggel elhangzott műsorban például arról, hogy a Minisztertanács az „1953. évi tavaszi mezőgazdasági munkák előkészítéséről és végrehajtásáról szóló határozatában a mezőgazdaság minden dolgozójának legfontosabb kötelességévé tette az ország szántóföldje minden talpalatnyi részének bevetését”. Március hónapra a határozat előírta, hogy „teljes erővel folytatni kell a kora tavaszi vetéseket. Azért folytatni s nem megkezdeni, mert a kedvező februári időjárás lehetővé tette több állami gazdaságban és termelőszövetkezetben a mák, a tavaszi búza, sőt néhány helyen a borsó és a tavaszi árpa vetését is.”

Az ország megyéi közül Zalát említették, ahol az egész megyében szinte mindenki a földeken dolgozott. A megye igyekezett „jó” példát mutatni a tavaszi munkák teljesítésében. Ahhoz azonban, hogy minden termőföldbe vetés kerüljön, „nem elegendő az odaadó, lelkes kétféle munka, hanem szükséges, hogy a munkát tervszerűen végezzék”. A szakértelem fontosságára is felhívták a figyelmet, mert minden gazdálkodónak tudnia kell, „s ebben a tekintetben az egyénileg dolgozó parasztok sem képeznek kivételt, hogy melyik földbe milyen vetemény fog kerülni”. Vagyis „vetési tervet kell készíteni” a szántóföldek és kertek bevetésére.

Azokat a növényeket sorolták az adásban, amelyeknek eljött a vetési ideje, így a tavaszi búzát, az árpát, a zabot, a borsót, március elejére pedig elő kell készíteni a különböző herefélék vetésének a talajt.

A vetési terv fontosságát azért is hangsúlyozták, mert annak tartalmaznia kellett az elvégzendő munkák sorrendjét. Kiemelték még a műsorban a munkafolyamatok helyes szervezését, és az időjárási tényezőkre is felhívták a figyelmet.

A Minisztertanács határozatában felsorolták a mezőgazdasági munkák elvégzéséért és a „helyes agrotechnikai módszerek alkalmazásáért” felelős vezetőket is, így a termelőszövetkezetekben az elnökök, az állami gazdaságokban az igazgatók, az „egyéni művelés alatt álló területeken” a tulajdonosok, „illetve a ténylegesen gazdálkodó személy”, a földműves-szövetkezetekben pedig az ügyvezető.⁸⁶

⁸⁶ Falurádió. Gazdakalendárium. 1953. február 28. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. február 28. 6:00–6:30.

A következő dokumentumból már több derült ki. Az ugyancsak február 28-án a reggeli adásban a tanácselnökök és a termelőszövetkezetek elnökeinek a feladatait sorolták. A műsorban felidéztek a tavaszi munkákról tartott országos értekezleten elhangzottakat, s *elhangzott a változások mögött álló miniszterelnök-helyettes, Nagy Imre neve is*: A Minisztertanács elnökhelyettese az „idei bő termésért folyó harc legfontosabb feladatait részletesen ismertette. Beszédében hangsúlyozta, hogy a tavaszi mezőgazdasági munkák fő szempontja, minden talpalatnyi föld megművelése. Rámutatott arra, hogy bár a földek kötelező megművelésére vannak rendelkezések, mégsem könnyű a feladat megoldása, mert nemcsak azokat a földeket kell megművelni, amelyeknek van gazdája, hanem a parlagon fekvő és gazdátlan földeket is.”

A nagy hallgatottságú adásban Nagy Imre hangsúlyozta, hogy ezeknek a földeknek a műveltetése a földműves-szövetkezetekre és a „helyi tanácsokra hárul, [...] ők kötelesek gondoskodni a hasznosításról, elsősorban úgy, hogy a tartalékterületeket a termelőszövetkezetek közös földállományához csatolják. A földműves-szövetkezetek erejükhöz képest vagy házi kezelésben gondoskodnak a föld műveléséről, vagy kishaszonbérletbe adják ezeket a területeket.”

A politikus felhívta a tanácsok figyelmét arra, hogy az 1953-as tavasz a mezőgazdaságban „rendkívüli feladatok megvalósítását teszi kötelezővé. Más években is – amikor a kedvezőtlen időjárás nem nehezítette az őszi szántási terv teljesítését – tavaszi mezőgazdasági munkák, mindenkor az emberi munkaerő, az igásjóság és a gépek nagyfokú igénybevételét követelték.” Majd hozzátette, „tudni kell azonban, hogy az idei tavaszon, nemcsak erről, hanem sokkal többről van szó. Arról, hogy a rendes szokásos tavaszi mezőgazdasági munkákon kívül, rendkívüli feladatokat kell megoldani. Ilyenek például: az elmaradt őszi szántások pótlása, a kenyérgabonával be nem vetett területeken a tavaszi búza vetése a trágyázás-talajerő fenntartás megszervezése és a soron következő talaj előkészítési és vetési munkálatok mielőbbi megkezdése és gyors befejezése.”

Beszéde folytatásában Nagy Imre a községi tanácsok feladatait is részletesen ismertette, például azt, hogy a tanács dolgozóinak február 28-ig minden „egyéni gazdálkodót” fel kell keresni és felhívni a figyelmüket arra, hogy a „község területén lévő szántóterületek megműveléséről gondoskodjanak”.

Ez nemcsak azt jelenti, hogy a gazdálkodókkal a jogszabályt kell ismertetni, hanem a tanácsnak fel kell mérnie a község szántóterületét, és azt is „vizsgálja meg, hogy állnak a vetésekkel”. Beszélt a mezőőrök

feladatáról, arról, hogy jelentéseikben számoljanak be az „egyes határ-részek állásáról, és ahol hibát vagy mulasztást találnak, annak a földnek a gazdáját hívják be a tanácsházára és nyomatékosan figyelmeztessék kötelességének teljesítésére”.

A tanácselnökök feladatainál elmondta, hogy kötelességük a földműves-szövetkezetek vezetőivel és a termelőség-szövetkezetek elnökeivel megbeszélni a földek hasznosítását vagy bérbeadását.

A termelőség-szövetkezetek elnökeinek és a tanácsok végrehajtó bizottságának legfontosabb feladata volt az, hogy gondoskodniuk kellett a „tavaszi vetőmag biztosításáról szóló határozatok pontos végrehajtásáról”. Azért ez a legsürgősebb feladat, mert a tavaszi búzának „igazság szerint máris a földben lenne a helye, nem pedig a földműves-szövetkezet raktáraiban”.

Az országos értekezleten az is elhangzott, hogy az ország termelőség-szövetkezeteiben „ellenőrző szemlék” folytak és tartanak a jövőben is. A vizsgálat célja az volt, hogy ellenőrizték, a termelőség-szövetkezetek vetőmag előkészítését, annak pótlását. Megvizsgálták a munkagépek technikai állapotát. Ellenőrizték a „növénytermesztési brigádok felkészülését”.

A műsor készítői befejezésül megerősítették, hogy „sok a feladat, sok nehézséget kell leküzdeni ezen a tavaszon. De minden fáradságot megér a jól végzett munka öröme s az a biztató kilátás, hogy fejlett agrotechnikai módszerek alkalmazásával, a szépen induló tavasz, gazdag termésű nyárral jutalmazza majd, a föld hozzáértő harcos dolgozóit.”⁸⁷

1953. május 6-án jelent meg az MDP Központi Vezetőségének határozata a mezőgazdasági munkaversenyről. A dokumentumot megkapta a Magyar Rádió Hivatalának vezetője, Hartai László is. A végrehajtásban a rádió fontos szerepet töltött be. Pontos feladata a határozat szerint az volt, hogy az „eddiginél többet foglalkozzék a mezőgazdasági verseny kérdésével és rendszeresen ismertesse a vállalatok teljesítését, népszerűsítse a mezőgazdasági munka hőseit, továbbá az élenjárók munkamódszerét és tapasztalatait”.⁸⁸ (Kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.)

⁸⁷ Falurádió. Tavaszi munkák megszervezése, tanácselnökök, tsz-elnökök feladatai. 1953. február 28. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. február 28. 6:00–6:30.

⁸⁸ Határozat a mezőgazdasági munkaversenyekről. 1953. május 6. MNL OL. XXVI-A-8-a. 144. doboz.

Az új kormányprogram megjelenésére szinte azonnal reagált a rádió is. Agrárműsoraiban megjelenik a program új vonása: a „Falurádió” 1953. július 9-én este elhangzott adásában a minőségi termelés fontosságát hangsúlyozták, és azt, hogy a kormányprogram alapelvének megfelelően a „lakosság életszínvonalának állandó emelése” a cél. A megvalósítás érdekében a „mennyiségi termelés mellett fokozott figyelmet” kell szentelni a „minőség kérdéseinek is”.

A műsorban elmondták, hogy a „múltban nem sokat törődtek” az élelmiszerek „minőségével. Nemtörődömség mutatkozott nemcsak a hazai fogyasztásra előállított termékek minőségében, de az exportárúknál is.”

A minőség biztosításának feltételeit is megosztották a műsor készítői a hallgatókkal. A legfontosabb a „minőségi vetőmag és tenyészállat ellátás jó megszervezése”. A növények esetében a minőség biztosító a „megfelelő időben végzett aratás” és az érett termények leszedése. Nagy gondot kell fordítani a betakarított termények raktározására is.

A gyümölcsstermesztésnél hangsúlyozták a „gondos permetezés” fontosságát, a megfelelő időben történő megszerezést. Ez vonatkozott a növénytermesztés különböző ágazataira is.

Az állati eredetű termékek minőségének javítását elsősorban az állatok tartása, gondozása, a szarvasmarhák esetében a „fejés és a tejkezelés tisztasága” határozza meg. „Piszkos, bűzös istállóban a tej is kellemetlen istállószagú lesz.” A megfelelően tiszta környezet elhanyagolása a tej csíratartalmának növekedéséhez vezethet. Melegben könnyebben megromlik, „forraláskor pedig összemegy”. A minőség megtartásához hozzátartozik a tej tárolására használt edények tisztántartása és fejést követően annak azonnali lehűtése is.

A tojások minőségét a „kiegyenlítetttség fokozza”. Csak olyan „tyúkoknak [a] tojásából keltessünk, melyek szép egyenletesek” nagyméretűek. A tyúkokat télen zöld táplálékkal kell etetni, silótakarmánnyal, répával. Így a tojás sárgája „szép élénkszínű lesz”. A fogyasztók megnyugtatóra a tojásokra a dátumon kívül a termelő állami gazdaság vagy termelőszövetkezet pecsétjét is rá kell tenni.

A sertéshús minőségének alakítása a hizlalásnál kezdődik. A gazdaságok, magángazdák jó, ha tudják, hogy a „vágóállatot milyen célra használják majd fel”. Érdemes tudni, hogy a kukoricával hizlalt sertések zsírszalonnája puha, sok zsír süthető belőle, de csemegeszalonnának nem megfelelő. Az árpával és burgonyával vegyesen etetett sertések szalonnája viszont kiváló minőségű.

A műsor végén még egyszer hangsúlyozták a minőség fontosságát, viszont úgy vélték, hogy mindez „alig követel különlegesebb berendezést, vagy munkaerőt”, inkább odafigyelést és nagyobb gondoskodást.⁸⁹

Az aratás az egyik legfontosabb mezőgazdasági munka, propagandája a rádió fontos feladata volt. A „Falurádió” 1953. július 11-én elhangzott reggeli adásában a betakarítási és a begyűjtési békeversenyről beszéltek. A gazdák jó termésre számítottak országszerte. „A több termés, több öröm, de több, jobb és gyorsabb munkát is kíván. Igazán csak az élvezheti, aki egyetlen percet sem veszteget el, sem az aratásban, sem a behordásban, sem a cséplésben és rögtön, ahogy csak teheti, a cséplőgépnél teljesíti a nép állama iránti kötelezettségét. Aki gyorsan vívja meg a maga kenyércsatáját, nyert!” Azok, aki az elsők között tettek eleget kötelezettségeiknek, megkapták a „gyorsbeadási jutalmat”. Közös érdek is a beszolgáltatás, hiszen ha mindenki teljesítette azt, a falu csak azután értékesítheti a megmaradt terményeit a szabadpiacon. „Amelyik község előbb teljesít, annak lakói előbb jutnak pénzhez a szabadpiacon. Előbb vásárolhatnak tehát a dúsán ellátott boltokban. Hamarabb vehetnek ruhaneműt a nemrégiben csökkentett árákon.” Azok a községek és „jól teljesítő dolgozó parasztok részesülnek abból a hárommillió forintból, amit a kormány a begyűjtési verseny győzteseinek között augusztus huszadikán munkájuk jutalmául szétoszt”.

A verseny az országos helyzetkép alapján egyre nagyobb méreteket öltött: „alig van ma már olyan község az országban, amely ne vetélkedne, ne akarná kivívni a győzelem dicsőségét. A dolgozó parasztok tízezrei hívták ki egymást páros versenyre, virtussá téve a gyors betakarítást, a gyors beadást. A falu esteli életének mostanában a versenytábla a középpontja. Ide megy munka után a falu népe, itt tudják meg, mennyire haladt a falu, hogy áll a versenytárs. És itt ezek mellett a versenytáblák mellett születnek meg az új versenykihívások is.” Ebben is nagy szerepe van a tanácsoknak – hangsúlyozták a műsorban –, mert nagyon fontos, hogy „egyetlen napra se hanyagolják el a kiírásokat, a legjobbak népszerűsítését”. A verseny tehát meghozza az eredményeket, ezért „minden falunak, minden tanácsnak, de minden dolgozó parasztnak is az az érdeke, hogy valóban tömegmozgalommá váljék a verseny”.

Az új gazdaságpolitika – hangsúlyozták – az „eddiginél nagyobb lehetőségeket ad a parasztságnak a termelése fejlesztéséhez, életvi-

⁸⁹ Falurádió. A minőségi termelés jelentősége a mezőgazdaságban. 1953. július 9. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. július 9. 17:41–18:00.

szonyainak megjavításához. Elsőrendű feladatának tekinti az egyéni gazdaságok felkarolását, munkaeszközökkel, műtrágyával, nemesített vetőmaggal való ellátását.” A kormány, intézkedésekkel védi a „parashti tulajdon biztonságát, az egyénileg termelő parasztok termelékenységének zavartalansága érdekében. Az eddigi hibák kiküszöbölésével könnyebbé, gondtalanabbá, biztonságosabbá válik a dolgozó parasztok élete.”

A parasztság országszerte „lelkesen fogadta a kormány igen nagyjelentőségű bejelentéseit. A nagy terveket, a jólét fokozását”, az életszínvonal emelése csak úgy érhető el, „ha ehhez minden dolgozó paraszt is hozzájárul munkájával”. Az adás végén ismét felhívták a figyelmet a verseny fontosságára és arra, hogy „ne maradjon ki belőle egyetlen becsületes hazáját szerető dolgozó paraszt sem”.⁹⁰

A rádió a „Falurádió” műsorában folyamatosan tájékoztatta a hallgatókat a betakarítás és a begyűjtés helyzetéről. Az 1953. július 13-án kora reggel elhangzott adásban a Fehér megyei Mezőszentgyörgyi Haladás Termelőszövetkezet betakarítási és begyűjtési eredményeiről számoltak be. A termelőszövetkezeti csoport „két és fél vagon őszi árpát csépelt el”, és szállította „100 mázsza magot” a begyűjtőhelyre. A csoport egyik tagja, Burján Gábor a műsor szerkesztőjének elmondta, hogy „most jut is, marad is bőven. Beadtunk 100 mázsát és maradt összesen 132 mázsza árpánk. Ehhez a tíz hold tavaszi árpavetésünk is ad még két vagon termést. Ez mind megmarad, mert az őszi árpából a tavaszi árpára eső beadási részt is előre teljesítettük.”

Az egyénileg dolgozó gazdák közül a műsor munkatársai Papp Mihály hajdúsámsoni termelőt keresték fel, aki 14 holdon gazdálkodott. Elmondta, hogy az új kormányprogram meghirdetését követően „új programot” dolgozott ki a saját gazdasága részére is. Úgy döntött, hogy „nem két holdon, hanem több mint három holdon” vet másodnővényeket. A riportban felsorolta azokat a kedvezményeket, amelyeket a kormánytól kapott. Nagy könnyebbséget jelentett – mondta –, hogy a réten lévő földjét már traktorral szántja. „Igyekeztem is mindig jó munkát végezni. Mint tanácsstag jó példát akartam mutatni társaimnak és tavaly az aszályos esztendőben sem maradtam adósa semmivel államunknak.”

Az egyéni gazdák nevében hangsúlyozta, hogy a kormány intézkedései „nagy munkakedvet” hoztak számukra. „Ha csak azt vesszük pél-

⁹⁰ Falurádió. Tegyük széles tömegmozgalommá a betakarítási és begyűjtési békeversenyt. 1953. július 11. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. július 11. 5:00–5:30.

dául, hogy jövőre műtrágyát, nemesített vetőmagot kapok, ezzel máris sokkal dúsabb termésre számíthatok. Meg is beszélünk odahaza, hogy jövőre három vagy négy, de lehet, hogy öt hold tartalék földet is bérelek. Most érdemes többet termelnünk. Ezzel is erősítjük államunkat és több jut saját magunknak is.”

A műsorban a kormány további kedvezményeit mondták el a hallgatóknak. Például azt, hogy a kormány „begyűjtési és adózási” engedményeket adott a gazdáknak jég- és esőkár esetén is.⁹¹

A kormányprogram megismertetését és népszerűsítését vállalta fel szintén a „Falurádió” 1953. július 23-án reggel elhangzott műsorában, amelyben a munkás-paraszt szövetség fontosságát emelték ki. „Többet termeltek, jól megtrágyázom a földemet, nem tarok tőle, hogy jövőre esetleg máshová esik a földem” – mondta a műsor készítőjének Péntek Lajos, a Komárom-Esztergom megyei Nagyigmádon termelő gazda. Véleménye szerint a legfontosabb az aratás és a cséplés mielőbbi befejezése, mindezt ösztönözte a „Párt és a kormány politikája”.

A műsorban felsorolták a legfontosabb rendeleteket, azokat, amelyek segítséget jelentettek a parasztság számára. Ilyen volt az állattartó gazdáknak az „ingyenes állatorvosi” szolgáltatásokról szóló rendelet. Vagy a „beadási kötelezettség elmulasztása miatt kivetett összes” büntetésről szóló rendelet. Ebben azt is meghatározta a kormány, hogy „akik a folyó évi gabonabeadást a csépléstől pontosan teljesítik, azoknak a múlt évi összes beadási hátralékát is törölni kell valamennyi terményből”.

A kormány további tervezett intézkedéseiről is tájékoztatott a műsor. Arról, hogy a „gazdasági év végén mindazok visszakapják földjüket a tartalékföldekből, akik korábban felajánlották. Akik pedig bérelni akarnak földet, azok az új gazdasági évben már öt évre kaphatnak bérletet a tartalékföldekből.”

Megelégedettséggel nyugtázták az adásban, hogy „nincs a dolgozó parasztnak egyetlen olyan jogos sérelme sem, amelyet – a Párt irányítása alapján – a kormányprogram ne orvosolna. Intézkedéseik azt a célt szolgálják, hogy a dolgozó parasztagunk nyugodtan, biztonságban gazdálkodhassék, évekre előre tervezhessen és bátran fordítsa minden erejét gazdasága fejlesztésére, a többtermelésre, életének jobbítására.”

A jövőt tekintve a „Párt és a kormány ugyanúgy, mint eddig, továbbra is a termelőszövetkezetekben látja a dolgozó parasztság boldog életé-

⁹¹ Falurádió. 1953. július 13. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. július 13. 5:00–5:30.

nek, gazdagodásának egyedüli biztos és tartós útját”. A cél elérése érdekében a kormánytól „még több segítséget kapnak a termelőszövetkezetek. Ezért kaptak az I., II., és III. típusú szövetkezetek⁹² tagjai máris további tíz százalék beadási kedvezményt. Ugyanakkor azonban a kormány a jövőben minden erővel azon lesz, hogy minél nagyobb támogatást adjon azoknak az egyénileg gazdálkodó parasztoknak is, akik úgy vélik, hogy az egyéni gazdaságban jobban megtalálják számításukat. Ezért tiltotta meg a kormány a szokásos őszi tagosítást; ezért biztosítja mindenképpen a szövetkezetek fejlesztésénél az önkéntesség érvényesülését. A gépállomások munkája, a műtrágyagyárak termelése a jövőben az egyéni gazdálkodókat is segíteni fogja a több termelésben.”

A parasztság véleményét fogalmazta meg a műsorban Ruff Márton taksonyi gazdálkodó, amikor azt mondta, hogy a politikai vezetés „meglátta, mi nyomja a szívünket [...] s nem hiszem, hogy ezután a mi tapasztalatunk ellenére, az ország kárára helytelen dolgot erőszakoljanak ránk”.

A kormány célkitűzéseiről elmondták még, hogy „bár lassabban, de továbbra is” fejlesztik a nehézipart, mert ezt kívánja a dolgozó parasztok érdeke is. „A gépek, a műtrágyát, a szerárut (kerti szerszámok) és a többi iparcikket a városból, a gyárakból kapják a dolgozó parasztok. A kormány ugyanakkor nagymértékben növelni fogja a ruházati, háztartási, élelmiszeripari cikkek gyártását is, hogy minden dolgozó igényét kielégíthessék. A falura a közeli időben több és jobb minőségű – a dolgozó parasztság ízlését jobban kielégítő – iparcikkeket fogunk leküldeni.”

Az adásban a kuláksággal is foglalkoztak a kormányprogram kapcsán. Kiemelték, hogy addig, amíg a gazdálkodó parasztság „nagy örömmel és meglelégedéssel fogadta ezeket az intézkedéseket, a kulákok számos helyen vérszemet kaptak és azt hitték, hogy az ő idejük jött el. Nem egy helyen megtámadták a termelőszövetkezeteket, állami gazdaságokat, becsmérelték a népi demokráciát, kormányunkat. – Bebi-

⁹² Az 1948. december 18-án megjelent kormányrendelet a termelőszövetkezeti csoportok három „fejlettség” szerinti kategóriáját különböztette meg. Az I. és a II. típus átmenetet jelentett az egyéni és a közös gazdálkodás között. A III., a „legfejlettebb” kategóriába – az ún. háztáji földek kivételével – már minden munkát közösen végeztek, az elvégzett munka értékét munkaegységekben mérték, és a „megtermelt tiszta feleslegből a tagok munkarányosan részesültek”. A „téeszek” szervezése nehézkesen indult, a parasztság nagy többsége a nehéz termelési feltételek ellenére sem igyekezett megválni a tulajdonától. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, i. m. 313. o.

zonyosodott, amit Rákosi elvtárs legutóbbi beszédiben is hangsúlyozott: »A kulák kulák maradt, listával vagy lista nélkül.«.⁹³

A rádió műsorában a kormányprogram támogatásaként kijelentették, hogy az „elmúlt napok megmutatták, hogy a párt, a kormány erélyesen és gyorsan fogott hozzá az eddigi hibák kijavításához. Dolgozó parasztságunk pedig azonnal hasznát, eredményét látta ennek.” A kormányprogram sikeres végrehajtása azonban függ attól, hogy a „dolgozó parasztságunk is megtegye a magáét”, felismerje azt, hogy a „saját érdekében, a haza érdekében végzett jobb és több termelést”.⁹⁴

„A falu dolgozói az aratás gyors befejezésével a beadási kötelezettségük pontos teljesítésével tehetnek most a legtöbbet saját boldogulásukért. Országszerte ez a hangulat uralkodik ma: a gazdaság és jólét forrása most még inkább a munka és a kötelesség becsületes teljesítése” – kezdte reggeli műsorát a „Falurádió” 1953. július 27-én. A műsor készítői Kiskőrösre látogattak el, és beszámoltak a betakarítás helyzetéről. A város dolgozó parasztsága a kormányprogram kihirdetése után megfogadta, hogy „egy sem lesz köztük olyan, aki vonakodnék beadását a cséplőgépnél azonnal teljesíteni. Szavukat meg is tartják. Ahol a gép eddig elcsépeelt, kivétel nélkül száz százalékig eleget tettek kötelezettségüknek.” Azok, akik eleget tettek kötelezettségeiknek, „megkapták az örlési engedélyt, és azóta új kenyeret esznek”.

A „Falurádió” stábja következő beszámolóját Kerekegyházaén készítette, hol az „egyéni dolgozó parasztnak beadási versenyre léptek egymással, hogy ők is elősegítsék a kormányprogram mielőbbi megvalósulását”. Az egyénileg gazdálkodók közül azért hívták ki egymást begyűjtési versenyre, hogy „minél előbb, minél több gabona kerüljön az

⁹³ Rákosi Mátyás: Beszéd a budapesti pártaktíván. 1953. július 11. „Mi azért javasoltuk a kuláklista megszüntetését, mert rengeteg visszaélésre és fölösleges zaklatásra adott okot. Rájöttünk arra, hogy sok kulák okkal-móddal keresztül tudta vinni, hogy lekerült a listáról, viszont nemegyszer dolgozó középparasztnak kerültek erre a listára, és utána őket ugyanúgy korlátozásoknak, sőt zaklatásnak vetették alá, mint a kulákokat. Ezért szüntettük meg a kuláklistát. De a kulák kulák maradt, listával vagy lista nélkül. (*Nagy derűtség, taps.*) Akinek efelől valami kétsége lett volna, az tapasztalhatta most az utóbbi napokban, amikor megnőtt a kulákok szarva. A mi dolgunk most, hogy letörjük a megnőtt szarvukat. (*Derűtség, taps.*)” Rákosi Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek*. 4. bővített kiadás. Szikra. Budapest, 1955. <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/rakosis0.htm> (2016. március 7.)

⁹⁴ Falurádió. Az új kormányprogram erősíti a munkás-paraszt szövetséget. 1953. július 23. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. július 23. 5:00–5:30.

állam raktárába. Ahogy a cséplés előrehalad, mind élénkebben bontakozik ki a falvak, járások, megyék beadási versenye.”

A kormányprogram mezőgazdaságot fejlesztő, támogató rendeleteinek folyamatos bevezetése óta lassú változás következett be a parasztág életében, ennek propagandáját vállalta a rádió, ezt igazolták a következő műsorban elhangzottak is. „A dolgozó parasztok jó hangulatát növeli, hogy az idén jobb termést takarítunk be, mint a felszabadulás óta bármikor. Van miből beadni és ugyanakkor marad bőven saját szükségletre és a szabadpiacra is.” A „Falurádió” 1953. július 27-én elhangzott adásában hangsúlyozták, hogy a kormány intézkedései „mind a falu javát, a többlettermelést, a zavartalan termelést, a paraszti tulajdon megszilárdítását szolgálják”. Nagy terhet vett le a parasztság válláról az a rendelet, amely „teljes egészében eltörölte a begyűjtéssel kapcsolatban kivetett kártérítéseket”. A „Falurádió” műsorában már korábban is tájékoztatott arról a jogszabályról is, hogy azok, akik az 1953-es évben pontosan teljesítik gabonabeadásukat, azoknak a „tavalyi hátralékokat sem kell beadniok”.

A vidéki parasztság számára jelentős kedvezményeket jelent a szabadpiac lehetősége. Az előző években „jogtalan pótkivetésekkel is akadályozták, hogy a becsülettel teljesítő dolgozó parasztok szabadon élvezhessék jól végzett munkájuk gyümölcsét”. Az új kormányprogram a „legszigorúbban megtiltotta most, hogy bárkitől is, bármilyen címen többet követeljenek, mint az előírt kötelezettsége. Minden falu azon van, hogy mielőbb megkapja a szabadpiac jogát. Ezért néznek rossz szemmel a falun az olyanokra, akik nem tesznek idejében eleget állam iránti kötelezettségüknek.” A legcélravezetőbb tanácsot adták a műsor készítői a pusztamérgesi példa alapján, ha a „jól teljesítő dolgozó parasztok halogatás nélkül, még a cséplés napján felkeresik és értésükre adják, hogy halogatásukkal ártanak az egész közösségnek”. A Csongrád megyei Pusztamérges gazdálkodó parasztjai, akik nem késlekedtek a beadással, és tudomásukra jutott, hogy „valaki nem teljesítette kötelezettségét estére nyolcan is felkeresték anélkül, hogy előzetesen megbeszélték volna egymással. [...] Jó eredménnyel jártak. Belátta a gazda, hogy neki is az az érdeke, ami az egész falunak, a szabad piac gyors elérése.”

A műsorban foglalkoztak a nagygazdák beadási kötelezettségével is. A pusztamérgesi gazdálkodók „nem csak maradi dolgozótársukat vették rá a helyes útra, hanem megkövetelték a tanácstól is, hogy a szabotáló Meszes Mátyás kulákkal szemben, aki beadását a cséplés után több nappal sem teljesítette, emelje fel 10%-kal beadási kötelezettségét, s keményen alkalmazza a törvény előírásait”. A rádió munkatársai szerint „helyesen jártak el a pusztamérgesiek. Ahol jó példájukat követik,

ott meggyorsul a begyűjtés”, és a település parasztsága a felesleges terményt értékesítése után saját személyes igényeit is kielégítheti.⁹⁵

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya rovatainak munkatársai rendszeresen készítettek összefoglaló jelentéseket vidéki útjaikról. Az ott tapasztaltak alapján kiderült, hogy a rádió propaganda tevékenységének ellenére sem ismerték országosan a kormányprogram rendeleteit. Sebestyén György,⁹⁶ a mezőgazdasági rovat munkatársa személyes helyszíni észrevételeit írta meg egy 1953. július 31-i dátummal megmaradt feljegyzésben. Sebestyén a mezőtúri termelőszövetkezetet látogatta meg. A tagsággal beszélgetve kiderült, hogy a „legtöbb helyen nem ismerik a tsz-tagok a legújabb kormányrendeleteket és nem is látják tisztán azokat a kedvezményeket, amelyeket az új rendelkezések nekik személy szerint jelentenek”. A rádió munkatársa úgy vélte, hogy ennek legfőbb oka a „politikai nevelőmunka hiánya” volt. Azért nem ismerte a tagság a rendeletek tartalmát, mert „eddig még sem csoportgyűlésen, sem pedig szemléltető feliratokban nem mutatták meg, hogy mennyivel több [jár] az idei termésből a rendeletek után egy-egy tagnak”. A vízkárok felmérése után a kárrendezéséről és ennek következtében a beadás alakulásáról több információjuk volt a tagoknak.

A riporter a termelőszövetkezet határában megnézte gabonabetakarítás munkálatait. Leírta, hogy „nagyon lassan folyik” az aratás és a cséplés. A levágott gabona behordásával is késésben voltak. A térségben működő tsz-ek közül nagyon kevesen hordták a búzát kazalba. Sokan szekerekkel szállították a kenyérnekvalót a cséplőgépekhez. A gépek rossz műszaki állapotára is sokan panaszkodtak. Sok volt az alkatrésztörés, és a javítás nagyon hosszú időt vett igénybe.

A növényápolás területén is hiányosságokat soroltak a rádió munkatársának. A termelőszövetkezetek nagy részében csak egyszer kapálták meg a kukoricát, a gyapotot és a többi kapásnövényt is.

A tagság hangulatára jellemző volt – írta Sebestyén György –, hogy általában bizakodóak a tsz-tagok, „csak előleget várnak már most a termésből. Kitűnőnek ígérkezik ezen a környéken a rizstermés.”⁹⁷ A fel-

⁹⁵ Falurádió. Gyors beadással a szabadpiac mielőbbi elnyeréséért. 1953. július. 27. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. július 27. 5:00–5:30.

⁹⁶ Sebestyén György (1923–?) 1949. október 31-től dolgozott a rádióban. Az Aktuális Osztályon lektor, majd 1951-től az Agitációs és Propaganda Osztályon riporter. 1954. április 5-ig dolgozott a rádióban. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

⁹⁷ Kivonat. Az Agitációs és Propaganda Főosztály mezőgazdasági rovatának heti jelentéséből. 1953. július 31. Agitációs és Propaganda Főosztály anyagai. MTVA KI. 2. doboz.

jegyzés tartalma nem jutott el a rádiót irányító pártvezetésig, az ott leírtakat viszont a későbbi események igazolták.

A „Falurádió” 1953. augusztus 5-én, a kora reggel elhangzott adásában ismét a gabonabetakarításról szólt, országos helyzetképet adott. A kisújszállási határban a „rigmusbrigádok” vidám csasztuskája biztatta a tagságot a betakarítás munkája alatt. B. Takács Gyula traktorost, aki a Sallai⁹⁸ tsz szérűjén villanymotoros géppel csépel, például így biztatták:

„Sűrűn áll a villanymotor a héten
Ha így tart ez, el se csépelünk a télen
Takács elvtárs vigyázzon a motorra,
Hadd hulljon a zsákokba a gabona.”

B. Takács Gyula a „rigmus elhangzása után megfogadta, lelkiismeretesebben és gyakrabban ápolja gépét, hogy ezzel is biztosítsa a munka zavartalan menetét”. A riportból az is kiderült, hogy a „rigmusbrigád” tagjai a kultúrotthon munkatársaival és az énekkarral együtt „nemcsak munkahelyükön, hanem lakásukon is felkeresik, és vidám műsorral köszöntik az élenjáró dolgozókat”.

A betakarítási körkép a Békés megyei gépállomások munkájáról szóló beszámolóval folytatódott. A gépállomások „szombat estig kerek 8000 vagon mázsa gabonát csépeltek el”. A versenyben a „szabadkigyósi gépállomás tört az élre; 125,7 százalékra teljesítette cséplési tervét. Harmincegy gondosan kijavított gépénél eddig nem fordult elő üzem-zavar.”

Békés megyében, júliusban „18 280 dolgozó paraszt egyenesen a cséplőgéptől teljesítette gabonabeadási kötelezettségét. A megyében az eddigi összesítések alapján „tizennégy tsz tett eleget kenyér- és takarmánygabona beadási kötelezettségének, s tizenkettő már megkapta a kenyér- és takarmánygabona szabadpiaci értékesítésének jogát”.

Bács-Kiskun megyében, pedig a jelentések szerint beféjezték az aratást. Ezt követően a megye több területén „kielégítő mértékben haladt a másodvetés is. Ennek tervét a megye augusztus 3-ig 93,2 százalékra teljesítette.” A tudósításban kiemelték, hogy a megyének azokban a járásaiban, ahol a „tanácselnökök előre megszervezték a felvilágosító munkát és megmagyarázták a másodvetés előnyeit, a termelőszövetkezetek

⁹⁸ A termelőszövetkezetet Sallai Imre (1897–1932) kommunista vezetőről nevezték el, akit 1932-ben statáriális bíróság ítél halálra. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13334.htm> (2016. március 5.)

és a csoportok mellett igen sok egyénileg dolgozó paraszt is bevetette tarlóját takarmánynövényekkel”. Ezért tudta teljesíteni tervét „például a kiskunfélegyházi járás 236, a kecskeméti járás pedig 190 százalékra”. Ehhez az eredményhez hozzájárult az is, hogy a gépállomások munkagépei zavartalanul működtek.

Elmarasztalták a térségben a bajai járást, ahol „mindössze 41 százalékra állnak a terv teljesítésében. Komoly mulasztás terheli a járási tanács mezőgazdasági osztályát, mert nem szorgalmazta [az] aratás alatt a másodvetést is, de felelősek az elmaradásért a gépállomások is.”

A műsorban tájékoztattak arról is, hogy Hegedüs András földművelésügyi miniszter „dicséretben részesítette a behordást jól megszervező vezetőket, ugyanakkor a hanyag munkát végző igazgatók és vezető agronómusok fegyelmi büntetést kaptak”. A földművelésügyi miniszter dicséretben részesítette a gabonabehordást jól megszervező Örménykúti Állami Gazdaság igazgatóját, Nagy Andrást és az agronómust, Nicso-vics Györgyöt, a Kehidai Állami Gazdaság igazgatóját, Hegedüs Józsefet és az agronómust, Kiss Miklóst.⁹⁹

Levelet küldött a „Falurádió” műsorának Nagy András piliscsabai hallgató. A rádióban 1953. augusztus 7-én, a reggeli adásban ismertették a levél tartalmát. Leírta, hogy „ő már tizenöt éve házasember, de csak az idén jutott hozzá, hogy egy kis malackát nevelésbe fogjon”. Földje nem volt, csak egy pici kertje. Az állat felneveléséhez takarmányra volt szüksége, azt csak a piacon tudta megvásárolni. Azt kérdezte, hogy „miután több község dolgozó parasztsága már teljesítette beadási kötelezettségét s megnyílt náluk a szabadpiac, elmehet-e Piliscsabáról ezekbe a községekbe s vásárolhat-e szabadon árpát s azt haza szállíthatja-e vasúton”?

Azokon a településeken, ahol „már engedélyezték a szabadpiacot, ott mindenki szabadon adhat-vehet gabonafélét”. A megvásárolt terményeket vasúton teherárúként lehetett szállítani. Vagyis a levélíró „bármilyen szabadpiacos községben” vásárolhatott a kismalacka számára terményeket, hogy idővel „vastagszalonnájú mázsás” hízó legyen belőle – válaszoltak a levelezőrovat munkatársai.¹⁰⁰

A rádió hírósszefoglalóiban is rendszeresen beszámoltak az ország-szerte folyó betakarítási és begyűjtési verseny állásáról. A „Hírek” 1953.

⁹⁹ Falurádió. Versenyben az ország kenyéréért. 1953. augusztus 5. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. augusztus 5. 5:00–5:30.

¹⁰⁰ Falurádió. 1953. augusztus 7. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. augusztus 7. 5:00–5:30.

augusztus 9-én reggel elhangzott műsorában először Szolnok megye eredményeit ismertették. A megyében „6761-re emelkedett a versenyben lévő dolgozó parasztnak száma. A versenyben lévőknek több mint a fele már eleget tett [...] gabonabeadási kötelezettségének.” A megyében elkezdődött a kötelező beszolgáltatáson túl megmaradt termények szabadpiaci értékesítése. A megye 102 termelőszövetkezetéből 21 már élhetett ezzel a lehetőséggel. Az országos jelentés szerint pedig eddig „368 termelőcsoport több mint 60 község és 3 város dolgozó parasztsága viheti szabadon piacra gabonafeleslegét”.

A hírósszefoglalóban felhívták a parasztság figyelmét arra, hogy a gabonabeszolgáltatás mellett ne feledkezzenek meg az egyéb beszolgáltatásról, különösen vonatkozott ez a sertésbeadásra. „Így például Bács és Hajdú megyében. De országszerte sok a javítani való a tej, a tojás és a baromfi begyűjtési tervek teljesítésében is.” Az augusztus 20-a alkalmából meghirdetett begyűjtési versenyben az első három megye Bács, Pest, Hajdú megye, az utolsó három pedig, Nógrád, Veszprém és Borsod megye.

A „Hírekben” a kormány intézkedései közül a korábbi évek tartozásainak elengedését hangsúlyozták. Somogy megyében is a díjtartozás elengedése jelentős összegű volt. A megye termelőszövetkezetei az „1951–1952-es gazdasági évről több mint 3 és félmillió forinttal maradtak adósai az államnak. A gépállomások által végzett munka fejében több mint kétmillió búzakilogramm terménytartozást engedett el a kormány. Ezenkívül 1 millió 700 ezer forintot meghaladó készpénztartozástól is mentesültek a minisztertanácsi határozat alapján a termelőszövetkezetek.” További jelentős könnyebbséget jelentett a tsz-eknek a „talajmunkák díjainak leszállítása”, ami „közel 9 millió forint megtakarítást jelentett, amelyért több mint 44 ezer pár jó bakancsot, vagy 80 ezer jó minőségű inget, 12 ezer öltöny férfiruhát, vagy 250 ezer méter kartont vásárolhatnak”.

A kormányrendelet az egyénileg gazdálkodóknak is kedvezett. A megyében „9 ezer 782 egyéni dolgozó parasztnak engedték el gépállomási tartozását”. A megye termelőszövetkezeinek és egyéni gazdálkodóinak a kedvezmények mellett a minisztertanácsi határozat alapján még „13 millió forintot juttatott”.¹⁰¹

¹⁰¹ Hírek. 1953. augusztus 9. MTVA KI. Adásba ment: 1953. augusztus 9. 8:00. 146. doboz.

A rádió szerkesztőségében augusztus 20-a közeledtével szinte napról napra, óráról órára igyekeztek tudósítani a gabonabegyűjtési tervek teljesüléséről. Az 1953. augusztus 16-án reggel elhangzott hírósszefoglalóban országos körképet adtak a megyék begyűjtési versenyéről. Az országban „eddig 220 község kapta vissza a gabona szabadpiaci értékesítésének jogát. 850 termelőcsoport dolgozói vihetik szabadon piacra gabonafeleslegüket. Hét város, köztük legújabbán Mezőtúr szövetkezetei is” megkapták a lehetőséget a szabad értékesítésre.

A megyék között kialakult verseny sorrendjét is ismertették. Elmondták, hogy az utóbbi napokban „igen élénk verseny alakult ki. Több megyében ugrásszerű emelkedést értek el.” Példaként Somogy megyét említették a versenyben, először megelőzte Szabolcsot, majd Pest megyét is. Az ünnep előtt négy nappal kialakult sorrend a következő volt: első Bács, második Somogy, harmadik Pest megye. Az utolsó három helyen pedig Nógrád, Veszprém és Borsod megye végzett. A hírósszefoglaló végén ismételten közzétették a tanácsok felhívását az élőállat, sertés, vágómarha, baromfi beszolgáltatásáról.

A kormányprogram rendeleteinek pozitív hatása érződik az augusztus 20-a alkalmából országszerte tervezett vásárok szervezéséből. A „Hírekben” a Szolnokon történt előkészületekről tudósítottak. A városban folyamatosan állították fel a sátrakat, pavilonokat. „A vásáron több mint 80 millió forint értékben állítják ki áruikat a kereskedelmi vállalatok, kisipari szövetkezetek, termelőszövetkezetek és egyénileg gazdálkodó, dolgozó parasztok. A földműves-szövetkezetek körülbelül 15 millió forint értékben visznek árut: különböző zománcozott edényeket, rádiót, kerékpárt, textilárut. A Tisza Cipőgyár új, korszerű villamosított gépein bemutatja a gumicipő gyártását.” A tervek szerint az ott készített cipőket a vásár látogatói megvásárolhatják. A vásár különleges szolgáltatásaként tervezték, hogy a látogatók a „megye vezetékes rádióján keresztül, a vásár mindkét napján üzenhetnek haza”. A tervekben szerepeltek még különböző sport- és kultúrprogramok is.¹⁰²

A begyűjtési és beszolgáltatási versenyek országos eredményei mellett mégis szükséges volt a beadások idejének meghosszabbítása. Tisza József begyűjtési miniszter intézkedéséről a „Hírek” 1953. augusztus 23-i reggeli műsorában adtak tájékoztatást, miszerint a miniszter a „ga-

¹⁰² Hírek. 1953. augusztus 16. MTVA KI. Adásba ment: 1953. augusztus 16. 6:45. 147. doboz.

bonabegyűjtés versenyét augusztus 31-ig meghosszabbította”. A megyék közötti verseny az első helyezéért tovább folytatódott.¹⁰³

Az érzékelhető változások mellett a kulákokról alkotott ellenséggkép fenntartása azonban továbbra is folytatódott. A „Falurádió” 1953. augusztus 31-én reggel elhangzott „A tsz-ek tagsága visszaveri a kulákok romboló kísérleteit!” című műsorában ezt erősítette. Az adásból két történetet adunk közre, olyanokat, amelyek bizonyították azt, hogy a Nagy Imre-kormány nem tudta megoldani a „kulák”-kérdést. „A nagylóki (Fejér megye) kulákok már két évvel ezelőtt világosan látták, hogy a Vörös Október tsz előbb-utóbb meghódítja az egész környék dolgozó parasztságát. Huszár Sándor volt nagybérli kulákkal az élükön ahhoz a taktikához folyamodtak, hogy lassacskán beszívárogtak a szövetkezetbe. Huszárék be is jutottak [...] s egyre többet követeltek maguknak a vezetésből. [...] Szinte mondani sem kell, hogy a kulákok feje nem a tsz boldogulásáért fájt, hanem éppen azért, hogyan tudnák bomlasztani, züllesztani a szövetkezetet. Az idén a nagy nyári munkák idején úgy látták a nagylóki kulákok, hogy eljött az idejük, a tagságot becsapva, gyűlést hívtak össze és demagóg hangon követelték a tsz felosztatását. Néhány megtévesztett, de különben jó szándékú tag melléjük állt, és így esett, hogy Huszárék boldogan dörzsölték a tenyerüket – mégiscsak sikerült elérni céljukat, szétrombolni a szövetkezetet. De ez csak hiedelem maradt.” A történet folytatásából kiderült, hogy a „tagság hamar megértette, hogy honnan fúj a szél, kinek az érdeke volna, hogy a nagy nehezen szerzett közös vagyont ebek harmincadjára bocsássák, hogy a tagság által kemény munkával kivívott eredményeket egyszerre megsemmisítsék. A termelőszövetkezet tagsága a pártszervezet vezetésével taggyűlést hívott össze és az öntudatos tagok leleplezték a romboló kulákokat.” A taggyűlésen a tsz-tagok elmondták, hogyan viselkedett velük „Huszár és a többi kulák”, például azt, hogy „még a betevő falatot is kikívánták a szájukból”. Mások azt állították, hogy termelőszövetkezetbe történt belépésük előtt a „kulákok tanácsára állataik nagy részét eladták, és ezért van az, hogy most olyan kicsi a tsz állatállománya, vagyis Huszárék már a kezdet kezdetén a tagok becsapásán, a tsz gyengítésén mesterkedtek”. A taggyűlésen a tagság „egyhangúan követelte, hogy zárják ki Huszárt és kulák cinkosait a szövetkezetből”. A termelőszövetkezetből senki sem akart kilépni, a „kezdetben megtévedt dolgozó

¹⁰³ Hírek. 1953. augusztus 23. MTVA KI. Adásba ment: 1953. augusztus 23. 6:45. 148. doboz.

parasztk is visszavonták elhatározásukat. Látták, hogy a kulákok aljas támadásáról van szó, amit minden erővel vissza kell verni.”

Hasonló volt egy másik adásban elhangzott történet: Pálmonostoron (Bács-Kiskun megye) ismerték meg a „Falurádió” munkatársai. A műsorban elhangzott, hogy a Kelet Fénye Termelőszövetkezetben a „kulákok és a kupecsek aljas hazugságokkal akarták rábírní a dolgozó parasztokat a kilépésre. Koncz Lajos és társai sorra felkeresték a tagokat és azt állították, hogy a kormány feloszlatja az összes szövetkezeteket, itt az írás, alá kell írni. Jó néhányan aláírták a papírt, nem tudva, miről is van szó. Így a tagság nevében a kulákok klikkje kérte a felsőbb szerveket, hogy oszlassa fel a szövetkezetet. De amikor a tagság rájött a szélhámosságra, a kulákok aljas támadására, kizavarták az ellenséget a szövetkezetből.” A tagság véleménye alapján a termelőszövetkezet ezt követően „erősebb, mint valaha”.

A műsor készítője hangsúlyozta a termelőszövetkezetek működésének fontosságát és azt, hogy az ezért folytatott „harc tehát a kulákok elleni harc egyben. Csak az a szövetkezet erősödik, szilárdul meg igazán, amelyből kívül teszük az ellenséget, a falu volt kizsákmányolóit [...]. Hiszen az elmúlt hetek eseményei végérvényesen igazolták, hogy az ellenség csak [az] alkalomra vár, és az első lehetőséget felhasználja a dolgozó parasztk elleni durva támadásra.” Felhívták a szövetkezetek dolgozóinak figyelmét, nekik kell gondoskodniuk arról, „ne legyen többé alkalmuk [...] áskálódni, rombolni”.¹⁰⁴

A fő hangsúly azonban már a termelési eredményeken volt. A „Szövetkezeti híradó” 1953. szeptember 12-i esti adásában a begyűjtés eredményeiről, az őszi mezőgazdasági munkákról tudósított. A XVIII. kerületi Szabadság Termelőszövetkezetből már több mint 10 vagon paprikát szállítottak a piacokra. A szövetkezet dolgozóinak gondos munkája következtében a „paprikából holdanként 100 mázsán felüli paradicsomból pedig csaknem 100 mázsa átlagtermést értek el”. A jó termésből a Termelőszövetkezet kertészetének 1953-ban 1 millió forint bevétele keletkezett.

Túrkevéen (Jász-Nagykun-Szolnok megye) a Vörös Csillag Termelőszövetkezetben 300 holdon végeztek mélyszántást, és 280 holdon pedig elvetették az őszi árpat.

A Hajdú-Bihar megyei Hajdúnánáson a termelőszövetkezet földjein 30 erőgéjük és a tagság is „két műszakban dolgozik”. Szeptember 9-ig

¹⁰⁴ Falurádió. A tsz-ek tagsága visszaveri a kulákok romboló kísérleteit! 1953. augusztus 31. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. augusztus 31. 5:00–5:30.

1700 holdat szántottak fel. Egy gép napi átlagteljesítménye – a számításaik szerint – napi 6 hold.

Szintén a megye egy kistelepüléséről, Álmosdról érkezett a hír, hogy a termelőszövetkezetben „megkezdtek az ősziek betakarítását”. A burgonya betakarítása a végéhez közeledik. Ezzel egy időben a beadást is teljesítik a szövetkezeti tagok. „A burgonyabeadásban elsők lettek a megyében”, és nemcsak a szövetkezetiek, hanem az egyénileg gazdálkodók is. Ezzel teljesítették beadási kötelezettségeiket.¹⁰⁵

A kormányprogram megjelenését követően sok termelőszövetkezeti tag gondolkozott azon, hogy kilépjen-e vagy maradjon¹⁰⁶. A rádió elsősorban a „Falurádió” adásaiban számolt be az eseményekről, eleget téve a megfelelő propagandának is. A műsor munkatársai a mohácsi Új Barázda Termelőszövetkezetben történekről készített riportját 1953. október 9-én sugározták. A lehetőséggel élve a tsz 120 tagja közül „40 beadta a kilépési nyilatkozatot és az volt a legfőbb »érv«, hogy »kilépek, mert október elseje után ki lehet lépni«. Megkezdődött a tervezgetés, hogyan kezdik meg az egyéni gazdálkodást, hogyan kezdik meg ismét a »nadrágszíjak« művelését.”

A műsorban bemutatták Kalkán Jánost, aki egyéni gazdaként lépett be a szövetkezetbe. A településen mindenki jól ismerte, tudták róla, hogy „első a munkában, első az állam iránti kötelesség teljesítésében”. A szakmai tanácsot és véleményt is szívesen kértek tőle. A termelőszövetkezet tagjai nem értették, miért akart kilépni, „pedig már szeptember vége felé közeledett”.

A rádió riportere megkérdezte Kalkán Jánost terveiről. A gazdálkodó elmondta, hogy nehéz volt meghozni a döntését. A családban a felesége sem fogadta örömmel elhatározását. Kalkán János bejelentése után néhány nappal a termelőszövetkezet elnöke, Jaksics György az irodában odaadta Kalkánnak a *Szabad Nép* számát, amiben Nagy Imre Kecske-méten elhangzott beszédét olvashatta. A miniszterelnök felhívta a figyelmet arra, hogy az „egyénileg gazdálkodó maga veszi magára a termelés minden gondját, és ha megdöglik egy tehene, hosszú évekig megérzi”. Kalkán János – mint elmondta – elgondolkozott ezen. Emlékezett arra, hogy korábban már vele is előfordult, hogy elpusztult egy tehene, és

¹⁰⁵ Szövetkezeti híradó. 1953. szeptember 12. . MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. szeptember 12. 18:10–18:40.

¹⁰⁶ A Politikai Bizottság határozata a termelőszövetkezetekben működő felszámoló bizottságok tevékenységéről. 1953. október 8. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 213–215. o.

utána nem is tudott másikat venni. A cikk olvasása közben arra is rájött, hogy a „közösben sokkal könnyebb a munka, nem kell annyit dolgozni, mint egyénileg, amíg egyéni koromban éjt nappallá téve dolgoztam, a tiszta jövedelemem mégsem volt annyi, mint most”.

Sorra vette, milyen hátrányokkal járna, ha újból egyéni gazdálkodóként dolgozna. Ki kellene hozni az állatokat és a „gazdasági felszerelést”, és vissza kellene fizetni az első részletet a tsz-nek, amit még az év elején kapott. A kormányprogramban megjelent kedvezmények is további gondolkodásra készítették. Végül úgy döntött, hogy marad a termelőszövetkezet tagja, mert megszerette a „közös gazdálkodást”. A családban is nagy örömmel fogadták a kilépés visszavonását.

A műsorban arról is beszámoltak, hogy Kalkán János példáját követve „napról napra többen keresik fel a tsz irodát, hogy megsemmisítsék kilépési nyilatkozatukat. [...] A negyven kilépni akaró közül már csak néhányan vannak, de azok sem határoztak még véglegesen.” A kilépések visszavonásával a tagok újra a „közös gazdálkodás mellett” tették le voksukat, „új erővel folytatódott az őszi munka is. Vetik az árpát, a búzát, készítik az állatoknak a téli hónapokra a silót, a vetés 80 százalékat keresztosorosan végzik, hogy a következő évben nagyobb legyen a jövedelem.”¹⁰⁷

A „Falurádió” „A nők a termelőszövetkezetben” című műsorában, amely 1953. október 13-án reggel hangzott el, az adás készítői a parasztasszonyok és lányok szerepéről, a családban rájuk háruló feladatokról és a termelőszövetkezetekben végzett munkájukról szóltak. A fő mondanivaló itt is a tsz-ek létének és működésük fontosságának hangsúlyozása volt. A műsor rövid történeti áttekintéssel kezdődött, amelyben bemutatták, milyen szerepet töltöttek be a két világháború közötti társadalomban, milyen körülmények között éltek és dolgoztak a parasztasszonyok. Az életük alapvetően a termelőszövetkezetek megszervezésével változott meg. A „parasztasszony a termelőszövetkezetekben szabadult fel igazán, s lett a férfiaknak méltó, egyenjogú társa. Az asszony, mint családtag, maga is tag a szövetkezetben, csakúgy, mint a férfi. Munkája után munkaegységei szerint kapja a jövedelmet.” A tsz-ben a férfiak és nők egységesen „ugyanannyi munkaegységet kapnak ugyanannyi munkáért. Dicséretére válik ezer és ezer parasztasszonynak, lánynak, hogy

¹⁰⁷ Falurádió. 1953. október 9. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. október 9. 6:00–6:30.

több munkaegységet szerzett szorgalmas munkájával, mint a körülötte dolgozó férfiak.”

A kisgyermekes anyák helyzetét figyelembe vette a tsz alapszabályzata, amikor „számukra [a] 120 kötelező munkaegység helyett mindössze 80 munkaegységet ír elő. És ez, az anyákról való gondoskodás, a nők fokozott megbecsülése végigvonul a termelőszövetkezetek életén. Sok-sok falusi asszony szült gyermeket a mezőn abban a régi, embertelen világban, s másnap kénytelen volt folytatni a munkát, hogy legyen mit enni a családnak.” A tsz-ben dolgozó anyákról „messzemenően gondoskodik a közösség, az állam. Anyasági segélyt és családi pótlékot kapnak, ingyen szállítják be őket a kórházba vagy szülőotthonokba, lehetőségük van nyugodtan felnevelni kis gyermekeiket.”

A termelőszövetkezetekben dolgozó asszonyok helytállását, szakértelmüket hangsúlyozva elmondták, hogy „ugyanolyan jól vezetik a gazdaságokat, mint a férfiak”. Sok tsz-ben dolgozó asszony és lány „viseli büszkén a kormánytól kapott kitüntetések”. Az asszonyok és lányok „felsorakoztak a legjava férfiak mellé, becsületet szereztek a női munkának”.

A tsz-ben végzett feladataik mellett sorolták egyéb fontos teendőiket is. Így a család ellátását, a gyermekek nevelését, a háztáji gazdaság művelését. A tsz-ben „most rengeteg kedvezményt kapnak az asszonyok, segítséget a gyermekek elhelyezéséhez, nyáron idényközpontokat és bölcsődét, hogy zavartalanul dolgozhassanak”. A tsz biztos jövedeleméből az anyák „szívük szerint gondoskodhatnak a gyermekekről, akiket ingyen iskoláztat az állam, és akikből szorgalmuk és tehetségük szerint az válik, amit akarnak”.

Az adás végén, mintegy a korábbiak összefoglalása gyanánt elhangzott, hogy a tsz-ek „megszilárdításáért vívott küzdelemben komoly részt vállaltak az asszonyok és lányok. Amikor szövetkezetükért harcoltak és harcolnak, éppen azért teszik, mert számukra a szövetkezeti élet jelenti a szabad, szép életet, a biztosított jövőndőt, az annyira vágyott megbecsülést.”¹⁰⁸

A *Rádió Újság* 1953. novemberi számában Padisák Mihály, a rádió népszerű riportere annak járt utána, hogy az egyik legfontosabb élelmészeti cikk a burgonya és mellette a hagyma, mikor és mennyiért került a piacokra. A riportja első helyszíne az Újpesti Piac volt. „Van itt min-

¹⁰⁸ Falurádió. A nők a termelőszövetkezetben. 1953. október 13. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. október 13. 6:00–6:30.

den, ami csak a háziasszonyok kosarába kíváncsozhat. Mosolygó alma, szép szemű szőlő, haragoszöld kelkáposzta, hófehér karfiol, vastag húsú zöldpaprika. Sőt még nyarat idéző paradicsom is, de piros zsákos krumplit és forintötvenes hagymát sehol sem látok.” Egy helyen mégis látott hagymát, de azt túl drágán, „négyhatvanért” adták. „Úgy látszik – írta –, rossz helyre tévedtem.”

A következő helyszín, a Róbert Károly körút 13 033-as számú Zöldség és Gyümölcsüzlete volt. Itt már biztató válaszokat kapott az eladótól, aki elmondta, hogy hagyma „délelőtt volt, de már elfogyott. Keveset kaptunk.” Krumplival viszont tele volt az üzlet, ami téli tárolásra is jó, de ki kellett válogatni. Akinek nem volt ideje erre, annak meg kellett várnia a válogatott télálló burgonyát. De hogy ez mikor érkezik az üzletbe, erre nem tudott válaszolni az eladó.

A rádió riportere a Tolbuhin körüti vásárcsarnokban folytatta útját. A csarnok végén a IV. számú Zöldség és Gyümölcs Kiskereskedelmi Vállalat elosztóját kereste fel. Érdeklődött a téli krumpli és a hagyma üzletekbe, piacokra történő szállításáról és más áruk felől. Az elosztóhely vezetője, Bárkovits József továbbvezette „egy félhomályos lépcsőn, le a pincébe”, ahol a raktár vezetője várta. „A piros zsákos burgonyát és az olcsó hagymát kutatom” – mondta Padisák. A raktár vezetője udvariasan vezette tovább a „hatalmas vasoszlopok és a lécajtós raktárhelyiségek labirintusában. Táncteremnek is beillő betonkamrákhoz értünk.” A termekben „feltornyosodó piros zsákhegyeket” látott. „A zsákokban krumpli. De még milyen nagy szemű krumpli. A második, a harmadik, a negyedik, s ki tudná megmondani hanyadik teremben mindenütt krumpli. És [a] hatalmas burgonyahegyek tövében füргеkező asszonyok serényen válogatnak. Különösen a piros zsákba valót, külön a napi fogyasztásra, az iparit, és a sertéshízlalásnak való hibás krumplit.”

A kérdés továbbra is az volt, hogy mikor a kerül a piacokra és az üzletekbe, és hogy a burgonya mellett hol van a hagyma? A raktár vezetőjének nem voltak további információi, így nem tudott érdembeli választ adni a riporternak. Az illetékes hely a Bel- és Külkereskedelmi Minisztérium volt, ahol Padisák pontos választ szeretett volna kapni a tisztviselőtől kérdésére. A válasz jól hangzott. A válogatott piros zsákos burgonya „egy hét” múlva a piacokon lesz, hogy „mindenki” kielégíthesse szükségleteit. „Ugyancsak néhány nap múlva olcsó állami árakon piacra dobjuk a hagymát is. Elárulhatom, hogy nem csak pár napig, hanem folyamatosan is kapható lesz” – mondta az illetékes a minisztériumból.

A riporter azzal búcsúzott a háziasszonyoktól, hogy „nehogy most, négy forint hatvanas áron szerezzék be a téli hagymaszükségletüket. Várjanak vele néhány napig. Megéri!”¹⁰⁹

A kormányprogram propagandáját vállalta fel a rádió a továbbiakban is, amikor a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1953. október 31-i határozatát,¹¹⁰ a *Szabad Föld* cikke alapján ismertette, a „Falurádió” 1953. november 13-án elhangzott reggeli adásában. A cikkben kiemelték, az október 31-i határozat nagy jelentőséggel bírt. „Minden kételyt és szóbeszédet eloszlatva világosan rámutat arra, hogy népi demokráciánk a szocialista építés új szakaszába lépett, abba a szakaszba, ahol a mezőgazdaság gyors fejlesztése a központi kérdés. Soha ilyen hatalmas fellendülés előtt nem állt a magyar mezőgazdaság. A magyar dolgozó parasztságot soha nem töltötte el ilyen mértékben a nyugodt biztonságos gazdálkodás érzete, mint ma. És ez természetes.”

Elmondták azt is, hogy a kormányprogram megjelenése óta az intézkedések hatására „majdnem 5 milliárd forintra rúg az az összeg, amely a lakosság különféle rétegeinek jut és ennek az összegnek igen tekintélyes mennyisége dolgozó parasztságunkat gyarapítja”. Ugyancsak a rendeletek következtében „1954-ben parasztságunk mintegy három milliárd forintot kitevő kedvezményben részesül”.

A további célkitűzéseket bemutatva a lap ismertette, hogy az MDP Központi Vezetősége elhatározta, „népgazdaságunk fejlesztését 1954-re oly módon kell előirányozni, hogy a beruházások, köztük a nehézipari beruházások összege, lényegesen csökkenjen. Ezzel szemben a mezőgazdaság gyors fejlesztése érdekében a mezőgazdasági beruházásokat az idei 12-13 százalékról jövőre már több, mint kétszeresére kell növelni.”

A lap írt a konkrét feladatokról is. A legfontosabb a „terméshozamok” növelése és az „állatállomány hozamának” emelése. Úgy vélte, hogy a megvalósítandó feladatok „hálásak, rokonszenvesek dolgozó népünk valamennyi rétege számára. De megoldásukhoz az eddiginél nagyobb körültekintésre, fokozottabb kommunista éberségre és példamutatásra van szükség.” A cikk alapján a műsor készítői elmondták, hogy a párt-

¹⁰⁹ A téli burgonya és az olcsó hagyma nyomában... (A rádióriporter jegyzetfüzetéből.) *Rádió Újság*, 1953. november 9–16. 9. o.

¹¹⁰ A Központi Vezetőség határozata az 1953. júniusi ülésén hozott határozatok végrehajtásáról 1953. október 31. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai, 1948–1956*, i. m. 216–225. o.

A határozat megjelent a *Szabad Nép*, 1953. november 6-i számában.

és az állami vezetők bíznak abban, hogy „dolgozó népünk minden hű” fia az új feladatok végrehajtásán dolgozik.¹¹¹

Az új begyűjtési rendelet megjelenését a vidék parasztsága „megelégedéssel” fogadta. Erről számolt be a „Falurádió” 1953. december 15-én elhangzott reggeli adásában. A gazdálkodó parasztság azt kezdte számígtatni, hogy „mennyivel járnak jobban 1954-ben és a következő években, mint eddig. Kiderült, hogy nincs olyan dolgozó paraszt, akinek az új begyűjtési rendelet ne növelné jövedelmét. Nagy könnyítést jelent mindenkinek a beadási kötelezettségek csökkentése.”

Példaként a győri Béke tsz eddigi terménybeadási kötelezettségét és annak a rendelet következtében történő csökkenését mutatták be. Eddig a tszcs összesen 32 450 kilogramm búzát adott be. Ez holdanként 275 kilogramm búza beadását jelentette. „Most a beadás alapjául szolgáló földterületük is kisebb és a beadás mértéke is jelentősen csökkent.” Holdanként 206 kilogramm búzát adtak be, ez összesen 23 690 kilogramm búzát jelentett, 8760 kilogrammal kevesebb.

Özvegy Jakab Józsefné felnémeti (Heves megye) parasztasszony 1953-ban „egy hold 950 négyszögöl szántó, 271 négyszögöl rét, 148 négyszögöl kert, egy hold 285 négyszögöl szőlő, 252 négyszögöl erdő után a 8-10 kataszteri holdas gazdák birtokcsoportjába tartozott”. Ez után a terménybeadási kötelezettsége összesen 574 kilogramm búza volt. 1954-től a rendelet alapján a „kert és a szőlőterület felszorzása elmarad, a kert szőlő, legelő, erdő és nádas nem számít be [a] terménybeadási kötelezettség teljesítésébe”. Így özvegy Jakab Józsefné „az egy hold 950 négyszögöl szántó és a 271 négyszögöl rét együttes területe után az 1-3 holdas gazdák birtokcsoportjába került”. Beadási kötelezettsége csökkent, 238 kilogramm búzát kell beadnia a korábbi 336 kilogrammhoz képest. A megmaradt terményt a saját szükségleteire használhatta fel, vagy a szabadpiacon el is adhatta.¹¹²

A mezőgazdaság fejlesztésére született 1953. október 31-i határozat propagandáját és az év eredményeinek bemutatását vállalta fel a rádió „Falurádió” című műsora 1953. december 24-én reggeli adásában. A szerkesztőség riportere Telkiből (Pest megye) a termelősövetkezet

¹¹¹ Falurádió. Miről ír a *Szabad Föld*? 1953. november 13. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. november 13. 6:00–6:30.

¹¹² Falurádió. 1953. december 15. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. december 15. 6:00–6:20.

zárszámadó közgyűléséről számolt be, ahol annak öröme „disznót vágtak, az ünnepekre friss húst kap a tagság. László Dénes a falu párttitkára ott időzik az irodán, s ahogy jönnek-mennek a tagok, mosolyogva összepillant velük, majd odatéved a tekintete a *Szabad Nép* hasábjaira. Váltanak néhány szót a határozatról, de a falu kommunistái már arról beszélgetnek, hogy pártgyűlésen kell ezt megtárgyalni, azután a nyilvánosság elé vinni.” A termelészövetkezet brigádvezetője Szabó Vilmos elmondta, hogy a „mindössze háromszáz lelkes” községben a termelészövetkezet és a falugyűlés ugyanaz. Beszéltek már a határozatról, és annak lehetőségeit figyelembe véve elkészítették a tervet az állatállomány frissítésére. Az állatok ellátása érdekében növelni fogják a takarmánynövények termesztési területét.

Nagykovácsiban (Pest megye) Czabán Lajos tanácselnökkel találkozott a műsor riportere. A határozat előírta, hogy „Budapest és a többi nagyváros környékén elsősorban sok fejőstehenet kell tartani és sok zöldséget termesztetni”; hogyan valósítható ez meg a községben – kérdezte a bevezetőjében a műsor munkatársa. A tanácselnök elmondta, hogy a hegyek miatt zöldséget nem tudnak termesztetni, mert nincs elég napsütés, a növények fejlődése „14-20 nappal” későbbre tevődik. A gyümölcstermésük nagyon jó, „diót, téli almát és téli körtét rengeteget” termesztenek. A határozat alapján a község vezetése „új vetéstervet” dolgozott ki, elsősorban kalászosokat és takarmányféléket fognak termesztetni. Így főleg a „fejőstehen” állományt gyarapítják.

Budakeszi (Pest megye) tanácselnöke, Radva István azzal a jó hírrel fogadta a műsor stábját, hogy a község határában vizet találtak. Ez megoldotta a település öntözési problémáit, és számtalan lehetőséget biztosított a konyhakertészet bővítésére, a növények öntözésére, gondozására. Számokban kifejezve ez azt jelentette, hogy az Előre Termelészövetkezet „1200 holdját öntözéses kertészetté” tudják fejleszteni. A terveik szerint paradicsomot, zöldségféléket, káposztát, karfiolt termesztenek, ez nagyban hozzájárul a főváros élelmiszer-ellátásához.

A térségben a mezőgazdasági munkák elvégzéséhez a pátyi gépállomástól kapták a gépeket és a hozzájuk tartozó szerszámokat a tsz-ek. A határozat értelmében a környező termelészövetkezeteknek jobb lesz a helyzete, mert a gépállomás új gépeket és alkatrészeket kap majd.

A riport igen bizakodó gondolatokkal fejeződött be: „Most hó szállingózik a Buda környéki hegyek fölött. De az itt lakó és dolgozó parasztok tudják, újév után már kifelé megyünk a télből. Új, dolgos tavasz elé

nézünk.” A termelőszövetkezetek dolgozói elkezdhetik megvalósítani terveiket. „Mindezt a párthatározat nyomán, a város dolgozóinak jobb ellátásáért, a falusi termelők magasabb jövedelméért.”¹¹³

SZTÁLIN HALÁLA, 1953

1953. március 4-én, a rádió híreiben kiemelt helyen jelent meg: Sztálin súlyos beteg. A közlemény szerint „1953. március 2-ára virradó éjszaka Joszif Visszarionovics Sztálinnál hirtelen agyvérzés lépett fel, amely kiterjedt az agy létfontosságú területire”. Az orvosi beavatkozások nem eredményeztek lényeges fordulatot, „a nagy-agy funkcióban beállott zavar némileg fokozódott” – zárult a közlemény, amit orvosprofesszorok csoportja írt alá.¹¹⁴ Minderről a magyar hallgatók először március 4-én, a

¹¹³ Falurádió. 1953. december 24. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. december 24. 6:00–6:20. (A Politikai Bizottság határozatot adott ki a kulákok korlátozásával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről. 1953. december 30. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 238–239. o.)

¹¹⁴ „Jelentés Joszif Visszarionovics Sztálin egészségi állapotáról 1953. március 4-én 2 órakor: Moszkvából jelenti a TASZSZ: 1953. március 2-ára virradó éjszaka Joszif Visszarionovics Sztálinnál hirtelen agyvérzés lépett fel, amely kiterjedt az agy létfontosságú területeire. Ennek következtében bekövetkezett a jobb láb és a jobb kéz bénulása, az öntudat és a beszélőképesség elvesztésével. Március 2-án és 3-án megfelelő gyógykezelési intézkedések történtek, hogy megjavítsák a légzési és vérkeringési funkciókat, amelyekben zavar állt be. Ezek eddig nem eredményeztek lényeges fordulatot a betegség folyamatában. Március 4-én hajnali 2 órakor Sztálin egészségi állapota továbbra is súlyos. Jelentős légzési zavarok észlelhetők: a légzés gyakorisága eléri a percnkénti 36-ot, a légzés ritmusa szabálytalan, huzamosabb periodikus szünetekkel. Az érverés gyorsulása észlelhető, percnként 120-ig, teljes arhythmia; a maximális vérnyomás 220, a minimális vérnyomás 120. Testhőmérséklet 38 egész 3 tized fok. A légzési és vérkeringési zavarral kapcsolatban hypoxia észlelhető. A nagy-agy funkcióban beállott zavar némileg fokozódott. Ez idő szerint a szervezett létfontosságú funkcióinak helyreállítására irányuló belgyógyászati intézkedések folynak.

Tretjakov, a Szovjetunió egészségügyi minisztere, Kuperin, a Kreml egészségügyi igazgatásának vezetője, Lukomszkij professzor, a Szovjetunió egészségügyi minisztériumának vezető belgyógyásza, Konovalov professzor, az orvostudományi akadémia rendes tagja, Mjasznyikov professzor, az orvostudományi akadémia rendes tagja, Tarejev professzor, az orvostudományi akadémia rendes tagja, Filimonov, Glazunov, Tkacsov professzorok, Ivanov-Nyeznamov docens.” Hírek. 1953. március 4. MTVA KI. Adásba ment: 1953. március 4. 22:00.

„Hírek” esti 22 órai adásából kaptak információt.¹¹⁵ A tájékoztatás azért is váratlan volt, mert a szovjet vezetés mindig titkolta a vezetők egészségi állapotát. Ez volt az oka annak is, hogy a külföldi „kremlinológusok” már arra a következtetésre jutottak, hogy Sztálin már meghalt.

A Sztálin haláláról szóló hivatalos MTI-jelentés március 6-án jelent meg.¹¹⁶ A következő napokban közleményekben, cikkekben, a rádió kü-

¹¹⁵ Vámos György a *Beszélő*ben lábjegyzet, forrásmegjelölés nélkül ismerteti a dokumentumot, állítva: „Sztálin megbetegedéséről a magyar közember 13.00 órakor a Kossuth rádióból értesülhetett.” A Magyar Rádió Archivumában az 1953. március 4-i 13 órai hírblokk teljesen hiányzik, vagyis eltűnt. Vámos György: Mit ér a szó most? *Beszélő*, 2003. március. 8. évfolyam. 3. szám. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/%E2%80%9Emit-er-a-szo-most%E2%80%9D> (2016. március 8.)

¹¹⁶ MTI Belföldi Hírek. 1953. március. 6. 12:30 MNL OL. XXVI–A–14–b. 216. doboz. Még Sztálin megbetegedéséről jelent meg hír a *Népszava* 1953. március 5-i számában. „Mélységes megrendeléssel értesült a magyar nép Sztálin elvtárs betegségéről.” A sajtóhiba miatt a lap megjelent összes fellelhető példányát bezúzták. http://mult-kor.hu/20100303_meghalt_melyseges_megrendelesre (2016. március 8.)

A Szabad Európa Rádió is reagált Sztálin halálhírére. A rádió népszerű szerkesztője, Mikes Imre (Gallicus) 1953. március 6-án írt kommentárt. Mikes véleményét a tőle megszokott iróniával mondta el. Sztálin halálát követően a jövőről is írt. Azért idézzük a kommentár fontosabb részeit, mert a hangulatot, a légkört, a gondolatait, a lelkiállapotát másképpen nem lehet tolmácsolni. „Valóban meghalt volna? Nehéz elhinni, hogy az önkényúr, aki az agyafűrt hírverés szerint legyőzte és átalakította a természetet, éppen saját természetét ne győzte volna le és ne alakította volna át. Öt évtizeden keresztül küzdött az istenséggel, óránként nyilvánítva diadalmas bajnoknak magát. Nehéz elhinni, mert ez a keleti kényúr eggyé vált velünk, mindnyájunkkal. Azokkal a százmilliókkal is akiket igába tört, azokkal a százmilliókkal is, akik szabad lényként küzdöttek ellene. Sorsunk, életünk, halálunk, jelenünk, jövőnkönk sorsosan összeforrt személyével. E tirannustól függetlenül, tőle elvonatkoztatva nem volt elképzelhető senki felebarát, sem Ázsiában, sem Afrikában, sem a vasfüggönyön kívül, sem azon belül, senki-senki. Szörnyű igézete a bölcsőnknel kezdődött és a koporsónknál végződött, sőt még ott sem, mert e fekete mágus néha elkísért bennünket a sírunkon túl is, a hátramaradottaknál folytatva azt, amit velünk kapcsolatban megszakított a végzet, másodízigen, harmadízigen és tizedízigen. Másvalaki következik tehát, más porhüvellyel, más eszmékkel, más eszközökkel. Vajon üdvünk-re-e vagy végzetünk-re? Az emberiség kutató értelme erre a kérdésre keresi a választ a moszkvai ravatal körül. Persze senki sem tud felelni. A helyzet zürzavarosabb, bizonytalanabb, mint valaha volt. Mert Sztálin, volt bár mégoly szörnyű kényúr, a világpolitika szilárd tényezőjének számított. [...] Mit csinált a nemzet, mit kellett a nemzetnek csinálnia a felravatalozás előtt? Tudjuk, dolgoztunk mindannyian, inunk szakadtából és napszállatig. Hogy mi címen robotoltunk? Természetesen hallhatatlan Sztálin iránti lelkesedésből, az ő forró szeretetéből ösztönözve, hogy végtelen adósságunk egy morzsalékát letörleszthessük. Most, hogy az évtized nagy halottját kiterítették a hús palotán, a rabszolgáim tovább folyik, s a változás csu-

lönböző adásaiban méltatták Sztálin munkásságát. A *Rádió Újság* 1953. március 7-én megjelent számában a TASZSZ közleménye olvasható. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága, a Minisztertanács és a Legfelsőbb Tanács Elnöksége adta ki: „A párt valamennyi tagjához, a Szovjetunió valamennyi dolgozójához.” A Szovjetunió politikai vezetése „nagy fájdalommal értesíti” az ország minden dolgozóját és a világot arról, hogy „március 5-én este 9.50 órakor, súlyos betegség után elhunyt Joszif Visszárionovics Sztálin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke és a Szovjetunió Kommunista Párja Központi Bizottságának titkára. Utolsót dobant Joszif Visszárionovics Sztálinnak, Lenin harcostársának és ügye folytatójának, a Kommunista Párt és a szovjet nép bölcs vezérének és tanítómesterének szíve. Sztálin neve végtelenül drága pártunknak, a szovjet népnek, az egész világ dolgozóinak. Leninnel együtt Sztálin elvtárs alkotta, nevelte és edzette meg a kommunisták hatalmas pártját; Leninnel együtt Sztálin elvtárs volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom lelkesítője és vezére, a világ első szocialista államának megalapítója. Sztálin elvtárs, Lenin halhatatlan ügyét folytatva, a szocializmus világtörténelmi jelentőségű győzelmére vezette országunkban a szovjet népet. Sztálin elvtárs vezette országunkat a második világháborúban a fasiszmus fölötti győzelemre, s ez alapvetően meghatározta az egész nemzetközi helyzetet. Sztálin elvtárs felfegyverezte a pártot és az egész népet a Szovjetunió kommunista építésének nagy és világos programjával.”

A folytatásban hangsúlyozták, hogy „E szomorú napokban országunk minden népe még szorosabban tömörül a nagy, testvéri családban, a Lenin és Sztálin alkotta és nevelte Kommunista Párt kipróbált vezetése alatt”. Majd a jövő feladatairól szóltak: a kommunizmus építéséről, a jólét emeléséről, a hadsereg erősítéséről, a béke megőrzéséről.

pán annyi, hogy ezentúl Sztálin dicső emlékére, csudálatos művéért, múlhatatlan hálánk bizonyosságaként köteleztetünk áldozatokra. Amíg élt, ezért illetett gyarmati sor bennünket, mert élt. Mióta megholt, azért illet a gyarmati sor bennünket, mert megholt. Ámbár a nyitott sír mellett, hagyományos tartózkodással, kerüljük a könnyed hangnemet, önkéntelenül is Sipulusz anekdotabeli özvegye jut eszünkbe, aki ezt véste néhai férje sírkövére: Itt nyugszik Bogár József vegyeskereskedő, a legjobb férj, a legnemesebb barát. Vigasztalhatatlan neje az ő szellemében vezeti a boltot. Valami efféle fejfát farigcsál a magyar népi demokrácia is. Mint özvegy vigasztalhatatlan. De a boltot tovább akarja vezetni. Mégpedig nagyobb buzgalommal, mint ahogyan vezetődött eddig.” Simándi Irén: *Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámhosszán*, i. m. 131–134. o.

A „párt egyik legfontosabb feladatát látja abban, hogy a kommunis-
tákat és minden dolgozót a magas fokú politikai éberség szellemében, a
belső és külső ellenséggel vívott harcban tanúsítandó kéllehetetlenség
és szilárdság szellemében nevelje”.

Végül a dokumentum biztosított mindenkit arról, hogy a „párt és ha-
zánk minden dolgozója még szorosabban tömörül a Központi Bizottság
és a szovjet kormány köré, minden erejét és alkotó energiáját mozgósítja
az országban folyó kommunista építés nagy munkájára.” A TASZSZ az-
zal zárta közleményét, hogy „Sztálin halhatatlan neve örökké fog élni a
szovjet nép és az egész haladó emberiség szívében”.¹¹⁷

Az MDP Központi Vezetőségének közleménye szintén a *Rádió Újság*
1953. március 7-i számában jelent meg „A magyar néphez!” címmel.
A magyar pártvezetés Sztálin „halála alkalmából az egész gyászba bo-
rult magyar dolgozó nép nevében mély részvétét és együttérzését fejezte
ki” a Szovjetunió politikai vezetésének és a „testvéri szovjet népnek”.
Kiemelték, hogy, Sztálin halála a „legnagyobb veszteség a nagy Lenin
halála óta. Eltávozott az élők sorából az a férfi, aki Leninnel együtt me-
gteremtette és acélossá kovácsolta a Szovjetunió Kommunista Pártját...
[...] Annak az embernek a szíve szűnt meg dobogni, aki megteremtette,
megszilárdította és legyőzhetetlen világhatalommá fejlesztette a világ
dolgozóinak első rohamcsapatát, támaszát és reménységét, a szovjetál-
lamot. [...] Marx, Engels, Lenin halhatatlan tanításának lángeszű foly-
tatója és továbbfejlesztője távozott el tőlünk, a nagy tudós és államférfi,
akinek eszméi örökké fognak élni a népek szívében és tetteiben.”

Magyarországon írták, „munkások, parasztok, értelmiségiek milliói
gyászolják Sztálin elvtársat. Amiért népünk legjobbjai, magyar szabad-
ságharcosok és forradalmárok hosszú sora századokon át hiába küzdött
és áldozott, az Ő segítségével, az általa nevelt és vezetett Szovjet Hadse-
reg felszabadító tettei nyomán vált világossá. Sztálin elvtársak köszön-
hetjük a magyar nemzeti függetlenséget, a magyar népszabadságot.”

A jövőre vonatkozó feladatoknál is követik a szovjet közleményben
megfogalmazottakat: vagyis „zárjuk még szorosabbra sorainkat, tömö-
rülünk még jobban nagy pártunk, Népköztársaságunk Kormány, Sztá-
lin elvtárs hű tanítványa, Rákosi Mátyás köré”. Meg kell erősíteni a ma-
gyar néphadsereget, fokozni kell az éberséget a „külső és belső ellenség

¹¹⁷ *Rádió Újság*, 1953. március 7. 2–3. o.

ellen”, és szolgálni kell a béke ügyét. Mindezt a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet nép vezetésével.¹¹⁸

A rádió műsoraiban természetesen megszólaltatta az embereket. A „Falurádió” 1953. március 7-én reggel elhangzott adásában emlékezett Sztálinra. A műsor riporterének Rajki Sándor nyilatkozott, aki a Földművelésügyi Minisztérium ösztöndíjasaként több éven keresztül tanult a Szovjetunióban. Így emlékezett Sztálinra: „1951. május elsején én is részt vettem a moszkvai felvonuláson. Oszlopunk a mauzóleum előtt haladt és néhány pillanatra megállt. Sztálin elvtárs mosolyogva fogadta köszöntésünket. Nem lehet olyan emberfia, aki ilyen pillanatot valaha is elfelejthesse. Sztálin elvtárs tanítása, szeretete a világ minden dolgozója iránt, a hatalmas természetátalakító terv, a magyar mezőgazdasági kutatók útját is bevilágítja. Nekünk most az a feladatunk, hogy kétszeres erővel folytassuk munkánkat nagy Pártunk vezetésével, a szocialista mezőgazdaság megvalósításáért.”

A műsor riportere ezt követően az ürömi Cservenkov¹¹⁹ termelőszövetkezetbe látogatott, ahol a dogozókkal beszélgetett. Közülük Lázár Mártonné elmondta, hogy amikor tudomására jutott a politikus betegsége, munka közben „minden gondolata Sztálin elvtárs betegágyánál volt. Én magam sem vagyok fiatal, betöltöttem az 58 évet. Sokat megértem, de az igazi életemet Sztálin elvtársnak köszönhetem. Ezért érzem, mondom én is Sztálin –apánk.”

Majd így folytatta: „Szorította a torkomat a sírás. Még soha nem éreztem úgy, mint akkor, hogy mennyire szeret bennünket, egyszerű embereket, falusi asszonyokat is Sztálin elvtárs. Szavakkal azt nem lehet kifejezni, mi hogy szeretjük őt. De tudom, Sztálin elvtárs tudja ezt.”¹²⁰

A rádió másnap, március 8-án szintén a „Falurádió” reggeli adásában folytatta a vidék „együttérzésének” bemutatását. „Pénteken kora reggel döbbenetes hír futott végig az országban. Meghalt Sztálin elvtárs, apánk, tanítónk, népünk legnagyobb barátja. Ezen a gyászba borult napon Róla beszéltek mindenütt. [...] Ő rá gondoltak, Sztálinra, aki elhozta mindnyájunknak a boldog életet, a szabadságot. Az egész ország meg-

¹¹⁸ A magyar nemzethez! *Rádió Újság*, 1953. március 7. 4–5. o.

¹¹⁹ Cservenkov, Valko (1900–1980) ekkor a bolgár kommunista párt főtitkára és miniszterelnök volt. Rövid bolgár történelem. <https://maxval1967.wordpress.com/2012/05/07/rovid-bolgar-tortenelem/> (2016. március 2.)

¹²⁰ Falurádió. 1953. március 7. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. március 7. 6:00–6:30.

mozdult. Röpgyűlések ezreit tartották, ahol ígéretet tettek, megőrizték és tovább visszük Sztálin elvtárs emlékét és tanításait.”

A pátyi (Pest megye) Petőfi Sándor Termelőszövetkezet brigádvezetője levélben fogalmazta meg gondolatait és küldte el a rádióba. „Hálánkat és szeretetünket azzal mutatjuk meg drága halottunk, Sztálin elvtárs iránt, hogy a munkánk javát adjuk azért, amiért ő az egész életét áldozta. Ezért határoztuk el, hogy a tavaszi vetéstervünket a határidő előtt 4 nappal és 150 százalékra teljesítjük. Úgy hisszük ezzel áldozunk legméltóbban jótevőnk, drága Sztálinunk emlékének.” Levelében a legszemélyesebb érzéseit is megfogalmazta Sztálinról. „Munkáim közben többször felidéztem jóságos arcát, derűs tekintetét s egyszerre úgy érzem, hogy az a tekintet még most is féltve óv bennünket, üzen hozzánk, nekünk beszél. Mintha csak azt mondaná: egy pillanatra sem inogjatok meg a munkában, ne lanyhuljon a munka üteme. És én megfogadom – írta –, hogy ehhez méltóan dolgozom továbbra is.”

A műsorban felolvasták Kovács Gy. Pálné levelét is, aki az adonyi (Fejér megye) Béke tsz elnöke volt. „Nincs szó, amellyel ki tudnám fejezni, milyen csapás ért bennünket. Pénteken reggel, amikor bejöttem a faluba és megláttam a fekete lobogókat, hirtelen összeszorult a szívem. Hiszen jobbulásról vártuk a hírt. És a fekete lobogó a legnagyobb, a legmélysegebb gyászról beszélt. Elvesztettük őt, akit, mint apánkat szerettünk.” A hírt követően megfogadták a tszcs dolgozói, hogy megsokszorozzák akarataikat, „még szorosabban” fogják egymás kezét, még jobban fognak dolgozni, mint korábban. „Ígérjük, hogy megtartjuk Sztálin tanítását, tanácsait, eszerint élünk és dolgozunk. Még biztosabban, még bátrabban lépünk előre a szövetkezeti úton, mert tudjuk, hogy az ő akaratait teljesítjük, hiszen az ő akarata, hogy mi is boldogok legyünk.”

Az acsádi (Vas megye) Petőfi Sándor Termelőszövetkezet agronómusa írt levelet a „Falurádió” levelezési rovatának, miszerint a szövetkezet dolgozói röpgyűlésen emlékeztek meg Sztálinról a „legnagyobb emberről az emberek közül, akinek segítő karját szíve melegét Acsád dolgozói is szüntelen érzik”. A gyűlésen Lovranics Józsefné nyolc gyermek édesanyja az „anyasági érdemrend büszke viselője” a következőket mondta: „En nem vagyok párttag, de elvtárs vagyok, az Ő szava a Párt szava én előttem [a] legszentebb a világon. [...] Azóta vagyunk igazán egy család, amióta megtanultuk Sztálin nevét. Azelőtt csak cselédek és cselédjelöltek voltunk.” Sorra bemutatta a gyermekeit, kik már dolgoztak vagy tanultak. A legbüszkébb Miklóstra volt, aki a legjobb tanuló volt az osztályában. Ő mérnök lesz, vagy talán csillagász. „Lehet. Azért lehet, mert felragyogott felettünk Sztálin ötágú csillaga.”

A Tiszasülyi Állami Gazdaságból is érkezett levél a rádióba. Cseh Ferenc, a gazdaság kovácsmestere írta le a várakozás perceit pénteken reggel. A gazdaság irodájában várták a híreket Sztálin egészségi állapotáról. „Aztán egyszerre beszélni kezdett a bemondó. A szavaknál még ki sem mondta a döbbenetes hírt, már belemarkolt valami mindannyiánk szívébe. S amikor elhangzott a félreérthetetlen szó, némán meredtünk egymásra. Volt, aki elfordult, hogy ne lássuk meg könnybe merülő szemét, de még percekig együtt maradtunk valamennyien.” Az állami gazdaság munkásai fogadalmakat tettek, Cseh Ferenc például elhatározta, hogy ezen a napon „többet dolgozik, mint máskor”. Magyar János traktoros „150 százalékot teljesített”. A gazdaságban – mint írta – a tavaszi búza vetését már napokkal korábban befejezték, a tavaszi árpa vetésével folytatták a munkát, „61 százalékról, 70 százalékra értünk ezen a napon a vetéssel”.

A levele végén megírta, hogy a gazdaságuk jelvénye felett lobogott a fekete zászló. „Gyászolunk. Szomorú a mi szívünk is, de hogy ha drága jó apánk, a halála után is örökké élő Sztálin elvtárs tanítására gondolkunk, lankadatlan erővel dolgozunk tovább, tántoríthatatlanul megyünk előre azon az úton, amelyiken ő vezetett bennünket, s amelyiken a jövőben is ő lesz, a mi vezérlő csillagunk.”¹²¹

Természetesen a rádió műsorrendjét is ez a tematika alakította. Az Agitációs és Propaganda Főosztály megbízásából készült a „Béke és szabadság” című műsor 1953. március 8-án, amelyben írók emlékeztek Sztálinra. Elsőként Illés Béla „Sztálin köztünk marad” című tárcája hangzott el. Mint írta: költők költeményeikben az „ókori mítosz nagy hőiséhez, Prométheuszhoz” hasonlították Sztálint, „ahhoz a hőshöz, aki az emberiség számára megszerezte a tüzet. Sztálin több volt és nagyobb Prométheusz-nál. A mítosz hőjét ellenségei a Kaukázus szikláihoz láncolták. Sztálin letépte a láncot, az évezredek óta megláncolt hősről: a dolgozó népről.”

Illés Béla Sztálin kedvenc meséjéről is szólt, arról a „szegény parasztról [...], aki egész életében nagyurak kemény, köves földjét kapálta és a sok, nehéz munkától karja kapanyél lett, tenyere kapa. Ezt a hőst szerette Sztálin.” Illés szerint Sztálin annyira szerette ezt a mesét, hogy „új befejezést adott: a karból fegyver lett és a fegyver szabadságot, új életet szerzett a dolgozó szegénynek, a nép fiának, a népnek”.

Illés Béla beszámolt arról is, hogy találkozott Sztálinnal, elmondta, hogy hallotta lelkesen beszélni, és látta „amikor barna arcán piros rő-

¹²¹ Falurádió. 1953. március 8. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. március 8. 8:30–9:00.

zsák gyúlottak és nagy, mélytüzű szemében könnyek csillogtak. Leninnről beszélt akkor Sztálin, forró szívvel, gyújtó szavakkal.” Leninnről, a „Kőszáli Sasról” mondta, hogy „olyan nagy volt, úgy tudta megváltoztatni a világot, hogy halála után is az ő merész gondolatai, az ő bátor tettei, az ő forró mélységes szeretete irányítják a népek életét, az emberiség életét, s jövőért folyó harcot, a jövő építését”.

Lenin halála után Sztálin lett a „ma Leninje” – mondta. De Sztálin halála után „vezeti továbbra is harcunkat, ő építi továbbra is az emberiség jövődjét. Úgy megváltoztatta a világ rendjét, hogy többé soha, senki el nem veheti a dolgozó néptől jogát a szabadságra, jogát arra, hogy a jövődjét magának építse. És úgy átalakította a dolgozók millióit, hogy azok öntudatosak és erősek minden ellenséggel szemben: akarják és tudják megvédeni jogukat a szabadsághoz és jogukat a boldog jövődjére.”

Sztálinra emlékezve hangsúlyosan fogalmazott: Sztálin a népből származott, és eggyé vált a néppel. „Legegyszerűbb szavai is nagyok voltak és messze előremutatók, legnagyobb tettei is egyszerűek voltak, világosak, érthetőek, a legegyszerűbb ember számára is és olyanok, amelyek szívéhez nőttek minden egyszerű embernek.”

Majd Sztálin „életművének” továbbéléséről beszélt: halálával „nem ment el tőlünk. A harc tovább folyik, és mi az ő nevében és az ő szellemében harcolunk. Jaj, annak, aki szembefordul velünk, az emberiséget védő, a jövődjét építő százmilliókkal. Aki ellenünk tör, a sztálini szabadság eszmébe ütközik, a sztálini akaratba, Sztálin világító agyába és nagy forró, emberszerető szívébe. Többmillió hadseregünk első sora előtt Sztálin lépdel. Jaj, annak, ki szembefordul velünk!”

A megemlékező műsor Kónya Lajos költő „Kétmilliárd szív” című versével folytatódott, aki az elmúlt napok eseményeit költeménybe foglalta. (A versből részleteket közlünk.)

Sztálin betegségére utalva a következő sorokat vetette papírra:

„Már napok óta egy szorongás,
egy aggodalom a világ.
Nem pattog-tülköl úgy a kondás,
merengve hallgat a diák.
Álmaim mindig zaklatottak,
munkámra félig figyelek,
gond, aggodalmak visszanyomnak,
pattognak mint a fegyverek.

Szellemi, mint a tiszta láng kel
s hogy sugározza az erőt!
Hogy engedhetnéd, szép világ el?
Hogy engednéd el, élet, őt?”

Sztálin haláláról a következőket írta:

„Halott...
Lehetséges, hogy elment Sztálin?
S hogy ugyanaz a nap ragyog?
S a domb tavaszt vár s almafáin
a rügy felébred?...”

A gyász napjaira:

„Hol vagytok?
Szabad Nép! – hangzik,
zúg szüntelen,
avarként zizzen a papír.
Különkiadás, gyászkeretben.
Kapukra, fákra száll a hír.
Asszonyok mennek gondjaikkal,
gyermekesek jönnek komoran
és megkövül az utca, mintha fagyokba dermed a folyam.
Az ismerősök kezét fognak,
szívükbe már a kín vadul,
tipeg a néne, krajcárt csorgat,
újságba néz, a könnye hull...”

A nemzetközi gyászról:

„... Orosz munkással, grúz paraszttal-
keserű szánkban a falat,
roskad, ha ráhajlunk, az asztal
mázsányi bánatunk alatt, s oly szomorú, mint egy harangszó,
kubikosunk, ki árkot ás...
az egész föld egy roppant jajszó,
a világ egy nagy zokogás.”

Az összeállításban Nagy Sándor író „Irodalmunk gyásza” című írása következett. „Kegyetlen csapás, Sztálin elvtárs halála az egész dolgozó emberiséget érte. Nincs munkásszakma, foglalkozás, hivatás, tudományszak, mely magának ne tartaná őt. Nincs nemzet, mely ne édesapaként tekintene rá. Mert Ő volt a mindennek fölött való alkotó, aki Marx–Engels, Lenin eszméit, kezdeményezéseit, vasakarattal megvalósította. A művészet is rengeteget köszönhet neki. Sztálin eszmei segítségével jelent meg a szocialista-realista módszer a világművészet folyamában, mely minden eddigit felülmúló, legtudatosabb alkotómódszer, Lenin–Sztálin módszere.”

Nagy Sándor úgy vélte, a művészetek közül talán az irodalom köszönhetette a legtöbbet Sztálinnak. Írásában felsorolta azokat szovjet írókat, akikkel Sztálin „jó” kapcsolatban volt (megnevezve Majakovszkijt, Gorkijt, Solohovot), és idézte Sztálin „híres” mondását: „az író a lélek mérnöke. És ebben a megnevezésben már benne van az irodalom sztálini jelentősége.”

Majd a magyar írók együttérzéséről írt: „...nincs magyar író, akit szívéig meg ne rázott volna a fekete hír. Nemzeti műzsánk sír, a toll akadozik, a szó dadog, mert nagy barátunk ment el közülünk, az új szépségek legigazibb alkotója, akinek minden fényes szavát izgatottan vártuk. Gyászol az irodalmunk, mert az új magyar irodalom bölcsőjét Ő ringatta, amikor otthont adott számos magyar írónak, akiket az ellenforradalmi Horthy-rendszer elűldözött hazánk földjéről. [...] És ahogy szabadságunkat adta Sztálin elvtárs, úgy lett ébresztője, biztatója irodalmunk megújulásának is. A legfiatalabb magyar írónemzedék már az Ő eszméjén nevelkedett föl, hatására az idősebb nemzedék mélyebb, tartalmasabb, színvonalasabb lett.”

Írása végén a magyar nép együttérzéséről biztosította a szovjet írókat, művészeket. „Amikor szívünk keservében összeszorul, nagy szeretettel és részvéttel fordulunk harcostársaink, a szó sztálini mérnökei, a szovjet írók felé, és üzenjük: bánatuk a mi bánatunk is! És mögöttük fogunk állni mindenkor és mindenütt! Ami fájdalomban egyesült csapatunk valóban a halhatatlan Sztálin szellemi rohambrigádja lesz az emberiség boldogulásáért vívott nehéz küzdelemben.”¹²²

¹²² Béke és szabadság. 1953. március 8. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. március 8. 11:10–12:10.

1953. március 8-án tartotta „gyászülését” az országgyűlés, amelyről az Magyar Távirati Iroda Belföldi Híreiben számolt be részletesen. A megnyitó beszédet Rónai Sándor az Országgyűlés elnöke tartotta, amelyet a képviselők állva hallgatták. „A magyar dolgozó népet szíve mélyéig megrendítette nagy barátunk, felszabadítónk, bölcs tanítónk és vezérünk [...] halála. A mélységes gyász és fájdalom érzése tölti el a békéért és szabadságért, a nemzeti függetlenségükért harcoló százmilliók szívét. Gyász és fájdalom tölti el a dicső Szovjetunió és a legyőzhetetlen békétábor szabad népeinek szívét.” Rónai ezt követően beszélt Sztálinnak a második világháborúban betöltött szerepéről, a „világuralomra törő fasiszta haderők” visszaszorításáról. Elmondta, hogy az „egész gyászba borult magyar nép tudja: Sztálin elvtársnak köszönheti, hogy lerázhatta nyakáról az urak igáját, hogy örökre megszabadította földjét az imperialista hódítók elnyomásától.”

Végül Rónai Sándor bejelentette: „Nagy Imre a Minisztertanács elnökhelyettese törvényjavaslatot nyújtott be a haladó emberiség nagy vezére, a magyar nép igaz barátja, a forrón szeretett Joszif Visszarionovics Sztálin generalisszimusz halhatatlan emlékének megörökítéséről.”

Nagy Imre beszédében „mértatta” Sztálin szerepét a Szovjetunió Lenin halála utáni történetében. „Sztálin pártja, a Szovjetunió dicsőséges Kommunista Pártja, a szovjet nép ragyogó sikereinek győzelmeinek szervezője, a világ kommunista és munkáspártjainak példaképe.”

Majd hangsúlyozta, hogy „lelke mélyéig megrendülve osztozik az emberiség mély gyászában a mi népünk is. Felszabadítónkat, tanítónkat, legnagyobb jótevőnket, oltalmazónkat és segítőnket veszítettük el benne. [...] Sztálin népének hős fiai, a dicsőséges Szovjet Hadsereg szabadította fel hazánkat a német fasiszták és magyar bérenceik véres terror-uralma alól. Győzelmes felszabadító harcai nyomán indult meg hazánkban az új élet vérkeringése, amely megteremtette a békés munka lehetőségét, biztosította népünk alkotóerejének kibontakozását.”

Nagy Imre sorolta azokat az „eredményeket”, amelyeket az elmúlt nyolc évben a Sztálin vezette Szovjetunió segítségével elért az ország. Ezért „kegyetlenebb most a csapás, amely Sztálin elvtársunk elhunytával érte” a magyar népet. „Megható volt az a féltő aggodalom, amellyel üzeink munkásai, Sztálinváros, Csepel, Ózd, Diósgyőr és a többi üzem dolgozói, értelmiségünk, mérnökök, tanárok, orvosok, egyetemi és munkásifjúságunk szorongó szívvel, halálos ágya felé fordult és az a mélységes részvét és kegyelet, amely most halálával iránta eltölti. Mun-

kások és értelmiségiek országszerte lelkük mélyéig megrendülve fogadták a gyászhirt.”

Beszéde végén a jövőről is szólt. Arról, hogy a magyar népnek a „világbéke magyar frontszakaszán egységesebben, mint valaha, a világ minden békére sóvárgó népeivel egygyé forrva, a Szovjetunió vezetésével szilárdan őrt kell állni a szabadság, a függetlenség, a békés építő munka védelmére”. Ennek megvalósítása érdekében „nagy szeretettel, megbecsüléssel és gondoskodással övezzük néphadseregünket, hogy méltó fegyvertársa legyen [...] a hős Szovjet Hadseregnek”.

1945 után a „szocializmus építése terén elért eredményeink szervezője a Magyar Dolgozók Pártja – folytatta Nagy Imre –, melynek soraiban népünk legjobb, leghűbb, legönfeláldozóbb fiai tömörülnek, szeretett Rákosi elvtársunk vezetésével”. Majd Sztálinnak az SZKP XIX. kongresszusán elmondott beszédét emelte ki, amely „történelmi jelentőségű” beszéd volt. Sztálin „rámutatott arra a nagyszerű feladatra, amelynek betöltése a kommunista pártokra vár, a szocializmus építése, a béke ügyének megvédelmezése, a háborús veszély elleni harc terén”. Sztálin „útmutatása a mi Pártunk harci programja. A magyar kommunisták Lenin–Sztálin pártjától tanulták és tanulják az ország kormányzásának, a dolgozó nép vezetésének, a szocializmus építésének tudományát.”

Tovább sorolva Sztálin „intelmeit” elmondta – utalva mintegy a „sztálini végrendeletre” –, hogy ő „arra tanított és nevelt bennünket, hogy pártunk egységére és tisztaságára úgy vigyázzunk, mint a szemünk világára. Minden magyar kommunistának Sztálin [...] dicső emléke iránti legszentebb kötelessége, végrehajtani ezt az útmutatást.”

Ennek érdekében – mondta Nagy Imre – „lankadatlanul építsük, erősítsük pártunkat, fűzzük szorosra kapcsolatait a dolgozó néppel, ápoljuk és fejlesszük államiságunk alapjait, két nagy dolgozó osztályunk, a munkásság és parasztság szövetségét. Ebben rejlik pártunk ereje és legyőzhetetlensége.” Az országban tehát „minden kommunista tetteivel, cselekedeteivel, egész magatartásával, a párt- és kormányhatározatok lelkiismeretes végrehajtásával mutasson példát minden dolgozónak. Szilárd helytállásával, a belső és külső ellenség elleni kérelhetetlen harccal az éberség fokozásával tegyen hitet és bizonyosságot tanítónk és vezérünk, a nagy Sztálin hagyatékához való hűségéről.”

Majd a párt és a kormány nevében felhívással fordult az ország népéhez. „Legnagyobb barátunk, felszabadítónk és tanítónk iránt táplált mélységes szeretetének kifejezéséül a magyar nép még szorosabban tömörül pártunk, kormányunk, szeretett Rákosi elvtársunk köré és min-

den erejével segíti Sztálin nagy ügyének diadalát országunkban. Sztálin meghalt! De nagyszerű művében élni fog az idők végtelenségéig. A hűséges és hálás magyar nép ragyogó emlékét törvényben kívánja megörökíteni.” Ezt követően Nagy Imre arra kérte az Országgyűlést, hogy a Minisztertanács nevében „benyújtott javaslatát törvényre emelésével, népünk szeretetéből és hálájából fonunk hervadhatatlan koszorút drága Sztálin elvtársunk halhatatlan emlékének. Kérem a tisztelt Országgyűlést, hogy a beterjesztett javaslatot elfogadni szíveskedjen.”

Nagy Imre beszédét követően az Országgyűlés tagjai „egyhangúan elfogadták a forrón szeretett nagy Sztálin emlékének megörökítéséről szóló törvényjavaslatot” – áll a jegyzőkönyvben. Rónai Sándor pedig ezzel bezárta az Országgyűlés gyászülését.¹²³

A TEMETÉS

Sztálin temetése március 9-én volt Moszkvában. A magyar delegációt Rákosi Mátyás vezette.¹²⁴ S vannak furcsa egybeesések a történelemben: Sztálin temetésének napja Rákosi születésnapja. Egy évvel korábban ezen a napon ünnepelte az ország Rákosi 60. születésnapját. Ez volt Magyarországon Rákosi személyi kultuszának csúcspontja. Az 1953-as esztendő, a Sztálin halálát követő események viszont már Rákosi bukását készítették elő.

A Magyar Távirati Iroda Belföldi Hírei délelőtti kiadásában számolt be a temetés – március 9-e – eseményeiből. „Budapest búcsúzik” címmel összefoglaló készült arról, hogyan búcsúztak Sztálintól Budapest dolgozói. A megemlékezés a Gellért térnél kezdődött: itt „minden Órála beszél... Az Ő elmúlhatatlan dicsőségét hirdeti a hegy csúcsán a Kelet felé tekintő szobor – Őrá emlékeztet az ötágú-csillagos emlékoszlop a téren, amely alatt az Ő katonái pihennek, akik népünk szabadságáért áldozták életüket. Az Ő emlékműve Csepel idelátszó gyárkéményei, a vörös csillag a Műszaki Egyetem homlokzatán, s a híd, amely neki köszöni, hogy a legszentebb szó: a szabadság nevéől nevezték el.”

¹²³ MTI Belföldi hírek. 1953. március 8. MNL OL. XXVI-A-14-b. 214. doboz.

¹²⁴ A csekély létszámú, mindössze három tagból álló küldöttség másik két tagja másodvonalbeli vezető volt: Házi Árpád, ekkor a minisztertanács elnökhelyettese és Földvári Rudolf, a budapesti pártbizottság első titkára. <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/biograf/foldvari.htm>. (2016.március 4.)

A rádió szó szerint vett át információkat az MTI részletes tudósításai-ból. Így tájékoztatta a hallgatókat a temetés idején történekekről is. „Pontosan tíz óra van. Felbúgnak a kürtök: ide hallatszík Csepel gyárainak szirénája, a Soroksári úti üzemek kürtje, idehozza a Duna vize Újpest gyászának hangját. A Duna-parti rakodó pályaudvar mozdonyainak sípszavában, hajókürtök messze hallatszók bégásában egész népünk gyásza szól. Most temetik Moszkvában Sztálin elvtársat. Megállnak az autók és a villamosok, a lovas kocsik és az autóbuszok. Megáll a gyalogjáró a hídon, néma vigyázz-állásba merevedik a rendőr, leteszi kezéből a kalapácsot a kövezőmunkás, megáll útjában az egyetemre siető diák, állj-t vezényel egységének a katonatiszt és tisztelgésre emeli kezét.”

Az MTI újságírói megkérdezték az utca emberét is, aki elmondták gondolataikat, érzéseiket Sztálinról. „Némán mereven áll a sínek mellett Helle János [...] egykori vöröskatona. Tekintete felfelé néz: a szoborra – gondolatai még feljebb, még messzebbre szállnak: Sztálinhoz, a vezérhez és tanítóhoz.” Elmondta, hogy „minden jó” az életében „Tőle jött, [...] neki köszönhetjük az életet, a szabadságot, a jólétet, a boldogságot. Soha, soha nem felejtünk el Sztálin elvtárs! Soha, soha nem leszünk hűtlenek a Te útmutatásodhoz!”

Az MTI tudósítói elmentek a Sztálin térre (mai Erzsébet tér), ahol már jóval 10 óra előtt nagy tömeg gyűlt össze. Kelemen József, a Láng Gépgyár „kétszeres sztahanovista” géplakatos a kisfiával ment ki a térre, „...erős kezével átfogta kisfiának kezét és mikor a néma gyász percei elteltek, a szoborra mutatott s azt mondta gyermekének: »Azért hoztalak ide, hogy ezt a pillanatot soha el ne feledd«.”

Kósa Lajos, az Irodaépítő Nemzeti Vállalt ácssegédje második osztályos kislányát viszi ki a térre, és a „körülötte álló gyermekeknek mondja el Sztálin elvtárs esküjét”.¹²⁵

Özvegy Csörgő Józsefné Poroszlóról érkezett a fővárosba. Elmondta, hogy náluk az a szokás, ha „jó” embert veszítenek el, elmennek a temetésre. Sztálin a „mi legjobb emberünk volt!”.

¹²⁵ A Sztálin esküjének nevezett, általa valamennyi párttag nevében elmondott szöveg 1924. január 24-én hangzott el a Szovjetunió Tanácsainak II. kongresszusán. Ebből a legtöbbet idézet rész: „Amikor eltávozt tőlünk, Lenin elvtárs örökbe hagyta ránk, hogy emeljük magasra és őrizzük meg a párttag név dicső tisztaságát. Esküszünk neked, Lenin elvtárs, hogy becsülettel fogjuk teljesíteni ezt a végakarót!” Уходя от нас, товарищ Ленин завещал нам держать высоко и хранить в чистоте великое звание члена партии. Клянёмся тебе, товарищ Ленин, что мы с честью выполним эту твою заповедь!

<https://zabolshevizm.wordpress.com/2014/01/20/post1318/> (2016. március 8.)

A budapesti megemlékezéseket követően az MTI vidéki helyszínekről is tudósított. A „Sztálintól búcsúzik az ország” című összeállítást az esti 22 órás „Hírekben” sugározta a rádió. A helyszínek közül természetesen csak néhányat mutattak be. A temetés délutánján „szerte az országban gyászuléseken emlékeztek meg a dolgozók Sztálinról. Nem volt az országnak egyetlen olyan városa, egyetlen olyan kis falva sem, ahol ne Róla beszéltek volna, ahol nem az Ő, a szeretett vezér arcképe előtt tettek volna le a hála és a hűség fogadalmát.”

Szegeden – a tudósítás szerint – a város lakossága a Széchenyi téren gyülekezett. „Ott voltak a Szegedi Textilkombinát dolgozói, akik tőle kapták ragyogó új üzemük gépeit”, ott voltak az üzemek dolgozói, a „környező falvak dolgozó parasztjai, a szegedi egyetem hallgatói”, hogy leróják tiszteletüket Sztálin „emléke előtt”.

Komlón a szabadtéri színpad körüli téren „gyűltek össze az új szocialista bányászváros építői, a bányák mélyének hősei”, az iskolás gyerekek, és a város minden dolgozója. A gyűlésen Ambrus Jenő, a város párttitkára mondott beszédet. Hangsúlyozta, hogy a város dolgozói „még egységesebben sorakoznak fel Sztálin nevével ajkukon a Szovjetunió, Rákosi elvtárs, a párt mögé. Fokozzuk erőfeszítéseinket – mondta –, hogy szilárd helytállásunkkal, tartozásunk törlesztésével, a nehézségek leküzdésével méltóan szolgálhassuk a sztálini ügyet.” A gyász nagygyűlésen Friedrich Károly, a Kossuth-akna vájára társai nevében tett fogadalmat, hogy „továbbra is úgy állnak helyt a szocialista építés, a béke védelmének minden őrhelyén, ahogy arra Sztálin elvtárs tanította őket”.

Sztálinvárosban délután négy órakor a főtérrre vonult a város lakossága: „Sztálinváros népe búcsúzik.” Felvonultak a „szocialista építkezés harcosai: a kőművesek és mérnökök, segédmunkások és technikusok, szerelők és tisztviselők némán, szótlanul lépdelnek magasra tartva a fekete-szalagos vörös zászlót és a szeretett vezér gyászkeretes arcképét”. Gyűrű Béláné munkavezető fogalmazta meg Sztálinváros „harcosainak gondolatát. – Hiszen minden, ami békés építőmunkánkkal összefügg, azt tőle kaptuk. Neki köszönhetem, hogy öt gyermekem boldogan, békésen élhet, tanulhat. Neki köszönhetik a magyar anyák gyermekeik boldog jövőjét.”

Földes László,¹²⁶ a nagyüzem párttitkára is búcsúzott Sztálintól. Beszédében kiemelte, hogy Sztálin ugyan maghalt „de tanításai és tanítvá-

¹²⁶ Földes László (1914–2000). Az MDP Sztálinvárosi (Dunapentele) Bizottsága titkára. 1951. július–1954. augusztus. <https://www.neb.hu/asset/phpc4755n.pdf>. (2016. március 8.)

nyai élnek”, és tovább haladnak az „általa kijelölt úton”. A jelenlévőket emlékeztette egy korábbi, 1951-ben tett fogadalomra, amelyben a magasabb teljesítmény, a jobb minőségű munka, az anyagtakarékosság, a „munkát akadályozó maradiság és az osztályellenség ellen vívott” harc szerepelt.

„E nehéz órákban – fejezte be beszédét Földes –, amikor, gondolatunk Moszkvában a mauzóleumban jár, [...] tegyünk fogadalmat. Legyünk még hűségesebbek a nagy szovjet néphez, tömörülünk még jobban a mi pártunk, Sztálin elvtárs legnagyobb magyar tanítványa köré.”¹²⁷

A temetés másnapján, március 10-én a rádió a „Termelési híradó” délutáni adásában „Búcsúzik az ország...” címmel közölt összeállítást a moszkvai eseményekről. „A hétfő délelőtti órákban, amikor Moszkvában elindult a temetési menet legdrágább halottunkkal – Budapest csendes volt. Halkan jártak, csendesen szóltak egymáshoz az emberek, az üzemek műhelyeiben, a város utcáin. Csendesek voltak az iskolák, egyetemek folyosói, tantermei. Csak a szívek vertek gyorsabban, csak a gondolatok szálltak mezőkön, hegyeken, határokon át, egészen Moszkváig. Az egész magyar nép gondolatban egy emberként Moszkva utcáit járta, szoros fegyelmezett sorokban, együtt a szovjet emberekkel. Velük, barátainkkal együtt búcsúzunk Sztálin elvtárstól, tanítónktól, felszabadítónktól, édesapánktól.”

A búcsú közben fogadalmak születtek: „...úgy fogunk dolgozni, építeni, tanulni és tanítani a jövőben, ahogyan Tőle tanultuk, ahogyan Ő szeretné. Csendes a város, némák az ajkak, de a kéz erősebben markolja a traktor kormányát, jobban szorítja a csákányt, és az agy, a szív már maga elé tűzte az újabb feladatokat, az újabb munkát.”

A gyász szavai után a nagyszerű termelési eredményekre került sor. A Csepeli martinászok a „szombat délelőtti műszakban 16 százalékkal teljesítették túl tervüket”. A Lőrinci Hengermű teljesítményei is „kimagaslóak” voltak. „...a gyászörség második napján, szombaton a szállítási részleg 154,3, a Béke-brigád 211,9, a Zója-brigád pedig 129,6 százalékra teljesítette napi tervét. Azon a napon, amikor Sztálin elvtársat harcostársa, barátja, tanítómestere, Lenin mellé helyezték örök pihenőre a márványmauzóleumba, azon a napon a budapesti martinászok és hengerezsek Csepelen 110 százalékos és Lőrincen 125,4 százalékos tervteljesítéssel álltak örséget Joszif Visszárionovics Sztálin koporsója előtt.”

¹²⁷ MTI Belföldi hírek. 1953. március 9. MNL OL. XXVI-A-14-b. 217. doboz.

Ezt követően a Sztálin-kantáta aláfestő halk zenéje mellett sorolták tovább a termelési eredményeket. „Ezek pedig azt bizonyítják – mondták végül –, hogy ilyen a nép, aki a mély fájdalommal, a gyászt tettekké, legyőzhetetlen erővé változtatja.”¹²⁸

A „Falurádió” 1953. március 10-én elhangzott reggeli adásában is kiemelten számoltak be a temetésről és az újabb vállalásokról. A Pécsi Állami Gazdaság tehenészetének legöregebb dolgozója a rádió riportérének elmondta, hogy a múltban az „országút vándora” volt. „Mindez, mint a rossz álom elmúlt, amikor a mi szeretett Sztálinunk hős katonái felszabadították a magyar földet. Azóta van állandó kenyерem, ember-séges életem. [...] Ezért úgy érzem, a nagy szovjet nép gyászában úgy osztozom leginkább, ha munkáimat napról napra javítom. Versenyre hí-vom ki Simon József tehenészt, és vállalom, hogy ebben az évben 4400 liter tejet fejek.”

A gazdaság dolgozói pedig megfogadták, hogy az „1953. évi 905 000 literes fejési előirányzatukkal szemben egy millió liter tejjel segítik a dolgozók jobb ellátását”.¹²⁹

A megemlékezésből a gyerekek sem maradhattak ki. A „Gyermek-rádió” az óvodások műsorában szólt Sztálin haláláról, igaz, csak a temetést követő napon, 1953. március 10-én. „Kedves Gyerekek! A házakon fekete és vörös zászlók lengenek, az emberek szívében szomorúság ül [...], mert meghalt Sztálin elvtárs, mindannyiunk édesapja, barátja, jöte-vője. Jóságos arca ránk néz az óvoda faláról, mintha azt mondaná: Itt va-gyok köztetek az újjáépült óvodákban, a szorgalmasan dolgozó gyárak-ban, a magasra feszülő büszke hidakban, a viruló kertekben, mezőkön, réteken, szántóföldeken és az épülő új városokban is veletek vagyok. Mindenhol és mindenütt ahol indul az élet, ahol emberek... emberekért dolgoznak. Emlékezzünk rá gyerekek és őrizzük őt szívéinkben, őrizzük emlékezetünkben...” Az adásban egy grúz verset is felolvastak a gyere-keknek, amely Sztálin megszületésének pillanatáról szólt.

„Nem ült a sólyom a tetőre,
És a sas se vőjogott fenn.
Kunyhó fölött madár szárnya
Fagyott gyöngyként csillogott fenn.

¹²⁸ Termelési híradó. Búcsúzik az ország... 1953. március 10. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1953. március 10. 17:45–18:00.

¹²⁹ Falurádió. 1953. március 10. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment 1953. március 10. 6:00–6:30.

Cinke fázik, mint az ember.
Falakat a hó befűjta,
Mint a gyapjúsál az orsót,
A világot hó borítja.

A szomszédság felkiáltott:
– Csepp külvároskánk homályán
Pompás fiú született ma,
Menjünk, kívánjunk szerencsét!

Almát hoznak a vendégek.
Aszalt szőlőt, édességet.
Ifjú anya várja őket
S boldog békével köszönti.

Nagyanyó barázdás arca
Gyöngédséget, fényt sugárzik.
Hajnaltájban korhadttölgyön
Ragyog így a fény a völgyön.

Hoznak még egy kis kakast is –
Hadd legyen a gyermek éber;
Fecskét tartanak fölébe:
Hadd legyen gyors, mint a fecske.

Sőt tesznek az ágy fejéhez:
Így lassan majd bölcs a gyermek.
A szívére cukrot tesznek:
Legyen jó az emberekhez.

Süss vidám hold, míg alszik,
Izmot ad ez zsengetestnek.
És hogy soha ne inogjon,
Bölcsőjébe vaskót tesznek.

– Jaj, de szép vagy aranyoskám.
Honnan jöttél, galambocskám?
Porrá lennék érted, édes,
Apró, rubintos fiacskám!

– Nőjj fel, drágám, mihamarább!
Te meg hallgass ide, asszony.
Puszild meg a fülecskáját,
Hogy majd mindig szót fogadjon.

Káló fagyasztó vizében
Fűrösszed, hogy csontja nőjön,
Más csuprából ne itassad,
Mert sohase lesz magasabb.

Ház fölött a csillagocskát
Megpislantják, ahogy illik,
S a rokonok megérintik
Kezét, térdét, homlokát is.”¹³⁰

Az Irodalmi Osztály „Tetteink hirdessék nevét” című 1953. március 13-án elhangzott műsorában Ladányi Ferenc színművész emlékezett Sztálinra. „1945 tavaszán Sztálin katonáinak győztes serege lépett e sokat szenvedett földre. [...] Hősei tetteiben ő látogatott el akkor hozzánk, Ő irányította a katonák mozdulatait, amikor kenyeret osztottak az éhezőknek és ölbe kapták a fonnyadtarcú kis magyar gyermekeket. [...] Ő jött el közénk, amikor szovjet sztahanovisták, tudósok, művészek és mezőgazdasági szakemberek látogattak meg bennünket.”

„Az Ő nevét idézi a bányák mélyén a szénkombájnok zúgása, a végtelen mezőn a traktorok dübörgése, s az Ő képére villan a kis parasztházak falán az első villanylámpa felparázsló fénye. Szellembe beragyogja Diósgyőr kohóit, az Alföld szikesébe vágott nagy csatornát, gyermekeik arcán a vidám kacagást, a felszabadult művészet őszinteségét és igazságát, az épülő gyárak százait, ezt az egész teremtmény munkáinak lázában égő, a szocializmust építő hazát.”

Majd arról beszélt, hogy „gyász és ragyogás együtt, a fájdalom feketé zászlaja az élet vörös lobogója mellett”. Írása végén ígéretet tett arra, hogy „követői és továbbépítői leszünk ennek a csodálatos életműnek.”¹³¹

Az emlékezések sora folytatódott. A rádió zenés irodalmi összeállításban emlékezett Sztálinra március 14-én. Ennek keretében Háy Gyula

¹³⁰ Óvodások műsora. 1953. március 10. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment 1953. március 10. 9:20–9:40.

¹³¹ Ladányi Ferenc: Tetteink hirdessék nevét. 1953. március 13. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment 1953. március 13. 20:45–21:00.

olvasta fel „Az író feladata” című írását. Ebben elmondta, hogy 20 évvel korábban a Vörös téren ünnepelte május elsejét. A szokásos felvonuláson egy kislány, hogy láthassa a mosolygós Sztálint, édesanyja vállára ült. Most, a halálhír szomorú érkezésekor eszébe jutott ez a gyermeki kérés: mutassátok meg Sztálint. Rádöbbsent, hogy az íróknak ma is ez a feladatuk: „Máskor is, mindig mutassátok meg Sztálint. Mutassátok meg azoknak, akiknek szeme, lelke szomjazik az ő mosolyára. Elég erősek vagyunk-e mi írók, hogy mindig és mindig és máskor is közvetítsünk egy-egy sztálini szikrát azokhoz, akik tőlünk várják ezt a segítséget? Elég erősek vagyunk-e mi írók arra, hogy írói lelkünk tükrét kitárjuk a sztálini kor, a sztálini ember nagysága előtt? Elég erősek vagyunk-e már erre? Nem tudom. De kötelességünk elég erőssé válni. Ezt a parancsot kaptuk attól a nemzedéktől, amely utánunk jön, s az ilyen parancsot teljesíteni kell.”¹³²

Sztálin temetését követően természetesen elhangzottak hírek az utódlásról. A Moszkvából érkező jelentésekből a rádió közölt részleteket erről a „Hírek” 1953. március 16-i tudósításában. Arról, hogy március 15-én tartotta IV. ülészakát a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa, ahol Mihail Jasznov, a tanács elnöke „első szavait” Sztálin „ragyogó emlékének szentelte. A jelenlévők felállással tisztelegtek a vezér emlékének.” Ezt követően, a napirendi pontok megvitatásánál Hruscsov „előterjesztése alapján a Legfelsőbb Tanács egyhangúlag elfogadta Vorosilovot a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnökéül”. Majd Berija tett javaslatot arra, hogy Malenkovot nevezzék ki a Minisztertanács elnökévé. „Mindenki felállt, és a teremben hosszú ideig nem szünetelt a lelkes taps.” Berija a javaslat indoklásaként elmondta, hogy a „Szovjetunió kormánya előtt nagy és felelősségteljes feladatok állnak, mind az ország külpolitikájának a bonyolult nemzetközi helyzetben való vezetésében, mind abban, hogy vezesse a Szovjetunió népeit a kommunista társadalom felépítéséért vívott gigászi, hősies harcában. Úgy gondolom – folytatta Berija – a képviselők általános véleményét mondom ki, amikor azt a szilárd meggyőződést fejezem ki, hogy a szovjet kormány Malenkovval az élen úgy fogja vezetni országunkban a kommunizmus építésének egész ügyét, amint Lenin és Sztálin tanította és odaadón fogja szolgálni népünk érdekeit.”

¹³² Háty Gyula: Az író feladata. 1953. március 14. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment 1953. március 14. 20:10.

A Legfelsőbb Tanács „egyhangúlag elfogadta Malenkov kinevezését”. Malenkov ezt követően előterjesztette a kormány összetételére és a minisztériumok egyesítésére vonatkozó javaslatát. „Kijelentette, hogy a minisztériumok egyesítésére irányuló intézkedések már korábban megértek, még Sztálin életében, vele együtt fontolták meg a pártban és a kormányban.” Kiemelte még, hogy a „kormány egész tevékenységében következetesen folytatni fogja a párt által kidolgozott kül- és belpolitikát”. Emlékeztetett rá, hogy a célkitűzések „már a március 9-i gyászünnepeken elhangzottak a beszédekben is”. Malenkov javaslatát is ellenszavazat nélkül fogadták el. Majd Nyikolaj Mihajlovics Pegovot választották meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének titkárául.¹³³

A szovjet politikai vezetők között azonban tovább folytatódott a küzdelem az első helyért. Az eredményt már ismerjük, mint ahogy azt is, hogy Sztálin bűneiről a leplet 1956-ban, az SZKP XX. kongresszusán Nyikita Hruscsov, a párt főtitkára rántotta le.

¹³³ Hírek. 1953. március 16. MTVA KI. Adásba ment: 1953. március 16. 5:30. 140. doboz.

II. FEJEZET

A megújult Magyar Rádió Hivatal – 1954

A KORMÁNYPROGRAM ÉS A PÁRTHATÁROZATOK TELJESÍTÉSE A RÁDIÓBAN

A Magyar Rádió Hivatalt ezekben a hónapokban továbbra is Hartai László vezette elnökhelyettesként. Csak az év második felében, augusztus 16-án nevezték ki újra elnököt a rádió élére: Benke Valériát.¹³⁴

Az új kormányprogram az 1954-es év elején már jobban érzékelhető változást hozott az intézmény történetében. Erről egy igen részletes jelentés tanúskodik. Ebben elemezték az eddigi műsorpolitikát, és – szókas szerint – vázolták a további feladatokat. A jelentést az 1954. február 8-ára összehívott kollégiumi ülésen megjelentek kapták meg. A dokumentum a rádió 1953. decemberi adatai alapján készült. Ekkor az országban 1 079 648 előfizetője volt a rádiónak. Ebből 857 889 (79,5%) rendelkezett saját rádiókészülékkel, 221 759 (20,5%) vezetékes rádióké-

¹³⁴ Benke Valéria (1920–2009) tanítónő. 1941-től tagja volt az MSZDP-nek, 1944-től az MKP-nak, 1948-tól az MDP-nek. 1948-ban lett a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége budapesti titkára. 1950-ben rövid ideig az MDP KV Káderosztályán dolgozott, majd 1951-ben az Országos Béketanács titkára lett. 1952-ben beiratkozott az ELTE-re, ahol 1957-ben magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett. 1954. augusztus 16-tól 1958 elejéig a Magyar Rádió elnöke volt. 1956. október 30. és 1957. augusztus 28. között elnökhelyettes. 1951. március 1-jétől az MDP KV póttagja, 1954. május 30-ától tagja. 1957. február 26-án választották be az MSZMP Központi Bizottságába, 1988. május 22-ig a testület tagja. 1970-től 1985-ig a Politikai Bizottság tagja, a KB Agitációs és Propaganda Bizottság tagja is volt. 1958. január 28-ától 1961. szeptember 13-ig művelődésügyi miniszter. 1961-től a *Társadalmi Szemle* szerkesztőbizottságának vezetője, 1966-tól 1988-ig elnöke; 1988. decemberben nyugdíjazták. 1949. május 15. és 1971. február 10. között parlamenti képviselő. Előbb a Magyar Függetlenségi Népfőnt nagy-budapesti listájáról, majd 1958-tól Tolna megyéből került be a törvényhozásba. 1967-ben Budapest 34. számú egyéni választókerületében jutott képviselői mandátumhoz. 1967. április 14-étől 1971. május 12-ig az Elnöki Tanács tagja. MTVA KI. Személyi lapok 1945–1956 között.

http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3508&catid=43%3Ab&Itemid=67&lang=hu (2016. március 13.)

szüléken hallgatta az adást. Az adatok szerint naponta a rádióhallgatók száma „megközelítőleg 3,5-4 millió”.

A rádió magyar nyelvű műsorai a két nagy adóállomáson, a Kossuth és a Petőfi adón voltak hallhatók, ezek hetente 212 óra műsort sugároztak, ami napi 30 órás adásnak felelt meg. A két budapesti adón kívül négy megyei stúdióból – Pécsről, Győrből, Nyíregyházáról és Miskolcra – sugárzott műsort a rádió, napi 4 óra 20 percben, ami heti 30 és fél órát, illetve 1820 percet jelentett.

A rádió műsorainak megoszlását a következő bontásban tartalmazta a jelentés:

Zenei adások összesen	8683 perc	68,2%
Prózai adások összesen	4047 perc	31,8%
<i>Együtt:</i>	12 730 perc	100%

Ebből az adások jellege szerint:

Zenei műsor	8683 perc	68,2%
Irodalmi műsor	1630 perc	12,8%
Agitációs műsorok (ismeretterjesztő, hírek, lapszemle, kommentár, sport, torna)	1932 perc	15,2%
Válasz a levelekre	40 perc	0,3%
Moszkvai összeállítás	201 perc	1,8%
<u>Egyéb</u>	235 perc	1,7%
<i>Együtt:</i>	12 730 perc	100%

Az adatokból jól látszik, hogy majdnem kétszer annyi zenei adást sugároztak, mint prózait..

A jelentés emlékeztetett azokra a feladatokra, amelyek megvalósítását a rádió az új kormányprogram megjelenését követően tűzött ki célul. Ezek közé tartozott a *kormányprogram pontjainak magyarázata, agitáció azok végrehajtása érdekében*. A műsorok jellegében is változást ígértek, azt, hogy több lesz a tájékoztató, az ismeretterjesztő és a szórakoztató műsor. Célul tűzték ki, hogy a híryanagy mennyiségében mindig megfelelő legyen, s a korábbiaknál pontosabb. A vállalások között szerepelt még a kapcsolattartás javítása a hallgatókkal, amit elsősorban a levelek megfelelő színvonalú és időben történő megválaszolásával kívántak elérni.

Ugyanakkor megállapították, hogy a kitűzött célok megvalósításában a „Rádió komoly eredményeket ért el, és ma a Rádiót jobban szeretik a hallgatók, mint a felszabadulás óta bármikor”. S ezt – mint írták – a beérkezett „levelek is bizonyítják”.

A rádió vezetése úgy vélte, hogy a júniusi határozat és a kormány-program megjelenése után „sokoldalúan” tárták fel az „új szakasz legfontosabb problémáit. Különösen kimutatható eredményt értünk el a *termelőszövetkezetek* védelméért folytatott harcban, de *propaganda* előadásainkban, riportjainkban, novellákban széles körűen magyaráztuk meg a párt politikáját.”

A korábbi évekhez képest a „sokszor túlerőltetett és követelődző agitációt melegebb és személyes hangú agitáció váltotta fel, s nemcsak a dolgozók kötelességéről, hanem sérelmeikről, jogaik védelméről is beszélt”. Az agitációs műsorok „szűk körű szétaprózottságát megszüntettük”. A műsorból elsősorban az ipar agitációját szolgáló adások kerültek ki, de léteztek más műsortípusok is, amelyek már nem voltak hallhatóak. Ilyen volt például az „Építőipari félóra, Bányász félóra, Népművelési Híradó, Női szemmel, Termelési Híradó, Néphadsereg híradója, Hátőrőrség híradója, Állami gazdaságok híradója”. Helyükbe olyan adások kerültek, amelyek a hallgatók „egészét érintő” témákkal foglalkoztak. Például rovatok, mint a „Tegnaptól-holnapig, Épülő szép hazánk, egyéb esztrádműsorok”.

A műsorok szerkesztési munkáiban „erőteljesen kibontakozott a Rádió *tájékoztató, ismeretterjesztő és szórakoztató* jellege. Ma már rendszeresen, kétóránként adunk híreket, gyorsabb és aktuálisabb lett külpolitikai tájékoztatásunk is. Növeltük irodalmi propaganda és kulturális jellegű adásaink számát és színvonalát.” A műsorok tartalmában törekedtek arra, hogy „minél több megbízható, konkrét ismeretet” adjanak az általános műveltség növelése céljából. „Az utóbbi félévben emelkedett a zenei műsorok aránya, az irodalmi adások száma és színvonala, sok ma már a népszerű esztrádműsor.”

A hallgatókkal történő szorosabb *kapcsolatfelvételtől* és a levelezésről azt írták, hogy „igen népszerűek a beküldött levelekre szerkesztett” műsorok. Az utóbbi időben az a tapasztalat, hogy a vidéki hallgatók gyakrabban írnak a rádió egyes műsoraira reagáló leveleket. Ennek az lehet a magyarázata – olvasható a dokumentumban –, hogy megszűntek azok a műsorok, amelyek „túlságosan budapesti” témájúak voltak, az egyéb műsorokban, például a hírekben, szórakoztató és ismeretterjesztő műsorokban inkább a vidék, a falvak, városok gazdasági, kulturális életének bemutatását célozták meg.

A jelentésben kitértek arra, hogy a rádiónak megváltozott a *kapcsolata a művészekkel, az írókkal*. Leírták, hogy több irodalmi műsor készítéséhez „szerkesztőbizottságokat” szerveztek írók és költők közreműködésével, akik gyakran szerepeltek a különböző adásokban. Többek

mellett megállapodásokat kötöttek Benjamin Lászlóval, Juhász Ferencel, Gellért Oszkárrel, Szabó Pállal, Bölöni Györggyel és Háy Gyulával.

A dokumentum részletesen bemutatta a *hiányosságokat* is. Az egyik legfontosabb tisztázásra váró feladat a „rádió jellegének” meghatározása volt. A rádió vezetése úgy gondolta, hogy ez a probléma nem oldódott meg: „túl sok olyan prózaí” műsor készült, ami nem hagyott helyet az ismeretterjesztő és szórakoztató adásoknak. Az utóbbi időben változott a szórakoztató műsorok aránya – írták –, ez azonban „még most sem” kielégítő. A zenei műsoroknál a „nemzeti klasszikusaink nem kapnak még megfelelően helyet műsorainkban. A népművészet alkalmazásánál csak a kezdeti lépéseket tettük meg. Kevés népi énekes, népi hangszer-művész, mesélő, stb. szerepel. Nem fordítunk még kellő figyelmet műsoraink nyelvi tisztaságára, a helyes kiejtésre.”

A kormányprogram meghirdetését követően a rádióban sokat beszéltek a hibákról, az utóbbi időben azonban már „több szó esett” az eredményekről. A műsorok nagy hiányossága az, hogy az „új élet hősei” nem kaptak megfelelő nyilvánosságot. Az elért eredményeikkel így nem tudott a rádió tovább „lelkesíteni” a jó munkára. „Olykor ma is az lehet a képe a rádió hallgatójának, hogy országunkban sokkal több a hiba, mint az eredmény.”

Megoldásra váró feladatként jelölték meg a rádióban a munkatársak „közt a bírálat jellegének” megváltoztatását. Korábban gyakran „hangzott el a dolgozókat sértő, utasító bírálat”. Az új időszakban sokat foglalkozott a rádió a „különböző állami szervek hibáival a hallgatótól beérkező panaszok kapcsán. A levelezési műsorok mellett irodalmi műsor is született »Ki a ludas?« címmel a panaszok, hibák feltárása céljából.” A vidám műsorokban pedig nemegyszer előfordult, hogy a rádióban elhangzott bakik kerültek terítékre, „olykor magunkon nevetünk és nem az ellenségeinket tesszük nevetség tárgyává”. Ezeket a hibákat tudják orvosolni – írták –, „de nincs egységes állásfoglalás abban a kérdésben, hogy milyen mértékű legyen, és milyen módszereket kövessen a bírálat a Rádióban”. A vezetés szerint megoldás lehet, ha „mennyiségileg” csökkentik a bírálatokat, és „tipikus hibákat” emelnek ki, és bemutatják a kijavítás lehetőségét is. Azt azonban hozzátették, hogy „nagy figyelmet kell fordítanunk az emberek tudatában meglévő kapitalista maradványok bírálatára”.

A *vidékkel foglalkozó műsorok* legnagyobb hibája az volt, hogy a „falukérdéseit elszakítva” tárgyalta a rádió a „munkásosztály és a nemzetközi események problémáitól. Ezen a téren most már mutatkozik javulás.” A vidékről szóló adásokkal kapcsolatban úgy gondolták, hogy „több speciális falusi adásra nincs szükség”. A jól bevált adásoknak kell

„hallgatottabb műsoridőt keresni. Biztosítani kell, hogy a legjobb szakemberek, a legjobb gyakorlati tapasztalatok kapjanak helyet ezekben a műsorokban, s hogy ezek [...] hangjukban is egyszerűbbek legyenek.” A célok megvalósításába nagy feladat vár a vidéki stúdiókra, „bizonyos fejlődést ugyan az elmúlt időben elértek, de megyei bizottságok nem váltak még gazdájukká nem tájékoztatják megfelelően a helyi megyei sajátosságokról és problémákról, politikailag nem eléggé ellenőrzik őket és ezért sok ingadozás és bizonytalanság tapasztalható [a] vidéki stúdióink munkájában”.

Szintén hibaként emelték ki a dokumentumban, hogy „bizonytalanság tapasztalható az ellenség elleni harc területén. Néhány irodalmi adástól eltekintve nem sok szó esik az ellenségről” a műsorokban. A rádió nem tudja felvenni a „küzdelmet a különböző ellenséges nézetekkel és híresztelésekkel szemben, ez különösen falusi viszonylatban probléma”.

A *könnyűzenei adások* esetében sok kritika érte a rádiót, hogy „mind [a] komolyzenei, mind [a] tánczenei” műsorok „elapróztak. Kevés az új magyar könnyűzenei felvételünk, ezért sok az ismétlés. Nehezen alakul ki tánczenénk egészséges új iránya. Sok a panasz, hogy a fiatalok nem tudnak jól táncolni a mi zenénkre s nem egyszer külföldi állomásokról hallgatnak tánczenét. Nem tudunk olyan dalokat adni, melyek fiataljaink egészséges, optimista életéről énekelnének.” Hiányosságok vannak – írták – a „dolgozók zenei nevelése terén, előfordul, nehéz zeneműveket ismertetés nélkül” közvetít a rádió.

A *híradások* esetében problémaként fogalmazódott meg, hogy a hallgatók sok esetben gyorsabban értesültek a külföldi eseményekről, mint az országban történekekről. „Még mindig előfordul, hogy új érdekes hírek” a híradások „végére kerülnek”, és az is gyakori hiba, hogy „még mindig nem eléggé tényyszerűek”. Mint írták – az „MTI anyagai számunkra nem jelentenek megoldást. Múlhatatlanul szükségesnek tartjuk, hogy Hangos Újság és hírszolgálatunk számára mielőbb kiépíthessük az önálló tudósítói hálózatot.”

A rádió *propaganda* adásai esetében is volt még javítani való. Az ilyen jellegű műsorok „nem egyszer túlságosan átfogó, vagy elvont kérdéseket vetnek fel, s ezért nem érhetik el a kívánt célt”. A propagandaműsorokban többet kell beszélni a „nemzeti történelmünkéről”, azok tanulságairól, többet kell foglalkozni a hallgatók „materialista” nevelésével, „népünk egészségügyének” javításával. Nagyon fontos a „közérthető, egyszerű, világos stílus kialakítása”.

Problémaként jelentkezett a műsorokban „mutakozó sok *lazaság*. Előfordul, hogy a kiadott műsortól eltért” az adás. Figyelni kell a jö-

vőben arra is, hogy a műsor valóban töltse ki a műsoridőt, és ne legyen sok a szünetjel. A műsorszerkesztésben és a lebonyolításban „mutatkozó hibákat” ki kell küszöbölni. A munkatársak mulasztásai mellett a „lazaságokban nem kis szerepe van a Rádió mai technikai helyzetének. Rádióink technikai berendezése elmaradott, elavult. A biztonságos és alaposabb munka műszaki feltételei nincsenek biztosítva. A riporterek rendkívül nehéz körülmények között dolgoznak, megfelelő autók hiányában.”

A rádió vezetése a jelentésben hangsúlyozta, hogy a hibák nagy része abból is adódik, hogy a rádió „dolgozóinak összetétele nem kielégítő. Másik fontos hiba, hogy vezetésünk túlságosan operatív jellegű, a gyakorlati kérdések mellett nem jut idő arra, hogy rendszeresen és alaposan foglalkozzunk a műsor elvi-politikai, művészeti problémáival. Nem biztosítottunk még a Rádió fiatal munkatársainak rendszeres politikai és szakmai képzést. Nehezíti a helyzetet, hogy néhány vezető funkció betöltetlen. Nagy szükség lenne, hogy kiváló szakemberek kerüljenek szerkesztőseinkbe, ehhez azonban nem kapjuk meg a kellő támogatást, sőt a rádió állandó nyomás alatt áll olyan szempontból, hogy a legkülönbözőbb helyekről kiesett újságírókat, művészeket, stb. a Rádióba akarják irányítani. Nem elég alapos és rendszeres az a segítség, amelyet felső irányító szerveinktől kapunk.”

A dokumentumban egy 13 pontos *határozati javaslat* elfogadásával zártak, amelyben a hibák kijavítása érdekében a legfontosabb feladatokat foglalmazták meg.

Itt is kiemelt helyen szerepeltek továbbra is a *kormányprogram propagandájához* kötődött feladatok. „A Rádió naponta a magyar nép millióihoz szól, meggyőzi a dolgozókat pártunk politikájának helyességéről és lelkesít, mozgósít azoknak a feladatoknak a végrehajtására, melyek Pártunk előtt állnak. Ennek megfelelően a Rádió a párt és állami szerveknek hathatósabban kell segíteniök.” A határozatban célul tűzték ki, hogy „egy hónapon belül felül kell vizsgálni a párt és állami szervek Rádióra vonatkozó irányító munkáját és javaslatokat kell kidolgozni ennek a munkának az eredményesebb megvalósítására”. Ugyancsak itt szerepelt a rádió káderhelyzetének felülvizsgálata. A Szovjetunióban végzett ösztöndíjasok, az újságírói szakon végzett egyetemisták és a „pártfőiskoláról megfelelő” végzettséget szerzett „káderek” rádióba történő irányítása.

A rádió „műsorpolitikájának a tájékoztató és szórakoztató jelleget kell előtérbe állítani. Meg kell valósítani, hogy különösen az esti órákban több szórakoztató és zenei szám szerepeljen a műsorokban. A rádió

műsorai vigyenek több örömet, derűt a dolgozók otthonaiba. A műsorok fejezzék ki népünk gondolatait, érzelmeit és mutassák meg szorgalmas alkotó munkájának eredményeit.”

A határozat fontos pontja szólt a *rádió magyar* jellegének meghatározásáról. „Ennek kifejezésre kell jutnia mind a zenei, mind a prózai műsorokban.” A zenei műsorokban az arányt úgy állapították meg, hogy az érje el az „54%-os magyar” részt. A műsorokban „következtesen” jelenjenek meg a „magyar nép kulturális” hagyományai. Fokozottabban kell figyelni a „magyar nyelv tisztaságára”, ennek érdekében a határozatban a bemondók művészeti vezető irányítása alá kerülését javasolták.

Kiemelt feladatként kezelte a határozat a „párt és a Minisztertanács” *mezőgazdasággal* kapcsolatos feladatainak propagandáját. „Felül kell vizsgálni az eddigi speciális falusi adásokat.” A falusi adásoknál a vidéki stúdiók „negyedéven belül vizsgálják meg” saját politikai és káderek helyzetüket, és „tegyék meg a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy az irányítás eredményesebb legyen”.

A tervekben szerepelt „egy erős diszpécser rendszer” kiépítése, amelyet a külföldi rádiók mintájára akartak létrehozni. A rádió technikai fejlesztése – a határozat szerint – a Magyar Posta és a szakminisztériumok feladata volt.¹³⁵

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztályának éves munkatervét 1954. február 17-ére készítették el – alapul véve, mint azt jelezték, a párt- és kormányhatározatokat. A dokumentumból az iparral és a mezőgazdasággal kapcsolatos propagandára vonatkozó részeket mutatjuk be.

A dokumentumban az első helyen az iparral kapcsolatos legfontosabb feladatok szerepeltek. „A Párt III. Kongresszusának¹³⁶ tiszteletére az egész iparban rendkívül széles kongresszusi verseny bontakozott ki.” A kitűzött cél a „kormányprogram megvalósítása, illetőleg az 1954-es feladatok olyan teljesítése, hogy az esztendő eredményeire támaszkodva megteremtjük a további gyors életszínvonal-emelkedés alapját. Ennek megfelelően dolgoztuk ki az egyes iparágak területén agitációs és propaganda feladatainkat, annak figyelembevételével, hogy az alapanyag iparelmérésének felszámolása elsőrendű feladata egész népgazdaságunknak.” A rádióra váró agitációs feladatok a következők voltak: „Az eddigieknél jóval nagyobb figyelmet kell szentelnünk a nyers- és alap-

¹³⁵ Jelentés a Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájáról. Kollégiumi ülés. 1954. február 8. MTVA KI. TD - 313/1. 9. doboz.

¹³⁶ 1954. május 24–30-a között tartották a Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusát. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai. 1948–1956*, i. m. 273–275. o.

anyagokkal való takarékoskodásnak, s ami ennek feltétele – a »szolid munka« biztosítása.” Mindezek mellett nagyon fontos volt a „munkafegyelem megszilárdításáért folytatandó” agitáció.

Az iparra vonatkozó agitáció „döntő feladata a munkásosztály és általában a városi lakosság felé is megmagyarázni a párt és a kormány mezőgazdasági határozatait, mint az életszínvonal gyors emelésének egyetlen lehetőségét”.

A feladatok teljesítése érdekében „új módon kell beszélnünk az áldozatvállalás szükségességéről, mint a nehézségek leküzdésének egyik módjáról – az életszínvonal gyors emelésének érdekében”.

„Az ipar valamennyi területén az eddigieknél sokkal határozottabban, pártserűbben kell alkalmaznunk a bíráló fegyverét. [...] fel kell számolnunk a részben még mindig meglévő gyakorlatot, hogy a Központi Vezetőség által feltárt hibákból induljunk ki. A bírálóknak – a Politikai Bizottság határozatának megfelelően – azok felé kell szólnia, akik a kormányprogram megvalósulását – s ezzel a gyors életszínvonal emelkedést – akadályozzák.”

A dokumentumban részletezték, hogy ez egyes iparágak területén a kormányprogramnak megfelelően milyen propagandafeladatoknak kell eleget tenni. A *szénbányászatban* „döntő feladat a mennyiség kérdése. Biztosítani kell – a tavalyi elmaradás behozása mellett – az első negyedéves terv és kongresszusi felajánlások teljesítését, és ezzel egyidejűleg – a feltárási munkák, karbantartását, stb. – a következő terv negyedek teljesítésének megalapozását.”

Villamosenergia-termelés területén a – dokumentum szerint – a „termelés súlyosan elmarad a polgári és ipari fogyasztás rohamos növekedése mögött. Meg kell mutatnunk a távolabbi perspektívát is – új erőművek építése – de elsősorban a gyors segítség biztosítása a feladat.” Ennek megfelelően a rádióknak az a feladata, hogy segítse a „nehézségek gyors leküzdését”.

A *gépipar* elsősorban a „mezőgazdasági gépek és kisgépek, a bányagépek, és az ezekhez szükséges pótalkatrészek gyártását” végzi. Ezek mellett biztosítani kell az „új felszerelést a könnyűipar és az élelmiszeripar számára, valamint minden körülmények között teljesíteni kell az export-terveket, határidőre és az előírt minőségben”.

A *nehézipar* előtt „rendkívül komoly feladatok állnak – a mezőgazdasági határozat végrehajtása érdekében – vegyipari iparunkra”.

A *kohászat* „alapvető feladata a terv program szerinti teljesítése, a technológiai fegyelem pontos betartásával a minőség területén fordulat biztosítása”.

A könnyűipar és élelmiszeripar feladatainak fontos része a „harc – a tervteljesítés mellett – a jobb minőségért”.

Az építőipar és építőanyag-ipar „átcsoportosításának megfelelően az iparág fő feladata: a kisebb, területileg szétszórt mezőgazdasági építkezések, a szociális és kulturális építkezések, valamint a lakásépítkezés. Ezen a területen agitációnkban komoly súllyal ki kell domborodnia, hogy a helyzet gyökeres javulása nem egy esztendő feladata.”

A nagy létesítmények, amelyek építése eddig az első helyen szerepelt, most a dokumentumban az utolsó helyre kerültek. A rádió feladata ezzel kapcsolatban, hogy változatlanul foglalkoznak a „szocialista” építkezések „büszkeségeivel”, a nagy létesítményekkel. „Itt már meg kell mutatnunk, hogy ezek az építkezéseink egyre inkább bekapcsolódnak az ország ellátásába is.” Mint írták, az „agitációban állandóan szem előtt kell” tartani, hogy a „bányászatban alapvető kérdés a mennyiség”, az ipar többi ágazatában a „minőség javítása a fő” feladat. A rádió által felvállalt ipari agitációból is jól látszik, hogy a nehéziparral és a nagy építkezésekkel sokkal kevesebbet kívánnak foglalkozni a műsorokban, mint korábban. A többi iparágnál pedig egyetlen szóval sem került elő a verseny, míg korábban ez elképzelhetetlen volt.

A mezőgazdasággal kapcsolatos feladatok között a legfontosabbként a tavaszi munkák elvégzésének agitációja szerepelt. Ennek érdekében a mezőgazdasági rovatok fontos feladata az, hogy a „tudósítói hálózat útján gyors és friss információkat szerezzen a kezdeményezésekről, és azokat a legszélesebb körben népszerűsítse. A rádió nagy nyilvánosságának a dolgozó parasztság előtt lévő feladatok maradéktalan végrehajtásának egyik fontos húzóereje kell, hogy legyen.”

A mezőgazdasággal kapcsolatos műsorokban többet kell foglalkozni az „alapvető agro- és zootechnikai ismeretek terjesztésével”. A cél – írta Hajdú Pál –, hogy a mezőgazdasággal foglalkozó rovatok szerkesztésbe vegyenek részt az „ország élenjáró” tudósai és szakemberei, „és nem utolsó sorban a termelési tapasztalatokkal rendelkező kiváló” gazdák. A mezőgazdasági agitációnak „jelentős mértékben kell hozzájárulnia a termelősövetkezetek megszilárdításához”.

A főosztályvezető hangsúlyozta, hogy „az agitáció különös figyelmet fordít a középparaszt személyére, és tudatosítja azt a megállapodást, hogy a középparaszt a mezőgazdaság fejlesztéséért folytatott harc központi alakja”. Nem szabad elfeledkezni a „falusi osztályharc” kérdéseiről; „leleplezzük a kulákokat, aki a mezőgazdaság fejlesztéséért vívott harcot aknamunkájával akadályozza”.

A mezőgazdasági rovat további feladata, hogy „minden eszközével a nyilvánosság elé” tárja azokat a jelenségeket, és „megkritizálja azokat a szerveket, valamint funkcionáriusokat, akik a (párt) határozat végrehajtását akadályozzák, megsértik az egyénileg dolgozó parasztokkal való szövetséget, akadályozzák a falu áruellátását, bármilyen módon megsértik a szövetkezeti önkéntesség elvét stb.”.

A mezőgazdasági műsorokban „mélyrehatóan” be kell mutatni az „összefüggéseket a dolgozó parasztok jómódjának növelése, és az egész ország minden lakosának életszínvonalának emelkedése között”. Ugyancsak be kell mutatni a „mezőgazdasági cikkeket gyártó iparágakon kívül [...] olyan ipari” kérdéseket is, amely a „munkásosztály és a parasztság szövetségét magasabb színvonalon, a szabad haza felvirágoztatásáért folytatott munkáján keresztül mutatja meg. Ezzel azt akarjuk elérni – mondta –, hogy a szűkebb értelemben vett egymásrautaltságon túl tudatosítsuk, hogy mindez végső fokon a magyar hazánk boldog jövőjéért folyik.”¹³⁷

A rádió védelmére vonatkozóan kevés dokumentum maradt meg az archívumban, ezért is fontos az 1954. február 18-án keletkezett irat, amelyben az „őrszolgálatot ellátó dolgozók” munkakörét írták le. „Feladatuk, hogy őrködjenek ennek a politikai szempontból rendkívül fontos intézménynek rendjén, biztonságán, hogy az illetéktelenek bejutását a Rádióba megakadályozzák. Ez a munka nagy fegyelmet, éberséget és szervezettséget követel meg.”

Hartai a következőkben határozta meg a „Vállalati Őrség” munkáját: „1. *Az Őrség tagjainak szolgálati viszonya:* a.) Az Őrség tagjai a vállalat alkalmazottai. b.) Munkaviszonyukat a velük megkötött szerződés, a Munka Törvénykönyve és a vállalati kollektíva-szerződés határozza meg. c.) Munkájukban azonos elbírálás alá kerülnek a vállalat dolgozóival és megilleti őket mindazon kedvezmények, melyeket a Munka Törvénykönyve és a kollektív szerződés biztosítanak. d.) Felettük a fegyelmi jogkört a vállalt vezetője gyakorolja.

2. *A Rendészet szervezeti felépítése:* a.) Vállalatvezetőség. b.) A Rendészet vezetője. c.) Csoportvezetők. d.) Az Őrség tagjai. A Rendészet a vállalt vezetőjének van alárendelve”. (Kiemelés az eredeti dokumentumban. Az irat további része kézzel beírt javításokat tartalmaz, ame-

¹³⁷ Az Agitációs és Propaganda Főosztály egy éves terve. 1954. február 17. MTVA KI. TD-320/4.

lyek nagyon nehezen vagy egyáltalán nem olvashatók, ezért e részről tartalmi összefoglalást készítettünk S. I.).

A *Rendészet vezetőjének feladata* volt kapcsolatot tartani a vállalatvezetőség és a Rendészet között. Felelős volt a Rendészet munkájáért. Elkészítette a csoportvezetők heti beosztását, és eligazítást tartott számukra. A csoportvezetők ellenőrizték az őrköt. A Rendészet vezetője felülvizsgálta az őrhelyeket, és a „szolgálat jobb ellátása érdekében” utasításokat adott ki. Gondoskodott az esetlegesen előforduló „rendellenességek” kivizsgálásáról. Azok okait jelentette a vállalatvezetésnek. Továbbította a „beosztottak problémáit” a vezetőség felé. Javaslatot tett az évi rendes szabadságok beosztására és „kivételes esetben” engedélyezhette a rendkívüli eltávozást. Felelősségre vonhatta a szolgálatot megszegőket. Fegyelmi vétség esetén javaslatot tehetett az eljárás megindítására. *Tartotta a „kapcsolatot az Államvédelmi Hatóság Rádióbeli őrsegének vezetőjével”*¹³⁸ (kiemelés – S. I.).

A *csoportvezetők kötelessége* a szolgálati helyén a „megkapott időpontban pontosan megjelenni”. A szolgálati helyét csak a Rendészet vezetője engedélyével hagyhatta el. Irányította a Rendészet szolgálatát, és elvégezte az ezzel járó feladatokat. Végrehajtotta a Rendészet vezetőjének az „őrszolgálat ellátására vonatkozó utasításait”. Rendkívüli esetben végre kellett hajtania a Rendészet vezetőjének utasítását. Ismernie kellett az „egyes őrhelyek sajátosságait, az őrseg tagjainak kötelességeit az egyes őrhelyeken”. Szigorúan ellenőriznie kellett azt, hogy a rendészek „szolgálatukat helyesen” lássák el. Ha az ellenőrzés közben a rendész az őrhelyen rendellenességet észlelt, azt azonnal tisztáznia kellett, és szóban vagy írásban jelentést tennie a Rendészet vezetőjének. A „kártevő megnyilvánulásokat azonnal jelentenie” kellett a vezetőnek.

¹³⁸ A Minisztertanács 1953. július 17-i ülésén hatálytalanította a Minisztertanács 4353/1949. (268) sz. rendeletét és 500/6/1953. sz. határozatával elrendelte az ÁVH mint önálló szerv megszüntetését és a BM-mel történő összevonását. Az átszervezések egyik célja az államvédelmi operatív szervek hálózati munkájának megerősítése volt, ennek érdekében kimondták: „minden fontos területet, objektumot át kell fogni hálózattal, hogy időben megakadályozzuk, megelőzzük az ellenség romboló tevékenységét”. (A Magyar Rádió Hivatal a rendelet következtében az ÁVH által őrzött objektumok közé tartozott. S. I.) Lásd erről Baráth Magdolna: Az államvédelem az egységes Belügyminisztériumban. *Betekintő*. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata. 2010/3. szám. http://www.betekinto.hu/2010_3_barath (2016. március 13.) Lásd még: A Politikai Bizottság határozata a belügyminisztérium és az Államvédelmi hatóság összevonásának tapasztalatairól. 1954. április 28. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 259–266. o.

A gyanús személyeket a rendészet vezetőjéhez irányította. A csoport vezetőjének jelentenie kellett, ha valaki megbetegedett, vagy igazolatlanul maradt távol munkahelyéről. Orvosolta beosztottai problémáit, és kéréseit továbbította a Rendészet vezetőjének. A Rendészet vezetőjének engedélye nélkül a szolgálati ideje alatt a rádió területét tilos volt elhagynia. A vezető engedélye nélkül nem növelhette vagy csökkenthette az őrhelyek számát. A csoportvezető távollétében jogait a csoportvezető helyettesek gyakorolták.

A rendész kötelessége: Utasításokat a vállalat vezetőjétől, a Rendészet vezetőjétől és a csoportvezetőtől fogadhatott el. Rendellenesség esetén azt azonnal jelentenie kellett a csoportvezetőnek vagy a Rendészet vezetőjének. Őrhelyét „még veszély esetén sem” hagyhatta el. Szolgálat közben tilos volt az olvasás, szolgálaton kívül sem beszélgethettek a rádió dolgozóival. Tilos volt az őrhelyen szeszes italt fogyasztani, vagy ittas állapotban az őrszolgálatot megkezdeni. A rendésznek szolgálat közben határozott és udvarias magatartást kellett tanúsítani, akkor is, ha valaki vele szemben durva hangot használt. Ebben az esetben az illetőt igazoltatnia kellett, és az esetet köteles volt jelenteni parancsnokának. Ha a rádió területére belépő személy igazolványának érvényessége lejárt, vagy „egyéb tekintetben vita van”, azt azonnal jelenteni kellett a parancsnoknak. A csomagokkal be- és kimenni szándékozókát a portáshoz irányította, aki azokat megvizsgálta, és annak eredményét közölte a rendésszel. Meg kellett akadályoznia, hogy „illetéktelen személyek a Rádió területén fényképeket vagy rajzokat készítsenek”. Az őrszolgálat letelte után jelentést tett a csoportvezetőnek vagy a Rendészet vezetőjének. A rendésznek a szolgálati hely elfoglalását csengővel jeleznie kellett.

A rendészet tagjai a szolgálati idő alatt a vállalat egyenruháját voltak „kötelesek” viselni. Panaszaikat a szolgálati út betartásával a csoportvezetőknél és a Rendészet vezetőjén keresztül juttathatták el a rádió vezetőségének. Ha mindezt betartva panasza nem oldódott meg, akkor a rendészet bármely tagjának joga volt közvetlenül a vállalat vezetőségéhez fordulni.¹³⁹

A SZEMÉLYZETI POLITIKA VÁLTOZÁSAI A RÁDIÓBAN

¹³⁹ Utasítás a Vállalat Rendészeti Őrsége részére. 1954. MTVA KI. TD-383/5.

Az új kormányprogram megjelenése óta eltelt időben a rádió káderpolitikája is változásokon ment át. Az 1954. eleji helyzetről a rádió Személyzeti Osztálya április 12-én készített jelentést. A dokumentumban hangsúlyozták, a rádióban minden területen „komoly fejlődés” következett be a párthatározat óta. „Új légkör alakult ki, illetve alakul az egyes osztályokon. Elmondhatjuk azt is, hogy felszabadultabban, bátrabban végzik munkájukat dolgozóink. Tehát a határozataink szelleme csaknem minden területen komoly eredményekben mutatható ki. Az eredmények ellenére – olvasható a jelentésben – a „kádermunkában még nem beszélhetünk ilyen eredményekről – pedig ezen a területen sokat várnak tőlünk a dolgozók”.

A jelentésben három kérdést tárgyaltak részletesen. I. A káderek kiválasztása. II. A káderek nevelése. III. Munkastílus javaslatok.

Az *első pontban* a rádió káderhelyzetét mutatták be. Megállapították, hogy a káderek „többségükben jól megállják a helyüket, az előttük álló feladatokat jól végzik el”. A műsorok minőségi javulását jelezte, hogy a rádiónak „417. politikai munkatársa” volt. Ebből kb. „40% munkás és parasztszármazású. Ez a szám mutatja – írták –, hogy nem lehetünk megelégedve ezzel az összetétellel, és az elkövetkezendő időben a káderkiválasztásnál ügyelnünk kell arra, hogy ez a szám emelkedjen.”

A Személyzet Osztály felülbírálta korábbi káderkiválasztási módszerét. Korábban elegendő volt, ha a leendő munkatárs „politikailag” megfelelt, „párttag, ősei munkások vagy parasztok” voltak. „Hogy mennyire nem volt helyes ez az elv, azt látjuk most, amikor hosszú idő eltelte után (3-5 év) mondjuk meg egyes munkatársaknak, [...] hogy szakmailag nem megfelelők a rádiós munkára.” A munkatársak kiválasztásánál a jövőben a „politikai, szakmai rátermettséget együttesen kell megvizsgálni”.

A változások biztos jelét mutatta az is, hogy a rádió Személyzeti Osztály kimondta, „munkánk szektánságának egy másik jele a bizalmatlanság az értelmiségiekkel szemben – a régi értelmiségiekkel. Szinte szállóigévé vált nálunk az osztályon »na jó kis káder ez is«, már az apja is doktor volt. Eleve nem bízunk abban, hogy Ő maga lehet megbízható és használható tagja a Rádióknak. Az ilyen magatartásunkkal háttérbe szorítottuk az embereket.” A kormányprogram óta – írták – „ezen a területen sikerült kisebb-nagyobb eredményeket elérni, és nem túlozunk akkor, ha azt mondjuk, hogy ezek az emberek szilárdabban érzik magukat a Rádióban és ez megmutatkozik a munkájukban is, bátrabban, kezdeményezőbbek”.

Leírták azt is, hogy korábban miként választották ki a rádió leendő munkatársait. „Bizalmatlanok voltunk a káderek politikai múltjával szemben is. Igyekeztünk minél több információt, írásos anyagot beszerezni. Felkutatni az őseit, felfedezni a külföldi rokonokat. Igen megvetendőnek tartottuk azt, hogy ha valaki levelezett külföldön élő rokonaival, ilyenkor nem mérlegeltünk, hogy mikor ment külföldre az a nagynéni, akivel levelezik.”

A *második pontban* a kiválasztott káderek nevelésével kapcsolatos legfontosabb feladatokat írták le. A Személyzeti Osztály jelentésében úgy látták, hogy a kiválasztott munkatársak „is tönkre mehetnek, ha az új munkaterületükön nem segítjük, ha nem tanítjuk meg dolgozni őket. A káderek nevelése kell, hogy képezze munkánk legnagyobb részét, úgy a személyzeti, mint a szakvezetők munkáját.”

Mint írták: „sok esetben türelmetlenség mutatkozik meg” a kollégák részéről a fiatal munkatársakkal szemben. „Egyszerre jól képzett, kész kádereket szeretnének.” Példaként a Zenei Osztály egyik fiatal munkatársának esetét írták le, akit a felvétele után azonnal zenei „műsorszerkesztőnek” állítottak be, de mivel nem volt elég gyakorlata, „egy rövid idő után leváltották és más vonalra tették át. Ahelyett, hogy több segítséget adtak volna munkája elvégzéséhez.” Hangsúlyozták, hogy ez nem egyedi példa, a rádió más osztályain is előfordult.

A jelentésben súlyos mulasztásként szerepelt, hogy a felvett dolgozók elvégzett munkáját nem ellenőrizték. Nem vonták felelősségre őket, ha elmulasztották teljesíteni a feladatot. „Ez az alapja annak, hogy megengedhetetlen légkör alakult ki a Rádió területén. A szakmai nevelés elhanyagolását találjuk meg a mögött is, hogy a kollégiumi határozat ellenére a Rádión belül a szakmai oktatás alig, vagy egyáltalán nem megy.” Kevés kivételtől eltekintve ez állapítható meg – írták a jelentésben.

A Személyzeti Osztály feladataira is kitértek a jelentésben. Az új munkatársak szakmai képzése, irányítása a „szakmai vezetők feladata”. Az osztálynak a nevelésükben, a magatartásuk formálásában, az „erkölcsi” felfogásuk alakításában van tennivalójuk.

A szakmai vezetők és a Személyzeti Osztály kapcsolatát jónak ítélték meg a jelentésben. Azt azonban kifogásolták, hogy a szakmai vezetők „nem tervszerűen és nem folyamatosan” foglalkoznak az új munkatársakkal. „Esetenként egy-egy meghatározott céllal” keresik fel őket, de egy-egy feladat elvégzése után annak megbeszélése, értékelése nem vált szervesen a mindennapi munka részévé.

A *harmadik pontban* a Személyzeti Osztály eddigi munkamódszerének értékelése szerepelt. „Azt tartottuk lelkes és jó munkának, ha

teljesítettük a havi tervünket, amiben az volt, 8 emberrel foglalkozom, róluk jellemzést írok és beszerzem az összes fellelhető információkat.” Az új személyzeti feladatok mást jelentettek, „most már csak el kellett kezdeni a munkát, megállapítani a sorrendet”, kivel kezdődjön az „egyéni” foglalkozás. Ez azt jelentette – írták –, hogy „leült velem szembe a soron következő elvtárs, megkérdeztem tőle, merre és hol élnek a rokonai, mit csinált a múltban. S mikor minden összeállt, megírtam a jellemzést. Elküldtem az információt kérő leveleket, a választ az anyaghoz csatoltam, s ezzel véget ért a foglalkozás.” Kritikaként fogalmazták meg a Személyzeti Osztály jelentésében, hogy ezzel a módszerrel a leendő dolgozó egyáltalán nem ismerhető meg közelebről. Szinte csak az „első benyomások hatása alatt kialakított” vélemény maradt meg, és ezt tudták a meglévő munkatársak is az új dolgozókról. Az osztályon a „nyilvántartásban még lassabban fejlődött az ember”.

Úgy gondolták, hogy ez a módszer sem megfelelő. Mint írták: „ettől a bürokratikus munkamódszertől igen lassan tudunk szabadulni. Úgy látszik, hogy valami hiányzik, nehezen szabadulunk az írászaltól, régi feljegyzésektől, keveset vagyunk még mindig a dolgozók között.”

Az új kormányprogram óta az osztály munkatársai sok mindenben keresték a változtatás lehetőségét. A jelentés szerint „ha lassan is, de már jelentkeznek eredmények”. Ez abban is megmutatkozott, hogy egyre többen keresték fel szakmai tanácsért és egyéni problémákkal az osztály munkatársait. Az osztály munkatársai is több „figyelmet” fordítanak a „dolgozók jogos követeléseinek kielégítésére” (például fizetési problémák, korábbi sérelmek megoldása). Azt is az eredmények közé sorolták, hogy „másképpen” közeledtek a „régiszakemberekhez”, kikérték a véleményüket, „habár sok esetben még mindig fenntartással” fogadták őket. Változást jelentett az is, hogy a régi szakemberek munkáját jutalommal ismerte el a rádió, ezek előterjesztését a Személyzeti Osztály kezdeményezte.

A dokumentum további részében azt szedték pontokba, hogy a jövőben miként szeretnének dolgozni. Ezek közül a legfontosabb az „egyéni foglalkozások” színvonalának emelése. Azt a módszert gondolták hatékonynak, ha beszélgetés előtt megismernék a felvett munkatárs eddig szerkesztett műsorait, ezt megbeszelnék a szakmai vezetővel, és azt is megismernék, hogy az eddig kapott feladatokat miként teljesítette az új munkatárs. Ezek után kerülne sor a személyes beszélgetésre. Ennek a kötöttségén is lehet változtatni, mert nem a személyzeti előadó szobájában, hanem munka közben is lehet beszélgetni.

Elhatározták azt is, hogy a munkatársak felvételénél nagyobb hangsúlyt fektetnek *a szakmai vezetők* véleményére. Ennek következményeként azt szeretnék elérni, hogy a szakmai vezetők „feleljenek azokért a káderekért, akiket szakmailag megnéztek és tehetségesnek tartottak”.¹⁴⁰

A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJA III. KONGRESSZUSA UTÁN...

A kongresszust követően, 1954. június 9-ére készült el az a dokumentum, amely a rádió előtt álló feladatokat tartalmazta. A rádió dolgozóival termelési értekezleten ismertették a kongresszus jelentőségét, és azt, hogy a rádiónak milyen propagandaszerepet kell teljesítenie a feladatok megvalósítása érdekében.

A feladatokat az előre lépett Komócsin Zoltán, az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának az év elején kinevezett vezetője ismertette igen részletesen az értekezleten megjelentekkel. Általánosságban elmondta, hogy a „Rádió feladatai csak úgy, mint a pártszervezetek, az állami szervek és a tömegszervezetek feladatai, elsősorban perspektivikus feladatok”. A természetes – mondta –, hogy „egy-két hetes kampány során a Kongresszus anyagának feldolgozását és a Kongresszus határozatainak megvalósítását nem lehet elérni”. A legfontosabb feladatként a kongresszus „jelentőségének” megértetéséhez, az ott elhangzottak megismertetéséhez kérte a rádió segítségét. Először a „pártfunkcionáriusoknak, a párt minden tagjának és a tömegszervezeteknek” kell megismerni a kongresszus határozatait. A rádió funkciójánál fogva a legalkalmasabb arra a feladatra, hogy az ország népével megismertesse a kongresszus határozatait, hiszen az ott meghatározott feladatok minden dolgozót érintenek.

A rádió munkatársaira háruló feladatként emelte ki Komócsin: ha a kongresszus határozatainak propagandáját jól akarják végezni, akkor először „minden egyes” dolgozónak meg kell ismerkednie a kongresszus anyagával. „Az a feladat hárul a Rádió dolgozóira, hogy rendszeresen tanulmányozzák egyénileg és ahol annak szükségességét látják, csoportosan is”, a kongresszus anyagát, hogy az ott leírtak „mély elvi, politikai jelentőségű gondolatok az egész népet érintő nagy jelentőségű célkitűzések mindenki húsává-vérévé váljanak”.

¹⁴⁰ Jelentés a kádermunkáról. 1954. április 12. MTVA KI. Agitációs és Propaganda Főosztály. Levelezés. 3. dosszié.

Előadásában kiemelt helyen szerepelt a termelőszövetkezetek megváltozott helyzete. A kongresszus „ebben a kérdésben teljesen tiszta helyzetet teremtett – mondta –, felszámolta azt a zavart, tájékoztatlanságot, amely különösen az elmúlt év júliusa után következő hetekben jelentkezett. Leszögezte magát a termelőszövetkezetek további fejlesztése mellett. A mezőgazdaság fejlődésének egyetlen helyes tartós útja a termelőszövetkezetek. A mezőgazdasági fejlesztés az egész mezőgazdaság szocialista átalakítása, a Pártnak változatlanul célkitűzése.” Komócsin hangsúlyozta, hogy a kongresszus „megerősítette” a szövetkezeteket és a tagságot abban, hogy „helyes úton járnak, hogy a Párt politikája, a Kormány politikája” tovább erősíti őket. A kongresszuson az is megerősítést nyert – folytatta –, hogy a szövetkezetek „előnyben részesítésével egyidejűleg továbbra is támogatni kell az egyénileg dolgozó parasztokat”. Vagyis a termelőszövetkezetek támogatottsága nem jelentette az „egyénileg dolgozó parasztok háttérbe szorítását”. A rádióknak az lesz a feladata, hogy bemutassa a szövetkezetek és az egyénileg gazdálkodók „között folyó termelés terén, [...] hogy kinek lesz több jövedelme a gazdasági év befejezésével. A Pártnak és a Rádióknak a feladata ebben állást foglalni a termelőszövetkezetek mellett úgy, hogy ugyanakkor meg ne bántuk az egyénileg dolgozó parasztokat. Úgy kell dolgoznunk, hogy a Kongresszus határozatai megfelelő segítséget, bátorítást adjon az egyénileg dolgozó parasztoknak is.”

A dokumentum e részénél már valójában érzékelhető volt, hogy a kongresszuson nem a Nagy Imre-féle termelőszövetkezeti reformot erősítették, vagyis nem kaptak szabad kezet a szövetkezetek tagjai, illetve vezetőik, hogy dönthessenek a maradásról vagy a feloszlásról. S nem volt egyértelmű az egyénileg gazdálkodók támogatottsága sem – az ő támogatásuk még mindig a szövetkezetek után következett. A meglehetősen zavaros helyzetet nem tette átláthatóbbá, hogy kevésbé volt tisztázott a vidéki és a városi emberek érdekeinek az összehangolása. Ez lényegében elmaradt, akárcsak politikai összehangolásuk, amelynek egyik oka volt, hogy az ipar helyzete az új kormányprogram óta alapvetően megváltozott.

A korábbiakkal szemben az ipari munkássággal foglalkozó műsorok az első helyről a második helyre kerültek. Ez tükrözte azt a feszültséget, amely a vidék és a város között kialakult. A rádió feladata ebben nem volt kevesebb, mint az, hogy a „mezőgazdaság fejlesztésének jelentőségét megmagyarázza”. A kongresszuson elfogadott határozatra támaszkodva a rádió fő feladata lett, hogy a teendőket „megfelelően megvilágítsa a városi dolgozók számára is”. A rádió a határozatok ér-

telmezésével adjon segítséget a „városi népnek, a Párt mezőgazdasági politikájának megértéséhez”. Például az egyik legfontosabb kérdésben, a szabadpiac fontosságának megértésében. „Még ma is találkozhatunk munkásoknál is, értelmiségieknél is a Párt mezőgazdasági politikájának meg nem értésével, amely konkrétan a szabadpiac kérdésében jelentkezik. Vannak szabadpiac ellenes nézetek, hangulatok.” A rádiótól azt várta a párt és a kormány, hogy a városi dolgozók számára tegye érthetővé a szabadpiac lényegét. „A szabadpiaci ár az állami árakkal szemben pillanatnyilag magasabb, ugyanakkor, amikor a dolgozók fizetése az állami árakhoz viszonyítva van megállapítva. A szabadpiac eddigi tapasztalatai is azt mutatják, hogy a dolgozó parasztság termelési kedvét növelik és ez a több termelés az útja annak, hogy a szabadpiac e pillanatnyi negatív vonását leküzdjük és a városi dolgozók számára is pozitívummá tegyük.”

A gazdálkodó vidéki parasztság és a városi munkásság ellentétének enyhítését szolgálta az, hogy az ipar a mezőgazdaság számára több és jobb gépet állít elő, az ipari szakmunkások javítják a gépállomások gépeit – mondta Komócsin. Vagyis a város segítséget nyújt a falunak. Ezzel a „termelési technikai segítséggel lehetővé teszik a mezőgazdaság fejlesztési ütemének meggyorsítását, a falu olyan módú megsegítésén keresztül is hozzájárulnak a maguk és a mezőgazdaság dolgozóinak életszínvonalának, népjólétének emeléséhez, a falu és a város kapcsolatának megerősítéséhez”. A dokumentumnak ez a része azt igyekezett bemutatni, hogy a párthatározatban továbbra is hangsúlyos: a mezőgazdaság mellett a gazdaság másik sarkalatos pontja továbbra is az ipar.

A dokumentumból érzékelhető, hogy Komócsin nem lép túl a határozat szövegén, ugyanakkor igyekezett valóban azokat a feladatokat megjelölni, amelyek a rádió sajátos feladatai lehettek. Így az öt éves terv befejezésével kapcsolatos feladatoknál igyekezett meghatározni, hogy milyen legyen az ehhez kapcsolódó propaganda. Ismertette, hogy a politikai vezetés már a következő öt éves tervben is gondolkozott. Komócsin Zoltán beszédének az öt éves tervvel és ezen belül az iparral foglalkozó részében hangsúlyozta, hogy a „jelenlegi konkrét feladatokból induljunk ki. A most folyó fél éves népgazdasági terv teljesítése a következő terv teljesítésének, túlteljesítésének előkészítése, megsegítése úgy, hogy a harmadik negyedéves terv első napjától kezdve teljesítsék dolgozóink részleteiben arra a napra, hétre hónapra eső tervet.” Majd folytatta: a kongresszuson részletesen megtárgyalták az ipar és a népjólét kapcsolatát is, valamint azt, hogy mindennek megvalósítását csak a „munkatermelékenység, önköltségcsökkentés, minőség emelése” biz-

tosíthatja. A kongresszus határozata „elvileg, politikailag állította fel a követelményeket az ipar dolgozóival, vezetőivel szemben”. Komócsin kiemelte: be kell mutatni mi a „termelékenység emelésének jelentősége, hogy az életszínvonal tartós megalapozott, ténylegesen állandóan folyamatosan csakis úgy biztosítható, ha ipari termelésünkben, ezekben a kérdésekben előre haladunk”. Hangsúlyozta azt is, hogy „amíg a szénbányászatunk, a könnyűipari termelékenység nem emelkedik, úgy, ahogyan a bérek emelkednek, amíg az önköltséget, a minőséget nem sikerül állandóan javítani, nem lehet komolyan elképzelni, hogy életszínvonalunk, az egész dolgozó nép életszínvonala tartósan, folyamatosan emelkedhessen”.

A rádió feladata mindezek megvalósítás érdekében – mondta Komócsin – az, hogy az „elmaradt üzemeket több termelésre lelkesítse, hogy hozzájáruljon ahhoz, hogy a termelékenység emelése, önköltség csökkentése, minőség megjavítása az egész nép ügyévé váljon. Azt kell a rádiónak is megértetnie, hogy a mi viszonyaink között, hogy az életszínvonal emelése tartós, hosszú időre szóló emelése, csakis az árleszállítások politikáján keresztül történhet és nem a béremelés eszközén keresztül.”

Előadásában Komócsin ezt követően röviden – a kongresszus határozatát magyarázva – „értékelte népi demokráciánk 10 éves fejlődésének eredményeit”. Hangsúlyozta: első helyen szerepelt a kongresszuson, hogy a „Szovjetunió felszabadító harcának eredményeként” Magyarországon „megnőtt” a lehetőség arra, hogy „kezébe vegye a hatalmat, a magyar dolgozó nép”. Megvalósulhatott a „munkásosztály és a parasztság” szövetsége.

Az eredmények méltatása mellett a dokumentumban nem szerepelt az 1953. júniusban feltárt, s korábban elemzett, a nehéziparra vonatkozó hibák megemlítése, és az sem, hogy az új kormányprogram milyen változásokat határozott meg a nehézipar egyes ágazatainál. Arra sem történt utalás, hogy a Központi Vezetőség 1953. október 31-én határozatot hozott a júniusi ülésen elfogadottak végrehajtásáról. Ennek oka is a korábban erőteljesebb kritikai hangvétel tompulása volt.

A kongresszus határozatát ismertetve Komócsin a továbbiakban áttért a második ötéves tervre és annak feladataira. „Felvetődhet az a kérdés, hogy az első 5 éves terv befejezése és a második 5 éves terv kezdése között miért van 1 éves szünet, ami ugyan szünetet nem jelent, mert a következő évben is lesz 1 éves terv. A két 5 éves terv közötti 1 éves időszakra azért van szükség, hogy a második 5 éves tervünket az első 5 éves terv rendkívül gazdag tapasztalatai alapján jól ki tudjuk dolgoz-

ni, hogy rendelkezünk az első 5 éves terv terének tervezési tapasztalataival, hogy a második 5 éves tervnél kezdettől fogva biztosíthassuk az alapvető célkitűzések megvalósítását.” A határozat szerint a második ötéves terv feladata az lesz, hogy „tovább erősítse a népgazdaság szocialista alapjait és szélesítse, hogy további eredményeket érjünk el, hogy a szocializmus alapjainak lerakásában döntő előrehaladást vehessünk, hogy egészen közel kerüljünk a szocializmus teljes győzelméhez hazánkban”. Ehhez, mint mondta, megvan a párt egysége, „dolgozó népünk valóra fogja váltani az előtte álló feladatokat”. Bizonyíték erre a „kongresszusi munkaverseny”, amelyben „lényegében az egész magyar dolgozó nép részt vett és hatalmas lökést adott az év elején megmutatkozó elmaradásnak, az elmaradások behozására és a szocialista munkaverseny további fejlesztésére”. A rádióban szövegezik meg „egyszerű munkások, parasztok, értelmiségiek, fiatalok [...] mondják el saját gondolataikat, valamint a Rádió tegye lehetővé, hogy az eddigieknél is szélesebb körben kapcsolódjanak be a dolgozók a Kongresszus határozatainak végrehajtásába”.

Komócsin hosszú előadását Hartai László beszámolója követte. Az elnökhelyettes a rádió jelentőségéről, a kongresszus feladatainak megfelelően a rádió műsorainak átalakításáról, a tervekről beszélt. A kongresszus határozatával kapcsolatban elmondta, hogy az csak akkor valósulhat meg, ha „minden” dolgozó „külön-külön a maga munkájának tekinti”. Megerősítette a Komócsin által elmondottakat; a rádió feladata a kongresszusi határozat lényegének ismertetése, magyarázata, mozgósítás annak végrehajtása érdekében.

A nem kis feladatok megoldása a rádió „minden dolgozójának fokozott közreműködését és aktivitását követeli meg. A bátor, eleven agitáció és propaganda eszközévé kell tennünk a Rádiót. Rákosi elvtárs szavaival: »az olyan agitáció és propaganda eszközévé, amely világos, érthető, népszerű nyelven ad választ minden felmerülő kérdésre. Mely mozgósítja a dolgozókat a nehézségek legyőzésére és ugyanakkor élesen, harcosan szembeszáll a nyílt vagy burkolt ellenséges propagandával. Agitációnk legyen erőteljes, kapcsolódjék az aktuális, az égető feladatokhoz, a dolgozók életének problémáihoz. Mutassa meg az egyszerű dolgozó munkájának és eredményeinek összefüggését az országos feladatokkal és így adjon szélesebb láthatárt, nagyobb perspektívát.«” Hartai hangsúlyozta, hogy ezeknek a szempontoknak megfelelően „át kell” vizsgálni nemcsak a népnevelők, „sajtó, a Rádió munkáját is”.

Rákosi beszédéből Hartai azt is kiemelte, amikor a politikus a rádió fontosságáról beszélt, amely „programját adta egész népünk felemel-

kedésének”. Ezt támasztotta alá Hartai az előfizetők számának „növekedésével, mely most már elérte az 1 millió 200 ezret”. Egy év alatt – 1953-ban – az „előfizetők száma több mint 300 ezerrel nőtt, ez év első negyedévében pedig majdnem 80 ezerrel. A Rádió egyre inkább eljut a legszélesebb rétegekhez és mindennapi életük kísérője lesz.” A statisztikai adatok alapján elmondta, hogy az előfizetők „túlnyomóan a munkások és parasztok köréből kerültek ki”. Vagyis – folytatta – „olyan rétegekhez jut el a rádió, melyeknél kultúrforradalmunknak a legtöbb a tennivalója a múlt szellemi örökségének felszámolásában”.

Hartai hangsúlyozta azt, hogy melyek voltak a meghatározó kérdések a rádió műsoraiban. A legfontosabb szabály az volt, hogy „minden szót, minden gondolatot minden szerkesztőnknek gondosan mérlegelnie kell, mielőtt a műsorba engedi”. A műsorokban elkövetett kulturális vagy politikai hibák komoly károkat okozhatnak pártunknak, népünknek. A rádió állásfoglalásainak határozottaknak, egyértelműeknek kell lenni. Ezen a téren nálunk nincs minden rendben. Fel kell figyelnünk a kongresszuson az egyik falusi küldött részéről elhangzottakra, mely szerint a Rádió olyan választ adott a kérdéseikre, melyek bátorították a kulákokat.”

Rákosi beszédéből fontosnak tartotta Hartai kiemelni, hogy a rádió „e téren elkövetett hibákat”, majd azokat a részeket is, amelyben Rákosi érzékeltette a korábbi nyitottság visszavételét: „Jó ideig sajtónak és agitációnak túlságosan aláhúzta mindazt, amit a Párt és a Kormány intézkedései nyújtottak, de elhanyagolta annak kihangsúlyozását, hogy a nép anyagi jólétének emelkedéséhez elválaszthatatlanul hozzátartozik az állampolgári fegyelem megszigorítása, az állampolgári kötelezettségek teljesítése, valamint a kártevők, a rendforgatók, a szabotálók leleplezése is. Némi javulás ezen a téren csak az utolsó időben mutatkozott, de közben az ellenséges aknamunka elég komoly károkat okozott népi demokráciánk politikai és mezőgazdasági életében.”

Hartai a továbbiakban arról beszélt, hogy a rádió továbbra is a „Párt és a Kormány fontos agitációs és propaganda eszköze, melynek feladata mindenekelőtt az, hogy a Párt és Kormány határozatokat, a kongresszusi határozatokat megmagyarázza és e határozatok végrehajtására mozgósítson”. Azért fontos ennek a hangsúlyozása – mondta –, mert „különösen irodalmi, de zenei szerkesztőink között azt a helyes nézetet, hogy a szerkesztőségeknek az aktuális feladatokat nem elsősorban a közvetlen agitáció eszközeivel kell segíteni, hajlandók úgy értelmezni, hogy most már közvetett eszközökkel sem kell a termelés kérdéseit segíteniük. Szavakban ez a nézet ma már ritkábban mer megnyilvánulni, de a

gyakorlatban annál inkább. Remekbekerészült nagyszerű klasszikusokat bemutató, színes érdekes szerelemről szóló műsorok mellett, szintelenül nem kielégítően foglalkozunk azokkal a kérdésekkel, melyek népünket ma elsősorban érdeklik, mai életünk problémáival.” Néhány műsor kivételével – folytatta – „munkánk legfőbb gyengesége a mai kérdések feldolgozása. A közvetett és közvetlen agitációnak együtt kell hatnia. Bármelyik elmaradása gyengíti munkánk hatékonyságát.”

Olyan műsorokat kell tehát készíteni – hangsúlyozta megismételve –, amelyek az élet kérdéseivel foglalkoznak, mert ez érdekli az embereket. „Mindenki tudni szeretné, hogy mit kell tennie, azért, hogy holnap jobban éljen, több jusson családjának, magának. A mi feladatunk, hogy a Párt szavát, mely erre feleletet ad, napról napra közvetítsük dolgozóink felé.”¹⁴¹

A MAGYAR RÁDIÓ HIVATAL ÜGYRENDJE

A Magyar Rádió a második világháború után, 1945. május 1-jén kezdte meg újra rendszeres adását. A részvénytársasági forma megtartása ellenére 1945-ben jelentősen megváltozott a Magyar Rádió jogi és gazdasági helyzete. A 6670/1945 M.E. rendelet értelmében a rádiót az államkinestár sajátította ki, vagyis elvesztette magántulajdon jellegét. Az átszervezés következtében Magyar Központi Híradó Részvénytársaságként működött tovább. A rádió csak szervezeti felépítésében és igazgatási formájában volt a régi, a jövedelem már nem az egyes részvényesek, hanem a koalíciós pártok és a Szakszervezeti Tanács között került fel-

¹⁴¹ Jegyzőkönyv. 1954. június 9. A Magyar Rádió Hivatalban megtartott termelési értekezletről. MTVA KI. TD-320/8. (Az MDP III. kongresszusa tiszteletére az Orion Gyar mérnökei kifejlesztették és megépítették a 239/A, Orion Rádiót, a Népszupert. A *Rádió Újság*ban megjelent cikkben leírták az új készülék külső és belső tulajdonságait. A készüléknél az egyik új technikai megoldás volt, hogy nagyobb méretű lett az állomáskereső forgó. Távolabbra kerültek egymástól a forgó fémlapjai, így nem lesz zárlatos a készülék akkor sem, ha por rakódik rá. Az új készülék rövid- és középhullámú műsorok hallgatására is alkalmas. A hullámsávot az állomáskereső gomb kihúzásával lehetett változtatni. Modernebb lett a hangerő-szabályozás is. A készülék a hangerőhöz mérten automatikusan állította be a hangszint, úgy hogy az mindig kellemes legyen a fülnek. A készülék váltóáramra készült, 110 és 220 voltra. A készülék hátuljára cserélhető biztosítékot szereltek, ha több vagy más energiát kapott, mint az optimális, akkor kikapcsolt. Új rádiókészülék született. *Rádió Újság*, 1954. május 31. –június 6. 3.)

osztásra. A rádió szervezeti felépítése is – a kisebb változásoktól eltekintve – az 1945 előtti maradt.¹⁴²

A rádió újabb átszervezésére 1950 tavaszán került sor, s az igen gyorsan végrehajtották. A 70/1950. M.T. rendelettel megszüntették a Magyar Központi Híradó Részvénytársaságot. A rendelet szövege értelmében „a szocializmus építése, dolgozó népünk kulturális színvonalának emelése, a szocialista kultúra terjesztése terén a magyar rádióra háruló fokozott feladatok ellátására Magyar Rádió Hivatalt kell létesíteni”. A rádió teljesen önálló intézménnyé vált, felügyeletét a Népművelési Minisztérium látta el (1953 nyarától a Minisztertanácshoz tartozott). Költségvetését az állam biztosította.¹⁴³

A rádió szervezeti felépítésének jelentősebb változására 1954-ben került sor, amikor a televíziót az intézményhez csatolták. A Magyar Televízió Vállalat létrehozásáról 1953. január 23-án a Minisztertanács rendelkezett, s már december 16-án elkezdődtek a saját gyártású adóberendezés első próbaadásai a Gyáli úti postakísérleti állomásról. Az Orion gyárban pedig megkezdték a televíziós vevőkészülékek tervezését. Az év végén már ezeken a készülékeken nézhették a megindult kísérleti adást. (Az első hazai készülékeket 1954-ben bemutatták be nagy érdeklődést keltve az őszi Mezőgazdasági Kiállításon.¹⁴⁴)

A Magyar Rádió Archívumában megmaradt 1954-es ügyrend magában foglalta a vállalt szervezeti felépítését – amelyhez már a televíziót is tartozott –, vezető testületekét, azok működését, valamint meghatározta a műsorkészítés legfontosabb fázisait. A dokumentumban leírtak a rádió működésére vonatkozóan kisebb változtatások mellett a rendszerváltásig érvényben voltak.

A rádió és a televízió felelős vezetője az *elnök*, aki teljes felelősséggel és hatáskörrel irányítja a két vállalat szervezetét, a gazdasági ügyeket és ügyvitelét. Az elnök munkáját két, lényegében tanácsadóként működő testület segítette: a *Kollégium* és az *Elnökség*. A szervezeti felépítésnél a vezetés alapelve volt, hogy *minden vezető a saját területén önállósággal, hatáskörrel, felelősséggel végezze feladatát*.

¹⁴² *A Magyar Rádió és Televízió kézikönyve*. A Magyar Rádió és Televízió Kiadása. 1958. 28–29. o. Lásd erről Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2012. 9–37. o.

¹⁴³ *A Magyar Rádió és Televízió kézikönyve*, i. m. 33–34. o. Lásd erről Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952*, i. m. 58–65. o.

¹⁴⁴ *Rádióhallgatók könyve*. Minerva. 1958. 42. o.

A Magyar Rádióban az egyes szervezeti egységek irányítása és a vezetők hatásköre a következő volt: a rádió elnökének közvetlen irányítása alá tartozott: a rádió Idegennyelvű Főosztálya, az Elnöki titkárság, a Közvélemény Kutató Osztály.

Az *első elnökhelyettes* hatáskörébe tartozott Aktuális Főszerkesztőség; Ifjúsági Osztály; Műszaki Főosztály; Gazdasági Igazgatás; Személyzeti csoport.

Az *elnökhelyettes* hatásköre: Irodalmi Főosztály; Zenei Főosztály; Műsorszerkesztőség; Stúdió Osztály; Műsorlebonylító Osztály; a Rádió és Televízió Újság szerkesztőség; Külügyi Osztály.

I. A Magyar Rádió és Televízió Kollégiuma a két intézmény szakmai és politikai tanácsadó testülete volt. Feladata: az elnök és az elnökség hatáskörébe utalt „szélesebb körű vitát igénylő műsorpolitikai” és egyéb problémák tárgyalása, valamint a tárgyalást követően a szükséges határozatok meghozatala.

Vagyis a két intézménynek egy kollégiuma volt, ami következett az elnök jogköréből és döntési helyzetéből. A Kollégium üléseit azonban nem tartották együtt: külön ülésezett a rádióban és külön a televízióban. Ugyanakkor mind a két ülést az elnök vezette. A Kollégium titkári feladatait a kollégium mellett létrehozott Titkárság vezetője látta el.

A Magyar Rádió és Televízió munkájában „vagy az egyes munkaterületeket érintő fontos elvi és gyakorlati kérdésekben” az elnök a Kollégium álláspontjának figyelembevételével döntött.

A két intézmény Kollégiumának tagjait a Minisztertanács nevezte ki, és „a Magyar Rádió és Televízió Kollégiumának tagja” címet viselték.

A Kollégium ülésére bizonyos ügyek ismertetésére vagy véleményezésére az elnök meghívhatott olyan személyeket, akik a Kollégiumnak nem tagjai, sőt, egyes esetekben, külső szakértők is részt vehettek az üléseken. A két intézmény negyedéves munkaterv alapján dolgozott.

A Kollégium hatáskörébe tartozó kérdések:

- a Rádió műsorpolitikájának főbb elvi kérdései,
- a párt- és kormányhatározatból adódó feladatok,
- a főosztályok és osztályok munka- és műsortervei,
- a műszaki fejlesztés kérdései,
- a főosztályok és önálló osztályok szervezeti kérdései.

A Kollégium titkárának feladataihoz sorolták:

1. A Kollégium üléseinek előkészítése. A Kollégium negyedéves munkatervének összeállítása és jóváhagyása, az elnök elé terjesztése.

2. Gondoskodnia kell arról, hogy a napirendre kerülő írásbeli anyagot a Kollégium tagjai és a meghívottak egy héttel a Kollégium ülése előtt megkapják.

3. Nyilvántartja a Kollégium határozatait, ellenőrzi azok végrehajtását. Figyelemmel kíséri azt, hogy „kollégiumi határozat végrehajtásáról a végrehajtásért felelős kollégiumi tag az elnöknek, vagy – ha a határozat úgy rendelkezik – a Kollégiumnak szóban vagy írásban beszámoljon”. A Kollégium ülését egy hónapban egyszer kellett összehívni. Az üléseket az elnök akadályoztatása esetén az első elnökhelyettes vezette. A Kollégium állásfoglalását az elnök határozattá minősítette.

A Kollégium határozatainak végrehajtását a két intézmény elnöke és a hatáskör szerint illetékes elnökhelyettes volt köteles biztosítani. A Rádió egészét érintő határozatokat az intézmény összes dolgozójával, az egyes területeken dolgozókat pedig az őket érintő határozatokról tájékoztatni kellett. A határozatok ismertetése a főosztály, illetve osztályvezetők feladata volt.

A rádió főosztályain, osztályain, munkacsoportjain a munkatársakat közvetlenül érintő határozatokat, a „munkájuk felett elhangzott bírálatot osztályértekezleten az illetékes főosztály és osztályvezető” vezetésével tárgyalták meg.

A Kollégium anyagait a Titkárság vezetője kezelte. A határozatoknak a főosztályok és osztályokra vonatkozó részét a Titkárság másolatban küldte meg részükre.

„Azokat a vezetőket, akik elhanyagolják a Kollégium határozatainak végrehajtását, és a végrehajtás ellenőrzését, a Kollégium ülésein is felelősségre kell vonni.”

II. Elnökség volt a második szervezet, amely jelentősen befolyásolhatta a döntéseket. Ennek tagja volt az elnök, a pártbizottság titkára, az elnök helyettesei és az Idegennyelvű Főosztály vezetője. Vagyis, a Kollégiumtól eltérően, ez azokból a személyekből állt, akikre a politikai felelősség hárult.

Az Elnökség titkára a Magyar Rádió és Televízió titkárságának vezetője volt. Az elnökség kéthetente ülésezett, előre elfogadott és meghatározott negyedéves terv szerint. Határozatainak végrehajtásáért a megfelelő hatáskörrel rendelkező elnökhelyettesek voltak felelősek. A határozatok végrehajtásának ellenőrzése a Titkárságra hárult. Az elnökség üléseit az elnök távolléte esetében az elnökhelyettes vezette. Az elnökség ülésein a napirendi pontoknak megfelelően meghívás alapján az illetékes főosztályvezetők és osztályvezetők is részt vehettek.

III. Rádióvezetői értekezlet lényegében a Magyar Rádió működésének motorja volt. Tagjai a rádió elnökhelyettesei, a Műsorszerkesztőség vezetője, az Aktuális Főszerkesztőség vezetője, a gazdasági igazgató, a rádió főmérnöke voltak. Értekezleteit kéthetente a negyedéves terv alapján tartotta. Elfogadott határozatait végrehajtásáért a főosztályvezetők és osztályvezetők a felelősek. A határozatok végrehajtását szintén a titkárság ellenőrizte. A rádió egészét vagy annak nagyobb munkaterületeit érintő kérdések csak a vezetői értekezlet megvitatása és határozata után kerülhettek az elnökségi vagy kollégiumi ülés elé. Az értekezletet az első elnökhelyettes akadályoztatása esetén az elnökhelyettes vezette. Az értekezletre a tárgyaltnapirendnek megfelelően meghívást kaphattak az érdekelt főosztályvezetők és osztályok munkatársai.

Az elnökségi üléseken és rádióvezetői értekezleteken hozott határozatok végrehajtásáról félévenként írásbeli jelentést kellett készíteni az Elnökség számára, amelyeket Elnökség titkárságán helyeztek el. Az Elnökség felelősségre vonhatta azokat, akik a határozatokat nem hajtották végre.¹⁴⁵

IV. Műsorülésen az adások mindennapjait beszélték meg, s tettek ajánlásokat: „A műsorülés a Rádió műsorpolitikájának egyik legfontosabb gyakorlati megvalósító szerve, olyan fórum, mely magas szinten hivatott műsorpolitikai gyakorlati műsorszerkesztési feladatok megvitatására és ehhez kapcsolódó döntésekre.”

A műsorülés résztvevői a főosztályvezetők és osztályvezetők. Bármilyen akadályoztatás esetén a vezetőket a teljes hatáskörrel megbízott főszerkesztő, illetve főosztályvezető- vagy osztályvezető-helyettes képviselte. A műsorüléseket az illetékes elnökhelyettes, távollétükben a sorozatszerkesztőség vezetője vezette.

A műsorülés résztvevői voltak az Irodalmi Főosztály vezetője, a Zenei Főosztály vezetője, az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője, az Ifjúsági Osztály vezetője, a Műsorszerkesztőség vezetője, a Műsorlebonylító Osztály vezetője, a Műszaki Főosztály Üzemviteli Osztályának vezetője, a Rádió és Televízió Újság felelős szerkesztője, a Központi Műsorellenőrző Csoport (Lehallgató) vezetője, a Műsortitkárság vezetője, a Műsorszerkesztőség referensei, a Titkárság sajtóreferense.

¹⁴⁵ *A Magyar Rádió ügyrendje*. MTVA KI. 1954. 3–6. o.

A műsorülés előkészítése:

1. A műsorszerkesztőség elkészíti az értékelő és elemző jelentéseket az elhangzott műsorokról, és eljuttatja azokat a műsorülés résztvevőinek. A műsorüléseken az értékeléseket hetenként, illetve összefoglalóan havonként vitatják meg. Az értékelő jelentések elkészítésénél figyelembe kell venni a sajtóban megjelent kritikát, a hallgatók telefonon vagy levélben érkezett észrevételeit, javaslatait, valamint a turnusvezetők észrevételeit.

2. Az egyes osztályok és a Műsorszerkesztőség képviselőinek a műsorhetekről, azok műsorairól pontos információval kell rendelkezni. A meg tárgyalásra kerülő műsorheteket elemezni kell. Nagyon fontos, hogy az osztályok képviselői ne csak az aktuális műsorok koncepcióját, hanem azok „szándékolt mondanivalóját már harmadhetes korban ismerjék”.

Ennek megvalósulása érdekében a műsorülések előkészítéséhez a következő feladatok elvégzése szükséges: a Műsorszerkesztőség előzetesen értékeli a tárgyalásra kerülő műsorokat, az osztályok részéről felmerülő javaslatokat, kéréseiket egyeztetni saját elképzeléseivel, valamint a műsorülésig végrehajtja az adminisztratív jellegű változtatásokat. Az előkészítő munkánál fontos, hogy a Műsorszerkesztőség szerkesztői ne az egyes műsorhetek, hanem a műsorosztályok referensei legyenek. Ez lehetőséget ad arra, hogy a referensek az egyes osztályok műsorainak tartalmi kérdéseivel többen foglalkozzanak.

3. A műsorosztályok vezető testületének fontos feladata, hogy figyelemmel kísérje az elmúlt hét műsorainak lebonyolítási problémáit, a kiemelkedően jó vagy az átlagon aluli teljesítményeket, és „éljen a dicséret és jutalmazás lehetőségeivel, illetve tegyen javaslatot vagy szabjon ki megfelelő büntetést”.

A műsorülésre kerülő anyagok előkészítésben az egyes osztályok feladatairól a Stúdió Osztály „köteles ellenőrizni a beadási és felvételi határidők betartását s ezekről hetenként a műsorülésen beszámolni”.

A Műszaki Főosztály a műsorok felvételére és lebonyolítására vonatkozó megjegyzéseket a műsorülést megelőzően három nappal kell eljuttatnia a műsorülés résztvevőihöz.

A műsorok lebonyolításával kapcsolatos heti összefoglalót a Lebonyolítási Osztály készítette el. Az észrevételeket összegző napi jelentést mindennap 12 óráig juttatta el a főosztály- és osztályvezetőkhez. A vezetőknek meg kellett vizsgálniuk a jelentésben szereplő hibákat, „felelősségre kell vonniuk a hibák elkövetőit” és intézkedéseikről tájékoztatni kellett a műsorülést.

A műsorülések napirendi pontjai:

1. A műsorokkal kapcsolatos „lebonyolítási” jelentések megvitatása, elemzése és a szükséges intézkedések meghozatala.

2. Az előző hét, illetve havonként egy alkalommal az elmúlt egész hónap műsorainak értékelése. Az értékelésre az anyagot a Műsorszerkesztőség állítja össze. A műsorülést vezető elnökhelyettesnek az első és a második pontnál lehetősége van a munkatársakat dicséretben részesíteni, vagy munkájukért elmarasztalni. Lehetősége van továbbá, ha szükségesnek látja, bizonyos ügyek vizsgálatát elrendelni.

3. A műsorüléseken áttekintik a soron következő „harmad- és elsőhetes” műsorokat. A műsorokkal kapcsolatos szóbeli vélemények megvitatására és egy-egy rövid beszámolóra van lehetőség.

4. A műsorosztályok képviselőinek tájékoztatást kell adniuk a fontosabb „műsorkezdeményezésekről”. Lehetőségük van arra, hogy javaslatot tegyenek egy-egy műsor dokumentálására. A jóváhagyott „elsőhetes” műsoron az ülést követően változtatni csak elnökhelyettesi engedéllyel lehet.

Egyéb kérdések: a műsorüléseken minden hónapban napirendre kell tűzni az elmúlt hónap statisztikáinak elemzését. Erre a Műsorszerkesztőségnek és az osztályoknak is fel kell készülniük. A rádióknak és a televízióknak az esti időszak műsortípusait egyeztetni kell. A műsorüléseken elfogadott legfontosabb elvi és gyakorlati jelentőségű határozatokat írásban rögzíteni kell. Azok végrehajtását a Műsorszerkesztőség végzi, és havonta két alkalommal beszámol a műsorülésnek.¹⁴⁶

V. Műsorszerkesztőség feladata volt talán a legbonyolultabb, hiszen minden „fölötte álló” észrevételt mérlegelve kellett összeállítania, azt, ami a rádióban, illetve a televízióban adásba került. Fő feladatait a következőkben határozták meg:

1. A műsorosztályok által tervezett és megszerkesztett műsorok tartalmi és műfaji koordinálása, a rádió egész műsorának összeszerkesztése.

2. A rádiózás technikai fejlődésének figyelemmel kísérése. Módszerek átadása a rádió munkatársainak a rádiózás elvi és gyakorlati kérdéseinek kidolgozásához, illetve saját tapasztalatainak összegzése.

3. A műsorok lehallgatása, amelynek célja az adatok és a technika ellenőrzése, az esetleges hibák kijavítása, valamint segítségnyújtás a

¹⁴⁶ Uo. 8–10. o.

szerkesztőcsoportnak és a Műsorszerkesztőség vezetőjének a műsorok értékeléséhez.

4. Műsortervezési feladatok összefogása, a műsorrend kialakítása, a műsoridők egyeztetése a rádióra vonatkozóan. Operatív kérdések központi megoldása.

5. A fő feladatok mellett az Elnökség és a Kollégium feladatait is elvégzi.

A feladatok megvalósításának főbb eszközei között a következőket említették:

1. A műsorosztály évi, havi és heti terveinek elkészítése.

2. A műsorosztály legfontosabb műsorainak megismertetése a munkatársakkal.

3. Meghatározott terv szerint kell megszervezni a Műsorszerkesztőségen az előre kijelölt műsorok meghallgatását.

4. Az egyes műsorok tartalmi és műfaji egyeztetése, a műsor össze-szerkesztése – műsorstruktúra rugalmas alkalmazása – az osztályok által megadott műsorok alapján.

5. A műsorosztály által megszerkesztett és a Műsorszerkesztőség által összeállított műsorok tervezete a heti előszerkesztési értekezlet elé kerül. A műsorhét végleges formában, jóváhagyásra a műsorértekezlet elé kerül.

6. A heti műsorok átnézése és elemzése, mielőtt az jóváhagyásra a műsorértekezlet elé kerül. A változtatásokra vonatkozó javaslatokat szintén a műsorértekezlet tárgyalja.

7. A szerkesztői és a lehallgatói csoport együttműködve értékeli a heti műsorokat.

8. Megjegyzések, javaslatok megtárgyalása a műsorértekezleten a következő hetek műsorairól.

9. A Műsorszerkesztőség munkatervében megjelölt műsorok elemzése.

10. A Rádió és Televízió Szemle és egyéb módszertani anyagok kiadása.

11. A műsorstatistika elkészítése és elemzése.

12. A Közvéleménykutató Osztály anyagának folyamatos közzététele.

A Műsorszerkesztőség szervezeti felépítése:

a) A Műsorszerkesztőség vezetője

b) Szerkesztői csoport

c) Lehallgató csoport

d) Műsorititkárság

a) A Műsorszerkesztőség munkájáért a *főosztályvezető* felelős, képviseli a szerkesztőséget az Elnökségen és hatáskörének megfelelően a rádió többi osztályain. Az egyes szerkesztői csoportok vezetői és munkatársai az ő irányítása alatt dolgoznak. A főosztályvezetőt távollétében minden egyes szerkesztői csoport vezetője a saját területén teljes hatáskörrel helyettesíti. Gazdasági, adminisztratív és szervezeti kérdésekben a műsorszakvezető a helyettesítő.

A Műsorszerkesztőség vezetője munkáját az Elnökhelyettes irányításával végzi. A gyakorlati feladatok segítése céljából tanácsadó bizottságot hívhat össze, a szerkesztői csoportok vezetőiből és a pártbizalmiból. A tanácsadó bizottság az egyes szerkesztői csoportok terveit, azok végrehajtásáról szóló jelentéseket tárgyalja meg, valamint a munka elvégzéséhez szükséges elvi és gyakorlati intézkedésekben adhat segítséget. A napirendre kerülő anyagokat a terület vezetéséért felelős munkatárs készíti elő.

b) A szerkesztői csoport vezetője, a Műsorszerkesztőség vezetőjének szakmai irányításával dolgozik. A csoport feladata: a rádió műsorainak szerkesztése a műsorosztályokkal való együttműködés alapján.

A csoport vezetője az irányítás mellett foglalkozik az Irodalmi Főosztály és a dramaturgia szerkesztési kérdéseivel. A csoport vezetője irányításával dolgoznak még az egyes műsorosztályok szerkesztői, a módszertani munkáért felelős szerkesztő, a műsorpropaganda és a dokumentumműsorok szerkesztője. (a dokumentumműsorok szerkesztője szervezetileg a szerkesztői csoporthoz tartozik, de munkáját a Műsorszerkesztőség vezetője irányításával végzi).

Nemkülönben pontosan szabályozni igyekeztek a műsorok előállításának módját. E szerint a „*műsorszerkesztés fázisai*” a következők voltak: Hét végén a műsorosztályoknak írásban le kellett adniuk az általuk javasolt műsorok listáját a szerkesztői csoportnak. A szerkesztői csoportok hétfőn délelőtt – a csoportvezető irányítása mellett – elkészítették a javasolt műsorok vázlatát az úgynevezett előszerkesztési megbeszélésen. A munkában részt vett a műsorszakvezető, aki a megbeszélés után lemásolta az előszerkesztési nyilvántartási lapot (úgynevezett lepedőt) további munka biztosításához. A munka délután folytatódott a Műsorszerkesztőség vezetője irányításával, ezen a megbeszélésen már részt vettek a műsorosztályok munkatársai is. Itt a szerkesztési csoport vezetője ismertette a javaslatokat, az osztályok közölték észrevételeiket, javaslataikat, módosításait. A szükséges szerkesztői munka elvégzése után a zenei műsorok tervezetét beszélték meg, a Zenei Főosztály munkatársának és a Műsorszerkesztőség zenei szerkesztőjének és a műsor-

titkár közreműködésével. A műsorok előszerkesztése után még történhetek módosítások az egyes osztályok kérése alapján, a műsortitkár, a szerkesztői csoport vagy a Műsorszerkesztőség vezetőjének jóváhagyása azonban szükséges volt ehhez. A megszerkesztett hetek műsorjavaslatai folyamatosan kerültek a Műsorülés elé.

A struktúrában fontos szerepet töltöttek be a *műsorok értékelési formái*. A műsorok értékelése hetente történt, az egyes ünnepi időszakokat is beleértve. Értékeltek a speciális témák és feladatok hosszabb távon történő megvalósulását, amivel azt a célt akarták elérni, hogy a jó műsorokat elismerjék, a kevésbé sikeres műsorok hasznos kritikája pedig az osztályok és a műsorok színvonalának emelését segítse, és egyben legyen viszonylag objektív képe a rádió vezetésének a műsorokról.¹⁴⁷

c) A lehallgató csoport munkáját a csoportvezető irányította. A csoport vezetője részt vett a heti műsorértekezleteken, és tájékoztatást adott a munkatársainak az ott elhangzottakról. A csoport feladata a kijelölt és előírt műsorok adás előtti lehallgatása, tartalmi, formai, műszaki és lebonyolítási szempontból (adás időtartama, konferálási és lejátszási utasítás stb.) meghallgatása és az észrevételek írásban történő rögzítése volt.

Ha a lehallgató csoport munkatársa a műsorban politikai, művészeti szempontból „hibás” vagy „pontatlan” állításokat, adatokat vagy a közízlést sértő részt talált, azt köteles volt azonnal közölni az illetékes osztály vezetőjével vagy a műsor szerkesztőjével. A szükséges változtatásokat az osztályvezető vagy a szerkesztő engedélyével lehetett elvégezni. Ha az osztályvezető nem fogadta el a lehallgató munkatárs észrevételét, akkor a Műsorszerkesztőség vezetője vagy a rádió illetékes elnökhelyettese döntött. Ha a rádió vezetői nem voltak elérhetőek, akkor a lehallgató munkatárs a saját felelősségére is dönthetett. Vagyis itt is érvényesült a munkatársak egyéni felelőssége.

A lehallgató csoport munkatársainak feladata volt továbbá, hogy a lehallgatott műsorokról hetenként – ha szükséges, más időpontban is – összefoglaló jelentést készítsenek. Ebben elemezniük kellett, hogy a műsorok elérték-e a kívánt célt vagy nem, javaslatokat tettek a műsorok további javítására. A műsorok értékelésére egységes szempontrendszer állt rendelkezésre, amelyet a szerkesztői csoporttal közösen dolgoznak ki.

A lehallgató csoport munkarendje: az *Agitációs és Propaganda lehallgató csoport*: az Agitációs és Propaganda Főosztály műsorait a kö-

¹⁴⁷ Uo. 12–14. o.

vetkezők kivételével hallgatta le: Esti Krónika, Hírek, Kommentár, Napirenden, a Sportrovat műsorai, Hirdetőoszlop, Mit hallunk a jövő héten? című műsorok.¹⁴⁸

Zenei Lehallgató Csoport: A Zenei Főosztály műsorai közül a következőket hallgatták le: Minden BL¹⁴⁹ felvétel, minden olyan felvétel, amely 76-os fordulatról játszottak át 38-as fordulatra, illetve minden Z-sítésre¹⁵⁰ kerülő új felvételt, az adás előtt (az utóbbiak ismétlés esetén közvetlenül a szalagtárból adásba kerülhetnek).

Az Irodalmi Lehallgató Csoport: Az Irodalmi Főosztály, a dramaturgia az összetett műszakszerkesztőségének valamennyi műsorát lehallgatta.

Az Ifjúsági Lehallgató Csoport: Az Ifjúsági Osztály valamennyi műsorát lehallgatta.

Az elkészült műsorok lehallgatása az alábbiak szerint történt:

Az adás előtt 1 héttel elkészült műsorokat 5 nappal az adás előtt

-,,-	5 nappal	-,,-	4 nappal	-,,-
-,,-	4 nappal	-,,-	3 nappal	-,,-
-,,-	3 nappal	-,,-	2 nappal	-,,-
-,,-	2 nappal	-,,-	1 nappal	-,,-
-,,-	1 nappal	-,,-	½ nappal	-,,-

Az ismétléseket az osztályok előre, tartalékként felvett nagyobb műsorait elsősorban korábban kell lehallgatni.

Nagyon fontosnak ítélték a lehallgatott műsorok tekerceinek kezelését. Az előírás a következő volt: a műsorok tekerceit a lehallgató leragasztotta, a ragasztócédulát kézjeggyével látta el és lebélyegezte. A téves adatokat kijavította a műsorborítékon és a lektorcédulán, valamint mindezt jelezte a Műsortitkárságon. Ha erre már nem volt mód, akkor a Műsorleboncolási Osztály központi turnusvezetőjével kellett közölnie.

A műsorosztályok lehallgatással kapcsolatos feladatai között szerepelt a szerkesztett műsorok adásra kész állapotban, meghatározott időre

¹⁴⁸ Ezeket az adásokat politikailag megbízható munkatársak, az úgynevezett szuperlektorok hallgatták le. Lásd erről Kővágó Sarolta: A Magyar Rádió és a műsorpolitika 1948 decembere és 1949 decembere között. *Múltunk*, 2005/3. 103–121. o.

¹⁴⁹ A felvételeket úgy készítették el, hogy csak a teljes programot lehet megismételni, ezért ezek ritkán kerültek műsorra. Ilyenek voltak a hangversenyek, opera-előadások felvételei. Ezeket a rádió munkatársai külső helyszíneken rögzítették, és később kerültek közvetítésre. *Műsorkészítés a Magyar Rádióban. Módszerek és eszközök*. Magyar Rádió. 1975. 157. o.

¹⁵⁰ A felvételek nagyon jó minőségben készültek, zeneszámonként is szinte korlátlanul lejátszhatóak voltak. Uo. 157. o.

történő pontos leadása a lehallgató csoporthoz, a műsorborítékkal, benne a megfelelő számú kéziratral és a lektorcédulával együtt. Ha egy-egy műsor vagy akár annak a címe, a *Rádió Újság*ban kinyomtatottól eltért, vagy a műsorrend változott, akkor az osztálynak figyelmeztetnie kellett a lehallgatót a változásról.

Szerepelt továbbá az előírások között, hogy felelősségteljes munkát kell végezniük a lehallgató osztályon dolgozó technikusoknak is. Ellenőrizniük kell a felvételek technikai minőségét, javítaniuk kell a technikai hibákat, majd ezek átjátszásán kívül a különböző hibákra is fel kell hívniuk a Műszaki Osztály munkatársainak figyelmét. Feladatuk még a tekercsek kísérőlapjainak (ügynevezett zöld karton) és rendelőlapjának, valamint a lejátszási utasításnak az ellenőrzése. Az esetleges téves bejegyzések és utasítások kijavítása, a műsor idejének mérése. A lejátszásra kerülő műsorok ragasztócéduláját és a rendelőlapját alá kell írnia, bélyegzővel ellátnia, és a tekercset a borítékkal együtt az adóra küldenie. Az adóra való eljutást a Műsorlebonylító Osztály szolgálatban lévő csoportvezetője szervezi. Minden adóra küldött műsort a technikus pontosan bevezet egy erre a célra rendszeresített kézbesítő könyvbe. (Az Agitációs és Propaganda Főosztály műsorait ellenőrző technikus a reggeli torna ellenőrzését is ellátta.)

d) Műsortitkárság munkáját a *műsortitkár* irányította. Feladatait a következőkben határozták meg: munkáját csoportvezetői minőségben végzi, és felel a terület munkájáért. Szervezeti és gazdasági kérdésekben a Műsorszerkesztőség vezetőjének általános helyettese. A Műsortitkárság feladata az ügyvitel irányítása, a műsor szerkezetének kidolgozása és a műsoridők összehangolása. A műsorszerkezet alapján gondoskodik az előszerkesztési elvekre épülő szerkesztési alapanyagokról. Az egyes osztályok javaslatai és az előszerkesztési értekezleten elfogadottak alapján összeállítja a műsorheteket. A hivatalos műsort megjelenteti a sajtóban.

A Műsortitkárság ügynevezett utasító levélben naponként közölte a műsor lebonyolítását végző munkatársakkal (bemondó, turnusvezető, műszak) az aznapi műsorok lényeges adatait és a velük szükséges tennivalókat.

A kiadott műsortól való bármilyen eltérést minden osztály köteles volt a Műsortitkárság vezetőjével közölni, akinek erről intézkedés előtt tájékoztatnia kellett a Műsorszerkesztőség vezetőjét. Minden változást csak a Műsortitkárságon keresztül lehetett végrehajtani.

A műsortitkársághoz tartozott még a műsorstatisztika elkészítése és a rádió műsortudakozója. A műsorstatisztika a műsortitkár irányításá-

val és közreműködésével készült.¹⁵¹ A műsorstatisztikus feladata a havi statisztika elkészítése, elemzése volt, olyan felbontásban, hogy az „mindenkor elősegítse a műsormunkát és abból elvi és gyakorlati következtetéseket lehessen levonni”. A statisztika a műsorosztályok és dokumentációs csoport által leadott műsoranyagból készült, amit az adást követő napon a Műsorszóróosztálynak kellett megküldeni. A műsorstatisztika elkészítésének határideje (az előző hónapról) minden hónap 10-e. A statisztika minden hónapban a műsorértekezlet elé került.¹⁵²

A rádió műsorszóró munkatársainak feladata volt választ adni a hallgatók minden kérdésére, minden műsorral kapcsolatban. A hallgatóktól érkező, a műsorok tartalmára vonatkozó megjegyzéseket egy külön naplóba vezették. A hallgatót, ha szükséges volt, kérdése megválaszolására az illetékes osztályvezetőhöz vagy szerkesztőhöz irányította. A tudakozó munkatársai kezelték még a műsorborítékokat, hogy a műsorok felvételéhez azok rendelkezésre álljanak.

A lehallgató és a szerkesztői csoport munkatársainak munkaideje kötetlen volt. Az egyéb munkakörben dolgozók munkaideje ½ 9-től 17 óráig tartott, szombaton ebédidő nélkül ½ 9-től ½ 2-ig. A tudakozó munkatársai két turnusba 8 órától 22 óráig dolgoztak.¹⁵³

A Magyar Rádió Hivatal szervezeti felépítésének bemutatása elsősorban intézménytörténeti szempontból tanulságos, de politika- és művelődéstörténeti vonatkozásai is kétségtelenül adódnak. Az első olvasatban rendkívül bonyolult, összetett működési mechanizmus, nem egy fölöslegesen túlszabályozott, hanem egy óraműpontossággal működő rendszer, ami percnyi kihagyást vagy bizonytalanságot sem engedhet meg. A túlbiztosítás itt természetes eszköz, hiszen minden apró hibára milliók figyeltek fel és jeleztek vissza. A folyamatos adás egy ország életének egészséges lüktetését biztosította, míg a kihagyások akár országos riadalmat is okozhattak. Mindehhez az adott időszak túlpolitizáltsága, a politikai hibák kemény megtorlása is hozzáadódott, amelyeket a sokszoros ellenőrzéssel kívántak elkerülni.

Sajátos intézmény a rádió, abban a tekintetben is, hogy itt a szellemi termékek mellett a megjelenő technikának is rendkívül nagy szerepe van. A hatékony együttműködés nagy szakértelmet, odafigyelést, modern és jól működő rendszert kívánt. A fejezetben ennek a rendszernek egy szeletét mutattuk be.

¹⁵¹ *A Magyar Rádió ügyrendje*, i. m. 16–18. o.

¹⁵² Uo. 19. o.

¹⁵³ Uo. 19–20. o.

Az ipar legfontosabb eseményeiről ugyanúgy, mint az elmúlt évben a „Hírekben”, összefoglalók állnak rendelkezésünkre. Az 1954. január 9-én délelőtt elhangzott hírblokkban egyebek mellett arról számoltak be, hogy „Pioker Ignác Kossuth-díjas gyalus, a Szocialista Munka hőse, befejezte második ötéves tervét és hozzákezdett a harmadik ötéves tervhez”. A sztahanovista gyalus „23 hónap alatt fejezte be első ötéves tervét, 1951. november 30-án, legelsőként az egész országban. Azóta 25 hónap telt el, de ebből az időből [...] mintegy két és fél hónapig nem dolgozhatott, mert orvosi kezelés alatt állott. A második ötéves terv teljesítéséhez tehát még az elsőnél is kevesebb időre, mindössze 22 és fél hónapra volt szüksége. A végleges értékelés szerint átlagos munkateljesítménye 260% volt.” Pióker „teljesítményét” elismerték a Vaacum Technikai gépgyár dolgozói, akik „bensőséges kis házi ünnepséget rendeztek [...] a tiszteletére”.

Ugyancsak a „Hírek” kiadásában adtak tájékoztatást arról, hogy „Pécsbányatelep az új évben mindennap túlteljesítette tervét”. A bánya minden dolgozója új eredményeket ért el. Wolff Gyula „esedékes havi tervét 250 százalékra teljesítette. 225 csille szemet adott terven felül”.¹⁵⁴

A délutáni hírösszefoglaló már a 1953-as kormányprogramhoz is kapcsolható, egyéb eredményekről is beszámolt. Arról, hogy „újfajta építőipari gépek segítik 1954-ben a lakásépítkezéseket. Ilyen új gépek az olcsó és könnyen összeszerelhető pionír-daruk, valamint a törpe toronydaruk.” Az új gépek sorozatgyártása már megkezdődött.

Újabb hírben számoltak be arról, hogy „több száz új lakás építését fejezik be és számos új lakóház építését kezdik meg az idén a XIII. kerületben”. A lakásépítés a híradás idején a Béke úti lakótelepen tartott. A tervek szerint ezek a lakások a nyár elejére készülnek el. Ugyancsak a tervekben szerepelt egy „64 lakásos szövetkezeti” ház építése, valamint további építkezések a Fiastyúk utcában.¹⁵⁵

A január 9-i késő esti „Hírek” ismételten a bányászat „eredményeiről” számoltak be. Tájékoztattak arról, hogy a „tatabányai 6-os akna bányászai az újévben minden nap egyenletesen 100-108 százalék között teljesítették napi tervüket. [...] Első negyedéves tervükön felül vállalt

¹⁵⁴ Hírek. 1954. január 9. MTVA KI. Adásba ment: 1954. január 9. 10:00. 158. doboz.

¹⁵⁵ Uo. 17:00.

háromezer tonna jó minőségű szén kitermeléséből eddig több mint 200 tonnát teljesítettek.”

„A Lenin Kohászati Művek martinüzemi dolgozói pedig vállalják, hogy első negyedéves tervüket 2400 tonna acéllal, ezen belül január hónapban 840 tonna acél termelésével túlteljesítik.” A vállalat dolgozói kijelentették, hogy „első helyen a minőség megjavítása szerepel”. A selejtet pedig az „1953 negyedik negyedévihez viszonyítva 10 százalékkal csökkentik”¹⁵⁶

Az 1954. február 28-án este elhangzott híradásban a rádió, a Sztálini Vasmű nagyolvasztójának építése során a „legkiválóbb munkát végzett” dolgozók kitüntetéséről számolt be. Az építkezésen dolgozók közül 55 munkásnak február 28-án délben Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, a Parlamentben adta át a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa kitüntetését. A nagyolvasztó felavatására másnap, február 29-én délelőtt 11 órakor kerül sor, a párt és a kormány vezetőinek jelenlétében. Azt is közölték a híradásban, hogy a helyszínen is adnak át kitüntetések, „200 kiváló dolgozót” részesítenek elismerésben, azokat, aki az építésnél és a szerelési munkákban nyújtottak kimagasló teljesítményt.¹⁵⁷

A kongresszusi zászlóért „folyó verseny állását” ismertették az 1954. március 13-án elhangzott délutáni hírösszefoglalóban. Február 1-jétől március 8-ig elért „eredmények alapján” a következő sorrend alakult ki: „1. tatabányai szénbányászati tröszt, 2. salgótarjáni erőmű, 3. Szőnyi Ásványolaj-feldolgozó Vállalat.” Mindezek mellett „kiemelkedő eredményeket ért el: a miskolci mélyfűró vállalt, a Duclos bányagyár és a hajdúsági gyógyszergyár is”.

A könnyűipar hírei között szerepelt, hogy a „Selyem- és Gyapjúgyárban kötött fehérneműk, habselyem blúzok és férfingek készülnek, amelyekből olyan nagy a kereslet, hogy a tavalyinál 20 százalékkal többet kötnek”. A kongresszusi munkaverseny jegyében a gyár dolgozói a termékek „minőségének javításáért a szabásmintákat a vásárlók kérésének megfelelően átdolgozták. Minden darab újszabású fehérneműhöz válaszlevelet csatolnak, amelyen megkérdezik a vásárlók véleményét, hogy ha kell, további módosításokat hajthassanak végre. Mosási próbákat végeznek összes gyártmányaiknál, felülvizsgálják cikkeik tartósságát.” Minden esetben ellenőrizték a varrások minőségét is. A fehérne-

¹⁵⁶ Uo. 22:00.

¹⁵⁷ Hírek. 1954. február 28. MTVA KI. Adásba ment: 1954. február 28. 8:00. 162. doboz.

műk varrásához új gépeket szereztek be, megvizsgálták azt is, melyik „kötésfajta tartja legjobban a varrást és melyik cérna a legmegfelelőbb”.

Az élelmiszeriparról szólva hangzott el, hogy „a Savanyúság és Hal-konzervgyár ebben az évben egymillió 200 ezer kilóval több savanyúságot, 50 ezer kilóval több halféleséget és 600 ezer kilóval nagyobb mennyiségű káposztát dolgoz fel, mint tavaly”. Új konzervek is készülnek – tájékoztatott a rádió –, ízesített halkrém, és ahogyan megérkezik az import tengeri hal, akkor szardellapasztát és szardellagyűrűt is készítenek.¹⁵⁸

A Gyulai Tejporgyár gépparkjának bővítéséről számoltak be a „Hírek” 1954. március 20-án este elhangzott kiadásában. Az ország egyetlen tejporgyára „6 új tejszállító-tartállyal rendelkező autót kapott”. Az autók különlegessége volt, hogy szigetelésük lehetővé tette a tej szállítását a nyári melegben is, úgy hogy az nem melegegett fel. A „...tartályok 2 ezer 300 literesek” voltak.¹⁵⁹

A rádió „Kongresszusi versenyhíradó” című 1954. május 26-án kora reggel elhangzott adásában, az iparban a kongresszusi felajánlások „eredményeiről” számolt be. Muszka Imre a Rákosi Mátyás Szerszámgépgyár Kossuth-díjas esztergályosa a verseny „eddigi szakaszának legkiemelkedőbb eredményét érte el. [...] nyolc óra alatt 2125 százalékot teljesített”. Muszka Imre ezt a „rekorderedményt nagyszerű újtással érte el”.

A kohászat teljesítményeinél kiemelték Ózd, Diósgyőr és Csepel versenyeredményeit. Az első helyen a „csepeli martin: 111,6 százalékos napi és 98,1 százalékos havi tervteljesítéssel”, második helyen a „diósgyőri martin”, a harmadik helyen az „ózdiai” álltak. „Kiemelkedő eredményt ért el a csepeli acélmű finomhengerműjében dolgozó »Vörös fáklya« brigád. A vállalt 35 tonna többletből eddig 37,3 tonnát valósítottak meg.”

A Csepeli Autógyár is „kimagasló teljesítményekkel” ünnepelte a kongresszust. A gyár a versenyhét „első két napján 20 motorral adott terven felül, s ezzel az üzemek közötti versenyben az első helyre került”. A gyár legjobb „egyéni” dolgozója Becz Gábor lakatos lett, aki „munkája ésszerűsítésével 413 százalékot teljesített”.

A Telefongyár dolgozói a kongresszus tiszteletére tett felajánlásukat „határidő előtt teljesítették”. A gyárban „május 31-e helyett 24-éig 3000

¹⁵⁸ Hírek. 1954. március 13. MTVA KI. Adásba ment: 1954. március 13. 17:00. 163. doboz.

¹⁵⁹ Hírek. 1954. március 20. MTVA KI. Adásba ment: 1954. március 20. 17:00. 164. doboz.

paradicsom-paszírozót készítettek”. Kovács Imre műszerész „300 százalékra növelte teljesítményét”.¹⁶⁰

A „Hírek” 1954. augusztus 13-án délben elhangzott műsorában már a közelgő Alkotmány ünnepi versenykiírásokról tudósítottak. Az „Alkotmány-dekád” Tatabányán kezdődött. A felhíváshoz „mintegy 30 frontbrigád” csatlakozott. Így a Loy Árpád frontmester is „brigádjával együtt. Vállalták, hogy terven felül mindennap 35 mázsa szenet termelnek. A front előrehaladási sebességét pedig 10 százalékkal növelik.”

Az Élelmiszeripari Minisztérium Húsipari Igazgatósága a hírösszefoglaló tájékoztatásában 1954-ben „10 millió forintot fordít szociális létesítmények építésére”. A tervek szerint ebből az összegből épülne a „budapesti Ládagyár dolgozói részére egy 200 személyes öltöző, mosdó és ebédlőhelyiség, amit augusztus 19-én adnak át rendeltetésének”.

A közszükségleti cikkek gyártására, a lakosság jobb ellátására példa a ruházati ipar híreinek egyike. A Szivárvány és Napsugár áruházak a Balzac utca 34. szám alatt egy kisüzemet hoztak létre. Az üzemben a vásárlók részére „új divatú csinos flanel és szövetruhákat, valamint olyan konfekció árukat varrnak, amelyeket a ruhagyárakban nem készítenek”. A kisüzem a tervek szerint augusztus 16-án kezdi meg majd a munkát.¹⁶¹

Az ország vidéki textilgyárainak teljesítményeiről érkezett néhány hír a Magyar Távirati Irodába. Az 1954. október 22-i délutáni összefoglalóból a hallgatók megtudhatták, hogy a különböző ruhaipari üzemek „nagy része jelentősen növeli termelését, hogy télre és tavaszra több ruhaanyaggal és készruhával lássa el a kereskedelmet”. A Győri Gyapjufonó és Szövőgyárban 1954-ben „29 százalékkal több gyapjuszövetet gyártanak, mint tavaly. Jelentősen növekedett a velour női kabátok és a tisztagyapjú női ruhaszövetek gyártása. A velour női kabátszövetet hét, a tisztagyapjú női ruhaszövetet kilenc, a tropikál szövetet öt színben készítenek.” A gyár közölte, hogy megkezdődött a tavaszi ruhaanyagok gyártása is. „Barna és zöld színben lódenkabát-szövet készül.” Az előzetes felmérések alapján „nagy népszerűsége számíthat a tisztagyapjú amazon női ruhaszövet, amelyet egyenlőre nyolc színben gyártanak”.

A Kőszegi Textilművek Posztógyárában „készül a »Rozgony«-nevű férfi télikabátszövet. A nagy gyapjútartalmú szövet előnye, hogy mindkét oldalán viselhető.” A gyár vezetői a vásárlók igényeinek kielégíté-

¹⁶⁰ Hírek. 1954. május 26. MTVA KI. Adásba ment: 1954. május 26. 5:30. 165. doboz.

¹⁶¹ Hírek. 1954. augusztus 13. MTVA KI. Adásba ment: 1954. augusztus 13.12:00. 177. doboz.

sére a harmadik negyedév elejétől „háromszorosára növeli” a szövet előállítását.

A Soproni Ruhagyár szintén arról számolt be, hogy az „év utolsó negyedévében növelte gyártmányai választékát. Flanelből, kashából és viscósából női, serdülő lányka és bébi-ruhák készülnek.” A gyár új termékeket is piacra dobott, ilyen a „dísztüzéssel készült kislány szövetruha. A serdülő lányok részére kasha anyagból raglán ujjal, elgömbölyített gallérral díszített ruhát gyártanak.” További divatos nagykockás női „barchett-ruha” és szövet bakfisruha is készül.

A Debreceni Ruhagyárból jelentették, hogy „öt különböző anyagból már augusztus elején megkezdték a téli női ruhák gyártását”. A vásárlók nagy választékra számíthatnak, mert „minden anyagból 6-8 modellben készülnek ruhák”. Novembertől a gyár már az 1955-ös év tavaszi ruháit gyártja.

A Békéscsabai Kötöttárugyár kimondottan a téli bélések gyártására állt rá. Közleményük szerint az „idén húsz százalékkal több téli idény cikket gyártanak, mint az elmúlt év, hasonló időszakában. Naponta nagymennyiségű női bunda-nadrág, hőcsizma- és hőcipőbélés hagyja el a gyár raktárait.” 1954 őszéig „már több mint két tonna elsőrendű bélésanyagot szállítottak terven felül a gumigyáraknak a hőcsizmagyártáshoz”.¹⁶²

A szénbányászat hírei között szerepelt az MTI 1954. október 22-én az esti órákban érkezett közleménye a Pécsi Szénbányászati Trösztől. A tröszt igazgatója, Vereczkei Lajos arról számolt be, hogy „a munkások jövedelme tröszti viszonylatban 25,2 százalékkal növekedett a kormányprogram óta eltelt időszak alatt. A pécsi bányászok jó munkával viszonozzák ezt: esedékes tervükön felül húszezer tonna szenet termeltek. Az elmúlt évihez hasonlítva jelentősen javult a tisztán termelés is. A pótműszakokat húsz százalékkal csökkentették. A terv túlteljesítésével, nagyobb mennyiségű szén termelésével csökkent az önköltség, ami kereken tízmillió forint megtakarítást jelent az országnak. A pécsi bányászok ezzel járultak eddig az új kormányprogram megvalósításához.”

Az igazgató a további teendőkről is beszélt, amelyek „megvalósítása további hasznot jelent népgazdaságunknak”. Az elmúlt évhez képest „komoly visszaesés mutatkozott” a „termelékenység terén. Nagyobb

¹⁶² MTI Belföldi Hírek. 1954. október 22. 14 óra 45 perc. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262. doboz. (Az MTI e hírei esetében sem tudjuk, hogy a rádióban elhangzottak-e. Jórésztük azonban bizonyosan elhangzott, ellenőrzésüket az is hátráltatja, hogy a rádió hírányaga nem maradt meg.)

gondot kell fordítani a bányák fenntartási munkáira is, mert ezen a területen szintén van visszaesés az elmúlt évvel szemben.”

A tröszt dolgozói közül sokan hozzászóltak a beszámolóhoz, és „valamennyien ígéretet tettek, hogy posztjukon mindent elkövetnek az év végéig ígért terven felül vállalt 27 500 tonna szén kitermeléséért, az önköltség további csökkentéséért”.¹⁶³

A Szegedi Ruhagyárban 1954-ben „először gyártanak különféle munkaruhákat. Az esőköpenyek, viharkabátok mellett rövidesen speciális bányászruhákat is készülnek” – érkezett a hír 1954. október 25-én az MTI-be, ahol a kora délutáni kiadásba került. A gyár a további közleményében jelezte, hogy „még a tél beállta előtt sok ezer vattaruhát varrnak a traktorosok és az építőmunkások számára”. A november 7-e tiszteletére „indított munkaversenyben terven felül is sok ilyen meleg holmi kerül ki az üzemekből”. A gyár dolgozója Szőnyi Gyuláné „október első húsz napján több mint 160 vattanadrágot gyártott terven felül”.

A jelentés arról számolt be, hogy októberben „eddig csaknem minden szalag túlszárnyalta előirányzatát. Az üzem dolgozói második tíznapi tervüket 115,4 százalékra teljesítették, s a hónap elejétől több mint félezer vattaöltönyt gyártottak tervükön felül. Nagy gondot fordítottak a ruhák minőségére is: az első osztályú árúk aránya ebben a hónapban 98,4 százalék” volt.

1954. október 25-én az MTI híryanagában szerepelt a kohó- és gépipar területén vállalt feladatok végrehajtása a központi vezetőség határozata alapján. Az iparág vállalati és üzemi vezetői értekezletén beszédet mondott Csergő János kohó- és gépipari miniszter. Kiemelte a mezőgazdasági gépek és a közszükségleti cikkek gyártásának fontosságát, de ő már nem a kormányprogramra, hanem az MDP Központi Vezetőségi határozatára hivatkozva tette ezt. Kijelentette, hogy „a jövő évi tervek a Központi Vezetőség határozatainak szellemét tükrözik. A végrehajtandó feladatok középpontjában a mezőgazdasági gépek, az export és a közszükségleti cikkek állnak. Jövőre 90 százalékkal több közszükségleti cikket, 200 százalékkal több mezőgazdasági gépet gyártunk, mint az idén. Számos gyár jövőre teljes egészében átmegy mezőgazdasági és közszükségleti cikkek gyártására. Iparunknak ez a nagyságú átmállása csak akkor lesz eredményes, ha már most megkezdjük a közszükségleti

¹⁶³ MTI Belföldi Hírek. 1954. október 22. 20:15. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262. doboz.

cikkek és mezőgazdasági gépek gyártásához szükséges szerszámkészlet előkészítését.”¹⁶⁴

Az ipar szerkezetváltásához új gépekre is szükség volt. Erről érkezett tudósítás 1954. november 11-én az MTI-be: „az idén kezdték meg hazánkban a szövőgépek gyártását”. A tudósítás szerint az „első darabokat a Pamuttextilművek kapta meg. 32 új gépen már szövik a kordbársonyt, a melinót és a pamutvásznat”. A tervek szerint 1954 végéig „még 31 gépet helyeznek üzembe”. A gépek számának növelése szükségessé teszi a gyár bővítését is. Az építkezést „még ebben az évben befejezik”. Az új üzemszervezés megépítésével a dolgozók „korszerű öltözt is kapnak”.

Az MTI híryanagyában szerepelt, hogy a „Herendi Porcelángyárban megkezdtek a gyár 115 éves fennállása alkalmából Budapesten rendezett kiállításon legnagyobb sikert aratott darabok nagybani gyártását”. A gyár vezetőinek tervei szerint a herendi iparművészet „új remekei a karácsonyi vásáron kerülnek árusításra az üzletekben”.

Új gazdaságos távfűtésről is beszámoltak az MTI híreiben. „Komlón három épületben van már távfűtés.” A közlemény szerint ez a fűtési mód azért nagyon takarékos, mert „közös hőközponttal működik, a termelt energiának jobb a hatásfoka és a gyengébb minőségű szénkeveréket is felhasználhatják”.

A komlói bányászok kényelmesebb IKARUSZ gyártmányú Pullman rugózású sínen közlekedő kocsikban utazhatnak, olvashatjuk az MTI híreiben. A híradás szerint a 22 személy befogadására alkalmas vagonokat kényelmes ülésekkel és belső világítással is ellátták. A zárt kocsik jól védtek a hideg ellen.

A nehézipar hírei között szerepelt, hogy a Sztálinvárosi Nagyolvasztómű kohászai november elején „41 tonnával túlteljesítették” vállalásukat. A műszak – mint írták – a „súlyos belső anyagellátási nehézségek ellenére is túlszárnyalta tervét. Pedig őket is hátráltatta – sokszor a szállítási és raktározási vállalat hibájából – akadozó kokszellátás.” A kohászok minden nehézség ellenére „meghaladták azt a 80 százalékos minőségi szintet, amelyet a terv előírt számukra”.

A Telefongyár dolgozói – a híradások szerint – a fémgyűjtésben érték el jelenős eredményeket, november 7-e tiszteletére „már 102 százalékra teljesítették fémgyűjtési tervüket”. A gyár dolgozói megfogadták, hogy „még fokozottabb erővel folytatják a hulladék anyagok gyűjtését”.

¹⁶⁴ MTI Belföldi Hírek. 1954. október 25. 15:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262. doboz.

Ugyancsak jelentős mennyiségű fémhulladékot gyűjtöttek a Lenin Kohászati Művek dolgozói, a tervek szerint 25 tonna vas- és fémhulladékot kellett gyűjteniük, de ők már az első héten több mint 20 tonna vas- és fémhulladékot szállítottak be a gyűjtőhelyre.¹⁶⁵

Az 1954. november 17-én érkezett MTI-hírek között olvasható egyebek mellett, hogy MESZHART Hajóműhely¹⁶⁶ mellett az újpesti téli kikötőbe sorra érkeztek a különböző méretű hajók, uszályok, vontatók a téli javításra. A kikötőben horgonyzott a Tisza tengerjáró is, amelynek javításához hozzá is kezdtek. A járműjavító dolgozói vállalták, hogy 1955. február helyett még 1954 decemberében befejezik.

Újra készítenek textil művirágokat, számolt be erről szintén az MTI A szakma szinte teljesen kihalt, „csupán egy kisipari termelőszövetkezet kis részlege állított elő textil-művirágokat”. A HÍSZÖV (Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége) szakemberei a „nagy külföldi és belföldi keresletet figyelembe véve elhatározták, hogy felélesztik” a szakmát. A fővárosban és vidéken is tanfolyamokat szerveztek, és „textil-művirágkészítő háziipari szövetkezeteket” is szerveztek.

Az MTI hírei arról is beszámoltak, hogy a Csemege Édesipari Gyár dolgozói 1954 második felében „szebbnél-szebb munkagyőzelmekkel öregbítették jó hírnevüket”. Munkájuk eredményeképpen elnyerték az „élüzem kitüntetését”. November 10-ére már teljesítették az 1954. évi tervüket. „Most azért harcolnak, hogy utolsó negyedévi tervüket hétmillió forint értékű edességgel, keksszel és szeszesítallal szárnyalják túl, s ezzel kiérdemeljék a minisztertanács és a SZOT vándorzászlaját. Nagy célt tűztek maguk elé, de ezt még értékesebbé teszi, hogy tervüket első-sorban a hiánycikkek, keksz, ostyafélék, nápolyi, piskóta, szaloncukor, a karácsonyra és télapó ünnepére készülő csokoládé-figurák gyártásával akarják túlteljesíteni.”

Női táskák kerültek ki a „bördíszmű készítő ktsz” (kisipari termelőszövetkezet) üzeméből, olvashatjuk az MTI híreiben. A ktsz „három évvel ezelőtt kezdte meg az olcsó és tetszetős lakkvászon női táskák gyártását”. A kisipari termelőszövetkezetek az évszakoknak megfelelő színben készítették a táskákat, tavasszal és nyáron világos, ősszel és télen sötét színekben. A táskák iránt nagy volt az érdeklődés „különösen a vidéki áruházakban és üzletekben”. A táskák gyártása óta „több mint

¹⁶⁵ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 11. 16:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 264. doboz.

¹⁶⁶ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 14. Magyar–Szovjet Tengerhajózási Rt. MNL OL. 1946–1955. XXIX-H-2.

40 000 lakvászson női táska” került ki a műhelyekből. Szintén a kisipar sikeres termékei közé tartoztak a „sertésbőrből készült drapp és piros gyermek” válltáskák. Október eleje óta ebből a termékből 4500 darabot készítettek a szövetkezet dolgozói.¹⁶⁷

A LEHETŐSÉGEK ÉVE A TERMELŐSZÖVETKEZETEKBN

1954 elején, akárcsak a korábbi évek tavaszán, a rádió beszámolt arról, miként tervezik, hogyan látják a gazdák az év előttük álló hónapjait.¹⁶⁸ A rádió a leggyakrabban a „Szövetkezeti híradókban” és a „Falurádió” műsoraiban számolt be az eseményekről, és szorgalmazta a mezőgazdaságra vonatkozó párt- és kormányhatározat megvalósítását.

A hatvani Dózsa Termelőszövetkezet tavaszi vetéstervéről számolt be a „Szövetkezeti híradó” január 3-i délutáni adásában. A termelőszövetkezet „Előre” brigádja úgy látta, hogy 1954-ben könnyebben lehet tervezni, mint az elmúlt esztendőben. Ezt azzal indokolták, hogy az egész évi munkához „megadta a tervet a párt és a kormány határozata”. Ez volt a meghatározó a további munkák elvégzéséhez. Mint írták, a termelőszövetkezet földjein már „kikelt a búza és a rozs. 204 hold búza és 140 hold rozs került a földbe”. Az időjárás nem kedvezett a fiatal növényeknek, nyugodtabbak lettek volna, ha hótakaró védené a vetést. A termelőszövetkezet dolgozói féltek, hogy komoly fagykár keletkezett. De, mint mondták, minden lehetőségre felkészültek, a brigád tagjai megbeszélték egymással, ha észlelik, hogy a tél kárt tett a búzában, ki kezdi a hengerlést. A hengerlés következtében a felfagyott rönkök ismét tömörre váltak, és így a pici növények gyökerei újra meg tudtak kapaszkodni a földbe. Ez a munkafolyamat tavaly is segített – mondták. A következő fontos feladat a növények trágyázása volt. A termelőszövetkezetben szuperfoszfátot használtak, „istállótrágyát több éve nem kapott” sem a búza, sem a rozs. Bár a szakemberek pontosan tudják, hogy a szerves trágyát „nem pótolja” semmi. A brigád tagjai reménykedtek abban, hogy a tavalyi termésnél többet takarítanak be. Az elmúlt évben holdanként „hat és fél mázsa” termés volt. Az idén, ha rendszeresen trágyázzák és

¹⁶⁷ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 17. 6:15. MNL OL. XXVI-A-14-b. 264. doboz.

¹⁶⁸ A Politikai Bizottság 1954. január 13-án hozott határozatot a termelőszövetkezetek során lévő feladatairól. A *Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 240–246. o. Megjelent a *Szabad Nép* 1954. január 30. számában.

gondozzák a növényeket, időben végzik a gyomirtást, akkor a termésátlagot holdanként 3 mázsával lehet növelni. Így tervez és dolgozik együtt a „mi brigádunk” – mondta Somogyi István, a brigád vezetője.¹⁶⁹

A „Falurádió” 1954. február 18-án esti adásában Révész Jenő¹⁷⁰ írását hallgathatták a mezei munkából hazatérők. Az újságíró arról írt, hogy a termelőszövetkezetek dolgozói „mindenütt azt latolgatják, hogyan is léphetnek legkorábban és legcélszerűbben a jóléthez vezető széles útra, amelyet a párt- és kormányhatározat fenntart a falu dolgozó népe előtt. Okos szóra, bölcs irányításra, bátor, de tervszerű kezdeményezésre, előremutató tanácsra, serkentő biztatásra, egyszóval vezetésre várnak a dolgozó parasztok. Kitől kaphatnák mindezt, ha nem a helyi tanácsoktól.” Vagyis, mint Révész írta, a tanácsok feladata a jövőben, hogy helyrehozzák „a régi hibákat, behegesztve a régi sebeket, meggyógyítva a sérelmeket, kemény kitartó munkával, szívós segítő akarással vezessék előre falujukat.” A kormányprogram végrehajtásának megfelelően új testületek, a „termelési bizottságok” jöttek létre a falvakban. A bizottságok tagjai azok lettek, akiket „igazán jó gazdának tartanak. Nem kis büszkeség töltheti el azt, akit a szomszédja ajánlott” a testületbe. „Nagy dolog ez, és ezt a bizalmat viszonzni kell. Szívesen meg is teszi a frissen választott bizottsági tag, ha munkájában útbaigazítja a tanács. [...] Ne fukarkodjanak hát a tanácsok a felvilágosító szóval mindaddig, amíg akad valaki, aki nem értette meg, hogy minél többet termel, annál nagyobb a jövedelme. Gazdagabb lesz ő maga, gazdagabb lesz a haza, emelkedik népünk jóléte.”

Révész mindezekhez hozzátette, hogy a termelési bizottságok szakmai tapasztalata és segítő szándéka mellett szükség van a tanácsok tevékenységére a kormányprogram és a hozzá kapcsolódó rendeletek pontos ismeretére. Az a testület, amely „nem így lát munkához [...] könnyen téved, helytelenül intézkedik, s a hibás intézkedésével kedvét szegi a

¹⁶⁹ Szövetkezeti Híradó. Somogyi István, a hatvani Dózsa tsz Előre brigádja vezetőjének terve. 1954. január 3. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. január 3. 17:30–18:10.

¹⁷⁰ Révész Jenő (1901–1961) újságíró, szerkesztő. 1919-ben a Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadsereg soraiban harcolt. 1920-ban lett újságíró, a miskolci Felső-magyarországi *Reggeli Hírlap* munkatársa. Hosszú ideig a *Népszava* miskolci tudósítója volt. 1945 után Miskolcon az ottani *Népszava* szerkesztője. 1948-tól Budapesten az MTI munkatársa lett. 1951–1958 között a *Magyar Nemzet*nél előbb munkatárs, majd 1956 után felelős szerkesztő volt. 1958-tól haláláig az *Esti Hírlap* főszerkesztőjeként dolgozott. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC12527/12972.htm> (2015. szeptember 12.)

dolgozó parasztoknak, akaratlanul is akadályozza a mezőgazdaság fejlesztésének sikerét”.

A szerző a kölcsönös bizalomra is felhívta a figyelmet előadásában, amikor azt mondta, hogy a gazdálkodóknak is meg kell győződniük arról, hogy a tanácsoknál „jól ismerik a határozatokat, a törvényeket, rendeleteket, akkor nem tartanak attól, hogy sérelem éri őket. Se attól, hogy a tanács rossz munkája megakadályozza a kormány jó szándékának végrehajtását, ahogy ez igen sokszor megesett és még ma is megesik. Pedig a falun éppen a tanács a törvény betartásának legfőbb öre.”¹⁷¹

A „Falurádió” „Mezőgazdasági Lapszemle” című 1954. március 26-án elhangzott adásában szakfolyóiratok cikkeiből készítettek válogatást. Bemutattak jól működő termelőszövetkezeteket és tanácsokkal látták el a szövetkezeti és az egyéni gazdákat. A *Termelőszövetkezet* című lapban így azzal foglalkoztak, „mit kell tenniük a termelőszövetkezeteinknek, hogy már a tavaszt is kihasználva biztosítsák még ebben az esztendőben a magasabb hozamokat, a tagság gondtalanabb, jobb életét”. A lap beszámolt arról is, miként biztosították a szükséges munkaerőt és szervezték meg a munkát a fegyverneki Vörös Csillag Termelőszövetkezetben.

Egy másik cikkben a Tolna megyei fácánkerti Vörös Hajnal Termelőszövetkezet 1954-es gazdálkodási tervéről írtak. „Fácánkerten azzal a céllal láttak a tervezéshez, hogy minden lehetőséget kihasználva minél magasabb jövedelmet biztosítsanak a tagságnak.” Ennek elérése érdekében a „fejlett agrotechnikai előírások” szerint végzik a különböző munkafolyamatokat. A termelőszövetkezet kis területű kertészetében virágokat és virágmagvakat is termelnek, mert ebből – a cikk szerint – komoly bevételük van.

A szövetkezet fő jövedelemforrását az állattenyésztés jelentette: malacokat, süldőket, hízókat adnak el és „tehenenként 2400 liter” tejhozamot szeretnének elérni. „Az előirányzat szerint 21 forint jut majd év végén egy munkaegységre.” A cikk írója úgy ítélte meg, „a terv helyes, józan elkészítést bizonyítja, hogy az előirányzatokat eddig pontosan teljesítették és már kétszer osztottak ebben az esztendőben munkaegységenként előleget”.

Egy másik szaklap, a *Magyar Mezőgazdaság* márciusi számának írásai többségében a „tavaszi munkákkal kapcsolatos szakmai tudnivalókat” ismertette. A cikkekben részletes leírást közöltek arról, hogyan kell a

¹⁷¹ Falurádió. 1954. február 18. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. február 18. 6:00–6:20.

talajt előkészíteni az egyes növények számára. A lapban tanácsokat adtak az „elhanyagolt legelők” termőképességének javításához, valamint a koratavasszal megjelenő „gabonakártevők” elszaporodásának a megelőzésére.

Érdekességgéppen és követendő példaként közölték a „78 Piros” nevű magyartarka tehén kimagasló tejhozamát, amely „10 000 kilogrammos” volt. Piros „1950-51-ben 4684 kiló, 51-52-ben 7845 kiló, az elmúlt évben pedig 10 632 kiló tejet adott. Legmagasabb napi hozama 35,6 kg volt. Ebben az időszakban naponta négyszer fejték.”¹⁷²

A „Szövetkezeti híradó” munkatársai az Ócsai Vörös Csillag Termelőszövetkezetben jártak. Az 1954. április 3-én délután elhangzott műsorban annak néztek utána, miként lehetséges, hogy a szövetkezet tag-ságának több mint a fele nő. A termelőszövetkezetben a férfiak többsége az állattenyésztésben dolgozott, a növénytermesztési brigádban csak öt férfi volt. A nagyrészt nőkből álló brigád – mint mondták – nem maradt el a munkával. A terv teljesítése érdekében ahhoz is meg kellett nyerni-ük a nőket, hogy még a nehéz fizikai munkának egy részét is elvégezzék – így rájuk hárult például a „trágyahordás, zsákolás”.

Március végén a burgonya vetése következett a tavaszi munkák sorá-ban. Az Ócsai téesz Szabolcsból rendelt vetőburgonyát: „a szövetkezet irodáján nem volt nyugalom – minden másnap sürgették – míg meg nem érkezett a vetőgumó.” A tervnek megfelelően a termelőszövetkezet föld-jén 20 holdon vetettek burgonyát.

„Az előző év nem sikerült valami jól a Vörös Csillag tagságának. Ősszel nagy bizalommal kezdtek. Először is azt, hogy szakképzett jó elnökük legyen. Még csak elfogultak sem voltak az asszonyok, nem akartak a többségnek megfelelő elnöknőt, hanem Papp Ferencet akarták visszakapni.” Mint elmondták, a korábbi elnök Gödöllőre ment tovább-képzésre, majd mint képzett szakember először a Dabasi járásnál, majd a Pest megyénél dolgozott. A téesz asszonyai a minisztérium segítségét kérték és „eredménnyel is jártak, vagy 3 hete Papp Ferenc az elnök!”.

Az asszonyok teljesítették a tervet, az elnök meg volt elégedve a mun-kájukkal. „Az őszi vetések gyönyörűek és hogy megy itt most a munka... feltrágyázták az őszieket... elvetették az árpát, 3 holdon borsót, 10 holdon zabot. Na meg a zöldségfélék és két holdon hagymát is. [...] Szóval meg kell vallani jól dolgoznak az Ócsai Vörös Csillag asszonyai.”

¹⁷² Falurádió. Mezőgazdasági lapszemle. 1954. március 26. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. március 26. 5:00-5:30.

A műsor készítői kíváncsiak voltak arra is, miként dolgoztak a férfiak az állattenyésztésnél. A tapasztalatok kevésbé voltak kedvezőek, mint a növénytermesztés esetében: „Ott kell kezdeni, hogy a tejhozam alacsony, 4-4½ liter. Azt mondják, nem vezetik még be az egyedi takarmányozást csak akkor, ha növekszik a tehénállomány. De ennek semmi komoly alapja nincs. 8 tehénél éppen úgy érdemes, mint 20-nál. A több tej most is éppen úgy kell, sőt jobban, mint később.” Beszámoltak arról, hogy a termelőszövetkezet tehénállatállománya nem nagy, ezért hozzálátnak az állomány gyarapításához. A szövetkezet szakemberei tisztában voltak azzal, hogy a tejtermelés „nem megy máról holnapra a hozamok emelésével”, ezért kell újabb állatokat vásárolni. Ehhez viszont pénz kell, amire a tagságnak is szüksége van – „mert a készpénzelőleg osztása attól függ, miből tudnak hamarosan pénzt csinálni”. A baromfiállomány segítene a tagságnak abban, hogy gyorsabban jövedelemhez jusson, de, mint mondták, az „is igen kevés”. A műsor készítőjének véleménye szerint ezen a helyzeten könnyen lehet segíteni. A téesz vásároljon napos csibéket, kacsákat, neveljék fel, és ezek eladásából hamarosan lesz bevételük. A következő évben pedig jelentős baromfiállománnyal büszkélkedhetnek, amelyből „akár minden nap vihetnek piacra, tojást sovány és hízott baromfit”.

A műsorban ötletek is elhangzottak, arra vonatkozóan, hogy mivel lehetne a Vörös Csillag Termelőszövetkezetben más termékekből is növelni a jövedelmeket. Példaként említették a méhészetet, ehhez nem kell nagy befektetés, munkaerő is csak 1 vagy 2 fő. A növénytermesztési részt ki lehetne egészíteni primőrök termesztésével. A műsor készítői úgy vélték, hogy nem kell félteni az ócsaiakat, megtalálják a módját, hogy „kedvük szerint boldoguljanak”.¹⁷³

A július a betakarítás kezdete a „Falurádió” műsoraiban országos helyzetképet adott a munkák állásáról. Az 1954. július 28-án kora reggel elhangzott adásban a Hajdú-Bihar és Békés megye betakarítási versenyének eredményeiről számoltak be. A versenybizottságok értékelése alapján a betakarításban és a cséplésben is Hajdú-Bihar megye vezetett. A földeken 319 cséplőgép dolgozott. A legutóbbi jelentés szerint 35 mázsa gabonát zsákoltak be. Békés megyében 394 gép dolgozott, de „csak 30 ezer mázsa gabonát csépeltek el”.

¹⁷³ Szövetkezeti híradó. Az ócsai Vörös Csillagban. 1954. április 3. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. április 3. 17:30–18:00.

A gabonabetakarítást a tarlókántás követte. A jelentések szerint ez a munka „mindkét megyében vontatottan halad”. Hajdúban például „hat-ezer holdról takarították be a termést kombájnnal – a szalmát azonban mindössze 613 holdról szedték össze”. A rossz munkaszervezés eredménye – írták –, hogy a „traktorosok is csak ténferegnek az ekékkel. Nagy hiba még az is, hogy a dolgukat végzett kombájnokat nem állítják be hajtó erőnek. Pedig ezzel rengeteg traktor szabadulhatna fel tarlókántásra.” Ezzel a beosztással könnyebb szervezheték volna meg kettős műszakokat is.

A műsorban a már megszokott módon bemutatták a legjobban teljesítő kombájnosokat is. Békés megyében a legjobb kombájnos Tóth György a Szabadkígyósi gépállomás munkása volt, aki „190 kataszteri holdat vágott le gépével s egyúttal 1489 mázsa gabonát takarított be”. Mezőberényből is jó eredményről érkezett hír, ott Fábián János aratógép-kezelő 222 holdon aratta le a gabonát.

Hajdú-Bihar megyében a legjobb cséplési eredményt Illés Lajos érte el, Derecskén. Ő 2490 mázsa gabonát zsákolt be a verseny időszakában. A második helyen Gorzsás Antal hajdúböszörményi traktoros végzett, aki 1500 mázsa gabonát cséplelt.¹⁷⁴

A kormányprogramban a mezőgazdaság számára javasolt és a megkapott kedvezmények következtében 1954 őszére már komoly eredmények mutatkoztak. Nőtt a termelészövetkezetek jövedelmezősége, így több jutott a tagságnak is az év végi zárszámadásokon. A dolgozók már a betakarítás végéhez közeledve számolgatták, milyen jövedelemre számíthatnak. A „Falurádió” stábjában 1954. augusztus 16-án a Hajdú-Bihar megyei Derecskére látogatott, hogy megkérdezze a Rákóczi Termelészövetkezet tagságát a jövedelmek alakulásáról. Előbb azonban a munkáról esett szó. A termelészövetkezetben „két tanyán is dohog a cséplőgép a fullasztó nyári délben. A szilági tanyán a fiatalok veregetik a magot, a másik masinával az idősebbek.” Megérkezett Hegedűs Sándor brigádvezető és Juhász Miklósné párttitkár. Az elnököt „szabadságolta a tagság, hadd építse fel az új házat”.

A rádió munkatársai és a tanyán dolgozó téleszttagok délben az árnyékba húzódtak. Ebédidő volt. „...jó falat meg a csendes szó váltja egymást”. Juhásznő elmondta, hogy a termelészövetkezetben 63 család tartozik, „96 munkaképes dolgozó”, akik 716 holdat műveltek, ebből él-

¹⁷⁴ Falurádió. 1954. július 28. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. július 28 3. 5:00–5:30.

tek. A családok máát öt éve voltak együtt a szövetkezetben, „de szeretni most kezdjük igazán – mondta Juhászné –, ahogy a maga családjához, a maga földjéhez, jószágához, terveihez ragaszkodik az ember.

Ősszel kezdődött, zárszámadáskor. Nyolc forintot, három kiló búzát, másfél árpat és kukoricát is szépen osztottunk egy-egy munkaegységre. De cukorból szinte semmi nem jutott: három deka. Azt vártuk, hogy zúgolódás lesz. Az emberek pedig felálltak és kijelentették: megértettük, hogy miért kapunk csak ennyit és nem többet. Rosszul vetettük az ágyunkat, forgolódtunk benne. Tavasszal úgy megindult a munka, hogy még az egyéni gazdák is felfigyeltek ránk.” Hegedűs Sándor brigádvezető vette át a szót. „Baj pedig volt csöstit: 71 holdon fagyott ki az árpank, a rossz tengeri vetőmag nem kelt ki, ki kellett szántani, tavasz-búza, tavaszárpa késve került a földbe. Kapálni sem mindenütt tudtunk eleget. Aztán nagy jégkárt szenvedtünk, úgy hogy búzaátlagunk 5 mázsa hatvan... de ezt úgy tessék venni, hogy lám: mégis boldogulunk...” Szöllősi Sándor gépkocsivezető is bekapcsolódott a beszélgetésbe, elmondta, hogy korábban nagyon nehéz volt „összeszedni a tagokat: jöjjenek már munkába”. A helyzet megváltozott – mondta –, „most meg én kések el rendre hajnalonként”.

A tagok közül megszólalt valaki, hogy a „jószágról is mondjunk valamit! Minden szem felcsillan. A Rákóczinak volt tavaly 27 olyan tyúkja, hogy félévben sem tojt egyszer. Ma van 300 tojó, 6-700 csirke, 70 liba. Tavaly volt 18 tehén, 260 juh, 23 ló, most van 40 tehén, 29 borjú, 450 juh, 25 ló, 6 csikó.” Az eredmény Gyüre Imre brigádvezetőnek és Varga Mihálynak, a tehenészet vezetőjének volt köszönhető. A napi „fejési átlag 11 liter. Annyi a disznó, hogy májusban két hízonak valót kaphatott minden tag.”

A műsor riportere megkérdezte a tagoktól a legfontosabbat: mennyi jövedelemre számítanak az idén? „Hallgatnak. – Nem jó azt elkiabálni – mondja valaki. – Mégis számoljunk egy kicsit. – Számoljunk, de csak azt, amiről biztosak vagyunk! Eddig a zárszámadás óta minden hónapban 6 forint előleget adtunk munkaegységenként. Júniusban Varga 470, Szőke Teréz, Szabó Piroska 180-180 forint prémiumot kapott... Na tessék számolni! A gyenge termés ellenére három kiló 20 deka gabonát fogunk osztani. És olyan a cukorrépánk, hogy bízvást mindenki hozhat egy zsákot a cukorért. Kukoricát szintén jóval többet jussolunk, mint a múlt évben. Nálunk az 1000-1200 forintos havi jövedelem biztos. Ehhez vegyük hozzá a háztáji gazdaságot, a jószágtartást és még az évi kenyeret, nem panaszkodunk: nagyot ugrott előre a mi életünk egy esztendő alatt” – mondták a szövetkezet tagjai.

Mi lehet a magyarázat a fejlődésre? – kérdezte a riporter. Két fontos változás történt – mondták –, „helyesebb” lett az irányítás, „összeforrottabb, céltudatosabb a tagság”. A termelészövetkezet a legszebb dicséretet egy egyéni gazdától, Kovács Józseftől kapta, aki elmondta, hogy „az elmúlt években nem volt az gazdálkodás, amit ott műveltek. De az idén! Én még ilyen lelkes munkát nem láttam...”¹⁷⁵

A „Falurádió” 1954. október 1-jén elhangzott műsorában a határozat legfontosabb pontjait ismertette. „Harc a több termésért, a nagyobb hozamért” – hangzott a mezőgazdaság fejlesztéséről szóló párt- és kormányhatározat első fejezetének címe. A termelészövetkezetekben ezen a téren és az őszi hónapokban mutatkozott a legtöbb tennivaló. Ezekben a hónapokban kellett elvégezni a talajmunkákat, elvetni a jövő évi kenyérgabonát, és az állatok téli takarmányának tartósítását is ebben az évszakban kell megoldani.

A műsorban elhangzott: a határozat külön fejezetben tárgyalta a kenyérgabona termelésének növelését. A termésátlag javítása érdekében fontosak voltak a talaj-előkészítő munkák és a jó minőségű vetőmag. „Ennek érdekében minden búzavetés alá kitűnő magágyat kell készíteni, olyan módszerrel, amely az adott körülmények között a legjobb munkát teszi lehetővé. Ülepedett, vagy kellően tömörített, aprómorzsás, kellően nyirkos talajba kell vetni az őszi búza vetőmagját, hogy gyorsan keljen, és még a tél beállat előtt elegendő járulékos gyökeret tudjon fejleszteni, mert csak így bírja elviselni minden veszteség nélkül a tél sanyargatásait.” A határozat előírta a „jó gépi munkát és a szükséges műtrágya” használatát is.

A talaj termőképességének fokozása érdekében fontos feladatokat határoztak meg a dokumentumban. A termelészövetkezetekben az „istállótrágya kezelésének és felhasználásának munkáját kell alaposan megjavítani”, annak érdekében, hogy az „előírt termésátlag-növekedést minden területen megvalósíthassák. Ősszel minden fellelhető istállótrágyát ki kell hordani és azonnal le kell szántani. A háztáji gazdaságok trágyakészletei se maradjanak benn télire, hanem az őszi mélyszántással azokat is a talajba kell fordítani.”

A határozat az állatok szakszerű téli takarmányozására vonatkozó feladatokat is tartalmazta. Az egyik legjobb téli takarmány-alapanyag a kukoricaszár, amelyet a levágás után „azonnal répafejjel, vagy ned-

¹⁷⁵ Falurádió. Riportsorozat Derecskéről. Mi várható jövedelem a tsz-ben? 1954. augusztus 16. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. augusztus 16. 5:00–5:30.

ves répaszelettel besilózzák, akkor jó minőségű silótakarmányt” kaphatnak. A jó takarmány nagyon fontos a teheneknek a tejhozam növelésére. A szakemberek meghatározták a silók szakszerű építését is, kiemelték, hogy ez az előfeltétele a téli takarmány megfelelő konzerválásának.

Elhangzott: a határozat a termelőszövetkezetek számára előírta még a növénytermesztés ágazatainak arányos elosztását és az állatállomány gyarapítását.

A műsor készítői az adás végén hangsúlyozták, hogy a feladatok „megvalósítása minden téesz, minden téesz tag érdeke. A nagyobb hozam, az emelkedő termésátlag, a több tej, a tojás, a több üzemágú fejlett nagyüzemi gazdálkodás növeli a tagok egyéni jövedelmét, [...] a legfontosabb fogyasztási cikkeket, élelmiszereket [...] a lakosság egyre jobb ellátásához.”¹⁷⁶

A mezőgazdaságban a sikeres termelőszövetkezetek mellett a „Falurádió” műsorában kevésbé sikeres, gondokkal küzdő téeszeket is bemutattak. Ezekben az adásokban még mindig a kulákság korábbi években betöltött szerepét tartották életben. A rádió műsorában negatív példaként a Somogy megyei Kötcse községben működő Béke Termelőszövetkezet eseményeit mutatták be az 1954. november 15-én kora reggel elhangzott adásban. „Rövid vizsgálódás is elég ahhoz a megállapításhoz, hogy a kötcsei Béke Termelőszövetkezet háza táján komoly bajok vannak” – a megállapítást követően a riporter alaposan megvizsgálta a háttérben húzódó eseményeket és azok okait. A legszembetűnőbb az volt, hogy a „tagság jelentős része csak ímmel-ámmal veszi ki a részét a közös munkából”. Ennek egyik oka az volt, hogy „nem érnek rá, elfoglalja idejüket a háztáji föld művelése, mit hogy némelyik tagnak négy-öt, sőt hat hold földje is kívül van a termelőszövetkezeten”. Így a családok „fő jövedelme” nem a szövetkezetben végzett munkából, hanem a „háztájiból” származott. A másik ok, hogy „sok tag hátat fordított az alapszabályoknak, s ezt csakis azért tehetette, mert a vezetőség sem erőltette különösebben az alapszabályok megtartását”.

A szövetkezetnek vannak olyan tagjai, mint például Vanánszky Béla, a földműves-szövetkezet italboltjának vezetője, vagy Jakab Endre asztalos, „mindketten élvezik a tagsággal járó előnyöket anélkül, hogy valaha is kapát kellene fogniok, vagy más módon dolgoznának a téeszben”.

¹⁷⁶ Falurádió. Milyen aktuális feladatokat ír elő a mezőgazdaság-fejlesztési határozat a téesz-ek számára. 1954. október 1. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. október 1. 5:00–5:30.

A háztáji földjeiket azonban mindketten megművelték, mint a szövetkezet tagjai.

Az is további probléma volt – folytatódott a riport –, hogy a szövetkezetnek nem volt közös istállója, a „18 pár ló 14 tagnál van elhelyezve. A lovak túlnyomó része a régi gazdájának istállójában nyerít, s ha a háztáji föld művelése, vagy a közeli rokonság fuvarszüksége úgy kívánja, [...] kérés nélkül igénybe is veszik a tagok saját céljaikra.”

A szövetkezet tagsága „sok mindennel elégedetlen” volt, de ezt csak maguk között beszélték és a műsor készítőjének mondták el. A megoldás az lenne, ha a közgyűlésen nyíltan beszélnének a problémákról. Mint mondták a tagok, „ismeretlen akarat megakadályozza a szövetkezeti demokrácia érvényesülését, s ha már nagyon felgyülemlik a keserűség, s közeledik a közgyűlés”, akkor azt „elnapolják”.

Arról is beszámolt a riport, hogy a nyár végén tűz keletkezett, a „téesz szérűjén kigyulladt egy 900 kéve gabonából származó szalmakazal. A tűz oka mindmáig ismeretlen – mondták a tagok –, a történetek után még a „falubeliek is rossz szemmel néztek a téeszre, hiszen a tűz majdnem a faluig hatolt s azt is veszélyeztette”.

A termelőszövetkezetben kialakult helyzet okait tovább kutatva előkerült a „kulák”. A tagok „között találjuk Trimmel Henriket, aki kulák a javából. Szokás használni azt a jelzőt, hogy »volt kulák«. Jóllehet ez a jelző senkire sem illik, minthogy aki kulák volt, az kulák ma is, Trimmel Henrikre még kevésbé illik.” A tagok sérelmezték, hogy Trimmel „máig fenntartja darálómalmát”. Voltak olyanok a településen, aki azt gondolták, hogy „jól megfér ez a téesz tagsággal – s vígan él a darálás jövedelméből. Mi több: a termelőszövetkezetnek is a rendes részesedésért darát Trimmel, pedig még az engedélye is a téesz nevére szól! Ez a felemás helyzet szinte példátlan.”

Problémák voltak Boór Ferenc kovácsmesterrel is, aki „vagyoná alapján kulák is egyúttal”. A szövetkezet engedélyezte, hogy „egyéniéknek” is végezhesse kovácsmunkát a téesz műhelyében. A szövetkezet vezetése többször próbálta beszámoltatni a „kívülről származó” bevételéről, de sikertelenül. „Ha szorul a kapca, s azt kérdik, hová tette az egyéniéktől eredő jövedelmet, csak azt közli, hogy szerszámokat vásárolt belőle. Persze a szerszámkészlet nincs leltárban!”

A tágság további „kulákokat” is sorolt a riporternak, így Lehr Henrikné, aki szintén tagja volt a téesznek. Ő „gabonaspekulációval” foglalkozott, felvásárolta a tagoktól a gabonát, és jó pénzért eladta. A szövetkezet tagjai voltak Landek Lajos „volt malomtulajdonos”, György Henrikné „kulákasszony és mások jól élnek a téesz boldogulásának rovására. Mert

senki se higgye – jelentették ki a tagok –, hogy ezek a kulákok csendben éldegélnek a maguk módján...”

További problémaként mondta el a műsor készítője, hogy „ők indították el útjára a körözüvényt, amelyben a téesz felszámolását követelik, s ők adták erre az ívre az aláírásukat. Vajon miért nem lépnek ki maguktól, ha nem tetszik nekik a szövetkezet? Azért, mert ők az egész szövetkezet feloszlását akarják elérni, hiszen épp ez a gonosz szándék vitte be őket annak idején. Képzeljük el egy téeszt – mondta –, amelyben a kulákok együtt dolgoznak volt cselédekkel! Az ilyen szövetkezetben nem lehet csodálni, hogy a tagok jórészt a háztáji földbe fektetik munkaerejüket, hogy a téesz lovaival egyéni fuvarokat végeznek a saját zsebükre, hogy vannak tagok, akik egész éven át mit sem dolgoznak a közösben, vagy, hogy az egyenletlenség és békétlenség vert tanyát a tagság körében...”

A lehetséges megoldás is elhangzott a riportban. „...a kötcsei Békét járja át [a] tisztító vihar, [...] s ez a vihar takarítsa ki a téeszből a kulákokat, malomtulajdonosokat! S ha majd a becsületes, dolgos téesz tagok elvégezték a számadást, gondolkozzanak el rajta: hányszor, de hányszor figyelmeztette a párt, hogy mivé lesz a szövetkezet, ha kulákok dugják ormányukat a mi virágoskertünkbe! Ezt a vihart a vezetőségnek kellene támasztani, ez a hibák kijavításának módja, nem pedig az, amit ma a vezetőség próbál: lemondással odébbállni a bajok következményei előtt. A kulákok kiebrudalása az orvosság a kötcsei Béke téesz bajaira!”¹⁷⁷

Ismét a fejlődésről és az eredményekről szoltak a „Falurádió” november 23-án, a kora reggel elhangzott műsorában. Ismét Ócsára látogattak: a termelőszövetkezetek életében nagy változások történtek az új kormányprogram 1953-as megjelenése óta, és ezek folytatódtak 1954-ben. Jó példa erre az ócsai Vörös Október Termelőszövetkezet. „A számok fedik a valóságot, a valóság pedig még a számoknál is beszédesebben mondja el: mi is történt itt Ócsán másfél év óta. Két esztendeje még ezer hold föld hevert parlagon: ma egy talpalatnyi szántó sincs bevetetlenül, vagy fölszántatlanul az ócsai határban. Az idén tavaszon, meg most az ősön kétszer annyi trágyát hordtak ki és szántottak alá az ócsaiak, mint az elmúlt öt esztendő alatt együttvéve.”

A tehenészet állománya még nem érte el a „négy év előtti létszámot, de 180-200 kilós hízból mintegy 600 darabbal van több Ócsán, mint bármikor a felszabadulás óta”. A sertésállomány gyarapodása azzal ma-

¹⁷⁷ Falurádió. Akik tönkre akarják tenni a kötcsei Béke téeszt. 1954. november 15. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. november 15. 5:30–5:59.

gyarázható – mondták –, hogy a szövetkezeti tagok és az egyéni gazdák is „soha nem látott kedvvel” gazdálkodtak, szaporították, nevelték, hizlalták állataikat. Ennek ellenére, jegyezték meg kritikusan, a „község parasztsága ez ideig mégsem teljesítette sertés-beadási kötelezettségét”. A rádió riportere az okokat kereste. Először a számokból indult ki. A község beadása sertésből 1954-ben 467 mázsa volt. Ennek a „30 százalékát augusztusig kellett volna beadniuk. Ezzel szemben az ócsaiak csak 20 százalékát teljesítették az előirányzatnak.” Az elmaradás oka nem lehetett a kevés kukorica, mert mint kiderült, az elmúlt évben holdanként 15 mázsa, az idén pedig 18 mázsa termett. „Sertés is van bőven, bár a soha nem látott sertés-szaporulat mellett is számottevő koca maradt üresen.”

A beadási kötelezettség elmulasztásának okait más területen kellett keresni, állapította meg a riporter. „A hiányos munka egyik legfőbb oka az, hogy az utóbbi hónapok alatt három tanácselnök váltotta egymást” a község élén. „Bozlik Sándor tanácsitkár sokáig maga végezte az elnöki teendőket is, s bizony a sok munkában elmulasztotta népszerűsíteni a kormány jelentős kukorica-beadási kedvezményeit.” A községben szervezett gyűléseken sem esett elég szó a kormány kedvező rendeleteiről, például arról is csak kevesen tudtak, hogy „Pártos Mihályné Bajcsy-Zsilinszky úti lakosnak 300 kilogramm kukoricát engedett el az állam, mert idő előtt teljesítette beadási kötelezettségét. Ugyanígy nem népszerűsítette eléggé a tanács azt sem, hogy Ács Mihálynak, Barizs Pálak 220, Balló Imrének, meg idős Barizs Sándornak és még sokaknak 260 kilogramm májusi morzsolatot (morzsolt kukorica) engedtek el, mert idő előtt beadták a kukoricát.”

A riportból az is kiderült, hogy a község vezetésének volt lehetősége arra, hogy információkat adjon a lakosságnak, mert a tanács egy „igen nagy értékű” kristály-mikrofonnal rendelkezett, és hangszórókat is felszereltek a falu központjában. „Ezt azonban ritkán használták arra, hogy segítségével mások is megtudják: kik is járnak élen a sertés-beadásban, s milyen kedvezményeket kaptak. Arról meg aztán egyáltalán nem lehetett hallani, hogy kik azok az ócsaiak, akik tartoznak az államnak.” A riporternak megnevezték a község vezetői, kiknek volt tartozása. Kiderült, hogy ezek voltak Ócsán „többségben. A sok száz sertés-beadás-sal elmaradtak közül csupán 17-et számoltattak el. A 17 elmaradó közül 14-en be is adták azt, ami az államnak jár.”

A riporter véleménye az volt, hogy „érdemes lett volna a begyűjtési hivatalnak a kulákok portáján is körülnézni. A mintegy 60 ócsai kulák közül 40-en még egyáltalán nem fizettek adót, s nem adtak be semmiféle

terményt, sem állatot, sem pedig állati terméket. Nem is háborgatta őket a hivatal, mert az a vélemény alakult ki, hogy ezek »szegény kulákok«. Nyilvánvaló, hogy ilyen felfogás mellett a kulákok nem is igyekeztek a beadással.”

A beadási kötelezettség elmulasztásának további okát a „Falurádió” riporter a helyi Hazafias Népfrent és a pártszervezet tehetetlenségében látta. „...a helyi pártszervezet ez idáig jóformán semmit sem tett. Nagy Sándor [...] községi párttitkár, aki a helybeli vasüzlet vezetője is egyben, kevés ideje van arra, hogy foglalkozzék az aktívakkal, a népnevelőkkel.” Ő egyébként is csak a helyettesítette a község „függetlenített” párttitkárát, aki „5 hónapos iskolán” tanult.

A tapasztalatait összefoglalva a műsor riportere elmondta, hogy „szép és öröndetes dolog, hogy Ócsán 600 darabbal több hízó van, mint annak előtte, s talán nincs is olyan ház [...], ahol nem vágtak már az idén, vagy ne vágnának most a közeli hetekben hízót. Éppen ez figyelmeztet mindenkit, vezetőket és termelőket egyaránt arra, hogy a kötelességeket most inkább kell és lehet is teljesíteni, méghozzá könnyűszerrel.”

Az ügyben végzett nyomozás alaposságát az is bizonyította, hogy a riporter kiderítette azt, hogy a községben egyetlen utca, a Rákóczi utca lakosai teljesítették hiánytalanul beadási kötelezettségüket, minden területen. Mindez azért történhetett így, mert ezért az utcáért a faluban működő MNDSZ-szervezet „asszonyai vállalták a felelősséget”.

A község vezetői részéről pedig elhangzott az ígélet, hogy a „tanácsválasztások tiszteletére teljesítik a novemberre szóló sertésbeadási tervet. A helybeli Vörös Csillag Termelőszövetkezet vezetői és tagsága ugyanezt az ígéletet tette, vagyis „november 28-ig beadják azt a 9 darab hízót, amellyel még tartoznak a nép államának”.

A riport záró része is a Nagy Imre-kormány 1953. júliusi programjának propagandája volt. Jelezték: annak megvalósítása csak akkor lehetséges, ha a falvak és a szövetkezetek, mint az „ócsai tanács dolgozói, a helyi népfrent-bizottság [...] a jogos igények hangoztatása mellett eleget tesznek a nép államával szembeni beadási kötelezettségeiknek is”.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Falurádió. Ócsa, ahol elmaradtak a sertés-beadással. 1954. november 23. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. november 23. 5:30–5:59.

AZ EGYÉNI GAZDÁK ÉS A BEADÁSI KÖTELEZETTSÉG

A városokban az emberek élelemmel történő ellátását még mindig nagyrészt a beszolgáltatásból történt. Ezért 1954-ben is a rádió egyik legfontosabb propagandafeladata volt ennek segítése. A „Falurádió” február 22-én elhangzott reggeli adásában arra hívta fel a gazdák figyelmét, hogy a gyors beadás kétszeres hasznot hozhat számukra. A műsor készítője, Szűcs László elmondta, hogy a „jó gazda, beadási kötelezettségének teljesítését éppen úgy beleszámítja a gazdálkodásba, akár a szántást, kotlóültetést, vagy a gyümölcsfák metszését. Mint ahogyan számon tartja, mikor van az ideje a vetésnek, s arra jó előre készül a vetőmag szakszerű gondozásával, mennyi takarmányra van szükség az állatok ellátásához, s azt mindvégig igyekszik biztosítani: úgy számon tartja azt is, hogy miből, mennyit és mikor adjon be.” A beadási kötelezettségének úgy tesz eleget, hogy „ő maga is mindjobban gyarapodhassék”.

A műsorgazda azt a tapasztalatát is megosztotta a hallgatókkal, hogy sokan vannak olyan „dolgozó parasztok, akik felkeresik a tanácsházát és kéri, hogy sertésbeadási kötelezettségüket, ne a már megállapított időben, hanem előbb teljesíthessék”. Példaként említette Szigeti László gazdálkodót a Komárom-Esztergom megyei Ászás községből, akinek „eredetileg decemberben kellett volna a sertést beadnia”. De bejelentette, hogy „már márciusban teljesíteni akarja a beadást”. Ugyancsak így tett a községből Kovács János tizenöt holdas gazdálkodó is. A megyében, Vérttestolna községben „hét gazda az első negyedévre, öt a második negyedévre vette tervbe a sertésbeadást”. Hasonlóan jó példával találkozhatunk a szövetkezetek esetében is. A szombathelyi Szorgalom Termelőszövetkezetben a május-júniusra tervezett sertésbeadást már február-március hónapokra ütemezték át, és „öt darab hízott sertést, már be is adtak”. Általában megfigyelhető az a tendencia, hogy a beadási tervek bontásánál is „egyre többen az év első felére ütemezik a sertés beadásának teljesítését” – mondta Szűcs.

A szerkesztő a műsorban arra a kérdésre kereste a választ, hogy miért érdeke a gazdának, hogy minél gyorsabban eleget tegyenek sertésbeadási kötelezettségüknek. Válasza egyértelmű volt: a mielőbbi teljesítést a kormány kedvezményekkel jutalmazta. Sőt, azok a termelők, akik az 1954. évi sertésbeadási kötelezettségüket augusztus 31-ig teljesítették, a kormánytól újabb kedvezményekre számíthattak. „Annál nagyobb a kedvezmény, minél előbb teljesíti valaki a beadást. Minden március 31-ig beadott sertés után, 300 kilogrammot engednek el a kukorica beadásából. Akik a második negyedévre vállalják a sertésbeadást, azok

206 kg, akik a harmadik negyedévre, azok 220 kg, kukorica beadási kedvezményt kapnak.” A rendelet kedvezményeit látva a gazdák előre tervezhettek. Akik teljesítették a beadási kötelezettségüket a megadott időszakban, azok számára az őszi kukorica beszolgáltatás is könnyebbé vált, így az év utolsó hónapjaiban több sertést hizlalhattak.

„Jól gazdálkodni nem könnyű. Sokszor hiba csúszik a számításokban s aztán helytelenül gondolkozik az ember.” Sok faluban megtörtént ez, a gazdálkodók között sokan úgy gondolták, hogy miért siessenek a húsbeadás teljesítésével, „hiszen több húst kell beadni, mint tavaly!” – mondta a műsor szerkesztője.

A Nagy Imre-kormány a kedvezmények bevezetése mellett új begyűjtési rendeletet is kiadott – a rádió természetesen feladatának tekintette, hogy megismertesse a kedvezőbb feltételeket a gazdákkal. A rendelet értelmében az 1953-as évvel ellentétben a húsbeadást már nem a gazdasági év szerint számították, hanem a naptári év alapján. „A legutóbbi kivetés tehát, július egytől decemberig szólt, mert januártól már az új begyűjtési rendszert” kellett alkalmazni. A kormány új rendelete a beadások szempontjából nem elhanyagolható különbséget jelentettek. Például Albert Imre, aki 8 holdon gazdálkodik, a Komárom-Esztergom megyei Súr községben, a „tavalyi félévi beadása sertésben és marhában 101 kg, vagyis az egész évi 202 kg volt. Az idén viszont egész évre, csak 132 kg, ebből sertés 76, 12 a baromfi, ugyanennyi a tojás, és 32 kg a szabadválasztású a húsbeadási kötelezettség. Albert Imrének így, nemcsak hogy jóval kevesebb a kötelezettsége, de nagyobb a választási lehetősége is.” Vagyis, ha az új beadási rendelet szerint teljesíti „az év első felében” a sertéshús beszolgáltatását, akkor „még további haszonnal gazdálkodhat”.¹⁷⁹

A „Falurádió” 1954. április 3-án a kora reggeli adásban az ország több településéről számolt be a tavaszi munkák állásáról. A Tolna megyei Sárpilisi Gépállomás traktorosai már több mint 1400 holdon végeztek el a talajmunkákat. „Az utóbbi öt nap alatt 873 holdat szántottak föl.” A legjobb munkát a Ruskovics testvérek végezték, ők öt nap alatt 160 holdat szántottak fel. Az utolsó napokban kihívójuk is akad, Balog Gyula és Sipos Ilona traktorosok „törtek az élre, szándékuk, hogy megelőzik” a testvérpárt.

Országsszerte versenyre hívták egymást a gépállomások dolgozói a III. pártkongresszus tiszteletére. A versenyben a Tolna megyei Bölcs-

¹⁷⁹ Falurádió. Gyors beadás-kétszeres haszon. 1954. február 22. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. február 22. 6:00–6:20.

kei Gépállomás megelőzte az ugyancsak a megyében található Hőgyési Gépállomás munkásait. Míg a két versenyben álló gépállomás csapata „egymást leste és figyelte”, addig az iregszemcsei „mindkettőt megelőzve élre tört, maga mögött hagyta Hőgyészt, és így a versenyben Bölcske, amely tulajdonképpen az első volt, a harmadik helyre szorult. A Tolnamózsai (Mözs) Gépállomás 28 traktora és a tavaszi munkákat végezte. A gépállomás traktorosai „naponta 150 hold földet munkáltak meg”. A munkák kezdete óta minden traktoros „túlteljesítette műszak-normáját”. A gépállomás traktorosai között Szabadi Mihály dolgozott a legjobban, naponta 20 holdat szántott fel.

A gépállomások traktorosai az „egyéniileg dolgozó parasztok” földjét is felszántották. Erről számolt be a rádió a Csongrád megyei Ásotthalomból és Mórahalomból. A két település egyéni gazdáinak Martos János „DISZ-fiatal” 190 hold földet szántott fel. Munkájáért két hét alatt „több mint 1000 forintot és 2 mázsa gabonát keresett”. A Móraalmi Gépállomás traktorosai a tavaszi „talajmunkatervét eddig 32 százalékra” teljesítették.

Vannak olyan települések, ahol az „utolsó helyért” folyt a küzdelem – számoltak be a „Falurádió” munkatársai, elmarasztalásképpen. A Tolna megyei két település, Dalmad és Teveli gépállomásainak dolgozói teljesítménye maradt el a megye többi traktorosai mögött. A Teveli Gépállomás traktorosai a „15 gépállomás sorrendjében a 15-ik helyen állnak, 12%-os eredménnyel”. A Dalmadi Gépállomás dolgozói „pedig úgy látszik elfelejtkeztek fogadásukról, mert azt ígérték, hogy idén az elsők közé kerülnek, most még is a 14-ik helyen állnak, tavaszi tervüket mindössze 11 százalékra teljesítették”.

Voltak olyan gazdálkodók, akik már az év elején eleget tettek minden beszolgáltatási kötelezettségüknek. A rádió műsorában példaként emelte ki a Tolna megyében Bata községben gazdálkodó Csankó Mihályt, aki a település „legjobb állattenyésztője. A tavaszi munkák végzésében és a beadás teljesítésében egyaránt élenjár. Egész évi hízott sertés és egész évi baromfi és tojásbeadását teljesítette.”

Törökszentmiklósról is példaértékű hírek érkeztek. B. Tóth Miklós 10 holdon gazdálkodó „középparaszt a Pártkongresszus tiszteletére vállalta, hogy a tavaszi mezőgazdasági munkákat 6 nappal a határidő előtt befejezi. Ígéretét valóra váltotta. Elvetett, három holdon fejtrágyázott és gabonaföldjén mintaparcellákat” alakított ki. A beadási kötelezettsége teljesítésében „is élenjár, már eddig eleget tett háromnegyedévi tojásbeadásának, és vállalta, hogy április 4-ig egész évi beadási kötelezettségét” rendezni fogja.

Szintén jó példával járt elől Csiki Albert a Tolna megyei Kisvejké egyik gazdálkodója, aki 10 hold tulajdonosa volt. A párt III. kongresszusa tiszteletére „félévi tej-, tojás- baromfibeadását teljesítette. A kora tavaszi mezőgazdasági munkákat pedig március 24-én befejezte”.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből is érkeztek hírek, a nagyvarsányi „dolgozó parasztok eddig 120 holdat szántottak fel, elültettek 110 hold burgonyát, vetettek keserűcsillagfűrtöt 20 holdon és 6 holdon cukorrépa mag is a földbe került”.¹⁸⁰

Az összeállításokból érzékelhető, hogy a rádió szorosan igazodott a kormányprogramhoz: a beszolgáltatások új rendje mellett a szabadpiac propagandája is megjelent. A „Falurádió” ennek tett eleget 1954. november 12-én kora reggel elhangzott adásában. A műsorban Gazda Mihály hatholdas egyéni gazdát mutatták be, akit úgy ismertek Budaörsön, „mint aki munkában és beadásban egyaránt az elsők között jár. Ebben az esztendőben is régen teljesítette már az állam iránti mindennemű kötelezettségét – csak a húsbeadással maradt el az őszig, mivelhogy a két év előtti aszály következményeit még az idén is nyögte és nem készült el előbb a hízalással. Két héttel ezelőtt, azután ezt az adósságát is leróta, mégpedig olyan formában, hogy nemcsak egész évi sertés és vágómarha beadását teljesítette, hanem egyúttal az 1955. évre szóló sertésbeadást is rendezte, 125 kilós hízóval jelent meg a begyűjtőhely és nem fogadta el a súlytöbbletért felkínált szabadforgalmi árat, hanem inkább a jövő évi beadást ajánlotta fel.” A gazda kiszámította, hogy úgy jár a legjobban a „sertés beadás előzetes teljesítését hasznos beruházásnak tekinti”, ezentúl „minden malacát a szabadpiacnak hízalhatja. Mert a szabadpiac – abban az esetben, ha nyugodt lelkiismerettel és kötelességteljesítés tudatával párosul – a paraszti felemelkedés egyik legbiztosabb forrása.”

A riportban bemutatták Gazda Mihály gazdaságát és családját. A birtok hat holdból állt, amelyből „2600 öl szőlő, 800 öl gyümölcsös, egy hold rét,” a többi pedig szántó volt. A föld művelését a családdal végezte, a feleségével és leányával. A kislánya 15 éves volt, gimnáziumba járt, így a munkákba csak a szünetekbe kapcsolódott be. Gazda Mihály és családja népszerű volt a településen. A gazda megmutatta a műsor riportérének a ház körül élő állatokat is – malacok, kacsák, tyúkok, hízott disznók, hasas tehenek és egy ló is a gazdaság része volt. A portához rendben tartott mezőgazdasági eszközök is tartoztak.

¹⁸⁰ Falurádió. 1954. április 3. 5:00–5:30. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. április 3. 5:00–5:30.

A riporter megkérdezte: hogyan sikerült a hat holdból ilyen jól működő gazdaságot létrehozni? A gazda elmondta, mindent megtervezett, évről évre növelték a gazdaságot. „A kormányprogram óta Budaörsön is más szelek fűjnek. A munkával gyarapodó egyéni termelőt már nem éri gáncs és rágalom, sőt a falu vezetői mindent megtesznek az egyéni termelők boldogulásáért.” A kormányprogram eredményeit tapasztalva a tanácstagjelöltséget is szívesen vállalta. A terveiről is beszélt, új gépek vásárlásáról, amelyek megkönnyítik majd a nehéz fizikai munkát. Az év „legfontosabb és legdrágább beruházása” volt az „új parasztszekér. Az őszibaracktermésből tette félre rá a pénzt. 7000 forint az ára.” A szeke- ret –mint mondta – már a mezőgazdasági kiállításon „kinézte magának, ott helyszínen meg is vette volna, de csak rendelni lehetett...”.

A házra is költenie kellett. „két hete adott ezer forintot a ház hátsó falá- nak teljesen új vakolására”, az ajtók felújítása és a szobák festése még fo- lyamatban volt. A család tervei között szerepelt egy hálószobabútor is, de ezt csak a következő évben tudják megvásárolni, mert előbb még a háló- szobát kell kialakítani. „A hat fehér malacot, szánják erre a célra.” A gaz- da felesége arra tett ígéretet, hogy „úgy meghizlalja őket, hogy háromnak az árából is futni fogja a hálószoba. A másik hármat pedig úgy osztják el, hogy kettőt levágnak, egyből pedig anyakocát nevelnek. Hogy ne kelljen többé fizetni a kismalacokért. Mert ez a hat 2400 forintba került.”¹⁸¹

Az egyénileg gazdálkodók eredményeit mutatta be a „Falurádió” Ko- vács Jenő tízholdas gyáli gazda tevékenységén keresztül az 1954. no- vember 22-én hétfőn kora reggel elhangzott adásban. „Mostanában egy- re többet gondolkodom arra, hogy mennyire kellett már a párt és a kormány múlt évi decemberi határozata. Ez a határozat világosan megszabta: milyen úton járunk mi dolgozó parasztok, hogy mielőbb megteremtsük a virágzó mezőgazdasági termelést” – nyilatkozta Kovács Jenő. Majd arról beszélt, hogy a községben „még mindig az a hiba, hogy sokan nem értik: ahhoz, hogy földjeink többet termeljenek, ahhoz több trágya kell, tehát az a helyes, ha a mostaninál több állatot tartunk. A legértékesebb az istállótrágya, a szarvasmarha adja. Ez régi igazság és mégis, Gyálon kevés a tehén. Van olyan dolgozó paraszttársam nem egy – mondta –, akinek hat-nyolc; vagy tíz-tizenkét holdja van, de tehenet nem tart – s még lovat sem. Így aztán nem is lehet jövedelmezően gazdálkodni.”

¹⁸¹ Falurádió. Akad helye a pénznek. (Egy egyéni gazda beruházásai.) 1954. no- vember 12. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. november 12. 5:30–5:59.

A gazda megosztotta terveit a hallgatókkal. A jövőben a meglévő állatállományát kívánja fejleszteni egyrészt a saját állatainak tenyésztésével, másrészt vásárlással. „Tehenem, a 14 literes Cifra mellé jövő tavaszra egy új tehenet szeretnék venni. Mégpedig olyat, amelyik törzskönyvezett, vagy legalábbis alkalmas lesz a törzskönyvezésre. Az ilyen tehénnek ugyanis nagyobb az értéke, az utódai is nagyobb becsben állnak s több pénzt is lehet érte kapni, ha az ember vásárra viszi.”

Az állattartás mellett gazdaságában a növénytermesztést is bemutatta. Egyaránt termesztett kalászosokat, kapás- és takarmánynövényeket is. A jó termés – mint mondta – a szerves trágya mellett az időben elvégzett szakszerű talajmunkáknak és a „gondos növényápolásnak” is köszönhet. Az eredmények magukért beszéltek: „az idén alig három holdról több mint hetven mázsa kukoricát törtem le. A beadásom ebből csak három mázsa 29 kiló volt, mert a korai sertésbeadás révén két mázsa 20 kilót elengedett az állam. Így hát van szemestakarmányom bőven. A szálaltakarmány termésem is jó közepes volt. Egy holdról húsz mázsa lucernát gyűjtöttem be, a 300 négyszögöl lóherém hat mázsát adott, a másfél holdnyi rétemről 20 mázsa szénát kazlaltam be. Az 500 négyszögölnyi takarmányrépám 140 mázsát termelt, két hold burgonyából pedig mintegy hetven mázsa krumplit szedtem fel. A krumplival nem igen vagyok megelégedve, de azért így is jó tíz mázsa apró szemű burgonyát válogathatok ki a jószágnak.”

A gazda jó tanácsként azt üzenté társainak, láthatták példájából, hogy érdemes komolyan foglalkozni a takarmánytermesztéssel, mert, ha a takarmányt meg kell vásárolni, az elviheti a gazdaság hasznát. „Olcsón és gazdaságosan úgy lehet jószágot tartani minél többet, ha az ember annyi takarmányt termel, hogy abból a szaporulatnak is kiteljen.” Felhívta a figyelmet az időjárási tényezőkre is, azokkal is számolni kell a gazdáknak.

A mintagazda beszámolt arról is, hogy az „állat és állati termékek beadásával” is rendben van, és korábban is mindig teljesíteni tudta kötelezettségeit.

A riport végén még egyszer hangsúlyozta az állattartás fontosságát: „érdemes tehenet, sertést, aprójószágot tartani, mert az a fáradság és munka, meg takarmány, amit ebbe befektetünk, bőségesen visszatérül. A földek jobban teremnek, bőségesebben jut tej, tojás és hús is.”¹⁸²

¹⁸² Falurádió. Érdemes állatot tartani. Elmondja Kovács Jenő tizenegy holdas gyáli dolgozó paraszt. 1954. november 22. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. november 22. 5:30–5:59.

A MEZŐGAZDASÁGI KIÁLLÍTÁS

A mezőgazdaságban végbement változások eredményeit mutatta be 1954 őszén a Városligetből az Albertirsai útra költözött – s mai is ott működő – kiállítás és vásár. A standokon az előző évekhez hasonlóan, de nagyobb területen vonultatták fel a szép és jó minőségű árukat, a termékbőséget jelezte az 500 kilós hízó is, amelyet a kiállítás végén ki-sorsoltak. A mezőgazdaságban végbement változást érzékeltették a látogatók.

A „Falurádió” augusztus 23-i, kora reggeli adásában számolt be az előkészületekről: „55 k. holdon területében megkétszereződve, újonnan épült, hatalmas befogadóképességű kiállítási csarnokkal gazdagodva nyílik meg a Vásárváros az ország minden részéből érkező látogatók tízezrei előtt. Mezőgazdaságunk őszi színpompás seregszemléje méreteiben és tartalmában felülmúlja a hazánkban eddig megrendezett országos mezőgazdasági kiállítások méreteit. Legjobb állami gazdaságaink, termelőszövetkezeteink, egyénileg gazdálkodó parasztjaink soha nem látott szorgalommal készültek a kiállításra. A számszerű növekedés az-zal is magyarázható, hogy az új kormányprogram óta lényegesen megnőtt a termelési és tenyésztési kedv mezőgazdaságunk minden területén. A 60 egynéhány állami gazdaságon, 300 termelőszövetkezeten és 30 gépállomáson kívül, több mint 600 egyénileg gazdálkodó dolgozó paraszt állítja ki kiváló tenyészállatait és olyan terményeit, amelyekből kimagasló terméseredményeket értek el.”

A műsor készítője a kiállítás bejáratától haladva mutatta be a már nagy részben elkészült pavilonokat, a lovasbemutatóra kialakított pályát, a szabadtéri előadásokra alkalmas színpadot és filmszínházat, a sportpályát, vendéglők egész sorát és a közkedvelt lacikonyhákat. A kiállítás területén a csarnokokat, pavilonokat „művészi” szobrok, domborművek díszítették. A főépületben kapott helyet a gépesített mezőgazdaság fejlődéseit bemutató installáció. Az egyes csarnokok falain pedig szemléltető és oktató grafikai munkák mutatták a „termelés és terméshozam növekedését, a minőség fokozatos emelkedését”.

A kiállítás távolabbi részeiből a riporter bemutatta a méhkaptárak sorát, az illatozó virágok hatalmas tábláit, amely vidám hangulatot kölcsönzött a vásári forgatagnak.

Sok gazda csodálta meg az „ötemeletes” keltetőgépet, amelyből „kibújt naposcsibék cérnahanagú kórusa menekül a műkotlós alá; vidám kutyacsaholás hallatszik az idomított kutyák műkotorékversenyénél; a

vakító fehér baromfiólak árnyából harci kakas hívja ki páros versenyre a kiállítás legfeketébb orrú levegőbe bődülő bikáját”.

A kiállító gazdák büszkén mutogatták állataikat a látogatóknak. Például Jónás Gábor is, aki 5 holdon gazdálkodik, elhozta a kiállításra a „22 liter tejet adó 13 éves” tehenét. A jól tejelő „orrát nyalogatva pislant oldalt a fotóriporterek pergőtüzében a 15 hónapos üszőborjára és a szépen fejlődő, most három hónapos bikaborjára”.

A látogatók tömegei hosszú időt töltöttek a „tehen és lóistállók, karámok és ólak környékén. Az ország legkiválóbb tenyészállatai közül mintegy 600 tenyészbika és tehen – köztük 200 egyéni gazdálkodó – csaknem 700 sertés, ugyanannyi juh, 880 baromfi és 300 tenyészló került kiállításra és egy részük vásárra.” A több mint „2800 tenyészállat között folyik a verseny az I., II. és III. díjért és egyéb kitüntetésért”.

A műsorban bemutatták Rom Sándort, aki a nádudvari Petőfi Termelőszövetkezet „kitüntetett” sertésgondozója. Mint elmondták az ő szakértelmének köszönhető, hogy a téesz „ebben az évben lefiasztatott 58 db kocát, a született malacok száma 368, amelyből leválasztottak 365 db-ot”.

A balmazújvárosi Vörös Csillag téesz a juhtenyésztésben ért el kiemelkedő eredményt. Mint mondták, „260 leellett anyától 316 bárányt nyertek, ebből 56 iker volt. A téesznek juhtenyésztésből eredő bevétele 200 876 Ft. Egy-egy anya után átlagban 5,7 kg egy-egy kos után pedig 8,9 kg gyapjút nyertek.”

Az egyénileg dolgozó gazdák közül Justyák Sándort kereste meg a műsor riportere. Justyák egy hold saját tulajdona mellett még négy hold földet bérel. A földművelés mellett szakértelemmel gondozza állatait is. Ennek eredménye, hogy „tehene 28 litert adott két fejésre”.

Az állattartás eredményei mellett a növénytermesztés „kiváló” eredményeinek példái sem maradhattak ki a műsorból. „Az állami és kiséreti gazdaságok, a téeszek és egyéni dolgozó parasztok egymásra licitálnak az eredményekkel.” Az egyik legjobb eredményt az őszi búza termelésében Mesterházi Ferenc érte el Győrfalun, az ő búzatermése 24 mázsa volt holdanként. A Kossuth téesz, Bolyban 22,9 mázsát, a Bábolnai Állami Gazdaság pedig 18,3 mázsát termelt kataszteri holdanként.

A kiállítás látogatói pihenésképpen beülhettek megnézni egy játékfilmet, a szakembereknek pedig szakfilmeket vetítettek a mezőgazdaság különböző ágazatairól. A filmek egyikén a földművelés történetét mutatták be a „kezdetleges faekétől a korszerű mezőgazdasági gépek tér-

hódításáig”. A film nézői megállapították, hogy a „gép a dolgozó paraszt legjobb és leghűbb barátja...”¹⁸³

Az országos Mezőgazdasági Kiállítás zárásáról és az eredményekről szintén beszámolót készített a „Falurádió”, amely 1954. október 1-jén hangzott el. A kiállítás látogatottságát és sikerét jól mutatta az elfogyasztott ételek mennyisége. A kiállítás legnagyobb éttermében „3000 kg sertéshús, 1600 kg ponty, 2400 liter bor, 25 000 üveg mandarinszörp és 100 000 liter sör fogyott el”¹⁸⁴

Az ünnep után a hétköznapiak következtek, a kedvező változások folytatódásának reményével.

A HAZAFIAS NÉPFRONT MEGALAKULÁSA ÉS A TANÁCSVÁLASZTÁS PROPAGANDÁJA A RÁDIÓ DOKUMENTUMAIBAN – 1954

Az 1953-as új kormányprogram végrehajtása során Nagy Imre és a Rákosi-csoport ellentéte egyre élesedett. Ezt jól érzékelték Moszkvában is.¹⁸⁵ Az MDP III. kongresszusán (1954. május 24–30.) Nagy Imre

¹⁸³ Falurádió. Mit láthatunk a mezőgazdasági kiállításon. 1954. augusztus 23. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. augusztus 23. 5:00–5:30.

¹⁸⁴ Falurádió. Színek és számok a most zárult Mezőgazdasági Kiállításról. 1954. október 1. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. október 1. 5:00–5:30.

¹⁸⁵ A párt vezetőségében kialakult irányzatok közötti vita eldöntése Moszkvára hárult. A május 5-i találkozón a szovjetek Rákosit és Nagy Imrét is egyaránt bírálták. Hruscsov kiemelte, hogy „hiányzik a kölcsönös megértés” a két politikus között. „Rákosi elvtárs Berija provokációjával magyarázza a hibák éles felvetését és azt hiszi, hogy miután Beriját agyonlőttük, agyon kell löni a kritikát is.” A másik oldalon pedig „Nagy elvtárs végtelbe esik. Ő helyesen bírált, de nem helyes csak a hiányosságokat látni és csak erre irányítani a párt figyelmét, hanem helyesen kell értékelní az elért eredményeket is.” Hruscsov azt is felvetette, hogy „meg kell gyorsítani az ártatlanul elítéltek szabadlábra helyezését és rehabilitálását. Mert maguknál egy sor embert ártatlanul tartóztattak le és ítélték el, igaz, hogy egyik-másikra innen kaptak ösztönzést... Rákosi elvtárs azért nem nyúl bátran ezen kérdésekhez, mert az ítéletekhez neki is köze volt. Nagy elvtárs viszont azért csinálja ezt bátrabban, mert ő nem adott utasítást a letartóztatásokra. A hibákat okosan kell felszámolni, hogy ne maradjon folt sem Rákosi elvtárs nevéen, sem a Központi Vezetőségén.” A moszkvai találkozón lehangzottakról Rákosi a PB május 6-i ülésén számolt be, amelyet a tesztület elfogadott (MOL-M-KS 276. fond. 53/173. ö. e.). *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 273. o. A Moszkvában történtek azonban a két politikus közötti ellentétet nem oldották meg. Mindezt bizonyítja a népfrontválasztások

beszédében a pártvezetés problémáinál is nagyobb hangsúllyal emelte ki az államigazgatás és a tanácsok feladatait; s egy új alapokon szerveződő, a korábbi függetlenségi népfronthoz hasonló létrehozását.¹⁸⁶ Természetesen ez utóbbi is a lakosság „aktív rétegeit” képviselné az új kormányprogram megvalósítása érdekében. A népfront – Nagy Imre elképzelése szerint – biztosítaná a kormány támogatását, és a tömegek beleszólását az ország ügyeinek alakulásába. A Magyar Rádió propagandájának ehhez az ellentmondásos helyzethez kellett igazodnia. A feladat jelentőségére utal, hogy a rádió vezetői „információs értekezleten” tárgyalták 1954. július 13-án a tanácsválasztással kapcsolatos feladatokat. Az előadó Szendrő Sándor, a Rövidhullámú Osztály vezetője volt. A Rákosi és Nagy Imre között feszülő ellentétekből fakadó bizonytalanságra utalt maga a dokumentum szövege is: „Még ebben az évben tanácsválasztások lesznek, ezt az információt általában nem kell nagyon szélesen kivinni, de szükséges, hogy az Agit. prop. osztályon a riporterek is tudjanak róla. A Politikai bizottság két alkalommal foglalkozott a tanácsválasztás kérdésével, leszögezte, hogy a legfontosabb alapelv az, hogy biztosítani kell a tanácsoknak az önkormányzatát, azt, amiről Nagy Imre elvtárs a kongresszuson is beszélt, hogy a falun olyan vezető ereje legyen a közigazgatásnak és a falu élén olyan tanácsok álljanak, amelyek a dolgozó nép teljes bizalmát élvezik. Az országgyűlés az egész tanácsok kérdését meg fogja vitatni. A tanácsok alárendelésének, egész irányításának és összetételének a kérdésében hibák voltak és ezt meg fogják válaszolni. Valószínűleg, hogy a tanácstagok létszáma, amely jelenleg 200 ezer, 50%-kal csökkenni fog. Egyedül budapesti viszonylatban lesz emelkedés.”

előtt a *Szabad Nép* 1954. október 25-i számában megjelent cikk. Nagy Imre: A Központi Vezetőség ülése után. 1954. október 20. A cikkben Nagy Imre miniszterelnök a helyzetnek megfelelően „radikálisnak és programadónak tünt” még mindig a „Politikai Bizottságban gondolkodott”. Méltatta a gazdaságban elért eredményeket, de ugyanakkor nyilvánosságra hozta a háttérben húzódó ellentéteket, amelyek akadályt jelentenek a kormányprogram megvalósításában.

<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/nikpvezs.htm> (2015. október 20.)

Lásd erről még Rainer M. János: *Nagy Imre Politikai életrajz 1953–1958*. Második kötet. Budapest, 1999. 1956-os Intézet. 104. o.

¹⁸⁶ A kongresszus jóváhagyta Nagy Imre beszámolóját. „Az államigazgatás és a tanácsok feladatairól és az abban megjelölt feladatokat a párt tevékenységében irányelvnek tekinti.” *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 274. o.

Az értekezleten a jelölésről is beszéltek, amely a „Népfront keretében fog lezajlani. Jelölő gyűlések lesznek és itt mindenkinek joga lesz jelölni. Jelölő lista alapján történik a választás, mely ebben a részében a pártértekezletek választásához fog hasonlítani. Ez is azt mutatja, hogy a választás demokratikus jellegű lesz.”

A dokumentumban azt valószínűsítették, hogy a választások „előtt és alatt nagyon komoly harc fog kialakulni falun és ezzel kapcsolatban meg kell tenni a szükséges lépéseket ahhoz, hogy az ellenség ne tudjon behatolni erre a területre”. Ennek egyik biztosítékát abban látták, hogy a „Népfront bizottságoknak kell majd helyben hagyni a javaslatokat. Mindig egy fokkal magasabb bizottság hagyja helyben a javaslatot.” A választási csalások és visszaélések megakadályozását már a területi választási bizottságok fogják garantálni, azzal, hogy felelősséggel készítik elő és választják majd ki a szavazatszedő bizottságok tagjait. Hangsúlyozták, hogy ennek szervezési munkáit már el kell kezdeni, mert nagyon nagy feladatot jelent.

A választójoggal kapcsolatban hangsúlyozták, hogy „minden 18 éven felüli állampolgár választható és választó. A kizárási okok maradtak a régiek¹⁸⁷ plusz még hozzájön a kitelepítettek és az internáltak.” A szavazással kapcsolatban fontos információ volt, hogy vidéken „három szavazólapon”, a városokban „kettő szavazólapon” történik majd a voksolás. „Falun egyszerre választják meg a saját körzeti tanácsot, a járási tanácsot, és a megyei tanácsot. Városban a helyi tanácsot és a városi tanácsot. A jelölésnél, aki eléri az 50 százalékot a szavazásban, az meg lesz választva. Ahol a szavazók 30 százaléka kéri az illető visszahívását, vagy leváltását, itt hat héten belül pótválasztást kell tenni. Ez [a] gyakorlatban úgy néz ki – hangzott el az értekezleten –, hogy majdnem

¹⁸⁷ 1953. évi II. törvénycikk az országgyűlési választásokról szóló jogszabályok módosításáról. Az 1945. évi VIII. törvénycikk, valamint az országgyűlési választásokról szóló 1947. évi XXII. és 1949. évi IX. törvénycikkek rendelkezései az Alkotmánynak megfelelően a jelen törvényben foglalt módosításokkal kell alkalmazni. Választójoga van minden magyar állampolgárnak, aki 18. életévét a választás évének január hó 1. napja előtt betöltötte. Nincs választójoga annak, aki a közügyektől eltiltásra szóló ítélet hatálya alatt áll, büntett miatt szabadságvesztés büntetését tölti, vagy előzetes letartóztatásban van, rendőrhatalom alá tartozó őrizetben, vagy rendőri felügyelet alatt van, elmebeteg – tekintet nélkül arra, hogy gondnokság alatt áll-e, vagy sem. Törvények, jogszabályok a CompLex Kiadótól. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8390> (2015. október 20.) A választójogi törvény módosításának azért volt jelentősége, mert 1950 elejétől megnőtt a politikai foglyok és a munkatáborokba internáltak száma.

minden napra esik egy pótválasztás az országban.” A választások történetét tekintve ilyen jellegű „még sem a Szovjetunióban sem a többi népi demokratikus országban nem volt, egyedül csak nálunk valósul meg először”.

A tájékoztató szerint a választásról szóló tervezet „két hét múlva megjelenik a sajtóban [...] és országos vita indulhat meg ebben a kérdésben. Nemcsak a pártlapokban, hanem a rádión belül is, a rádió műsorában is vitákat és javaslatokat kell közölni. Jelenleg a legfontosabb feladat a 900 ezer ember kiválasztása utána a jelölések és a gyűlések előkészítése. Ez a munka mind hatalmas politikai munkát jelent. Általános elv, hogy a munkáosztály és értelmiség arányát emelni kell.”

Az értekezleten kiemelték, hogy „feltétlenül fel kell figyelni arra, hogy az ellenség, ha igyekszik valamit elérni ebben a munkában, azt fogja tenni, hogy vagy tanácselnöknek, vagy titkárnak fogja javasolni saját embereit. Itt lesz fontos feladatuk a pártszervezeteknek.”

A rádió feladata pedig – mondták –, hogy előkészüljünk a vitára. Még meg kell beszélni majd azt, hogy milyen formában kell ezt a feladatot [...] előkészíteni. Valószínű, hogy a rádió a faluban széles körben bizalmat vívott ki magának és ezért sok kérdéssel, javaslattal fognak a rádióhoz fordulni. Ezzel kapcsolatban a Levelezési osztálynak komoly és fontos feladata lesz.”¹⁸⁸

A rádió hírei között 1954. augusztus 13-án figyelemre méltó kezdeményezésként hangzott el: „A magyar politikai, társadalmi, kulturális, tudományos és egyházi élet vezető képviselői a parlament épületében értekezletet tartottak, amelyen megállapodtak abban, hogy a népi demokrácia nagy célkitűzéseinek megvalósítása érdekében egy, az eddiginél szélesebb alapokra támaszkodó új Népfontra van szükség.” Megállapodtak abban, hogy az új népfront elnevezése Hazafias Népfront legyen. Előkészítő bizottságot hoztak létre és az alakuló kongresszus idejét 1954 októberére tervezték.¹⁸⁹

A népfrontválasztások propagandájának fontosságát jelezte az is, hogy a rádió választási tervet készített, annak tartalmát az 1954. szeptember 9-ére összehívott Kollégiumi ülésen tárgyalták. A dokumentum egyik bizonyíték arra, hogy a rádió vezetése összességében támogatta

¹⁸⁸ Jegyzőkönyv, felvétel az 1954. júl. 13-án megtartott információs értekezleten. 1954. július 13. Információs értekezletek jegyzőkönyvei és határozatai 1954. július–szeptember. MTVA KI. TD-280/23. 87. doboz.

¹⁸⁹ Hírek. 1954. augusztus 13. MTVA KI. Adásba ment: 1954. augusztus 13. 16:30. 177. doboz.

Nagy Imre kormányprogramjának megvalósítását és a miniszterelnök politikai megerősödésére számított a népfront választások eredményétől. A tervben az agitációs munka legfontosabb feladatait pontokba szedték. Ezek között az első pontban szerepelt, „tudatosítani, hogy a tanácsválasztás – Népfront választás. Ennek érdekében el kell érni – műsorainkban minden réteghez szólva – az egész társadalom, politikai aktivizálását az MDP III. kongresszusa határozatainak szellemében. Külön gonddal kell foglalkozni – írták – a Népfront lényegével, szerepének megmagyarázásával, megmutatásával. Meg kell értetnünk, hogy a népfront nem alkalmi választási szervezet, hanem mint a nemzeti népi egység kifejezője egész további gazdasági, politikai és kulturális munkánkat elősegítő, a legszélesebb tömegeket átfogó társadalompolitikai szerv.”

A második pontban kiemelték, hogy az agitációnak és a propagandának „segítséget kell nyújtania a helyi tanácsok további erősítéséhez és tömegkapcsolatai megjavításához”. A rádió műsoraiban „népszerűsíteni kell a tanácsok négyéves munkájának eredményeit és a jól dolgozó tanácstagokat”. Fel kell lépni, „olyan hangulatok, nézetek ellen, amelyek a különben rátermett, de az állam iránti kötelesség teljesítését számon kérő tanácstagok (VB-tagok) megválasztása ellen irányul”. De fontos rámutatni a tanácsok mulasztásaira és hibáira is.

A harmadik pont a tanácsválasztást előkészítő agitáció teendőit határozta meg. Az erre vonatkozó adásokat úgy kell megszerkeszteni – írták –, hogy azok „szorosan kapcsolódjanak a napi feladatokkal és növelje a termelési aktivitást. Ezt a munkát nem mechanikusan, bántóan, hanem az erre vonatkozó anyagok gondos előkészítésével, lehetőleg munkások és parasztok megszólaltatásával kell” elvégezni.

A negyedik programpontban kiemelték, hogy a műsorok tükrözzék a „választás demokratizmusát, s azt, hogy milyen alapvető feladatnak” tekinti a rádió a „nemzeti-népi egység erősítését”. Azt sem szabad megengedni, hogy „különböző szektárius” jelenségek lépjenek fel („egyéni paraszt ellenesség, értelmiségi, kispolgár-ellenesség”).

Az ötödik pont a békeharc és a választás jó eredményének összefüggésére hívta fel a figyelmet.

A hatodik pont propaganda feladata a helyi kezdeményezések segítése, amely azok többszöri ismertetésével valósulhat meg.

A hetedik feladat, hogy a rádió adásaiban nyomatékosan mutasson rá, tanácstagokat „személy szerint választják”. A jelölteket a „társadalom minden rétegéből” népszerűsíteni kell, a „rég jó bevált és erélyes tanácstagokat, valamint az új jelölteket egyaránt”.

A választási terv végén általános feladatként leírták, hogy a választási időszakban a rádió műsorainak agitációja „minél szélesebb körű legyen, minden réteghez, mindenfajta érdeklődésű emberhez” szóljon. A műsorokban „minél több munkást, dolgozó parasztot, értelmiségit, nőt és fiatalt” szólaltasson meg. „Mondják el véleményüket, lássák el tanácsaikkal jelöltjeiket, javaslataikkal segítsék eredményesebbé tenni” a tanácsok munkáját. „Egyszerű, világos, de annál meggyőzőbb érvekkel lelkes, optimista bizakodó hangulatot teremtve kell harcolni a tanácsválasztások sikeréért.”¹⁹⁰

Az 1954. szeptember 11-ére összehívott információs megbeszélésen a Népfront Kongresszus előkészítésével kapcsolatos adások feladatait tárgyalták meg. Hartai László elnökhelyettes tartott tájékoztatást a kongresszussal és a népfrontválasztással kapcsolatos információkról, s ezek, természetesen, meghatározták a rádió propagandáját is. Elmondta, hogy a kongresszus összehívása előtt egy „kiáltvány” jelenik meg, amely tartalmazni fogja a Népfront Kongresszus feladatait. Ezzel egy időben „meg fog jelenni egy kommuniké – mondta –, amely felhívja a figyelmet a Népfront előkészítő bizottságok megalakulására és javaslatot tesz arra, hogy a Népfront Kongresszus ideje X. 23-a legyen.” Az előkészítő munkák eddig csak „pártvonalon” történtek, most mindezt átvette az „előkészítő bizottság”. A előzetes tájékoztatás szerint a kongresszust a „sportcsarnokban tartják meg 2200 résztvevővel”.¹⁹¹

A rádió elnökhelyettese arra is felhívta a figyelmet, hogy a *Szabad Népb*en erre vonatkozó vezércikk megjelenése utáni héten „fel kell dolgozni a rádióban is.” Az ezzel kapcsolatos feladata a rádiónak, az lesz, hogy ismertetnie kell a lap vezércikkét, és az „alapján nagyon komolyan bekapcsolódni a Népfront Kongresszus előkészítésébe, a különböző tömegszervezetek nyilatkozatait közölni kell. A legkülönbözőbb társadalmi rétegekből meg kell szólítani tudósokat, művészeket, üzemi, hivatali dolgozókat stb.”

A népfrontválasztással kapcsolatban elmondta, hogy a „Népfrontnak az a célja, hogy a munkásosztály és a párt vezetésével széles pártonkívüli hazafias tömegeket vonjon be a népünk előtt álló nagy feladatok megoldásába. [...] 1949 tavaszán alakult meg a hazafias függetlenségi Népfront, amely mozgalommá azonban nem fejlődött. Amikor a többi

¹⁹⁰ A Rádió választási terve. Kollégiumi ülés. 1954. szeptember 9. MTVA KI. TD-313/9. 9. doboz.

¹⁹¹ A Hazafias Népfront Kongresszust az Erkel Színházban rendezték meg (S. I.).

demokratikus párt megszűnt, akkor a Magyar Függetlenségi Népfront is fokozatosan megszűnt. Utána az volt a helyzet, hogy nem volt olyan szervezet, amely egyesítette volna soraiban minden demokratikus gondolkodású embert. A Népfront háttérbe szorult, nem töltötte be azt a szerepet, amelyet kellett volna. A Népfront csupán a választások idején létrejött szervezet volt, ezért van most szükség olyan szervezetre, amelybe minden hazafi bekapcsolódhat.”

Hartai emlékeztetett: a „III. pártkongresszus rámutatott arra, hogy a népi demokrácia mostani szakasza új tartalmat, új lehetőséget ad a népfrontnak. [...] A párt és a kormányhatározatok végrehajtása csak a legszélesebb tömegek részvételével valósulhat meg. Ezért jött létre az új szélesebb alapon alakuló Népfront. Az új Népfront vezető, irányító ereje pártunk, élén a munkásosztály. Küzd a közömbösség a vélemény nélkülség ellen. Segíti a politikai kérdések népszerű megtárgyalását a tömegek között. A Népfrontnak egy tömegmozgalommá kell szélesülnie, ahol szabadon érvényesül a dolgozók kezdeményezése. A Népfront társadalmi és politikai alapon a munkás paraszt szövetség.” Feladata – folytatta –, hogy „fokozott tevékenységet” fejtsen ki „elsősorban falun a dolgozó parasztság politikai aktivitásának emelésével. Továbbá a középrétegek, a városi kispolgárság, tisztviselői körében.” A népfront akkor tud kiteljesedni, ha mindenki számára világos lesz jelentősége.

A népfrontról azt is fontos tudni – hangsúlyozta Hartai –, hogy „nem tömegszervezet, hanem széles tömegeken nyugvó társadalmi politikai mozgalom. A Népfront, mint a népi nemzeti egység kifejezője kapcsolja össze a tömegszervezeteket. Szélesebb az eddigieknél befolyása is, hatása kiterjed az ezen kívül álló hazafias tömegekre is. A Népfront a párt köré tömöríti, körül veszi a pártot, szélesíti a tömegbefolyást. [...] a lakosság közvetlen problémáival is fog foglalkozni, továbbá a helyi erők feltárásával, hagyományok ápolásával, termelési kedv növelésével. Politikai aktivitás növelésével. Gyűléseket fog tartani kül- és belpolitikai, mezőgazdasági kérdésekről.”

A népfront további feladatait sorolta Hartai, amelyek között szerepelt a „hazafiság ápolása, népek közötti barátság, nagy nemzeti ünnepek előkészítése”. Az új mozgalom „összetételében szélesebb és demokratikusabb”, mint elődje, a Függetlenségi Népfront volt, „össznépi tömegfront lesz”.

Az értekezleten elhangzottak tükrében Hartai javasolta, ezzel is támogatva a Nagy Imre ígérte fordulatot, hogy a népfront „politikai céljának és jelentőségének megfelelően nézze meg minden műsorosztály,

hogy hogyan és milyen műsorokat készítené a legszélesebb Népfront számára”.¹⁹²

A „Hírek” 1954. szeptember 24-én délben elhangzott összefoglalójában a *Szabad Nép* „Az új tanács törvény valóra váltásáért” című cikkéből idézett. „Három Nagyfontosságú törvényt fogadott el az országgyűlés [...] ülészaka. Az alkotmány módosításáról szóló törvény félreérthetetlenül hangsúlyozza tanácsaink államhatalmi jellegét; a tanácsokról szóló új törvény tanácsaink felépítésének, működésének rendjét határozza meg; a tanács tagok megválasztásáról szóló törvény pedig messzemenően kiszélesíti választási rendszerünk demokratizmusát.” A megszavazott törvények célja: „tanácsaink megszilárdítása, s ezzel államhatalmunk erősítése az MDP III. kongresszusának útmutatásai alapján”.

„Az új tanács törvény megalkotása a nép tevékeny közreműködésével” történt. Mindez bizonyítéka – idézték tovább a lapot – „népi államunk széles demokratizmusának, amely a dolgozók százezreit áthatja a közügyek, saját ügye iránt”. A törvénytervezet vitájáról a lap alapján elmondták, hogy a párt és a kormány „helyesen járt el”, amikor egy ilyen nagy jelentőségű döntés előtt a dolgozók széles tömegeinek „véleményét kérte ki, egy ilyen nagyfontosságú, a dolgozók mindennapi életével oly szorosan összefüggő törvény megalkotásához”.

A lapot idézve hangsúlyozták, hogy a tanácsok feladata az lesz, hogy gyakorlatban valósítsák meg a „nép alkotta törvényt. Ez pedig csakis akkor lesz lehetséges, ha ebben a munkában az eddignél jobban támaszkodik [...] a dolgozó milliókra.”¹⁹³

Az új népfront megalakulása kiemelt témája lett a rádiónak. A híradások hitelét tudományos elemzésekkel is igyekeztek alátámasztani. Ezt szolgálta az 1954. szeptember 24-én elhangzott előadás. Szabó Imre akadémikus szólalt meg: „Népfrontok a népi demokráciákban.” Az ismertetés szólt a harmincas években a fasiszmus ellen létrejött népfront mozgalmakról, kiemelve a bolgár hazafias front példáját; majd a népi demokráciákban a felszabadulás után jelentkező, a tisztességes embereket összefogó népfrontot tárgyalja a szerző. Amikor pedig a népi demokráciák a szocializmus építésének útjára léptek, a népfrontok összefogták a „dolgozók legszélesebb köreit. [...] Benne a kommunisták vezetésével csatasorba állnak a nemzet legjobbjai.” Napjainkban – írta a

¹⁹² Jegyzőkönyv az 1954. szept. 11-én megtartott információs megbeszélésről. 1954. szeptember 11. MTVA KI. TD-280/23. 87. doboz.

¹⁹³ Hírek. 1954. szeptember 24. MTVA KI. Adásba ment: 1954. szeptember 24. 12:00. 179. doboz.

szerző – a Hazafias Népfrontnak a tanácsválasztások során mutatkoztak alapvető feladatai. Így például a „Népfront állítja a jelölteket, akik az egész dolgozó nép jelöltjei”.¹⁹⁴

A belföldi hírósszefoglalók egész sora foglalkozott a jelölőgyűléseken megválasztásra kerülhető tanácstagokkal, így az MTI 1954. október 21-én kora délután készített kiadása is. Itt arról számoltak be, hogy az országban „naponta több száz tanácstag-jelölőgyűlés zajlik le és a gyűlések szinte napról napra népesebbek, aktívabbak”. Sok helyen előfordult, hogy több személy is jelölést kapott, a dolgozók „élénk vita során” döntötték el, ki a legmegfelelőbb, a legrátermettebb. Példaként Domaháza község 12-es választókerületében jelölt Kanta Jánost jelölték tanácsagnak. A felszólalók a jelöltet „derék, becsületes embernek ismerik [...], de még sem olyan embernek, aki sokat törődne a közügyekkel”. A választók azt is bátran elmondták, hogy a kerületükben szinte csak földműveléssel foglalkozók laknak. A jelölt pedig iparos ember – ács-mester – volt. Ezért úgy gondolták, hogy az érdekeiket „jobban tudná képviselni egy földműveléssel foglalkozó tanácsag. Ezért a választók inkább Kispál Jánost javasolták, aki „dolgozó paraszt”. Kispál „bár nem volt tanácsag, eddig is szorgalmasan részt vett a tanácsuléseken, s nem egyszer felszólalásával, javaslataival segítette a soron következő mezőgazdasági munkák kellő időben való elvégzését. Szívesen adta kölcsön szekerét [...] szomszédainak, amikor sürgetett a munka, s ő már végzett a behordással.” A jelölőgyűlés végül Kispál János jelölését fogadta el.

A korábbi évekhez képest az emberek bátran mondták el véleményüket a jelöltekről, és döntöttek arról, hogy ki a legmegfelelőbb személy arra, hogy az érdekeiket képviselje. Domaháza egy másik választókerületében is hasonló eset történt. A választókerületben sokan Pintér Kálmán gazdálkodót jelölték, a többségnek azonban Holló József fiatal gazda volt a jelöltje. Holló – mint mondták – sok gazdának „példát mutathat a beadásban, a mezőgazdasági munkában és az adófizetésben is”. Olyan embert akartak a tanácsba küldeni, „aki eddig is példát mutatott, s ha tanácsag lesz, minden bizonnyal még inkább megállja a helyét”. A gyűlés itt is a második jelöltet fogadta el.

A Szabolcs megyei Kemece község 8-as számú választókerületének szavazói az Állami Gazdaságban és a Szabadság Termelőszövetkezetben dolgoztak. Ebben a körzetben nem volt vita a jelölt személyéről.

¹⁹⁴ Szabó Imre: Népfrontok a népi demokráciákban. 1954. szeptember 24. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1954. szeptember 24. 17:40–18:00.

Mindenki Tóth Józsefet, az Állami Gazdaság segédagronómusát támogatta. Az elhangzott vélemények nagyon pozitívak voltak. Tóth József még fiatal volt, de már jelentős szakmai tapasztalattal rendelkezett. Elmondták róla, hogy „szereti az igazságot és bátran megmondja a véleményét”. A településen már gyermekkorától ismerték, már akkor is „kitűnt szorgalmával, tanulékonyásával. A múltban persze nem volt alkalma arra, hogy tanuljon – mondták –, de most élt a lehetőséggel. Ismeri a környék szinte minden családjának gondját, baját, biztos, hogy nem csalatkozunk benne.”

Ugyancsak vita nélkül zajlott a jelölés a Fejér megyei Seregélyesi községben. A megyei tanácsba Móder Mártonné országgyűlési képviselőt, a járási tanácsba Farkas Istvánt, a székesfehérvári járás párttitkárát, a községi tanácsba pedig ifj. Imre Mihályt, az Állami Gazdaság dolgozóját jelölték. A jelölőgyűlés az életrajzuk megismerése után minden jelöltet támogatott.¹⁹⁵

A „Hazafias Népfront Kongresszusára készül az ország” címmel készített összefoglalót az MTI a belföldi jelentések alapján szintén október 21-én a délutáni kiadásában. „Az elmúlt hetekben pezsgő, élénk politikai élet bontakozott ki szerte az országban. A népfront-bizottság működése nyomán dolgozóink tízezrei kapcsolódtak a közügyek intézésébe, új ötletek születtek, új kezdeményezések indultak el.” A települések népfrontbizottságainak „akcióprogramja mind azt bizonyította, hogy dolgozóink legszélesebb rétegei örömmel vesznek részt a népfront célkitűzéseinek megvalósításában és részt kérnek az ország építő munkájából.” A kongresszus küldöttei is aktívan készültek az új feladatokra és „ugyanaz mondható el a névtelen tömegekről is, akik nap-nap után újabb reális, megvalósítható ötlettel, javaslattal egészítik ki” a helyi népfrontbizottságok programját.

Az MTI összefoglalója részletes beszámolót készített a pécsváradi járás népfrontbizottságainak munkájáról. A járás tíz településén a népfrontbizottságok kezdeményezésére „nagyreszt társadalmi összefogással, saját erőből bekötő-utakat építenek a községek lakói, több iskolát, kultúrotthont tataroznak”. A járási kulturális központ megépítéséhez eddig „mintegy négyszázezer forint értékű társadalmi munkát ajánlottak fel a dolgozó parasztok”.

¹⁹⁵ MTI Belföldi Hírek. 1954. október 21. 14:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262. doboz.

A háromnemzetiségű Monyoródon község lakó is úgy gondolták, hogy „új levegőt hozott a Hazafias Népfront eszméje, célja”. A település – mint írták – eddig egy volt a járás községei között. A helyi népfrentbizottság fiataljai elhatározták, hogy „bevonják a politikai életbe, a község ügyeinek intézésbe az eddig még húzódozó idősebbeket is”. Kezdeményezésüknek komoly eredménye lett. A helyi könyvtárban megszervezték télre az új olvasókört, a település asszonyai a „régí népművészetet” élesztették fel, a kultúrotthon új vezetője kezdeményezésére pedig megszervezték a faluban az új színjátszókört. Újjászervezték a labdarugócsapatot, és a fiú- és lányröplabdacsapat szervezése a terveik között szerepelt. A fiatalok felajánlották, hogy társadalmi munkában bekötőutat építenek tavasszal, amely a jövő nyárra már összeköti a kis települést a „nagyvilággal”.

A megváltozott politikai helyzetben újra szót kaptak az egyház képviselői. Így elmondhatta a Vas megyei Ják község püspöki helynöke, Farkas Dénes is, mint a település küldötte, hogy mit vár a népfrenttől. „Megtisztelő és kitüntető érzés számomra, hogy Ják község, amelynek apátja vagyok, beválasztott a megyei népfrent bizottságba és országos küldöttnek is delegált. Minden erőmmel arra törekszem – mondta –, hogy ennek az előlegezett bizalomnak, amelyet a szombathelyi egyházmegye és az egész magyar katolikus egyház papjai irányít bizalomnak is érzek, eleget tegyek.” Elmondta, hogy „nagy várakozással” tekint a kongresszus elé, különösen azt a programot tartja fontosnak, amely „meghatározza és előrelendíti, tervszerűvé teszi” az országban a további munkát. A legfőbb célja az, hogy az ország előtt álló feladatok megvalósítást Vas megyében a „katolikus papság erőteljesen és készségesen” támogassa.

A népfrent küldötte volt Vas megyéből István Lajos főorvos, ki a vér-ellátó szolgálatnál dolgozott. Azt ígérte: „Részletesen akarok foglalkozni az egészségügyi problémákkal is, s természetesen azzal, hogy ezeket a felvetett kérdéseket hogyan lehetne, és hogyan kell megoldani.” Azt is el fogja mondani, hogy azért támogatja a népfrentmozgalmat, mert a „dolgozók kezdeményezésére támaszkodik, mert azt akarja, amit már rég akarunk, rég óhajtunk. Azt kívánom, legyen következetesség a szépen kidolgozott helyi programok megvalósításában, ne akarjunk gyors, szalmaláng-kampánysikereket elérni, hanem oldjuk meg folyamatosan a feladatokat...”

Csongrád megyéből arról számolt be az MTI tudósítása, hogy a népfrent kongresszusára megújultak a kommunista, még 1945-ben alakult Magyar Nők Demokratikus Szövetsége megyei szervezetei is. A szent-

esi asszonyok gyűléseken tettek javaslatot a helyi program kidolgozására. A tervek között szerepelt a hódmezővásárhelyi ligetben lévő romos épület felújítása, amelyet a gyerekek számára úttörőházként működhetne. Az épület helyreállításához már érkeztek is felajánlások, a Csomorkányi Téglagyár háromszáz téglát elkészítését vállalta. A pedagógusok és a „nagyobb tanulók”, pedig munkájukkal járulnak hozzá a ház rendbehozatalához.¹⁹⁶

A HAZAFIAS NÉPFRONT ALAKULÓ KONGRESSZUSA 1954. OKTÓBER 23–24.: NAGY IMRE UTOLSÓ POLITIKAI SIKERE

A Hazafias Népfront¹⁹⁷ alakuló kongresszusán a megnyitó beszédet Darvas József népművelésügyi miniszter tartotta. „Mi az új a Hazafias Népfrontban?” – tette fel a kérdést. A válasza épült egész mondandójára. A Hazafias Népfront az egész nép összefogója, nem csupán a pártok együttese. A közéletbe kívánja bevonni az addig passzív rétegeket is. Nevelője, szervezője, mozgósítója lesz „népünk politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális aktivitásának”. A népfront az ország előtt álló legfontosabb feladatokat kívánja megoldani. Kiemelkedően foglalkozik majd „az új szakasz politikájának, a kormányprogramban adott legfőbb teendőknél megvalósításával”. Az 1953. júniusi határozatokat tettek kell váltani. Miben jelentkezik ez? Az általános népjólét emelésében, a mezőgazdaság gyors fejlesztésében, az ipar átszervezésében, közszükségleti cikkek gyártásában figyelembe véve az ország adottságait, nyersanyagforrásait. A „túlhajtott” iparosítás ellen részletesen szólt Darvas József. Emlékeztetett, hogy a mennyiségi termelést a minőségnek kell követnie. Kijelentette összefoglalóan, hogy a „Hazafias Népfront egyik legfontosabb feladata, hogy minél szélesebb körben, az egész nép előtt ismertesse, a kormányprogram végrehajtásával kapcsolatos feladatokat, magyarázza ezek értelmét, összefüggéseit, jelentőségét, s mozgósítson mindenkit ezek végrehajtására”.

¹⁹⁶ MTI Belföldi Hírek. 1954. október 21. 17:40. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262. doboz.

¹⁹⁷ 1954. augusztus 31-én a Központi Vezetőség határozatot hozott a Hazafias Népfront megalakításának fontosabb elveiről és szervezeti feladatairól. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 285–294. o.

Ez utóbbi mondata Darvas, a Hazafias Népfront létrehozásának lényegét adja, hiszen az új népfront célja az 1953-as kormányprogram megvalósítása, a magyar nép támogatásával.

A fő mondanivaló után még említést tett a kultúráról, arról, hogy „Ápolnunk kell nemzeti kultúránk hagyományait”, ismertetni kell nagy íróink, költőink alkotásait. Többek között megemlítette, hogy „Madáchról színházat nevezünk el, de évek óta nem játsszuk az Ember tragédiáját...”. Szólt még a fiatalság, az értelmiség szerepéről, és végül a közelgő tanácsválasztásból adódó feladatokról.¹⁹⁸

A Hazafias Népfront megalakulása után a figyelem a rádió adásai-ban a november 28-án tartandó tanácsválasztás propagandájára irányult. A műsorokban továbbra is az 1953-as kormányprogram feladatainak végrehajtását hangsúlyozták. A rádió híresszefoglalóiban hosszan sorolták a népfront által szervezett választási nagygyűléseket, kiemelve és részletezve néhány előadó beszédét. Az MTI 1954. november 16-i esti kiadásában Budapest néhány kerületében lezajlott választói jelölő-gyűlésről adott körképet. A Hazafias Népfront VIII. kerületi bizottsága kisiparos választói gyűlést tartott a Vasas Szakszervezet dísztermében. Gömöri Lajos, a KIOSZ (Kisiparosok Országos Szövetsége) titkára hangsúlyozta, hogy a „kisiparosoknak minden okuk megvan arra”, hogy a népfront jelöltjeire szavazzanak. Mert – mint mondta – az „elmúlt években elszenvedett sérelmeik tavaly június óta orvoslást nyertek és már biztonságosan végezhetik az egész ország által megbecsült munkájukat”.

Gömöri beszédében kitért a „kisiparosok munkáját még gátló körülményekre és kérte a kerület kisiparosait, hogy ötletességgel, az elfekvő anyagkészletek feltárásával maguk is segítsenek gondjaik megoldásában”. Kiemelte azt is, hogy a „kisiparosok érdekei azonosak a nép, az állam érdekeivel és munkájuk megbecsülése nem marad el”. A választói gyűlésen több kisiparos is felszólalt, elmondták, hogy a kerületben dolgozó kisiparosok a népfront programjára és jelöltjeire adják szavazataikat.

Az I. kerület lakóinak rendezett választási nagygyűlésén Barcs Sándor, az Elnöki Tanács tagja, országgyűlési képviselő tartott beszédet, amelyben először az első tanácsválasztások óta elért eredményekről beszélt. Majd hangsúlyozta, hogy a magyar emberek akarata, összefogása

¹⁹⁸ MTI Külön kiadás. Darvas József beszéde. 1954. október 23. 17:00. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262. doboz.

a garanciája a békés építőmunkának. A megvalósításra a Hazafias Népfront ad lehetőséget.

A továbbiakban szólt az I. kerületben történt fejlődésről és a következő évek terveiről. Ezek között kiemelt helyen szerepelt a kerület lakóházainak tatarozása, amelyre 12 millió forintot kívánnak fordítani a következő évben. Javult a kerületben az oktatási hálózat, nőtt a napközi otthonok száma, és javultak a kerületben közlekedési viszonyok is.

„Hazánk, édesapánk hív minket – mondta befejezésül. – Nem véres harcra, nem öldöklő, gyilkos küzdelemre, hanem országépítésre, magunk és gyermekeink életének szebbé, boldogabbá tételére. Tegyük hitet november 28-án a nép jelöltjei mellett s azután a dolgoz hétköznapiokon ki-ki saját munkaterületén igyekezzék teljesíteni a kormányprogramból rá háruló feladatot.”

A XIII. kerület lakói a tanács épületének előadótermében vehettek részt a választási nagygyűlésen, amelyet Mészáros László gimnáziumi tanár, a népfront kerületi bizottsága nevében nyitott meg. A nagygyűlés előadója Máté György író volt. Aki hangsúlyozta, hogy a népfront a „munkások, dolgozó parasztok és értelmiségek mozgalma. A Népfront jelöltjei is közülük valók. Éppen ezért kötelessége minden dolgozónak, hogy támogassa őket munkájukban. A pedagógusok, orvosok, mérnökök és tisztviselők sokat segíthetnek akkor, ha elmondják észrevételeiket, tapasztalataikat és javaslatukat.” A gyűlésen részt vevő pedagógusok „ígéretet tettek arra [...], hogy minden erejükkel segítik majd a Népfrontot”. Vén Emil festőművész arról beszélt, hogy Magyarországon a művészeknek „nagy lehetőségük van a munkához, képességük, művészetük kifejlesztéséhez. Új alkotásaikban megtalálhatjuk mindenhol a művészek munkáját is.” Felszólalása befejezéseként elmondta, hogy a művészek a továbbiakban is „teljes szívvel” segíteni fogják az „országépítő munkát, a Hazafias Népfront programját”.

A XVI. kerületben, a sasadi kultúrházban tartottak választási nagygyűlést, ahol a résztvevőket Mázi József, a népfront bizottság elnöke köszöntötte. A gyűlésen Kiss Árpád, az MDP Központi Vezetőségének tagja, vegyipari és energiaügyi miniszter tartott beszédet. Elmondta, amit az országban tapasztalt, azt, hogyan készülnek az emberek a tanácsválasztásokra. „...megélnék a politikai élet, a közügyekben való részvétel. A dolgozók különféle kezdeményezésekkel tesznek bizonyosságot arról, hogy a tanácsok megválasztását saját ügyüknek érzik. Az ideai tanácsválasztás előkészületei sokkal nagyobb politikai élénkség mellett történnek, mint azelőtt. Ennek oka, hogy a tanácsválasztások előkészítése két nagy jelentőségű belpolitikai eseménnyel esik egybe: ebben az

évben ünnepeljük felszabadulásunk tizedik évfordulóját és erre az időszakra esik pártunk [...] nagyjelentőségű októberi határozatainak meghozatala.”

Mázi József, aki érzékelhetően szintén Nagy Imre programját támogatta, határozottan állította: az 1953-as kormányprogram megvalósításában nagy feladat hárult a november 28-án megválasztandó helyi tanácsokra. Akik, a „munkásosztály, a dolgozó nép erős fegyverei a szocializmust építő munkában. A megválasztandó tanács csak úgy tudja feladatait megoldani, ha a kerület lakossága segíti és számon kéri ezeknek a megoldását, ha szorosan együttműködik a népfront helyi bizottságával.” Felszólalását azzal fejezte be, hogy a népfront „munkájának fokmérője az eljövendő hónapok és évek sikere és eredménye lesz”.¹⁹⁹

A fővárosban tartott választási gyűlések eseményeit követően az országban további történekekről tudósított az MTI. Az 1954. november 18-án összeállított esti kiadásban a sztálinvárosi választási nagygyűlésről számoltak be. A város különleges helyet foglalt el az 50-es évek elején meghirdetett iparosítási programban, a nehézipar fellegvára volt, és a Rákosi-korszak szimbólumává vált. Azért is tanulságos követni a város életében bekövetkezett változásokat, mert látható, hogy a Hazafias Népfront megalakulása és a közelgő tanácsválasztás jelentősen átalakította a város közhangulatát.

A város dolgozói a Bartók Béla Kultúrház színháztermében hallgatták végig Herczeg Ferencnek, a Tervhivatal elnökének, az MDP Központi Vezetősége tagjának beszédét. A Himnusz elhangzása után Tapolczai Jenő, a népfront városi bizottságának alelnöke köszöntötte a megjelenteket, és adta át a szót Herczeg Ferencnek. „A Sztálini Vasmű és Sztálinváros építése – mondta – példája volt a béketábor politikai és gazdasági egységének. A Szovjetunió segítette új üzemünk és új városunk építését, tervekkel, gépekkel, és szakértőkkel. Az üzem fenntartásához is a Szovjetuniótól kaptunk ércet, kohókokszt és öntvényanyagot. De a népi demokratikus államoktól is jelentős tudományos és műszaki segítséget kaptunk.” A továbbiakban részletesen bemutatta a város helyzetét, hangsúlyozta, hogy a „gyár és a város a népi demokráciánk nagy eredménye, büszkesége. *Nem azért dolgoztunk közös akarattal és nagy erőfeszítéssel Sztálinváros földjén, hogy eredményeinket elfelejtsük, si-*

¹⁹⁹ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 16. 20:45. MNL OL. XXVI-A-14-b. 264. doboz.

kereinket most már sikertelenségnek tartjuk, a munkát hiábavalónak tekintünk” (kiemelés – S. I.).

Herczeg Ferenc Sztálinváros jövőjével kapcsolatban elmondta, hogy „továbbépítése változatlanul szükséges [...] a párt és a kormány elhatározott szándéka, hogy azt tovább is folytassa. A kohászatban továbbra is megvannak és a jövőre nézve is meglesznek nagy feladataink. Elsőrendű feladatunk a gazdaságos nyersanyag és acélgyártás megvalósítása.”

Majd a megváltozott politikai helyzethez igazodva *„hangsúlyozta, hogy az új szakasz politikájának megfelelően most minden erőnket arra kell összpontosítani, hogy hibáinkat jóvátegyük. Sztálinvárosban is megkezdődött és folytatódik a beruházások átcsoportosítása. Lassabban folytatjuk az üzem építését. A munkásokat más területre kell átcsoportosítani. Ezért lassítjuk a város fejlesztését is és elsősorban a befejező munkálatokat végezzük el. Az innen más építkezésre került sztálinvárosi építőktől elvárja az ország, hogy munkájukkal ott használjanak, ahol arra leginkább szükség van.”*

Majd így folytatta: *„Ha az új szakasz politikájának végrehajtásával megteremtjük az előfeltételeket, hogy Sztálinvárost ismét gyorsabban fejlesszük, ha a gazdasági helyzetük a nagyobb méretű fejlesztést megengedi, akkor nagyobb ütemben fogjuk tovább folytatni hazánk egyik legnagyobb és legkorszerűbb gyárának, valamint első szocialista városunk építését”* (kiemelés – S. I.).

Herczeg Ferenc beszédének végén arra szólította fel a város lakóit, hogy „egységben sorakozzanak fel a népfront zászlaja alatt hazánk felvirágoztatásáért”.²⁰⁰

A nehézipar másik nagy központja Diósgyőr volt. Az MTI 1954. november 19-én készített összeállításában egyebek mellett a miskolci nagygyűlésről is beszámolt. A gyűlés résztvevőit Urbancsek Mihály, miskolci városi népfrontbizottság elnöke köszöntötte. A választási nagygyűlésen Nógrádi Sándor altábornagy, az MDP Központi Vezetőségének tagja, a honvédelmi miniszter első helyettese tartott beszédet. Felszólalásában először a tanácsválasztás jelentőségéről szólt, majd hangsúlyozta, hogy „most a legfőbb feladat egységes, szilárd akarattal és eréllyel leküzdeni minden akadályt és nehézséget, amely az új szakasz politikájának útjában áll”. Majd Diósgyőr 1945-től elért eredményeiről beszélt, arról, hogy a munkások soha nem riadtak vissza „még tízszer olyan nagy

²⁰⁰ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 18. 20:55. MNL OL. XXVI-A-14-b. 264. doboz.

nehézségektől sem [...], mint amilyenek [a] mostani átmeneti nehézségeink. Én meg vagyok győződve arról, hogy Miskolc dolgozó népe továbbra is méltó lesz önmagához és mind a politikai tisztánlátás, mind a gazdasági, termelési és kulturális munka terén – mint tíz év óta is számtalanszor – ezúttal is példaképe lesz az ország dolgozó népének. Semmi kétség afelől, hogy Miskolc népe sziklaszilárd támaszát alkotja pártunk és kormányunk új politikájának.”

Nógrádi Sándor beszédében az aktuális feladatokról is beszélt. A legfontosabb az, hogy *„minél gyorsabban álljon át Miskolc–Diósgyőr ipara a közszükségleti cikkek és a mezőgazdasági gépek gyártására, olyan arányban, ahogy azt az állam tervei előírják. Ebben az álláspontban ne legyen semmiféle huzavona, azt büntetlenül senki ne akadályozhassa meg, a minél gyorsabb átálláshoz vegyük igénybe a munkásság és a műszaki értelmiség minden képességét, ügyszeretetét és lelkesedését és, természetesen, a helybeli kisipart is”* (kiemelés – S. I.).

Nógrádi, beszéde végén arra hívta fel a figyelmet, hogy a tanácsválasztás időpontja „csaknem egybeesik Miskolc város felszabadulásának 10. évfordulójával, azzal a történelmi nappal, amelyen a Szovjet Hadsereg hős fiai vérük hullatásával leverték e város lakóinak a kezéről is a rabbilincset és megnyitották előttük a szabad élet útját. A legméltóbb megünneplése a felszabadulásnak az lesz Miskolcon, ha az egész lakosság, mint egy ember az urnákhoz járul és állampolgári jogaival élve demonstrálja: folytatjuk a szabadság és függetlenség ügyének védelmét, magasra emeljük azt a zászlót, amelyet tíz évvel ezelőtt a felszabadító baráti hadsereg katonái a kezünkbe nyomtak.”²⁰¹

A tanácsválasztás kapcsán az MTI 1954. november 24-én készített délutáni kiadásában egy kisiparos tanácstagjelöltnek is ismertették elképzeléseit. Vass Ferenc női szabó szívesen fogadta a jelölést. Tervei között említette, hogy a kisiparosok még néha bizalmatlanok az új politikával szemben. „Én a tanácsban – mondta –, ha rám esik a választás, elsősorban annak érdekében kívánok dolgozni, hogy eloszlassuk a téves nézeteket, még nagyobb kedvet, lendületet adjunk a kisiparosok munkájának.”²⁰²

Azonban nem az ilyen tudósítások voltak többségben az MTI belföldi hírósszefoglalóiban. Többségükben ismét szerepeltek a munkaverseny-

²⁰¹ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 19. 20:00. MNL OL. XXVI-A-14-b. 264. doboz.

²⁰² MTI Belföldi Hírek. 1954. november 24. 16:25. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

nyel és a sztahanovisták eredményeivel kapcsolatos eredmények. „Tajkov András Kossuth-díjas sztahanovista vájár is, aki a választási versenyben vállalta, hogy brigádjával november 28-ig 120 mázsa szenet termel az új városi (tatabányai) 44 személyes bölcsőde részére.”²⁰³

A diósgyőri finomhengereszek „Korbely-brigádja hatszögű acélt hengerelt, az együttes jó munkával déli 12 óráig 127 százalékra teljesítette műszaktervét”.²⁰⁴

A Hungária Vegyiművek dolgozói vállalták, hogy „november 28-ig tíz tonna Agritox és 800 kilogramm DDT növényvédő szert gyártanak előirányzatukon felül. Ígéretüket határidő előtt [...] teljesítették.”²⁰⁵

Az MTI híreiben szerepelt még, hogy használt ponyvákbl és pokrócokból olcsó lótakarók készültek. Ugyancsak a hírben közölték, hogy a soproni épületszitalos ipari vállalat tízezer melegágyi ablakot gyártott, amelyek nélkülözhetetlenek a kertészetek számára.

A tanácsválasztási verseny eredményei még a Budafoki Zománcédénygyár, a Bonyhádi Zománcédénygyár és a Kőbányai Zománcédénygyár teljesítménye. 1954-ben a gyárak „sokkal több zsírosbödönt adtak a lakosságnak, mint a felszabadulás óta bármelyik esztendőben”. A gyárak versenye során „tovább gyorsult a bödöngyártás mindhárom üzemben. Hetenkint mintegy háromezer darabot küldenek a vas- és edényboltoknak”. 1954-ben „összesen több mint százezer darab zsírosbödön került, illetve kerül forgalomba”. A tervek szerint „e fontos cikk gyártását 1955 első negyedévében is folytatják, hogy a jövő évi vágási időnyben megfelelő tartalékkészletekkel rendelkezzenek”.²⁰⁶

A tanácsválasztás előtt egy nappal – a tudósítások szerint – lelkesen készült a nagy napra az ország lakossága. Az MTI 1954. november 27-i kora reggeli kiadásában újabb sikerekről számolt be: Sztálinvárosban a választás előtti napon „negyven távfűtéses lakást adtak át rendeltetésének” a városban. Ugyanezen a napon a „Gyárépítő Vállalat 128 lakásból álló épület szakipari munkáinak befejezését jelentette”. A lakásokba már

²⁰³ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 25. 16:30. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²⁰⁴ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 25. 16:40. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²⁰⁵ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 25. 17:00. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²⁰⁶ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 25. 17:10. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

decemberbe beköltözhetnek a tulajdonosok. Az új lakások mellette bölcsődét és óvodát is avattak Sztálinvárosban.

A híradások szerint a Fehér megyei Söréden is lelkesen készültek a választásra. „A tanácstag jelöltnek több mint a fele új, a legjobban dolgozó parasztokat vonják be a község vezetésébe.” A község vezetése – az MTI információi szerint – „az elsők között” akarja jelenteni, hogy „Söréd minden választópolgára leszavazott”.

Zala megyéből is hasonló hangulatról számolt be hírügynökség. „...a lakosság [...] lelkes, szorgalmas munkájának eredményeként készen állnak az ünnepien feldíszített szavazóhelyiségek.”²⁰⁷

„Díszkaput állítanak a választás napján Szabolcs megyében.” A választás napján színes kultúrműsorra készülnek a megye több településén. A Kemecsei járásban az úttörők köszöntik majd a népfront jelöltjeit. Nyírbogdányban a szakszervezet színjátszói szerepelnek. A Mátészalkai járásban „táncmulatsággal” zárják majd a választás napját.

Ünnep lesz a választás napja Bács megye egyik nemzetiségi községében, Katymáron is. A választásra való készülődés utolsó napjai is munkával teltek a községben: takarították a házakat, az udvarokat, az utcákat, mert „hagyománnyá vált, hogy egy-egy nevezetes ünnepet példás renddel, tiszasággal köszöntenek”.²⁰⁸

A fővárosból érkezett híreket gyűjtötte egybe az MTI november 27-én az esti kiadásában. Budapest számos kerületében „ünnepi műsoros est, előadás lesz” a választás napján. Az I. kerületben a tervek szerint a Népművészeti Intézet kultúrtermében „neves művészek” a kerület „legjobb színjátszói, énekkarai és táncsoportjai adnak műsort”.

A csepeliek is kellemesen töltik majd a választás estéjét a Rákosi Mátyás Kultúrotthonban a „legnépszerűbb opera- és operetttrészsímszínházban”. Az V. kerületben az üzemek és vállalatok kultúregyüttesei gondoskodnak a lakosság szórakoztatásáról. A XIII. kerületben az iskolák „növéndékei rendeznek színelőadásokat, táncos mulatságokat”.

A MOM (Magyar Optikai Művek) kultúrházában a választás estéjén a XII. kerület legjobb kultúrsoportjai adnak műsoros estét. „Ez egyúttal jutalom-műsor lesz a választási műszakban legjobb eredményt elért dolgozóknak.” Ezt követően reggelig tartó táncmulatságot terveztek a kerület lakosainak.

²⁰⁷ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 27. 6:40. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²⁰⁸ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 27. 6:45. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

A hírösszefoglaló vidéki beszámolókkal folytatódott. A Somogy megyéből érkezett hírek egyike arról számolt be, hogy a megye termelőszövetkezeteinek tagjai és „sok ezer egyénileg dolgozó paraszt megfogadta: november 28-án úgy járulnak az urnák elé, hogy nem lesz adósságuk az állammal szemben. A fogadalmat tettek követték. Nap-nap után több sertés, vágómarha, kukorica, burgonya, tej, tojás és baromfi került a begyűjtőhelyekre.” Csak a választást megelőző héten „több mint 2000 mázsa hízott sertést adtak be”. A választás előtti napon pedig a „megye 150 termelőszövetkezete és több mint 30 000 dolgozóparasztja jelentette büszkén: valóra váltotta adott szavát, méltóan készült fel a választásra”.

Debrecen is ünnepi díszbe öltözött. „Mindenütt készen állnak a fel díszített szavazóhelyiségek, nemzetszín keretes falragaszokon ismertetik a tanácstagjelöltek névsorát. A forgalmas helyeken a példamutató tanácsdagok művészi portréit állították ki.” Hajdú-Bihar megyében „több mint 20 000 ifjú választó szavaz először. A fiatalokat ünnepélyesen fogadják majd a szavazóhelyiségek előtt, kokárdát kapnak, úttörők köszöntik őket.”

A Borsod megyei városok és falvak lakói is „lelkes készülődésben” voltak. A györgytarlóiak életében fontos esemény volt a népfrentválasztás. A Sárospataktól 12 kilométerre fekvő „tanyaközpontot az elmúlt években szervezték”. A Magyar Függetlenségi Népfrent 1949. március 15-i első kongresszusa után „még szétszórt kis tanyákon, a világtól, művelődéstől, szórakozástól elzárva éltek a környék dolgozó parasztjai. Ma, a tanácsválasztás előestéjén – ott, ahol valamikor hét viharvert kis kunyhó állt – 182, állami kölcsönből épített, szép családi házban készülnek az ünnepre.” Először választ tanácsot november 28-án Györgytarló lakossága.²⁰⁹

„Szolnok megye dolgozói új sikerekkel köszöntötték a választás napját.” A szavazás előtt két nappal „jelentették, hogy a megye gépállomásai 7,4 százalékba túlteljesítették mélyszántási tervüket”. A választás előtt egy nappal – mint írták – „Cserkeszőlön és Kungyalun először gyűlt ki a villanyfény”.

Székesfehérvárról érkezett a hír november 27-én, mely szerint felavatták a város új kenyérgyárát. „A nyolckemencés gépesített, korszerű

²⁰⁹ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 27. 18:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

üzemet kétfélmillió forint beruházással építették. A város lakosai számára eddig 12 kis péküzem sütötte a kenyeret. A szükségletet – napi 240 mázsa termelésével – az új kenyérgyár egyedül kielégíti.”²¹⁰

A VÁLASZTÁS ÉS EREDMÉNYEINEK PROPAGANDÁJA

1954. november 28-án már délelőtt választási sikerekről érkeztek hírek az MTI-be. „Nagy napra ébredt hazánk dolgozó népe: vasárnap választjuk az új tanácstagokat, az államhatalom helyi szerveit, amelyek még tovább fejlesztik eddigi eredményeinket. Az ünneplőbe öltözött emberek és a zászlódszót öltött városok, falvak is mutatják: nagy családjunk, a dolgozó magyar nép ünnepnek tekinti ezt a napot, amikor hitet tesz arról, hogy töretlen lendülettel halad előre a júniusi úton, megvalósítva azokat a célokat, melyeket a párt és a kormány programja népünk elé tűzött.”

Komlóról azt tudósították, hogy „a Szénbányászati Trösztnél az adósság letörlesztéséért versenyző nyolc üzem közül szombaton öt túlteljesítette napi előirányzatát. A legszebb eredményről Anna-akna bányászai adtak számot, akik csaknem 100 tonna szenet termeltek napi tervükön felül. A Munka Vörös Zászló Érdemrendjével kitüntetett Pécsi Szénbányászati Tröszt mindhárom kerülete – Pécsszabolcs, Pécsbánya, Vasas – szombat reggeltől vasárnap reggelig esedékes tervében 120 százalékos feletti eredményt ért el.”

Sztálinvárosból érkezett jelentés szerint az „első szavazók között volt Vizi Sándor kohómester, aki brigádjával az éjszakai műszakon csaknem 40 tonnával több vasat csapolt, mint amennyit tervük előírt”.

„Csepelen, munkásosztályunk egyik fellegrárában is hőstettek születtek a tanácsválasztás napjára virradó éjszakán. A martinások reggel 6 órakor a 200-ik tonna acélt csapoltak tervükön felül. A motorkerékpárgyárban az év legkiválóbb eredménye született: esztergályosok, marósok és szerelők összefogva ezen az éjszakán 25 helyett 33 motorkerékpárt gyártottak.”

„A Vörös Csillag Traktorgyárban Czirják József, a G. 35-ös gyáregység forgácsoló műhelyében fontos alkatrészeket, a traktorok kerékszerényét gyalulja. Méltóan akart ő is készülni az ünnepre: a tervben előírt kerékszerény helyett 15-öt gyártott. A haza gazdagodásáért dolgozott

²¹⁰ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 27. 18:55. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

ezen az éjszakán minden erejét megfeszítve Léder György esztergályos is: 14 helyett 60 csavartárcsát készített 8 óra alatt.”²¹¹

A Komlóról érkezett híradás szerint „vasárnap már a sötét korahajnali órákban népes csoportok keresték fel a város ünnepi díszbe öltözött szavazóhelyiségeit”. A szavazatszedő bizottság tagjai már „ $\frac{1}{2}$ 4-kor elfoglalták helyüket, hogy az ünnepi műszakra igyekvő bányászok még munka előtt szavazhassanak”.

A Túrkevéről érkezett hírek arról számoltak be, hogy „fél óra alatt kétezeren szavaztak” a településen. Túrkevéen a Vörös Csillag Termelőszövetkezet fűvőszenekara már korán reggel az utcákat járta. „Bár szitált az eső, $\frac{1}{2}$ 7 után már népesek voltak az utcák és terek.” A 6. számú szavazóhelyiségbe reggel 7 órakor „az első lapot Gönczi Mária, a »Vörös Csillag« tagja tette a ládába, aki most szavazott először”. A választókörzetben – a jelentések szerint – „ $\frac{1}{2}$ 8-ig több mint 130-an szavaztak”.²¹²

Az MTI arról tájékoztatót, hogy „reggel 8 órakor az ország minden részéből sűrű egymásutánban futottak be a jelentések, amelyek jelzik, hogy újabb községek tettek eleget hazafias kötelességüknek”. Tolna megyéből érkezett hírek szerint „ünneplőbe öltözött dolgozó parasztok tömött csoportjai siettek mindenütt a szavazóhelyiségek felé”. A megyében reggel 8 óráig Tabód, Murga és Nagyvejke települések választási bizottságai már jelezték, hogy befejezték a szavazást.²¹³

Borsod megyéből, Borsodiváncsáról érkezett tudósítás arról számolt be, hogy a település termelőszövetkezeteinek tagjai „viharlámpák fényénél gyülekeztek kora reggel. [...] Hideg őszi eső szitált, de a borsodiváncsai dolgozó parasztok nótaszóval indultak a szavazóhelyiségek felé.” A vonulók élén a település „első ifjú választói haladtak”. Reggel 8 órára, már meg is választották az új tanácstagokat.²¹⁴

Az MTI jelentésében beszámoltak arról is, hogy a papság is eleget tett hazafias kötelességének. Fehér megyei Kislángon „Galamb Imre plébános [...] a hajnali mise után híveivel együtt szavazott”. A plébános a Fehér megyei *Néplap*nak megírta cikkében, hogy azért „sietett” leadni

²¹¹ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 11:00. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²¹² MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 11:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²¹³ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 11:20. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²¹⁴ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 11:25. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

a szavazatát, mert „az állam jó volt hozzánk [...] sokat segített, hogy közös áldozattal mielőbb elkészüljön a templomunk, hogy a falunkban ne legyen se háborús rom, se háborús emlék, s hogy Kislángon is minden a békességet és a boldogulást hirdesse”. Azokra szavaztak a faluban – írta –, akik „szívükön viselik a nép ügyét”.

A bajai járásból is hasonló hírek érkeztek. Hercegszántón, a katolikus plébános, Jánoshegyi István a „reggeli mise befejezése után ugyancsak híveivel együtt ment szavazni”.

Egerből jelentették, hogy az 5. számú szavazókörizetben „már a választás első óráiban nagy volt a forgalom. Reggel 8 órakor az első között jelent meg és a szavazóhelyiségben dr. Czapi Gyula egri érsek, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagja...”²¹⁵

Az MTI hírt adott arról, hogy a Nyíradonytól 12 kilométerre fekvő Tamásipusztán a „tanyavilág dolgozó parasztjai 18 dolgozót jelöltek a tanácsba. Vasárnap korán reggel, amint a legtávolabbi házból elindultak az első szavazók, minden tanyáról csatlakoztak a menethez, s dalolva, nótaszóval mentek a tanyasiak a feldíszített szavazóhelyre”, hogy leadják voksaikat. A gazdák az egykori „zsellérekkel ünneplő ruhába járultak az urnák elé”. A hírósszefoglalóban az is szerepelt, hogy a tamáspusztaiak a „tanácsrendszernek köszönhetik [...], hogy nem kell 12 kilométert kocsikázniok, ha ügyes-bajos dolgaikat akarják intézni: van már tanácskirendeltség is, [...] tüdőszűrő állomás létesült, új iskola épült, posta is van már a tanyavilágban, tejbegyűjtő-helyt is kaptak, apa-állat istállót építettek”. Szavazataik pedig arra adták, hogy a „további terveiket, javaslataikat is megvalósítsa a tanács”.²¹⁶

A Debrecenből érkezett híradások egyebek mellett arról is beszámoltak, hogy Péter János református püspök is leadta szavazatát. Az MTI munkatársainak elmondta, hogy „Hálás vagyok azért, hogy újra jelöltek a megyei tanácsba. Megtisztelő érzés azt tudni, hogy megyénk és hazánk legjobb dolgozóival és vezetőivel együtt vehetek részt a tanácsok munkájában. Erre a bizalomra hűséggel felelek, hűséggel a nép ügye iránt, hűséggel a béketáborhoz.”²¹⁷

²¹⁵ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 11:30. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²¹⁶ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 17:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²¹⁷ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 18:20. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

A Győrből érkezett jelentésben szerepelt, hogy Papp Kálmán győri megyéspüspök vezetésével a „püspökvár lakói 8 óra előtt néhány perccel jelentek meg a szavazóhelyiségben”, hogy leadják voksaikat. A püspök a szavazata leadása után elmondta az MTI tudósítójának, hogy „Minden becsületes magyar emberrel együtt fokozott várakozással, előlegezett bizalommal szavaztam a Hazafias népfront jelöltjeire”.

Berentóczy Miklós érseki helynök – tájékoztatt az MTI – az elsőként adta le szavazatát Esztergomban. Ebből az alkalomból ő is adott nyilatkozatot: „A nép jelöltjeire szavazni egyet jelent a békéért folytatott harccal.” Majd kijelentette: „A Hazafias Népfront már eddigi munkája során is bebizonyította, hogy ápolja az egyház és állam közötti kapcsolat megszilárdítását...”²¹⁸

Az 1954. november 29-én és az azt követő néhány napban az MTI jelentései a megválasztott új tanácstagok terveiről, a kölcsönös bizalom kifejeződéseiről és munka megkezdéséről szóltak. Ilyenek voltak: a Heves megyei Gyöngyöstarjában a tanács tagjai elhatározták, hogy 1955-ben a település 150 házába bevezetik a villanyt, és az a terveik között szerepelt, hogy „minden évben” kiköveznek egy-egy utcát, és ezzel együtt új gyalogjárdát is építenek.

A Veszprémből érkezett tudósítás arról számolt be, hogy városi tanácstaggá választották Polinszky Károly egyetemi tanárt, az egyetem dékánját. Az MTI-nek elmondta, hogy a legfontosabb feladata lesz a város kulturális életének fellendítése, valamint a város és az egyetem együttműködésének segítése.

Sztálinvárosban tanácstaggá választották Groszmann Sándor főorvost, a kórház igazgatóját is, aki az MTI-nek adott interjúban elmondta, tervei megvalósításához a tanács és a népfront segítségére is számítnak. A kórháznak szükséges lenne a balesetből felgyógyult betegek utókezelésre olyan gyógytornaterem kialakítása, ahol a szükséges sebészeti utókezelések is elvégezhetők. Létesíteni kellene egy gondozóintézetet, ahol a gyomorfekélyben szenvedő és szívbetegeket vizsgálni, állapotukat ellenőrizni tudnák. A kórház dolgozóinak gyermekei számára pedig bölcsőde létrehozását tervezik. Mindezek mellett a kórházon belül egy fertőző osztály kialakítása is szerepelt a tervekben.

Pécsen is munkához láttak a tanácstagok, Tamás József tanácsstag az MTI-nek nyilatkozott a feladatokról. A legfontosabb – mondta – a város

²¹⁸ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 18:30. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

növekvő vízigényének kielégítése. A végleges megoldást abban látta, ha a Duna vizét a városba vezetnék, és megoldanák a tárolást is. A városban a tervek között szerepelt a csatornahálózat bővítése is.²¹⁹

A tanácsok nem lettek önállóak, ami elmaradt a várakozásoktól. Az irányítási rendszerben legfelül formálisan a Minisztertanács Tanácsi Hivatala állt, biztosítva a kormány közigazgatási felügyeletét, ami azonban egyet jelentett a pártvezetés mindenkori politikájának a végrehajtásával. A személyi változások azonban még éltették a reményt. Nem sokáig. A választásokat követően már másnap megkezdődött Nagy Imre teljes kiszorítása a politikából. Rákosi Mátyás semmiféle eszköztől sem riadt vissza, remélve Moszkva támogatását.²²⁰

²¹⁹ MTI Belföldi Hírek. 1954. november 28. 16:50. MNL OL. XXVI-A-14-b. 265. doboz.

²²⁰ Lásd erről Rainer M. János: *Nagy Imre Politikai életrajz 1953–1958*. Második kötet, i. m. 105–109. o.

III. FEJEZET

A visszarendeződés éve a rádióban – 1955

A PÁRTIRÁNYÍTÁS ÉS AZ ELLENŐRZÉS „FOKOZÓDIK”...

Az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya 1955. január 11-i jelentésében a rádió munkáját értékelte. A dokumentumban az 1954-es adatokat áttekintve megállapították, hogy a „Magyar Rádió az elmúlt években sokat fejlődött, eredményesebben magyarázta a párt politikáját. Nagy szerepe volt kulturális forradalmunk kibontakoztatásában. A rádió nemcsak újságja, hanem egyszersmind színháza, zenei nevelője és szórakoztatója és fontos pedagógiai fóruma is lett az országnak.” A statisztika szerint 1954-ben 1 212 000 előfizetője volt a rádiónak. A rádió az „elmúlt években a családok jó barátjává, a nép rádiójává vált”.

A rádió munkájának értékelésénél az 1953. június előtti események hatásával is foglalkoztak. Megjegyezték, hogy a „politikában meglévő hibák június előtt kihatottak a Rádió műsorára is. Eltorzult a rádió műsorszerkezete, helytelen volt a próza és a zene, a közvetlen és közvetett agitáció aránya. [...] A mondanivaló szürkülésével együtt járt a rádiós műfajok visszafejlődése is. Aránytalanul nagy helyet foglaltak el az egyhangú felolvasások, ugyanakkor sok rádiószerű műfaj: hangjáték, hangos riport, viták, stb. háttérbe szorultak.”

Az új kormányprogram megjelenését követően a „cél az volt, hogy a rádió az új szakasz hathatós fegyverévé váljék. A hallgatók igényeit figyelembe véve az új szakasz követelményeivel összhangban módosult a műsorszerkezet, több helyet biztosítottak a tanításnak, szórakozásnak, az ifjúság nevelésének. A műsorok színesebbek, elevenebbek lettek.” A dokumentumban ezeket az eredményeket a levelezés alakulásával, a rádió különböző rovataihoz érkezett hallgatói levelek számával támasztották alá.

A jelentésben ezt követően az 1954 nyarától bekövetkezett változásokat mutatták be, majd – szokás szerint – felsorolták a problémákat, megállapítva, hogy érzékelhetők „az egész magyar közéletben is tapasztalható politikai bizonytalanság következményei a Rádióban. A mű-

sorok szürkébbé, jelentéktelenebbé váltak, mindinkább megkerülték a napirenden lévő legfontosabb kérdések tárgyalását. A K. V. októberi határozata a Rádióban is megteremtette a további jó irányú, az új szakasz követelményeinek megfelelő fejlődés feltételeit. A fejlődés ennek ellenére sem volt egyértelműen pozitív. A rádió nem mentesült a kulturális területen feltörő kispolgári, gyakran anarchista, túlcitáló nézetek érvényesülésétől. E nézetek ellen folytatott harc hozta igazán felszínre a Rádió gyorsabb fejlődését akadályozó politikai, káder és szervezeti problémákat.”

A rádióban tapasztalt politikai problémákat öt pontban fejtették ki: az *első pont* szerint a rádió „műsorainak összképe politikai felemásságot tükröz. A Rádió hangadó munkatársainak politikai ingadozásai nem egyszer »egyéni« politikai törekvései megmutatkoznak a műsorokban is. Ez mindenek előtt abból fakad, hogy a vezetés még nem tudta elérni, hogy az egész Rádióban, és főleg az agit. prop. osztályon a párt politikáját helyesen és egyöntetűen értelmezzék.”

A *második pontban* megfogalmazott hibát abban látta a pártvezetés, hogy az „új szakasz célkitűzéseinek valóra váltásáért folytatott harc alapvető problémáit (munkaverseny, termelékenység, önköltség csökkentése, stb.) eleve érdektelenek, vagy publicisztikai, illetve irodalmi eszközökkel csak unalmasan feldolgozhatónak bélyegzik”.

Harmadik negatívumként a rádióban is elterjedt „öncélú kispolgári kritizálgatás” megjelenését emelték ki. Ezt azzal támasztották alá, hogy az „őszintén” kell beszélni „jelszó sokszor életünk torz ábrázolásához vezetett”. A rádiót felügyelő pártvezetés véleménye szerint a rádió „munkatársainak egy része arra törekszik, hogy az élet jelentéktelenebb visszasságait pécézi ki (szatirikus műsorok). Nem vállalkozik azoknak a problémáknak a feltárására, amelyeken ténylegesen eldől az új szakasz célkitűzéseinek megvalósítása. Ezért a műsorok nem hatolnak életünk mélyére, nem tárják fel elemző módon a valóságos összefüggéseket, nem támogatják megfelelően a tömegek mozgósításával a pártot és a kormányt.”

A *negyedik pontban* leírták, hogy a rádió „felső vezetése erőfeszítéseket tesz, hogy a munkát a párt és a kormány határozatainak megfelelően tervek szerint irányítsa”. A műsorok szerkesztésében azonban „még nagymértékben érvényesül a spontaneitás. Ez is melegágya a felszínességnek és annak, hogy a valóság megfelelő bemutatását frázisokkal cserélje fel.”

Az *ötödik*, egyben utolsó felvetésben a pártvezetés hiányolta azt, hogy a műsorokban „kevés az ellenség érveivel, állításaival vitatkozó,

azokat leleplező és megsemmisítő írás. Nem tették a gúny tárgyává az ellenséges rádiók nyilvánvaló hazugságait és olyan állításait, melyek a legszélesebb rétegeket sértik. De ugyanakkor ritkán veszik fel a harcot megfelelő módszerekkel az országban terjedő rémhírekkel, téves nézetekkel szemben.”

A rádió *káderhelyzetéről* szóló részben hangsúlyozták, a rádióban „lévő jelenlegi politikai légkör rosszabb”, mint amit a statisztikai adatok mutatnak. A rádiónál dolgozó „400 politikai munkatárs közül munkás- és parasztszármazású 43%, értelmiségi 12%, alkalmazott és egyéb 45%, párttag 68,5%, pártönkívűli 31,5%. Az elmúlt esztendő során a Rádióhoz sok munkás és parasztszármazású fiatal dolgozó került, több régi polgári és kispolgári származású és gondolkodású szakember távozott el. Mindez sok tekintetben előnyösen járult hozzá a Rádió fejlődéséhez, a Rádió politikai arculatának megváltozásához.” A közelmúlt személyzeti politikájáról kijelentették, hogy „súlyos hibákat is elkövetett, amelyek máig is akadályozzák a jobb munka kibontakozását. Az új, fiatal káderek beállításánál nem, vagy nagyon kismértékben érvényesült a rátermetség, a képesség megvizsgálása és így bekerültek a Rádióhoz olyan új munkatársak is, akiknek képessége, szorgalma már eleve semmi eredményt nem ígért.” Az is hiba volt, hogy a „munkába állított új káderekkel nem foglalkoztak megfelelően, többségükben önmagukra hagyva kellett dolgozniok, ezért csak lassan bontakozhatott ki a megfelelő képességgel rendelkező fiatal munkatársak munkája is”.

Ebből adódóan – hangsúlyozták – az új munkatársak „szakmai képzettségük gyengeségénél fogva még ma sem érvényesülhet eléggé. A kispolgári rétegek nemcsak a műsorokra gyakorolnak jelentős befolyást nagy szakmai rutinjuknál fogva, hanem a Rádió egész életére, politikai légkörének alakulására is.”

A rádiót irányító *pártvezetés a káderpolitika* megváltoztatása érdekében tett javaslatában fontosnak tartotta, hogy a rádió „különböző osztályait kiváló képességű szakemberekkel” erősítsék meg. „A legelső és halaszthatatlan kérdés azonban a politikai légkör megváltoztatása érdekében a Rádió politikai megerősítése, néhány olyan új munkatárs beállításával, akik elsősorban politikai vonatkozásban lesznek szilárd támaszpontjai a vezetésnek.”

A jelentésben kritikus hangot ütött meg a pártvezetés a *rádió vezetésével kapcsolatban* is. Elismerték, hogy a vezetés az „elmúlt két évben sok nehéz feladatot oldott meg”. Munkájuk hozzájárult ahhoz, hogy a rádió „ebben a szakaszban hathatósabb fegyverévé váljon a pártnak. Noha június után egy ideig bizonytalanság volt észlelhető, a vezetés fo-

kozatosan megszilárdult, s lényegében biztosítani tudta a párt politikájának érvényesítését. Különösen nagy hatással volt a munkára az, hogy a megelőző időkkel szemben a legfelsőbb vezetés morálisan tiszta volt.” A rádió vezetésében bekövetkezett személyi változások „nem oldhatták meg meg mindazokat a problémákat, amelyek éveken keresztül gyűltek össze”. Így a vezetés még nem tudta biztosítani megfelelően a „munka elvi irányítását, a határozott vonalú szerkesztés összefogottságát, a műsorok rendszeres elvi ellenőrzését, idejéből és erejéből nem” jutott elegendő a „fontos műsorpolitikai és a Rádió munkájával kapcsolatos bizonyos művészeti kérdések alapos tisztázására”.

A jelentésben kiemelték, hogy a „vezetés decentralizálására van szükség, hogy megnövelje a műsorosztályok vezetőinek és kollektíváinak hatáskörét és felelősségét. A vezetés feladata, hogy a Rádióan belül az elvi, politikai egység megteremtése útján a Rádió a legjobb szakemberekből szilárd bázist teremtsen.” Továbbá a vezetésnek maga mellé egy olyan tanácsadó testületet kell összeállítani, akik az „ország legkiválóbb szakembereit, művészeit tömörítik”.

A rádió pártszervezetével kapcsolatos észrevételek között szerepelt, hogy a testület „még nem képes megfelelő segítséget adni a vezetésnek. Az októberi határozat óta eltelt időben a pártszervezet harcolt a felmerült téves, vagy ellenséges nézetek ellen, a pártszerűség helyes értelmezéséért, a párt politikájának eltorzítása, s a rádióban különösen nagy erővel jelentkező jobboldali veszély ellen.” A párttagokkal történt beszélgetéseken, taggyűléseken a tagság egy részét „sikerült elhatárolni, s legalább érzelmileg, ha nem is nyílt fellépés erejéig szembeállítani a túllicitálók-kal. A rádió munkatársainak többségére „még ma is erősebb hatással van a kispolgári suttozás, mint a pártszervezet végrehajtó bizottsága”. Az így kialakult helyzetet a rádióban „lévő ellenséges elemek megkísérlik a Rádió vezetőinek elszigetelésére felhasználni. Az ellenséges elemeket el kell távolítani” – vonták le a végső konklúziót a jelentésben.

A rádió tájékoztató munkájáról összességében pozitív véleménnyel volt a pártvezetés. Kiemelték, hogy az októberi határozat óta mutatkozott „némi javulás”. Sok volt a riportműsor, és jó néhány nagyobb terjedelmű adásban foglalkoztak a gazdaság eredményeivel, többet foglalkoztak a műsorokban a „lakosság mindennapi gondjaival, a tanácsok munkájával”. Azt is jónak ítélték, az adásokban, hogy a rádió „megszóltatott olyan társadalmi tényezőket és olyan foglalkozási ágak dolgozóit, akik azelőtt nem kaptak hangot a műsorokban, de széles rétegeket képviseltek”. Az eredmények mellett kitértek a hiányosságokra is, itt elsősorban a „még mindig jellemző” politikai bizonytalankodásra hív-

ták fel a figyelmet. Amely elsősorban az új szakasz gazdasági feladataira való mozgósítás hiányában és a „hatásvadászással párosult szószátyárkodás” elemeiben mutatkozott meg.

A „Hírekkel” kapcsolatban megállapították, hogy a „legnépszerűbb és leghallgatottabb agitációs műsor. Mégis különösen a belpolitikai hírszolgáltatás alacsony színvonalú. Nem tükrözi az eleven életet, nem a legfontosabb eseményekről számol be, nyelve nem egyszer pongyola, szürke. A belpolitikai hírszolgáltatás gyengeségének okai – a pártvezetés véleménye szerint – a hírszerkesztők alacsony politikai és szakmai színvonala, több hírszerkesztő alkalmatlansága a feladat ellátására; az ország hírszolgálati apparátusának lassúsága és gyengesége, annak a törekvésnek a hiánya, hogy a Rádió speciális igényeit kielégítse. A rádió-nak nincs önálló tudósító hálózata. A szerkesztés fejlődését akadályozza, hogy a Rádión belül lebecsülik a híreket.”

A *falusi műsorok* megítélése nagyon vegyes volt a jelentésben. Az adások többségét hasznosnak és tartalmasnak ítélték meg. Bírálták az agrotechnikai tanácsokkal foglalkozó adásokat, mert azok „merev, országos jellegű útmutatást” adtak. A műsorok készítői nem gondoltak arra, hogy a mezőgazdasági termelés növelése érdekében az „ország különböző területein más és más módszereket kell alkalmazni”. A szakmai műsoroknál gyengébbnek ítélték a „falu politikai, társadalmi közigazgatási, kulturális problémáival, mindennapi életünknek apró-cseprő kérdéseivel foglalkozó írások” hasznosságát. Azt is hibának minősítették, hogy a falusi műsorokban „van bizonyos egyoldalúság: nem mutatják meg eléggé meggyőzően dolgozó parasztságunk kötelezettségét a város dolgozói a munkásosztály iránt. Ezzel a nem paraszti hallgatók előtt fokozhatják a párt politikájának téves értelmezését, nem mozgósítanak megfelelően az állam iránti kötelezettségek teljesítésére. A falusi adásokban az elmúlt években meghonosodott egy bizonyos gúgyogó, műparaszti, göregáboros hang. Ezen a téren csak az utóbbi időben mutatkozik némi javulás.” Az 1953. júniusi határozatra utalva leírták, hogy azt követően „megszűntek a szűk rétegekhez, szűk témakörrel, érdektelenül szóló ipari szakmai félórák. Ezzel a munkásokhoz és műszaki értelmiséghez, a városi lakossághoz szóló adásainak ideje nagymértékben csökkent. Ezért is nem jogtalanul vádolták a Rádiót, hogy »parasztrádióvá« vált. Az (1954) októberben bevezetett új műsorszerkezet változtatott ezen a helyzeten, de a falusi és városi élettel foglalkozó adások arányán még mindig javítani kell a városi javára.”

Az *iparral* foglalkozó riportműsorok gyengeségének rótták fel a jelentésben, hogy a „hallgatókat csak fogyasztóknak tekintik, és nem szól-

nak hozzájuk, mint termelőkhöz, nem ösztönzik őket, hogy fogyasztói érdekeik érvényesítését saját jobb munkájukkal is elősegítsék”.

További negatívumként szerepelt a műsorokra jellemző „szűklátókörűség”. Különösen jellemző volt ez – írták – a „falusi adásokra, de más műsorok is a hallgatónak csakis bizonyos csoportja számára élvezhetőek. A szűklátókörű szerkesztés nem érzékelteti a munkás-paraszt szövetség erejét, nem szolgálja a nemzeti erők összefogásának politikáját.” Ezért voltak olyan műsorok, amelyek egy adásban foglalkoztak a „falusi és városi hallgatók kérdéseivel”.

Kedvezőnek ítélték a jelentésben, hogy növekedett azoknak az adásoknak a száma, amelyek a tanácsokkal foglalkoztak. „Nagy számban szóltak meg közeleti vezetők, válaszoltak a lakosság köréből érkezett kérdésekre, munkaterületük fontos problémáiról tájékoztatták a hallgatókat. Erre a módszerre a jövőben is szükség van.”²²¹

*A belpolitikában tapasztalható visszarendeződés, Rákosi Máttyás politikai törekvései*²²² a rádió vezetését újabb váltásra kényszerítették. Míg

²²¹ Jelentés a Rádió munkájáról. 1955. január 11. MNL OL. 276. fond. 89. csomó. 250. ő. e. 109–114.

²²² 1955. január 8-án az SZKP KB Elnökségének mind a kilenc tagja (Bulganyin, Hruscsov, Kaganovics, Malenkov, Mikojan, Molotov, Pervuhin, Szaburov és Vorosilov) tárgyalóasztalhoz ült a magyar delegáció tagjaival. A megbeszélésen Rákosi Máttyás, Nagy Imre, Ács Lajos, Szalai Béla vett részt, és Rákosi kérésére Farkas Mihályt is meghívták a szovjetek. A jegyzőkönyvet Szalai Béla vezette, a tárgyalásról azonban nem maradt meg olyan dokumentum, amely a magyar vezetők álláspontját rögzítette. Rákosi a delegáció hazaérkezése után a Politikai Bizottság előtt számolt be a történetekről. „Én azt az álláspontot képviseltem, amit a PB határozott, Nagy elvtárs azt, amit itt ismételtén kifejezett a PB előtt [...] legfeljebb valamivel élesebben volt felvetve az a kérdés, hogy vagy ő, vagy Rákosi. Farkas elvtárs lényegében hasonló álláspontot képviselt, mint én [...]. ugyanez vonatkozik Ács elvtársra és Szalai elvtársra.” Nagy Imre „kiigazította Rákosi summázatát, volt új, kifejezetten Moszkvának szánt mondanivalója. [Moszkvában] én azt mondtam, hogy a vezetésben nem kívánok részt venni. Ez nem vagy-vagy. [...] Én úgy vettem fel, hogy a KV-hoz akartam fordulni, hogy [...] ez és ez a véleményem, kérem hozzájárulásukat, hogy visszahívjanak a PB-ből, és járuljanak hozzá, hogy lemondjak a Minisztertanács elnöki tisztéről.”

Nagy Imre leváltásának következő állomása a PB 1955. január 13-ára összehívott ülése volt. A miniszterelnök még „erősen a moszkvai út hatása alatt állt. Nagy elvtárs a könnyeivel küszködött, amikor elmondta, hogy 37 éve van a mozgalomban, de így még nem beszéltek vele.” A PB ülésen próbálta tartani a helyzetét, hangsúlyozta, hogy a személyes feladatait elvégzi, de a Moszkvában elhangzottak nagy részével nem ért egyet. Elsősorban azzal nem, hogy az MDP politikája 1953 júniusától „lényegében helyes volt”. Próbál az új szakasz politikájának helyességét azzal is igazolni, hogy azt lényegében a pártkongresszus is megerősítette. Az ülésen,

az előző, az 1955. január 11-ére a rádió munkájáról elkészült jelentésben alapvetően a pozitív értékelések domináltak, addig az április 21-i, a Magyar Rádió műsorpolitikájának javításáról szóló határozattervezetben már a kritikai megjegyzéseken volt a hangsúly.

A dokumentumot Komócsin Zoltán, a rádiót felügyelő MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője és Benke Valéria, a rádió elnöke készítette. Az igen terjedelmes elemzés fontosságát jelzi az első oldal tetején található kézzel írt feljegyzés, amely szerint a javaslatot Rákosi Mátyásnak is megküldték.²²³

A javaslat első néhány sorában megállapították, hogy a „Központi Vezetőség 1953. júniusi és a III. kongresszus határozatai megváltoztatták a rádió műsorpolitikáját. A rádió hangja közvetlenebbé vált, megfelelőbb lett a zene és a próza aránya. A rádió műsora segítette a mezőgaz-

miután a PB tagjai elolvasták a moszkvai feljegyzést sorra csatlakoztak a „szovjet elvtársak kritikájához”.

A KV ülést a testület 1955. február 15-ére tűzte ki, amelyre a referátumot Nagy Imrének kellett elkészítenie. „Az addig bevált módon fel is mentették minden más tevékenysége alól. Ide tartozott a kormányületeken való részvétel is: 1954. december 30. után Nagy Imre nem vett részt egyetlen minisztertanácsi ülésen sem, Hegedüs András helyettesítette.” Nagy Imre dolgozott a beszámolón, közben 1955. február 1-jén komolyan megbetegedett. Lásd erről Rainer M. János: *Nagy Imre 1953–1958. Politikai életrajz*. Második kötet. i. m. 110–114. o. Ezzel sorsa megpecsételődött, a Rákosi-féle Moszkvában jóváhagyott forgatókönyv megvalósulása felgyorsult.

1955. március 1-jei dátummal küldte el Nagy Imre a KV ülésén felolvasandó felszólalását, amelyben lemondott miniszterelnöki megbízatásáról. Egy kísérőlevélben felhívta Rákosi figyelmét, hogy lemondását elküldte Szuszlovnak is. Írásos felszólalásában egyetértett azzal, hogy harcolni kell a jobboldali nézetek ellen, de nem értett egyet a „veszély eltűlésével és azzal, hogy ellen a harcot nem politikai, hanem adminisztratív eszközökkel, megfélemlítéssel, ledorongolással és elbocsátásokkal stb. próbálják folytatni”. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 331. o. (Önkritikát továbbra sem gyakorolt. S. I.)

1955. április 18-án összeült országgyűlés, felmentette miniszterelnöki tisztségéből, és Hegedüs Andrást „megválasztotta” kormányfőnek. Le kellett mondania országgyűlési képviselői mandátumáról, és minden tisztségéről, a könyveit kivonták a forgalomból. Lásd erről Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz 1953–1958*. Második kötet, i. m. 123–124. o.

Később 1955. december 3-án a Központi Ellenőrző Bizottság határozatot hozott Nagy Imre pártból történő kizárásáról. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 387. o. (Nagy Imre teljes félreállítás 1954 decemberében kezdődött, vagyis egy év alatt Rákosinak és támogatóinak sikerült elérni céljukat. Rákosi hiába került ki győztesen a csatából, az 1953 elején birtokolt hatalmát már soha nem nyerte vissza. S. I.)

²²³ A dokumentumon az olvasható: „Látta: Rákosi Mátyás elvtárs”.

daságról szóló párthatározat végrehajtását, arányaiban és tartalmában helyesebben foglalkozott a termelőszövetkezeti mozgalom kérdéseivel, mint általában a sajtó. Az adásokban jelentős helyet kaptak a dolgozók szükségletei kielégítésének és ügyes-bajos dolgai megoldásának kérdései. A rádió fokozottabban elégitette ki a hallgatók kulturális igényeit és segítette népünk általános műveltségének emelését.”

A rádió munkájának pozitív megítélése után a *hibák* sorolása következett. Ezek között is kiemelten szerepelt az, hogy az „eredmények ellenére a rádió egyes műsorai is jobboldali nézeteket terjesztettek, népünk és pártunk 10 évi harcait és eredményeit torzán mutatták be. A falusi adásokban gyakran szem elől tévesztették a lenini hármas jelszót, elhanyagolták a kulákok és spekulánsok elleni harcot, nem magyarázták kielégítően a dolgozó parasztság kötelességeit a munkásosztály iránt. Az ipari agitációban hangot kapott a demagóg ígérgetés és követelőzés, miközben az életszínvonal emelésének feltételeiről nem beszéltek, e feladatok végrehajtására nem mozgósítottak. A rádió műsorainak jó része elhallgatta a párt és a munkásosztály vezető szerepét, olykor még le is járatta a pártot és vezető szerveit. A rádiószerkesztők széles körében tartja magát az a jobboldali nézet, hogy a pártról, a termelés kérdéseiről kizárólag szürkén lehet írni, s e problémák különben sem érdeklik a hallgatókat. Nem folyt harc a rádió műsoraiban a nacionalizmus és a sovinizmus ellen. Nem kielégítő a Szovjetunió szerepének, eredményeinek és tapasztalatainak ismertetése, valamint a népi demokráciák életéről szóló meggyőző beszámolók, a békeszerető országok erejének és legyőzhetetlenségének bizonyítása és az internacionalizmus eszméjének hirdetése.

A rádió egyes munkatársainak *jobboldali elhajlása* és téves nézetei ellen különösen 1954. október után a rádió vezetése és pártszervezete éles harcot folytatott, amelynek vannak is kezdeti eredményei. A gyorsabb előrehaladást fékezi a rádió káderhelyzete és az, hogy a jobboldali és téves nézetek ellen nyílt, elvi harcot folytatni kész kommunista vezetőmag és aktíva nagyon szűk.”

Ebben a szellemben készítette el Komócsin és Benke Valéria a rádió további működésére vonatkozó, 12 pontból álló határozati javaslatot. A dokumentumra az 1955. április 21-i dátum került.

A tervezet *első pontja a műsorpolitika megváltoztatásáról és a munkatársak cseréjéről* szólt. A műsorpolitika „*megjavításának legfőbb feltétele az, hogy a rádióban eszmeileg szétverjenek mindenfajta jobboldali nézetet, leleplezzék és megsemmisítsék a párt politikájával nyíltan, vagy burkoltan szembenálló áramlatokat s ily módon biztosítsák azt a szilárd*

*elvi és politikai egységet, amely a Központi Vezetőség 1955. márciusi határozata*²²⁴ *végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

A rádió vezetőinek a feladata – írták –, hogy a „párt politikáját alaposan magyarázzák meg” a munkatársaknak. „Tisztázzák a téves nézeteket, leplezzék le az ellenségesen kritizáló megnyilvánulásokat, ugyanakkor segítsék az előrehaladást biztosító bírálat és önbírálat fejlődését.” A rádióban „olyan politikai légkört” kell teremteni, amelyben a dolgozók nem passzívan viszonyulnak a párt határozataihoz, hanem azok teljesítésére törekcszenek. A párt politikáját el nem fogadó és végre nem hajtó „vagy egyenesen jobboldali elhajlásokat mutató szerkesztőket, munkatársakat fokozatosan ki kell cserélni eszmeileg szilárd és szakmailag is fejlődőképes elvtársakkal. Biztosítani kell a munkatársak rendszeres ideológiai képzését, az elvi-politikai kérdések szüntelen megvitatását a rádióban.”

„Harcolni kell a szűklátókörűség, a műsorok unalmassága, a sematikus, problémátlan hangulatot terjesztő agitáció ellen is.” A műsorok problémafelvetőek legyenek, „mutassák meg a módot, ahogyan azokat dolgozó népünk a párt vezetésével leküzdhetik”. A rádió adásai „tükrözzék pártunk és népi demokratikus rendszerünk erejét, magabiztosságát. Legyenek kifejezői – a valóság rózsaszínre mázolósa nélkül – népünk egyre derűsebb, vidámabb életének.”

A második pont pontban a rádiónak azt a feladatát határozták meg, amely szerint az emberekkel meg kell érteni a „*párt politikáját, mozgósítani a dolgozókat a határozatok teljesítésére – a szocializmus építésére*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

²²⁴ Az MDP Központi Vezetősége 1955. március 2–4-i ülésén határozatot fogadott el a politikai helyzetről és a párt további feladatairól. A határozatban méltatták az elmúlt tíz esztendő és az első ötéves terv sikereit. Hangsúlyozták, hogy a jobboldali veszély még nem múlt el, amely akadályozza a párt politikájának „sikeres” végrehajtását. A feladatok között megfogalmazták: „A dolgozó nép életszínvonalának következetes emelése megköveteli, hogy szakadatlanul növekedjék, mind az ipari, mind a mezőgazdasági termelés, emelkedjék a munka termelékenysége, csökkenjen a termékek önköltsége, hogy határozott harc folyjék az anyagi és pénzügyi eszközök felhasználásban a legszigorúbb takarékoság érvényesítéséért, a munkafegyelem helyreállításáért és megszilárdításáért, valamennyi állampolgári kötelezettség (adófizetés, beadási kötelezettség stb.) pontos teljesítéséért.” Valamit a Központi vezetőség megbízta a Politikai Bizottságot, hogy a párt III. kongresszusa határozatai alapján dolgozza ki a második ötéves terv részletes irányelveit. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 331–343. o.

A párt határozatait a rádió „népszerű formában, részletekbe menően magyarázza [...] mutassa meg végrehajtásuk jelentőségét”. Az ipart és a termelést bemutató műsorok tartalmukat tekintve visszatértek a Nagy Imre-kormányprogram előtti időszakhoz a rádió az *„egyéb politikai kérdések rovására növelje az ipari termelés, a munkásosztály problémáival foglalkozó adásainak műsoridejét. Fejlessze tovább az e téren elért kezdeti eredményeket”* (kiemelés – S. I.). A pártvezetés a műsorokban „pártos állásfoglalást” várt, és a „munkásosztály szerepének az országépítésben elfoglalt helyének helyes ábrázolását”. Továbbá azt, hogy adásaiban „magyarázza a nehézipar fejlesztésének összefüggéseit mezőgazdaságunk fejlesztésével, a közszükségleti cikkek gyártásával, az életszínvonal emelésével, a honvédelemmel. Terjessze a munkaversenyt, a termelékenység növelését, az önköltség csökkentését, az új technika alkalmazása, az újtómozgalom legjobb tapasztalatait.”

További elvárás volt az iparral foglalkozó műsoroknál, hogy azokba mutassák be a „magas termelékenységgel dolgozó, jó minőséget gyártó, gazdaságosan termelő munkásokat, brigádokat, a fegyelmezett és kultúrált munkáért küzdő műszakiakat”.

A mezőgazdasággal kapcsolatos műsoroknál azok „állandó színvonalbeli” javítását és „nem az adások idejének” növelését határozták meg. Adásaiban *„harcoljon továbbra is a rádió a falu szocialista építéséért: terjessze a termelőszövetkezetek, gépállomások, állami gazdaságok tapasztalatait, mutasson ezzel perspektívát a falu elmaradottabb rétegeinek. Ugyanakkor ösztönözze az egyénileg dolgozó parasztságot is termelési eredményeinek, különösen árutermelésének fokozására, kövessen el mindent termelési kedvének ébrentartására, rendszerünkbe vetett bizalmának megerősítésére. Nap, mint nap mutassa meg a munkásosztály erőfeszítéseit a falu fejlesztése érdekében, határozottabban hangoztassa a parasztság kötelezettségeit a munkás-paraszt szövetségben belül”* (kiemelés – S. I.). A műsorokban pedig tárgyalja politikai kérdésként a gazdasági és szakmai problémákat.

A harmadik pontban a rádió levelezési munkájának javítását hangsúlyozták, azt, hogy „törekedjék erősíteni kapcsolatait a hallgatóinak minden rétegével”. Vegye figyelembe a hallgatók észrevételeit, javaslatait a műsorok tartalmával és szerkesztésével kapcsolatban. A levelekre „adjon [...] világos, meggyőző válaszokat”.

A negyedik pontban meghatározott feladat az, hogy a „rádió műsorai igazi, meggyőződésből eredő harcos kiállást jelentsenek a párt és a párt által megszabott feladatok mellett, tükrözzék a párt iránti mélységes szeretetet” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). Az adásokban

„foglalkozzanak rendszeresen a dolgozó tömegek szerepével önnön sor-suk formálásában. Mutassák meg e harc vezetőjének, a pártnak szerepét népünk felszabadulásában és további felemelkedésében.” A műsorokban a rádió jelentesse meg a „munkásosztály harcainak, mártírjainak, a dolgozók napi termelőmunkában való hősi” helytállását, és ezzel járul-jon hozzá a „munkásosztály vezető szerepének erősítéséhez”.

Az *ötödik pontban* a rádió feladataként a nevelőmunkában betöltött szerepét hangsúlyozták. „Hirdesse a marxizmus–leninizmus nagy esz-méit, rendszeresen ismertesse a haladó tudomány és kultúra eredmé-nyeit, nemzeti történelmünk és a munkásmozgalom történetének leg-fontosabb tanulságait.” A műsorokban hatékonyabban jelenjen meg a rádió propagandamunkája, „adjon választ a szocializmus építése közben felmerülő politikai-gazdasági kérdésekre”. Az ismeretterjesztő műsorait pedig szélesítse tovább.

A *hatodik pont* a nemzetközi agitáció feladataival foglalkozott. Itt ki-emelték a „békeszerető országok erejének, s legyőzhetetlenségének biz-tosítása mellett” a rádiónak azt a fontos feladatát, hogy „állandóan tartsa éberen a tömegek politikai éberségét, mutassa meg a német militariz-mus feltámadásának veszélyességét, leplezze le az imperialisták hábo-rús előkészületeit, az atomháború kirobbantását célzó mesterkedéseit”. A műsorokban a hallgatók kapjanak magyarázatot a „legidősebb és legfontosabb” kérdésekre. Mutassák be az adásokban az „események je-lentőségét hazánk, népünk szempontjából”. A rádió küszöbölje ki a „ma még nem egyszer” műsoraiban jelentkező arisztokratizmusát, és a „leg-szélesebb rétegek érdeklődésére építsen”.

A dokumentum e részében hangsúlyozták még a „proletárinternaciona-lizmus” gondolatának a „szovjet és a magyar nép meg nem bontható” barát-ságának erősítését. A műsorokban ismertetni kell a baráti országok népeinek életét, a „sablonos megoldások kiküszöbölésével, a színvonal emelésével”.

A szocialista tábor „erejének megmutatása mellett” a műsorokban rendszeresen foglalkozzanak a „kapitalista országok dolgozói szolidari-tásának, békemozgalmának, haladó erőinek óriási jelentőségével”. A rá-dió „politikai és művészi műsorok keretében, változatos módszerekkel leplezze le az amerikai imperializmus népelnyomó rendszerét. Segítsen felszámolni azokat az illúziókat, amelyek egyes – főleg értelmiségi – körökben még ma is élnek az USA-ról.”

A *hetedik pontban* a rádió kulturális és szórakoztató szerepét határozták meg. Műsorai tükrözzék a „párt kultúrpolitikáját”. Az adások elkészítésé-ben a szerkesztők támaszkodjanak az irodalom, a zene kitűnő alkotásaira. Ismertessék meg a hallgatókkal a Szovjetunió és a többi szocialista ország

művészetét, „így is erősítsék népeink testvéri barátságát”. Ugyanakkor a „mai haladó nyugati művészet kiemelkedő műveit is” mutassák be. „*A rádió éberen őrködjék művészeti munkája eszmeiségén, ne adjon soha helyt öncélú, zavaros, vagy egyenesen ellenséges műveknek*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). A könnyűzene területén a rádiónak „fel kell számolnia az elmaradott hallgatók ízléséhez való igazodást, ki kell alakítani [...] ízlést formáló funkciója betöltésének helyes módszereit”.

Az MDP KV Tudományos és Kulturális Osztályának feladata, hogy „*rendszeresen tájékoztassa a rádió vezetését, a párt kultúrpolitikájának időszerű kérdéseiről, időközönként ellenőrizze az irodalmi, zenei és egyéb művészi műsorokat, s adjon segítséget színvonaluk emeléséhez*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

A *nyolcadik pontban* kiemelt feladata a rádiónak, hogy számoljon le „*azzal a helytelen felfogással, amely a dolgozó tömegeket apolitikusnak, a közügyek és a termelés kérdései iránt közömbösnek tekinti és a műsorokat az érdekesség ürügyén politikamentessé igyekszik tenni*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

A *kilencedik pontban* azt hangsúlyozták, hogy a rádió „*fokozottabban használja fel a szovjet és a népi demokratikus rádiók tapasztalatait*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). A Magyar Rádió fűzze szorosabbra és tegye „sokoldalúbbá” kapcsolatait a „baráti” szomszédos országok rádióival. Az év folyamán pedig utazzanak a rádió vezetői a Szovjetunióba a „szovjet rádiós tapasztalatok tanulmányozására”.

A *tizedik pont* a rádió műsorpolitikájának és műsorainak „kritikai” elemzését határozta meg, a sajtó és kulturális folyóiratok hasábjain.

A *tizenegyedik pont* a rádió káderhelyzetével foglalkozott. Hangsúlyozták, hogy „meg kell erősíteni a rádiót kiváló képességű szakemberekkel. A legelső és halaszthatatlan feladat azonban – a politikai légkör megváltoztatása érdekében – *a rádió megerősítése, néhány olyan munkatárs beállításával, akik elsősorban politikai vonatkozásban lesznek szilárd támaszpontjai a vezetésnek*” (kiemelés – S. I.). Ennek végrehajtása érdekében kapta a rádió vezetősége azt a feladatot, hogy április végéig készítsen egy tervet a vállalat „káderösszetételének megjavítására”.

A *tizenkettedik pontban* a rádió műszaki helyzetéről, a bérezésről, a honorárium rendszerről kértek jelentést a rádió vezetőitől május 30-i határidővel.²²⁵

²²⁵ Határozati javaslat a Magyar Rádió műsorpolitikájának megjavítására. 1955. április 21. MNL OL. M-KS 276. fond 53. csoport. 228. ö. e. 40–44. o.

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya április 25-ére elkészítette a „Propaganda rovat” éves tervének irányelveit – az MDP Központi Vezetősége 1955. márciusi határozatának és az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztálya áprilisi dokumentumának figyelembevételével. A dokumentum már egyértelműen jelezte a visszarendeződést, hogy 1955 tavaszán a rádió a korábbiaknál szigorúbb politikai irányítás és ellenőrzés alá került.

A rovat „munkájának központjában a marxista–leninista szellemben történő nevelés áll”. Az adásokban ismertetni kell a „szocializmus építésének alapvető kérdéseit”, tudatosítani a „szocialista építés gazdasági törvényeinek objektív jellegét, a párt politikájának tudományos alapjait, hazafias tartalmát. [...] Közvetett és közvetlen formában harcolunk a jobboldali tendenciák ellen, a párt politikájának elferdítése ellen.”

A marxista–leninista propagandaadások tervei között, a márciusi határozatnak megfelelően kiemelték, a „pártnak és a népgazdaságnak azokkal a területeivel” foglalkoznak, ahol „leginkább jelentkezett a jobboldali elhajlás”. Az előadásokban „ezekkel a nézetekkel polemizálunk, de mondanivalónk fő súlyát e nézetek által okozott károk megszüntetésére, tehát jelenlegi feladatainkra fektetjük”.

A rovatban az iparral foglalkozó műsorok legfontosabb feladata a nehézipar bemutatása, amely – mint azt írták – az „egész gazdasági élet fejlődésének az alapja. Foglalkozunk az iparfejlesztés kérdéseiben az elmúlt időszakban jelentkezett jobboldali elhajlással, amely a nehézipar visszafejlesztésére törekedett s ezt a tevékenységét a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődésére és a szocializmus gazdasági alaptörvényére való hivatkozással folytatta.” A korábbi műsorokban nem kapott elég hangsúlyt a jólét növelésének anyagi alapjául szolgáló nehézipar fejlesztése, a termelékenység növelése és az önköltség csökkentése.

A párt parasztpolitikájának megvalósítása érdekében a műsorokban a legfontosabb cél a mezőgazdaság „szocialista átszervezésének szükségességéről meggyőzni a hallgatót. Részletesen foglalkozunk a parasztpolitikában jelentkezett elhajlással, a kisparaszti gazdaság felmagasztalásával, a termelőszövetkezeti mozgalom perspektívájának elhomályosításával, a falusi kizsákmányolókkal szemben tanúsított liberális megatartással és ennek következményeivel, a munkás-paraszt szövetség helytelen értelmezésével.”

Az adásokban arra helyezik a hangsúlyt, hogy a „paraszti jólétet csak a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság biztosíthatja éppen azoknál az előnyöknél fogva, amelyeket a kisparaszti gazdasággal szemben rendelkezik. Leleplezzük azokat az ideológiai nézeteket, amelyek elködö-

sítik és gátolják a falusi osztályharcot, azáltal, hogy elmosás a határt a falu dolgozó, és kizsákmányoló rétegei között s ezzel megkönnyítik a kizsákmányolás lehetőségeit, gyengítik a munkás-paraszt szövetséget.” A cél tehát az, hogy az adásokban erősíteni kell a munkás-paraszt szövetséget, a „lenini hármasság helyes” alkalmazását, a kuláksággal szemben megnyilvánuló „jelenlegi korlátozott” politika oldását.

Be kell mutatni továbbra is a „dolgozó parasztság” problémáit, és azt, hogy a „kormány továbbra is támogatja a termelés növelésében az anyagi érdekeltség elve alapján”. Ugyancsak szerepelnek továbbra is az adásokban a termelőszövetkezetekkel kapcsolatos szervezési és „elvi” problémák megtárgyalása.

Az irányelvekben részletesen tárgyalták még a párt szerepét, mint a népi demokrácia vezetőeréjét, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok eredményeinek bemutatását, a természettudományokkal foglalkozó műsorok tervét és a történelemmel kapcsolatos előadások tematikáját.²²⁶

A sajtó és a rádió pártirányítására és ellenőrzéséről Komócsin Zoltán 1955. május 16-án újabb javaslatot készített. A javaslat az MDP Központi Vezetőség márciusi ülésének a sajtóra és a tájékoztatás minden szervezetére vonatkozó határozata alapján készült. „*A magyar sajtó, továbbá az állami tájékoztatási szervek (Magyar Rádió- és Televízió,*²²⁷

²²⁶ A Propaganda rovat egyéves tervének irányelvei. 1955. április 25. MTVA KI. TD-314/5. 10. doboz.

²²⁷ Az 1953. január januárjában létrehozott Magyar Televízió Vállalat fejlesztéseit a Magyar Postára bízta. A Posta Rádió Műszaki Hivatalban és a Posta Kísérleti Intézetében készültek el az első kísérleti adás eszközei. A Posta Váci utcai irodaházában már mozgóképet lehetett látni. A rádió székházában két fővel megalakult a televíziós főosztály. *December 15-én elkezdődtek a saját gyártású adóberendezés első próbaadásai* a Gyáli úti postakísérleti állomásról, az adást az Orion gyár 4 km-rel távolabb levő épületében vették. A Minisztertanács az *Orion gyárat bízta meg, hogy kezdje meg a televízió vevőkészülékek gyártását.* úgyhogy Az 1954. január 20-án meginduló első próbaadások már ezeken a 14 × 18 cm-es képméretű készülékeken voltak láthatók, valamint a Magyar Rádióról és a Magyar televízióról. A határozat értelmében a Magyar Rádió és Televízió két önálló intézménnyé alakul és folytatja tevékenységét. *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye 1974.* Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1975. 256–257. o.

Magyar Távirati Iroda, Magyar Fotó) és a kapcsolódó társadalmi szerv (a Magyar Újságírók Országos Szövetsége) elvi-politikai irányítása és ellenőrzése kizárólagosan a párt feladata. E szervek politikai irányítását a Központi Vezetőség, illetve annak szervei, a Politikai Bizottság és a Titkárság végzi, politikai irányításukra-ellenőrzésükre állami szerv nem illetékes” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

A Magyar Rádióra vonatkozóan a javaslat szerint a rádió elnökét „meg kell hívni a Politikai Bizottság üléseinek minden olyan napirendi pontjához, amelyeknek végrehajtása során a Rádió széleskörű tevékenységére van szükség. Biztosítani kell, hogy megkapja a KV. minden olyan határozatát, amelynek ismerete feltétele a párt- és a kormány-határozatok eredményes ismertetésének, népszerűsítésének. Ugyancsak biztosítani kell, hogy a Rádió elnöke megkapja a Minisztertanács minden olyan határozatát, amely végrehajtása során a Rádió ismertető és népszerűsítő tevékenységét igényli.”

A Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztályának feladata annak biztosítása, hogy a Politikai Bizottság és a Titkárság „instrukciói, a pártpolitikai agitációval kapcsolatos konkrét irányelvek, szempontok, fontosabb érvek” gyorsan eljussanak a rádió elnökéhez. A javaslatban az is meghatározták, hogy a pártvezetés egyes szerveinek tagjai a rádió vezetői közül kikkel tartják a kapcsolatot. Így a rádió elnöke és „vezető munkatársai közvetlen kapcsolatot tartanak” a KV Agitációs és Propaganda Osztályának vezetőjével, valamint a sajtó-rádió részleget irányító osztályvezető-helyettestel. A feladatuk, hogy részletesen megbeszéljék, milyen pártpolitikai szempontok figyelembevételével készüljenek a különböző műsorok.

A rádióban folyó munka „rendszeres ellenőrzése” a KV Agitációs és Propaganda Osztályának a feladata. Az ellenőrzés során tapasztaltakról tájékoztatni kellett a rádió elnökét. Figyelemmel kellett kísérni rádió műsorait és a hallgatók véleménye alapján „segítséget” nyújtani az „egyes műsorok fejlesztésére, színvonaluk emelésére”. A KV Agitációs és Propaganda Osztálya „esetenként az ellenőrzést oly módon is biztosítja, hogy a Rádió fontosabb műsorait még elhangzásuk előtt meghallgatják”.

A dokumentumban az is hangsúlyt kapott, hogy „biztosítani kell a Rádió összes műsorainak lehallgatását a Rádión belül. Ennek érdekében

<http://mtva.hu/hu/sajto-es-fotoarchivum/60-eve-sugarozta-elso-kiserleti-adat-a-magyar-televizio> (2016. március 14.)

felül kell vizsgálni a Rádió műsorszerkesztési főosztályán már működő lehallgató csoport összetételét, tagjainak politikai és általános műveltség szempontjából való rátermettségét.” A rádió lehallgató csoportjának munkatársait úgy kell összeállítani, hogy azok „minden tekintetben alkalmasak” legyenek a műsorok „politikai tartalmának elbírálására”. A javaslatban hangsúlyozták, hogy a lehallgató csoport „közvetlenül az elnök hatáskörébe tartozzék”.

A rádió pártirányításának és ellenőrzésének érdekében a javaslat azt is tartalmazta, hogy KV Tudományos és Kulturális Osztálya „segítse” a rádió Irodalmi, Dramaturgiai és Zenei osztályainak „ellenőrzését”. A KV Tudományos és Kulturális Osztálya helyettes vezetője vagy az „illetékes alosztályvezető esetenként vegyen részt az irodalmi és zenei problémákat tárgyaló kollégiumi üléseken” a rádióban. Az osztály „gondoskodjék arról is, [...] hogy a Népművelési minisztérium és az illetékes művészeti szövetségek rendszeresen segítsék a Rádió munkáját”.²²⁸

Az MDP Politikai Bizottsága a javaslatot 1955. június 23-án tárgyalta. Az előterjesztő Komócsin Zoltán volt. A hozzászólók: Gerő Ernő, Bata István és Rákosi Mátyás. A javaslatot a testület módosításokkal elfogadta. „A magyar sajtó, továbbá az állami tájékoztatási szervek (Magyar Rádió- és Televízió, Magyar Távíratok Iroda, Magyar Fotó) és a kapcsolódó társadalmi szerv (a Magyar Újságírók Országos Szövetsége) elvi-politikai irányítása és ellenőrzése *elsősorban* a párt feladata. E szervek politikai irányítását a Központi Vezetőség, illetve annak szervei, a Politikai Bizottság és a Titkárság végzi, *de e szervek politikai irányításába be kell vonni az illetékes állami szerveket is*” (A javaslat első és legfontosabb részét a dőlttel szedett részekkel egészítették ki – S. I.). Továbbá azt is kérték, hogy a „határozatban a megfelelő helyeken be kell venni az illetékes állami szervek (M.T. Külügy Minisztérium, Népművelési Minisztérium stb.) feladatait is”. Az ennek megfelelően átdolgozott anyagot „jóváhagyásra be kell mutatni a Titkárságnak”.²²⁹

Az MDP Központi Vezetősége másnap, 1955. június 24-én fogadta el a sajtó, a rádió, a televízió és más tájékoztatási szervek párt- és állami irányításáról és ellenőrzéséről elkészült, a Politikai Bizottság javaslataival kiegészített határozatot. Itt is jelzik: „A Központi Vezetőség és szervei mellett a Minisztertanács Elnöksége irányítást és ellenőrzést gyakorol, utasítja a sajtó-rádió, tájékoztatási szerveket, hogy azok megfelelő

²²⁸ Javaslat a sajtó- és a rádió pártirányításának és ellenőrzésének megjavításáról. 1955. május 16. MNL OL. M-KS 276. fond. 53. csomó. 238. ö. e. 10–13.o.

²²⁹ Uo.

szervező, agitációs és propagandamunkát fejtsenek ki a kormányhatározatok, valamint az egyes állami szervek, minisztériumok feladatainak megvalósítása érdekében.²³⁰

A rádió politikai irányítása és ellenőrzése folyamatába – ellentétben a korábbi gyakorlattal – bevonták a rádió elnökét is. Az elnök részt vehetett a Politikai Bizottság azon ülésein, ahol a rádióra vonatkozó döntéseket hozták, illetve készítették elő. A határozat elfogadásánál figyelembe vették a rádió elnökének megjegyzéseit, s azok bekerültek a végleges dokumentumba – arról is, hogy a párt irányítása mellett más intézmények is segíthetik a rádió szakmai működését. Természetesen a párt-irányítás elsődlegességét senki nem vonhatta kétségbe: a rádió is fontos eszköze lett a Rákosi irányította visszarendeződés folyamatának.

ÚJ MŰSORSTRUKTÚRA ÉS ÚJ MŰSOROK A PÁRTHATÁROZAT SZELLEMÉBEN

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya beszámolót készített 1955. május 12-én a „Mezőgazdasági rovat” munkájáról. A dokumentumban kiemelték, hogy a Központi Vezetőség „márciusi határozatának végrehajtása elhárítja termelőszövetkezeteink fejlődése előtt az akadályokat. A párt és a kormány politikájának megfelelően munkánkkal elő kell segíteni, hogy ne csak a termelőszövetkezetek megszilárdulása következék be”, hanem azok „számbeli növekedése, taglétszámának emelkedése, a szövetkezeti vagyoni fejlődése is”.

A rovat munkájának értékelésénél megjegyezték, hogy az elmúlt évben „következtesen agitált” a szövetkezetek megszilárdítása érdekében, bemutatta az elért eredményeket, az életszínvonal emelkedésében látható pozitív változásokat. Mindezek ellenére – írták – az agitáció „nem bizonyította megfelelően a termelőszövetkezetek, a nagyüzem förlényét, nem mutatta meg eléggé nagyszerű perspektíváját”. A műsorokban „legtöbbször szemérmesen” kerülték a „nagyüzemi gazdálkodás és a kisáru-termelő paraszti gazdálkodás lehetőségeinek és eredményeinek összehasonlítását. Nem kontrasztképpen” szóltak a műsorokban, hanem párhuzamosan mutatták be mindkét gazdálkodási formát. Ezzel két lehetőséget tártak a parasztság elé, „nem csupán önkéntességre, de már-már ösztönösségre bízva a választást. Ez abból az elvi téve-

²³⁰ 1955. június 24. MNL OL. M-KS 276. f. 53. cs. 238. ó. e. 16. o.

désből eredt, hogy lehetségesnek tartották a nagyobb arányú bővített újratermelést a kisáru-termelő parasztgazdaságokban.” Voltak azonban olyan adások, amelyek kivételt képeztek, ilyen például a „Szövetkezeti Híradó” és a „Virágzó mezőgazdaság útján” című műsorok, amelyek „ezekben az időkben is általában a marxista–leninista tanításoknak megfelelően agitált”.

A jövőben tehát – hangsúlyozták – minden műsorban „bátrabban és elemző összehasonlításokkal kell hirdetni a tsz gazdálkodási fölényét az emberhez méltóbb életformáját. Különös figyelmet kell fordítani az önkéntesség lenini elvére, következetes megtartására. [...] A fokozatosság elvének agitációját most már sikeresebben folytathatjuk, mint az előző hónapokban, mert ennek a kérdésnek a tisztázásához a K.V. mezőgazdasági osztályától közvetlen segítséget kaptunk. Világos előttünk, hogy az első és második típusú csoportok átugrása éppen úgy helytelen, mint még több fokozatú csoportforma bevezetése. Ezért agitációnkban úgy beszélünk a fokozatosságról, hogy elsősorban a III. típusú, a mezőgazdasági termelőszövetkezetet propagáljuk, ugyanakkor bemutatjuk az első, második, de inkább a második típusú csoport eredményeit, lehetőségeit, már abban az átmeneti formában ábrázolva, amikor közeledik a III. típushoz.”²³¹

A műsorokban a jövőben segítséget kell nyújtani az „állami támogatások célszerű” felhasználásához, folytatni kell az agitációt a beadások pontos teljesítése érdekében. A tanácsok figyelmét pedig a műsorokon keresztül fel kell hívni a termelőszövetkezetek segítésére, működésük támogatására.

Fokozni kell a tanácsok „éberségét az osztályharc területén is. A kulákság 1953 óta komoly befolyásra tett szert az egyénileg dolgozó parasztok körében, s ennek tulajdonítható, hogy dolgozó parasztságunk az ország több területén – bármilyen jók is a szövetkezetek eredményei – húzódik a belépéstől. A kulákgagitáció másik veszélyes területe az állami kötelezettségek teljesítésének elhanyagolása, amihez tanácsaink

²³¹ Amint azt a 92. lábjegyzetben jeleztük, a három típusba besorolt mezőgazdasági termelési formák közül a termelőszövetkezeteket tekintették a legfejlettebbnek. A Nagy Imre kormány programmal ellentétben, 1955-ben ez utóbbi támogatását erősítették. Ennek propagandáját emelte ki beszámolójában a rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya. A visszalépést jelzi a dokumentum szóhasználata is, valamint a „kulákok” elleni fellépés fontosságának hangsúlyozása. Az előzményekről bővebben Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952.* i. m. 82–97.o.

gyengekezőségükkel jócskán segítséget nyújtottak. A jobboldali nézetek s a kulákság aknamunkájának megszüntetésében tehát tanácsainkra s vele agitációinkra komoly feladatok várnak. Állandóan be kell bizonyítanunk, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom a kulák ellen folytatott osztályharcban erősödik és fejlődik. A kulákság korlátozása az egyénileg dolgozók boldogulásának is feltétele, tehát a szövetkezetek e tekintetben is segítik az egész dolgozó parasztság boldogulásának útját egyengeti...”

Az egyénileg gazdálkodó parasztság esetében a „márciusi párthatározat rámutatott arra, hogy a jobboldali nézetek következtében a falun a munkásosztály vezető szerepét figyelmen kívül hagytuk, elhanyagoltuk a szegényparasztságot, jórészt beszüntettük a harcot a kulákság ellen, s ezzel akadályoztuk a középparaszttal kötött szövetség megerősödését”.

A műsorokban az egyénileg dolgozó gazdálkodókkal – a dokumentum szerint – megfelelő arányban foglalkoztak, „de általában” beszéltek róluk. Hiba volt, hogy abban a propagandában, amelyben csak a „középparasztságra” összpontosított a rádió. „...elvtelenül udvarlunk nekik, megnyerésüket nem kapcsoljuk össze a kulákság, általában a kulákosodás és spekuláció elleni harccal. Másik oldalról mindez természetesen a szegényparasztság szerepének lebecsüléséhez vezet.” Ez az agitáció pedig „nem hogy erősítette, hanem gyengítette a falusi” agitációt – „egészen 1954 teléig – a munkás-paraszt szövetség”.

Hangsúlyozták, „sok hibához vezetett az is, hogy az anyagi érdekeltségnek érvényesítését mi is gyakran átgondolatlanul, antimarxista módon kezeltük. A tévedés alapja ebben a kérdésben is a kisparaszti gazdaság bővített újratermelési lehetőségének túlbecsülésében keresendő.” Az agitációban azonosították az „egyéni érdekeltség elvét a szabadpiaci értékesítéssel, s ezzel azt elsősorban árkérdéssé” tette műsoraiban a rádió. Az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetése úgy értékelte, hogy ez „kettős hiba volt. Először is ismeretes, hogy a munkásosztály és a dolgozó parasztság alapjában, érdekközösségében éppen az árkérdésben van ellentét (ha ez is kibékíthetetlen). Másodszor az árszabályozás, a szabadpiaci árak emelése útján elért gazdasági előnyök illúziójának erősítése a kisárutermelőkben éppen az »eladót« és nem a »dolgozót« ösztönözte. [...] Nyilvánvaló pedig, hogy a dolgozó parasztságot anyagi érdekeltségét elsősorban a mezőgazdasági munka termelékenységének növelése a kisárutermelő gazdaságokban e tekintetben meglévő tartalékok feltárása útján kell fokoznunk, természetesen egy pillanatig sem elhallgatva a kisárutermelő paraszti gazdaságok termelése fejlesztésének korlátait.” Magától értetődő – írták –, hogy a megtermelt tartalékok a

„munkatermelékenység növelése gyümölcssei realizálásában a szabadpiacot fontos eszközként kell” bemutatni.

Fontos feladata a mezőgazdasági műsoroknak, hogy felhívják a figyelmet arra a tényre, mely szerint a „munkásosztály tekintettel van a dolgozó parasztság anyagi érdekeire, egyéni szükségletére és ezért termeléséhez mindenben a kezére jár, hogy gépi munkát, műtrágyát, vetőmagot, felszerelést és vegyszereket kapjon, ami a többlettermeléshez egyéni paraszti gazdaságban szükséges”. A műsorokban felvilágosítást kell adni a parasztságnak arról, hogy „nem a mezőgazdasági termékek eladási árának növelése és a piaci lehetőségek kutatása a fő útja életszínvonalunk növelésnek, hanem elsősorban a többlettermelés, a terméshozam és állati termékhozamok növelése. Ez különös hangsúlyt kap akkor, ha a beadásról van szó.”

A dokumentumban, szintén az irányváltásnak megfelelően kiemelték: „hiba volt, hogy az elmúlt hónapokban a nehézipar fejlesztéséről, nagyipari létesítményeinkről egyáltalán nem esett szó, csak a fogyasztási cikkek termeléséről beszéltünk. További munkánkban a dolgozó parasztsók fogyasztási cikkekkel való kielégítése mellett meg kell mutatnunk azt is, hogy mi az összefüggés közvetlen anyagi érdekeik és nehéziparunk, elsősorban mezőgazdasági gépíparunk fejlesztése között.”²³²

A rádió 1955. szeptember 1-jén tartott kollégiumi ülésén határozatot hoztak az új az őszi-téli műsorrendről, amely november 7-ével kezdődő héten indult. Az új struktúrára azért van szükség – írta Sándor György,²³³ a műsorszerkesztőség vezetője –, hogy az „évszak jellegének megfelelően” javítani lehessen a meglévő műsorrenden, és a rádió műsorszerkezete még inkább alkalmas legyen arra, hogy a „politikai-gazdasági

²³² A Magyar Rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya Mezőgazdasági rovatának munkájáról. 1955. május 12. MTVA KI. TD-314/11. 10. doboz. (A Magyar Rádió Hivatal Kollégiuma 1955. május 12. ülésen elfogadta a Mezőgazdasági rovat jelentést és a munka értékelést. A testület határozati javaslatot hozott, amelyben pontokba szedve a beszámolóban már megfogalmazott jövőre vonatkozó feladatok szerepeltek. Határozati javaslatok. 1955. május 12. Uo.)

²³³ Sándor György (1924–2012) 1950. január 1-től dolgozott a rádióban. Az ifjúsági mozgalom szervezője 1946 és 1950 között. A rádió Ifjúsági és Gyermeosztálya, helyettes osztályvezetője, majd osztályvezetője 1950-től 1955-ig. A rádió Műsorszerkesztőségének vezetője 1955–1956. Az Ifjúsági Osztály vezetője 1957–1958. Ezt követően a Magyar Televízióban dolgozott 1985-ig, majd a Televideo Kiadó vezetője 1985–1995 között. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

Valamint <http://www.mtva.hu/hu/sajtoszoba-main/gyorshir/bucsuzunk/1708-bucsuzunk-sandor-gyoergytol-az-mtv-volt-musorigazgatojatol>. (2016. március 14.)

életben, valamint a kulturális forradalomban a Párt számára nagyobb segítséget tudjon nyújtani”. Az új műsorrend összeállításánál „elsősorban a moszkvai rádió új műsorszerkezetét, valamint számos európai rádió-struktúráját” vették figyelembe. Ezek mellett összegyűjtötték a „hallgatók különböző rétegeinek” véleményét a rádióműsorokkal kapcsolatban, amelyeket szintén figyelembe vettek.

A Kossuth Rádió műsorát úgy kell megszerkeszteni – írta Sándor György –, hogy „ott a rádió legfontosabb feladatainak megvalósításához helyet biztosítsunk. Itt kell elhelyeznünk híradásainkat, politikai műsoraink nagy részét, legfontosabb kulturális előadásainkat.” A Kossuth Rádió esti fő műsorideje kb. 17 órától 22 óráig tart. Az új struktúrában a kora reggeli műsorban javasoltak változást. Azzal indokolták, hogy legalább annyian hallgatják reggel is a Kossuth műsorát, mint este. Az új műsorrend szerint reggel 5 és 6 óra között is legyen „fontos politikai, vagy ismeretterjesztő műsor”, öt percben. „A munkás és általában a városi hallgatókra való tekintettel” a téli hónapokban kora reggel 6 óra 30-kor csak 10 perces legyen a falunaptár, hogy a „városi hallgatóság munkába indulás előtt ne csak a falunak szóló félórás adást hallhassa”.

Sok három műszakban dolgozó hallgató kívánságát teljesítheti a rádió vezetése azzal, hogy változtat a Kossuth Rádió délelőtti műsorán is. Az új struktúra szerint hétfőn reggel 10 perces sportösszefoglalóban a vasárnap esti sporteseményekről számolnak be. Majd a délelőtt folyamán a „legjobb politikai, valamint legérdekesebb irodalmi és zenei műsorok” ismétlésére kerül sor. Ugyancsak ismétlésként hangzanak el a szabadegyetemi adások is. A délelőttönként az otthon tartózkodó háziasszonyok számára szerkesztett hangversenyt közvetít a rádió. A déli hírek után szerkesztett zenét, a téli hónapokban pedig 13 órakor negyed-órás falusi témákkal foglalkozó adást sugároz a rádió, a vidéki hallgatóknak. A délutáni műsor nem változik jelentősen – írta Sándor György.

Az esti csúcsidő műsoraira három javaslatot dolgozott ki a Műsorosztály. Az első javaslatban a meglévő struktúra maradna, az adás 20 órától 22 óráig tart. A színházi és operaközvetítések között a korábbiaknál több 5-10 peres politikai műsor hangozzon el. A második műsorrendben az esti főműsor 19 órától 22 óráig tartana. Az új struktúrában lehetőség lenne ipari műsorok, bel- és külpolitikai kommentárok közvetítésére a zenei és irodalmi műsorok mellett. A harmadik műsorrend tervezetében további műsoridő állna rendelkezésre, az adás 19 órától 23 óráig tartana. Három híradással 19, 21 és 23 órakor. 9 órakor kezdődhetnének az irodalmi, műsorok, koncertek, hangversenyek közvetítése.

A Petőfi Rádió adását az ország azon területein lehetett kifogástalanul hallani, ahol reléállomások voltak. A javaslat szerint a Petőfi Rádió naponta kétszer sugározzon lapszemlét az üzemi, a kulturális, a vidéki, a műszaki és külföldi lapok érdekesebb írásából a Kossuth Rádió híradásai közé eső időben, 16 és 21 óra között. A délutáni időszakban ifjúsági előadások szerepelnek. Hetenként két alkalommal ajándékműsort közvetítené olyan üzemekből, vidéki városokból, ahol jól fogható a Petőfi Rádió. A további műsorrendben irodalmi, zenei adások közvetítése szerepel.

Sándor György kiemelte, az új műsorstruktúra „lehetőséget nyújt arra, hogy egyes kedvelt műsortípusok nem mindig egy időben, hanem időnként más időpontban is megszólaljanak”. Mindez csak akkor működhet jól – írta –, ha a műsorok előkészítésében, és megvalósításában a rádió minden munkatársa magas színvonalú munkát végez.²³⁴

Az 1955. október 11-i feljegyzés szerint a rádió műsorai 1955. november 14-től az új struktúra szerint jelentkeznek. Ennek az a lényege, hogy „igyekszik arányosabban elosztani a Rádió egyes osztályainak műsorait, a politikai adásokat, az irodalmat, ismeretterjesztő adásokat és a zenét. Kialakításánál abból a szempontból indultak ki, hogy nemcsak az esti órákat kell és lehet fontos hallgatási periódusnak tekinteni. Figyelembe vették, hogy a Rádiót a nap legkülönbözőbb szakaszában a legkülönbözőbb érdeklődésű és műveltségi színvonalú emberek hallgatják.”

Az új műsorrend a „színesebbé tétel mellett elsősorban a politikai műsorok területén hoz minőségbeli változást”. Annyi változás következett be a politikai műsorok esetében, hogy az adásidőpontok változatlanul hagyása mellett, az időtartalmat csökkentették. A szórakoztató műsorok közé pedig „agitációs és propagandaműsort” tettek be, mert „jobban meghallgatják, ugyanakkor a rövidebb, de nagyobb számú műsorok jobban rákényszerítik e műsorok szerzőit, szerkesztőit a nagyobb igényességre, az alaposabb felkészülésre”. Mindezek mellett az új struktúra „több lehetőséget ad a munkatársaknak az egyéni hang kialakítására is”. A rádió Agitációs és Propaganda Főosztályán „nagy reményeket” fűztek az új műsorokhoz és műsorrendhez, „olyan értelemben is, hogy agitációs műsoraiban eredményesebben tud megküzdeni a sematizmussal, még változatosabb eszközökkel magyarázhatja a párt politikáját, harcolhat a politika megvalósításáért”.²³⁵

²³⁴ Határozatok az 1955. szeptember 1-én megtartott Kollégiumi ülésről. MTVA KI. TD-315/4. 11. doboz.

²³⁵ Feljegyzés. Információ a Magyar Rádió új műsorstruktúrájáról. 1955. október 11. MNL OL. 276. fond. 89. csomó. 250. ő. e. 209-210. o.

ÚJ ŐRSÉG A RÁDIÓ KAPUJÁBAN: AZ ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG

A Magyar Rádió Hivatal védelmét 1953-tól az Államvédelmi Hatóság látta el. Az 1955. június 10-én kiadott elnöki utasítás szerint a kapunál eddig szolgálatot teljesítő belső őrség feladatait is az ÁVH vette át – az erről szóló dokumentumot Hartai László elnökhelyettes írta alá. „A közeljövőbe megváltozik a kapunál történő, és belső igazoltatási rend: ezt a szolgálatot az ÁVH őrsemélyzete veszi át.” Hartai kiemelte: „Jó előkészülettel, az osztályok tevékeny közreműködésével kívánjuk biztosítani, hogy az átállást zavartalanul és különösebb zökkenők nélkül hajtsuk végre.” Ennek érdekében az elnökhelyettes arra kérte az osztályvezetőket, a változásokról „tájékoztassák mind a belső (állományban lévő) munkatársaikat, mind pedig azokat a külső munkatársakat, akikkel az osztálynak kapcsolata van”.

A dokumentum a rádió védelme és biztonsága szempontjából fontos és pontos információkat tartalmaz arról, hogyan működött a politikai vezetés számára stratégiaiul fontos intézmény őrzése az Államvédelmi Hatóság megjelenését követően.

1. A jobb ellenőrizhetőség érdekében az „új rendszer bevezetésével a Szentkirályi utcai (R. H. Rövidhullám) kapu nyitva tartása megszűnik. Személyi forgalom tehát csak a Bródy Sándor utcai kapun, a Puskin utcai kapun és a garázskapun lehetséges.” A Bródy Sándor utcai főbejáratnál és a garázs kapunál „24 órás, a Puskin utcai kapunál pedig 7-19 óráig tartó szolgálatot” tartottak fenn.

2. A rádió állandó munkatársai számára „továbbra is” rendelkezésre állnak a „háromszínű (fehér: osztályos, zöld: stúdiós, rózsaszín: erősítő)” igazolvány-betétlapok, amelyeket változatlanul negyedévente kell meghosszabbítani. Ezzel kapcsolatban a rádió vezetése arra érte az osztályvezetőket, „vizsgálják felül az osztályukon dolgozó erősítő belépőket, és csak a *legindokoltabb, múlhatatlanul szükséges esetekben* kérik azok meghosszabbítását, illetve újak kiadását (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). Az erősítőbe is érvényes belépők kérelmét minden esetben engedélyeztetni kell a Műszaki Főosztály vezetőjével, Asztalos²³⁶ [Lajos] elvtárrsal. Ilyen láttamozás nélkül a Munkaügyi Osztály

²³⁶ Asztalos Lajos (1920–1983) vasmunkás, politikus. 1949. szeptember 27-től dolgozott a rádióban. Először a Központi Igazgatósági Titkárságon előadó, majd 1951-től, az Erősítő Osztály vezetője. 1952. szeptember 6-án kilépett a rádiótól.

erősítő-belépőt nem ad ki. Az erősítőbe esetenként szükséges belépésre Asztalos elvtárs ad engedélyt.”

3. „Az igazoltató őrseg szűrőpróbaszerűen kéri a személyi igazolvány felmutatását, ezért a munkavállalóknak ezt állandóan maguknál kell hordaniok.”

4. „Az Idegennyelvű agit. prop főosztály (R. H. Rövidhullám) dolgozói a Szentirályi utcai kapu bezárása következtében csak a stúdió folyosóin keresztül juthatnak el munkahelyükre, ezért részükre stúdiós (zöld) betétlapokat adunk ki.”

5. „A stúdiófegyelem fokozottabb biztosítása érdekében közöljük, hogy a stúdiók környékén, folyosóin való tartózkodás, beszélgetés – még megfelelő belépővel is – *tilos* (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). Akinek a stúdióban, munkájával összefüggően dolga nincs, de közlekedési útvonal (munkahelyéhez, lifthez) arra vezet, a folyosókon csak áthaladhat.”

6. A betétlapok negyedévenként történő meghosszabbítása az osztályok adminisztrátorainak feladata volt. Lejárt igazolvány esetében az őrseg a belépést nem engedélyezhette.

7. A rádiós igazolvány elvesztését és a körülményeket az „osztályvezető láttamozásával 24 órán belül írásban kell a Munkaügyi Osztályon jelenteni”. Az utasításban arra is fegyelmeztették a munkatársakat, hogy az igazolvány „elvesztése szigorú eljárást von maga után”.

8. Külső munkatársak (művészek rendezők, írók, fordítók stb.) egyszeri vagy havi belépési engedélyt kaptak.

9. Az egyszeri belépési engedélyek eddigi formáját megszüntették. Ezt követően csak „kézírással kitöltött formanyomtatvány került használatba (egyszeri belépőjegy), amelyet a személyazonossági igazolvány felmutatása mellett a kapuügyeleti szolgálat (Tudakozó) állít ki. Egyszerű, fehér belépőjegy az osztályokra való belépésre, ugyanaz piros csíkkal a stúdióba való belépésre jogosít.” A belépési engedélyt az „igazoltató őrsemélyzet” ellenőrizte. *„A Tudakozó csak olyan személyek részére állíthat ki belépési engedélyt, akinek nevét az osztály előző nap, vagy legkésőbb a belépés napján reggel a kapuügyeltre leadja* (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). Kivételesen indokolt esetben követhető csak az az eljárás, hogy a fogadó osztály vezetője, vagy osztálytitkára telefonon közli a belépéshez való hozzájárulást. *Tájékoztatni kell a kül-*

1953. szeptember 1-jétől újra a rádióban dolgozott 1956. június 30-ig. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

ső munkatársakat, hogy a személyi igazolvány (rendőrségi) felmutatása minden esetben kötelező” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

10. Két vagy több személy, csoport látogatás esetén a kapuügyelet egy darab egyszeri belépési engedélyt adott ki, egy felelős személy nevére. Megjelölték mellette az érkező személyek számát. Ebben az esetben is le kellett adni a névsort a kapuügyeleten.

11. Az élelmiszer-szállítók és áruszállítók esetében (konyha, büfé) egyszeri vagy havi belépési engedélyt adott ki, attól függően, hogy állandó vagy változó személyek jönnek a rádió épületébe.

12. A rádióba az egyszeri belépési engedélyeket a fogadó osztálydolgozójának „olvashatóan” kellett aláírnia. „Aláírás, és az elbocsátás idejének bejegyzése nélkül az igazoltató őrség a kilépést” megakadályozta, ezért felhívták a figyelmet arra, „aláírás nélkül senki ne engedje távozni látogatóját”.

13. A havi belépőket a korábbi gyakorlatnak megfelelően az osztályokon minden hónap 25-ig megküldött névsor alapján a Munkaügyi Osztály adta ki. Az elnöki utasítás szerint a jövőben azt is közölni kell, hogy a látogató számára milyen belépőt állítsanak ki.

14. A fokozott ellenőrzést kiterjesztették a csomagok vizsgálatára is. Ezt a továbbiakban is portaszolgálat munkatársai végezték. Az osztályvezetők feladata a dolgozók tájékoztatása arra vonatkozóan, hogy az ellenőrzést „felesleges, vagy éppen önkényes zaklatásnak tekintse” bárki is.

Hartai László végezetül kiemelte a „Fenti intézkedéseket a Rádió fokozott biztonsága és fegyelmének megszilárdítása teszi szükségessé. Tekintve azonban, hogy a Rádióban sok ember fordul meg, és köztük nem kevesen kulturális és közéleti kiválóságaink, a Rádió belső munkatársainak kollektív segítségére, helyes politikai felvilágosító munkájára van szükség a zavartalan átállás és az intézkedések maradéktalan végrehajtása érdekében.” A leírtaktól „eltérő, vagy alkalmi rendelkezéseket (reprezentatív látogatások, nyilvános felvételek, stb.) csak az Elnökség, vagy a Központi Igazgatás vezetője adhat ki”.²³⁷

²³⁷ 7. sz. Elnöki utasítás. 1955. június 10. MTVA KI. Elnökségi utasítások 1954–1975. Elnökség 17. dosszié.

Lévai Béla,²³⁸ az újság felelős szerkesztője Benke Valériának, a rádió elnökének 1955. október 12-én írt feljegyzésében azzal indokolta annak megírását, hogy véleménye szerint elérkezett az idő a *Rádió Újság* tovább fejlesztésére és hibáinak kijavítására.

A feladatokat a következőkben írta le. 1. „Bizonyos mértékig változtatni kell a lap jellegén, fő irányán.” Többet kell foglalkozni „magával a műsorral, a műsor különböző természetű érdekességeivel. Ezt a munkát az eddigieknél sokrétűbben, színesebben kell folytatni, írásban és képben egyaránt. Más-más módon és formában, színes érdekes tálalásban kell bemutatni a műsor súlypontjait – mégpedig fokozottabban a Rádió összműsor- politikájának megfelelően.” Ha megfelelő a módszere, akkor a lap „nemcsak a közönség tájékoztatását és nevelését végzi, de egyúttal szolgálja a párt politikájának végrehajtását, segítését is”.

A lap népszerű 210 000 ezer példányban jelenik meg. Egy-egy újságot a hallgatók egy hétig forgathatnak. Ezért véleménye szerint a jövőben „sem szabad lefokozni, kizárólagosan műsorközlő-műsorismertető funkciókra. Még akkor sem, ha a népi demokratikus rádiós-sajtó többnyire csak ilyen szerepet tölt be, egyik-másik lap még ilyet sem.” A lap impresszumából kikerült az, hogy „társadalmi, művészeti és kulturális hetilap”, de Lévai úgy vélte, hogy ennek ellenére a lap mégis rendelkezik ilyen tartalommal. Cikkeiben „továbbra is foglalkoznia kell [...] a rádiós munka érdekességeivel, a rádiózás propagandájával, a külföldi (elsősorban szovjet és népi demokratikus) rádiók munkájával, tapasztalataival, foglalkoznia kell színvonalasan és ízlésesen azokkal is, akik a rádióban szerepelnek, neves emberekkel, tudósokkal, művészekkel. És – valahogyan a rádióműsorhoz kapcsolódóan – foglalkozni kell az egyes időszakokban legidősebb, döntő politikai kérdésekkel is. (Pl. a tsz-agitáció, az új technikáért folyó harc éppúgy belefér a lap kereteibe, mint a kulturális forradalom, vagy az ifjúság nevelésének kérdései stb. stb.) Segíteni kell – különböző módokon, vitákkal, ankétokkal, kritikákkal, levelek közreadásával, stb. – a minél jobb rádióműsor kialakítását. Építeni kell a kapcsolatot a Rádió és a hallgatók között. A lapnak is mindig a Rádió hangjaként kell megjelennie.”

²³⁸ Lévai Béla (1914 –1991) újságíró, szerkesztő. 1949-től 1980-ig – nyugdíjazásáig – a *Rádió és Televízió Újság* főszerkesztője. MTVA KI. Személyi dossziék.

2. Mindezek megvalósítása érdekében a rádió „vezetésének is többet kell törődnie azzal, hogy a lap jól tölthesse be hivatását. A lap hibái mostanában leginkább úgy jelentkeztek, hogy valamelyik cikk nem felelt meg a Rádió vezetése intencióinak”, vagy az egyes érintett osztályoknak vagy szerkesztőknek. „Ennek – túl az egészen veszedelmes méretű érzékenykedésen és a bírálattól való »idegenkedésen« – sokszor reális oka van.” Azt is megállapított, hogy a hallgatók erről nem tudnak semmit, és nem is érdekli őket, de ez attól még hiba. A megoldást abban látta, hogy javítani kell az egyes műsorszerkesztőségek laphoz kötődő kapcsolatát, illetve több időt és nagyobb mozgásteret kell biztosítani az újság szerkesztéséhez.

„Szükséges azonban, hogy a [...] lapnak a Rádión belül is tekintélye” legyen. A rádió vezetése felé kritikaként fogalmazta meg, hogy az információk nem jutnak el a *Rádió Újság* szerkesztőségébe. („Hivatalos szervek és a közönség előtt jóval nagyobb [...] a tekintély, mint itt belül.”) A szerkesztőség munkatársai nem tudhatnak mindenről, ami a rádiónak fontos, ezért szükséges, hogy az egyes osztályok is „törődjenek többek között saját munkájuk népszerűsítésével”.

3. További problémaként írta, hogy eddig nem sikerült tisztázni azt, hogy az újságban milyen mértékben jelenhet meg a rádió „műsorát bíráló” írás. A kritikákkal kapcsolatban azt is el kell dönteni, hogy a hallgatók részéről érkezett megjegyzések, javaslatok bekerülhetnek-e a lapba. Vagy helye van-e „konstruktív célzatú krokiknak, humoreszkeknek és a közönség által annyira kedvelt karikatúráknak”.

4. A lap megjelenéséről, terjedelméről, formátumáról és a papír minőségéről leírta, hogy a „nyomdatechnika gátja a fejlődésnek”. A példányszám növelése érdekében bevezetett „formátumcsökkentés és a rotációs papírra való kényszerű áttérés – nem is szólva a papírtakarékossági okokból bekövetkezett oldalszámcsökkenésről – tovább rontotta a lap külsejét”. („Mégis örömmel mentünk bele, a katasztrofális laphiány némi csökkentése érdekében...”) A lap formátuma „mellett szól a megszokás, a tradíció – az, hogy nálunk ezt a kislakú lapot szerette meg a közönség”. Ellenérvként írta, hogy a meglévő formátum nem tesz lehetővé „tetszetős, változatos, újszerű tördelési megoldásokat”.

A lap terjedelme miatt „vagy csak nagyon kevés dologgal lehet foglalkozni, vagy csak nagyon is terjedelemhez szabott módon”. Az egyes cikkek tömörsége pedig sok esetben „szükszavúságot és szürkéséget, unalmat jelent. Különösen, ha – mint tesszük – túl sokat akarunk markolni képekben és írásban is – témában is – túl sokat akarunk belezsúfolni a lapba. Árt ez a tartalomnak is, a formának is!” A terjedelem nö-

velését a papírhány nem tette lehetővé, így csak a lap formátumán lehet változtatni. A felelős szerkesztő úgy gondolta, hogy a lapot kétfelé nyitná, és a „32 kis oldal helyett 16 duplaméretű oldalon” jelenhetne meg. Változna a típus és a stílus is. A papír silány minősége meglátszana a terjedelmen, a „16 oldal olyan kevésnek tűnhet, hogy nem nagyon” lenne újság jellege a lapnak.

5. Lévai Béla írt a szerkesztőség munkatársairól is. „A lap káderhelyzetét megnyugtatónak” ítélte meg. Sőt az utóbbi időben javulást is tapasztalt. A szerkesztőség létszámát elegendőnek tartotta, annál is inkább, mert a cikkek jelentős részét a rádió belső munkatársai írták. A rádió vezetésétől azt kérte, hogy jobban becsüljék meg a szerkesztőségben dolgozókat, és tudatosítsák bennük munkájuk fontosságát.

6. A feljegyzés utolsó pontjában a lapnak a Vörös Csillag Nyomdával és a Lapkiadó Vállalattal való kapcsolatáról írt, amelyet jónak minősített. A Lapkiadó gyakran azt tette szóvá, hogy a lap szerzői korrektúrája nagyon sok munkát jelent, és a műsorrész „állandó” változtatása is többletmunkával jár. „Ebben az ügyben meg akarják keresni a rádió vezetését, mivel sok ezer forintos többletkiadást, túlórákat, stb. jelent.”

A leírtakat összegezve a felelős szerkesztő hangsúlyozta, hogy az „utóbbi időben elhanyagolt *Rádió Újság*ot minden erővel igyekeznünk kell jobbá – politikusabbá, színvonalasabbá, érdekesebbé, tetszetősebbé – tennünk”. Ebben a munkában a szerkesztőség minden tagjára számított, és kérte „személy szerint Benke elvtársnő segítségét”.²³⁹

A VIDÉKI STÚDIÓK ADÁSIDEJÉNEK CSÖKKENTÉSÉRŐL

„A rádióműsorok színvonalának emelése és a fokozottabb politikai ellenőrzés érdekében szükségessé válik a Rádió műsorrendjének csökkentése.” Ezzel a mondattal kezdődött az 1955. április 26-án készített javaslat, amelyet a Politikai Bizottságnak írt Komócsin Zoltán és Benke Valéria. A dokumentumból jól látható, hogy a rádió vezetése miként alkalmazkodott a Rákosi vezényelte fordulathoz, amelynek egyik lényege a központosítás, a pártirányítás erősítése volt. A műsoridő csökkentését ugyanakkor a rádió káderhelyzetével, az 1955. évi „korlátozottabb” anyagi lehetőségekkel, valamint az elektromos energia megtakarításával

²³⁹ Feljegyzés Benke elvtársnő részére a rádióújság munkájáról. 1955. október 12. MTVA KI. TD-270/9. 12. doboz.

indokolták. A részletesebb indoklásból azonban egyértelműen érthetővé vált a döntés oka. Sajátos volt, s ez jelezte a korábbi „olvadás” hatását, hogy a megyei pártvezetők többsége nem értett egyet a döntéssel. Végül ideiglenes félmegoldás született.

A javaslat szerint a „vidéki stúdiók helyi adásukat szüneteltessék mindaddig, amíg megfelelő létszámú és felkészültségű szerkesztőségeket nem tudnak a megyei pártbizottságok létrehozni. Ezen átmeneti idő alatt a Kossuth és a Petőfi adók műsorát sugároznák.”

Mindezt a javaslat készítői azzal egészítették ki, hogy a „vidéki stúdiók másfél, egyéves működésük során nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A nagy anyagi áldozatokkal létrehozott pécsi, miskolci, nyíregyházi és győri stúdiók nem tudták a párt megyei szerveinek az elvárható segítséget megadni. Ennek fő oka, hogy a stúdiók szerkesztőségeinek szakmai és politikai színvonala nem megfelelő.” Továbbá a megyei pártbizottságok „sem a káderek összetételének javításához”, sem a stúdiók szakmai munkájának irányításához, az ott folyó munka ellenőrzéséhez „nem rendelkeztek elegendő erővel”. A miskolci stúdióban mindaddig nem sikerült „végleges vezetőt” találni. Az ideiglenes szerkesztőségi vezetők gyakori váltása odavezetett, hogy „meglehetősen zilált állapotban van a miskolci stúdió”. A vidéki stúdiók „ellenőrzését Budapestről nem lehet biztosítani”. A hatékony munkát csak jól működő szerkesztőséggel és a megyei pártbizottságok ellenőrzésével lehet elérni. „Mindaddig, amíg ez nem biztosítható, a vidéki stúdiók több kárt okozhatnak, mint amennyi hasznot hoznak.” A javaslatban leírtak alapján a stúdiók egyéves szüneteltetése 2 millió forint megtakarítást jelentene, és 20 rádiós munkatárs elbocsátását.

A javaslat elkészítését megelőzően Benke Valéria megkérdezte a megyei párttitkárokat, mi a véleményük a vidéki stúdiók adásának időleges szüneteltetéséről. Borsodban és Győrben a megyei titkárok egyetértettek az adások felfüggesztésével, mert nem tudtak megfelelő „szakmai” segítséget adni a stúdiók működéséhez. A többi megyében a helyi pártvezetők ellenezték a vidéki stúdió működésének a felfüggesztését, mert visszalépésnek tartották az ideiglenes adásszünetet, de ugyanakkor ők is elismerték, hogy nem tudnak megfelelő szakmai támogatást nyújtani a stúdiók munkájához.

A javaslatban kiemelten szerepelt, hogy a rádiót irányító pártvezetésnek és a rádió elnökének véleménye egyezik a vidéki stúdiók adásának időleges szüneteltetéséről.

A Petőfi és a Kossuth adó műsoridejében is változást javasoltak. Úgy, hogy a Petőfi adó délelőtt ne sugározza a Kossuth műsorát. A délutá-

ni adások a Petőfi adón 14 óra helyett 16 órakor kezdődjenek. A Petőfi adón ugyanis csak reggel 6:30-tól 7 óráig volt önálló műsor, ezt követően a Kossuth adó műsorát sugározta 11:30-ig. Ezt egyrészt takarékosági okokból működött így, másrészt napkörben az ország egész területén hallható volt a Kossuth adó műsora. A Kossuth adón 8:30-tól 11:30-ig karbantartási munkákat végeztek, és a műsort a lakihegyi 50 kilowattos tartalékadó sugározta. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a tartalékadó által sugárzott műsor is „tűrhetően hallható” volt az ország egész területén. A Petőfi adó délutáni későbbi kezdése, délelőtt kétórás műsoridő és energiamegtakarítást is jelentett. A jelentésben vasárnapra nem terveztek volna adáscsökkentést, vagyis egész nap önálló műsort adna a Petőfi adó.

A Kossuth adó adás zárása a korábbi 0:30 óra helyett 24 órakor lenne. A műsorzárásban $\frac{3}{4}$ 12-től hírósszefoglalót adna. Az eddigiektől eltérően az éjfél után sugárzott népzenei műsor elmaradna.

A szombathelyi adó műsorrendjében is változást javasoltak. A 6:30-as, a 13:00 órás, és a 18:40-es osztrák, valamint a 19:30-as szerb műsort az adó a jövőben nem sugározza. A felszabadult energiát és időt híradásokra, kulturális, irodalmi és egyéb aktuális műsorokra kívánták fordítani.²⁴⁰

A javaslatot a Politikai Bizottság április 28-án tárgyalta, Benke Valéria terjesztette elő. Hozzászólók voltak: Horváth Márton, Andics Erzsébet, Vég Béla, Kovács István, Gerő Ernő és Rákosi Mátyás. A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul vette, de nem fogadta el. Az indoklásban a következő szerepelt: „A vidéki rádióadók működését továbbra is fenn kell tartani, amennyiben az egyórás műsoridőt nem tudják megfelelően biztosítani, azt félórára kel csökkenteni. Fel kell hívni azon megyebizottságok figyelmét – ahol adóállomás van –, hogy rendszeresen segítsék és ellenőrizzék a helyi adások megfelelő működését.”²⁴¹

A Politikai Bizottság utasításának megfelelően a Siófoki Járási Pártbizottság „megvizsgálta a balatonszabadi rádió dolgozóinak politikai összetételét. Az erről szóló dokumentum dátuma 1955. június 10-i. A járási pártbizottság munkatársának – a jelentés – szerint „nem volt lehetősége a helyzet alaposabb felmérésére, mert a helyszínen nincs mód a dolgozók személyi adataiba való betekintésre”. A helyszínen tapasztaltakból csak azt tudták megállapítani, hogy az adón 25 fő dolgozik, „akik

²⁴⁰ Javaslat a Politikai Bizottsághoz a Rádió műsorrendjének csökkentésére. 1955. április 26. MNL OL. M-KS 276. fond. 53. csomó. 228. ő. e. 37-39.o.

²⁴¹ Uo.

között csak egyetlen párttag van, s hogy az adóállomás műszaki vezetőjét a pártból kizárták”. A többi dolgozóra vonatkozó információ a pártbizottság titkára „előtt ismeretlen, minthogy minden személyi kérdést a *Közlekedési és Postaügyi Minisztérium Rádióműszaki Vállalatának budapesti központja intéz*” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

A Siófoki Járási Pártbizottság levele alapján Cservenka Ferencné,²⁴² az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztálya munkatársa „előzetes tájékoztató” után a következőket állapította meg: az adóállomáson 11 műszaki szakember végezte a munkát, közülük egy párttag, 6 pártból kizárt és 4 pártunkívüli munkatárs. „A pártunkívüli szakemberek és a segédmunkások múltja, politikai magatartása nem tisztázott, illetve egy-egy községi tanács felszínes véleményén alapszik.” Továbbá azt is megállapították, hogy azoknak a műszaki szakembereknek, akiknek a személyi anyag a Rádióműszaki Vállalat Személyzeti Osztályán található, azok politikai múltja és „szociális származása tisztázott”, de az is „bizonytalan adatokra épül”. Ezek alapján hangsúlyozták, hogy a helyzet „hosszabb időn át nem tartható fent”. Az ügy kivizsgálás – a dokumentum szerint – a Központi Vezetőség Ipari és Közlekedési Osztályához tartozik, ezért azt javasolták, hogy a korábban említett osztály és a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya közösen vizsgál-

²⁴² Cservenka Ferencné (született: Székely Ilona) (1918–2010) pamutipari munkás, politikus. Apja bőrgyári munkás volt. Lánya a Magyar Pamutiparban munkás volt, majd kereskedőként és kifizetőként dolgozott. 1936-ban kapcsolatba került az illegális kommunista párttal. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Az újpesti szervezet agitációs-propaganda osztályának munkatársa lett, tagja volt az újpesti képviselő-testületnek, 1948 végétől az Újpesti Nemzeti Bizottság titkára volt. 1949-ben az MDP Agitációs és Propaganda Osztályán kapott megbízatást; alosztályvezető volt. 1950 és 1952 között elvégezte az MDP kétéves párfőiskoláját, 1956-ban egy esztendeig filozófiai aspiráns volt. 1956. decembertől az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya helyettes vezetője. 1957. decemberben kinevezték az MSZMP KB Budapesti Bizottsága titkárának. 1962. november 28-án lett az MSZMP Pest megyei első titkára. Ezt a funkciót 1985. március 2-ig töltötte be, ekkor nyugdíjazták. 1957. február 26-ától az MSZMP Központi Bizottsága tagja, megbízatása 1988. május 22-én ért véget. 1958. november 16. és 1989. március 8. között országgyűlési képviselő volt. 1962. november 5-ig a Hazafias Népfront budapesti, 1963. február 24. és 1967. január 28. között a Pest megyei, majd Pest megye 18. számú egyéni választókerületében, 1971. április 25-től Pest megye 4. számú egyéni választókerületében jutott képviselői mandátumhoz. Mandátumáról lemondott, 1980. június és 1988. október között az országgyűlés alelnöke volt.

http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3780&catid=70%3Acs&Itemid=67&lang=hu (2016. március 13.)

ja meg az Balatonszabadi adó „személyi helyzetét”. Ez azért is lenne fontos – írta Cservenka Ferencné – , „mert tudomásunkra jutott az is, hogy a Posta és Közlekedésügyi Minisztériumhoz tartozó Rádióműszaki Vállalat több más területén is hasonló a helyzet”²⁴³ (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

A Balatonszabadi adó ügyében keletkezett irat, amelyben az MDP Politikai Bizottsága 1955. április 28-án hozott határozatot arról, hogy „egy felelős szakértőkből álló bizottság vizsgálja meg, milyen intézkedésekkel lehetne biztosítani” az adó, illetve az adások zavartalan működését. Az 1955. augusztus 16-án keletkezett feljegyzés szerint a PB határozatával ellentétben augusztusig a „zavartalan és jó adás biztosításra érdemleges kísérlet [...] nem történt. Addig, amíg a többi adóállomás csaknem hibamentesen látja el feladatát, a Petőfi rádió műsorát sugárzó balatonszabadi adó működésében azóta is napirenden vannak a súlyos hibák.”

Az adó – a feljegyzés jelzése szerint – „csaknem naponta 5-10 percre leáll, 8 [alkalommal] van olyan nap, amikor többször is, de vannak olyan napok is, mint például augusztus 2-a, amikor 4 órás üzemszünetet tartott. Az indoklás rendszeresen »hálózati feszültség kimaradás« – vagy egyszerűen »műszaki hiba«. A műsorok közvetítése így teljesen bizonytalan, igen nagymértékben rontja a Rádió hírnevét. Legutóbb, augusztus 9-én például Puccini: Bohémélet c. operájának IV. felvonásánál meg kellett adás közben ismételni, mert felvonás közben az adó két alkalommal is leállt – egyszer 21 percre.”

Ugyancsak nem történt intézkedés az adó káderhelyzetének vizsgálata ügyében. A feljegyzésben röviden ismertették a fent bemutatott dokumentum tartalmát, és leírták azokat az időpontokat, amikor a hivatalos levelekben sürgették a Balatonszabadi adónál kialakult helyzet vizsgálatát.

A Politikai Bizottság határozatában ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a „Magyar Rádió rengeteg pénzt és erőfeszítést fordít arra, hogy műsorát javítsa. Tűrhetetlen állapot, hogy a nagy erőfeszítéssel elkészített műsorokat állandó megszakításokkal tegyék élvezhetetlenné, vagy egyáltalán bizonytalanná, hogy eljutnak a hallgatókhoz.”²⁴⁴

²⁴³ Jelentés, másolat. Ipari és Közlekedési Osztály. Szabó Gergely elvtársnak. 1955. június 10. MNL OL. M-KS. 276. fond. 53. csomó. 228. ö. e. 49. o.

²⁴⁴ Feljegyzés. 1955. augusztus 16. MNL OL. M-KS 276. fond. 53. csomó. 228. ö. e. 47. o.

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya 1955. december 8-án készített feljegyzésében az „Ipari rovat” 1956-os tevéit és feladatait vázolta.

A dokumentum bevezetőjében az általános helyzetet foglalták össze: a terv fő feladatainak meghatározásánál hangsúlyozták, hogy az „ipar ez évi munkáját, a múlt évi egy helyben topogás után szemmel látható fejlődés jellemzi. A márciusi határozat óta fordulat következett be a termelékenység és az önköltség alakulásában, a termelés szeptemberben elérte az eddigi legmagasabb színvonalat és a minőség terén is komoly javulás mutatkozik.” A meglévő nehézségek ellenére – írták – biztosítottak az előfeltételek az „1956. évi munka biztató megindulásához, a második öt éves terv kezdeti feladatainak elvégzéséhez”.

A legfontosabb feladat a „szocializmus alapjai lerakásának, a szocialista iparosításnak, a mezőgazdaság szocialista átalakításának, és a mezőgazdasági termelés növelésének, mindezzel egy időben és ezzel arányban az életszínvonal fokozatos emelésének tovább folytatása. Ezek mellett, mint rendkívül fontos és percre sem figyelmen kívül hagyható szempont az első határozott lépés megtétele külkereskedelmi adósságaink rendezésében”.

A feladatok súlya és fontossága „világosan mutatja, hogy az 1955. évi eredményeink szerény kezdetet jelentenek a harmadik kongresszus, valamint a júniusi és novemberi határozatok megvalósításában, amelyek érdekében 1956-ban a további években még sokkal határozottabb lépéseket kell tennünk”.

A feladatok gyakorlati megvalósítása „beleértve a külkereskedelmi helyzetünk fokozatos rendezését, ami ennek legelső feltétele a maximális importanyagok takarékoság és az exportnövelése, ez csakis egész népgazdaságunk, elsősorban iparunk műszaki-technikai színvonalának gyors emelésével oldható meg. Ez ma az ipar kulcskérdése, ennek sikerétől függ beruházási programunk és termelési terveink végrehajtása a termelékenység és önköltség alakítása és nem utolsósorban az export problémák megoldása.”

A célkitűzések elérése érdekében szintén fontosnak ítélték, hogy a „műszaki fejlesztés iránti kétségtelen érdeklődés, sőt lelkesedés az ipar emberei körében ne legyen csupán rövid ideig tartó fellángolás, amelyet a Párt és a Kormány levele, valamint a Központi Vezetőség novemberi határozata váltott ki, hanem évekre szóló, tervszerű munka, amelyet mindenütt és minden szinten összekötnek a termelési tervekkel, és azoknál megszokott felelősséggel hajtják is végre.”

A következő részben azt vázolták, hogy mindezek elérése érdekében milyen feladatokat kell a propagandamunka elé állítani. Úgy vélték, hogy a „jobboldali ferdítések hatása még nem tekinthető végleg leküzdöttnek az iparban és a közvéleményben. Annál kevésbé, mert a márciusi határozat óta eltelt időszakban új nehézségek is támadtak (pl. külkereskedelmi téren, amelyek kétségtelenül nehezítik objektíve is helyzetet).” A műsorokban - mint írták - a „szocialista iparosítás fő vonalait érintő” adásokban továbbra is biztosítani kell az „elvi tisztaságot”, hangsúlyozni kell a nehézipar, ezen belül a gépipar, valamint az alapanyag termelőiparágak szerepét a szocialista iparosításban”. A műsorokban mindezt „nem deklaratív formában, hanem a gyakorlati összefüggések érdeklődést keltő ábrázolásával (pl. a kohászat, gépgyártás, energiaipar, vegyipar, stb. szerepe a többi iparágak az egész népgazdaság előbbre vitelében, kölcsönös összefüggések stb.) valamint már befejezett nagy létesítményeink, beruházásaink gyakorlati hasznának illusztrálásával”.

A feljegyzésben az egyes iparágak bemutatására készülő adások címeit is megemlítették, nemkülönben azokat a műsorokat, amelyek megszüntetését javasolták.

A nagyberuházások bemutatása közül a dokumentumban szerepelt Sztálinváros minden új beruházása, a rudabányai vasérc-tömörítő, a borsodi, a tiszapalkonyai, a tiszalöki, a pécsújhelyi új erőművek, a Tisza-Vidéki Vegyi Kombinát, a Szőnyi Krakk-üzem, a sztálinvárosi szalmacellulóz gyár, a szolnoki Műtrágyagyár. Mindezek szerepelnek majd a kormány 1956-os iparosítási tervei között. A rádió feladat, hogy figyelemmel kísérje, és tudósítson a munkafolyamatokról, és a határidők betartására emlékeztessen.

A könnyűipar propagandájával kapcsolatban hangsúlyozták, hogy azok „1956. évi csökkentése semmi esetre sem jelentheti azt, hogy kevesebbet” foglalkoznak a „textiliparral, a bőr- és cipőiparral, a faiparral és így tovább. Világos, hogy maga a tervcsökkentés is produkálhat olyan problémákat, amelyekkel adott időben foglalkoznunk kell. De rendkívül fontos kérdés a könnyűiparban a korszerűsítés, a külföldi nyersanyagok megtakarítása, tehát a kevesebb anyagból” többféle problémát kell megoldani, vagyis a belföldi piac és a külkereskedelem igényeinek „még messzebbmenő kielégítése a minőség és a választék tekintetében”.

A műsorokban kiemelt hangsúlyt kell tehát fektetni azokra a vállalatokra, amelyek külföldre termelnek. Teret kell adni azoknak az adásoknak is, amelyekben a nyersanyagok behozatala és az azokkal való takarékoság áll a középpontban. „Minden alkalmat meg kell ragadnunk arra – írták –, hogy népszerűsítsük az értékes nyersanyagokkal takaré-

kosan bánó dolgozók és vezetők személyét, hogy terjesszük azokat a kezdeményezéseket, amelyek a fa, színesfém, külföldi vegyi anyagok, finomacél, stb. más olcsó, lehetőség szerint hazai anyaggal való helyettesítését tűzik ki célul.”

A tervekben részletesen kitértek az ipar műszaki fejlesztését segítő propagandára. A korábbiakkal ellentétben az adásokban „nem tárgyszerűen tanítani” kell, „a korszerűsítés módszereit”, amire a rádiónak egyébként is kevés lehetősége van, „hanem sokkal inkább az érdeklődést kell” felkelteni. Vagyis a „műszaki fejlesztés fő irányának és természetesen egy-egy fontos, hasznos, de a gyárak egész sorára, sőt esetleg egy egész iparágra kiható módszerének a népszerűsítésére” kell törekedni. „Figyelembe véve a Központi Vezetőség novemberi határozatának konkrét témafelsorolását és azt az elvet, [...] hogy egész dolgozó népünk gondolkodásának bizonyos értelemben a műszaki, technikai fejlesztés irányába kell fordulnia. Ehhez pedig – tekintetbe véve a Rádió különösképpen heterogén hallgatóságát – elsősorban sőt másod- és harmadsorban is az érdeklődést kell” felkelteni a kérdések iránt.

A feljegyzésben problémaként emelték ki a műszaki fejlesztés és az ember együttes szerepének ábrázolását. Az adások között korábban is sok olyan volt, amelyek a technikát kitűnően bemutatták, és a „vele foglalkozó embert figyelmen kívül” hagyták. Erre még ki kell fejleszteni a jó módszert.

A műszaki fejlesztés propagandájához tartozott a szakképzés, a továbbképzés népszerűsítése a munkások körében, valamint az ipari tanulók munkájának megfelelő ismertetése. Mindennek megvalósításába be kell vonni az Ifjúsági Osztály munkatársait is.

A jövőben, a műsorokban többet kell foglalkozni a munkásokkal, a munkavédelemmel, a szociális létesítmények fontosságával.²⁴⁵

A Magyar Rádió Hivatal vezetése 1955 decemberére elkészítette a Magyar Rádió második ötéves tervét. A terv három fontos feladatot határozott meg. A rádió műszaki fejlesztését, a Szentkirályi utcában található stúdióház építésének a befejezését, és az új műszaki központ felépítését.

A rádió műszaki fejlesztése a legfontosabb feladat, mert mint az indoklásban szerepelt, az „elektroakusztikai berendezéseinek egy része elavult, üzembiztonsága alacsony. A sokféle típusú berendezés egy ré-

²⁴⁵ Feljegyzés az ipari rovat felkészülése az 1956. évi terv agitációs feladataira. Agitációs és Propaganda Főosztály. 1955. december 8. MTVA KI. 5/A.

szének korszerűtlen volta, valamint alkatrészeinek pótolhatatlansága miatt berendezéseinek hangminősége alatta van a nemzetközileg elfogadott normának.” Az átfogó és nagyarányú technikai fejlesztésre azért is szükség van, mert a „még korszerűnek mondható, elavult illetve a szinte megszakítás nélkül 24 órás üzemeltetés közben tönkremegy”. A terv szerint a rádió vezetése a stúdió és hangrögzítő berendezéseket korszerűsíteni és „tipizálni” szeretné. 1957-ben a stúdiókban már a korszerű 38,1 cm/sec. szalagsebességű magnetofont és az ugyancsak modern 19 cm/sec szalagsebességű hordozható hálózati magnetofonokat kívánják használni. A rádió laboratóriumi szinten továbbra is maga kívánja fejleszteni, megtervezni és kidolgozni azokat a prototípusokat, amelyek a stúdiókba alkalmazásra kerülnek.” A beruházási terv szerint az elektroakusztikai eszközök, mikrofonok, mérőműszerek, különböző teljesítményű hangszórók és egyéb híradástechnikai berendezések beszerzése külföldről történik. Emellett más műszaki cikkek előállítását hazai gyártásban valósul meg. A műszaki fejlesztés keretében valósulna meg a rádió „mechanikai műhelyének” korszerűsítése is. A legfontosabb a műhely korszerű szerszámgépekkel való felszerelése. A második ötéves terv fontos célkitűzése a rádió „gépkocsiállományának lényeges megjavítása”. A dokumentumban ezzel kapcsolatban a teljes csere és a bővítés is szerepel. (A margón pedig az erre vonatkozó megjegyzés, az, hogy melyik mennyibe kerül.)

Jelzi e terület „műszaki fejlesztésének” szerény lehetőségeit a beszerzett eszközök száma. A megvásárolt technikai berendezések a következők voltak: 175 db stúdióminőségű magnetofon, 125 db riporter- és montírozó magnetofon, 35 db erősítő, 30 db lemezjátszó, 200 db mikrofon.

A tervben a műszaki fejlesztés második legfontosabb feladatául a Szentkirályi utcában lévő stúdiók építésének a befejezését és az új műszaki központ megépítését határozták meg. A terv megvalósításánál két fontos szempontra hívták fel a figyelmet. Az egyik, hogy a „*Magyar Rádiónak a mostani helyén kell továbbfejlődnie*”. A másik pedig, hogy „olyan fejlesztést kell előirányozni, amely két-három ötéves terv tartamára nyugvópontra juttatja a Rádió elhelyezését”. Az új műszaki központ megépítésével a „mostani rádió-épületekben mintegy negyven irodahelyiség felszabadul a műsorosztályok számára”.

A stúdiópalota építésének részletes tervében szerepelt, hogy a második ötéves terv első két évében az épület befejezésével kell elkészülni. Az épületben négy újabb stúdiót helyeznek el, amely megkönnyíti a műsorok lebonyolítását. Az épület második emeletén „egy hangjáték,

egy prózai és egy felolvasó stúdió épül. A harmadik és negyedik emeleten létesül a 2100 m³-es zenekari stúdió, amely kb. azonos nagyságú lesz a VI-os stúdióval, akusztikai kiképzése azonban lehetővé teszi 150-160 tagú zenekar és énekkar közreműködését. A kórus részére beépített emelvény készül, a zenekari dobogók mögött. A decentralizált elektroakusztikus berendezéseket befogadó kényelmes, nagy műszaki helyiségek mellett karmesteri szoba, zenekari szoba, hangszertári szoba, hangszertár és kelléktár csatlakozik a stúdióhoz. Az épületet egy új klímaberendezés egészíti ki, amely a stúdiókat megfelelő hőmérsékletű és páratartalmú levegővel látja el állandóan. A második ötéves terv feladatai közé tartozik egész klímaberendezési és fűtési rendszerünk felújítása, illetve gyökeres megjavítása.”

A tervekben szerepelt a *műszaki központ* „elhelyezése” és egy 7-9000 m³-es hangversenystúdió építése, ezeket a Szentkirályi utcai épületbe nem lehetne kialakítani. Megoldásként azt tervezték, hogy az „elnöki palota melletti, részben üres telken épülne fel a második ötéves tervben az az épület, amely magába foglalja a teljesen korszerű, új műszaki központot”. A létesítmények megvalósítását 1958 és 1961 közötti évekre tervezték.

Az épülettömbbe a meglévő garázsok helyére „mintegy 40-50 gépkocsi befogadására alkalmas” új *garázsépületet* terveztek.

A Puskin utcai telekre épülő tömb – a tervek szerint – négy fő részt foglalna magában. 1. Az utca fronton épülne a IV. emeletes *központi műszaki hivatal* épülete. Itt kapnának helyet az osztályvezetői részlegek, a „montage helyiségek, karbantartó műhelyek, az egész fejlesztési osztállyal és laboratóriumokkal”. 2. Ezzel párhuzamosan a „jelenlegi garage-udvar határvonalán alagsor, fdszt. és III. emeletsor épületbe kerülnének elhelyezésre az archívumok és stúdiók”. A két emeleten nyolc stúdió kerülne elhelyezésre, az alatta lévő két szintre az archívumok, és ez alatt helyezkedne el az étterem és a konyharész, az alagsorba építve. 3. „A két szárnyat összekötő oldalrész, amely lezárja a volt elnöki palota oldalfalfrontját, magába olvasztja a bunkert, és biztosítja a két szárny közötti közlekedést.” Az épületszárnya kerülne a „legfelső szinten a stúdiószányhoz csatlakozva, – az egész műszaki központ lelkét képező központi kapcsolóterem és ennek kiegészítő helyiségei, alatta két szinten hangrögzítő és lehallgatóhelyiségek, a földszinten a szalagmásolás helyiségei az archívumhoz csatlakozva, s az alagsorban az éttermi nívón a személyzeti öltözők és egészségügyi helyiségek”. 4. „A D épület-részhez a három szárny által körülfogott »U« alakú térben elhelyezett hangversenyerem és tartozékai, amelyek szükségszerűen az előcsarnok

résszel benyúlnak az A./ épületbe, színpadi részeivel pedig a B./épületbe, egyes mellékhelyiségeivel pedig a C./épületbe is.” A tervezet folytatásában az épületek részletes leírása következett.²⁴⁶

A megvalósítást azonban az 1956-os forradalom eseményei megakadályozták. Így nemhogy az új tervek nem valósulhattak meg, de a már meglévő épületekben és technikai berendezési tárgyakban is komoly károk keletkeztek.

AZ IPAR A HÍREKBEN – 1955 TAVASZA

Az 1955-ös esztendő a visszarendeződés, a bizonytalanság éve volt, ami érintette az ipart – különösen kedvezőtlenül a könnyűipart. Tükrözték a változást a rádióban elhangzottak, a propaganda megváltozott hangsúlyai.

A „Hírekben” továbbra is gyakran és jelentős terjedelemben foglalkoztak a könnyűipar és a nehézipar eredményeivel, ugyanakkor egyre nagyobb és több elismerést kapott az 1953 nyara óta „elhanyagolt” nehézipar, s emellett nemritkán a jobboldali elhajlás minősítését elnyert könnyűipar „támogatása”.

Az MTI belföldi hírei 1955. január 5-én a lakosság *takarékossági* kedvének növekedéséről szóltak, amit az új gazdasági irányvonal iránti bizalom kifejeződéseként értékelték. Ennek kapcsán hangzott el, hogy növelte fiókjainak számát az OTP (vidéken 163, Budapesten 74 fiókkal rendelkeztek). A *Kölcsönös Segítő Takarékpénztári* mozgalom 1954 augusztusában indult. A KST-ben összegyűjtött pénzükre a dolgozók „indokolt esetben havi félszázalék kamatra kölcsönt” kaphatnak. „A takarékoságnak ezt a formáját hamar megkedvelték, amit mutat az is, hogy öt hónap alatt körülbelül 450 KST létesült az országban.” A takarékbetét-tulajdonosok száma 43%-kal, a betétek összege pedig 38%-kal növekedett. Az OTP, a „lakosság bankja”, 338 millió forint házáépítési kölcsönt adott egy év alatt. „Azok, akik a családház-építéshez szükséges összeg egy részét már megtakarították, házáépítési hitelt” kaphattak. 1954-ben az állam „lényegesen több kölcsönt bocsátott a házáépítők rendelkezésére, mint az előző években, de a megnövekedett igényeket még így sem tudta kielégíteni. Általános házáépítési akció keretében 180 millió forintot” adott az állam az igénylőknek, amelyből „4100 ház”

²⁴⁶ A Magyar Rádió második ötéves terve. Agitációs és Propaganda Főosztály levelezése. 1955–1956. (Dátum nélküli irat). MTVA KI.

készült el, és „2600 építése pedig folyamatban van”. A jelentésben tételesen felsorolták, az egyes iparágakban dolgozók milyen összegben kaptak lakásépítési hitelt. A legnagyobb összeget – 70 millió forintot – a bányászatban dolgozó igénylők között osztották szét. Az építőipari, postás, kohó- és gépipari munkások 35 millió forint hitelt kaptak családi-ház-építésre. Az állami gazdaságok, gépállomások és téeszek dolgozói „53 millió forint építési kölcsönben részesültek”.

A hírösszefoglalóban kiemelték, hogy a *lakásépítési hitel* „csak egy része az állam által nyújtott kölcsönnek”. A mezőgazdaság felzárkóztatására „szolgáló párt- és kormányhatározatok végrehajtásához is jelentős összeget bocsátottak a parasztság rendelkezésére. A bérelt takarmányföldek jobb megmunkálásának biztosítására, faluvillamosításra, téesz tagok háztáji állatvásárlására, silóépítésre, öntözőtelepek létesítésére több mint 44 millió forint hitelt adtak.” Az 1953-as új kormányprogram meghirdetése után „8700 kisiparos és 1400 kiskereskedő kezdte meg munkáját állami segítséggel”.

Jelezték, hogy az *államkölcsönök* sorsolása is anyagi előnyhöz jutatta a lakosságot. „1949 óta, amikor népünk az első államkölcsönt jegyezte,²⁴⁷ 1954 végén tartották a 25. államkötvény sorsolást. Amellett, hogy kölcsönadott forintokat az állam jól használta fel, ezt az összeget nemcsak visszafizette, de annak kamataiból számos dolgozó részesült kisebb-nagyobb nyereségben. A sorsolások 1954-ben is sok tízezer dolgozónak jelentettek örömet nyereség vagy törlesztés formájában. A 25. sorsoláson 5 millió 539 755 nyereséggel és törlesztéssel kihúzott kötvény több mint másfélmilliárd forintot fizetett vissza államunk a kölcsönjegyzőknek. Az idei tíz sorsoláson ismét több mint 550 millió forintot kapnak vissza a dolgozók kölcsönadott pénzükből.”²⁴⁸

1954-ben a *totószelvények* is „szép hasznót” hoztak. Az év folyamán „hét alkalommal nyertek” nagy összeget a szerencsés totózók. „Az év legnagyobb nyeresényét, 239 341 forintot a diósgyőri Lenin Kohászati

²⁴⁷ Az állam a vásárlóerő csökkentését és a beruházások növelését a terv- és a békekölcsönök jegyzésével kívánta elérni. 1949–1956 között 6 alkalommal összesen 6,7 milliárd forint értékben bocsátottak ki kötvényeket. Honvári János: Magyarország gazdasági fejlődése a II. világháború után (1945–1958). In *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Szerkesztette: Honvári János. Budapest, 1997. 491. o.

²⁴⁸ Az 1950. szeptember 28-án közzétett békekölcsönt 750 millió Ft értékben bocsátották ki, a visszafizetési határidő 10 év, a kamat 5% volt az ezt követő években is. (Az 1949-es tervkölcsönnél még 5 évben határozták meg a visszafizetést, a kamat ott is 5% volt.) Romsics Ignác: *Magyarország története*, i. m. 357. o.

Művek öttagú lakatos brigádja nyerte 12 találatos szelvényével.” 1954-ben az emberek 20 millió szelvényt vásároltak, és 36 millió forintot nyertek a jó tippekkel.²⁴⁹

Az MTI 1955. január 20-i hírósszefoglalójában újra a *nehézipar* eredményeiről számoltak be. „A tatabányai XI-es akna bányászai vállalták, negyedéves tervükön felül 2600 tonna széntet termelnek. Januárban két nap kivételével mindig túlteljesítették előirányzatukat és eddig már több mint 2900 tonna szénnel tetézték a tervet.” Az akna bányászai a felszabadulási versenyt is meghirdették. Vállalták, hogy április 4-e tiszteletére „további 2400 tonna szénnel teljesítik túl tervüket, így a XI-es aknaiak negyedévi vállalása eléri az 5000 tonnát”. A versenyre hívott VIII-as akna dolgozói is elhatározták, növelik teljesítményüket. Április 4-ére „nem 3000, hanem 4000 tonna szenet küldenek felszínre előirányzatukon felül”.

A Tatabányai Cement- és Mészművekből azt jelentették, hogy a „cementörlők 1500 tonna cement terven felüli gyártására tettek ígéretet, a szállítási osztály dolgozói pedig megfogadták”, hogy április 4-re „pontosan teljesítik exporttervüket”. A vállalat teljesítették. 1955 elejétől január közepéig „csaknem 200 tonna cement készült terven felül”, a szállítási osztály pedig „február 1. helyett már január 18-án útnak indított 2000 tonna cementet a Csehszlovák Köztársaságba. A tervezettnél korábban kezdték meg a cementszállítást Törökországba is.”

Az ajkai bányász fiatalok is eredményekről számoltak be. A januári nehéz téli napok után folyamatosan „kimagasló teljesítményt értek el: 114,5 százalékra teljesítették a napi előirányzatot, s ezzel 1729 tonnára fokozták januári tervelőnyüket”. A DISZ-brigádok közül a „Sümegi frontbrigád 170, Koncz József frontbrigádja 154, a Holczer-brigád pedig 150 százalékot ért el”.

Felajánlások érkeztek a Borsodvidéki Gépgyár dolgozótól, vállalták, hogy 1955-ben „lényegesen több mezőgazdasági gépet gyártanak, mint tavaly”. Április 4-re pedig a „tervükben előírt 3800 két- és háromlevelű borona helyett négyezret gyártanak. Ezeken kívül elkészítik még az első tíz cukorrépaszedő kombájnt is.”

A Rudabányai vasércbányászok is teljesítették tervüket, a viszontagságos időjárás és a „gyakori vagonhiány ellenére napról napra sikeresen” oldották meg feladataikat. Januári tervüket 116 százalékra teljesítették, és „ezzel az április 4-re vállalt terven felüli vasércnek több mint

²⁴⁹ MTI Belföldi Hírek. 1955. január 5. 6:00. MNL OL. XXVI-A-14-b. 269. doboz.

a felét kitermelték, sőt el is szállították a diósgyőri és a sztálinvárosi kohókhoz”.²⁵⁰

A Szénbányászati Minisztérium a tervek pontos teljesítését várta el a bányáktól. Az MTI arról számolt be, hogy a „havi terv esedékes részét öt tröszt teljesítette: Komló, Pécs, Nógrád, Várpalota és Tatabánya. A tatabányaiak tervteljesítése azonban nem teljes értékű, az esedékes havi előirányzat túlszárnyalását a vasárnapi termelésnek köszönhetik, hétköznaponként volt már példa a 95 százalék alatti termelésre is.” A Munka Vörös Zászló Érdemrendjével kitüntetett bányát „eddigi sikerei arra kötelezik, hogy javítson a munkán és naponta szállítsa felszínre a tervben előírt szenet”.²⁵¹

Sikerekről számoltak be a *könnyűiparban* is. Az élelmiszeripar eredményei között szerepelt a Kecskeméti Konzervgyár teljesítménye. A gyár dolgozói „január 20-ra teljesítették havi exportfeladataikat, sőt terven felül 459 mázsa finomfőzeléket, 733 mázsa sóslében főtt babot és 229 mázsa sárgarépat készítettek kivitelre. Sárgarépból és finomfőzelékből az újév kezdete óta csak elsőrendű áru hagyta el az üzemet.”

Az Újpesti Bútorgyárból érkezett beszámoló szerint a gyár az elmúlt év első és második negyedében azért nem tudta teljesíteni tervét, mert nem volt megfelelő számú szakmunkása. Az év második felére „csaknem teljesen letörlesztették adósságukat, csupán a gépház dolgozóinál maradt tartozás: 50 kombinált szekrény félkész anyagának előkészítése”. A gyár dolgozói a termékekről jó visszajelzést kaptak. A vásárlók körében nagyon népszerű volt a „Szikra” kombinált szekrény. A gépház dolgozó is ígéretet tettek a hiány pótlására.²⁵²

Győr-Sopron megyéből az MTI arról számolt be az 1955. február 7-én kiadott összefoglalóban, hogy ötéves program keretében javítják a közúthálózatot. A győr–soproni út Vitnyéd–Fertőszentmiklós közötti szakasz átépítését már a hónap elején el is kezdték. Az utat szélesítik, és aszfaltburkolattal vonják be. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium

²⁵⁰ MTI Belföldi Hírek. 1955. február 7. 14:40. MNL OL. XXVI-A-14-b. 271. doboz.

²⁵¹ MTI Belföldi Hírek. 1955. február 7. 15:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 271. doboz.

²⁵² MTI Belföldi Hírek. 1955. január 20. 16:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 269. doboz.

a Győr-Sopron megyei tervek támogatásán túl az ország más megyéiben is hasonló útfelújításokat tervezett.²⁵³

A jelentések szerint az április 4-i munkaversenyből „derekasan kiveszik a részüket az üveggyár dolgozói”. A hírösszefoglalóban hangsúlyozták, hogy az országban „valamennyi üveggyár túlteljesítette tervét”. A legjobb eredményt a Tokodi Üveggyár dolgozói érték el 116,8 százalékos teljesítéssel. A közszükségleti cikkek gyártásában 119,4%-ot értek el az év első hónapjában. Jelentősen csökkentette hátrányát a versenyben a Salgótarjáni Üveggyár, amely január második felében a „kilencedik helyen állt: 121,4 százalékos árualap teljesítésével a harmadik helyre tört”. Januárban „jó eredményt értek el” a Sajószentpéteri, a Zagyvápátfalvi és az Ajkai Üveggyár dolgozói is, „akik termelési tervüket 107 százalék felett teljesítették”.²⁵⁴

A közszükségleti cikkek gyártása érintette a nehézipart. Az átállások az új termékekre nem voltak zavartalanok, ami azonban csak elvétve jelent meg a tudósításokban. Azok többsége azonban a sikerekről szólt, hangsúlyozva a könnyűipari termelés eredményeit.

Az MTI 1955. február 9-én közölt anyagot összefoglalójában: a „kohó- és gépipari üzemekben az újesztendőben biztató eredményekkel indult a közszükségleti cikkek gyártása. Összesített adatok még nincsenek, de minden jel arra mutat, hogy a kohó- és gépipar teljesítette, sőt több területen túl is teljesítette az év eleje óta esedékes közszükségleti cikkek gyártásának tervét. Tűzhelyből például 11 452 került, ami másfélszer több a tervezettnél. Rádióból 12 000 helyett több mint 15 000-et adtak át a kereskedelemnek. Ezen kívül kétszáz varrógéppel, 411 motorkerékpárral, 11 787 kerékpárral, jelentős mennyiségű lakatáruval, evőeszközzel és egyéb közszükségleti cikkel gyarapította boltjaink árukészletét a kohó- és gépipar. Zománcozott edényből január 1. óta 383 tonna helyett 474 tonna készült. Az újonnan gyártott edényekből tartalékkészletet is gyűjtöttek, s a készletből az eddigiektől eltérően már nem cikkenként, hanem vegyesen küldik a boltokba az árut, hogy a vásárlók mindig minden edényfajtát megtaláljanak. A jelentésben kiemelték, hogy az „év eleje óta gyártott közszükségleti cikkek mennyisége jóval több a tavalyinál”.²⁵⁵

²⁵³ MTI Belföldi Hírek. 1955. február 7. 14:25. MNL OL. XXVI-A-14-b. 271. doboz.

²⁵⁴ MTI Belföldi Hírek. 1955. február 7. 15:45. MNL OL. XXVI-A-14-b. 271. doboz.

²⁵⁵ MTI Belföldi Hírek. 1955. február 9. 6:10. MNL OL. XXVI-A-14-b. 271. doboz.

A meglehetősen ellentmondásos helyzet nem volt kitapintható még az 1955. február 14-én Szalai Béla könnyűipari miniszter, az MDP Politikai Bizottságának tagja által adott tájékoztatóban sem. Az országos könnyűipari tanácskozáson azzal kezdte beszédét, hogy a könnyűipar 1954-ben 101,9 százalékra teljesítette termelési tervét. Ezzel a lakosság jobb ellátását tudták biztosítani. (Azt azonban nem említette, hogy ezt az 1953-as kormányhatározat írta elő, de arról szólt, hogy a nehézipart nem szabad elhanyagolni.) Kijelentette: „Az 1955-ös év a második ötéves terv előkészítésének éve. A második ötéves terv idején a könnyűiparra nagy feladatok várnak. Pártunk alapvető politikai célkitűzése az ipar- és mezőgazdasági termelés szakadatlan emelése és a termelési költségek csökkentése útján a dolgozó nép életszínvonalának állandó emelése. Ezért a nehézipar fejlesztése mellett – amely az egész népgazdaság továbbfejlesztésének alapja – a párt és a kormány nagy gondot fordít a mezőgazdaság, valamint a könnyű- és élelmiszeripar fejlesztésére.”

Az 1955-ös év feladatairól elmondta, hogy „valamennyi könnyűipari vállalat legfőbb feladata tervük minden vonatkozásban való teljesítése és túlteljesítése”. Figyelni kell a „gyártmányok tartósságának növelése mellett [...] a tetszetős, ízléses kivitelre”. Hangsúlyozta a könnyűipar jelentőségét az exportban és a vállalatvezetők felelősségét azok megvalósulásáért. Ezért az „exporttervek teljesítését a minisztérium havonként szigorúan ellenőrizni fogja”.

Az 1954-ben – mint mondta – a könnyűipar „jelentős része kézzelfogható eredményeket ért el a minőség megjavítása terén. Voltak azonban olyan termékek, amelyek minősége messze elmaradt a kívánt minőségtől. Sok esetben a „könnyűipari termékeket vásárló dolgozók súlyos és jogos panaszokkal élnek termékeink minőségével szemben. Ugyancsak joggal kifogásolják bizonyos könnyűipari cikkek gyenge minőségét a külkereskedelmi vállalatok.”

Az elmúlt évben „bővült a könnyűipari cikkek választéka”. Ezt tovább kell fejleszteni a vásárlók kívánságainak megfelelően. Ezt azonban – tette hozzá – a jelenlegi szabályozás gátolja. Ezzel kapcsolatban a Szalai, a Szigetvári Cipőgyár igazgatójának véleményét mondta el. A vállalatok vezetőinek „túlságosan meg van kötve a keze a modellek megválasztásának kérdésében. Nekik pl. nincs joguk új és szebb formájú cipőket gyártani, bár a gyár kiváló szakmunkásgárdája képes volna új modellek kidolgozására. Az iparigazgatóságoknak elő kell segíteni a vállalatok kezdeményezést a választék bővítésében és nagyobb lehetőségeket kell adni számukra az új cikkek gyártására, és arra, hogy az illetékes belkereskedelmi szervekkel való megállapodás alapján új mo-

dellek szerint dolgozhassanak. Helytelen, hogy az új gyártmányok bevezetéséért elsősorban felelős műszaki dolgozók anyagilag nincsenek érdekeltté téve a választék bővítésében.”

1955 feladat továbbá – folytatta Szalai – a „számos jelenlegi hiánycikk gyártásával” ki kell elégíteni a lakosság igényeit. Ilyenek például a különböző rövidárúk.

Az év folyamán „fordulatot kell elérni a munka termelékenységének emelkedése és az önköltség csökkentése terén”. Kiemelte a miniszter, hogy a legfőbb feladat a könnyűiparban is a termelékenység növelése és az önköltség csökkentése. Ehhez át kell venni a baráti országok, a Szovjetunió tapasztalatait, és meg kell becsülni az újítókat, a termelésben élenjáró dolgozókat.

A feladatok mellett bírálatot is megfogalmazott, amely szerint „1954-ben nem emelkedett, hanem csökkent a munka termelékenysége a könnyűipar számos területén. A munkatermelékenység kedvezőtlen alakulásának egyik oka a meglazult fegyelem. 1954-ben a könnyűiparban 600 ezer órát hiányoztak igazolatlanul.” Az ezzel okozott „terméskiesés több mint százmillió forintot tesz ki. Sokan nem dolgozzák ki a teljes műszakot. Magas a későn jövők száma.” Mindenki, aki megsértette a munkafegyelmet, megkárosította munkatársait is, „kisebb-nagyobb zavart idéztek elő a termelésben”, hátráltatták az „öntudatos, fegyelmezett munkások munkáját”.

Ezeknek a problémáknak a kiküszöbölése mellett a könnyűipar előtt álló feladatok „alapvető módszere, a szocialista munkaverseny továbbfejlesztése. Hozzátette, hogy a verseny „elvé elvtársi segítség az elmaradottaknál, az élenjárók részről, abból a célból, hogy az általános felemelkedést érjünk el”.

A munkaversennyel kapcsolatban beszélt a sztahanovistákról. Számuk 1954-ben „megközelítette a tizenötezret”. A könnyűiparban dolgozók 60%-a lány és asszony. „Közöttük százsámra a kiváló dolgozó, a szocialista építés nagyszerű munkásai.”

Beszéde végén Szalai kiemelte: „könnyűipar előtt álló nehéz feladatok nagy próba elé állítják az ipar vezetőit, a vállalatok, iparigazgatóságok és a minisztérium vezetőmunkatársait”. A feladatokat csak akkor lehet elvégezni, ha változtatnak a „vezetés” módszerén. Itt csak a „bürokratikus módszerek felszámolásával” lehet eredményt elérni. Sok a tennivaló ezen a téren. „Sok az általános, semmitmondó utasítás” – mondta.²⁵⁶

²⁵⁶ MTI Belföldi Hírek. 1955. február 14. 19:05–20:15. MNL OL. XXVI-A-14-b. 272. doboz.

A hírösszefoglalók között nagyon kevés információ található a *sütőiparról*. Az MTI 1955. március 4-i kiadásában viszont összefoglalták a sütőipar 1945 utáni rövid történetét. Ebben kihangsúlyozták, hogy a sütőipar Magyarországon a „legelmaradottabb iparágak közé tartozik. A felszabadulás után a Fővárosi Kenyérgyár kivételével magánkézen voltak az üzemek, [...] teljes államosításuk csak 1952-ben fejeződött be.” Az üzemek gépesítettsége „elavult” volt, a kisüzemek nagy része még „dagasztógéppel sem rendelkezett”.

A sütőipar „fejlesztése 1953-ban kezdődött meg. Ekkor és az utána következő évben 38 gőzkemencét építtetett államunk. Ezenkívül 234 dagasztógépet, 1932 gépi meghajtású szitát, 178 kiflisodrógépet és 37 zsemlyeformálót kapott az ipar. Ebben az időszakban kezdtek meg működésüket a sztálinvárosi, komlói veszprémi, oroszlányi és a bázakerettyei új kenyérgyárak.” Az iparosítás kiemelten fontos térségein kívül „még negyven közép- és kisüzem létesült, s százhusz üzemet bővítettek az országban”. Ózdon és Békéscsabán épül a kenyérgyár, ezek szintén nemsokára megkezdhetik működésüket. A beruházások természetesen a termelés növekedését eredményezték. 1954-ben „ötször többet termelt az ipar, mint 1950-ben”. 1954-ben a „sütőipar 102,4 százalékra teljesítette tervét, s többi között mintegy kétszáz millió péksüteményt adott a lakosságnak az előirányzaton felül”. Jelentősen bővült a termékpaletta is, 1955 tavaszán „55-60 féle termékből” választhattak a vásárlók.

Az iparág fejlesztésével sokat javultak a dolgozók munkakörülményei, az „utóbbi két évben [...] 14 millió forintot” fordított a kormány szociális, egészségügyi és munkavédelmi beruházásokra. Ebből az összegből „405 üzem kapott öltözőt, mosdót és egyéb, munkakörülményeket javító létesítményt”.

Az MTI hírösszefoglalójában foglalkoztak a sütőipar számára meghatározott egyes feladatokkal. Ezek közül ekkor kiemelték a gépesítési programot – a szokásos érvekkel: ezzel tovább lehet növelni a „termelékenységét”, és csökkenteni az „önköltséget”. Mint írták: a szomszédos országokban, elsősorban a Szovjetunióban már működő új gépek megismerése és Magyarországon történő felszerelése további eredményeket hozhat a sütőipar modernizálásában.²⁵⁷

1954-ben és 1955 elején is nagy érdeklődés övezte a *családiház-építési akciót*, számolt be erről az MTI 1955. március 6-án megjelent tu-

²⁵⁷ MTI Belföldi Hírek. 1955. március 4. 6:10. MNL OL. XXVI-A-14-b. 274. doboz.

dósítása. A részletekről a Város- és Községgazdálkodási Minisztérium lakásgazdálkodási főigazgatóságának főmérnöke beszélt az MTI munkatársának. Elmondta, hogy a családi házak építéséhez „nagy segítséget nyújt” az állam. „Telket juttat az építkezőknek, típusterveket bocsát rendelkezésükre, építési anyagot –és 15 évi házadómentességet biztosít. A vállalatok dolgozóinak az anyagszállításhoz szükséges fuvareszközöket kedvezményes áron adja.” A Minisztertanács határozatban rögzítette a lakás építésére vonatkozó szabályokat. A felépült lakás tulajdonosa szabadon rendelkezhet az ingatlanával, „azt semmiféle címen nem lehet igénybe venni”. Az állam által folyósított kölcsön „csak a saját anyagi erő kiegészítésére szolgál”.

1954-ben a „kedvezmények biztosításával [...] erősen megnövekedett a családiház-építési kedv”. Az év folyamán „mintegy 15 000 családi ház építésével” számolt a minisztérium. „...ezzel szemben a tanácsok több mint 30 000 családi ház építésére adtak engedélyt.”

A családiház-építések megnövekedése azt eredményezte, hogy 1954-ben építőanyag-hiány lépett fel, főleg fából és tetőfedő anyagokból nem volt elegendő mennyiség. A minisztérium főmérnöke szerint 1955-ben nem fordulhat elő építőanyag-hiány, a tanácsoknak gondoskodni kell azok „tervszerűbb elosztásáról”, valamint az „előregyártott épületelemek gyártásáról, s azok minél szélesebb körű alkalmazásáról”.

Az építkezések szakszerű megszervezése és lebonyolítása érdekében a minisztérium más intézkedéseket is hozott. Így például kész nyílászárók, ajtók, ablakok „jó minőségű anyagból jutányosan” legyenek beszerezhetők. Mindezek mellett az építkezők jussanak hozzá a szükséges vasalásokhoz, felszerelésekhez, berendezési tárgyakhoz, a családi házak vízellátását biztosító szivattyú berendezéshez.

Az építkezők elképzeléseit az előre elkészített 22 darab különféle típusterv is segítette. A tervek tartalmazták azt is, hogy a kiválasztott ház építéséhez mennyi és milyen építőanyagokra van szükség, valamint mennyi munkaóra szükséges a ház felépítéséhez.²⁵⁸

²⁵⁸ MTI Belföldi Hírek. 1955. március 6. 7:00. MNL OL. XXVI-A-14-b. 274. doboz.

Az eredmények „langyos” hirdetése, a bírálatok óvatos megfogalmazása után kemény fordulatot vett a politika 1955. március 4-e, az MDP Központi Vezetősége ülését követően. Ezen az ülésen fogalmazták meg: a jobboldali veszély jelentette a további sikeres fejlődés akadályát. Elítélték Nagy Imrét mint a jobboldali, opportunista nézetek fő képviselőjét. A megbélyegzés nem csak rá vonatkozott. A fordulat követhető volt az MTI által kiadott anyagokból, s az ezek alapján a rádióban elhangzott műsorokból is.

A szükséges visszarendeződés magyarázatára *Hegedüs András*, a Központi Vezetőség, a Politikai Bizottság, a Titkárság és a Szervező Bizottság tagja kapott megbízást. Beszédét az 1955. március 8-i élelmiszer-ipari tanácskozáson mondta el – nyilvánvalóan nem véletlenül választva meg a helyszínt. Azok előtt beszélt, akik eddig a fejlesztés részesei vagy kedvezményezettjei voltak. Hegedüs András bírálatában az 1954-es esztendőt értékelte: „Az elmúlt évben a legszembetűnőbb javulás a dolgozók életkörülményeiben következett be. A munkások reálbére 1954-ben az előző évhez képest 15 százalékkal nőtt. Ez örömdetes jelenség, de annál inkább nyugtalanító az, hogy az életszínvonalal együtt nem nőtt a munka termelékenysége, sőt e tekintetben az elmúlt évben a legtöbb iparágban visszaesés volt. Az élelmiszeripar dolgozói sem teljesítették termelékenységi tervüket. Mintegy 7000 forinttal kevesebb termelési érték jut átlagosan egy-egy dolgozóra, mint amennyinek a terv szerint jutnia kellett volna és kevesebb, mint 1953-ban.” Ennek következtében – folytatta – „nem nőtt, hanem valamelyest visszaesett nemzeti jövedelmünk is”. Az életszínvonal emelkedését mindezek ellenére elsősorban a beruházások csökkenésével lehetett elérni, amelyek „ebben az évben már olyan alacsony színvonalon mozognak, hogy nem adnak megfelelő alapot népgazdaságunk gyors fejlesztéséhez, a termelés kibővítéséhez a népjólét további emeléséhez. Ezen az úton nem haladhatunk tovább!” – hangsúlyozta Hegedüs András. Az életszínvonal emelése és a népgazdaság fejlesztése érdekében „nem szabad” csökkenteni a beruházásokat, hanem azok további emelése szükséges.

„Bármilyen komolyak is gazdasági nehézségeink, mégis – mert népgazdaságunk alapján egészséges, és mert társadalmi rendszerünk a szocializmus irányában haladó népi demokratikus rendszer – minden lehetőségünk megvan ahhoz, hogy kijavítsuk hibáinkat. [...] A munkásosztály vezetése alatt a magyar dolgozók a felszabadulás óta eltelt tíz év alatt sok nehéz feladatot oldottak meg és nehezebb körülmények

között is mindenkor megállták helyüket.” Kiemelte, hogy az 1955. évi terveket „már maradéktalanul” teljesítik az ország dolgozói, beleértve a termelékenység növelését és az önköltség csökkentését is. A kialakult helyzetet értékelve a Központi Vezetőség legutóbbi ülésén (1955. március 2–4.) „szétzúzta azokat a jobboldali nézeteket, amelyek elsősorban voltak okozói a népgazdaságunkban elterjedt lazaságoknak, az 1954-es év nem kielégítő eredményeinek, a termelékenység és a nemzeti jövedelem csökkenésének”. Az MDP Központi Vezetősége felhívással fordult a párt minden tagjához az ország népéhez, hogy „minden dolgozó vállalva, minden erejét megfeszítve küzdjön a termelési tervek teljesítéséért és a termelékenység növeléséért”.

Hegedüs megerősítette azt is, hogy „Pártunk és kormányunk nagy jelentőséget tulajdonít a közszükségleti cikkek és ezen belül az élelmiszer-cikkek termelésének, mert a dolgozók életszínvonalának növekedésével együtt nő az igény a mennyiség és a minőség tekintetében is az élelmiszeriparral szemben. Ugyanakkor jó exportlehetőségeink is vannak ezen a téren, amelyeket jobban is kell használnunk, mint eddig tettük. Bármennyire is fontos azonban a közszükségleti cikkek termelése, ezt semmiképpen sem szabad szembeállítani a nehézipar fejlesztésével – amelynek minden körülmények között meg kell őriznie elsőbbségét a közszükségleti cikkek termelésével szemben. A közszükségleti cikkek termelése is csak akkor nőhet, ha nő a munka termelékenysége, és ha nő a mezőgazdasági termelés. Mindkettőhöz nagyszámú és egyre korszerűbb gépre van szükség.” Mert – mint mondta – „elképzelhetetlen a közszükségleti cikkeket gyártó ipart fejleszteni a nehézipar és pedig elsősorban a nehézipar szíve, a gépipar fejlesztése nélkül. [...] Pártunk és kormányunk tehát szilárdan kitart a szocialista iparosítás politikája mellett. [...] Pártunk nem tesz engedményeket azoknak, akik szembeállítva a közszükségleti cikkeket gyártó ipar fejlesztését a nehéziparral, tulajdonképpen a népjólét emelésének és hazánk védelmének anyagi alapjait ássák alá.”

A továbbiakban Hegedüs a termelőszövetkezetek fejlesztését emelte ki, szembeállítva az egyéni gazdálkodás hátrányaival. Az állampolgári fegyelmet kérte számon a beadási kötelezettség elmulasztása miatt. A mezőgazdasági cikkek szabadpiaci lehetőségeinél pedig a spekulánsok tevékenységére figyelmeztetett.²⁵⁹

²⁵⁹ MTI Belföldi Hírek. 1955. március 8. 20:05–21:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 274. doboz.

Két nappal az élelmiszer-ipari tanácskozás után 1955. március 10-én összehívták a kohászat országos tanácskozását. *Csergő János* kohó- és gépipari miniszter tartott beszédet, aki már első mondatában kiemelte: „...a kohászat döntőfontosságú népgazdaságunk fejlődése szempontjából és világosan mutatja, hogy pártunk és kormányunk különösen nagy jelentőséget tulajdonít a kohászat munkájának.”

Majd a Központi Vezetőség határozatára utalva elmondta, hogy „ahhoz, hogy a mezőgazdaság fejlődjék, gépekre, mind korszerűbb technikára van szükség. Csakis a gépesítés útján biztosítható a mezőgazdaság szocialista átépítése és a mezőgazdaság terméshozamának növelése. De a könnyűipar fejlesztése sem képzelhető el a nehézipar, a gépipar állandó növekedése nélkül. A fogyasztási iparnak is állandóan szüksége van mind korszerűbb gépekre, ez pedig a gépipar, a nehézipar nélkül nem képzelhető el.” Mindezt összefoglalva kijelentette: „...dolgozó népünk életszínvonalának következetes emeléséhez elengedhetetlenül szükséges a nehézipar fejlesztése.”

A nehéziparon belül elsősorban az „alapanyagokat gyártó iparágakat” így a kohászat fejlesztésének fontosságát hangsúlyozta. „A kohászat, országunk véderejének, függetlenségünk és szabadságunk védelmének fontos bázisa, további fejlődésünk alapja, népünk boldogulásának, jólétének egyik feltétele.” Majd felsorolta az országban épült legnagyobb kohászati központokat (Diósgyőr, Sztálinváros, Lenin Kohászati Művek) és hangsúlyozta, hogy azok a „kapitalizmus igájából megszabadult munkásosztály, a szocializmust építő magyar dolgozó nép akaraterejét, boldog jövőjébe vetett hitét és a béke védelméért folytatott harcát” szimbolizálják.

A kohászat 1954. évi munkájának értékelésénél elmondta, hogy az elmúlt évben az a „befejezett termelési” tervet „csupán 94,7 százalékra, teljes termelési tervét 96,4 százalékra teljesítette. [...] A kohászat múlt évi elmaradása is hozzájárult, hogy gépgyártásunk az előírtnál kevesebbet termelt egyes közszükségleti cikkekből, mezőgazdasági és egyéb gépekből. Az elmaradást súlyosbítja, hogy a gyártott kohászati termékek minősége általában messze elmaradt a követelményektől.” 1954-ben – az előző évhez viszonyítva – a munka termelékenysége 10%-kal rosszabb volt.

Az MDP Központi Vezetősége határozatában előírta a változtatás szükségességét: az egész vaskohászatnak 4%-os termelésemelkedést kell elérnie. El kell érni – mondta a miniszter –, hogy a kohászati gyártmányok önköltsége legalább 3%-kal csökkenjen. Fel kell lépni a selejt, a fegyelmetlenség, az „üzemi szarkák” ellen. A munkaversenyre *Csergő*

szerint továbbra is szükség van, de ez ne csak mennyiséget jelentsen, hanem a minőség növelést is, a gazdaságosság, a termelékenység javítását, a takarékossgot, a pazarlás megszüntetését.

Kiemelt feladat 1955-ben – zárta szavait a miniszter – a gyártmányok önköltségének legalább 3%-os csökkentése, a berendezések jobb kihasználása, a tervszerű karbantartás, a technológiai fegyelem betartása, a minőség növelése.²⁶⁰

A miniszter beszédét követően még keményebb megfogalmazások következtek a nomenklatúra második-harmadik sorából. *Buzgó Kálmán* minisztériumi funkcionárius az MTI munkatársának 1955. április 11-én adott nyilatkozatában már az 1949–1950-es évre jellemző kritikával illette az 1953 nyara utáni helyzetet. Kijelentette: „A júniusi határozat után politikai életünkben jelentkező jobboldali elhajlás összekuszálta gépiparunkban is a tervszerű munkát. Gépiparunkban megakadt a fejlődés, 1952-ben ugyanis az előző évhez képest csaknem 34 százalékkal, 1953-ban 52-höz képest 25 százalékkal termeltünk többet. 1954-ben pedig már csak 84 százalékat termeltük az 1953-ban előállított gépmenyiségnek. Ez a rendkívüli nagyfokú hanyatlás a törölt rendelkezések következménye volt. A káros jobboldali nézetek leszerelték a gépipari vezetőkben és dolgozóikban a nehézipar és a gépipar fontosságának tudatát. Olyan hangulat alakult ki gyárainkban, hogy »nem kell sietni a gépekkel, gyártunk csak húsdarálókat és palacsintasütőket«. Ez a hangulat végül azt eredményezte, hogy 1954-ben az említett termeléseszközen kívül 150 millió forinttal léptük túl költségirányzatunkat.”

Az MDP Központi Vezetősége márciusi határozatában „visszaadta erőnket – állította Buzgó –, és most világosabban látjuk, mint valaha, hogy mi is a gépipar feladata. Nekünk szerszámokat, gépeket kell gyártanunk, vagyis termelőeszközöket, hogy ezzel segítsük a tömegcikkipar, a közszükségleti cikkeket gyártó iparágak munkáját. A cél nem lehet az, hogy például a világhírű turbinákat készítő Láng Gépgyárban a világ legdrágább paradicompasszírozóját csináljuk. Természetesnek tekintjük, hogy nehézipari üzemek, így gépgyáraink is, készítenek közszükségleti cikkeket: 1954-ben összes termelésünk 2,7 százalékat tette ki a közszükségleti cikkek gyártása, míg ez a szám 1955-ben 6,6 százalékra emelkedik. A közszükségleti cikkek gyártásánál azonban figyelembe

²⁶⁰ MTI Belföldi Hírek. 1955. március 10. 13:2–15:25. MNL OL. XXVI-A-14-b. 274. doboz.

kell venni a gépipari üzemek adottságait és csak olyan árukat készíthetünk, amelyeket mi olcsón tudunk előállítani.”

Nyilatkozatában Buzgó hangsúlyozta, hogy a Központi Vezetőség határozata után „számos területen már sikerült felszámolni a jobboldali elhajlás veszélyét”. Ígéretet tett arra, hogy a „második negyedévben az exporttervek teljesítésénél sem lesz fennakadás. [...] az év első felének feladatait június 25-re teljesítjük.”²⁶¹

Az éves terv túlteljesítésére *20 budapesti ipari vállalat felhívással fordult az ország üzemeihez és dolgozóihoz*. Felhívásukat az MTI 1955. április 27-i kiadásában tette közzé. A márciusi határozat után a felhívás szerint „üzemeink megértették pártunk szavát. [...] Helyeseljük és tettekkel támogatjuk a párt harcát a jobboldali opportunisták ellen, akiknek káros párt- és népellenes nézetei nyomán a mi üzemeinkben is elterjedt a lazaság, a liberalizmus, a fegyelmezetlenség és a szervezetlenség, aminek következtében az elmúlt évben nem emelkedett, hanem csökkent a munka termelékenysége, megnőtt a selejt és megdrágultak a termék.”

A nagyvállalatok dolgozói felhívásukban hangsúlyozták, a „népjólét emelését csakis terveink teljesítésével és túlteljesítésével, a munka magasabb termelékenységgel, az önköltség csökkentésével, fokozott anyag- és energia megtakarítással valósíthatjuk meg”. Kiemelték azt is, hogy „termelésünkben még igen nagy felhasználatlan lehetőségeink vannak, ki kell használnunk, hogy a terveket hiánytalanul teljesítsük, túlteljesítsük és a munka termelékenységét emeljük”. Mindezt elérhető az „üzemeink gépi berendezésének, a régi és új technikának jobb kihasználásában, a technológiai előírások betartásában, a jobb munkaszervezésben és a fegyelmezettebben végzett munkában”.

Az a cél – írták –, hogy „most lendületes munkaversenyt kezdünk egész évi tervünk minden mutatójának teljesítéséért és túlteljesítéséért, a második ötéves terv sikeres előkészítéséért. Termeljünk többet, jobbat és olcsóbban, ez most a fő feladat minden üzemi dolgozó és műszaki vezetői számára. Ez a szocializmus építésének, a népjólét emelésének legbiztosabb záloga.”

A felhívásban konkrét számszerűsítetten megfogalmazott felajánlás is szerepelt: „Mi, a húsz budapesti ipari vállalat dolgozói együttesen az éves terv túlteljesítésével 251 millió forint terven felüli termelési érték-

²⁶¹ MTI Belföldi Hírek. 1955. április 11. 16:50. MNL OL. XXVI-A-14-b. 278. doboz.

ket adunk a népgazdaságnak. Ezzel a termelési értékkel a húsz vállalat együttes éves termelési tervét 3,5 százalékkal túlteljesítjük.”

A dokumentum szerint „a mennyiségi vállalásunk teljesítése mellett fő figyelmünket a minőség javítására, a termelőtevékenység emelésére és a termelési költségek csökkentésére fordítjuk”.

A felhívás végén a „húsz budapesti nagyipari vállalat dolgozói és vezetői versenyre” hívták az ipar „valamennyi üzemének dolgozóit és vezetőit [...] tegyenek felajánlást az éves terv minden részletében való túlteljesítésre”.²⁶²

A húsz budapesti ipari vállalat felhívása „nagy visszhangot keltett” több gyár és üzem munkásai körében. Az MTI 1955. május 10-i kiadásában az Elektromos Készülékek és Anyagok Gyára dolgozói is csatlakoztak a felhíváshoz. Vállalták, hogy „1955 évi tervüket öt nappal a határidő előtt teljesítik és termelési tervüket csaknem 800 000 forinttal túlhaladják”. Arra is ígéretet tettek, hogy „gyártmányaik minőségének további javítására műszaki intézkedésekkel készítményeik 10 százalékat szabványossá teszik az év végéig. A múlt évhez képest 2,6 százalékkal csökkentik az anyagköltséget.”

A Budapesti Bútorgyár is csatlakozott a felhíváshoz, elhatározták, „éves tervüket december 20-ig befejezik, exporttervüket tíz nappal határidő előtt teljesítik”. Felajánlották, hogy éves tervükön felül 500 000 forint értékű bútort készítenek a lakosság részére. Az éves „önköltségi tervüket 3,3 százalékkal csökkentik”.

A Csemege Édesipari Gyár dolgozói felajánlásukban arra tettek ígéretet, hogy „december 21-re befejezik évi tervüket, és ebben az évben 8 700 000 forint értékű édességet készítenek terven felül”. Azt is elhatározták, hogy az anyagmozgatás meggyorsításával és „kisgépek üzembe helyezésével 5 százalékkal növelik a termelékenységet, önköltségüket pedig 871 00 forinttal csökkentik”.²⁶³

A vidéki munkaversenyhez csatlakozók között szerepelt a könnyűipart reprezentálva a Szegedi Cipőgyár, ahol megígérték, hogy tervüket 1,7 millió forinttal túlteljesítik; a Tatai Cipőgyár dolgozói pedig megfogadták, hogy az év végére 2200 pár cipővel fogják túlteljesíteni tervüket.²⁶⁴

²⁶² MTI Belföldi Hírek. 1955. április 27. 14:45. MNL OL. XXVI-A-14-b. 279. doboz.

²⁶³ MTI Belföldi Hírek. 1955. május 10. 6:20. MNL OL. XXVI-A-14-b. 280. doboz.

²⁶⁴ MTI Belföldi Hírek 1955. május 10. 17:55. MNL OL. XXVI-A-14-b. 280. doboz.

Az ötéves tervben jelentős eredményeket ért el a *ruhagyártás*. Az 1955. május 11-én készült MTI hírösszefoglalóban a Könnyűipari Minisztérium Ruhaipari Igazgatóságának vezetője, Simonyi Dénes számolt be az ágazat sikeréről. „Régebben a legtöbb dolgozó félve vett készruhát, amelyet a felszabadulás előtt kis műhelyben, kisipari módszerekkel gyártottak. Ezek a ruhák nem tudták a vásárlók megelégedését elnyerni. A konfekcióipar első öt nagyüzemét a hároméves terv” keretében építették fel. Ezek voltak a Fehérneműgyár, a férfiruhagyár és a Május 1. Ruhagyár. Az ötéves tervben „korszerű nagyruhagyár épült Zalaegerszegen és Békéscsabán, ahol szovjet gépeken kezdték meg a munkájukat a dolgozók”. Kis kézműipari üzemekből alakult nagy gyárrá a Gyermekruhagyár, a szegedi, a budatétényi, a debreceni és a soproni ruhagyár. A ruhaipar fejlődésének újabb jelentős állomását jelentette a Ruhaipari Tervező Vállalat megalakulása. „A kész ruhákat nagy tömegek kedvelték meg – erről tanúskodnak a gyárak dolgozóihoz érkező köszönőlevelek és a ruhák iránti nagy kereslet”.

A tervek között szerepelt a ruházati nagyipar továbbfejlesztése, hogy „mint korszerű szocialista nagyipar, kellő mennyiségű és kiváló minőségű termékeivel a lakosság teljes megelégedésére szolgáljon”.²⁶⁵

A budapesti üzemek felhívásához csatlakoztak a Növényolaj és Szappangyár dolgozói, olvasható az MTI 1955. május 12-én kiadott hírösszefoglalói között. Megígérték, hogy „ez évi tervüket december 20-ra teljesítik”. Vállalták tovább, hogy „terven felül 150 tonna nyers napraforgóolajat, 20 tonna lenolajat, 25 tonna repceolajat, 80 tonna ételzsírt és 60 tonna szappant” készítenek. A termelékenységi tervükben 5%-os túlteljesítést vállaltak, ezt azzal kívánták elérni, hogy a „műszaki fejlesztési terveiket határidő előtt megvalósítják, az újító Sztahanov-mozgalmukat továbbfejlesztik”.

A Kispesti Húsipari Vállalat szintén csatlakozott a versenyfelhíváshoz, vállalták, hogy december 21-re befejezik az 1955. évi tervüket, „4,4 millió forint értékű húsipari termékkel gyártanak többet, mint amennyit tervük előírt”.

Az Erzsébetvárosi Tejipari Vállalat dolgozói a jobb tejellátás érdekében vállalták, hogy „éves termelési tervüket 5,7 százalékkal túltelje-

²⁶⁵ MTI Belföldi Hírek. 1955. május 11. 14:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 281. doboz.

sítik”. Az egy főre meghatározott „termelési értéket” 1955-ben az „előírtához képest 1,5 százalékkal túlteljesítik”.²⁶⁶

Szintén az MTI május 12-én kiadott híradásában szerepelt, hogy a Kismotor- és Gépgyár dolgozói a versenyfelhíváshoz csatlakozva „éves tervüket december 21-re befejezik és exporttervüket december 24-ig teljesítik. Az önköltségcsökkentés, a termelésnövelése érdekében vállalják, hogy jobban megszervezik a munkát, gondoskodnak az üzem jobb szerszámellátásáról, a dolgozók részére gondosabban előkészítik, művelési utasításokat adnak ki.” A minőség javítása érdekében pedig „több alkatrész készítésénél bevezetik a kokillába történő öntést”. Arra is ígéretet tettek, hogy a „tervezett 1,5 százalékos önköltségcsökkentés helyett 1,8 százalékkal csökkentik” azt.

Az Audió Hang- és Kinotechnikai Gyár dolgozói vállalásában szerepelt, hogy éves tervüket december 20-ig teljesítik. A Textilfesték és Vegyitermék Vállalat dolgozói december 1-jére fejezik be az esztendőre tervezett előirányzatukat. A Hajdúsági Gyógyszergyár szintén a felhíváshoz csatlakozva megfogadták, hogy tervüket december 31-ig „1 776 000 forint értékű penicillint készítenek terven felül”.²⁶⁷

Az ötéves terv teljesítéséért és túlteljesítéséért folytatott verseny az év második felében is „nagy lendülettel” folytatódott. Példaként az MTI 1955. június 29-i hírösszefoglalójában az első félévben példásan teljesítő üzemek, vállalatok eredményeit mutatta be, azokat, akik a verseny élén álltak. Az Ózdi Kohászati Üzemek Acélművének dolgozói az előző évi jó munkájuk eredményeképpen a gyár részlegeinek versenyében az élén álltak. „Első helyüket továbbra is meg akarják őrizni, s ezért fokozzák napról napra termelésüket: június 27-én 108,1, 28-án 109,3 százalékra teljesítették előirányzatukat. A kedd reggeltől szerda reggelig tartó békeműszakon az első félév legnagyobb termelési eredménye a VII. számú Béke-kemencénél született.” A részleg olvasztói sikerrel alkalmazták a gyorsolvasztás módszerét, így az „előírt három adag helyett négy adagot gyártottak”. Ezzel a teljesítménnyel „109 tonna acéllal szárnyalták túl napi előirányzatukat”.

A Lenin Kohászati Művekben a havi terven felül 270 tonna hengerelt árut gyártottak. A Lőrinci Hengerműben pedig ezerötyszáz tonna lemez-áru készült a félévben tervezett mennyiségen felül.

²⁶⁶ MTI Belföldi Hírek. 1955. május 12. 6:10. MNL OL. XXVI-A-14-b. 281. doboz.

²⁶⁷ MTI Belföldi Hírek. 1955. május 12. 17:40. MNL OL. XXVI-A-14-b. 281. doboz.

A Komlói Szénbányászati Tröszt bányászai is terven felül teljesítették féléves tervüket, 12 400 tonna szén termelését ígérték. Június 28-ára a Kossuth-akna III-as üzeme 113, az I-es üzem 112,4%-ra teljesítette napi tervét. „A tröszt június 28-i 106,1 százalékos eredményével június 29-én reggelre 6729 tonna szenet termelt befejezett féléves tervén felül.”

Hasonlóan jó eredményekről számoltak be a Mátravidéki Szénbányászati Tröszt dolgozói is. Vállalták, hogy éves tervükön felül 15 000 tonna szenet termelnek. „Szerdán reggel nagy munkasikerről számolhattak be a bányászok: hajnalban felszínre küldték a féléves terv befejezéséhez szüksége utolsó tonna szenet is.” Ezt követően elhatározták, hogy július 1-jéig „több mint 11 000 tonna szenet termelnek a féléves előirányzaton felül”.²⁶⁸

Az MTI 1955. július 2-i kiadása újabb „eredményes” szénecsatáról számolt be, amely szerint Tatabányai XI. akna bányászai december 1-jére vállalták egész éves tervük befejezését.²⁶⁹

Az *építőipar* hírei az MTI 1955. augusztus 2-án összeállított tudósításai között szerepeltek. Győrben 1954-ben új lakások épültek, a beruházás 1955-ben is „gyors ütemben halad”. Nádorvárosban 1955-ben „kezdtek meg a 340 lakásos telep utolsó épülettömbjének” alapozását. A telepen hatvan kétszobás lakás lesz, a földszinten pedig „különféle élelmiszer- és ruházati boltokat létesítenek”. A házak közül a „B” épület munkálatait hamarosan befejezik, és a tervek szerint a „kilencven lakásba a november 1-i határidő helyett már szeptemberben beköltözhetnek”. Az utolsó simításokat végzik a Czuczor Gergely utca 44. házon is. A ház földszintjén egy 40 személyes bölcsőde kialakítását tervezik. Győr belvárosában, a Bástyá utcában, szeptemberben kezdik el egy 50 lakásos háromemeletes ház építését. Győrrévfaluban húsz szövetkezeti családi ház építésének megkezdését szintén szeptemberre tervezték. A családi házak építése is jelentősen emelkedett, a város különböző részeiben 130 ház épült OTP-kölcsönből és magánerejből is mintegy 100 épületet húztak fel.

A *cipőgyárak* őszi-téli újdonságairól is beszámolt az MTI. Az üzemekben már „most felkészültek” az őszi-téli lábbelik gyártására, hogy „elegendő mennyiség álljon ezekből a vásárlók rendelkezésére”. A Tatai Cipőgyár az „idén jól dolgozott: az év elejétől eddig előirányzatán felül

²⁶⁸ MTI Belföldi Hírek. 1955. június 29. 17:10. MNL OL. XXVI-A-14-b. 285. doboz.

²⁶⁹ MTI Belföldi Hírek. 1955. július 2. 16:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 286. doboz.

1200 pár férfiszandált és 2700 pár gyermekcipőt gyártott”. A gyárban az ősz közeledtével újfajta férficipő gyártását kezdték meg. Az új modell „sima marhabőr felsőrészű [...] gumitalpú cipőt” hat új gép készíti. Az első próbadarabok már el is készültek. A folyamatos gyártást augusztus 15-től tervezték. Az év végéig ebből a modellből 25 000 párat adnak át a kereskedelemnek.

A debreceni Táncsics Mihály Cipőgyárban július 1-jén kezdték gyártani az őszi női gumitalpú cipők gyártását. A cipőket két fazonban, barna és fekete színben gyártanak. Az új cipőkből 8000 pár már el is készült, amelyek az ország különböző kereskedelmi központjaiba kerültek. A tervek szerint a gyár szeptember végéig gyártja ezt a női cipőt, majd áttérnek a magas szárú modellek gyártására.

A Duna Cipőgyár dolgozói „tartós gyermekcipők gyártását” kezdték meg. „Sok szülő panaszkodik, hogy különösen 23-30 számig a gyermekcipők rövid idő alatt elhasználódtak és nem lehet azokat újra talpaltatni.” A gyár műszaki vezetése a vásárlók véleményét figyelembe véve a gyermekcipők gyártására „új technológiát” dolgozott ki. Az új cipőket „köztalp beiktatásával erősítik meg”. Az így készült cipőket – a szakemberek szerint – lehet talpalni, ezenkívül „tartósabbak, könnyebbek és rugalmasabbak” lesznek, mint az eddig gyártottak voltak. Az új gyermekcipők szeptember 1-jétől vásárolhatók meg.²⁷⁰

Az 1955. szeptember 21-én kiadott MTI hírósszefoglalóban arról számoltak be, hogyan gondoskodik az állam a dolgozókról. 1954-ben országos szinten „újabb 39 üzem kapott orvosi rendelőt”. Ezzel az „üzemi rendelők száma 338-ra emelkedett, az 500 munkásnál többet foglalkoztató gyárakban”.

A munkásszállók fenntartására egy év alatt 162 millió forintot fordított az állam. 1954 végén az „üzemek munkásszállásai több mint 100 000 munkahelyétől távol lakó dolgozónak nyújtottak otthont”.

A vállalatok 87%-ánál szervezték meg az üzemi étkeztetést. A munkások munkahelyükön „friss, ízletes ebédet fogyaszthatnak”, amit mintegy 800 000 dolgozó vesz igénybe.

A vállalati üdültetés is sikeres. 1954-ben 36 ezernél többen üdültek. „A vállalatoknak az üdültetés 9 millió forintba került és ennek csak mintegy 28 százalékát fizették vissza a dolgozók.”

²⁷⁰ MTI Belföldi Hírek. 1955. augusztus 2. 12:45. MNL OL. XXVI-A-14-b. 289. doboz.

A dolgozókat „kétszázhuszonhét vállalatnál szállítják munkahelyükre. A gépkocsik számai állnak a munkahelyüktől távol lakó dolgozók rendelkezésére, hogy munkába és vissza ezeken utazhassanak.” A statisztikai adatok szerint a „szállított dolgozók száma az összes dolgozók számához mérten naponta az 1953 harmadik negyedévi 5,5 százalékról 7,3 százalékra emelkedett. A Szénbányászati Minisztériumhoz tartozó vállalatok dolgozóinak naponta átlag 30 százalékát szállították munkahelyükre. Az erre fordított összeg egy év alatt 196 millió forintot tett ki. Egy dolgozó munkába szállítása átlagosan naponta 10 forintba kerül és ennek 12,4 százalékát fizették vissza.”

Minden évben emelkedett a fürdők és az öltözők száma is a vállalatoknál. „1955 első felében is számos üzem kapott új vagy korszerűsített fürdő- és öltözőhelyiségeket.”

A dolgozók 1954-ben több mint 26 ezren vizsgáztak a dolgozók általános iskolai tanfolyamain, 40 ezren jártak középiskolába, 14 ezren egyetemek és főiskolák esti és levelező tagozataira.²⁷¹

November 7-e alkalmából újra a verseny és a tervteljesítés került előtérbe. Erről számolt be az MTI az 1955. november 1-jei kiadásában is. „A munkásosztály a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 38. évfordulójára készülődve, lelkesen küzd az új munkagyőzelmeiért. A lelkesedés nyomán kimagasló teljesítmények születnek.” A tatabányai X-es akna bányászai az év elején azt vállalták, hogy „évi tervükön felül 13 000 tonna szenet adnak a népgazdaságnak, ugyanakkor 800 000 forinttal csökkentik az önköltséget. [...] Az elmúlt 10 hónapban 13 105 tonna szenet adtak terven felül az országnak s ugyanebben az időben 1 350 000 forinttal csökkentették az önköltséget.”

A komlói Anna-akna DISZ feltáró brigádja Makler Ferenc vezetésével szeptemberben 100,7 métert haladtak előre, októberben 130,5 métert, pedig a vízbetörésekkel is meg kellett küzdeniük. A brigád tagjai ígéretet tettek, hogy november 7-ére „megteremtik a negyedik szint összeköttetését az aknával”.

A mátravidéki bányászok eredményeiről is beszámolt az MTI. A forradalmi műszak első napján (november 1.) 1793 tonna szenet adtak terven felül.

²⁷¹ MTI Belföldi Hírek. 1955. szeptember 21. 11:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 294. doboz.

Az élelmiszeripar ünnepi versenyében a Szegedi Konzervgyár még az év elején vállalta, hogy tervét december 20-áig teljesíti, majd arról érkezett a hír, hogy november 1-jére befejezték éves terük teljesítését.²⁷²

A könnyűipar eredményeiről számolt be az MTI 1955. november 11-i kiadásában. A cukorgyárak „eddig már 976 000 mázsa cukrot készítettek”. Mint írták a gyárak 1955-ben „lényegesen jobb eredményeket” értek el 1954-hez képest. Októberben „4400 vagonnal több cukorrépát dolgoztak fel, mint 1954 azonos időszakában”. A cukorgyárak dolgozói „eredményesen harcoltak a cukorveszteség csökkentéséért is, különösen a sarkadi és a hatvani gyárakban értek el jó eredményt ezen a téren”. A gyárak a cukorrépa feldolgozásában a legjobb teljesítményt a november 7-én érték el. Az ünnep tiszteletére a Petőházán 32,2, Hatvanban pedig 32 vagon cukrot készítettek. A Kaposvári Cukorgyár „november 10-ig mintegy 8700 vagon cukorrépát dolgozott fel, ami 500 000 dolgozó évi cukorszükségletét fedezi”. A Szolnoki Cukorgyár pedig „85 vagon cukrot gyártott terven felül”.²⁷³

Az *ötéves tervet* teljesítő vállalatokról számolt be az MTI 1955. december 6-i kiadásában. „Csaknem egy hónappal az új tervév kezdete előtt számos” üzem és gyár „jelentette, hogy eleget tett ez évi kötelezettségeinek. Ezek a jól dolgozó üzemek már tervük túlteljesítésén dolgoznak, és kettőzött erővel készülnek a jövő évi feladatok megoldására.” A tervet teljesítő vállalatok közé tartozott a 22. számú Állami Építőipari Vállalat is, ahol már november 30-án eleget tettek ez évi kötelezettségüknek. Lakásokat, lakótelepeket építettek. „A szovjet munkamódszerek, a különböző újítások, ésszerűsítések, egy-egy jobb munkafogás eredményeként 18 százalékkal növelték a termelékenységüket, az építési költségeket pedig 3 százalékkal csökkentették.”

A Salgótarjáni Acélárugyár „már november végén befejezte éves exporttervét, sőt 981 000 forinttal túl is teljesítette. Az év végéig még mintegy ezer tonna szövet, négyszáz tonna huzalt és különböző mezőgazdasági szerszámot gyárt exportkötelezettségén felül, több mint négy-millió forint értékben.”

A Szombathelyi Járműjavító Vállalat dolgozói 1955-ben 8 millió forint értékű túlteljesítést értek el. A vállalat „kiváló eredményei úgy születtek, hogy valamennyi osztály túlteljesítette fogadalmát. A kocsi

²⁷² MTI Belföldi Hírek. 1955. november 1. 16:50. MNL OL. XXVI-A-14-b. 298. doboz.

²⁷³ MTI Belföldi Hírek. 1955. november 11. 17:05. MNL OL. XXVI-A-14-b. 299. doboz.

osztályon például a vállalt 350 teherkocsi fővizsga és 335 teherkocsi középjavítás helyett 391-et, illetve 448 végeztek el. A mozdony osztály dolgozói húsz mozdony helyett huszonhatot javítottak meg. [...] Az üzem dolgozóinak vállalása pénzértékben csaknem hat és félmillió forint. Az önköltség csökkentésnél a megígért 921 000 forint helyett több mint 2,2 millió forintot takarítottak meg.” Ezzel a többlettel készülnek a jövő évi feladatok teljesítésére.

A zagyvarónai Magyar Vasötvözet Gyár is az elsők között teljesítette az ötéves tervet. A vállalat kohászai és műszaki dolgozói „szép sikereket értek el az önköltség csökkentésében is”. A decemberben megtakarított anyagból kezdi a gyár az új ötéves tervet.

Teljesítette tervét a Budapesti Marhavágóhíd és Húsfeldolgozó Vállalat is. Az üzem dolgozói „1956-ban lényegesen több húst és hentesárut, felvágottat és töltelékféleséget akarnak adni a lakosságnak, mint ebben az évben”.²⁷⁴ Ezek a teljesítmények hangzatosak voltak, de valóságos súlyukat nehéz lemérni. Nem lehetett tudni, hogy mihez képest születtek ezek a „győzelmi eredmények”.

TERVEK AZ IPARBAN – 1955

1955 végén 1956-ra, a második ötéves terv indítására is készültek az üzemek és gyárak. Erről számolt be az MTI 1955. november 21-i kiadásában. „A második ötéves terv első esztendejében, 1956-ban hatalmas feladatok állnak iparunk dolgozói előtt, mérföldléptekkel kell előbbre haladni az új eljárások, az új technika, az új módszerek elterjesztésében, így lesz magasabb a termelés, olcsóbb a termék, gazdaságosabb a munka. Az ipar dolgozói tudják, a korszerű termelés jólétünk emelésének eszköze, éppen ezért alaposan felkészülnek az újév feladataira.”

A 21. számú Állami Építőipari Vállalat a „szovjet munkamódszerek széleskörű alkalmazásával készül a második ötéves terv feladataira”. A vállalat dolgozói „hónapról hónapra erősebben, egyre jobban alkalmazták a szovjet munkamódszereket”. Ez is hozzájárult az „élüzem” cím elnyeréséhez. „Az ötéves tervben az eddiginél is nagyobb feladatok várnak a dolgozókra, műszakiakra és fizikaiakra egyaránt. 1956-ban to-

²⁷⁴ MTI Belföldi Hírek. 1955. december 6. 17:55. MNL OL. XXVI-A-14-b. 301. doboz.

vább építik a Kerepesi úti lakótelepet, nagy ütemben folytatják a rudabányai vasércdúsító építését.”

A Pécsi Szénbányászati Trösztnél, mint írták, 1955-ben az „év minden hónapjában a tervek túlteljesítésével öregbítették a szénmedence bányászainak jó hírnevét – már készülnek az újévre: megfelelő munkahelyeket, elegendő fronthomlok-szakaszt képeznek ki”.

A sztálinvárosi martinászok is készültek az újévre. A gyáróriás munkásai azt akarják elérni, hogy „adósságmentesen köszönthessék az újévet”. A Tatabányai Cement- és Mészművekben a téli nagyjavításokkal idő előtt végeztek, és készülnek 1956-ra, a második ötéves terv indulására.²⁷⁵

Az 1955. november 25-i MTI-hírósszefoglaló az 1955-ben elért eredmények mellett a gépgyártás új terveire helyezte a hangsúlyt. A szakemberek „már minden előkészületet megtettek az 1956-os terv új gyártmányainak bevezetésére. A gépipar jövőre 66 új géptípus mintapéldányának, vagy sorozatának gyártását kezdi meg.” A Szerszámgép-fejlesztő Intézet munkatársai a „fogcsiszoló gép és bordástengely-köszörű mintapéldányainak gyártását készíti elő”. Ilyen gépek gyártására eddig nem volt példa Magyarországon.

Hasonló tervekkel készültek az Esztergomi Szerszámgépgyár műszaki vezetői is. A hírósszefoglaló szerint „egész sor új gép gyártásának bevezetésével kezdik a második ötéves tervet”. A tervek szerint 1956-ban már „sorozatban gyártják korszerűsített kivitelű harántgyalugépeiket, amelyeknek próbasorozata igen jól bevált”. Nagy mennyiségben kerülnek ki a gyárból az új gyártmányú marógépek is.

A DIMÁVAG Gépgyárban is „nagyban igyekeznek a dolgozók, hogy jól előkészítsék jövő évi nagy feladataikat. 1956-ban egész sor új gép és berendezés készítése vár a gyár kollektívájára. „Az 1300-as típusú síkesztergán kívül jövőre az 1600-as típusú esztergagépet is elkészítik.” Mindehhez új szerelőaknáknak építését is tervezik.

„A jövő évi terv a Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyártól is a műszaki kultúra további fejlesztését követeli meg. Külön műszaki brigád dolgozik a legkorszerűbb megoldású hidraulikus vasúti segédدارu tervein.” A Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyárban új Diesel-motor mozdonyokat is készítenek jövőre.

²⁷⁵ MTI Belföldi Hírek. 1955. november 21. 12:25. MNL OL. XXVI-A-14-b. 300. doboz.

A gépipar a közszükségleti cikkek gyártását is tervezte. A Szombathelyi Öntöde- és Fémmegmunkáló Vállalat dolgozói a „nagyüzemi konyhák részére nélkülözhetetlen” gépeket készítenek 1956-ban. „Különféle dagasztógépeket, sonkaszeletelő gépeket, kenyérvágó gépeket, habverő és habfúvó gépeket adnak a gyár dolgozói az üzemi konyháknak és háztartásoknak.” A tervek között szerepelt még „számos borsófejtő gép és galuskaszaggató gép” is.²⁷⁶

„Az újesztendő új nagy feladataira készülnek szénmedencéink bányászai.” Erről készített hírösszefoglalót az MTI 1955. december 19-i kiadásában. A tatai szénmedencében sorra jelentették a bányák dolgozói, hogy „teljesítették egész éves tervüket”, és az 1956-ra készülnek. A VII-es és XI-es aknában „elsősorban a munkahelyek előkészítésével alapozzák meg a jövő évi jó munkát”.

„A nógrádi szénmedencében pedig 8477 méterrel túlteljesítették a szén- és meddővájási előirányzatot.” A dolgozók itt is a jövő évi feladatokról beszéltek. A tervek szerint a borsodi szénmedence bányászainak munkáját új bányagépek könnyítik meg 1956-ban.²⁷⁷

A vas és acél országának alapját a bányászat és a nehézipar adta. A politikai visszarendeződés, Rákosi 1955 elejétől bekövetkezett megerősödése után újra ezt az iparpolitikát kívánta folytatni. A fordulat „szükségességét” próbálja bizonyítani egy, a Magyar Rádió Műsorborítékában található „Iparunk az új öt éves terv első esztendejében” című előadás is, ami jellemző kordokumentum, 1955. december 30-án hangzott el. A bevezető mondatok a nagy eredményekről szóltak, arról, hogy „a magyar ipar háromszor annyit termel, mint a háború előtti utolsó békeévben, 1938-ban. Az 1956-os évi népgazdasági terv parlamenti vitájánál az is nyilvánosságra került, hogy nehéziparunk legfontosabb ágának, a gépiparnak, az elmúlt öt esztendő alatt 267 százalékkal nőtt a termelése.”

Az ország iparának fejlődéséről tanúskodnak az „Argentínában közlekedő modern Ganz motorvonatok, a Szíria és Egyiptom városaiban közismert Ikarus farmotoros autóbuszok, a londoni utcák kövét koptató Pannónia motorkerékpárok és a világ valamennyi tengerének hullámain szelő 110 tonnás korszerű hajók. Magyar gyártmányú esztergapadok és egyéb szerszámgépek, cipők mind-mind piacra találnak a világ minden táján.”

²⁷⁶ MTI Belföldi Hírek. 1955. november 25. 16:45. MNL OL. XXVI-A-14-b. 300. doboz.

²⁷⁷ MTI Belföldi Hírek. 1955. december 19. 15:40. MNL OL. XXVI-A-14-b. 302. doboz.

Új magyar gépeken dolgoznak a munkások, művelik a földet a TSZ-tagok, mosógépben mosnak a háziasszonyok, rádió mellett szórakozik felnőtt és gyerek egyaránt. Ennek alapján – állítja a szerző – nem nehéz megválaszolni a kérdést: mi a legfőbb biztosítéka a további fejlődésnek? A válasz egyszerű: a nehézipar. „A nehézipar, amely az alapanyagot – vasat, acélt – adja a gépek gyártásához.” Ezért hibás az a nézet a szerző szerint, hogy a „nehézipar lebecsülése. Egész népgazdaságunk, egész népünk szerencséje, hogy a párt kollektív bölcsessége megakadályozta az elmaradottabb rétegek számára talán szimpatikusnak hangzó, de káros jobboldali nézeteknek gyakorlati kibontakozását. A párt márciusi határozata még idejében világosan megszabta a nehéz és a könnyűipar helyes arányait és szétzúzta a nehézipar elsődlegességét lebecsülő nézeteket.” Ennek alapján felszámolták a káros, jobboldali hibákat, új lendületet adtak a szocialista építőmunkának. Az 1955-ös terv célja az volt, hogy „szilárd alapra” helyezze a gazdasági életet, és ez sikerült is. A nagyipar, ami „1954-ben egy helyben topogott, ez évben mintegy 75 százalékkal növeli termelését. Jobboldali ócsárlóinak szemben iparunk – és elsősorban nehéziparunk – megmutatta tehát, hogy még meglévő fogyatékoságai ellenére is képes többet, jobbat, olcsóbbat termelni. A márciusi határozat óta bátran beszélhetünk fordulatról a munka termelékenysége – azaz az egy munkásra jutó napi termelés – területén is. [...] A hazai alapanyag és energia bázis kiszélesítésére 1956-ban 4580 millió forintot kap a nehézipar. A gépipar pedig 2-szer annyi beruházási összegből fejlődhet 1956-ban, mint az idén. [...] Az 1956. évi terv fordulatot irányoz elő a nehézipar és a nagyipar javára. A nehézipar termelése 10,1 százalékkal fog növekedni, nagy összegeket fordítunk a bányászat, a kohászat, a villamosenergia és a gépipar fejlesztésére. *Ugyanakkor a könnyűipar termelése 3,8 százalékkal csökken*” (kiemelés – S. I.). De ez a csökkenés csak átmeneti és csupán a „technikai színvonal érdekében történik”, amiben a gépek javítása, az újítások bevezetése kap szerepet. „Így végeredményben a könnyűipar termelésének csökkenése mögött nagyarányú fejlődés – a fellendítés megalapozása – húzódik meg.”²⁷⁸

A politikai propagandában az ipar számára hajtóerőt jelentett az öt éves terv befejezése és az új öt éves tervre való felkészülés. Az ipari termelés átgondolatlan fordulatait, hibáit jól mutatta a rádió műsoraiban,

²⁷⁸ Horváth Mihály: Iparunk az új öt éves terv első esztendejében. 1955. december 30. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. december 30. 18:00–18:15.

azt tette, amit a szigorú pártirányítás elvárt tőle, de ezzel együtt a vezetés hibáit is újra jól láttatta. 1956-ban az új ötéves terv eredményeit jósolták, bár sokan érezhették, hogy ami történik, az nem az emberek jobb életét, boldogulását szolgálja, ellentétben azzal a rövid, de mégis változást hozott a Nagy Imre-időszakkal. De 1955 végén ezt még nem tudhatták.

MEZŐGAZDASÁG – 1955 ELEJÉN

1955 tavaszán még érződtek az 1953-as Nagy Imre-kormányprogram mezőgazdaságra vonatkozó határozatainak eredményei. Azzal együtt is, hogy a miniszterelnök reformtörekvései mellett, vagy azokkal szemben Rákosi és a pártvezetés többsége mindvégig a termelőszövetkezeteket helyezték előtérbe.

A „Falurovat” 1955. január 28-án elhangzott műsorában a Viharsarokból érkezett hírekről számolt be. A békési Alkotmány Termelőszövetkezet vezetői még az ősz folyamán megegyeztek a Hidasháti Állami Gazdaság vezetésével, hogy a szövetkezet a felesleges kukoricaszárat eladják a gazdaságnak. A szövetkezet tagjai csodálkoztak, hogy a szövetkezetnek, mi marad. Felháborodásukat jelezték a szövetkezet vezetésének. Az eredmény az lett, hogy visszaszállították a kukoricaszárat az Alkotmány Termelőszövetkezetbe. Így az állatok nem maradtak takarmány nélkül. Ezt eredményezte a „terszerűtlenség”. A műsorban, a szövetkezetekben a tervezés fontosságát emelték ki, mert akkor megkímélik magukat a fölösleges költségektől és munkától.

Az abonyi Kossuth Termelőszövetkezet vezetésére – az előző téesz-vezetéssel szemben – a gondos tervezés volt jellemző. A tagság és a vezetés együtt készítette a terveket, és beszélték meg a tennivalókat. „Tavaly 15 holdon termeltek cukorrépát. Idén 20 holdra szerződtek.” A vetőanyagokat már elő is készítették. A terveik között szerepelt öt hold dinnye termesztése, és a burgonya vetésterületét is emelni kívánták. Az állattállomány bővítése is szerepelt a terveik között, így a fejőstehén-állomány növelése.

A nagykanizsai Vörös Csillag Termelőszövetkezetből is eredményekről számoltak be. A hízott sertések értékesítése után „közel egymillió forintra számítanak. A milliomos téesz alaposan megfontolja a lehetőségeket. A tavalyai 180 darabbal szemben idén 483 hízott sertést juttat a fogyasztókhoz. Fő irányelvük – nem a mennyiségre, hanem a minőségre kell törekedni.” Az eredményes sertésenyésztés mellett a kanizsaiak

tervében halastó kialakítása is szerepelt. Aminek építését egy 40 holdas területen már el is kezdték. A halastó építését és az építőanyag szükségletet „saját erejükből” oldják meg.²⁷⁹

Az országban néhány gépállomás munkájáról számolt be a „Falurádió” 1955. január 29-én kora reggeli adásában. Pest megyéből a bugyi gépállomás dolgozói büszkék arra, hogy az autóvillamossági felszereléseket gyártó vállalat „segítette hozzá őket, hogy tavaly elnyerhették az élüzem címet”. A vállalat az „idén is tekintélyes mennyiségű gépalkatrészt” küldött a gépállomásnak. Révai Béla technikus szakmai irányításával „hetenként két-két lakatos, esztergályos és hegesztő váltja egymást” a vállalat szakemberei közül. A külső segítséggel eddig „30 cséplőgépet és három kombájnrt megjavítottak. Már csak az erőgépek rendbe hozása van hátra.”

A jászszentandrasi gépállomáson ne haladtak ilyen jól a gépek javításával. Az ok az volt, hogy a gépek javítását „gátolja az alkatrészhiány”. A javítóbrigád a „még kijavíthatlan gépekről szereli le a hiányzó alkatrészeket. Most az a kérdés: vajon mi marad az utolsó aratógépre?”

A szarvasi gépállomásról az jelentették: végeztek a gépek javításával. De hozzá tették: „Sok nehezen beszerezhető alkatrészt házilag készítettek el. A felújításokkal és az alkatrészek házi elkészítésével több, mint húszezer forintot takarítottak meg.”

A Mezőgazdasági Vállalat dolgozói Szombathelyről küldött jelentésükben „nem panaszkodtak az anyagellátásra. Mármost, ami a mennyiséget illeti. A minőséggel ellenben náluk is baj van. A földművelésügyi minisztérium vállalatának készlete, amit a gépjavítóknak küld, sokszor selejtes. Húsz dugattyúcsapból például tizennégyet kellett megjavítani.” A vállalatnál – mint írták – „egyébként mintaszerű a szervezés. Szalagrendszerben végzik a műveleteket. Ez jobb minőségű munkát eredményez.” Balog István, a megyei gépállomások műszaki ellenőre „nagy elismeréssel nyilatkozott a szombathelyiek munkájáról”.

A mezőlaki gépállomás munkáját a pápai Elekthermax segítette. Jól megszervezték a munkát, az egyes brigádok között felosztották a teendőket. Egy gép javításán három brigád dolgozott. Az egyik a futóművet, a másik a motorrészt, a harmadik a differenciálművet javította. Így a gépállomás helybeli szakemberei is „elsajátították a patronálók nagyüzemben tanult módszereit: nagyobb szaktudásra” tehettek szert. A kül-

²⁷⁹ Falurovat. 1955. január 28. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. január 28. 5:30–5:59.

ső segítséggel a gépállomás sokat javított korábbi helyezésén, mert az „utolsó helyről a hetedik helyre tört előre”.²⁸⁰

A tiszántúli megyék felhívásáról számolt be a „Falurádió” 1955. március 7-én kora reggel elhangzott adása. Hajdú-Bihar felhívására a tiszántúli megyék „együttesen vesznek részt a felszabadulási versenyben”. Az eredmények szerint Békés megye „megelőzte” Hajdú-Bihar megyét, „csupán a gépek kijavítása terén mutatkoznak hibák. A most folyó gép-szemlén kiderült, hogy Orosházán a gépállomáson rosszul javították ki a vetőgépeket, Kétegyháza pedig a kultivátorokat nem élezték meg.”

A mezőberényi gépállomáson is voltak hiányosságok, – a műsorban elhangzottak szerint – csak úgy tudják „idejében befejezni a gépjavítást, hogy a körösladányiak” odamennek segíteni. A gépállomás főagronó-musa Pető Béla a „bajok okát abban látja, hogy a műszaki vezetők és az agronómusok nem értették meg egymást. A műszaki osztály nem engedett beleszólást a gépjavítások menetébe. Mintha az agronómusok nem volnának felelősek azért, hogy milyen vetőgépek, ekék kerülnek majd ki a földekre.” A termelőszövetkezet dolgozóinak nagy szükségük volt a gépekre.

A csorvási, telekgerendási határban már dolgoztak a gépek, az első település határában – a beszámoló szerint – „már 200 normál holdat szántottak”. A kondorosi Búzakalász téesz „által indított versenyben, Békésben 145 Tsz. vesz részt”.

Békés megyében indították el az „országos szarvasmarha fejlesztési versenyt” is. A megye állattenyésztői vállalták, hogy „április 4-ig 2 liter-rel megemelik a tejtermelést”. Ehhez a kezdeményezéshez csatlakozott a sarkadi Lenin Termelőszövetkezet is, ahol „10,1 liter volt a kezdet. Április 4-re 12 litert akartak elérni, de máris 13, 5 liternél tartanak.”

A füzesgyarmati Vörös Csillag Termelőszövetkezet kezdeményezése is helyet kapott a műsorban. Amely szerint a megye téeszai „minél több szabad tejet adjanak be április 4. tiszteletére. Nekik 180 tehenük van és 10 000 liter tejet akarnak beadni. Most azt üzeni Bálint János és Kozma György a sarkadi Lenin 2 tehenésze, hogy igyekezzenek a füzesgyarmatiak, mert nekik 28 tehenük van és már 10 000 litert beadtak.”

A „Falurádió” műsorában az eredmények mellett a tanácsok működésének a hiányosságairól is beszámoltak: „...nagy hiba [...], hogy a tanácsszervek nem tartják nyilván az egyénileg dolgozó parasztok ver-

²⁸⁰ Falurovat. 1955. január 29. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. január 29. 5:30–5:59.

senyeredményeit. Erre a legjellemzőbb példa a sarkadi, ahol a Tsz-ek versenyről tudnak, de az egyéni parasztok eredményeit már csak azért se teszik ki a nyilvános versenytáblára, mert a versenytábla kulcsa november óta elveszett. És most keresik, kutatják, hogy a Tanácsban, melyik osztályon őrzik a versenytábla titkát.” A műsor szerkesztője csak annyit tett mindehhez, hogy „jó lenne, ha hamarosan megkerülne”.²⁸¹

A MEZŐGAZDASÁG HELYZETE A MÁRCIUSI PÁRTHATÁROZAT UTÁN

Az MDP Központi Vezetősége március 2–4-i határozata egyet jelentett a Nagy Imre-féle kormányprogramtól való teljes eltávolodással. Azzal, hogy a nehézipar és gépgyártás került ismét előtérben, a mezőgazdaság a könnyűiparnál is kedvezőtlenebb helyzetbe került. Ez kihatott a rádió műsoraira is, amelyekben szinte azonnal megváltoztak a hangsúlyok: az adásokban a határozat propagandája szerepelt az első helyen, s annak magyarázata, hogy a változás jó lesz a parasztságnak.

A „Falurádió” 1955. március 11-én kora reggel elhangzott adásában már részletesen ismertette a határozatot. „Minden dolgozó paraszthoz szól a [...] Központi Vezetőség márciusi határozata. Biztat és előrehaladásra bátorít. Megmutatja, hogy a Párt biztosan vezeti az egész országot. Új harci lendületet ölt a munkásokba, hogy emeljenek újabb és újabb gyárakat, öntsenek több acélt, kovácsoljanak több vasat, a gyárakat lás-sák el újabb és újabb gépekkel. A kérdés most már az, hogy mit szólnak ehhez a parasztok. Komoly helyről jött szót komolyan kell gondolkodni. Egyszerű igazságról van itt szó. Aki egyre pompázóbb mezőket, dúsabb réteket, nagyszerűbb szőlőket akar, annak kell az újabb és újabb gép is. Hiszen az ember már most sem tud annyit végezni, amennyit akar. Álljon hát helyette a sorba a nehéz szántó traktor és a könnyű kerti vontató, a motoros permetező, az öntöző szivattyú, nyújtsa tovább a falvak és tanyák felé finom csápjait az áramot vivő hálózat, érkezzék gondos csomagolásban a jószágot védő gyógyszer és a növényt serkentő vegyi trágya, a gyomot pusztító méreg, berregjen a kártékony rovarokra halált hintő repülőgép. Ezt jelenti a dolgozó parasztságnak a nehézipar.”

²⁸¹ Falurovat. 1955. március 7. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. március 7. 5:30–5:59.

A műsorban nyomatékosan felhívták a figyelmet arra, hogy „minden parasztnak el kell olvasnia, meg kell értenie a határozatot, mindenkinek, aki tudni akarja, merre vezet az egyenes út, merre is vágjon. A Párt határozata a jóakarat és becsület nyíltságával szól hozzájuk.” Majd a termelősövetkezetek fontosságáról, megerősítéséről beszéltek. „...a paraszt igazán nagyarányú előmenetelének biztos útja egyes egyedül a termelősövetkezet. Csak a termelősövetkezetben kaphatja kezébe az egyszerű dolgozó paraszt azokat a hatalmas eszközöket, amivel azelőtt a földes úr, a mást nyúzó nagygazda bírt.” A mezőgazdasági gépek fontosságát hangsúlyozva elmondták, hogy ez a záloga a jobb termésnek, az emberi erő megkímélésének. Mindez pedig csak és kizárólag a termelősövetkezetekben van lehetőség.

„Ez hát a parasztok szélesebb útja, biztos boldogulása. Aki ezt végig gondolja, bátran rá is lép. A Párt ajánlja neki, a Párt segíti ezen az úton addig, amíg megszületik egy-egy dolgozó parasztban az elhatározás. Addig sem marad magára a gazdálkodó. A Párt vigyázóan áll, a munkásosztály segítségét nyújtja annak is, aki 5-6 holdját szántja, 15 vagy 20 holdján akar többre jutni az ország és a maga érdekében. Az egész mezőgazdaságot akarja segíteni a Párt. Elküldi gépeit az egyéni gazdák segítségére is, támogatást nyújt a jó állattartáshoz, előnyös szerződéseket juttat a könnyebb gazdálkodás és nagyobb eredmény érdekében. A nép állama minden becsületes dolgozónak segít. Segít és rendet tart. Elvárja és megköveteli, hogy ne csak a segítséget fogadják el a termelősövetkezet földjén és maguk kis tagján dolgozó parasztok, de tegyék is meg kötelességüket a begyűjtésben.” A műsor végén hangsúlyozták, hogy nincs olyan „dolgozó parasztember, aki hazája az ország ügye iránt nem érdeklődik”.²⁸²

A parasztság válaszolt a párthatározatra a „Falurádió” 1955. március 14-i, szintén korán reggel elhangzott műsora szerint. Az adásban elmondták, hogy a „városi és falusi dolgozók országsszerte nagy érdeklődéssel tanulmányozzák, újra meg újra elolvassák” a határozatot, és „megbeszélik egymással, otthonokban és gyűléseken” a teendőket a határozat „megvalósítása érdekében”.

A műsor munkatársai rövid riportokat készítettek termelősövetkezeti tagokkal. Kiss Bertalan, a keszthelyi Szabadság Termelősövetkezet elnöke nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy „ez a határozat éppen a szeg

²⁸² Dolgozó parasztoknak – az MDP Központi Vezetősége márciusi határozatáról. 1955. március 11. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. március 11. 5:30–5:59.

fejére ütött. Biztosítja, hogy miközben az egyéni gazdaság támogatása nem szűnik meg, a termelőszövetkezetek fokozott támogatást kapjanak. A kulák elleni harc is előtérbe került. A kulák ellen a közelmúltban úgyszólván nem is harcoltunk. Most, mi tsz tagok is érvényre juttatjuk a párt politikáját a kulák elleni harcban is. És a közeljövőben még szorosabbra fogjuk fűzni a tsz kapcsolatát az egyéniakkal. [...] igyekszünk még vonzóbbá tenni a szövetkezetünket, hogy minden dolgozó paraszt előtt világossá váljon a nagyüzemi gazdálkodás fölénye.”

A gesztelyi egyénileg gazdálkodó Kavesánszki István elmondta, hogy ő is elolvasta a határozatot, és azt látta, hogy a „párt következetesen halad a júniusi úton. És – mind kiemelte – még egyénileg gazdálkodom, de nekem sem tetszett, hogy sok helyen mellőzni kezdték a termelőszövetkezetet. Én már közel állok a szövetkezet gondolatához, lehet, hogy be is lépek. Addig is április 4-e tiszteletére vállalom, hogy első negyedévi adómat és beadási kötelezettségemet március végéig 100%-osan rendezem.”²⁸³

A rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya „A parasztság jövője – a szövetkezet” című 1955. március 25-én elhangzott műsorában a termelőszövetkezetek megerősítése érdekében készítette le újabb adását. A műsorban a vidékről érkezett hírek alapján arról számoltak be, hogy a párthatározat után, újabb termelőszövetkezetek alakultak. Így például a Borsod megyei Gagybátorból írták: „három nap alatt termelőszövetkezeti községgé alakultak. A pártszervezet gondoskodott róla, hogy a falu parasztsága alaposan megismerje a Központi Vezetőség határozatát. Nem telt bele két nap, egyszerre két termelőszövetkezet is alakult: az alvégiek »Bátor« néven, a felvégiek »Kossuth« néven keltették életre szövetkezetüket.” A tagok száma is gyorsan emelkedett – mint írták –, a 69 alapító tagot a „falú 95 százaléka követte!”. Hasonló hírek érkeztek még Somogy és Hajdú megyéből is.

A műsor folytatásában azt a kérdést tárgyalták, hogyan hatott az MDP KV határozata a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésére. „Az elmúlt másfél év során [...] megtorpant termelőszövetkezeti mozgalmunk, s számszerűen nem fejlődött.” A határozatban erről a következőket állapította meg a Rákosi irányította pártvezetés: „... Egyesek tagadni kezdték a mezőgazdaság szocialista átszervezésének parancsoló szükségességét s ezen a címen a termelőszövetkezetek elgáncsolására vettek irányt. Az ilyenfajta nézeteknek nagy szerepük van abban, hogy termelőszövetke-

²⁸³ Falurádió. Dolgozók nyilatkozata a KV. határozata után. 1955. március 14. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. március 14. 5:00–5:30.

zeti mozgalmunk az elmúlt évben számszerűleg nem nőtt [...] jóllehet a termelőszövetkezetek jelentős részében a tagok életmódja ma már jobb, mint az egyénileg gazdálkodó középparasztoké.”

A műsorban a legfontosabb a termelőszövetkezeti gazdálkodás lehetőségeinek bemutatása volt. Hangsúlyozták, hogy a „mezőgazdaság szocialista átépítésének egyetlen lehetséges útja a termelőszövetkezet, a dolgozó parasztok önkéntes társulása a föld korszerű, nagyüzemi művelésére és a kizsákmányolás megszüntetésére. Pártunk helyes politikájának félremagyarázói azonban azt tartották, hogy felesleges erőfeszítéseket tennünk a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztése érdekében, mert az egyéni kisparaszti gazdaságok a maguk módján szintén a szocializmus felé fejlődnek.” Az egyéni gazdálkodók azt állították – emelték ki a műsorban –, hogy a „kisparaszti gazdálkodás is biztosíthatja a dolgozó parasztság jómódját, kulturáltabb életét, s a mezőgazdaság felvirágzását. Ezeket a hibás nézeteket mind a marxista–leninista elmélet, mind az élet próbája már régen megcáfolta. Nem igaz, hogy egyéni úton is felemelkedhet dolgozó parasztságunk, s virágzóvá válhat mezőgazdaságunk. Ilyen emelkedést és felvirágzást egyedül a termelőszövetkezeti mozgalom hoz.” Majd azokról a szövetkezeti dolgozókról beszéltek a műsorban, akik „már korábban belátták – s elsősorban a maguk tapasztalataiból látták be –, hogy nem a kisparaszti gazdálkodásé a jövő”.

A termelőszövetkezetek feltétlen létjogosultsága mellett a műsor készítői arról is beszéltek, „hogyan használták ki a kulákok pártunk politikájának eltorzítását, a termelőszövetkezeti mozgalom egy helyben topogását. Az elmúlt másfél év során [...] megnőtt a kulákok szava. Igyekeztek kihasználni azokat a gazdasági lehetőségeket, amelyeket pártunk és kormányunk – nem nekik, hanem csakis a dolgozó parasztságnak – biztosított a termelés kibővítésére, a lehetőségek jobb kihasználására. A kulákok rajta voltak, hogy kiterjesszék politikai befolyásukat is. Nem egy jó termelőszövetkezeti tag a kulákok mételyező szavára hagyta ott a közös gazdálkodást, s felcserélte azt megint a bizonytalansággal. Újra elburjánzott a kulákok spekulációja. Terménnyel, állattal, növényvédő szerrel üzérkedtek. Rengeteg növénykállatot öldöstek le és óriási haszonnal értékesítették a szabadpiacokon. Megint elterjedt a kulákok igauzsorája: gyalognapszámért adtak igavonó jószágot kölcsönbe. De a legtöbb hasznot a zug-kishaszonbérletekből húzták, kisföldű dolgozó parasztok ravasz kizsákmányolásából.” Sok esetben a kisbérlőkre a „hátrították a beadási kötelezettséget s az adót. E nyereszkeskedés következtében a kulákok gazdaságilag jelentősen megerősödtek”, nem teljesítették beadási kötelezettségeiket sem.

A műsor készítője arra a kérdésre kereste a választ, hogy miért történhetett ez így? „Azért – hangzott a válasz –, mert sok helyütt súlyosan megsértették pártunk politikáját. Az »egyéni gazdálkodás támogatása« ürügyén szabadságra hagyták a kulákokat. De a legfőbb ok, amely a vérszemet adott: termelészövetkezeti mozgalmunk távlatainak elhomályosulása. Miért akadt annyi kis- és törpebirtokos dolgozó paraszt, aki vállalkozott a kulákföldek bérletére? Azért, mert úgy hitte, hogy most már nem a termelészövetkezet a jövő útja, nem a termelészövetkezetben kell keresnie a boldogulást, hanem az egyéni úton. Az egyéni úton pedig a kulákok hálójába került!” A műsorban újra hangsúlyozták, hogy a párt politikájának „elferdítése nem a dolgozó parasztságnak kedvezett, hanem annak csakis a kulák látta hasznát”.

Az adásban, a továbbiakban azt vizsgálták, hogy mi szükséges a termelészövetkezetek „erőteljes” fejlődéséhez. A legfontosabb, a fegyelmezett és jól jövedelmező gazdálkodás, mert mint írták, a termelészövetkezetek eredményei „jelentik a legfőbb vonzerőt az egyéniek számára”. A második nagyon fontos szabály a munka pontos megszervezése. Ennek érdekében állandó brigádokat kell szervezni, „mégpedig úgy, hogy mindenki abban a brigádban dolgozzék, ahol legjobban tudja hasznosítani szakértelmét. Az állandó brigádszervezet neveli a tagokat egyéni és közös felelősségre, munkaszeretetre, szorgalomra. Csak ez teszi lehetővé, hogy igazságosan értékeljék a tagok egyéni teljesítményét.” Fontos szerepük van a különböző ágazatok szakembereinek a termelési eredmények szempontjából. A harmadik a tervszerű gazdálkodás. A jó terv a „gazdálkodás alapja”. A terv a brigád „minden tagja számára törvény”. A tagoknak harcolniuk kell az „előírt terméseredményért, s a munkaegységekkel való takarékoságért”. Az ötödik az állatállomány fejlesztése. Nem szabad elhanyagolni az állattenyésztést, és „melléküzemágnak” tekinteni.

A műsor befejezéseként újra a párthatározat megismerését és annak megvalósítását emelték ki, valamint a jól működő termelészövetkezeteket és azt, hogy ezek a tagjaiban az „egyéni parasztok [...] a boldog, szabad paraszti élet és a virágzó mezőgazdaság üttörőit lássák”.²⁸⁴

A visszarendeződést deklaráló párthatározatot alátámasztva a rádió műsoraiban olyan településeket mutatott be, ahol jól működtek a ter-

²⁸⁴ A parasztság jövője – a szövetkezet. Időszerű kérdések termelészövetkezeti mozgalmunkban a párt Központi Vezetősége legutóbbi, márciusi határozata után. 1955. március 25. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. március 25. 17:10–17:30.

melőszövetkezetek, és az egyénileg dolgozó gazdák is jó eredményeket értek el. Ezt a folyamatot az 1953. júliusi kormányprogram indította el, ennek pozitív hatása érződött még 1955 tavaszán is a mezőgazdaságban. A „Falurádió” 1955. április 15-i műsorában az eredményekről számoltak be. Így például a gyulai járásból Kétegyházaról jelentették, hogy jól sikerült az őszi vetés, szépen zöldült a határ. Az egyéni gazdák is hasonlóan jól dolgoztak. Mutean János, aki 4 holdon gazdálkodik „már elvetette az árpát, a tavaszi búzát és a cukorrépát”. A kukoricaföldet pedig már előkészítette a vetéshez. A gazda – mint írták – nemcsak a tavaszi munkák „elvégzésében jár az élen, hanem a beadásban is”. Még csak április van, de „egész évi sertés, vágómarha, tej, tojás és baromfi beadásának eleget tett”.

Hasonlóan kitűnő eredményekről számoltak be a koppányimonostori Dózsa téasz²⁸⁵ 12 holdas öntözéses kertészetéből. A termelőszövetkezetben a tervek szerint 1955-ben „400 ezer forint jövedelmet akarnak elérni. A spenóttermelés már újév óta biztos pénzforrása a szövetkezetnek. Eddig több mint 2300 kilogrammot szállítottak be Komáromba.” Jelentős bevétele van a téasznek a retek, a zöldhagyma és a saláta értékesítéséből. A tavaszi zöldségek után a karfiol és a káposzta kerül majd a kertészet ágyásaiba. A kertészet jó eredményeihez tartozott még, hogy a „tervezett 3000 munkaegységből 300 munkaegységet is megtakarítottak az idén”.²⁸⁶

Az ebesi Sztálin Termelőszövetkezet eredményeiről szintén a „Falurádió” számolt be 1955. április 19-i reggeli adásában. A termelőszövetkezet „már a múlt évben befizette az erre az esztendőre szóló adójának 50 százalékát”. A példát követte Sándor András 12 holdas gazda, aki „kifizette először első negyedévi adóját. Majd május 1 tiszteletére félévi adóját is rendezte. Szomszédai – az ő szavára és példájára – szintén lerótták félévi adójukat.” A községben a teljesített adófizetés eredményeként „már minden házban ég a villany”. Építik a járdákat és az orvosi lakást is.

²⁸⁵ A koppányimonostori Dózsa Termelőszövetkezetről „Egy délután Koppánymonostorban” címmel film is készült 1955-ben, a rendező Jancsó Miklós volt. A film illeszkedett a kormány szövetkezetesítési politikájába, annak propagandája volt. A film kutatókópiája megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára gyűjteményében. Az eredetit a Nemzeti Filmarchívumban Magyar Nemzeti Filmarchívumban őrzik.

²⁸⁶ Falurádió. 1955. április 15. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. április 15. 5:00–5:30.

A műsorban a „kulákok” beszolgáltatásainak elmaradására is felhívták a figyelmet. Például Hajdúdorogon „Balogh Péter 54 ezer, Bence Pál 46 ezer, B. Sámson Imre 33 ezer forinttal tartozik”. Vámospécen is jelentős tartozásokat halmoztak fel a „kulákok”, az „elszámoltatás során Nagy Lajos adóhátralékos szénakazla alatt nagy mennyiségű bort, dohányt és élelmiszert találtak elásva. Amikor híre szaladt, hogy Nagy Lajos mesterkedésére rájöttek, egy hét alatt 100 ezer forintot fizettek be a hátralékosok anélkül, hogy portájukon transzferálni (átszállítani) kellett volna.”²⁸⁷

A begyűjtés helyzetéről adott hírt a „Falurádió” 1955. május 30-i adásában. Szabolcs megyében a beadásban első helyen álló község Ökörítőfűlpös, a településen a begyűjtési bizottság tagjai rendszeresen felkeresték a termelőket. A rádió műsorában név szerint felsorolta azokat, akik már teljesítették az egész évi beadási kötelezettségüket. Példájukat követték a településen lakók és a községben élőállat-beszolgáltatást és a húsfélék beadását „120 dolgozó paraszt teljesítette” az év hátralévő részére is.

Negatív példaként említették az adásban a tolna megyei Pincehely községet. A település sertéstartói az „évi tervüknek mintegy 16%-át teljesítették csupán”. Ennek az egyik fő okát abban látták, hogy „elnézik a kulákok szabotálását. Bognár Lajos nagygazda 600 kiló, Farkas Sándor 548 kiló, Ambrus Imre 537 kiló, Horváth G. Gábor 689 kiló sertéssel tartozik. A pártbizottság és a tanács nem kéri kellő eréllyel számon a mulasztásokat.”

Veszprém megyéből, a Devecseri járásból jó hírek érkeztek. A település nyerte a megyében a „begyűjtési hivatal zászlaját és a kitüntetéssel járó háromezer forint jutalmat”. A járás egyik „Kiváló” települése Csögle, a begyűjtési megbízottat, Kámi Dezsőt „különösen becsülik és szeretik a dolgozó parasztok. Munkáját emberségesen, figyelmesen és lelkiismeretesen látja el. Nagy gondja van rá, hogy a begyűjtés időpontja és helye kedvező legyen, ne akadályozza a sürgős tavaszi munkákat.” Az is előfordult, hogy saját kocsiját adta oda a beadásra kerülő állatok elszállítására. A segítőkészségét szívesen fogadta a település parasztsága, és nem tartotta zaklatásnak.²⁸⁸

²⁸⁷ Falurádió. 1955. április 19. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. április 19. 5:00–5:30.

²⁸⁸ Falurádió. 1955. május 30. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. május 30. 5:00–5:30.

A betakarításáról számolt be a „Falurádió” 1955. július 12-én elhangzott „Versenyhíradó” című műsora. A szentesi járásból érkezett jelentés szerint a kombájnok és aratógépek „729 hold árpat takarítottak be”. Az aratást teljes egészében munkagépekkel végezték. Az árpáthalmi és cserebökényi gépállomások – az információk alapján – „külön dicséretet érdemelnek jól szervezett szorgalmas munkájukért”. Munkájukkal nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a Mindszenti Lenin téesz a „frissen csévelt árpából már nemcsak takarmánygabona járandóságát, hanem kukorica beadását is teljesítette”. Ezzel ellentétben a „székkutasi gépállomás körzetében gyöngye a munkaszervezés. A Petőfi téesz tábláján nem egyszer megakad az aratás.” A gyakori leállás oka a „leginkább a hibásan kijavított” gépekben keresendő. Az is előfordult, hogy sokat kellett várni a szakemberre, mert az más településről érkezett.

Csongrád megyében jól haladtak az aratással, az árpa után már elkezdték a búza betakarítását is. A szentesi Felszabadulás téesz elnöke, Balla János a tagság nevében „fogadást tett, hogy július 20-ig 1000 mázsa búzát adnak át”. A téesz földjén már „kétszáz holdat kombájnnal máris learattak”. A tervteljesítést az időjárás befolyásolhatja – mondta az elnök –, de eső esetén sem tétlenkedtek, a gépek javításával foglalkoztak, vagy a betakarított árpat szellőztették, mozgatták, hogy megóvják a dohosodástól.²⁸⁹

A „Falurádió” levelező rovatának 1955. szeptember 23-i műsorában a rádió vidéki levelezői jelentéséből gyűjtött össze egy csokorra valót, a termelőszövetkezetek helyzetéről. A nádudvari Vörös Csillag Termelőszövetkezetből Tóth József írta: „A mi termelőszövetkezetünknek is híre ment, mert az idén is igen jó eredményeket értünk el. Jönnek is látogatók seregestől! Bólogatva hallgatják, hogy az Almási brigád százhetvenhat mázsa prémium-gabonát vitt haza nemrégiben. De nemcsak búzából állunk ilyen jól, bár a holdanként tizenhárom-mázsás átlagtermés se kutya. Cukorrépából kétszáz mázsát szedtünk egy holdról s itt is lesz a prémium.” Ezt az eredményt még Sztankó Pál is elismerte, aki egyénileg gazdálkodik. Görbeháza határában nyolc és fél holdat művelt. Tóth Józseffel arról beszélgettek, hogy minden rendben van a nádudvari Vörös Csillag téeszben, „tetszett neki a magas termésátlag, tetszett neki főleg az, hogy a brigád úgy működik, mint egy nagycsalád, az egyszerű tagnak is van szava, tudása érvényesül. Ékes bizonyítéka ennek a magas

²⁸⁹ Falurádió. Versenyhíradó. 1955. július 12. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. július 12. 5:00–5:30.

prémium.” Az egyéni gazda arra is kíváncsi volt, mit csinálnak az aszszonyok télen: elmondták neki, hogy télen nem végeznek kinti munkát, kacsákat, libákat tömnek, „magvakat tisztogatnak, szákokat foldoznak s bőven megtalálják így is a számításait”. Sztankó Pál arról is érdeklődött, hogy a szövetkezet miként gondoskodik az idős emberekről. Nekik „nyolcvan munkaegységet írnak, nyugdíjképpen javukra. Ha ezen felül dolgoznak, azzal csak gyarapítják nyugdíjukat.” Mindezeket végighallgatva Sztankó Pál úgy döntött, hogy „ő is szövetkezeti tag lesz, még az ősz folyamán”.

Ajkarendek magyar és német nemzetiségű település. 1955. szeptember 4-én alakult meg a termelőszövetkezet – írta levelében Borsodi István, a rádió levelezője. „Lassan egy hónapja, hogy megváltozott a falu képe. Azt nem mondhatjuk, hogy valamilyen nézeteltérés is lett volna a magyar és német ajkú lakosság között.” A szövetkezet megalakulása után a „békés egymás mellett élésből szoros barátság született”. A szövetkezet tehát nemcsak gazdasági érdek, hanem „szilárd emberi kapocs is”.²⁹⁰

A „Szövetkezeti Híradó” 1955. október 20-i adásában az új szövetkezetek alakulásáról és az őszi munkák helyzetéről számoltak be. Somogy megyében 98 új termelőszövetkezet alakult. Voltak olyan termelői csoportok, amelyek egy „nagy téeszben egyesültek”. Például Somogytúron is, „ahol három téesz vonta össze gazdaságát »Új Somogy« néven”. A téesz földjén 140 gép dolgozott. A gépek „naponta kb. 400 hold vetőszántást” végeztek el. Az új szövetkezet állatállománya is jelentős volt. 1482 szarvasmarha, ebből mintegy 600 fejős tehén, 2446 ló és 73 sertés kapott helyet az új istállókban és ólakban.

Vas megyében a híradó szerint „nyolc új téesz kezdte meg működését, és 15 község állította fel határában a »Tsz község« feliratú táblát”. A települések közül négyben eddig nem volt szövetkezet. A megyében 14 új agronómust vettek fel a gépállomásokra. Az új szakembereket a régóta működő szövetkezetekbe irányították át, a régi tapasztalt agronómusokat pedig az újonnan alakult téeszek munkájának segítésére csoportosították át. Az új szövetkezetek közül hét helyen történt meg az állatállomány felértékelése. A megye „legjobb állattenyésztő községében,

²⁹⁰ Falurádió. Levelezőink jelentik a termelőszövetkezetekből. 1955. szeptember 23. 19. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. szeptember 23. 5:00–5:25.

Mesterházán, 458 hold szántóhoz 75 fejőstehenet, 40 növendéket és 23 lovat vittek be a tagok”.²⁹¹

A „Falurádió” 1955. október 21-én elhangzott adásában a Központi Statisztikai Hivatal jelentéséből a begyűjtés eredményeiről közöltek részleteket. Gabonából októberig a „szocialista nagyüzemek jóval magasabb termésátlagokat értek el, mint az egyéni gazdaságok: az állami gazdaságokban a búza termésátlaga holdanként 2 mázsa 90 kilóval, a rozs 1 mázsa 30 kilóval, az árpa 1 mázsa 80 kilóval volt magasabb ebben az esztendőben, mint az egyéni gazdák földjén”. A hivatal azt is megállapította, hogy „ezek az eredmények még jobbak is lehetnek volna, ha egyes állami gazdaságok és termelőszövetkezetek gyorsabb ütemben végzik a betakarítást és jobban ügyelnek a szemvesztés csökkentésére”.

Az adatokból azt is kimutatták, hogy 1955. szeptember 30-ig a „mezőgazdaság több mint 4700 traktort, ebből 1690 univerzál-traktort, több mint 2800 traktorekét, és más mezőgazdasági gépet kapott”.

A termelőszövetkezetek számának növekedését jelezte a következő adatsor: „a negyedév folyamán 265 új termelőszövetkezet alakult, 37 ezer család, 49 ezer taggal lépett be a már meglévő és a most alakult” szövetkezetekbe.

A műsor további részében a kukoricaértékesítési szerződésekkel kapcsolatos információkat ismertették. Ennek azért volt nagy jelentősége, mert a kukoricabeadás szoros összefüggésben állt az ország hús- és zsírellátásával. A kormány őszi rendelete alapján a kukoricának egy részét értékesítési szerződés alapján lehet értékesíteni. „Előnyös ez a dolgozó parasztság számára, mert biztos vevőt talál kukoricafeleslegének értékesítésére s az idej gazdag termést becsületes jó áron értékesítheti. Előnyös a városi lakosság számára is, mert az állam ezzel az intézkedéssel kézbe veheti a hús- és zsírellátást és a felvásárlási terv teljesítésével kiküszöböli e fontos élelmiszerellátás hiányosságait.”

A kormányrendeletek végrehajtása a helyi tanácsokon múlik, „ha nem viselik eléggé szívükön az állam, a dolgozó nép érdekeit, akkor a végrehajtás döcög és egyes községekben bajok vannak a terv teljesítésével”. A műsorban negatív példaként mondták el a Csongrád megyében Sövényházán és Baks községben kialakult helyzetet. A baksai határ homokos terület, a kukorica hamarabb érett az idén is, így a törés is befejeződött. A kukoricaértékesítési szerződések megkötésében elmaradásban

²⁹¹ Szövetkezeti Híradó. 1955. október 20. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. október 20. 5:00–5:25.

van a község. Ennek az oka az volt, hogy vezetés részéről senki nem „viselte igazán szíven az ügyet”, vagyis a szerződéskötési terv teljesítését. A felelős a Megyei Terményforgalmi Vállalat és a helyi földműves-szövetkezet, mert elmulasztották időben megkötni a szerződéseket. Igaz – írták –, a vállalat adminisztrátora megérkezett a faluba, de „naponta általában húsz mázsa kukoricára kötött szerződést”. Sokkal több segítséget kellett volna adni a tanácsnak, a földműves-szövetkezetnek és a begyűjtési megbízottnak.

Az is előfordult a településen, hogy Rácz Lajos „például kiment a kukoricaföldre egy [...] fogattal, s onnan a helyszínről akarta elvinni feketén a kukoricát, anélkül, hogy a tanácsnak” ezt jelentette volna. „Tá-bily Jánosné dolgozó parasztasszony, aki mindig az elsők között teljesíti a beadási kötelezettségét, azonnal a tanácshoz sietett s megkérdezte, fel-szabadult-e már a község, vagy milyen jogon adja el Rácz Lajos a kuko-ricáját? Jelentése alapján sikerült is megakadályozni a fekete eladást.”

A műsorban a baksi esetet példaként mutatták be a helyi tanácsoknak és a pártszervezeteknek: „a dolgozó parasztok legjobbjai a kötelezettségek teljesítése mellett vannak, támogatják a kukorica szabad felvásárlását is.” Hangsúlyozták azt is, hogy az „ország jobb hús- és zsírellátása” érdekében meg kell akadályozni a spekulánsok tevékenységét. Felhívták a figyelmet a „felvilágosító munka” hiányára, azzal bizonyítható, hogy „jobban jár a termelő s a városi fogyasztó is, ha mielőbb teljesítik a felvásárlási tervet”. Ennek érdekében a „párttitkár elvtársnő” és a köz-ségi tanács vezetői ígéretet tettek: „vasárnap 40 népnevelő indul fel-világosító munkára a faluba”. A műsor stábja sok sikert kívánt nekik.²⁹²

„November 7-e megünneplésére készülnek a falvak”, számolt be a „Falurádió” 1955. november 1-jei adásában. Baranya megye több köz-ségéből az őszi munkák összehozásáról számoltak be. Így történt ez Bükkösdön is, de a helyiek „leleményesen megtalálták a sürgető felada-tok megoldásának módját. A tanácstagok hetenként kétszer fölkeresik a dolgozó paraszttársaikat és beszélgetnek velük a tennivalókról. Javas-latukra, példájukra derekasan segítik egymást a bükkösdiék. Az egyé-ni gazdák is kihasználják minden percet a betakarításra és a szántásra. [...] Gyorsan betakarítják a kukoricát, cukorrépát és az őszi termésye-ket. Akiknek fogatjuk van, segítik azokat, akik nem rendelkeznek iga-erővel.”

²⁹² Falurádió. Szemelvények a Központi Statisztikai Hivatal jelentéséből. 1955. október 21. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. október 21. 5:00–5:25.

Somogyból érkezett híradás szerint a „megye dolgozó parasztjai az esős idő ellenére is lendületesen dolgoznak. A siófoki járásban a kenyérgabona vetéstervét közel 80 százalékra teljesítették.” A barcsi járásban is jól haladtak az őszi munkákkal. „A munkák lendítője a somogytárlóciak versenyfelhívása, amelyhez 79 község csatlakozott.”

A gépállomások „őszi munkaversenyében hosszabb idő óta a Füzesgyarmati Gépállomás vezet”. November 7-e tiszteletére „megfogadták, hogy első helyüket az őszi idény befejezéséig megtartják. Adott szavuknak az elmúlt dekádban is helytálltak.”²⁹³

A Falurádió „Levelezőink írják” című műsorában szintén az 1955. november 1-jei elhangzott adásban az őszi munkák teljesítéséről, a terménybeszolgáltatásról adtak tájékoztatást. Németh László Veszprémből azt írta, a megyében működő földműves-szövetkezet „igen szép forgalmat” bonyolított le ebben az évben. „Az elért haszonból komoly részesedés jut” a szövetkezet tagságának. „Több mint két és félmillió forint vásárlási visszatérítést kapnak a megye boltjaiban vásárolt iparcikk” és a szövetkezetnek „eladott szabadtermény után”.

Tompa László levele Újszentmargitáról érkezett a rádióba, amelyben leírta, az Ötéves Terv Termelőszövetkezet tagjai „befejezték az őszi betakarítást és teljes egészében elvetették az őszi kalászosokat”. Jól haladtak az őszi mélyszántással, és a telepítendő szőlőnek és gyümölcsösnek is előkészítették a talajt.

Nádházi Mátyásné püspökladányi egyéni gazda is „büszkén” írta: „az idei esztendőre már semmi adótartozása és beadási hátraléka sincsen. A tejet, tojást és baromfit még augusztusban mind beadta, a hízott sertés beadásának pedig október közepén tett eleget. Az adóját kifizette mind egy fillérig.”

Felsőpetény község „már 110 százalékban teljesítette kukorica-szerződési tervét”, írta Vidovszky András. Kiemelte Bartos János teljesítményét, aki a terményforgalmi vállalat dolgozója „egymaga 130 mázsa kukoricára kötött szerződést a termelőkkel”.²⁹⁴

„A begyűjtés állandó rendszere az ország egész lakosságának évi kenyérellátását biztosítja. Nemcsak a városi munkásság és értelmiség, de a falu ellátatlanjai számára is nélkülözhetetlen törvény. Érdeke a városi embernek, érdeke a falu ellátatlan lakosságának, de érdeke magának a

²⁹³ Falurádió. 1955. november 1. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. november 1. 5:00–5:25.

²⁹⁴ Falurádió. Levelezőink írják... 1955. november 1. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. november 1. 5:00–5:25.

dolgozó parasztságnak is, hiszen a begyűjtés, az állami szabadfelvásárlás jó árat, biztos piacot jelent az idei gazdag esztendőben is s emellett iparcikket, építőanyagot és egyéb mindennapi szükségleti dolgot biztosít a gazdák számára.” Ezekkel a nagyon fontos megállapításokkal kezdődött a „Falurádióban” 1955. november 4-én elhangzott „A begyűjtés sikeréért” című adás, amelyben a továbbiakban azokat a gyárakat sorolták, amelyek hozzájárultak az év jó termésátlagához, majd pedig a begyűjtés fontosságáról beszéltek. A kimagasló, jó minőségű termények megtermelésének egyik feltétele volt az időben történt műtrágyázás, ami a vegyipari termékek fontosságát jelentette. A gépgyárak közül kiemelték a Vörös Csillag Traktorgyárat, az EMAG-ot (Első Magyar Gazdasági Gépgyár), a Törökszentmiklósi Gépgyárat, amelyek jelentős mennyiségű mezőgazdasági gépet adtak a vidék parasztságának.

A begyűjtés teljesítését hangsúlyozták, mert az „az államiránti hűsége, kötelességtudatra neveli a dolgozó parasztokat”. Példaként a műsorban Sárszentmiklóst említették, ahol a „begyűjtési állandó bizottság tagjai nem restelltek portáról portára járni azért, hogy elsőik legyenek a járásban a begyűjtési versenyben”.

A másik pozitív példát a műsor készítői a Békés megyei Kaszaperről hozták, ahol Tóth János volt a begyűjtési megbízott. A műsorban kiemelték, hogy szinte „baráti kapcsolatot” tartott fenn a „község dolgozó parasztságával. Mint a tanács begyűjtési állandó bizottságának dolgozója, ő is megvitatta velük, mire képesek, mennyi beadást, mennyi szabadelladást tudnak úgy teljesíteni, hogy az egyéni érdekekkel is egybevágnak. E baráti viszony következménye, hogy a falu dolgozóparasztszjai megbíznak benne, s mivel ismerik őt, napról napra meggyőződhetnek róla, mennyire igazságos, cseppet sem részrehajló. Tőle idegen a hivatali ridegség, nem az elszámoltatási jegyzőkönyvekkel, hanem a begyűjtési terv teljesítésének eredményeivel szerez népszerűséget.” Az adás végén még egyszer felhívták a parasztság figyelmét a beszolgáltatás maradéktalan teljesítésére.²⁹⁵

Műsoraiban a rádió gyakran vállalta rendeletek és jogszabályok magyarázatát. A „Falusi híradó” 1955. december 23-i adásában a sertés-vágásokról adott tájékoztatást. A legfontosabb híradás az volt, hogy a „vágási engedélyt mindig a tulajdonos lakhelyén” kell kérni. Abban az esetben, ha a tulajdonos más községben vágja a sertést, mint ahol lakik,

²⁹⁵ Falurádió. A begyűjtés sikeréért. 1955. november 4. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. november 4. 5:00–5:25.

akkor meg kell szerezni a vágási engedélyt, ott ahol a disznót levágja. „Aztán érvényesítteti ott (ahol a sertés lakik), ahol a disznót levágja. Az érvényesítést a helyi begyűjtési megbízott azonban köteles megtagadni, ha hátralékot talál.” Ez persze kellemetlenséget jelentett: a vásárlók ebben az esetben nem juthattak húshoz. Akkor sem, ha erről már jogszabály született, a gazda, a szabad kereskedelem lehetőségével élve, eladhatja a levágott állatot. Ez nem volt lehetséges, ha a településen még nem történt meg a tervben előírt sertés vagy sertéshús beszolgáltatása.

A zsír beszolgáltatását szigorúan szabályozták ezekben az években, s ez volt a vágást követő egyik legfontosabb beadandó termék. Sőt szinte mindenkre kiterjedt a faluban. Akiknek nem volt „sertésbeadásuk”, azaz nem kellett élő setést leadniuk, mert nagy volt a család, és kevés a disznó, azoknál a zsírbeszolgáltatás úgy történt, hogy a vágás után kellett zsírt beadniuk, „mértéke a tulajdonossal együtt élő feleség, a 16 éven aluli gyermekek és más eltartottak számától” függött. Ezt persze „ezt igazolni” kellett. „Az engedélyt kérőnek a személyi igazolványt kell magával vinnie.”

Megint más volt a helyzet, „ha a sertés többek közös tulajdona, ilyenkor is csak annak a családi körülményeit lehetett figyelembe venni, akinek a neve a járatlevélen (marhalevél, az állatorvos által kiállított hivatalos irat) szerepel. A fennálló rendelkezések szerint ugyanis a passzuson csak egy személy lehet a tulajdonos.”²⁹⁶ A rendelet szinte az 1950-es évek elejét idézte – a visszarendeződés érezhető volt a Nagy Imre-kormány intézkedéseire képest.

1955. december 24-én szintén a „Falusi Híradó” számolt be arról, hogy milyen volt a karácsonyi forgalom a Pásztói Földműves-szövetkezet áruházában. „Mutassa azt a ruhát! – Mibe kerül az a csillár? – Nekem adjon már egy boros készletet... – Ilyen kérések [...] röpködnek a pásztói fmsz. áruházban. A boltosoknak úgy jár a kezük, mint a motolla, mégis alig győzik kiszolgálni a sok vevőt. Pásztó népe karácsonyra készül, de hogyan készült fel a bolt a nagy forgalomra. Az áruház 24 méter hosszú. Az öreg gyalog József néni mégis alig tudja átverekedni magát az embergyűrűn, hogy a cipő osztály pultjához jusson. Kis unokájának akar cipőt és harisnyát vásárolni.”

A vásárlók összetételére jellemző, hogy inkább az asszonyok voltak többségben. „Nekik jobb az ízlésük s több az ötlet a fejükben, jobban ki

²⁹⁶ Falusi Híradó. 1955. december 23. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. december 23. 13:00–13:15.

tudják találni, mi legyen a karácsonyi ajándék. Varga Jánosné síjnadrággal lepi meg a férjét.”

Az áruház felkészült az ünnepekre a nagy forgalomra – hangsúlyozták a műsorban. „A boltban felállított csillogó karácsonyfa a temérdek áru az ízléses csomagolás, az áruház előtti fenyőfák már most megte-remtették az ünnepi hangulatot. De sok családnál lesz öröm, amikor az áruházban vásárolt ajándékokat átadják majd. A szövetkezeti áruház dolgozói meg úgy osztognak az örömben, hogy egymillió forintot meghaladó forgalommal zárják az évnek ezt a szakaszát.”²⁹⁷ Az év végén tapasztalható árubőség ugyanakkor még mindig az 1953-as kormány-program hatás volt. Az emberek életét könnyebbé tette a mindennapi alapvető közszükségleti cikkekhez való hozzájutás, és a háztartásukhoz szükséges kiegészítő termékek megvásárlásának a lehetősége.

A VARSÓI SZERZŐDÉS A MAGYAR RÁDIÓBAN – 1955

A szervezetet létrehozó „történelmi dokumentumot” 1955. május 14-én írták alá a Varsói Szerződéshez csatlakozó országok miniszterelnökei. A rádió Külpolitikai Osztálya rendszeresen figyelemmel kísérte adásaiban a szovjet tábor országait érintő külpolitikai lépéseket, bemutatta, elemezte és a hallgatók számára értelmezte azok jelentőségét. 1955 májusában műsorainak központi témája a Varsói Szerződés aláírása volt. Hasonlóan fontos helyet kapott az osztrák államszerződés megkötése, a szovjet és a jugoszláv diplomáciai tárgyalások újraindulása,²⁹⁸ valamint a közelmúlt eseményei között az áprilisban Bandungban megtartott

²⁹⁷ Falusi Híradó. Karácsonyi forgalom a Pásztói földműves-szövetkezeti áruházban. 1955. december 24. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. december 24. 13:00–13:15.

²⁹⁸ A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága 1954. május 31-én hozott határozatában „tájékoztatót” írt elő a jugoszlávok álláspontjáról, majd lépéseket sürgetett a kapcsolatok megjavítására. Hruscsov június 22-én Titóhoz írott levelében javaslatot tett a két ország közötti viszony megjavítására, valamint a pártközi érintkezés felvételére. A szovjet békeküldöttség Hruscsov vezetésével 1955. május 26-án érkezett Belgrádba. Lásd erről Sipos Péter: Szovjetunió és Jugoszlávia, 1945–1955. *História*, 1992/4. <http://www.kodaly-bp.sulinet.hu/pefele/Egyetemes%20t%C3%B6rt%C3%A9nelem/Jelenkor/Szovjetuni%C3%B3%20%C3%A9s%20Jugoszl%C3%A1via.pdf> (2015. január 4.)

nemzetközi konferencia.²⁹⁹ A három tematika közül ekkor a Varsói Szerződés megalakulása keltette a nagyobb figyelmet, s kapott több helyet a műsorokban.

A külpolitikai műsorok „Nemzetközi kérdések” címmel 1955. május 18-án elhangzott adásában Korolovszky Lajos³⁰⁰ úgy jellemezte előadásában az eseményeket, hogy azok „egy új szakasz kezdetét jelölik a béke és háború erői között folyó küzdelemben”. Előadásában a Varsói Szerződés aláírásával kapcsolatban elmondta, hogy május 11-e és 14-e között zajlott a kormányküldöttségek tanácskozása a szerződés tartalmáról. Az értekezleten nyolc állam kormányfői vettek részt (Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia és a Szovjetunió, Kína megfigyelővel képviseltette magát). A nyolc ország „barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést írt alá, közös főparancsnokságot állított fel”. Az egyezmény célját a szerző az ismert latin mondással foglalta össze: „egy mindenkiért, mindenki egyért”.

A bevezetőt egy magyarázat követte a szerződés létrehozásának okáról és nemzetközi visszhangjáról: A varsói tanácskozás idején a „szovjet leszerelési javaslatok egyre jobban kezdték éreztetni hatásukat a nemzetközi közvéleményben, Adenauer bonni kancellár nyilatkozatban foglalt állást az említett javaslatok ellen. Az egykori nácioknak és hitleri tábornokoknak ez a legfőbb reménysége szinte megsebzetten tiltakozott az amerikai csapatok kivonása ellen, majd fenyegető kijelentéseket tett arról, hogy egész Németországot a bonni kormány égisze alatt kell egyesíteni, az Odera–Neisse határt pedig el kell törölni”. A szerző a kancellár szavait elemezve kifejtette, hogy azok a „legmegfelelőbb időpontban” éppen Varsó „jelentőségét és mély szükségességét” támasztották

²⁹⁹ 1955. április 18–24-e között szervezték meg 29 független ázsiai és afrikai állam részvételével a bandungi konferenciát. Állást foglaltak az imperializmus és a gyarmati rendszer ellen, sürgették a még függőségben élő népek szabadságának megadását. Lásd erről Tarján M. Tamás: 1955. április 18. – A bandungi konferencia megnyitása. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1955_aprilis_18_a_bandungi_konferencia_megnyitasa/ (2015. január 4.)

³⁰⁰ Korolovszky Lajos (1915–1977) újságíró, szerkesztő. A *Szabad Szó* külpolitikai rovatvezetője, majd az MTI első londoni tudósítója. 1968-tól dolgozott a Magyar Televízióban, több népszerű műsor létrehozója, vezetője volt (*Fórum*, *Kerekasztal*, *Panoráma*). Baleset következtében halt meg.

<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08430.htm> (2015. január 4.)

alá. „Hiszen a varsói konferenciát éppen azért kellett összehívni, mert a nyugatnémet felfegyverzést szentesítő szerződések ratifikálása, Nyugat-Németországnak a háborús atlanti szövetségbe és a Nyugat-Európai Unióba való bevonása megnövelte a háború veszélyét, fokozta a Szovjetunió és a népi demokratikus országok – így hazánk, Magyarország – biztonságának veszélyeztetettségét.”

„A varsói megállapodások éppen azért születtek – folytatta –, hogy a béketábor országainak összefogása gátat emeljen ezeknek a megnövekedett agresszív törekvéseknek, megálljt kiáltson a háborús kalandoroknak.”

A Varsói Szerződés politikai jelentőségét hangsúlyozva a továbbiakban elmondta, hogy „védelmi” egyezményről van szó, amely „szorosabbra fonja a szocializmus és demokrácia országainak összetartozását és még bensőségesebbé teszi ezen országok kapcsolatait”. A szerződés fontosságát kiemelve elmondta, hogy a „szocialista tábor országai társadalmi és politikai rendszerükből, alapvető békepolitikájukból fakadóan egész Európa békéjét és biztonságát, egész Európa jövőjét védik tehát, amikor szorosabbra fogják soraikat saját építésük, saját békéjük érdekében. Magasztos történelmi szerep ez. A nyolc állam barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződése ugyanakkor nem zárt társulás. A szerződés társadalmi, államrendszerétől függetlenül bármely más olyan állam csatlakozhat, amely kifejezi azt a készséget, hogy hajlandó elősegíteni a békeszerető államok erőfeszítéseinek egyesítését. Az előbbiekből következik – folytatta –, hogy a szerződést megkötő államok szemei előtt tágabb célok is lebegnek. És ez a tágabb cél az európai kollektív biztonsági szerződés. A szerződő felek – az egyezmény szavai szerint – »állandóan törekedni fognak« e cél elérésére, és ha egy ilyen szerződés létrejön, a varsói egyezmények érvényüket veszítik”.

A szerződésről a továbbiakban elmondta, hogy az „nem egyszerűen csak védelmi egyezmény, úgy a legújabb szovjet leszerelési javaslat sem csupán leszerelési javaslatok, hanem a nemzetközi feszültség enyhítésének átfogó programját adják”. Előadásában kiemelte azt is, hogy a szerződés megkötése „arra szolgál, hogy a béke ügyét mozdítsa előre, hogy a feszültség komor felhőit egyszer s mindenkorra elűzze az emberek százmillióinak feje felől”. A szovjet politikai vezetés javaslata „számos új elemet tartalmaz a leszerelés kérdésében és nem egy ponton elébe is megy, a nyugati hatalmaknak az egész leszerelés kérdését minden eddiginél szélesebb keretek közé helyezi, és szoros összefüggésbe hozza a nemzetközi politika egyéb vitás kérdéseivel.

Ez a döntően új vonás ebben a javaslatban s ez a jellegzetessége adja meg óriási jelentőségét.”³⁰¹

A rádió hírósszefoglalóiban már arról számolhattak be, hogy az ország szinte valamennyi településén figyelemmel kísérték a nemzetközi politika e jelentős eseményét, követték a Varsói Szerződés aláírásáról szóló híradásokat.

A „Hírek” 1955. május 21-i délutáni kiadásában elmondták, hogy „röpgyűlések százain és ezrein beszélt az ország népe a teremtő békéről”. A szerződésről „volt szó a zalai olajmezőkön és a szegedi paprika-földeken. Kazincbarcika épülő falai között s a nyírségi tanyavilágban. Mindenütt, ahol munkás hétköznapiokon erősödik a haza. Leírhatatlan erőnkőről beszéltek a felszólalók sokmilliói, békét akaró ember összefogásának barátot biztató, az ellenséget megfélemlítő erejéről.” A beszélgetések során „sok szó esett a nagy tábor vezetőjéről, a Szovjetunióról és legyőzhetetlen hadseregéről, amely fegyverbarátságban a demokratikus országok hadseregeivel új gyáraink, termést érlelő földjeink felett is örökdik”.

A tudósítások szerint a gyűléseket követően az emberek „örömmel és bizakodva” folytatták a munkát, hogy „tovább gyarapodjék a béke tábor”.

A hírósszefoglalóban részletesen ismertették a tatabányai Cement- és Mészművek dolgozóinak véleményét és vállalásait. A gyűlés résztvevői „elhatározták, hogy a haza erősítésére ebben az évben 9000 tonna klinkert, 10 000 tonna cementet és 2300 tonna meszet termelnek tervén felül”. Valamint a szükséges előírások betartása mellett az év végéig 4000 tonna szemet takarítanak meg.

A zalai olajmezők dolgozói is „üdvözölték a varsói szerződést”. A Kőolajipari Vállalat dolgozói a gyűlésükön arról beszélgettek, „mit jelent népünknek a békeszerető államok összefogása. Szóltak arról, hogyan rabolták el hazánk egyik legértékesebb ásványkincsét, az olajat a nyugati imperialisták, hogy háborús terveiket szolgálják vele.” Elmondták, hogyan „fejlődött minden addiginál nagyobb mértékben, a szovjet szakemberek segítségével a magyar olajtermelés”. A vállalat dolgozói „örömmel és bizakodással fogadták” a szerződést. Megfogadták, „minden erőfeszítésük arra irányul, hogy mind több olajjal erősítsék a demokratikus államok táborát”.

³⁰¹ Történelmi hét. 1955. május 18. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. május 18. 17:10–17:25.

A szegedi Táncsics Termelőszövetkezet földjein a „munka szünetében beszéltek meg a varsói tanácskozás határozatait”. A termelőszövetkezet párttitkára „ismertette” a szerződés pontjait, majd a dolgozók mondták el véleményüket. Márkus Lászlóné, a kertészeti brigád tagja hangsúlyozta, hogy a „megállapodás mindnyájunk sorsát érinti – a mi földünket, a mi termésünket is védi. [...] új erőt adott munkánkhoz – a mi feladatunk, hogy még több erőt adjunk a szerződésnek. Kertészeti brigádunk ezért szállít mind több árut a városi dolgozóknak.”

A Kazincbarcikán dolgozó Április 4. Gépgyár ifjúmunkásai, „csakúgy, mint a már működő turbináknál dolgozó fiatalok egységesen jelentették ki: több és jobb mindennapi munkával állnak ki a varsói határozatok mellett”.

A Sóstóhegyi Vörös Csillag Termelőszövetkezetben is „jobb munkával készülnek”.

A szövetkezet dolgozói elhatározták, hogy „80 holdas szőlőjüket két nap alatt megpermetezik, a növénytermesztési brigád tagjai pedig a tervezett négy nap helyett két nap alatt sarabolják meg a cukorrépat”.

A Magyar Acélárugyár dolgozói „egységesen helyeslik a varsói értekezlet határozatait”. A vállalat röpgyűlésén Csizmár Gyula, a párt alapszervezeti titkára ismertette a megállapodás cikkelyeit. Elmondta, hogy a szerződés minden egyes pontja a „béke védelmét segíti, erősíti”. A gyár egyik dolgozója, Ditmayer Ferenc felszólalásában elmondta, hogy a megállapodás „alkalmas arra, hogy gátat emeljen a háborús uszítók agressziós törekvéseinek és biztosítsa a világ valamennyi államának békés életét, a népek boldogulását”. Ezért a „mindannyiunknak egyforma érdeke – mondta –, hogy szívvel-lélekkel, teljes erőnkkel kiálljunk mellette”. Egy másik hozzászóló, Villányi Ferenc többek között hangsúlyozta, hogy a létrejött dokumentum biztosítja a „szocialista építés további zavartalan haladását, amit a magyar dolgozóknak az eddiginél is jobb munkával, harcos helytállással kell elősegíteniük”.

A tudósítások sorát a pécsi bányászok teljesítményével zárták. A szerződés „alkalmából május 21-én, szombaton nagytermelési napot tartottak”. Az első műszak eredményeként a vasasi bányakerület bányászai 111,1%-ra teljesítették „első műszaktervüket”. A Pécsi Szénbányászati Tröszt dolgozói tervüket 101,8%-ra teljesítették, felszínre szállították az „esedékes havi tervükön felül [az] ezredik tonna szenet”.³⁰²

³⁰² MTI Belföldi Hírek. 1955. május 21. 17:20. MNL OL. XXVI-A-14-b. 282. doboz.

1955. május 24-én újabb hírösszefoglalóban számoltak be a Varsói Szerződés aláírása kapcsán elhangzott véleményekről. A bevezetőben elhangzott, hogy az „ország minden részéből, gyáraktól, üzemekből, falvakból naponta érkeznek jelentések arról, hogy [a] dolgozók milliói milyen nagy megnyugvással helyesléssel fogadták a varsói értekezlet határozatait”.

A tudósítások sorát az Egerben történt események ismertetésével kezdték. Az üzemek, vállalatok dolgozói „több mint száz röpgyűlésen vitatták meg... a varsói határozatokat”. Ugyancsak megvitatták a szerződés pontjait a megye „valamennyi” állami gazdaságában és termelőszövetkezeteiben.

A Kaposvári Gépállomás dolgozóinak a munka után szervezett gyűlésen Kiss István igazgató mondta el a varsói tárgyalások eredményeit. Mészáros János, a gépállomás esztergályosa felszólalásában javasolta, hogy a gépállomás dolgozóinak nevében küldjenek táviratot az Országos Béketanácshoz, amelyben „kifejtik: mindenben egyetértenek a Varsói Szerződésben foglaltakkal, és a maguk munkaterületén vállalják a rájuk háruló kötelezettségeket”. A további felszólalók is jó munkájukat ajánlották fel, amellyel a varsói szerződést támogatásuként.

„Helyesléssel és bizakodással fogadták a Varsóban aláírt szerződést” a Bács megyei üzemekben is. Így Kecskeméten a Kinizsi konzervgyárban, a lakatosipari vállalatoknál, a cipőgyárban. Röpgyűléseket szerveztek a megye termelőszövetkezeteiben is, ahol a felszólalók kiemelték, hogy „házánk békéjét, biztonságát védi ez a szerződés”.

Megbeszélték a külpolitikai eseményeket a székesfehérvári pedagógusok is, Fekecs Gábor, a Teleki Blanka Leánygimnázium tájékoztatójában a következőket mondta: „felmérhetetlen jelentősége van a nyolc állam szerződésének. Ez a szerződés nagyban elősegíti népünk életét, boldogságának megvédését, hiszen minden egyes cikkelye a béke a béke védelmét segíti, erősíti. Természetes tehát, hogy a megnyugvás örömevel fogadjuk mi nevelők is” a határozatot.

Rácز János, a József Attila Általános Gimnázium igazgatója pedagógustársai véleményét tolmácsolta. Hangsúlyozta, hogy a „szovjet nép következetes békepolitikát folytat”. Ennek részese minden magyar. „...a béketalor a Szovjetunió vezetésével mindent elkövet, hogy tárgyalások útján oldja meg a vitás nemzetközi kérdéseket és megakadályozza az imperialisták mesterkedéseit, egy új háború kirobbantását.”

A hírösszefoglaló utolsó tudósítása a Mezőföldi Állami Erdőgazdaság Lovasberényi erdészetének termelési értekezletén elhangzottakról számolt be. A felszólalók elmondták, a szerződés „további bizalmat,

lendületet ad munkájukhoz”. Elfogadják a Kiskunsági Állami Erdőgazdaság felhívását, „tovább szélesítik a munkaversenyt, a termékenység növelését, az önköltség csökkentése érdekében”.³⁰³

A rádió „Tíz perc külpolitika” 1955. május 25-i késő esti adásában arról tudósítottak, hogy a magyar országgyűlés „ünnepélyesen megerősítette és törvénybe iktatta” a Varsói Szerződést. „Egész népünk magáévá tette, [és] nemzeti függetlenségünk fontos okmányának tartja e barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést. Az ünnepélyes becikkelyezés népünk egységes akaratának nagyszerű megnyilvánulása volt.”

A műsorban rövid összefoglalás szólt az országgyűlési felszólalásokról, az „ünnepi” hangulatról, amely tükrözte a „képviselők mély felelősségérzetének megnyilvánulását”. Ez is bizonyította, „milyen fontos esemény hazánk életében a Varsói Szerződés törvényre emelése”. A szerződéssel „szervezetten bekapcsolódtunk egy olyan kollektív védelmi rendszerbe, amely acélfalat állít az Európát ismét fenyegető német militarizmus agressziós terveinek útjába. A Varsói Szerződés egy 900 milliós tábor erejével védi hazánk, otthonunk biztonságát, ugyanakkor pedig legszentebb kötelességünkkel teszi, hogy mi is minden erőnkkel védelmezzük egész földrészünk békéjét.” A szerződés törvénybe iktatása „tehát egyszerre jelenti a saját nemzeti és személy szerinti biztonságunk megerősítését és minden európai nép sorsáért érzett felelősségünk fokozódását”.

Az adásban kiemelték a Varsói Szerződés egyik fontos külpolitikai jelentőségét, azt, hogy „közelebb visz a német kérdés békés megoldásához is”. A kérdés rendezésének az „állja útját, hogy a nyugati hatalmak következetesen Nyugat-Németország újrafelfegyverzésének útján haladnak. Ezzel az úttal a Varsó a tárgyalások útját szegezi szembe.” Otto Grotewohl, az NDK miniszterelnöke úgy is, mint az okmány aláírója elmondta, hogy az „NDK kormánya ebben a szerződésben komoly támogatást lát a német népnek az ország békés és demokratikus újraegyesítésére irányuló törekvéseihez”.³⁰⁴ A varsói értekezleten részt vevő

³⁰³ MTI Belföldi Hírek. 1955. május 24. 18:25. MNL OL. XXVI-A-14-b. 282. doboz.

³⁰⁴ Az „újraegyesítés” ismételt felvetése jelezte, hogy az NDK vezetése nem kívánja elismerni az immár NATO-tag és az immár szuverenitását visszanyerő NSZK-t. Az NSZK részéről hasonló nyilatkozatok születtek. Az ellentétek kicsúcsosodása ismét Berlin. Lásd erről Fisher Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Dialóg Campus Kiadó. 2005. 133–143.

tagállamok „teljes megértéssel” fogadták a miniszterelnök felszólalását és azt az érvet, hogy az „NDK kormánya abból az alapelvből indult ki: Az újraegyesített Németországot nem terhelik azok a kötelezettségek, amelyeket Németország egyik vagy másik része az egyesítés előtt különböző szerződések révén magára vállalt. S azok a távlatok, amelyek az egységes Németország megteremtésére a Varsói Szerződés következtében nyíltak...”³⁰⁵

A Varsói Szerződés ratifikálását követően a hírösszefoglalók beszámoltak az esemény országos fogadtatásáról. A „Hírek” 1955. május 26-i esti kiadásának összefoglalójában elhangzott, hogy a falvakban, városokban szervezett röpgyűléseken az emberek „nagy lelkesedéssel, helyesléssel és örömmel” fogadták a szerződés törvénybe iktatását.

A részletes tudósításban kiemelték Szabolcs megyét, ahol több járásban is „közös rádióhallgatást szerveztek. A dolgozók ezrei hallgatták a rádióközvetítést az Országgyűlés lefolyásáról”, az okmány ratifikálásáról. Újfehértón „öt helyen is közös rádió-hallgatás, s egy-egy helyen 80-100 dolgozó gyűlt össze”. Laskodon az adást követően is „sokáig együtt maradtak a dolgozók, s beszélgettek a Varsói Szerződés jelentőségéről”. A véleményekben megfogalmazták, hogy a „falú népe is a saját ügyének tekinti” a szerződést, „mert tudja, törvénybeiktatása mindenekelőtt azt jelenti, nem állunk egyedül a nagyvilágban, velünk van a 900 milliós béketábor”. Nyírteleken az Új Élet Termelőszövetkezet tagjai is együtt hallgatták a rádióközvetítést, majd Nagy János a beszélgetés kifejtette, hogy „most még erősebbek lettünk. Az imperialisták háborús terveivel szemben egységesen léptünk fel”. A szerződés „biztosítékot nyújt arra, hogy építő munkánk eredményeit minden külső támadással szemben egyesült erővel megvédjük és ez még több erőt, még nagyobb biztonságot ad további munkánkhoz”.

Székely községben a DISZ-szervezet szervezett közös rádióhallgatást a termelőszövetkezet tagjainak és az egyénileg gazdálkodóknak. Jakab Ferenc DISZ-titkár „magyarázta el” a szerződés jelentőségét, és „hangsúlyozta, hogy a soron következő munkák gyors elvégzésével is be kell bizonyítani, hogy támogatják a törvénybe iktatott szerződést”.

A Kaposvárról érkezett hírösszefoglalóban arról tudósítottak, hogy a város üzemeiben tartott röpgyűléseken üdvözölték a szerződés törvénybe iktatását. A fonodában Móricz Gyuláné fonónő elmondta, hogy

³⁰⁵ Tíz perc külpolitika. 1955. május 25. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. május 25. 22:15–22:25.

a törvény „biztosíték arra, hogy megvédjük békés alkotó munkánk eredményeit”. Negyedes Lajos lakatos „jobb munkával akarja bebizonyítani: mindenben helyesli a párt és a kormány békepolitikáját”. A fonoda dolgozói „egyöntetűen megfogadták, hogy további jó munkával bizonyítják békeakarukat és harmadszor is megszerzik az élüzem-címet”.

Debrecenben is „lelkes visszhangra talált” a szerződés beiktatása. A város üzemében, a Dohánybeváltóban (a dohánynak a termesztőktől való átvételére szolgáló hivatal), az Állami Áruházban a dolgozók „arra tettek ígéretet, hogy termelési eredményeikkel, a munkafegyelem megszilárdításával bizonyítják be tettekkészségüket a szerződés mellett”.³⁰⁶

A Varsói Szerződés magyarországi törvénybeiktatását követően a rádió „Tíz perc külpolitika” adásában „Varsó és az európai béke” címmel 1955. május 26-i műsorában az egyezmény nyugati visszhangját és külpolitikai jelentőségét értékelte. Vannak olyan „nyugati vezetőkörök”, akik „notóriusan” nem akarnak „tudomást venni a tényekről”. Ők azok, „akiket nem érdekelnek az események, a tényleges helyzet, mindig csak a saját elképzelésüket, ugyanazt a nótát fűjják. A legreakciósabb nyugati lapok eleinte szinte teljesen elhallgatták, mi is a Varsói Szerződés lényege, miről is hoztak határozatokat. Ha valaki megnézte ezeket az újságokat, amelyek gyakran kérkednek azzal, hogy a »legpontosabban« tájékoztatnak, nem sokat tudhattak meg erre vonatkozólag.” Az emberek mégis tudomást szereztek az eseményről. „Varsót nem lehetett ilyenfajta hallgatással kiiktatni a történelemből. Erre más eszközökhöz nyúltak. Megpróbálták meghamisítani a varsói egyezmények lényegét, megpróbálták rosszindulatúan félremagyarázni azokat. Kijelentették, hogy Varsóban egy »keleti atlanti tömb« alakult meg, s ezzel most már végleg kettészakadt Európa.” Az United Press International (UPI) hírügynökség „úgy kommentálta a Varsói Szerződést mintha az valamiféle »zárt tömörülés« lenne”.

„...a tényhamisítók tehát »munkában« vannak, sőt a igyekezetben mind a két kezük foglalt”. A szerződésből azonban más olvasható ki. „A »véglegesen kettészakított Európa« meséjével szemben az az igazság”, hogy a szerződés „előmozdítja az európai kollektív biztonság megeremtését”.

A Varsóban kötött megállapodás „ugyanis szögesen különbözik az imperialisták jellegzetesen zárt, agresszív katonai tömbjeitől”. A Varsói

³⁰⁶ MTI Belföldi Hírek. 1955. május 26. 19:35. MNL OL. XXVI-A-14-b. 282. doboz.

Szerződés „ezzel gyökeresen ellentétben, kimondja, hogy társadalmi és államberendezkedésüktől függetlenül más országok is csatlakozhatnak hozzá, ha azok a béke és biztonság megőrzését tartják szem előtt”. A varsói értekezleten részt vevő országok politikusai kijelentették, hogy „az új körülmények között, továbbbarcolnak Németország nemzeti segítségért”.

A szerződésről a műsorban megállapították, hogy „nem áll ellentétben a már meglévő nemzetközi szerződésekkel. Éppen ellenkezőleg, [...] megfelel az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának, s mintáját képezheti a békés célokat szolgáló regionális területi egyezményeknek. Ami pedig az európai kollektív biztonsági rendszert illeti, ez az a cél, amely a Varsóban összegyűlt nyolc államot vezérli.” A szerződés bevezetőjében is szerepel, hogy a „résztvevők kollektív biztonsági rendszerre töreksenek, valamennyi európai állam közreműködésével”. A megállapodás azt is tartalmazza, hogy „amennyiben egy ilyen biztonsági rendszert sikerülne megteremteni, a Varsói Szerződés érvényét veszti”.

Visszatérve az „imperialista” értelmezéshez a szerződés „nem pótolni akarja az általános európai biztonsági szerződést, hanem elősegíteni azt”. A lengyel miniszterelnök, Józef Cyrankiewicz is ezt támasztotta alá beszédében. A szerződés „megkötésével természetesen nem mondunk le az általános európai biztonsági rendszer megteremtésére irányuló erőfeszítéseinkről. Éppen ellenkezőleg: szilárd meggyőződésünk, hogy maga az élet kövezi majd ki e szerződés megkötésének útját.”

A műsor készítője azt a tényt erősítette meg, hogy „minden esetleges agresszor a békeszerető országok egyesített, megsokszorozódott erejével találja magát szemben, tízszeres meggondolásra kell, hogy intse a támadó tervek valamennyi kovácsolóját. A nyugati hatalmaknak, vezető köreiknek – a Varsói Szerződés megkötése után – még világosabban látniuk kell, hogy mindenfajta erőpolitikájuk kudarcra van ítélve, s a fenyegetőzések helyett csupán az őszinte szándékon alapuló tárgyalások vezethetnek megállapodásokhoz.”³⁰⁷

³⁰⁷ Tíz perc külpolitika. Varsó és az európai béke. 1955. május 26. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. május 26. 23:00–23:10. 1991. március 31-én helyezték hatályon kívül a Varsói Szerződés tagjai a rájuk vonatkozó katonai együttműködési egyezményeket. A február 25-én aláírt közös határozat értelmében megszűnt a tömb összes katonai szerve, intézménye és testülete, 1991. július 1-jén pedig hivatalosan is felbomlott a szocialista blokkot 36 éven át összetartó szövetségi rendszer. Tarján M. Tamás: 1991. március 31. – Megszűnik a Varsói Szerződés ka-

AZ OSZTRÁK ÁLLAMSZERZŐDÉS ÉS A NÉMET EGYSÉG PROPAGANDÁJA A MAGYAR RÁDIÓBAN – 1955

1955. május 15-én írták alá az osztrák államszerződést, a Német Birodalomba 1938-ban beolvasztott Ausztria visszanyerte függetlenségét. Az államszerződés megkötését több nemzetközi tárgyalás előzte meg. Végül 1945 nyarán Potsdamban, a második világháborút lezáró utolsó békekonferencián, az Európában már győztes nagyhatalmak közös elvet határoztak meg: mivel Ausztria nem volt hadviselő fél, ezért nem ellenséges, hanem felszabadított országnak tekintették, s vele *nem békeszerződést, hanem államszerződést kötöttek*. Németországgal bonyolultabb volt a helyzet – az 1945-ben megkötött fegyverszünetet nem követhette békekötés, lévén a fegyverszünetet megkötő egyik fél megszűnt, Németország két részre szakadt. Az osztrák államszerződés Németország újraegyesítését vetett fel – az osztrák mintát követve.

A Magyar Rádió külpolitikai kommentárjaiban követte az osztrák államszerződéssel kapcsolatos eseményeket, kitérve a történetek előzményeire is. A szerződéssel kapcsolatban a Szovjetunió által felajánlott *semleges, egységes Németország* ajánlatát is ismertették. A megfogalmazások óvatosak voltak, de lehetett belőlük követni az eseményeket. A műsorok szinte kizárólag a „Tíz perc külpolitika” írásos formában fennmaradt néhány dokumentumából követhetők.

Az első rendelkezésre álló írás Földes Péter³⁰⁸ kommentárja, keltezése 1955. április 15., vagyis közvetlenül a tárgyalások megkezdését követően, szinte az aláírás pillanatában hangzott el.³⁰⁹ A rádió munkatársa a moszkvai megegyezésről beszélt Ausztria ügyében. A tárgyalások

tonai szervezet. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1991_marcius_31_megszunik_a_varsoi_szerzodes_katonai_szervezete/ (2015. január 4.)

³⁰⁸ Földes László Péter (1918–1997) újságíró. 1952. április 1-jétől dolgozott a Magyar Rádióban. 1953-tól a Nagy Imre körül kialakult pártellenzék tagja. 1956-ban a Szabad Kossuth Rádió egyik vezetője. 1960-ban tizenhárom év börtönbüntetésre ítélték. 1969-es szabadulása után műszaki fordító. 1989. november 1-től újra a Magyar Rádióban dolgozott főmunkatársként, 1994. március végéig. A Történelmi Igazságtétel Bizottság alapító tagja. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok, illetve <http://allamszocializmus.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=718660> (2015. április. 12.)

³⁰⁹ Tíz perc külpolitika. A moszkvai megegyezés Ausztria ügyében. A dokumentum kísérőlapján feltüntetett „magnó”-felvétel nem maradt fenn, a leíraton található, a szerzők által végzett javításokból azonban követhető a valóban elhangzott szöveg. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. április 15. 22:15–22:25.

április 12-én kezdődtek, ahol a szovjet fél mellett az osztrák oldalon a Julius Raab kancellár vezette delegáció vett részt. A kommentár az aznap délben kiadott záróközleményt ismertette. Földes Péter a formális résszel kezdte beszámolóját: a dokumentumban a tárgyaló felek kijelentették, hogy a megbeszélés „barátságos szellemben folyt”. (A megfogalmazások óvatosságát jelzi, hogy az eredetileg a szövegben korábban szereplő „félreérthetetlenül igen barátságos” kifejezést kihúzták.) Majd folytatódott a protokollszöveg: „megállapították, hogy mind a Szovjetunió kormánya, mind Ausztria Kormánya kívánatosnak tartja a független és demokratikus Ausztria visszaállításáról szóló államszerződés mielőbbi megkötését, aminek az osztrák nép nemzeti érdekei az európai béke megszilárdítását kell szolgálnia”.

Az osztrák kancellár vezette küldöttség „határozottan kijelentette, hogy az osztrák köztársaság az 1954. évi berlini tanácskozáson elhangzott nyilatkozat szellemében nem szándékozik csatlakozni semmiféle katonai szövetséghez és nem szándékozik megengedni, hogy területén katonai támaszpontokat létesítsenek. Ausztria valamennyi állammal kapcsolatban függetlenségi politikát fog folytatni. E politikának biztosítania kell e nyilatkozat betartását. A Szovjetunió beleegyezett abba, hogy a négy hatalom megszálló csapatait az Ausztriával kötendő államszerződés érvénybelépte után, de legkésőbb 1955. december 31-ig kivonják Ausztriából.”

A nyilatkozat szólt a két ország „közötti, a második világháborúból a német vállalatok jogi helyzetéből eredő gazdasági kérdésekre vonatkozó megegyezésről”. Például arról, hogy a Szovjetunió „átadja Ausztriának a Duna-gőzhajózási Társaság vagyonát, hajóit, kikötő berendezéseit, megfelelő ellenérték fejében”. Az államszerződés 35. cikkelyében a felek rögzítették, hogy a „Szovjetuniót megillető olajmezők és olajfeldolgozó üzemek” esetében szintén megegyezés történt. „Bizonyos mennyiségű nyersolajszállítás fejében a Szovjetunió kész átadni ezeket Ausztriának.” A nyilatkozat tartalmazta azt is, hogy a közeljövőben tárgyalások kezdődnek a két ország „kereskedelmi kapcsolatainak rendezésére”.

A szovjet tárgyalófél közölte az osztrák küldöttséggel, hogy Theodor Körner köztársasági elnök kérésének eleget téve a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa megvizsgálja a „szovjet bírósági szervek döntése alapján büntetésüket a Szovjetunióban töltő osztrákok ügyét, úgyhogy a szovjet megszálló csapatok Ausztriából való kivonulása után a Szovjetunió területén nem marad majd egyetlen osztrák hadifogoly, vagy fogvatartott polgári személy”.

Földes Péter a nyilatkozatról elmondta, „túl friss még” ahhoz, hogy „egész jelentőségében az európai békére, a nemzetközi enyhülés folyamatára való hatásában” lehessen vizsgálni, elemezni.

A Szovjetunió érdemeit méltatva Földes arról is szólt, hogy az eredmények nagymértékben függnék a „másik három megszálló hatalommal, tehát az Amerikai Egyesült Államokkal, Angliával és Franciaországgal való” megegyezéstől. Attól, „hogyan, milyen síkon, milyen gyorsasággal jönnek majd létre ezek a tárgyalások, ez nem kis mértékben függ a nyugati nagyhatalmak kormányaitól”. Földes érzékeltette ugyanakkor, hogy még rendezni kell több kérdést: „bizonyos, hogy ahogy eddig, úgy ezután is nyíltan vagy a színpalak mögött sok mindent meg fognak kísérelni, hogy megakadályozzák az osztrák függetlenség gyors, félreérthetetlen és teljes helyreállítását. Ez a magatartásuk nyilván egyenesen fakad egész eddigi politikájukból, a háborús szövetségek, a támadó támaszpontok politikájukból, melyeknek annyira részévé akarták – és nyilván akarják ma is – tenni Ausztriát. Azok az erők, amelyek esztendők óta azon mesterkednek, hogy egy új Anschluss lehetőségét készítsék elő Ausztriában, nyilván nem fognak az új helyzetben fenntartás nélkül elállni szándékuktól, hanem mindenféle fajta földalatti és föld feletti szövetséggel a maguk háborús politikájával kísérlik majd megnehezíteni Ausztria függetlenségének mindenféle támadó tömbtől való távolmaradásának politikáját.”

A magyar kormány a kérdésben megfogalmazott politikájáról elmondta, hogy az ország politikai vezetése „esztendők óta következetes erőfeszítéseket tesz” az Ausztriával való viszony „javítása terén”. A Moszkvában kiadott közlemény „nyitotta új perspektíva, a független, szabad Ausztria megszületésének küszöbönállása, az Anschluss-veszély kiküszöbölése nagymértékben elősegítheti és megkönnyítheti a két szomszéd ország kapcsolatának további javulását”.³¹⁰

Az osztrák államszerződésig vezető út nem volt rövid. Eddig ennek egyes történéseiről a leginkább a rádió híradójából értesülhettek a hallgatók. A korábbi adásokban hírt adtak arról, hogy 1949 júniusában a négy nagyhatalom külügyminisztereinek párizsi tanácskozásán megállapodás született arról, hogy Ausztria határait az 1938. január 1-i állapotnak megfelelően állítják helyre. Megegyeztek abban is, hogy az osztrák államszerződésnek tartalmaznia kell a szlovén és a horvát nemzeti kisebbségek jogainak védelmét. Jóvátételt nem követelnek Ausztriától,

³¹⁰ Uo.

de Jugoszláviának joga lett arra, hogy lefoglalja, megtartsa vagy törölje a jugoszláv területen lévő osztrák tulajdont és érdekeltségeket. A Szovjetunióknak 150 millió dollárt kárpótlást ítéltek meg Ausztriától, amelyet szabadon átváltható valutában hat év alatt kellett megkapnia.

1954-ben a nagyhatalmak beleegyeztek abba, hogy az osztrák kormány részt vehessen az államszerződésről szóló tárgyalásokon, még-hozzá egyenlő félként – ezért is hangsúlyozta Raab kancellár részvételét Földes első elemzésében. 1954–55 fordulóján azonban szüneteltek a tárgyalások. Moszkvában attól tartottak, hogy Ausztria szétesik, nyugati része a NATO katonai bázisává alakul át, amit a későbbiekben az ismét felfegyverzett Nyugat-Németország bekebelezhet. A garancia Ausztria semlegesítése volt.

1955. február 8-án, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa ülészakán a „Nemzetközi helyzetről és a szovjet kormány külpolitikájáról” tartott beszámolójában Vjacseszlav Molotov külügyminiszter már azt jelentette ki, hogy a Szovjetunió nagy jelentőséget tulajdonít az osztrák kérdés rendezésének, a demokratikus Ausztria függetlensége teljes helyreállításának. Mindezt az európai béke megteremtésével és megerősítésével összhangban. Molotov az alábbi következtetéseket vonta le az osztrák kérdésben:

„1. A független és demokratikus Ausztria helyreállítását kimondó államszerződés megkötése esetén olyan határozatot kell hozni, amely kizárná annak lehetőségét, hogy Németország újból megvalósítsa az Anschlusst. [...]

2. Ausztriának kötelezettséget kell vállalnia arra, hogy nem lép be semmilyen, a hitleri Németországgal szembeni háborúban és Ausztria felszabadításában fegyveresen részt vevő nagyhatalom ellen irányuló koalícióba vagy katonai szövetségbe, továbbá nem engedi meg, hogy a területén idegen katonai bázisokat hozzanak létre.”

A Szovjetunió új javaslatai tehát az osztrák kérdés megoldását a független Ausztria semlegességének alapján vették tervbe. Továbbá – az 1954. évi berlini tanácskozáson született szovjet álláspontjától eltérően – ezek a javaslatok előirányozták a négy nagyhatalom csapatainak Ausztriából történő kivonását, még a Németországgal kötendő békeszerződés előtt. A szovjet kormány februári nyilatkozata nagy érdeklődést váltott ki az osztrák kormánykörökben.

1955. február 24-én a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága határozatot hozott az osztrák kormánnyal folytatandó tárgyalásokról. Molotov külügyminisztert megbízták azzal, hogy tárgyaljon Norbert Bischoff moszkvai osztrák követtel az osztrák kormány állás-

pontjáról. Az osztrákok magatartását nem kis mértékben befolyásolták a nyugati hatalmak, amelyek „nem titkolt nyugtalansággal” fogadták Raab meghívását Moszkvába.

1955. április 9-én a szovjet külügyminisztérium jegyzékekben informálta az amerikai, az angol és a francia kormányt az osztrák kormánnyal folytatott előzetes eszmecseréről és az osztrák delegáció Szovjetunióba utazásáról.³¹¹

A moszkvai záróközlemény szövege még azon a napon, április 15-én a világsajtó vezető híre lett, s hetekig le se került onnan.

A rádió „Tíz perc külpolitika” című műsora figyelemmel kísérte az eseményeket. Az 1955. április 22-én elhangzott adásában Vámos István már arról is beszámolhatott, hogyan fogadták a moszkvai megállapodás hírért Ausztriában: „...az osztrák középületekre, számos lakóházra kitértek a nemzeti lobogót. Jeleként annak az örömnak, hogy a szovjet–osztrák megbeszélések, a szovjet diplomácia sorozatos erőfeszítései eredményeképpen olyan közelségbe került Ausztria függetlenségének helyreállítása, mint még soha az elmúlt 10 évben. »Valóságos örömujjongás vonult át Ausztrián. Amit az osztrákok még éppen csak távoli reménynek tartottak, most rövid idő alatt, még ennek az évnek a folyamán teljesedhetik« – írta a *Neues Österreich* című koalíciós kormánypárti lap.”

Ugyanakkor nemcsak jelezte az út elejét – amint az Földes kommentárjában történt –, hanem meg is jelölte a fő problémát: „Mert tudjuk, bármilyen kedvező lehetőségeket is teremtettek a Szovjetunió állhatatos erőfeszítései az osztrák államszerződés megkötésére, Ausztria ügyének megnyugtató rendezésére – az osztrák probléma megoldásához ez nem elegendő. Semmiféle rendezést nem lehet elérni az Ausztriát megszálló nyugati hatalmak nélkül...”

Ez azonban nem lesz egyszerű: „Washington gondokban” – idézi kommentárjában az „egyik nyugati lapot”. Ennek oka, hogy Ausztria semlegességével, illetve a megszálló csapatok kivonulásával sok minden megváltozik: „Nyugatausztrián keresztül futnak keresztül a Bajorországban állomásozó atlanti haderők fő utánpótlási vonalai, s Nyugatausztria az összekötő híd az atlanti tömbön belül Olaszország és Nyugatnémetország között [...] összeomlana a hosszú éveken át épített

³¹¹ Az eseményeket röviden ismerteti Muszatov, Valerij: Az osztrák államszerződés és a Szovjetunió. *História*, 2005/5. szám. <http://www.historia.hu/archivum/2005/0505muszatov.htm> (2015. április 12.) Lásd erről Kerekes Lajos: *Ausztria hatvan éve 1918–1978*. Gondolat. Budapest, 1984. 313–333. o.

alpesi erőd, az Alpenfestung is.” A gondolatmenet folytatása itt megszakad, nem folytatódik a német egység, s természetesen nem a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának felvetésével.

A műsorban a tárgyalások további menetéről is hírt adtak. Arról, hogy a moszkvai találkozó után néhány nappal ismét a „Szovjetunió volt az, mely újabb jelentős lépést tett annak érdekében, hogy Ausztria ügye mihamarabb lekerüljön a még elintézetlen nemzetközi problémák listájáról”. Molotov szovjet külügyminiszter „e hét elején jegyzéket nyújtott át a három nyugati hatalom moszkvai nagyköveteinek”. A jegyzékben a szovjet kormány indítványozta, hogy minél hamarabb hívjanak össze értekezletet, amelyen a négy nagyhatalom külügyminiszterei és Ausztria képviselője vegyen részt. A megbeszélések helyszínéként a szovjet vezetők Bécset javasolták.

Elhangzott az is, hogy az „osztrák kormány a maga részéről csatlakozik ahhoz a törekvéshez, hogy mielőbb négyhatalmi tárgyalásokra kerüljön sor”, és a helyszín kérdésében is azonos a véleményük a szovjet politikusokéval. Raab osztrák kancellár a tárgyalások folytatása kapcsán kiadott nyilatkozatában a konferencia összehívására május 11-ét javasolta, s természetesen elfogadta helyszínéül Bécset.

A magyar kormány változatlan érdeklődéssel kíséri a történéseket. „...a magyarok számára különösen nem közömbös magának Ausztriának a sorsa.” Nemzeti érdek, hogy szomszéd ország „független, katonai tömbökben részt nem vevő, a német militarizmustól nem fenyegetett Ausztria legyen”. Ennek megvalósulását a magyar politikai vezetés is a szovjet–osztrák megállapodásban látja. Ezt hangoztatta országgyűlési beszédében Hegedüs András miniszterelnök, valamint annak a reményének adott hangot, hogy a megállapodás Ausztria ügyében előmozdítja a „jószomszédi viszony elmélyítését, amely mindkét népnek – mind a magyarnak, mind az osztráknak – egyaránt érdeke”.³¹²

„A szovjet–osztrák megegyezés észrevehetően mozgásba hozta a nemzetközi politikát.” Az események menetét, a Szovjetunió április 19-i jegyzéke meggyorsította – kezdte külpolitikai helyzetelemzését Pethő Tibor a rádió „Tíz perc külpolitika” 1955. április 27-én elhangzott adásában. A kialakult helyzetet értékelve elmondta, hogy Moszkvába az első jegyzék április 22-én érkezett meg a kedvező válasszal, amelyben a „nyugati hatalmak helyeslik a külügyminiszeri értekezlet összehívást”.

³¹² Tíz perc külpolitika. Ausztria ügye és a négyhatalmi értekezlet. 1955. április 22. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. április 22. 22:15–22:25.

A nyugati kormányok jegyzékükben „bizonyos előkészítő munkálatok elvégzésére először a bécsi nagykövetek értekezletének összehívását kívánják”. Az általuk javasolt időpont a találkozóra május 2-a. Hangsúlyozták, hogy „amint a szükséges előkészítés befejeződött, ki kell tűzni a gyakorlatilag lehetséges legközelebbi időpontot a külügyminiszterek találkozója és a szerződés aláírására”.

A szovjet vezetés április 26-án küldte el válaszáat a „nyugati külügyminisztériumoknak”. A dokumentumban „megelégedéssel” vette tudomásul, hogy a „három nyugati hatalom hajlandó részt venni a négyhatalmi külügyminiszteri értekezleten”. Moszkva a jegyzékben kifejtette, hogy a „nagykövetek tanácskozását nem tartja a jelen körülmények között a legrövidebb útnak és a szovjet kormány véleménye szerint már most teljes lehetőség van a külügyminiszteri értekezletre. Ennek ellenére a szovjet kormány elfogadta a nagyköveti értekezlet tervét azzal, hogy annak feladata a külügyminiszteri értekezlet mielőbbi összehívásának biztosítása.”

A hallgatókkal megosztott információk alapján a rádió külpolitikai szakértője úgy vélte, hogy a nagykövetek az osztrák kormány tagjainak „bevonásával május 2-án megkezdhetik a szovjet–osztrák megállapodás alapján az államszerződés tényleges kidolgozását”. Az elemző a „szovjet diplomácia hatalmas” eredményének értékelte, hogy „alig két héttel a moszkvai nyilatkozat után az osztrák államszerződést már négyhatalmi síkon – ha egyelőre nem is a külügyminiszteri síkon, de – tárgyalni kezdik”. A diplomáciai jegyzékváltás „ismét bebizonyította a világnak – folytatta –, hogy a nemzetközi feszültség csökkentésére, a béke és a biztonság megszilárdítására törekvő szovjet külpolitika nemcsak megteremtett az osztrák kérdés rendezésének lehetőségét, hanem a gyors és végleges eredmény irányában mozgatja a nemzetközi diplomáciát”.

Pethő arra kérdésre is kereste a választ, hogy vajon miért ragaszkodnak a nyugati politikusok a nagykövetek május 2-i értekezletének összehívásához, amit a Szovjetunió ekkor, újabb nyomásgyakorlásra gyanakodva ellenzett. A válaszában ez utóbbit megkerülte, s úgy vélte, azért, mert a „nemzetközi közvélemény már eddig is gyanakvással fogadta Washington, London és Párizs halogató manővereit, és mielőbbi pozitív cselekvést sürgetett”. Ezzel kapcsolatban említette, hogy a *Times* bécsi tudósítója „két egymást követő jelentésben hívta fel az angol közvélemény figyelmét arra, hogy a nyugati hatalmak lassúsága milyen kiábrándulást és csalódást kelt Ausztriában”. Az osztrákok azt remélték – mondta –, hogy a „nyugati hatalmak megelégedéssel fogadják a moszkvai megállapodást, ehelyett viszont egy helyben topogva, kedvet-

lenül, ide-oda forgatva a nyilatkozatot, kelletlen kijelentéseket tettek a cselekvés helyett”. A kialakult helyzetben a változását a már említett április 19-i szovjet jegyzék hozott. Mindehhez hozzájárult a három nyugati nagyhatalom belső politikai helyzete. Az, hogy Angliában hamarosan választások lesznek, Edgar Faure francia miniszterelnök „többször elkötelezte magát a mielőbbi négyhatalmi értekezlet mellett, s Amerikában is a demokratapárt már kezdte kiaknázni a kormány tehetetlenségét és késlekedését”.³¹³

A május 2-i nagyköveti értekezlet eseményeiről már Réti Ervin,³¹⁴ a rádió külpolitikai szakértője tudósított. Bevezetőben a bécsi utca hangulatát mutatta be a rádióhallgatóknak. „Akárcsak évről évre mindig, akárcsak tavaly is ünnepeltek milliók. Az idei májusnak mégis vannak új vonásai, az idei május új reményekkel biztat. [...] Idén először gondoltak arra a Bécs utcáin végigvonulók, hogy elérhető, szinte már csak karnyújtásnyi távolba került hazájuk függetlensége, s Ausztria nemso-kára visszanyerheti önálló állami létét.”

A béke és biztonság fenntartásában „bizonyosságot adott a következő huszonnégy óra”. A nap új eseménye, hogy „ezekben az órákban fontos tanácskozás kezdődött a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország nagykövetei között Bécsben. A nagykövetek feladata, hogy az osztrák államszerződést véglegesen megszövegezzék, formába öntsék, előkészítsék az aláírásra, amivel lehetővé válna a már több mint egy évtizede húzódó »osztrák probléma« lezárása.” Az elemző véleménye, hogy a nagyköveti találkozó „újabb jele az élénkülésnek. Mozgásba jött a világpolitika, meggyorsult az események menete.”³¹⁵

„A zászlódiszbe öltözött Bécsben, tízezrek örömmámora és tapsvihara, harangok zúgása közepette, tegnap délben (1955. május 15.) aláírták az osztrák államszerződést. Ausztria visszakapta függetlenségét és újra belépett az önálló európai államok sorába” – tudósított. Az ünnepélyes aláírást követő napon elhangzott kommentárban már kiemelte: az ál-

³¹³ Tíz perc külpolitika. Négyhatalmi tárgyalások Ausztria ügyében. 1955. április 27. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. április 27. 22:15–22:25.

³¹⁴ Réti Ervin (1928–2015) újságíró. Egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte. 1946 és 1956 között tagja volt több ifjúsági szervezetnek. 1950-től 1956-ig a Szabad Ifjúság külpolitikai rovatvezetőjeként dolgozott. 1956 és 1992 között az *Esti Hírlap* külpolitikai rovatvezetője volt. Emellett gyakran szerepelt a Magyar Televízióban külpolitikai szakújságíróként.

<http://www.hirado.hu/2015/01/09/elhunyt-reti-ervin-ujsgiro/> (2015. április 12.)

³¹⁵ Tíz perc külpolitika. Májusi reménység – Bécsben és másutt. 1955. május 2. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. május 2. 22:15–22:25.

lamszerződés legfontosabb pontja, hogy az ország „katonai tömböktől független, semleges politikát folytat a jövőben. Ez azt jelenti, hogy Európa központjában a semleges Svájc mellett, ott lesz a semleges Ausztria is.” Mint írta, a magyarok különös örömmel köszöntötték az „osztrák ügy ilyen rendezését”. Az ország számára „nem lehet mindegy”, hogy nyugati határnál az „atlanti szövetség előretett »alpesi erődtímenyei« húzódnak-e, vagy egy becsületesen semlegességet folytató, független ország terül el”. A magyar politikai vezetés biztos abban, hogy az államszerződés aláírása „jótékony hatással lesz” a két ország kapcsolatára és „tovább mélyíti” a jószomszédi viszonyt.

Réti Ervin a történeti múltat felidézve elmondta, hogy „egy évtized óta vajúdott, húzódnak már az osztrák probléma. A nagyhatalmak képviselői több mint kétszázhatvanszor jöttek össze tárgyalásra – kevés eredménnyel.” A politikusok közül sokan megoldhatatlannak gondolták Ausztria helyzetét. „S most kiderült, hogy mindezek a jók, rosszul jósoltak. Az osztrák kérdést meg lehetett oldani és meg is oldották.” Az elért eredményt az elemző nagy részben a Szovjetunió „állhatatos erőfeszítéseinek és következetes békepolitikájának” tulajdonította. „A szovjet kormány e tíz esztendő alatt egyik javaslatot a másik után tette – mondta –, hogy az osztrák kérdést kimozdítsa holtpontról.” Majd újra kiemelte, hogy „maga az államszerződés mostani aláírása is egyenes következménye a legutóbbi s talán a legjelentősebb szovjet kezdeményezésnek: a sikeres kétoldalú moszkvai tárgyalásoknak”. Emlékeztetett arra is, hogy „ezek a megállapodások lehetetlenné tették, hogy Nyugat-Ausztria – mint azt egyes nyugati tervek előirányozták – felvonulási terület, az atlanti szövetség stratégiai körzete legyen”. A semlegesség „megfelelt az osztrák nép legbensőbb óhajának is”.

Réti Ervin így folytatta: a békeszerető emberek mindenütt a világon „megerősödött reménységgel fogadták az osztrák rendezés hírért”. Az államszerződés létrejötte már önmagában is nagy jelentőséggel bír, de „új lépések előfutára” is lehet. „Minden jó, ha a vége jó – így nyilatkozott Raab osztrák kancellár a szerződésről.” Ez valóban így van, mert Ausztria esetében „pontot tettek végre a mondat végére”. Az általános nemzetközi helyzettel kapcsolatban elmondta a „bécsi megegyezés sok mindennek a kezdete lehet. Ez volt ugyanis az első lényegbevágó európai kérdés, amelyet az elmúlt évek során a négy nagyhatalom közös megegyezéssel megoldott.”

Réti ezt követően Molotov külügyminiszter Bécsben mondott beszédéből idézett (Molotov neve a kéziratban kihúзва): „Az osztrák szerződés megkötése hozzá fog járulni a nemzetközi viszonyok enyhüléséhez

és ez a különös jelentősége... Az aláírás előkészítésének sikeres befejezése újabb bizonyítéka annak, hogy az érett nemzetközi problémák rendezésének megvannak a lehetőségei.”

S hogy melyik lehet a megoldandó másik fontos kérdés, arra előbb kérdéseket feltéve tért rá. „Ezért Ausztriáról szólva, egyre többen gondolnak Németországra. Mi az akadály, hogy létrejöjjön az egységes, demokratikus Németország? [...] Ki gátolja, hogy a felfegyverzett, s az európai békét veszélyeztető Nyugat-Németország helyett független, katonai tömböktől távolmaradó semleges álláspontra helyezkedő egységes Németország alakuljon?” Réti ezt követően a Párizsban februárban a nyugati hatalmak által aláírt, majd május elején német részről ratifikált szerződéseket ismertette, amelyek eredményeképpen Nyugat-Németország tagja lett a NATO-nak. Ezzel kapcsolatban utalt Réti a Varsói Szerződés megalakulására: „A történelmi jelentőségű varsói értekezlet megállapította, hogy a párizsi egyezmények életbelépésével új körülmények jöttek létre a nemzetközi helyzetben, s a Szovjetunió és a népi demokráciák megfelelő lépéseket tettek...” Majd, befejezésül, kitekintve a Genf-be összehívott négyhatalmi csúcskonferenciára (1955. július 18–23.) keményebb hangot ütött meg: „Ahogyan állásfoglalásával [a Szovjetunió] hozzájárult az osztrák kérdés megoldásához, ahogyan mozgalmának nagy szerepe volt és van a tárgyalások kiharcolásában, úgy tevékenysége, éber figyelme a jövőben is nagyfontosságú feltétele, az újabb eredmények kivívásának, az *imperialista háborús manőverek megghiúsításának*” (A kurzívával kiemelt rész kézzel a végére írva – S. I.).³¹⁶

Az osztrák államszerződés, a Varsói Szerződés és Nyugat-Németország NATO tagsága egyben a hidegháború legélesebb szakaszának lezárulását jelentette. Ugyanakkor a vasfüggönyön már csak egyetlen kiskapu maradt nyitva – Berlin.

³¹⁶ Tíz perc külpolitika. Remények és veszélyek Bécs után. 1955. május 16. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. május 16. 22:15–22:25.

IV. FEJEZET

A forradalom éve a rádióban – 1956

MÉG MINDIG A VISSZARENDEZŐDÉS...

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1955 novemberében³¹⁷ több olyan határozatot hozott, amelyekből egyértelműen kitűnt, hogy a cél a politikai és a gazdaságban megkezdett visszarendeződés folytatása. A pártvezetés megkövetelte a vállalatok pártszervezeteitől, hogy dolgozzák fel a határozatokat, és állapítsák meg a velük kapcsolatos helyi feladatokat. Ez alól természetesen nem jelentett kivételt a rádió sem. Kalmár György³¹⁸, a rádió párttitkára 1956. január 7-én készített feljegyzést, amelyben a Rádió Párt Végrehajtó Bizottsága nevében javasolta, hogy a rádió valamennyi politikai munkatársa vegyen részt egy konferenciasorozaton, amelyen mindezeknek eleget tesznek.

A konferenciasorozat három témakört ölelt fel. Az *első*n a „nemzetközi helyzettel kapcsolatos elvi kérdések (különösen az a kérdés, hogy a Szovjetunió jelenlegi külpolitikája mennyiben felel meg »tradicionális« békepolitikájának; a békés együttélés kérdései valamint a semlegesség kérdése).” A *második* témában gazdasági kérdések kerültek napirendre. „Az iparral kapcsolatban különösen az arányok kérdése, könnyűipar-ne-

³¹⁷ 1955. november 3-án az MDP Politikai Bizottsága határozatot hozott az őrizeteselek, elítéltek létszámának alakulásáról és a büntetőpolitika egyes kérdéseiről. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 368–373. o. November 18-án pedig a PB előterjesztést és határozatot hozott az Írószövetség november 10–11-i és 14-i taggyűléséről és szükséges intézkedésekről. Uo. 374–380. o.

³¹⁸ Kalmár György (1926–2000) közgazdász újságíró. 1948 és 1956 között a Magyar Rádió munkatársa. Közben a Rádió Pártbizottságának titkára 1954–1956-ban. A *Népszabadság* főszerkesztőjeként dolgozott 1957–1976 között, majd a lap ghánai, később indiai tudósítója 1962-ig. Az *Új Tükör* főszerkesztő-helyettese 1966–1969-ben. Az MTV főmunkatársa 1976–1992 között. Szabadfoglalkozású újságíró, a *Panoráma*, *A Hét* c. politikai tévéműsorok és a *Népszabadság* külső munkatársa, 1992-től az MTV *Világkép* és *Helló világ* c. műsorok szerkesztője. Az MTA Afroázsiai Kutatócsoportja és az MTA Világgazdasági Kutatóintézet India Kutatócsoportja tudományos munkatársa 1974-től. <http://nevpont.hu/view/10804> (2015. december 13.)

hézipar; a mezőgazdasággal kapcsolatban különösen a mezőgazdaság szocialista átalakítása, mint a gabonakérdés, húskérdés stb. végleges megoldásának egyedüli útja; a külkereskedelem kérdései, különösen az a kérdés, hogy miért nő a szocializmus építése során a külkereskedelem jelentősége a népgazdaságban, valamint külkereskedelmünk szerkezetének változása az utóbbi évek során.” A *harmadik* témakör volt az „ideológiai kérdések, mindenekelőtt a K.V. határozata az irodalmi életben tapasztalható jobboldali jelenségekről. (Különösen az a kérdés, hogy mi az oka ezeknek a jelenségeknek, konkrét irodalmi művekben hogyan tükröződnek ezek s különös súllyal az a kérdés, hogy mindez politikailag mennyiben káros.)”

Az egyes témakörökből rendezett konferenciákra a „konferenciavezetők” előzetesen téziseket készítettek, amelyeket meg is vitattak. Előbb azonban a konferenciák vezetőivel, akik valamennyien a Rádió Kollégiumának és Párt Végrehajtó Bizottságának tagjai voltak, Komócsin Zoltán konzultált.

Kalmár György feljegyzésében beszámolt arról, hogy „három hét alatt mintegy 35 konferenciát” tartottak, amelyeken – mint írta – elsősorban a „tanulmányokat” elemezték. Megállapította, hogy „sikerült a Rádió dolgozóinak zömével megértetni és feldolgoztatni a novemberi határozatokat. Azzal a módszerrel, hogy a konferenciákon nem tértünk ki a kényes kérdések elől, sőt, mi magunk hoztuk elő azokat, amelyeket a politikai munkatársak többségét a határozattal kapcsolatban foglalkoztattak – el tudtuk érni, hogy a konferenciákon, az esetek többségében nyílt beszéd folyt, és ennek következtében jelentősen javult a politikai légkör, megerősödött a Pártba vetett bizalom. A novemberi határozat után ugyanis azt tapasztaltuk, (összegezve a felmerült kérdéseket), hogy az a tény, hogy a K.V. nyíltan a párttagság elé tárta gazdaságpolitikai kérdéseinket, kispolgári rétegekben ijedelmet, azt az érzést váltotta ki, hogy – különösen külkereskedelmi problémáinkkal kapcsolatban – olyan súlyos helyzetbe kerültünk, amelyből az életszínvonal csökkentése árán lehet kijutni. A konferenciák során az ilyenfajta véleményeket nagymértékben sikerült felszámolni, s a határozat szellemének megfelelően bizakodó, optimista légkört elérni több területen.”

Kalmár György feljegyzésének további részében az Irodalmi, a Stúdió, az Ifjúsági, a Zenei és Műszaki, Gazdasági osztályok konferenciáin felvetődött tematikákról számolt be. Az Irodalmi Osztályon a „belpolitikai kérdések” álltak a figyelem középpontjában. „A nehéz- és könnyűipar kérdései, az a kérdés, hogy ha túltermelésünk van könnyűipari cikkekből, miért nem szállítjuk le az árakat, a külkereskedelem kérdései

állottak a figyelem középpontjában.” Az irodalmi konferencián részt vett rádiós munkatársakat – a feljegyzés szerint – az a kérdés is foglalkoztatta, hogy „mi az összefüggés a Párt általános megerősödése és ideológiai elmaradásunk között, illetőleg, hogy ez utóbbinak mi az oka. Alaposan megvizsgálták az elvtársak az ideológiai ellentámadás feladatait a Rádióban.” A munkatársakról a következőket írta: „Nagy pozitívuma volt a vitának, hogy olyanok mondták el véleményüket, aki máskor igen ritkán foglaltak állást. Ez jellemző a Rádió más területeire is, pl. színészeknél. Ugyanakkor tapasztalható volt az a tünet, hogy olyan elvtársak, akikben teljesen megbíztunk, akik teljesen a mi neveltjeink, igen passzívak voltak, szinte fölöslegesnek találták, hogy ők is kiálljanak. Nagyon jellemző volt az Irodalmi osztályra az, hogy a végrehajtott szervezeti intézkedések, elbocsátások nem passzivitást, visszahúzódot, hanem aktivitást eredményeztek.”

A Stúdió Osztályon a belpolitikai kérdések mellett az irodalommal kapcsolatosak váltották ki a legnagyobb vitát. Ez más konferenciákon is felvetődött – írta. Ugyancsak az irodalmi kérdések kapcsán beszéltek arról az osztályon, hogy az „irodalmi fronton ilyen helyzet alakult ki, a párt irányítás hibája, vagyis az, hogy a párt hibás irodalompolitikája eredményezte ezt a helyzetet. Különösnek szükségesnek tartjuk felhívni a figyelmet erre, mert a Rádió több osztályán Zenei, Idegennyelvű és más osztályokon is azt tapasztaltuk, hogy a párthatározattal az elvtársak szinte kivétel nélkül egyetértenek, mert annak megállapításai olyan súlyosak, hogy azokkal nem egyetérteni nem lehet. Ugyanakkor azt hangoztatják, hogy a Párt irodalompolitikája volt hibás, hogy a határozat nem eléggé önkritikus stb. Azt tapasztaltuk, hogy a határozattal való formális egyetértéssel egy időben ezen a ponton támadják a Párt álláspontját.”

Az Ifjúsági Osztályon az „volt a tapasztalatunk, inkább tisztán látnak ezekben a kérdésekben”, a munkatársak „zöme rendkívül világosan foglalt állást” a kérdések nagy részében.

A Zenei Osztály munkatársai is nagy számban vettek rész saját konferenciájukon, ahol elhangzott: „...a Szovjetunió külpolitikájának »változása« Sztálin elvtárs halálával függ össze. Erről nagy vita lett, az elvtársak zöme ezt élesen visszautasította. Vita alakult ki az életszínvonal kérdéséről, az irodalommal kapcsolatban különösen az elmélet, a marxista–leninista ideológia szerepéről az írói munkában.”

A Műszaki és Gazdasági osztályok konferenciáján elsősorban az életszínvonal kérdése váltott ki nagy vitát. A munkatársak közül sokan felvetették, hogy „szűkíteni kellene azt az ollót, amely [a] legmagasabb és legalacsonyabb fizetésű dolgozók között van”.

Összefoglalójában Kalmár György kiemelte: a Rádió Végrehajtó Bizottsága „úgy értékelte a konferenciák tanulságait, hogy a Rádióban most már nem jelentkeznek nyíltan jobboldali nézetek, a rádió zöme a novemberi határozattal egyetért, a műsorosztályok készülnek arra, hogy műsoraikkal segítsék végrehajtását – azok pedig, akik a határozattal csak formálisan értenek egyet, különböző mellékutakon, mint pl. első-sorban a párt vezetése hibáinak hangoztatásával, egyes hibák eltúlzásával igyekeznek gyengíteni a Pártba vetett bizalmat.”³¹⁹

A párthatározatokról rendezett konferenciákat követően a rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya 1956. január 24-i feljegyzésében foglalta össze a tanulságokat, valamint meghatározták a műsorszerkesztés irányelveit, lebontva az egyes rovatokra. Ezek mellett újrafogalmazták a főosztály feladatait is: „Lényegében, feladatait és felépítését tekintve úgy működik, mint bármely napilap szerkesztősége, természetesen a hangos közlésből folyó sajátosságokkal. Rovatai: ipari, mezőgazdasági, belpolitikai, külpolitikai, kulturális, propaganda, ismeretterjesztő, sport, hír-rovat, valamint hozzátartozik a levelezés és az archívum – ezek azonban az egész Rádió szervei.”

Újrafogalmazták a műsorszerkesztés általános irányelveit: „1. Az osztály műsorai a Párt általános politikai irányvonalának és egyes konkrét határozatoknak, információiknak ismeretében és azoknak megfelelően készülnek. Az osztály arra törekszik, hogy minél meggyőzőbb, sokoldalúbb agitációs formában tolmácsolja a Párt politikáját. Igyekszik, hogy agitációnk sallangmentes legyen, hogy értelemhez és érzelemhez egyaránt szóljon, hogy tényekkel agitáljon, bizonyítsa igazunkat. 2. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy az osztály gyorsan, frissen a Rádió mozgékonyágát jól érvényesítve reagáljon külpolitikai és hazai eseményekre, ezeknek változásaira. Arra törekszik, hogy a szerkesztés minél inkább napi legyen, azonnal tájékoztassa a lakosságot az eseményekről, s ennek megfelelően jobban mozgósítson is.” 3. A műsorokban „el szeretnénk érni – írták – és erre az utóbbi hónapokban lépéseket tettünk, hogy műsoraink jobban állást foglaljanak és ezzel együtt polémikusabbak, pártosabbak, harcosabbak legyenek”. 4. A rádió agitációja „igyekszik őszintén felvenni és pártosan megválaszolni az emberek, a széles tömegeket érintő kérdéseket, a dolgozók mindennapi életének gondjait, bajait”. Mindezekre fontos gyors reagálás, „kifogni a szelet

³¹⁹ Feljegyzés a novemberi határozat feldolgozásáról a Rádióban. 1956. január 7. MTVA KI. TD-303/6.

az ellenséges elemek vitorlájából, nyíltsággal és jó érvekkel harcolni a különböző rémhírek, álhírek ellen”. 5. A főosztály műsoraival igyekszik a „lakosság különböző rétegeinek érdeklődési körét és kívánságait kielégíteni. Külön műsort adunk a lányoknak és asszonyoknak hetenként háromszor, vannak a műszaki értelmiségről szóló összeállítások, stb”. Megjegyezték, hogy az adásokban a sportok iránt érdeklődők igényeit is igyekeznek kielégíteni.

A feljegyzésben kitértek az egyes rovatok műsoraira is. Az *első helyen* az Ipari rovatot említették: a rádió agitációja az „aktuális iparpolitikai kérdésekről szól”, hasonlóan a sajtó ipari rovataihoz. Azzal a különbséggel, hogy „többet igyekszik bemutatni az emberekből, riportszerűbb, szakmai kérdésekbe kevésbé mélyen megy bele, bár a szakszerűség szempontjára is nagy figyelmet” fordít. A *második* a mezőgazdasági agitáció, amely két műsorban folytatódott. Egyrészt mindennap hajnalban a „Falurádióban”, amely „szakmai, agrotechnikai tanácsokkal” látta el a vidék parasztságát. A másik műsor a mindennap 13 órakor elhangzott 15 perces „Falusi Híradó”, amely „politikai oldalról” segítette a „Párt falusi politikáját. (Időszerű termelési, begyűjtési, stb. feladatok megmagyarázása, pár perces rövid riportokban, hírekben, beszélgetésekben és nyilatkozatokban.)” A műsorban a „falu életét, a munkás–paraszt-szövetséget igyekszik tükrözni, bár még nem elég átfogóan és hatásosan”. A vasárnap délutánonként elhangzott műsorban a „Kincstári kalendáriumba”, a műsor készítői „irodalmi színvonalon” igyekeztek bemutatni a „napi falusi agitációt, nevelően, mozgósítóan bemutatni a falu sokrétű, bonyolult életét”. A *harmadik pont* a kulturális területen körvonalazódó feladatokról szólt. Hangsúlyozták, hogy a műsorokat a rádió Irodalmi és Zenei osztályai végzik. Az Agitációs és Propaganda Főosztály feladata az, hogy ismertesse az irodalmi és művészeti élet eseményeit, azokról beszámolót készítsen, „bírája a kirívó hibáikat, foglalkozzék a tömegkulturális mozgalmak kérdéseivel, stb.”. A rovat főműsor a „Kulturális Krónika”, további adásai, a „Múzeum-kalauz” és a „Könyvespolc”. A *negyedik pont* az Agitációs és Propaganda Főosztály sokrétű feladatát foglalta össze. A műsorokban a „marxizmus–leninizmus propagandája, aktuális propaganda kérdések propagandisztikus feldolgozása, a pártoktatás segítése, fontos helyet” kapott. Az *ötödik pont* a belpolitikai rovat feladataival foglalkozott. A műsorokban bemutatták az „állami élet, a tömegszervezetek és tömegmozgalmak” eseményeit, problémáit, valamint az „emberek mindennapi életének” különböző kérdéseit. Idetartozott a belkereskedelem, az egészségügy, a közlekedés az igazságügy egyes kérdései is. A *hatodik pontban* a hírszolgálat feladatait határozták

meg. Ez az „egyik legfőbb agitációs” műsor, amely naponta 10-szer szó-
lalt meg. Tíz percben közölt kül- és belpolitikai híreket. A szerkesztőség
munkatársai arra törekedtek, hogy gyorsan, frissen tájékoztassanak, ki-
használják a hírekben „levő agitációs erőt anélkül, hogy az egyes híreket
kommentárokká, vagy vezércikké” változtatnák. A belföldi híradások-
kal kapcsolatban megjegyezték, hogy azok „bár sokat fejlődtek, sokszor
még elmaradnak a nemzetközi hírek érdekessége mögött”. E műsorok
összeállítása azonban „még szélesebb körű tájékozottságot és gondo-
sabb újságírói munkát kíván”.³²⁰

Benke Valéria a Magyar Rádió Hivatal *ügykezelésének* egységesíté-
séről és a Központi Irrattár létrehozásáról adott ki elnöki utasítást 1956.
február 1-jén. Ezzel 1956. március 1-jétől a rádió iratkezelésére vonat-
kozó 1/1953. számú körözhvény utasításai hatályukat veszítették. Ben-
ke Valéria azzal indokolta ezek szükségességét, hogy „több osztályon”
nem tartották be az 1953-as körözhvényben leírt utasításokat, valamint
azzal, hogy az iratok kezelésére vonatkozó szabályok több pontja el-
avult, nem felel meg a „jelenlegi követelményeknek”.

A dokumentumban Benke Valéria a következőket, többségében szí-
gorításokat rendelte el: 1. a Központi Postázó „köteles a hozzá beérke-
zett ajánlott, expressz és hivatalos leveleket, küldeményeket kézbesítő
jegyzék kíséretében [az] illetékesekhez továbbítani”. 2. Minden osztály-
vezetőnek ki kellett jelölni egy felelőst – lehetőleg az osztály adminiszt-
rátort –, aki a leveleket átveszi.

3. „Az irrattározási rendszert, a beérkezett és kimenő levelek iktatási
rendszerét az anyagok csoportosításának és lerakásának módját minden
osztály a szükségletének megfelelően osztályügyrendben fektesse le.
Határozza meg az ügyrend azt is, hogy a Rádión belül az egyes osztá-
lyok között továbbított levelek, feljegyzések stb. közül melyek azok,
amelyeket az osztály szükségesnek tart iktatókönyvbe bevezetni.”

Az iktatókönyvnek a következő adatokat kell tartalmaznia: az osztály
által adott sorsszám, melyet az érkezett levelekre vagy feljegyzésekre
stb. rá kellett vezetni. Az érkezés dátuma. Az irat rövid tárgyának fel-
tüntetése. Az ügyintéző neve és a levél elintézésének dátuma került be
az iktatókönyvbe. Az elkészített osztályügyrendeket jóváhagyásra 1956.
február 15-ig az elnöki csoport vezetőjének kellett bemutatni.

³²⁰ Feljegyzés az Agitációs és Propaganda Főosztály műsorairól és műsorpo-
litikájáról. 1956. január 24. Agitációs és Propaganda Főosztály kimenő levelek.
MTVA KI. 4. dosszié.

4. „Az osztályokon ügyrend szerint lerakva meg kell őrizni minden beérkezett levelet, valamint a kimenő leveket, feljegyzések másolatait és mindazon anyagokat, amelyek az osztály munkáját dokumentálják (pl. osztályértekezletek jegyzőkönyvei, évi és havi tervek, kollégiumi beszámolók, jelentések az osztály munkájáról osztályvezetői, utasítások, megállapodások, stb.).”

5. Az osztályokon csak a „folyó évi irattári anyagot kell őrizni”. Minden év lezárása után a következő év március 30-ig át kellett adni az osztályok dokumentumait a Központi Irattárnak.

6. Az egyes osztályoknak kötelességük volt az „anyagaikat az ügyrendben lefektetett szabályok szerint” a Központi Irattárnak átadni, és „irattartónként 1-től kezdődő sorszámmal ellátni”. A Központi Irattárnak az iratok átvételekor elismervényt kellett adni a sorszámozott irattartókról, és gondoskodni kellett azok őrzéséről, úgy, hogy azok bármikor visszakereshetők legyenek. Az elnöki utasítás szerint a Központi Irattárban a dokumentumokba való betekintésre szombat kivételével minden más napon 10 és 15 óra között volt lehetőség. Az irattárból elvitt dokumentumokat az irattáros csak „átvételi elismervény ellenében” bocsáthatta az osztályok rendelkezésére, és gondoskodnia kellett arról is, hogy az irat „záros határidőn belül” visszakerüljön a helyére.

7. Az egy évben keletkezett műsorborítékokat továbbra is az Archivum kezelte és őrizte.³²¹ Az Archivum vezetőjének gondoskodnia a kellett arról, hogy év végén az összes műsoranyag „hiánytalanul, havi rendszerezésben, összecsomagolva a központi irattárba kerüljön. Az előző évek műsorborítékainak kezelését és megőrzését 1956. III. 31-től” is a Központi Irattár látta el. Az „idegennyelvű Agitációs és Propaganda Főosztály” műsorborítékai továbbra is főosztályon maradtak.

A műsorborítékok átvételekor az irattárosnak kötelessége volt meggyőződni azok hiánytalanságáról, és átvételi elismervény ellenében vehette át az Archivumtól. A Központi Irattárban őrzött műsorborítékokba való betekintésre ugyanaz a szabály vonatkozott, mint az iratok esetében.

8. A Pénzügyi, Munkaügyi, Beruházási és Üzemgazdasági osztályok és az Ügyészség dokumentumait továbbra is az eddigi szabályok szerint a saját osztályokon iktatták és őrizték a „használatba lévő” irattárukba.

³²¹ A Magyar Rádió Hivatal Archivumának létrehozásáról az 1950. szeptember 25-én készített hat hónapos munkaterv elfogadása után született döntés Szirmai István akkori vezérigazgató jóváhagyásával. Lásd erről Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952*, i. m. 159–162. o.

9. A Központi Irattár feladatainak ellátásával Fekete Pált³²² bízták meg.³²³ Az elnöki utasítás egyben a Szirmai István által 1950 őszén létrehozott Archívumot a Központi Irattár alá rendelte.

„AZ SZKP XX. KONGRESSZUSA A RÁDIÓMŰSOROKBAN”

Az alfejezet cím a *Rádió Újság* 1956. február 12–18-a között megjelent számából való. 1956. február 14-e és 25-e között ülésezett az SZKP XX. kongresszusa.³²⁴ A hallgatónak az újságban jelezték a várható műsorváltozást. „Azon a héten, amelynek rádióműsorát ebben a számunkban közöljük, a világ közvéleménye megint Moszkva felé fordul: itt ülésezik a Szovjetunió dicső Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa. Bízvást mondhatjuk, hogy ezek a tanácskozások elhatározó jelentőségűek az emberiség jövődjére szempontjából – a mi egész életünk szempontjából is. Ezen a tanácskozáson jelölik ki, hogy a következő esztendőben merre tart, hogyan fejlődik, meddig ér el a kommunista társadalom felépítésében nagy barátunk és példaképünk, a Szovjetunió. Érthető tehát, hogy ennek a felmérhetetlen jelentőségű tanácskozásnak anyagát, eseményeit a Magyar Rádió is minél gyorsabban és teljesebben közölni akarja hallgatóival. A február 14-én, kedden kezdődő Kongresszuson elhangzó beszámolók és legfontosabb felszólalások ismertetésének pontos időpontját most – amikor e sorok íródnak –, még nem tudjuk megírni. Éppen ezért keddtől kezdve az esti műsorokban változások várhatók.” Majd arra kérték a hallgatókat, hogy „kísérjék fokozott figyelemmel a reggeli és esti műsorismertetéseket és a napi sajtót, rádióműsorait, ill. közlemé-

³²² Fekete Pál (1910–?) 1949. augusztus 12-től dolgozott a Magyar Rádióban. A házgondnokságon, az Üzemgazdasági Osztályon hivatalsegéd. 1973. november 1-ig a rádió munkatársa. MTVA KI. Személyi törzslapok 72. doboz.

³²³ Elnöki utasítás a Magyar Rádió ügykezelésének egységesítéséről és a Központi Irattár létesítéséről. 1956. február 1. MTVA KI. Elnöki utasítások 1954–1975. Elnökség 17. dosszié.

³²⁴ Az SZKP XX. kongresszusa 1956. február 14–25. között ülésezett, amelyen Rákosi Mátyás, Kovács István és Szalai Béla vett rész. A magyar delegáció kongresszusi beszámolóját a Központi Vezetőség 1956. március 12–23-i ülésén határozatban fogadta el. *A magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 397–399. o.

Hruscsov titkos beszéde 1956. február 25-én hangzott el. Lásd erről Tarján Tamás: 1956. február 25. Hruscsov beszéde az SZKP XX. kongresszusán.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1956_februar_25_hruscsov_beszede_az_szkp_20_kongresszusan#top (2016. március 17.)

nyeit!” Azt is leírták a rövid cikkben, hogy a megszokott kedvelt műsorok sem maradnak el, de a kongresszus napjaiban a közvetítések miatt az „esti 20 órai híradás is egy órával előbbre kerül”, és a héten több műsor kezdés ideje is megváltozik.³²⁵

A rádióban elhangzott kevésszámú, a kongresszusnak szentelt adások egyikében hangzott el Barabás Tibor író „Ünnepi köszöntő” című írása, amelyet a *Rádió Újság* 1956. február 19–25-i számában is közöltek. Köszöntőjében Barabás a háború utáni helyreállítás eredményeiről írt, megköszönte a segítséget a szovjet katonáknak. Majd arról szólt, hogy az ország minden részében emlékeznek a szovjet hősökre. „Hisz csatater volt ez az ország, hősök vérével öntözött itt minden utca és minden folyópart. Aki megáll fejfátok, emlékművek előtt, meghajtja a fejét és ifjúságotokra gondol... [...] Tizenegy év előtt rom és pusztulás, kishitűség és gyász volt itt mindenütt. A Ti szavatokra, a Párt szavára kelt fel a magyar nép elesettségéből, a városok romjai alól.” A magyar nép megértette a „történelmi leckét” – mondta, mert „csak az a nép érdemli meg a szabadságot, amely minden órában megküzd, megdolgozik érte. Csak a nép érdem szabadságot, amely mások szabadságát is tiszteli. Csak az a nép maradhat szabad, amely tudja, tanítja és hirdeti, hogy élni, dolgozni, teremteni, csak szabadon érdemes.”

Köszöntője záró gondolataiban a Szovjetunió erejét, jelentőségét méltatta. „Gyilkos, pusztító háborút akar az imperialista vadság, profitvágy, gyalázat? Békét akar a munkás emberiség. Te állsz a küzdelem élén, Te vagy a béke zászlótartója és pajzsa, felszabadító, erős Szovjethatalom. Terád tekint a földkerekség minden igaz és békés embere. Te vagy a szabadok védelmezője, az elnyomottak reménye, a jövő záloga, népek hazája, Szovjetunió! Magasra tartod a munka, a béke és a hűség zászláját, és erre a zászlóra tekintünk és esküszünk mi is, mai magyarok.”³²⁶

³²⁵ Az SzKP XX. Kongresszusa – a rádióműsorokban. *Rádió Újság*, 1956. február 12–18. 2. o.

³²⁶ Az SZKP XX. kongresszusa tiszteletére elhangzott műsorunkból: Ünnepi köszöntő. Írta: Barabás Tibor. *Rádió Újság*, 1965. február 19–15. 2. o.

KI IRÁNYÍTJA A RÁDIÓT? A RÁDIÓ KÁDERHELYZETE, IRÁNYÍTÁSA, MŰSORPOLITIKÁJA A XX. KONGRESSZUS UTÁN – A BIZONYTALANSÁG

A rádió káderhelyzetének éves vizsgálata már a XX. kongresszus után történt meg. A Rádió Kollégium 1956. április 9-én átfogó jelentést készített a rádióban végbement kádercseréről, valamint határozatot is hoztak „a további feladatokról”.

A dokumentum *első pontjában* az elmúlt évek káderhelyzetét értékelték röviden. Megállapították, hogy a rádió káderhelyzetében az „1948–50-es években alapvető változás történt. Ekkor a Rádió szinte egész apparátusa igen gyorsan kicserélődött. Ez a változás – bár igen sok hibával járt – szükséges és hasznos volt. A Rádió vezetőposztjait, a műsorszerkesztés fontos munkahelyeit egész sor olyan elvtárs foglalta el, akik azóta teljesen elsajátították a rádiós munkát, akiknek szakmai tudására, politikai szilárdságára számíthat és támaszkodhat a Párt a Rádióban. Közöttük sok munkáskáder, de nem kevés paraszt és értelmiségi fiatal volt. Belőlük és a régi Rádió munkatársaiból, akik az évek során becsületes munkájukkal elismerést és bizalmat érdemeltek ki – alakult ki a Rádió törzsgárdája.”

A káderpolitika hibáit részletezve rámutattak arra, hogy azok „csak részben következtek a Párt káderpolitikájának akkori általános hibáiból. A bekerülő fiataloktól nem egyszer nem kívánták meg a szükséges rátermettséget, tehetséget, aminek következtében nem egy munkás, paraszt vagy értelmiségi fiatal az évek során ide-oda hányódott a Rádióban, holott alkalmatlansága már korábban nyilvánvalóvá vált. Ugyanakkor különféle, a Rádió iránt felelősséget nem érző, ingatag emberek is bejutottak a Rádióba. Gyakran olyan szakembereket – különösen a műszaki és zenei osztályokon – akiknek valamilyen »foltot« találtak, vagy magatartását sokszor szektáns megítélés alapján politikailag nem megfelelőnek minősítették, bizalmatlansággal vették körül s egyes esetekben eltávolították – ahelyett, hogy megnyerésükre, nevelésükre fordítottak volna nagyobb gondot.”

A Rádió Kollégium tagjai úgy ítélték meg, hogy az „utóbbi négy-öt év során többnyire tehetséges új munkatársak jöttek a Rádióba. De ebben az időben sem oldódott fel a bizalmatlanság légköre, mindelelőtt a személyzeti munka titokzatossága, a kádermunka szektáns vonásai (»pettyesek« kisebb, nagyobb »folttal« való megbélyegzése, külföldi hozzátartozók kutatgatása, felesleges információ gyűjtögetése és felmenő rokonokról s egyebek) miatt. Ugyanakkor sem a személy-

zeti osztály, sem a legtöbb osztályvezető s különösen a rovat, csoportvezetők túlnyomó többsége nem kísérté figyelemmel, nem segítette munkatársaink szakmai fejlődését, művelődést, marxista-leninista képzését.”

Majd a Nagy Imre leváltását megelőző személyzeti politikáról írtak: „Amikor 1954 őszén a párt nehéz helyzetbe került, zászlót bontottak a jobboldaliak, akkor a rádióban a káderpolitika hibái is hozzájárultak ahhoz, hogy ezek a nézetek talajt találjanak és becsületes elvtársakat is megtévesztettek. A liberális anarchia jelenségei, a hibás nézetek ellen folytatott harc a rádióban is helyes és eredményes volt. Ebben a harcban jelentős részt vállalt a Rádió pártszervezete is. A Rádió munkatársainak többségét meg tudtuk győzni a téves nézetek helytelenségéről. De eközben számos osztályon [...] a nevelőmunka helyett megbélyegeztük és bizonytalanná tettük azokat az elvtársakat, akik tévedtek és botladoztak.” Mint írták a rádióban a „bírálat számára a légkör nem volt megfelelő”. Ennek is következménye volt, hogy „az elmúlt évben több elvtársat el kellett bocsátani a rádióból, mert végtelen viták ellenére is ragaszkodtak hibás nézeteikhez akkor, amikor a pártnak elsőrendű érdeke volt a jobboldali opportunizmus leküzdése.”

A *második pontban* a Rádió Kollégium megállapította, hogy „ma a rádió párttag és pártonkívüli dolgozóinak túlnyomó többsége tehetséges, megfelelő tapasztalattal bíró, a rádiós munkára alkalmas, megbízható elvtárs”. A dokumentumban kiemelték, hogy a változásokhoz nagyban hozzájárultak az utóbbi másfél év történései. 1955 elejétől „56 politikai munkatárs” került a rádióba, közülük 33 rendelkezett egyetemi, főiskolai végzettséggel. Az új munkatársak „túlnyomó többsége művelt, tehetséges ember”. A rádió vezetése néhány osztály irányítását is átszervezte. Ez eredményesnek bizonyult, hatott az „egész rádióra [...] ma egészében, egységesebb, politikailag szilárdabb munkatársi gárda szerkeszti a műsort, mint másfél évvel ezelőtt”. Bizonyíték erre – írták – az, hogy nőtt a rádióműsorok népszerűsége, és az osztályokon folyó szakmai viták is hozzájárultak ehhez.

A *harmadik pontban* kiemelték, hogy helyes a kollégium által korábban meghatározott műsorpolitika, mert a „munkatársak kezdeményezéseinek felkarolásával, megbecsülést tudott kivívni s megteremtette az előfeltételét annak, hogy jó légkör alakuljon ki”. Hangsúlyozták, hogy a rádióból korábban „hiányzott a kölcsönös bizalom. És ennek megteremtéséhez a pártszervezet sem tudott megfelelő segítséget adni.” Ennek a pozitív eredménynek a továbbfejlesztése érdekében a kollégium a „legfontosabbnak tartja a Személyzeti Osztály munkájának megjavítását és

a kádernyelés rendszeres maghonosítását, a továbbképzés feltételeinek biztosítását az egyes osztályokon”.

A dokumentumban megállapították, hogy az utóbbi időben elért eredmények mellett a Személyzeti Osztály *munkamódszerében hibák is tapasztalhatók* voltak. Az egyik negatívum például az, hogy az osztály munkatársainak tevékenysége szinte csak az adminisztratív ügyek intézésére korlátozódott. „...kevés gondot fordítottak a [...] rádió dolgozóinak alapos megismerésére, segítésére.” A Személyzeti Osztály munkatársai nem kezdeményezték a „káderekkel való tervszerű foglalkozást a szakmai továbbképzés biztosítását az egyes osztályokon”.

Helytelen volt – mint írták – a káderyanyagok kezelése, az „egyes munkatársokról alkotott vélemények összegyűjtésének módszere, az emberek életrajzi adataik szerinti értékelése gyakran a bizalom hiányát mutatta az egyes munkatársak iránt”. Mindennek a következménye az „osztályharc erősödésének hibás” értelmezése lett. „Az SZKP XX. kongresszusa nagy tanulsága, hogy e bizalmatlanságot meg kell szüntetni.”

A kollégium a határozat *további részében a kádermunka irányelveit fogalmazta meg*. A legfontosabb a munkatársak helyes megítélése, a „tehetségük, rátermettségük, jellemük, egész egyéniségük, politikai és szakmai képzettségük – az, hogy készek-e, s képesek-e dolgozni a Párt célkitűzéseinek megvalósításáért. Véget kell vetni mindenütt annak a gyakorlatnak, hogy a kádereket csak a káderyanyag adatai alapján ítéljék meg. A múlt adatainak csak annyiban van jelentőségük, amennyiben közelebb vezetnek az egyes elvtársak mai gondolkodásának, problémáinak megértéséhez. Tehetség, tudás, tapasztalat, a rádiós munka szeretete és ismerete, politikai tisztánlátás, jó emberi tulajdonságok – ezek a követelmények a rádió munkatársaival szemben.”

Az irányelvekben megvizsgálták a rádió dolgozóinak személyi összetételét is. Megállapították, hogy az intézmény „káderösszetétele jelenleg nem rossz”. A rádióban dolgozó „politikai munkatársak (eredeti foglalkozásuk szerint) 28% munkás, 48% értelmiségi és a 323 politikai munkatárs közül 264-en végeztek egyetemet, főiskolát. Ezt az összetételt azonban a jövőben tovább lehet és kell javítani.” A dokumentumban egyértelműen megfogalmazták, hogy a munkatársak személyi összetétele „közelről sem jelenti a százalékok öncélú hajszolását, mint ahogy a múltban igen gyakran azt jelentette. Rádiónk a nép rádiója. Munkája annál jobb lesz, minél többen ismerik munkatársaink közül közelről, saját tapasztalataikból a munkások, parasztok, egyszerű emberek életét, szokásait, igényeit.” Tehát az új munkatársak felvételénél „arra kell tö-

rekedni, hogy – a fokozott igényesség szem előtt tartásával – minél több munkás, paraszt és értelmiségi kerüljön a Rádióba”. Ennek azért volt nagy jelentősége, mert – véleményük szerint – ezzel növekedett a munkatársak „politikai szilárdsága, tovább javuljon a munkaerő, még kevesebb legyen a talpnyaló, a helyezkedő, a fecsegő”. A régi munkatársaknak, pedig segíteni kell abban, hogy „gondolkodásukban, magatartásukban egyre közelebb kerüljenek népünkhöz, egyre jobban ismerjék hallgatóinknak velük szemben támasztott igényeit”.

A határozat *további pontjában* arról szóltak, hogy a rádió munkatársai nem kaptak semmiféle értékelést munkavégzésükről. Ennek gyakran az volt a következménye, hogy a „vezetőkben egyoldalú, nem egyszer elhamarkodott ítélet alakult ki egyesekről. Az ilyen felületes megítélések több esetben súlyosan sértették azokat, akikre vonatkoztak. Még súlyosabb volt az, hogy a vélemények gyakran megcsontosodtak, a vezetők nem vették figyelembe a változást.” Az is gyakran előfordult, hogy olyanok kaptak jutalmat vagy kitüntetést, „akiknek megjutalmazásával a munkatársak közvéleménye nem értett egyet”.

A *jövőre vonatkozóan* hangsúlyozták: „a megfelelő módszerek kialakításával el kell érni, hogy a különböző kollektívák [...] alaposan tárgyalják meg egyes elvtársak munkáját”. Példaként az Agitációs és Propaganda Főosztályt emelték ki, ahol „olyan helyes gyakorlat alakult ki, hogy időnként egy-egy újságíró megírja véleményét munkájáról, saját fejlődéséről, problémáiról...” Az osztályvezetők pedig készítsenek összefoglalót a vitáról és adjanak „értékelést” a munkatárs „eddig munkájáról, helyéről, perspektívájáról”.

A kollégiumi anyagban azt is megállapították, hogy a „káderanyagok jelenleg tele vannak időt-múlt, értéktelen vagy téves, azóta már megcáfolt, túlhaladott állításokat tartalmazó feljegyzésekkel. Ezeket meg kell semmisíteni.” A káderanyagoknak tartalmazniuk kell a munkatárs „életrajzát, a munkája során elért fejlődés dokumentumait, s azt az értékelést, amelyet munkájáról a vele való megbeszélés után osztályának vezetője készít”.

Meghatározták a Személyzeti Osztály jövőre vonatkozó legfontosabb teendőit is. Ezek között első helyen szerepelt, hogy az osztály munkatársai segítsék, ellenőrizzék a „dolgozókkal való foglalkozást, a káderek nevelését [...] a rovatokban, csoportokban folyó nevelő munkát, az osztályvezetés ilyen irányú munkáját. Hívja fel a figyelmet egyes elvtársak fejlődésének negatív vagy pozitív vonásaira, kezdeményezzen vitákat egyes elvtársak munkájáról.” Továbbá ellenőrizze és segítse azokat a munkatársakat, akik különböző, iskolákban, tanfolyamokon tanulnak.

„A személyzeti előadókna arra kell törekedniük, hogy minél inkább annak az osztálynak a részévé váljanak, amellyel foglalkoznak.” Ennek érdekében – a kollégium határozata szerint – az előadókna „növelni kell [...] rádiós hozzáértését, műveltségét. Szükséges, hogy idejük túlnyomó részét az osztályokon töltsék, és azt tekintsék munkahelyüknek, ne a személyzeti irodát.”

A kollégium tagjai *felszólították az osztályvezetőket*: ismertessék meg a határozat szövegét osztályuk munkatársaival, kiegészítve azt az ott megfogalmazódó kérdésekkel. A vezetőtestület – mint írták – meg vannak győződve arról, ha a határozatot betartják az nagyban „hozzájárul a Rádióban oly szükséges kölcsönös bizalom légkörének megteremtéséhez, a bírálat szabad kibontakoztatásához, s ezzel a hallgatók növekvő igényeit kielégítő műsor készítését segíti elő”.³²⁷

A Rádió Pártbizottsága 1956. április 29-én hozott határozatot az „SZKP XX. Kongresszusa tanulságainak megvitatása során szerzett tapasztalatokról és a pártszervezet feladatairól”. A dokumentum *első fejezetében* arról számoltak be, hogyan fogadta a rádió párttagsága és a pártonkívüli munkatársak a XX. kongresszus anyagának főbb kérdéseit és az MDP Központi Vezetősége levelét a „személyi kultusztól és annak káros következményeiről”.

A dokumentumban összefoglalták a XX. kongresszus után a rádióban indult vitákat, véleményeket, majd megállapították: a Rádió Pártbizottsága „igen értékesnek, hasznosnak, előrevivőnek” tartotta ezeket a találkozókat. „A vita során felszólalók zöme kifejtette, hogy nem tartja elég gyorsnak és határozottnak azt, hogy a XX. Kongresszus tanulságait pártunk és országunk életében alkalmazzuk mi magunk, s alkalmazza a KV. Több felszólaló kifejtette azt a meggyőződését, hogy következetesebben kell harcolni a pártdemokrácia kiszélesítéséért, az őszinte, pártszerű bírálat légkörének megteremtéséért.” A *Szabad Nép*nek és a „pártagitációnak a tömegek véleményére bátrabban támaszkodva kell törekednie a párton belüli demokrácia megteremtésére, a nyílt, bátor pártszerű vitára”. A párttagok közül többen arra kérték a Központi Vezetőséget, hogy a „párttagságban jobban bízva tárja fel az elmúlt évek nehézségeit, a hibákat, különösen a törvényesség megsértését”. Sokan annak a véleményüknek adtak hangot, hogy Központi Vezetőségbe „vetett bizalom megszilárdításának útja a párttagság iránti nyíltság, a párttagok bírálá-

³²⁷ A Magyar Rádió Kollégiumának határozata a kádermunkáról. 1956. április 9. MTVA KI. TD-316/6. 12. doboz.

tának elfogadása és az arra való őszinte válasz”. A Rádió Pártbizottsága támogatásáról biztosította a tagság körében kialakult véleményt, és ígéretet tett arra, hogy továbbítani fogja azt a párt felső szerveihez.

A *második fejezetben* bemutatták, milyen hibákat követett el a rádió pártszervezete, és ez milyen negatív hatással volt a vállalat tevékenységére. Pozitívként leírták, hogy a rádió pártszervezete az „elmúlt évek bonyolult viszonyai között jelentős munkát végzett”. Ez mindenekelőtt abban mutatkozott meg, hogy a „jobboldali erőket – amelyek az ország egyik legfontosabb agitációs, propaganda és kulturális központjában gátolták a párt politikai irányvonalának megvalósítását – segített elszigetelni. Bár eközben számos hibát követtünk el, e munka eredményét tükrözi az a tény, hogy a XX. Kongresszus után kibontakozó új légkörben a Rádió pártszervezete, aktívaülései és taggyűlései lényegében egészséges, pártszerű bíráló hangot ütöttek meg.”

A párttaggyűléseken a tagság „helyesen elemezte az elmúlt évek eseményeit”. Korábban azonban a pártértekezleteken „nem alakult ki éles, bíráló vita”. További hibaként emelték ki a kollektív vezetés hiányát és a „személyi kultusz” leegyszerűsítését. Erre a hibára csak a XX. kongresszus világított rá. Vagyis ennek a vezetésnek a hiánya, a „személyi kultusz a gyakorlatban ahhoz vezet, hogy semmibe veszik a párttagok felelősségteljes véleményét, nem hallgatják meg és hallgatásra kényszerítik az embereket. Ilyen hibák a Rádió életében is voltak.”

A rádióban tartott taggyűléseken és más vezetőtestületi üléseken sokan bírálták a Rádió Végrehajtó Bizottságát és Kalmár György párttitkárt, „mert nem támaszkodik eléggé a dolgozók véleményére és nem törekszik arra, hogy munkájában ez irányadó legyen”.

A *harmadik részben* rádió pártbizottságának legfontosabb feladatait szedték pontokba: 1. „A nyilvános vitára kerülő 5 éves terv a Rádió elé megnövekedett feladatokat állít”, a műsorokban „meg kell szólaltatni az ország dolgozóit, meg kell teremteni a hallgatók fórumát, ahol elmondják észrevételeiket, javaslataikat”. Ennek a megvalósításához – írták – az szükséges, hogy rádió munkatársai „ismerjék, tanulmányozzák a tervjavaslatot”. Az ötéves terv vitáját a közeljövőben a „politikai agitációs” munka „alapjává kell [...] tenni”.

A 2. pontban az alapszervezetek legfontosabb feladatként a május 12-ére tervezett műsorkonferencia előkészítését határozták meg. Az erre való felkészülés keretében a pártcsoportok „tárgyalják meg a következő hetekben saját osztályuk, rovatuk, csoportjuk legfontosabb műsorkérdéseit, a XX. Kongresszus után”. a) Tegyenek javaslatot arra a kongresszus tanulságai alapján: „Hogyan lehetne megmerevedett, elöregedett

műsoraikat felfrissíteni?” Hogyan lehet érvényesíteni a műsorokban a „nép, az egyszerű emberek alkotószerepét”? Hogyan lehet „jobban kiszolgálni igényeiket”? b) Készítsenek javaslatot a rádió és a hallgatók közötti kapcsolat javítására, a levelezés folyamatosságára. Arra, hogy a műsorszerkesztők rendszeresen tudjanak kapcsolatot tartani a „hallgatók egy vagy több csoportjával”. c) Vizsgálják meg, hogyan lehet javítani a műsorok minőségén már azok készülése közben, hogy csökkenteni lehessen az adásból kivett anyagok számát.

3. A Rádió Pártbizottságának „konkrét lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy [...] megismerjék és ellenőrizzék az alapszervezetekben folyó munkát. [...] A Pártbizottság tagjai gyakran vegyenek részt a pártvezetőségi üléseken.” A Pártbizottság tagjai „ellenőrizzék, hogy a tagság által felvetett kérdésekkel hogyan foglalkozik a vezetőség és kötelezzék arra a vezetőséget, hogy a legközelebbi taggyűlésen erről számoljon be”. Arra is nyomatékosan oda kellett figyelniük a tagoknak, hogy azok a kérdések és problémák, amelyekre a pártvezetőség nem tudott választ adni, jussanak el a Végrehajtó Bizottsághoz.

4. Ebben a pontban a közelgő pártbizalmi-választásra hívták fel a figyelmet. Vizsgálják meg, hogyan lehet megjavítani a pártcsoportok munkáját, és egyebek mellett azt is, hogyan tudják „legközvetlenebbül a műsorkészítés megjavítását, illetőleg technikai felkészültségük fokozását” elérni.

5. Ez a pont a népnevelők hatékonyabb bevonását szorgalmazta az agitációs munkába. Mint írták, fokozottabban érvényesüljön az az elv, hogy az „agitátor feladata nem egyszerűen információk közlése, hanem közvetlen munkasegítség. Hogyan harcoljon a népnevelő a jogos panaszok kivizsgálásáért, a jogos követelések érvényrejuttatásáért álljon az elvtársak mellé, amennyiben igazuk van, és segítse őket.”

6. A DISZ és a Szakszervezetek feladatait határozták meg. Másfél hónap határidőt kaptak, annak a jelentésnek a kidolgozására, amelyben részletesen le kell írniuk, a rádióban hogyan valósítják meg a XX. kongresszus után az ifjúsági és szakszervezeti munka „új módszereit”.³²⁸

A XX. kongresszust követően felgyorsultak az események a nemzetközi politikában és Magyarországon is. A kongresszus határozatai és különösen Hruscsov február 25-én elhangzott beszéde visszafordíthatatlan folyamatokat indított el. Az MDP vezetése próbálta menteni hatalmát

³²⁸ A Rádió Pártbizottságának tájékoztatói. 1956. április 29. MTVA KI. TD-303/6.

– június 30-án „határozottan elítéli a Petőfi Körben lezajlott pártellenes megnyilvánulásokat. Pártunk és egész dolgozó népünk elvárja, hogy véget vessünk a párt- és népidemokrácia-ellenes jelenségeknek”.³²⁹ A határozatnak azonban már nem volt jelentősége, nemcsak a párt tagjai vesztették el hitüket és bizalmukat a pártban, hanem egyre szélesebb körben követelték a pártvezetés, elsősorban Rákosi önkritikáját, sőt távozását a párt éléről. A változások biztos jele volt a Poznanban június 28-án kitört munkásfelkelés.³³⁰ Az MDP Központi Vezetősége a határozatban felhívta a párttagok és a párton kívülieket figyelmét arra, hogy a „pártellenes, demagóg nézetek hatására megnövekedett az ellenséges zavarkeltés veszélye. A poznani provokáció arra figyelmeztet minden magyar dolgozót, minden becsületes hazafit, hogy határozottan szálljon szembe a zavarkeltő kísérletekkel és segítse azoknak az erőknek a szabad kibontakozását, melyek a marxizmus–leninizmus alapján, a XX. kongresszus szellemében új sikerekhez vezetik a népi demokráciánkat.” A valóságban a kongresszus szellemében történtek az események.

A Magyar Rádió Hivatal vezetésében nem kis vita alakult ki, sokaknál érződött a teljes bizonytalanság, a tanácstalanság. Az események megosztották nemcsak a vezetést, hanem a munkatársakat is. Ezt bizonyítja az a jegyzőkönyv is, amely a Magyar Rádió Kollégiumának és a Párt Végrehajtó Bizottságának együttes üléséről készült 1956. július 2-án.³³¹ Az ülés témája az MDP KV június 30-i határozata és a kialakult helyzet megvitatása volt. A rádió vezetői nagyon őszintén és határozottan mondták el a saját és az egyes osztályok munkatársainak véleményét

³²⁹ 1956. június 30-án a Központi Vezetőség határozatot hozott politikai kérdésekről és a Petőfi Kör vitáiról. A pártvezetés elítélte a „Petőfi Körben lezajlott pártellenes megnyilvánulásokat”. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 434–436. o.

³³⁰ 1956. június 28-án a lengyelországi Poznanban mintegy 100 ezer munkás vonult az utcára. Követelték az élet- és munkakörülmények javítását, valamint szabad választásokat. A biztonsági erők fegyverrel feloszlatták a tüntetőket. Az összeadásnak mintegy 100 halálos áldozata és több száz sebesültje volt, körülbelül 600 tüntetőt tartóztattak le. 1956. *Kézikönyve, Kronológia*. 1956-os Intézet. Budapest. 1996. 56. o.

³³¹ A két testület ritkán ülésezett együtt, ekkor a kialakult helyzet indokolta, hogy a rádió szinte valamennyi irányító munkatársa megjelenjen. „Jelen vannak: Benke Valéria, Hartai László, Nemes János, Mike Gyula, Szendrő Sándor, Révai Dezső, Csohány Gabriella, Vermes István, Sarlós Istvánné, Szabó Rózsa, Szűcs Andor, Lázár Ferenc, Lehel György Kukucska János, Balassa László, Kallós Ilona.” Jegyzőkönyv a Magyar Rádió Kollégiuma és a Párt Végrehajtó Bizottságának együttes üléséről. 1956. július 2. MTVA KI. TD-316/13. 13. doboz.

is. Szendrő Sándor, a Rövidhullámú Osztály vezetője arról számolt be, hogy az osztályon folyó vitában a dolgozók a következőképpen foglaltak állást. „...a KV határozata veszélyes vállalkozás, amely a hajót zátonyra viheti. Többen felvetették, hogy a Petőfi kör vitái élére miért nem állt a párt? Mások véleménye szerint a határozat nem a XX. kongresszus szellemében íródott.”

Nemes János,³³² az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője hosszasan értékelte a kialakult helyzetet, röviden az előzményekről is beszélt. „Hónapok óta most már bizonytalan a helyzet. A pártnak az irányvonala nem világos a tömegek előtt, ez súlyos következményekkel jár. Nem is hónapokról van szó, hanem 3 évről már. Ilyen körülmények között jelent meg a KV határozat.” A főosztályvetető helyesnek tartotta, hogy a „KV a párt nevében elhatárolja magát a demagógiától, fellép ellene”. A Petőfi Kör vitája – mondta – „valóban alkalmat adott olyan elemeknek is, amelyeket nem szívesen látunk a fellépésre”. A vita hangulatával és módszerével nem értett egyet, „demagógia, támadás a párt ellen”. Elmondta, hogy a KV határozatát végrehajtja, de „nem ért egyet vele”. Nem értette, hogy a KV tagjai „felelősségük tudatában elfogadhatták ezt. A KV következő tagjaival beszélt egyénileg, nem csoportosan, Benke elvtársnővel, vele sem tudott egyetérteni; Ács, Hegedüs, Nógrádi elvtársakkal nemrégiben.³³³ Amit ők akkor mondtak, ellentétben van a mai határozattal. Ezek az elvtársak arra biztattak, hogy határozottan menjünk a XX. kongresszus szellemében a demokratizálódás útján, minden erővel segíteni fognak.”

Az események ismeretében azt mondta, hogy „véleménye szerint az Agit. Prop. osztály műsorait fenn lehet tartani, lehetnek kisebb mértékű túlzások, de fő vonalában jó. Az említett elvtársak is erre biztattak

³³² Nemes János (1921–2012) újságíró. 1954. augusztus 16-tól dolgozott a Magyar Rádióban, az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője volt. 1957 és 1973 között a *Népszabadság* szerkesztője, illetve berlini és moszkvai tudósítója volt. 1973-tól 1990-ig a *Budapester Rundschau* című német nyelvű lap főszerkesztőjeként tevékenykedett. A rendszerváltás után rövid ideig a *Napi Gazdaság* és a *Magyar Hírlap* szerkesztője is volt. 2003-tól haláláig az MTI Fotóarchívumában a történelmi események és személyek azonosításával segítette a fotódigitalizálási program munkálatait. MTVA KI. Személy dossziék 1945–1958. 27. doboz.

<https://muosz.hu/print.php?id=3428> (2016. március 20.)

³³³ A mondatban több javítás is van kézzel beírva, illetve kihúzva: az „egyéniileg vagy csoportosan” beírva, a „vele sem tudott egyetérteni” kihúzva, ami végül félreérthetővé tette a szöveget. (S. I.)

bennünket. Elég baj, hogy a határozatból most ennek a fordítottját lehet kiolvasni.”

Azt is hangsúlyozta, hogy „nem ért egyet a jobboldali elhajlással se a múltban, se most. A fő kérdésben nem volt igazuk, csak talán néhány kisebb kérdésben.” Mint mondta, „nem tartozott Nagy Imre köré csoportosulók hálójába. A határozat azzal, ahogy ezt kifejezésre juttatja, mégis odavesz minden politikánk hibáinkat [sic!] bíráló fellépést, pedig ez messze van attól. Ezért jutottunk el idáig. Minthogy a párt nem állt az élre, a Petőfi Kör után így alakult. A KV határozata megbélyegez azért, mert a sajtó elmulasztotta kötelességét. Ez a beállítás nem helyes így. A párt nem állt az élre, az elvi politika nem volt érezhető, a következmény csak ez lehetett. Ez tette bizonytalanná a párttagokat, s az is, hogy a *Szabad Nép* egyik nap így ír, a másik nap úgy. Erről kellett volna beszélni. Volt-e figyelmeztetés? Sok komoly figyelmeztetés volt.” Ő maga „többször is figyelmeztette Benke elvtársnőt, Ács elvtársat is, amikor itt volt, valamint Hegedüs és Nógrádi elvtársakat. Az elvtársak helyeseltek, biztattak bennünket...”

Poznanról kifejtette, hogy „jelentőségét megérti, komoly figyelmeztetés, hogy egy bizonyos ideig még nagyobb meggondolásra, óvatosságra van szükség”. Ezzel egyetértett. De – folytatta – „meg kell minden erővel akadályozni, hogy ilyen jellegű dolog lehessen nálunk”. Azzal azonban nem értett egyet, hogy a „provokáció csak arra figyelmeztet, amit a KV határozata mond. Benne kellett volna lennie a határozatban, hogy a halogató politika a másik tanulsága, amit le kell vonni. Ugyanakkor meg kellett volna mondani, hogy a párt tagjai miért nem tudnak fellépni megfelelően a demagógia ellen, ha mind ezt tartalmazná a határozat”, akkor egyet tudott volna érteni vele, még akkor is, „ha egyes fogalmazási kérdésekben nem ért egyet”.

Felszólalása végén Nemes János feltette a kérdést: „Felmerül a kérdés, hogy ilyen körülmények között a rádióra milyen következtetéseket lehet levonni?” A kérdést nem válaszolta meg, viszont megerősítette kétségeit – támogatva a korábbi, a visszarendeződést jelentő „vonalat”. Amint a jegyzőkönyvet vezető rögzítette: „Ma azonban a KV határozatot nem tudja meggyőződéssel, teljes mellszélességgel megvédeni. A határozatot végre fogja hajtani, hozzá fogja tenni, hogy helyesli, hogy a KV elhatárolja magát a demagógiától, de ennél többet nem tud mondani saját meggyőződése miatt.”

Az ülésen Hartai László, a rádió elnökhelyettese is elmondta véleményét. Ő sem volt könnyű helyzetben. „Hosszú időn keresztül azt hitte, hogy a felszabadulásnál nagyobb esemény nem történhet az éle-

tében. A XX. kongresszus után mégis talált ilyet. A felszabadulás a születést jelentette számára, a XX. kongresszus a felnőtté, férfivá, harcoszá válást.”

Gondolatait kemény mondatokban fogalmazta meg. „Mindenekelőtt: öntsünk tiszta vizet a pohárba: akarjuk-e a XX. kongresszus határozatait, vagy sem. Ha igen, akkor el kell döntenünk hogyan, meg kell kérdezni erről a nép véleményét is. A párttagság követelte, hogy a KV foglaljon állást sok kérdésben, de a KV hallgatott. Kormányhatározatok jelentek meg, de ezekből senki nem látta az őszinte akaratot. Úgy látszott, hogy ezek is csak kényszerűségből jöttek létre. Ha a felső vezetésben vita van, akkor a tagságnak joga van arról tudni, mondják meg. Jó, hogy fellépett a demagógia ellen, hogy tovább folytathassuk a XX. kongresszus határozatainak alkalmazását. Jó, hogy a KV megmutatta, hogy él és lehet rá számítani. Ezt a határozatot azonban a szükség kényszerítette ki. Jobban is ki lehetett volna hozni. A kommunista pártokat a tettekéesség jellemzi, nálunk most huzavona érződik. Ha ez az első lépést jelenti ezek ellen, akkor örömmel kell üdvözölni. A határozat végrehajtása nehéz lesz, platformot nem ad a tömegeknek, csak néhány napra.”

Poznanról az a véleménye, hogy a „határozattal egyet lehet érteni. De nem lehet teljes értékűnek tekinteni. Poznanban a diverzánssok alá talajt nemcsak a külföld adott, hanem a belső pártélet hibái is.”

Hartai László arról is beszámolt, hogy részt vett a Petőfi Kör vitáján. Úgy nyilatkozott, hogy „túlzások voltak [...] nem értett egyet, ez olyan rossz, mint a szektáns baloldaliság. A határozat befogja a sajtó és a rádió száját, de ez még nem tesz semmit. Szembe kell nézni a valósággal.”

Határozottan elmondta véleményét arról is, hogy „nagyon nyugtalanítja az, ami a felső pártvezetésben van. Ezeket a különböző sajtó-értekezleteken” tapasztalta. „A jelenlegi vezetésnek súlyos felelőssége van abban, hogy a Petőfi Kör eseményei eddig juthattak. Világos volt, hogyha nem a párt vezeti, odacsapódnak az összes pártellenes elemek. A párt egységét csak olyan platform alapján lehet megőrizni, amit a tömegek támogatnak. A határozat féloldalas, csak néhány napig tartható. Nem tudja a tömeg, hogy holnap mit ítélünk el? Aki a párt ügyében kiáll, erkölcsi és politikai megsemmisülésbe juthat.”

Hartait az foglalkoztatta első sorban, hogy mit mondjon ezek után a rádió. Azt javasolta, hogy meg kell hívni a pártvezetés részéről Ács Lajost, és el kell mondani neki, hogy „most már lavírozni nem lehet, hanem ki kell állni a párt ügye mellett. Ez a határozat ezt nem szolgálja. A rádió az egész ország közvéleményét is nyugtalaníthatja, ha most mást mondunk, mint eddig. Új műsorokat behozni nem lehet. Ha Ács

elvtárs kijön, erősítse meg munkánkat. Megígérjük, hogy eredményeinket sokkal jobban mutatjuk be, mint eddig.”

Hangsúlyozta azt is, hogy „csak a néppel együtt tudja a Pol. Biz. megoldani a feladatokat. Az emberekben megoldandó kérdések ezrei vannak, elvi értékelést kell adni, hogy előre lehessen lépni. Az óvatosság, ami a pártpolitikában tapasztalható, túlzott és ezért van huzavona. Ha a XX. kongresszus után, Rákosi elvtárs élére áll a fejlődésnek, ma sokkal egészségesebb és gyorsabb ütemű lenne a fejlődés. Rosszabb szolgálatot nem tehetünk az ország ügyének, mintha most azt mondjuk, szétválasztva a dolgozókat, hogy azt mondjuk, az értelmiség már túlhaladt, a munkásosztály még innen van.”³³⁴

A rádióban uralkodó tanácstalanságot, bizonytalanságot maga a pártvezetés is jól látta, kiderült mindez az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya által készített 1956. július 13-i feljegyzésből. „A Magyar Rádióban is élénk és éles viták folynak a napi-renden lévő politikai és gazdasági kérdésekről. A viták alaphangja elég türelmetlen, ami elsősorban abból adódik, hogy számos kérdésre sem a Rádió Hivatal vezetői, sem a pártbizottság tagjai, de a konzultációkon résztvevő KV tagok sem tudnak kielégítő választ adni.”

A Rádió Kollégium állást foglalt ugyan a Központi Vezetőség június 30-i határozata „végrehajtása mellett, a határozat szellemének érvényesítése mellett a műsorokban, de már a Kollégium ülésén többen kifejtették, hogy csakis a pártfegyelem az, ami őket erre készíteti”. Elmondták a rádió vezetői, hogy „e határozatot túlzottan egyoldalúnak találják, amelyik helytelenül általánosít, ugyanakkor nem elemzi azokat az okokat, amelyek kiváltói voltak az események elfajulásának a Petőfi-körben és másutt. A felszólalók egytől egyig elhatárolták magukat Déry [Tibor], Tardos [Tibor]³³⁵ és több más felszólalótól, a pártellenes tüntetésektől, ugyanakkor helytelen, hogy a felszólaló KV tagok nem szálltak megfelelően vitába, nem voltak megfelelő érveik. Helytelenítették, hogy a KV hosszabb hallgatás után nem helyzetelemző határozattal, hanem lényegében adminisztratív intézkedéssel fordult a párt tagjaihoz.”

A Rádió Kollégium tagjai világosan fogalmazták meg a kérdéseiket a pártvezetés felé. „Hangoztatták, hogy a párt irányvonala nem világos

³³⁴ Jegyzőkönyv a Magyar Rádió Kollégiuma és a Párt Végrehajtó Bizottságának együttes üléséről. 1956. július 2. MTVA KI. TD-316/13. 13. doboz.

³³⁵ 1956. június 30-án hozott az MDP KV határozatot a „Politikai kérdésekről, a Petőfi kör vitáiról”. Déryt és Tardost kizárták a pártból. Lásd erről: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 434–436. o.

a tömegek előtt, s nem világos különösen a határozat után: végre akarjuk-e hajtani és hogyan a XX. kongresszus határozatait, érvényesíteni akarjuk-e szellemét?”

A rádió vezetőtestületének tagjai kiemelték a poznani események hatását, azt, hogy a Központi Vezetőség reakcióját a magyar eseményekre történő nyilatkozatokkal hasonlította össze a közvélemény, a lengyel politikai vezetés javára. „Hangjuk nyugodtabb, emberségesebb, és egyáltalán nem általánosító.”

A testület arra is rámutatott: „nem helyes, hogy a Politikai Bizottság olyan kérdésekben és esetekben is, amikor kézenfekvő lenne a gyors reagálás, mint pl. Tito belgrádi nyilatkozata után, semmi sem történik, holott ez a nyilatkozat véleményünk szerint komoly alkalom lett volna, hogy legalább valamiféle gesztust tegyünk a jugoszlávok felé, ami előmozdítaná a közeledést, bizonyítaná pozitív állásfoglalásunkat.”

A Rádió Kollégium tagjai „hiányolták, hogy a rehabilitáció kérdésében is hallgat a párt vezetése, sehol sem hangzik el nyilatkozat, jelenik meg hivatalos közlés ezekről a kérdésekről”. Mindezt a rádió vezetése a „pártvezetés gyengeségének” tekintette, ami arra készítette a legaktívabb munkatársakat, hogy „defenzívában legyenek a viták során”.

A kollégium ülésén résztvevői hangsúlyozták, hogy a rádió „műsoraiban érvényesül a határozat szelleme, sikerült biztosítani, hogy ne alakuljon ki passzív légkör, hogy ne legyen megtorpanás a bírálatban, és hogy a termelés napi problémái is az előzőeknél jobban előtérbe kerüljenek”.³³⁶

Három nappal – július 16-án – az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának feljegyzése után a rádió elnöke Benke Valéria és Nemes János, az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője levelet írt Ács Lajosnak, az MDP Központi Vezetése titkárának. Levelük tartalma a kialakult helyzetet tükrözte, benne a párt és a kormány tagjainak a tehetetlenségét. A dokumentum fontossága miatt, azt szinte teljes terjedelmében közöljük.

„Tisztelt Ács Elvtárs!

Több alkalommal kifogásoltuk, hogy vezető állami funkcionáriusok nem hajlandók nyilatkozni fontos határozatokról, rendeletekről, területük problémáiról. Ez a körülmény megakadályoz bennünket abban, hogy a többször hangoztatott intenciónak megfelelően népszerűsítsük a párt és a kormány intézkedéseit. Ilyen irányú panaszaink leggyakrabban

³³⁶ Feljegyzés. MNL OL. 276. fond. 89. csomó. 250. ő. e. 256–257. o.

az Országos Tervhivatalt, s személyesen Berei [Andor] elvtársat illeték. Berei elvtárs sorozatosan megtiltotta, hogy még helyettesei is (pl. Horgos elvtárs) – akik előzőleg már beleegyeztek a nyilatkozatba – a mikrofon elé álljanak.

A Minisztertanácsnak a tervezés egyszerűsítéséről szóló 1956. július 10-i határozata ismertetésekor ugyanilyen meg nem értéssel találkozunk. Ez ügyben kértük a Központi Vezetőség Agit. Prop. osztályának közbelépését. Úgy látszik ennek következtében fordult a rádióhoz Berei elvtárs és közölte álláspontját. Eszerint: az általunk szorgalmazott nyilatkozatnak nincs értelme, mert *a készülő intézkedésekről, tervekről nem nyilatkozhat. A határozat, intézkedés nyilvánosságra hozása után pedig nincsen miről beszélnie, hiszen csak sztereotip nyilatkozatokat adhat* (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.).

Mi közöltük, hogy ezt az álláspontot elfogadhatatlannak és a Központi Vezetőség többször kifejezésre juttatott intenciójával ellentétesnek tartjuk. Hiszen így elvileg lehetetlen volna nyilatkozatot szerezni állami életünk vezetőitől. A rövid kommunikék nem oldják meg a népszerűsítés, magyarázás feladatát. Intézkedésekről – különösen határozat megjelenését követő első napokban – legjobban azok az elvtársak tudnak beszélni, akik az előkészítésben aktívan részt vettek. Berei elvtárs tartotta álláspontját, de kérésünkre megígérte, hogy július 17-én nyilatkozni fog. Mi közöltük vele, hogy a vita elvi jelentősége miatt a Központi Vezetőség illetékes titkárához fordulunk.”

Benke Valéria a levélben összegyűjtötte munkatársainak feljegyzéseit, amelyek azt bizonyították, „milyen merev ellenállást kell leküzdeniük a Tervhivatalban”, hogyan küldözgetik a rádió munkatársait a „nyilatkozni nem akaró állami vezetők, milyen méltatlan helyzetbe kerülnek az újságírók”. A levél írói hangsúlyozták, hogy az „ilyen tények fiatal, gyakran politikailag nem is nagyon szilárd munkatársaink előtt nem öregbítik a párt- és állami vezetés tekintélyét. [...] Kérjük Ács elvtárs véleményét a dolog elvi rendezéséhez és, ha az a sajtó fent jelzett törekvését támogató lesz – mint eddigi ilyen természetű állásfoglalási – akkor valamilyen intézkedést annak érdekében, hogy a miniszterelvtársak illetve az államapparátus vezető funkcionáriusai tudomást szerezzenek erről.”³³⁷

³³⁷ Ács Lajos elvtársnak... 1956. július 16. MNL OL. 276. fond. 89. csomó. 250. ö. e. 259. o.

A rádió Elnökségének dokumentumai között található egy 1956. szeptember 29-i dátummal ellátott, fejléc nélküli, „Balassa elvt.” szignált irat, amely a rádió tevékenységét és szervezetét áttekintette. A dokumentumból érződik a készítők fő törekvése – igyekeztek összehangolni az MDP Központi Vezetősége határozatait a XX. kongresszus szellemiségével.

Már a bevezetőben jelezték: „A Rádió a párt és a kormány legszélesebb nyilvánossággal rendelkező agitációs és propaganda szerve. Tevékenységi köre a sajtóénál szélesebb: a tájékoztatástól, a politikai és kulturális ismeretterjesztő-nevelő munkán keresztül a szórakoztatásig terjed. Eszközei, melyekkel feladatát végzi [...] sajátosak...” A sajtónál gyorsabban tudja bemutatni az eseményeket és reagálni azokra. Hangja közvetlenül jut el az országban élőkhez, és a határokon túlra is. Nem utolsósorban, a hallott szó közvetlen hatása sokkal meghatározóbb, az írott sajtónál. Bizonyítandó ezt ismertetik: Magyarországon 1956 szeptemberében 1 400 000 előfizetője volt a rádiónak, a hallgatósága pedig 4 millión felüli; ide számították a Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia magyarlakta területén élők is.

Az irat első pontjában a rádió politikai szerepéről szoltak: A „Magyar Rádió a Magyar Dolgozók Pártja a népi demokratikus kormányzat rádiója. Alapvető feladata, hogy elősegítse a párt és a kormány politikájának megvalósulását. A Magyar Rádió emellett hangjában, tevékenységében tartalmában nem pártorgánum: a párt vezette Népfront politikájának képviselője. Műsorának rugalmas szerkesztésével biztosítani kell, hogy a társadalom minden dolgozó rétegéhez szóljon, elégítse ki érdeklődésüket.” A Népfront politikájának „helyes támogatása érdekében műsoraiban helyet kapnak – megszólalhatnak azok a politikusok is, akik, nem kommunisták, de elfogadják a párt vezetését, s a népi demokratikus rend megszilárdítása, a szocializmus építése érdekében a Népfront-mozgásban dolgoznak. Ugyanezeket az elveket kell érvényesíteni a Rádió művészetpolitikájában is.” A műsorokban helyet kaphatnak a „népi demokrácia alapján álló, azt támogató különféle művészi” irányzatok is.

A második pontban a rádió irányítására vonatkozó legfontosabb vezetéstestületeket határozták meg. A rádió az MDP Központi Vezetősége „Titkársága közvetlen irányítása alatt álló politikai-kulturális szerv. A Rádióban is az egyszemélyi vezetés elvét kell érvényesíteni. A párt határozatainak és a K.V. Titkársága útmutatásainak a műsorban való érvényesítését a Magyar Rádió elnöke a Rádió vezetésében (Kollégiumában) és a szerkesztői munkában részt vevő kommunisták útján biztosítja.” A rádió elnöke a Rádió Kollégiumára, a „helyes műsorpolitika

kialakításában, mint tanácsadó testületre támaszkodik. Ezen kívül mindent el kell követnie, hogy a műsorpolitikai vitákon való részvételre, a tartalmi, szerkesztési, rendezési problémák helyes megoldása érdekében nyerjék meg az adott kérdés legnevesebb szakembereit.” Ehhez a rádiónak a nyújtanak segítséget a „művészeti területért felelős állami szervek is”.

A harmadik pontban meghatározták, hogy a rádió „legyen a politikai, tudományos és kulturális élet széles vitafóruma”. Dolgoznia kell azért, hogy a „marxizmus–leninizmus” tanítása érvényesüljön és a „köztudatba”. A műsoraiban „adjon helyt mindazon politikai és tudományos irányzatok megnyilvánulásának, amelyek népi demokratikus rendszerünk szilárdításának irányába hatnak, az irodalom és zeneművészet azon haladó irányzataink, amelyek a szocialista realizmus felé mutatnak”. A rádió „szükség szerint kommentálja ezeket a politikai, művészeti, tudományos megnyilatkozásokat, bírálja a marxizmus–leninizmus talajáról, a maga helyes álláspontjával befolyásolja hallgatói politikai, esztétikai, erkölcsi, nézeteinek, ízlésének, helyes világnézetének kialakulását”.

A rádiót mint széles vitafórumot a jövőben többször használják a párt, a Népfront, a kormány, a minisztériumok szakemberei, és más közéleti személyiségek, mint tették ezt korábban, az országot érintő fontos kérdések megválaszolásában. A rádió és a hallgatóság kapcsolatát az egy évben beérkezett 120 000 levél is jól tükrözi. „A reájuk élőszóval adott válasz egy módját jelenti a vezetők és tömegek közötti szorosabb kapcsolat kialakításának.”

A rádió az elvárások szerint ne csak rögzítő, hanem bíráló tevékenységet is folytasson. „Legyen bírálat a Rádió műsoraiban. Emelje fel szavát minden olyan jelenség ellen, amely a párt és a kormány politikájának kibontakozását, megvalósítását akadályozza. Bíráló tevékenysége során azonban vegye figyelembe a nemzetközi nyilvánosságot. Ezért ne publikáljon belső pártügyeket, vagy állami titkokkal összefüggő kérdéseket.” A rádió adásaiban „elhangzó bírálat legyen alapos, előzze meg minél több részletre kiterjedő vizsgálat. A bírálat mindenkor legyen konkrét és ténybelileg fedje az igazságot, legyen pártos, előremutató, nevelő hatású...”. A műsorokban felvetett problémák tárgyalásánál „vissza kell térni” azok megoldására. A rádió „ezáltal betölti azt a feladatát, mely szerint nemcsak a párt és a kormány szócsöve, de a tömegek hangjának kifejezője is. A Rádió soha sem adhat hangot olyan nézeteknek–követeléseknek, amelyek sértik a népi demokráciát – a párt érdekeit.”

A negyedik pontban a rádió sajátos hírközlő és tudósítói feladatait határozták meg. Ezen a területen az „utóbbi év komoly fejlődést jelent

mind bel-, mind külpolitikai vonatkozásban”. Mindezek mellett „tovább kell fejleszteni a belpolitikai hírszolgáltatást, hogy az ténylegesen az egész ország eseményeiről adjon nap mint nap átfogó képet”. Mindezt úgy lehet megvalósítani, hogy „törekedni kell a Rádió saját tudósítóhálózatának kiépítésére megyei szinten”. Ezek mellett az MTI-nek „is több gondot kell fordítani arra – esetleg belső szervezeti intézkedésekkel is –, hogy tevékenységét, melyet eddig a reggeli lapok hírellátására állított be – jobban a nap minden szakában hírközlő Rádió igényeit is mind bel-, mind külpolitikai híryanaggal kielégíthesse”. Mind a két vállalatnak „meg kell gyorsítania nemzetközi hírközlő tevékenységét”. A megvalósításhoz a külföldi tudósítóhálózat „fokozatos” kiépítése szükséges.

A rádió idegen nyelvű adásait kilenc nyelven 26 országba sugározza. Feladata, hogy műsoraiban a „kapitalista országok lakosságának szélesebb rétegei számára reális, meggyőző képet” adjon „a szocializmust építő hazánk életéről, s ezzel párhuzamosan a magyar külpolitika, tehát a békés együttélés, az államközi kapcsolatok megjavításának” szócsöve legyen.

A rádió idegen nyelvű adásai egyre szélesebb körben keltették fel a hallgatók figyelmét az elmúlt két évben, ezt a „külföldről érkező levelek megnövekedett száma” mutatta. Az utolsó kilenc hónapban 14 000 levél érkezett a rádióba, míg az elmúlt év hasonló időszakában csak 2000.

A külföldi adások iránti érdeklődés sokkal több feladatot jelent a szerkesztőségeknek. A feladatok „megfelelő színvonalon történő magvalósítása nagyobb segítséget igényel káderekben és anyagi eszközökben”. Ez azért is fontos, mert „a rádió vezetése az elmúlt években nem tulajdonított nagyobb jelentőséget az idegen nyelvű adások szerepének”.

A dokumentumban hangsúlyozták, hogy az idegen nyelvű adások „fő feladata a magyar élet bemutatása”. A korábbi műsorokban bemutatott „rózsaszín” képpel ellentétben be kell mutatni a „szocializmus építésével szükségszerűen együtt járó nehézségeket is”. A problémákat eltitkoló adások „akaratlanul is hozzájárultak ahhoz, hogy a külföldi közvélemény haladó része hamis illúziókat tápláljon a szocializmus építésével kapcsolatban, de csökkentettük adásaink hitelét, szavahihetőségét az antikommunista sajtó hatása alatt álló emberek szemében is. E szemlélet hibás voltát a maga teljességében a XX. kongresszus után a Rádió szerkesztői felismerték.” A hallgatóktól érkezett levelekben olyan kérdésekre vártak választ, amelyekről korábban a műsorokban nem hallhattak. Fontos tehát, hogy a rádióadásokban az ország életét „sokoldalúan, a valóságnak megfelelően” mutassa be. Arra is figyelni kell, hogy nehéz-

ségek „ne homályosítsák el a hallgatók előtt a szocializmusnak magasabb rendű életet jelentő perspektíváját”.

Kiemelték a külföldön élő magyarokhoz szóló adások fontosságát. Vagyis az országban és a külföldön élő magyarok közötti kapcsolat ápolását, erősítését. Ezt szolgálták például a különböző „üzenetműsorok”.

A dokumentumban arra is felhívták a figyelmet, hogy a „békés együttélés politikájának propagandája mellett” nem lehet lemondani az „imperialista politika leleplezéséről sem. [...] A békés együttélés ügyét szolgálja az is, hogy az eddigiektől eltérően, fokozottabban elismerjük a kapitalista világ technikai és kulturális eredményeit.” Mindez azonban nem jelenti azt, hogy „ne utasítsuk vissza a Magyarország elleni provokációkat és rágalmakat, hogy lemondjunk az imperializmus nyílt agresszív lépéseinek leleplezéséről”. A rádió műsoraiban „törekedni kell arra is, hogy a külföldről érkező levelekből, a haladó és burzsoá sajtóból vett idézetekkel megmutassuk a kapitalista rendszer hibáit, bizonyítsuk a szocialista rendszer fölényét.

Az irat végén összegzést készítettek a vidéki stúdiók helyzetéről is. A Magyar Rádió Kossuth, Petőfi és idegen nyelvű műsorain kívül öt megyében (Baranya, Győr, Borsod, Szabolcs és Szolnok) működtek önálló megyei stúdiók. „A műsorok időtartalma átlagban napi 30-30 perc.” A pécsi stúdió sugárzott napi 20 percen horvát nyelvű adást is. „A műsorok színvonala a jelenlegi technikai, státus és káderhelyzet következtében alacsony – a stúdiók nem töltik be a feladatukat. Irányításuk nincs megfelelően biztosítva. A megyei pártvégrehajtó bizottságok nem törődnek irányításukkal, műsoraikat sem ismerik, központi irányításukra a Magyar Rádiónak nincs lehetősége. A megyei stúdiók létrehozása technikailag és káderszempontról egyaránt megalapozatlan volt. Megszüntetésük politikai és kulturális visszalépést, fejlesztésük komoly anyagi és káder problémát jelent.” A megyei pártbizottságok viszont ragaszkodtak a „fenntartásukhoz”. A rádió vezetőinek az volt a javaslata, hogy „ideiglenesen szüneteltessék tevékenységüket, ami megoldaná a megyei tudósítói hálózat kiépítésének problémáit is”. Fejlesztésük esetében mintegy 20-25 új státust, 5 személygépkocsit, a műsorköltségek megemelését, és újabb technikai berendezések beszerzését kellene biztosítani. (A vidéki stúdiók helyzetéről leírtak szinte teljesen megegyeztek az 1955-ös állapotokkal.)³³⁸ (S. I.)

³³⁸ Elnökségi anyag (1954–1956). 1956. szeptember 29. MTVA KI. TD-303/1.

A rádióban is azonnal érezhető volt 1956 nyarának legfontosabb eseménye, Rákosi Mátyás leváltása.³³⁹ Ekkor valóban teljesen új helyzet állt elő. A XX. kongresszus leglátványosabb következménye volt a politikai foglyok rehabilitációja, ami már a Nagy Imre kormánya idején elkezdődött ugyan, de ekkor felgyorsult.³⁴⁰ A rádióban sem történt ez másképp. A kizárt munkatársak rehabilitációjáról a Rádió Kollégium 1956. szeptember 8-i ülésén hoztak határozatot. A dokumentum szerint „létre kell hozni rehabilitációs bizottságot, melyben az osztályok képviseltetik magukat. E bizottság feladta, hogy megvizsgálja mindazok ügyét (1949-ig visszamenőleg), akik rehabilitációjukat kérik és javaslatot tesznek a Kollégiumnak.” Már az ülésen döntés született arról, hogy Halda Alíz³⁴¹

³³⁹ 1956. július 13-a és 21-e között Magyarországon tartózkodott Anasztasz Mikojan, a Szovjetunió államfője. Már érkezése napján javaslatot tett Rákosi leváltására. A törvénytelen ségek elkövetéséért elsősorban Rákosi felelősségét hangsúlyozta. Az MDP Központi Vezetősége 1956. július 18-án felmentette Rákosit első titkári tisztsége alól. A KV helyére egyhangúlag Gerő Ernőt választotta. Az ülése után Rákosi tagja maradt a KV-nek, az Elnöki Tanácsnak, az Országgyűlésnek, „nem végleges szándékkal, a Szovjetunióba távozott”. Az MDP Politikai Bizottsága augusztus 31-i ülésén Gerőt bírta meg azzal, hogy kérje az SZKP KB Elnökségétől Rákosi „tartózkodásának meghosszabbítását”. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 437–438. o. Rákosi életéről lásd Pünköshti Árpád: *Rákosi bukása, száműzetése és halála*. Európa. Budapest. 2001. 642 o.

³⁴⁰ A Nagy Imre-kormány amnesztiáról szóló határozatát a Politikai Bizottság 1953. július 22-én fogadta el. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 207–212. o. A további határozatok: 1954. március 24-én született Politikai Bizottság határozat Kádár János és társai, a „Márciusi Front” volt tagjai és a tábornoki csoport (Pálffy-Sólyomi és társai) ügyének kivizsgálására. Uo. 256–257. o. 1956. április 19-én a Politikai Bizottság határozata az elítélt és szabadlábra helyezett volt szociáldemokrata párttagokról. Uo. 400–403. o. 1956. május 24-én a Politikai Bizottság újabb határozatot fogadott el a rehabilitáció néhány kérdéséről. Uo. 416–426. o.

³⁴¹ Halda Alíz (1928–2008) középiskolai tanár. 1950 júniusától a rádió Irodalmi Osztályán dolgozott. 1955 decemberében eltávolították a rádióból. 1956 szeptemberében visszakerült korábbi munkahelyére, majd 1957 márciusában újra elküldték. Az ok Gimes Miklóssal való kapcsolata és az 1956-os forradalomban betöltött szerepe volt. Ezt követően 5 évig nem kapott munkát. 1962. augusztustól 1983. szeptemberig, nyugdíjba vonulásáig a Fényes Elek Szakközépiskolai Kollégium igazgatója volt. Az 1988 tavaszán megalakult Történelmi Igazságtétel Bizottságnak kezdetől vezetéségi tagja. 1990. szeptemberben lemondott TIB-vezetéségi tagságáról. Alapító tagja a Szabad Demokraták Szövetségének. Az 1990. évi országgyűlési választásokon felkerült az SZDSZ országos listájára. 1992. február 18-tól az Or-

az Irodalmi Osztályra, Baross Pétert³⁴² pedig az Ifjúsági Osztályra kell visszahelyezni. Abban is megállapodtak, hogy Nemes János főosztályvezető beszéljen Ember Györggyel, és, „miután tisztázta vele »ars poetica-ját«, visszavesszük az Agit. Prop. Osztályra”. Kovalik Mártát³⁴³ a határozat alapján visszahelyezték az Archívumba. Földes Péterről pedig úgy döntöttek, hogy nem kerülhet vissza a rádióba, de „kitiltását” feloldották.³⁴⁴

A korábban a rádióból politikai okokból elküldött munkatársak rehabilitációja a szeptember 8-i határozatot követően tovább gyorsult. Az 1956. szeptember 11-én megtartott szerkesztőbizottsági ülésről készült jegyzőkönyvben már csupán egyetlen napirendi pont szerepelt: a rehabilitáció. A résztvevőkkel Nemes János főosztályvezető ismertette a szeptember 8-án tartott kollégiumi ülés vitáját. Elmondta, hogy a kollégium „foglalkozott a rehabilitáció kérdésével a rádióban, megvizsgálták azokat a körülményeket, amelyek között az elbocsátások történtek és ugyancsak azt is, hogy a rehabilitációk milyen körülmények között történjenek. Meg kell jegyezni, hogy ez egy igen széles területet ölel fel, szinte 1949-ig nyúlik vissza. Ebből adódik az a nehéz helyzet is, hogy [a] rádió jelenlegi vezetői sokakról nem tudnak semmit, ami még nehezebbé, még komplikáltabbá teszi az egyes ügyeknek az elintézését. A kollégium megpróbálta a párt rehabilitációs határozatát a rádióra alkalmazni.” Ennek értelmében vizsgálták meg az „egyes elbocsátások körülményeit”, a munkatárs „akkori politikai magatartásának helyes

szágyűlés mentelmi és összeférhetlenségi különbizottsága tagja, 1992. október 13-tól az átszervezett mentelmi, összeférhetlenségi és mandátumvizsgáló különbizottságban dolgozott. 1992. október 20-tól a környezetvédelmi állandó bizottságnak is tagja lett. Az SZDSZ-frakcióban az etikai és jószolgálati bizottság munkájában vett részt. 1991-től 1994-ig a József Attila Alapítvány kuratóriumának tagja. Az 1994. évi országgyűlési választásokon pártja országos listájának harmincharmadik helyéről szerzett mandátumot. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

<http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/h369.htm> (2016. április 17.)

³⁴² Baross (Baros) Péter (1926–?) 1950. május 1-je és 1957. április 3-a között dolgozott a Magyar Rádióban, az Ifjúsági Osztályon lektorként. MTVA Személyi törzslapok 16. doboz.

³⁴³ Kovalik Károlyné (született: Kovács Márta) (1929–) újságíró. 1950. március 11-től dolgozott a rádió Ifjúsági osztályán, gépírónőként, majd lektor. 1955-ben eltávolították, 1956 szeptemberétől újra az Ifjúsági Osztályon dolgozott. 1956-ban a Munkástanács tagja volt. 1984. július 15-ig dolgozott a rádiónál. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

³⁴⁴ Határozatok a Rádió Kollégium 1956. szeptember 8-i ülésén. MTVA KI. TD-316/15. 13. doboz.

vagy nem helyes voltát”, és azóta tanúsított magatartását, munkáját. A fő szempont az 1956. júliusi párthatározat volt. A főosztályvezető hangsúlyozta, hogy a rádió kollégiumi ülésén „négy-öt emberrel foglalkozott”, a többiek ügyében a rehabilitációs bizottság hoz döntést. A rádió Agitációs és Propaganda Főosztályát a rehabilitációs eljárás szempontjából két munkatárs esete érintette: Ember György és Földes Péteré.

Nemes János a kollégiumi feljegyzésről készültek alapján elmondta, hogy mind a két rádióst az 1955-ös márciusi határozat után küldték el az intézményből. A testület döntése alapján Ember György visszakerülhetett a rádióhoz, Földes Péter pedig nem. Nemes ismertette Ember György elküldésének okait. Mint mondta, a rádióból „való távozése után még hónapokon keresztül, egész ez év januárjáig írta vasárnapi leveleit. [...] pártbüntetése nem volt, ügyével egyetlenegy taggyűlés sem foglalkozott mélyebben. Az ő ügye tisztán hivatali ügy volt, tehát a vele kapcsolatban elkövetett hibát a hivatal vezetésének kell jóvátenni.” A dokumentumból jól kiolvasható Nemes János és Ember György vitája, az, hogy Ember úgy gondolta, az „írónak, újságírónak nem feltétlenül fontos és szükséges a párt politikája mellett agitálni”. Ez az álláspont „akkor sem ma nem elfogadható egy politikai újságírótól”. Ember György „a párt akkori politikája ellen nem tiltakozott, a párt politikáját ugyan nem helyeselte, nem értett vele egyet és ezért menekült az apolitikus írások felé, mert ez adta meg a lehetőséget a számára, hogy létezhessek, hogy megjelenhessék, hogy a rádióban szerepelhessen”. A kollégiumi ülés Ember György esetében hangsúlyozta, hogy a „rádió vezetősége és elsősorban Nemes elvtárs hibás abban, hogy ezt a politikai vitát nem kellő türelemmel vitték tovább, hanem adminisztratív eszközökkel döntötték el, ezzel lényegében Ember elvtárs műfaja megszűnt, politikai írásaiból lényegében kiszorult. [...] Ez a döntés túlzott, helytelen volt, ezért Ember elvtársat rehabilitálni kell. Hiba volt vele kapcsolatban a türelmetlenség, s hiba volt azért is, mert ő bizonyos mértékig összenőtt a rádióval... [...] Ezeknek az indokoknak alapján látja a kollégium szükségét a rehabilitációnk, amely [...] elvi alapon, kölcsönös megértés alapján történhet.”

Földes Péter esete már sokkal bonyolultabb volt, ez jól látszik a kollégium tagjainak véleményéből is. A kollégium döntése pedig újabb vitát indított el a szerkesztőbizottsági értekezleten. „Az ő ügyét taggyűlés is tárgyalta, tehát nem csupán hivatali ügy, hanem pártszervezeti ügy is.” Földes Péter 1954 októberétől szerkesztette az „Esti Híradót”, ebben az időszakban 1955 márciusáig „igen sok vita folyt az osztályon”. Kiderült, hogy a műsor „szerkesztésére nem alkalmas, igen sok hiba volt a

belső munkatársakhoz való viszonyában, sok nézeteltérésre, viszályra adott alkalmat [...] külső munkatársak favorizálási politikája”. Földes Péter „magatartásával kapcsolatban már 1954 előtt is kifogás merült fel és 1955. márciusi határozat után, amikor a párthatározathoz való viszony kérdése nagyon fontos volt [...] eltanácsolták a rádiótól”. A kollégium véleményében hangsúlyozta, hogy Földes ügyével foglalkozott a párttaggyűlésen, „de elsősorban emberi magatartása, munkatársaihoz való viszonya volt a vád ellene, de nem bélyegezték meg jobboldali elhajlással. Az egész ügy [...] nem volt elválasztható az akkori politikai helyzettől. Ki kell jelentenünk, hogy igenis az akkori politikai szituációt használtuk fel bizonyos adminisztratív intézkedések végrehajtására Földes elvtárrsal szemben.” A kollégiumi ülés azért is hibáztatta a rádió vezetését, hogy később „nem segítette” Földest abban, hogy újságíróként egy budapesti lapnál dolgozhasson. Vidéken nem vállalt újságírói munkát, ezért „anyagilag is igen kedvezőtlen helyzetbe került”. Majd később a „sajtó periferiájára került: a Belkereskedelmi Minisztérium sajtóosztályára. Mindezzel [...] lényegében politikailag kompromittáltuk, és ezért őt politikailag és anyagilag is rehabilitálni kell.” Ennek ellenére a kollégium úgy döntött, hogy a rádióba való „visszatérését [...] nem tartják szükségesnek” még akkor sem, ha a „körülmények is azt bizonyítják, hogy [...] politikai okokból került ki a rádióból és bár megállapítható, hogy helytelen volt politikai szituációt felhasználni az elküldésére, amire amúgy is sor került volna, az ő szerepe a szerkesztőségben nem volt hasznos, megnyilvánulásaival destruált, bírálataival sértett, általában fölényesen felülről kezelte az embereket...”

Az ezt követően kialakult vitában többen is kifogásolták, hogy a kollégium úgy hozott döntéseket, hogy az osztály munkatársait nem kérdezték meg. Márton Anna³⁴⁵ elmondta: egyetért Földes Péter rehabilitációjával, az „politikai ügy. Az osztály is úgy látja, hogy teljes rehabilitációra szorul, nagyjából egyetért a magatartására vonatkozó megállapításokkal...” Azt azonban hangsúlyozta, hogy más munkatársakkal együtt az a vélemény alakult ki, hogy a külpolitikai rovatban „ma is másképpen látják Földes emberi magatartását”. Az 1955-ös márciusi párthatározat után kialakult helyzetet „ma már látjuk, hogy túlzott következtetések voltak emberekről (visszarendeződés, jobboldali elhajlás – S. I.), túlzottan ítéltük meg magatartásukat, és ha ma néznénk meg

³⁴⁵ Márton Anna (1921–?) 1950. január 18-tól 1993. december 28-ig dolgozott vezető szerkesztőként a Magyar Rádióban. MTVAKI Személyi dossziék 1996–2010. 285. doboz.

Földes P. magatartását másként ítélnék meg és azt a kívánságát, hogy más rovatba menjen dolgozni, amit ő kért, ma teljesítenék, mert az osztály ereje ezt ma megengedné”.

Boros Miklósné³⁴⁶ véleménye szerint Földes Péter „nem erősítené az osztályt, s az itt lévő elvtársak meglévő hibáit súlyosbítaná [...] jelenléte”. Rehabilitálásával kapcsolatban kifejtette: a rádió vezetése visszaveheti Földes Pétert és más munkakörben is alkalmazhatja, mint amiben korábban dolgozott. Földest azért bocsátották el a rádióból, mert „szakmailag nem alkalmas” arra, hogy szerkesztőként dolgozzon. Márton Annához hasonlóan hangsúlyozta azonban, hogy Földes munkájával csak az „Esti híradónál” nem voltak megelégedve, „de mint külpolitikai újságíró megállta a helyét”. Megemlítette magatartásbeli hibáit is, ami szintén hozzájárult elküldéséhez. Véleménye szerint Földest „vissza kellene venni, [...] de lehetne a Pártközpont segítségével képzettségének megfelelő helyet biztosítani. Anyagi rehabilitációját is el kell intézni. Nagyon nehéz helyzetet fog teremteni az osztályon, ha nem vesszük vissza.”

Dolgos János³⁴⁷ elsősorban azt kifogásolta, hogy a rehabilitációs bizottság „nem kérdezte meg a munkatársakat”. Tapasztalata szerint a rehabilitáció után „sem csillapodnak a kedélyek, mert sok embert a bosszúvágy a megtorlás gondolata vezérel”.

Garai György³⁴⁸ szintén megjegyezte, hogy „úgy látszik a kollégium nem tart igényt arra, hogy az egész rádió dolgozói nevében foglalkozzék a rehabilitáltak ügyével...”. Véleménye szerint Földest „politikai okokból bocsátották el, tehát ugyanazokat a jogokat kell biztosítani, mint ami megilleti”. Szakmai okokból „nem lehet kifogást emelni” ellene. A magatartása „másodrendű kérdés ebben az esetben”. Azért később lehet bírálni. Ő is úgy gondolta helyes lenne, ha Földes visszakerülne az osztályra.

³⁴⁶ Boros Miklósné (Született: Boros Klára) (1926–?) három polgári, nyomdász tanuló, egyetem, középiskolai tanár. 1950. február 13-tól a rádió oktatási osztályán, lektor, ipari rovat, szerkesztő, riporter, szerkesztőségi titkár. 1955-től Agitációs és Propaganda Osztály szerkesztőségi titkára. 1981. május 1-jéig dolgozott a rádióban. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 5. doboz.

³⁴⁷ Dolgos János (1929–1978) 1949. július 15-től 1956. december 31-ig dolgozott a Magyar Rádióban. Az Aktuális, majd az Agitációs és Propaganda Főosztály munkatársa volt. MTVA Személyi törzslapok 58. doboz.

³⁴⁸ Garai György (1926–?) 1954. július 15-től 1956. november 15-ig dolgozott a Magyar Rádió Agitációs és Propaganda Főosztályán belső munkatársként. MTVA Személyi törzslapok 82. doboz.

Kalmár György elmondta, Földest „elsősorban magatartásbeli hibái” miatt bocsátották el, és „másodszorban politikai” okokból. „Olyan rehabilitáció kell tehát vele kapcsolatban, mely az egész rádió belső levegőjét egészségessé teszi, igazságos...” A korábban felszólaló munkatársakkal ellentétben Kalmár György nem javasolja Földes visszahelyezését a rádióba.

Vajda Márton, a „Falurovat” vezetője felsorolta Földes Péter szakmai és jellembeli hiányosságait, a munkatársaihoz való helytelen hozzáállását. Majd elmondta, hogy a rádió vezetésének abban kellene segítséget nyújtani Földesnek, hogy bekerülhessen a *Szabad Nép* vagy a *Magyar Nemzet* szerkesztőségébe, és „közben a rádiónak is dolgozhatna, ez teljes rehabilitációt jelentene a számára”. Vajda arra figyelmeztetett, hogy „Földes Péterben van bizonyos bosszúállási vágy, s nehezen elképzelhető krakiler, nagyképű magatartása miatt Nemes elvtárssal való együtt-dolgozása. Nem lenne helye és nem lenne jó, ha visszajönne, mert az osztályon biztos, hogy sűrűlődni fog okozni a jelenléte, de ha nem tudjuk megfelelő módon elhelyezni, akkor vissza kell venni.”

Nemes János főosztályvezető Vajda Mártonnak válaszolt. Kijelentette, hogy Földest „nem tartja olyan valakinek, akinek a rádióban való jelenléte hasznos lenne, nem a maga személyét félti, de félti az osztály kollektíváját egy ilyen megrázkódtatástól”. Véleménye szerint Földes visszavétele nem lenne helyes, továbbá ha elküldésének körülményei „nem lettek volna olyanok, mint amilyenek voltak, ma egyszerűen visszajöhetne a rádióhoz, de sajnos ez csúnyán visszaütne”. Állította, hogy a Földessel kapcsolatos minden tapasztalat ezt támasztja alá.

A szerkesztőbizottság tagjainak véleményéről és felszólalásairól Nemes János tájékoztatta Hartai László elnökhelyettest.³⁴⁹

A rehabilitálások folytatódtak 1956 őszén is. Rajk László és társai újratemetésének előkészítésekor a rádió 1956. szeptember 18-i adásában foglalkozott az eseménnyel. A riportműsorban Szenes Imre beszélgetett Szalai Józseffel, a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészenek első he-

³⁴⁹ Feljegyzés az 1956. szeptember 11-én megtartott szerkesztőbizottsági ülésről. MTVA KI. TD-215/6. 6. doboz.

A Rádió Kollégium 1956. október 1-jei ülésén megtárgyalta Földes Péter rehabilitációs ügyét. Benke Valéria azt kérte, hogy az illetékes osztályokon közöljék a munkatársakkal, hogy felmerült Földes Péter visszavételének kérdése. A végleges döntés később születik meg, mert Nemes János az Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője Varsóban tartózkodik. Határozat a Rádió Kollégium 1956. október 1-i ülésén. MTVA KI. TD-316/15. 13. doboz.

lyettesével. Rövid történeti bevezetőjében Szenes beszélt a törvények tiszteletben tartásának helyzetéről, arról, hogy a történelem során a politikusok, a hatalom birtokosai gyakran megsértették. „És ami még szomorúbb ez a káros örökség – mint a közelmúlt súlyos törvénysértései tanúsítják – még a mai államunk egyes magas beosztású, s azóta már leváltott vezetőinek cselekedeteire is kihatott.”

Szenes az ügyészt elsőként a szocialista törvényesség fogalmáról kérdezte. A szocialista törvényesség azt jelenti, hogy a „szocialista állam a munkásosztály akaratát, az egész dolgozó nép érdekeit kifejező törvényeket alkot és ezeket az állami és társadalmi szervek, valamint az állampolgárok egyaránt kötelesek betartani”. A törvényesség a „népi demokratikus állami és társadalmi rend védelmét szolgálja, a nép hatalom megvalósulását biztosítja, a társadalom állami vezetésének nélkülözhetetlen eszköze, egyik legfontosabb módszere”. Érvényesülnie kell az állam minden területén a „jogalkalmazásban, az államhatalmi és államigazgatási szervek munkájában, az állampolgárok tevékenységében”.

A következő kérdés a szocialista törvényesség időszerűségére vonatkozott. Szalai József válaszában arról beszélt, hogy a közelmúlt törvénysértéseinek „megvoltak az előidézői. A szocialista törvényesség megsértésével jelentős anyagi és erkölcsi károkat okoztunk egyes állampolgároknak. Az elkövetett hibák megingatták az állampolgárok törvényességünk szilárdságába, a szocialista jogrend biztonságába vetett bizalmat. Ez nehezítette szocialista építésünket is.”

A továbbiakban az ügyész a törvénysértések okairól beszélt. Ezek abból „eredtek, hogy az osztályharc állandó élesedéséről szóló helytelen tételt alkalmaztuk gyakorlati tevékenységünkben. Párt- és állami funkcionáriusaink jó része az említett tételben ideológiai alapot vélt és talált arra, hogy esetenként, amennyiben ezt az osztályharc érdekei – természetesen rosszul felfogott érdekei – megkívánták, félretegye a törvényeket. Az említett téves tétel éreztette káros hatását nyomozószerveink, sőt bíróságaink tevékenységében is. A szocialista jogalkotás követelményeinek, a dolgozó nép érdekeinek nem megfelelő felismerése nem egyszer törvénysértő bírói gyakorlathoz vezetett. [...] Miután pedig felhívtuk erre a bíróságok figyelmét, a felelősségre vonásban olyan túlzott szigorúság érvényesült, még az egyszer megtévedt, de egyébként becsületes dolgozókkal szemben is, hogy ez joggal sértette dolgozó népünk igazságérzetét. Az egyén és a dolgozó nép érdekeinek összehangolását sokszor helytelenül értelmezték a jogalkalmazó szervek. Mindezek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a „szocialista jogrendszerünket sem építettük még ki teljesen. Számos területen még hiányzik az átfogó jogi

szabályozás...” A Szalai hangsúlyozta, hogy mindezt „súlyosbította a kollektív vezetés és ellenőrzés hiánya, a személyi kultusz térhódítása, amely egyenesen megakadályozta a törvénysértések időbeni és gyors felszámolását, valamint azt, hogy a jogszabályok alkalmazásában ne az egyéni elgondolások, hanem a szocializmus építésének, a dolgozó tömegeknek az érdekei érvényesüljenek” (kiemelés – S. I.).

A törvénysértések megszüntetése és jóvátétele érdekében hozott intézkedésekkel kapcsolatban elmondta, hogy „nagyrészt már” megtörtént azoknak a rehabilitációja, akiket jogtalanul ítélték el, hurcoltak meg. Nekik „nemcsak jogi, hanem erkölcsi és anyagi elégtételt is szolgáltat” a kormány. A büntető elítélésekhez fűződő hátrányos következmények törlése mellett elegendő utalni az egyéni kártalanításokra, a kuláklistáról való törlés mellett az adókövetés-helyesbítésekre, vagy a déli határsáv megszüntetésével a törvénysértően kitelepítettek anyagi megsegítésére, stb. Hangsúlyozni kell, hogy a rehabilitációval kapcsolatban teljesen téves elképzelések keletkeztek. Ennek eloszlatása végett itt is szeretném megállapítani, hogy rehabilitációban azokat részesítjük, akiket törvénysértéssel elítéltek, illetve akikkel szemben jogtalan intézkedések történtek.”

A műsorban elhangzottakból következett a kérdés, miként vonták felelősségre a törvénysértőket. Szalai kifejtette, hogy a törvénysértések „különböző területeken történtek és különböző súlyúak voltak. Ez a körülmény és a törvénysértéseknek a többi közt említett okai az egyéni felelősség mértékére különböző kihatásúak. Ezen túlmenve a törvényesség megsértőinek párt- és állami felelősségre vonására megtörténtek az intézkedések. Többen a büntető igazságszolgáltatás előtt adtak és adnak számot tettükért.”

A jövőre nézve fontos kérdés volt, mit kell tenni annak érdekében, hogy az elkövetett törvénysértések ne ismétlődhessenek meg, és a törvényesség megszilárduljon. Szalai a biztosítékot az MDP KV július 18-a és 21-e között elfogadott határozataiban látta.³⁵⁰ Ezek mellett hangsúlyozta, a törvényesség megvalósításának biztosítékát a „jogalkotás, a jogalkalmazás területén, a nyomozó- és igazságügyi szervek munkájában”. A határozatra hivatkozva kiemelte: az „alapkövetelményként jelöli meg, hogy gazdasági, társadalmi életünk valamennyi területén közérthető, megfelelő törvények és jogszabályok legyenek”. Ennek megvalósítására vonatkozott az „országgyűlés új ügyrendje, melyet a legutóbbi

³⁵⁰ A Központi Vezetőség határozata: pártegységgel a szocialista demokráciáért. 1956. július 18-21 között. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 439–460. o.

ülésszakán elfogadott. [...] Intézkedések történtek a büntető és polgári törvénykönyv elkészítési munkálatainak meggyorsítására. Az Igazságügyi Minisztérium számos törvény előkészítésén dolgozik, melyek a szocialista demokratizmus megvalósítását, a szocialista törvényességet erősítik.” Példaként említette az új begyűjtési törvényt, a nyugdíjtörvényt és a sajtótörvényt. Módosításokat végeznek – mint mondta – a Munka Törvénykönyv paragrafusain is, például a „területrendezéssel, a szabálysértésekkel, a termelőszövetkezetekkel, az országgyűlési képviselők jogaival, a bíróságok hatásköreinek kiszélesítésével kapcsolatos” jogszabályokon. A tervek szerint „ezek közül többet az országgyűlés már őszi ülészakán megtárgyal”.³⁵¹

AZ IPAR: A JELEN ÉS A JÖVŐ TERVEI

1956 elején a pártvezetés iparpolitikájában a teljes káosz uralkodott. Az újból vezető szerepet kapott nehézipar mellett továbbra is fejlesztési lehetőségekhez jutott a közszükségleti cikkek hiányán enyhítő, az életkörlményeken is javító könnyűipar. A két szektor fejlesztése, az iparszerkezet körüli viták mögött a Rákosi-féle csoportosulás visszarendezési törekvése, illetve a reformok hívei állottak, nemritkán bizonytalanul. Ebben a helyzetben az egysíkú pártpropaganda kiszolgálásához szokott rádió helyzete sem volt könnyű. A régi beidegződések és a változás igénye belső vitákat keltett a rádióban is. Ez azonban a napi hírekben még alig mutatkozott meg. Inkább valamiféle „semleges” tájékoztatásra törekedtek, de a zavar ezen is átszüremlett. Az 1956-os év ipart érintő műsorairól alig maradtak fenn a tényleges adások szövegeit tartalmazó műsorborítékok, elsősorban a rádió szerkesztősége számára hozzáférhető, ma már csak elektronikus formában elérhető MTI-adatbázis dokumentumaiból követhetők a korabeli propaganda irányai.

1956. január 1-jén az év híreit az MTI a Kereskedelmi Kamara Váci utcában rendezett kiállításának bemutatásával nyitotta. A magyar ipar fejlődéséről – olvasható a dokumentumban – „helyet kap a kiállításon valamennyi külkereskedelmi vállalatunk fontosabb kiviteli cikke, vagy annak kicsinyített mása”. A gyárak berendezéseit modelleken mutatták be. A nehéziparban előállított termékeket a földszinti bemutatóteremben

³⁵¹ A szocialista törvényesség megszilárdításának útján. 1956. szeptember 18. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. szeptember 18. 17:35–17:55.

helyezték el. A különböző szerszámgépeket a látogatók működés közben nézhették meg. A kiállítás egyik figyelemfelkeltő része az orvosi műszereket és laboratóriumi felszereléseket bemutató terület.

Az emeleten „ízléses összeállításban” láthatott a közönség bútorokat, textilárakat, sportfelszereléseket, cipőket, porcelánokat, népművészeti és háziipari cikkeket. Az emeleten helyezték el a mezőgazdasági termékek bemutatóját.

A kiállítás szervezői a látogatók vendégkönyve alapján elégedetten állapíthatták meg, hogy sok külföldi szakember is felkereste a rendezvényt. Különlegesnek számítottak az Argentínából és Uruguayból érkezett vendégek.³⁵²

Az MTI hírei január 3-án, a korábbiakhoz hasonlóan a tervteljesítésről szóltak. Változás volt azonban, hogy nem a rekordteljesítmények, hanem az „egyenletes tervteljesítés” fontosságát emelték ki, valamint azt, hogy „új módszerek, új eljárások széleskörű alkalmazásával küzdenek az előirányzat teljesítéséért”.

Így szóltak a Kőbányai Szerszámgépgyárról is: „jó minőségű” munkáján kívül „egyenletes termeléséről híres”, 1955 márciusa óta minden tervének eleget tett. A gyár „pontos és jó munkáját bel- és külföldön egyaránt megbecsülik”. A forgácsolóműhely a „szervezettség eredményeként határidő előtt befejezte 1955-ös tervét és december közepe óta már az idei munkához készíti alkatrészeket a szerelőknek”. A műhely munkásai már a februári tervhez szükséges alkatrészeket készítik.³⁵³

A pékek munkájának megkönnyítése érdekében újabb gépeket állítanak be a sütőüzemekbe, számolt be az MTI 1956. január 5-i összefoglalójában. A tervek szerint 1957-ben „újabb 58 dagasztógépet és több kenyérformázót kap az ipar”. Egy új típusú „császárszemlye-formázógép” üzembe állítását is tervezik az Élelmiszeripari Gépgyárban.

A kenyérszállítás meggyorsítása érdekében a „sütőipar 87 kenyérszállító lovas kocsit kapott a múlt évben”. 1956-ban a terveknek megfelelően az „IKARUS gyár több korszerű, rekeszes kenyérszállító autót készít”, ami nemcsak azt jelenti, hogy meggyorsul a szállítás, hanem azt is, hogy szállítás közben nem nyomódik össze, nem veszíti el a formáját.

Az MTI arról is hírt adott, hogy a főváros két sütőüzemében napokon belül megkezdik a sajtos perecek sütését. Az ízletes készítményből naponta több ezret sütnek majd.³⁵⁴

³⁵² MTI Belföldi Hírek. 1956. január 1. 11:30. MTI Adatbázis.

³⁵³ MTI Belföldi Hírek. 1956. január 3. 17:35. MTI Adatbázis.

³⁵⁴ MTI Belföldi Hírek. 1956. január 5. 6:10. MTI Adatbázis.

„A második ötéves tervben megtöbbszöröződik műanyagiparunk termelése. Az idén megkezdik a PVC cipőtalp és padlógyártását.” Tudósított az MTI január 7-i délutáni kiadásában. A minőségre is jobban ügyelnek. A Nagytétényi Gumigyárban „még ebben a negyedévben két új technikát, a vácuumszívó és a fröccsprés eljárást vezetik be, amelyek segítségével javul a műanyaggyártás minősége”.³⁵⁵

Az MTI 1956. január 13-i híreiben arról számolt be, hogy az ipar 1956-ban „tízezerrel több motorkerékpárt, 12 000-rel több varrógépet, 15 000-rel több mosógépet ad a lakosságnak, mint tavaly”. Új termék-ként nemsokára megjelenik a motorkerékpár-oldalkocsi, amelyből a tervek szerint 1956-ban „ezer darabot gyártanak. Hamarosan forgalomba kerül a televíziós vevőkészülék, s nagyobb sorozat készül a koncert-zeneszerekrényből is, amelyből barokk, modern és koloniál stílusban körülbelül 500 került eddig forgalomba.”

A gyárak már január elején megkezdtek az „évi terv közszükségleti cikkeinek szállítását”, pótolták a karácsonykor kifogyott készleteket is. „Az Orion Gyár 570, a Telefongyár 581, a Beloiannisz Gyár 200, a Fényerő KSZ 180, különböző típusú rádiót adott át az év eleje óta a kereskedelemnek. [...] A Rákosi Mátyás Művek pedig több mint 4000 kerékpárt bocsátott tíz nap alatt a vásárlók rendelkezésére.”³⁵⁶

„Kimagasló eredményeket értek el a téglaiipari dolgozók az év első tíz hónapjában” – számolt be az MTI 1956. január 18-i összefoglalójában. Január első felében „2 700 000 téglát adtak terven felül”. Ebből 100 családi házat lehet építeni.³⁵⁷

A Nagykanizsai Sörgyár gyors ütemű építéséről számolt be az MTI 1956. január 22-i reggeli híreiben. „A gyár legszebb helyisége lesz a hatalmas erjesztőtár, amelynek falait és tartóoszlopait a mennyezetig csempével fedtek.” Az Április 4. Gépgyár a 60 köbméteres tartályok szerelésén dolgozott, a Láng Gépgyár munkásai a kazánokat építették be. Az építkezésen dolgozó „több mint tíz gyár és vállalat szerelőcsoportjai” április 4-ére szeretnék befejezni munkájukat. A hírek szerint a Kecskeméti Kinizsi Konzervgyár dolgozóinak 1800 személye fürdő- és öltözőhelyiséget adtak át. Az új épület 2,5 millió forintba került. A Heves Megyei Faipari Vállalat dolgozói is eredménye munkát végeztek. „Több száz szoba- és konyhabútort” készítettek. A környék szőlősgaz-

³⁵⁵ MTI Belföldi Hírek. 1956. január 7. 14:55. MTI Adatbázis.

³⁵⁶ MTI Belföldi Hírek. 1956. január 13. 14:20. MTI Adatbázis.

³⁵⁷ MTI Belföldi Hírek. 1956. január 18. 14:55. MTI Adatbázis.

dáinak megígérték, hogy „őszig ötszáz különböző méretű boroshordót is gyártanak”.³⁵⁸

Az országgyűlés februári ülészakán a könnyűipar előtt álló feladatokat is tárgyalták. Az MTI a február 10-i közleményében arról számolt be, hogy a könnyűipar legfontosabb feladata a szigorú anyagtakarékosság, amely különösen az importanyagokra vonatkozik. Ez előfeltétele volt az önköltség csökkentésének. „A könnyűipar költségeinek mintegy 75 százalékat az anyagköltségek teszik ki.” A könnyűipar dolgozóinak ezért a legfontosabb feladata az, hogy „legalább egy százalék anyagmegtakarítást” érjenek el. Az 1%-os megtakarítással „közel 2000 lakás építéséhez szükséges anyagi erőt” lehet felszabadítani. Az anyagtakarékosságot úgy kívánták elérni, hogy közben az előállított termék minősége javuljon. Harcolni kell az olyan „anyagmegtakarítás ellen, amely csak látszateredményeket hoz. Az anyagtakarékosság egyik fő forrása a szigorú technológiai fegyelem, a gyártási előírások pontos betartása.” A szakembere a feladatok között kiemelték az „anyagtakarékossági irányelvet” is, amely szerint a „nyersanyagból az anyag adottságainak megfelelő technológiával a lehető legjobb minőségű, legnagyobb értékű termékeket állítsák elő” az üzemek. A textiparban arra kell törekedni – mondták –, hogy az „adott nyersanyagból minél finomabb fonalat, finomabb sűrűbb szövetet” állítsanak elő. A konfekcióiparban (ruha, cipő, kötöttáru) pedig a „szabási hulladékok csökkentését kell elsősorban célul kitűzni”. A könnyűiparban az elmúlt évben a szakemberek bevonásával működő bizottságok „sok tartalékot tártak fel, sok megoldásra mutattak rá”, amelyek ezek közül számos iparágban hozhatnak eredményeket. Az 1956. évi műszaki intézkedési tervek a minisztériumok irányításával és a dolgozók munkájával valósítható meg.³⁵⁹

Az MTI február 13-i híresszefoglalójában új kozmetikai cikkek gyártásáról számolt be. Az első negyedévben „több újfajta kölnivízzel, rúzzsal és egyéb szépségápoló szerrel kedveskednek a vásárlóknak”. A férfiak számára „Tabak” kölnit és antiszeptikus hatású „Figaro” arcvizet ajánlottak. Közkedvelt lesz a hírek szerint a Lysophorm elnevezésű fogkőlazító szájvíz.³⁶⁰ Az ilyen és hasonló termékek megjelenéséről, és egyáltalán a szépségipar termékeiről korábban szinte egyáltalán nem szóltak az ipar hírei között.

³⁵⁸ MTI Belföldi Hírek. 1956. január 22. 7:15. MTI Adatbázis.

³⁵⁹ MTI Belföldi Hírek. 1956. február 10. 17:10. MTI Adatbázis.

³⁶⁰ MTI Belföldi Hírek. 1956. február 13. 6:00. MTI Adatbázis.

Az MTI március 27-én megjelent esti kiadásában arról is írtak, hogy a Goldberger Textilművek tervezői új modellek kialakításán dolgoznak, olyanokon, amelyek sajátos stílust adnak a termékeknek. A Csepeli Szőrmekonfekció Vállalat főmérnöke, Gerzonits József elmondta: külföldön nagy sikert arattak a szőrmék, ezért tovább dolgoznak azon, hogy a szőrmék a legújabb divatirányzatoknak is megfeleljenek. Főleg a pézsmá- és a mókusbundák tervezésénél akarnak új „eredményeket elérni”. Terveik szerint 1957-re az exportra készített darabokat több színben és szabásváltozattal készítik.³⁶¹

A Cipőmintatervező Vállalat új modelleket készít, számolt be erről az MTI április 2-án megjelent reggeli kiadásában. Az új modelleket júliusban mutatják be a vásárlóknak. Terveik szerint az új kollekció alapján jövőre nagyobb választékot biztosítanak. Nagyobb mennyiségben gyártják a közkedvelt balerinacipőket, túsarkúkat, és a hegyes formájú báli cipőket.³⁶²

„A Szegedi Ruhagyár fiataljai a felszabadulási versenyben elért szép eredményeik fokozásával készülnek május 1. megünneplésére” – számolt be az MTI április 6-i híreiben. A fiatalok versenyre hívták a gyár üzemegységeinek dolgozóit. A gyár dolgozói vállalták, „második negyedévi tervüket megtakarított anyagból egy százalékkal túlteljesítik s csak kiváló minőségű árut gyártanak”.³⁶³

Elkészültek a traktorrádiók a Beloianisz Gyárában – olvasható az MTI április 7-i híresszefoglalójában. A traktor számára tervezett ultrarövid-hullámú adó-vevő rádiókból 50-et készítettek. Az adóvevők segítségével 15-20 kilométeres távolságból is állandó kapcsolatot tarthatnak a gépállomások a traktorosokkal.³⁶⁴

A nyárra új bébi-textilmintákat készít a Kistex – tette közzé az MTI április 8-i híreiben. A gyár az eddigi figurális díszítés helyett apró mintákkal nyomja a textíliákat, amelyekből nemcsak a „picinyeknek”, hanem a fiatal lányoknak is lehet ruhát, blúzt készíteni. Az ünnepélyes alkalomra készülő ruhákhoz „gazdag színárnyalatú” textilanyagokat kínálnak a vásárlóknak.

A Ruhaipari Tervezővállalat az őszi idényre 450 különböző „ízléses női, férfi és gyermekruha, valamint kabát modellt tervezett”. Az új kollekciók darabjait a napokban mutatják be a kereskedelemben dolgozó

³⁶¹ MTI Belföldi Hírek. 1956. március 27. 17:45. MTI Adatbázis.

³⁶² MTI Belföldi Hírek. 1956. április 2. 6:00. MTI Adatbázis.

³⁶³ MTI Belföldi Hírek. 1956. április 6 15:25. MTI Adatbázis.

³⁶⁴ MTI Belföldi Hírek. 1956. április 7 15:05. MTI Adatbázis.

szakembereknek. Ők határozzák meg, hogy a különböző darabokból milyen választékot gyártson az ipar.³⁶⁵

Az MTI április 11-i hírei között szerepelt egy nehéziparból jövő hagyományos versenyfelhívás. A Diósgyőri Martin acélmű az I. kimenekénél dolgozó Földessi, Nyikes és Koncz olvasztóbrigádok hívták ki egymást versenyre. A három brigád versenyében eddig Földessi Lajos csoportja ért el jobb eredményt. Jó munkáját bizonyítja, hogy selejtjük „jóval a megengedett alatt maradt”. A brigád az „április első tíz napjában szerzett többletével már kétszeresen eleget tett 50 tonnás május elsejei felajánlásának”.³⁶⁶

A konzervipar terveiről számolt be az MTI április 17-i reggeli kiadásában. „Az ipar első nagy feladat a zöldborsó tartósítása lesz, amihez májusban kezdenek, s mintegy 200 vagonnal több zöldborsót dolgoznak fel, mint tavaly.” Az előállításba a hírek szerint bekapcsolódik a makói és a dunántúli konzervgyár. „A kecskeméti, alföldi, szegedi és nagykovácsi konzervgyárakat bővítik. [...] Jelentősen javul az idén a konzervek minősége. Több konzervfajtának, elsősorban a különböző gyümölcsíznek és dzsemnek, növelik a C-vitamin tartalmát.”

A konzervipar 1956-ban jobban igazodik a vásárlók igényeihez, néhány élelmiszercikket „kisebb adagolásban is forgalomba hoz”. Például a „paradicsomot és különböző dzsemeket tubusban, a lekvárt, mustárt pedig átlátszó műanyag poharakban” is lehet kapni az üzletekben.³⁶⁷

Az MTI április 20-i esti kiadásában közzétette a Központi Statisztikai Hivatal első negyedéves jelentését az 1956. évi népgazdasági terv teljesítéséről, amelynek legfontosabb adatait közöljük. Megállapították, hogy „a szocialista ipar negyedéves teljes termelési tervét 101,7 százalékra teljesítette”. Terven felül jelentős mennyiségű gőzmozdonyt, vasúti személykocsit, varrógépeket, harisnyát, zsírt, sört, étolajat állított elő. Ismertették azt is, hogy nem teljesítették az autóbusz, a tehergépkocsi, a kerékpár, a bauxit, a timföld, a műtrágya, a penicillin, a selyemszövet, a férfi és női cipő, az égetett téglá, a cement előírt tervét. Egyebek mellett nem készültek el „az új típusú rádió-műsorvevő készülékek gyártásához szükséges szerszámok”.

Azt az első negyedév statisztikai jelentéseiből kiemelték, hogy „egyes anyagok hiánya és kooperációs késedelmek gyakran okoztak zökkenőt”. Ezért a termelés „sem volt egyenletes”.

³⁶⁵ MTI Belföldi Hírek. 1956. április 8. 7:15. MTI Adatbázis.

³⁶⁶ MTI Belföldi Hírek. 1956. április 11. 16:20. MTI Adatbázis.

³⁶⁷ MTI Belföldi Hírek. 1956. április 17. 6:05. MTI Adatbázis.

Az ipar az egy munkásra jutó teljes termelés (a termelékenységi) ter-
vét 1,2 százalékkal túlteljesítette. A termelékenység 3,8 százalékkal ha-
ladta meg az 1955. első negyedévi szintet. „A termelés önköltsége 1956
első negyedében nem alakult kielégítően.”³⁶⁸

1956. május 3-án az MTI-hírek a május elsejét köszöntő munkaver-
senyek eredményéről számoltak be. A dél-zalai olajbányászok teljesít-
ményéről, annak töretlen lendületről, a terv túlteljesítéséről szóltak a
híradásban.

A hírekben arról is beszámoltak, hogy az ajkai bányászok tovább
folytatták a versenyt a több szénért. A közép-dunántúli szénmedence bá-
nyászai május 1-jei tervüket 104 százalékos teljesítménnyel zárták. Az
ajkai bányászok jól kezdték a májust is, kezdeményezték, hogy „1–10-
ig a fasizmus leverésének 11. évfordulója alkalmából ünnepi harmadot
rendeznek és e tíz nap alatt 480 tonnaszenet termelnek terven felül”.³⁶⁹

Az MTI május 11-én Borsod megye országgyűlési képviselőjének,
Nógrádi Sándornak a térségben tett látogatásáról számolt be. Az MDP
Központi Vezetőségének tagja elmondta: „1956-ban Borsod megye
egymilliárd forintot kap beruházásokra. Ebből az ipar fejlesztésére 600
millió forintot költenek. Ózdon 336 lakás épül. Négymillió forintos be-
ruházással új orvosi rendelőintézetet létesítenek, megjavítják a város
vízellátását, bővítik csatornahálózatát.” A tervekben szerepelt még a
húsfeldolgozó üzem építése is. A második ötéves tervben az Ózdi Kohá-
szati Művekben is jelentős felújítást kívánnak megvalósítani.³⁷⁰

Alumíniumból készült ékszerutánszatok gyártásáról számolt be az MTI
május 16-i reggeli kiadásában. Külföldön elterjedt alumíniumból készí-
tett divatékszerek fénye „megtevéstésig hasonlít az aranyéhoz, és for-
málni is igen könnyen lehet”.³⁷¹

Az 1956 nyarára kialakult politikai helyzetben lehetőség volt már an-
nak felvetésére is, hogy vajon teljesíthető-e a második ötéves terv. Az
MTI május 18-i reggeli kiadásában interjút közöltek a Kohó- és Gép-
ipari Minisztérium Erősáramú Iparigazgatóságának főmérnökével, aki
a tervekről az MTI munkatársának elmondta, hogy azok nem minden-
ben teljesíthetők – bár mindjárt hozzáfűzte: a termelés „növelését jel-
ző irányszámot” megvalósíthatónak tartja. Majd folytatta: a második
ötéves terv „irányelveinek kidolgozásánál nem biztosítottak részünkre

³⁶⁸ MTI Belföldi Hírek. 1956. április 20. 19:20. MTI Adatbázis.

³⁶⁹ MTI Belföldi Hírek. 1956. május 3. 16:15. MTI Adatbázis.

³⁷⁰ MTI Belföldi Hírek. 1956. május 11. 17:40. MTI Adatbázis.

³⁷¹ MTI Belföldi Hírek. 1956. május 16. 6:15. MTI Adatbázis.

megfelelő beruházási összeget a transzformátor gyártás fejlesztésére. Úgy látjuk, hogy a villamosenergia-ipar számára hússzor olyan nagy beruházási összeget javasoltak, mint a mi részünkre, holott a villamosenergia-ipar csak akkor tudja feladatát végrehajtani, ha mi elkészítjük mindazt, amire szüksége van. A beruházási arányokat az erősáramú ipar javára meg kell változtatni” – mondta a főmérnök. Továbbá a termeléshez import gépekre van szükség, amiről „az illetékes” szervek még nem gondoskodtak.³⁷²

A sörgyárak bővítéséről számolt be az MTI június 7-én, reggeli kiadásában. Ez azt is jelenti, hogy „idén 60 millió pohárral több sört kap a lakosság, mint tavaly”. A második ötéves terv végén „600 000 hektoliterrel” több sört fogyaszthat a lakosság, mint 1955-ben. A bővítést a kőbányai és a pécsi sörgyárban tervezték, hamarosan megkezdődik a sör előállítás a Nagykanizsai Sörgyárban is. A Soproni Sörgyár korszerűsítésére és bővítésére – a tervek szerint – 21 millió forintot fordítanak. A munkákat 1957-ben fejezik be, ekkor a „jelenleginél 30 000 hektoliterrel több italt főz a gyár”.

Az MTI hírei szerint 1956 harmadik negyedében a „kereskedelem áttetsző műanyagból készült edényeket és készleteket hoz forgalomba”. Ezek között lesznek gyümölcsöstálak, a hozzá tartozó kistálkák, poharak és más használati cikkek is. Újdonság lesz a műanyag fogvájó, amelynek csomagolása a régi marad.³⁷³

Az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyár gépészmérnökeinek terve alapján „elkészült az automatikus ampullasterilizáló berendezés első példánya” – számolt be erről az MTI június 15-i reggeli híreiben. A mérnökök által elkészített berendezés „önműködően több műveletet végez el: sterilizálja a szérummal töltött ampullákat és kijelöli a hibás üvegcskéket”.

Az MTI munkatársai beszámoltak a húsipar második ötéves tervéről is. Ebben az szerepelt, hogy a húsellátás a második ötéves tervben „jelentősen javul”. 1960-ra „többek között mintegy 100 000 tonna hússal, 25 000 tonna zsírral készített többet az ipar, mint 1955-ben. Ezenkívül növelik a hűskészítmények gyártását, megkétszerezik például a gyulai kolbász termelését.” Új cikkekkel is találkozhatnak a vásárlók majd, például „húsos derelyével, vagdalt hússal, húsos fánkkal, csomagolt szeletelt hússal”. A húskonzerv gyártását a húsipar átveszi a konzerv-

³⁷² MTI Belföldi Hírek. 1956. május 18. 6:15. MTI Adatbázis.

³⁷³ MTI Belföldi Hírek. 1956. június 7. 6:00. MTI Adatbázis.

ipartól. Az ötéves tervben szerepelt a húsüzemek és a vágóhidak korszerűsítésének terve is.³⁷⁴

Az állami áruházak egy hónappal ezelőtt hirdették meg a női divatpályázatukat, számolt be az MTI június 21-i reggeli híreiben. Egy hónap alatt „mintegy 10 000 különféle divatrajz érkezett be a nyári és az őszi divatról”. A nagy érdeklődésre való tekintettel a pályázat határidejét június 30-ig meghosszabbították. A beérkezett divatrajzokból a Magyar Divatcsarnok kiállítást rendez, a beérkezett pályaműveket értékelését július 20-án teszik közzé, a nyertes a saját tervezésű ruháját kapja meg.

Az MTI a gyógyszeripar legújabb termékéről is beszámolt, arról, hogy kifejlesztettek egy új vérnyomáscsökkentő gyógyszert, a Hexameton, amely draszt és injekció formájában, júliusban kerül forgalomba.³⁷⁵

A cipőipar őszi termékeiről közölt hírt az MTI június 22-én kiadott összefoglalójában. A legtöbb újdonság a női cipők között lesz. Az őszi magas szárú fekete és barna cipők mellett a Divat Cipőgyár színes sevrő bőrből is készít lábbeliket. A Duna Cipőgyár mintegy 43 000, a Szegedi Cipőgyár pedig 51 000 pár „különféle mikropórusos talpú női félcipőt gyárt”. A tervek szerint a közkedvelt papucs-cipőkből is nagy választék áll a vásárlók rendelkezésére. Tovább gyártják a szandálokat is, ezekből a következő negyedévben 597 000 pár kerül forgalomba. A balerinacipőkből több színben mintegy 10 ezer párat készít a Tisza Cipőgyár.

A férficipők kínálata is bővül. A gyártók ígérete szerint újdonság lesz a bordó vixos felsővel készült, ún. bakancs és a Bonyhádi Cipőgyár gojzer varrású (hármass fonatú varrás) félcipője. A Tatai Cipőgyár tervei szerint a harmadik negyedévben 18 000 pár férfiszandál, a Duna Cipőgyár pedig 20 000 pár újfazonú sima bokszt szandál gyártását kezdi meg. Gyermekecipőből is nagy mennyiség kerül forgalomba, 173 000 pár gyártását tervezik. Szandálokból 150 000 pár készül. Újdonság lesz a Duna Cipőgyár mikropórusos talpú, szürke, barna, drapp és piros bőrből készült gyermekecipője, amelyet 19–30-as számban állítanak elő.³⁷⁶

A jobb kenyérellátás érdekében kenyérgyár épül több vidéki városban, tájékoztatott az MTI június 24-i reggeli híreiben. „Nem szabad, hogy előfordulhasson a jövőben, hogy például egyes vidéki városokba Budapestről kelljen kenyeret szállítani a hibákat, elsősorban a bánya-és ipari központokban épülő kenyérgyárak létesítésével akarják kijavítani.” A tervek szerint már 1956-ban elkezdik az ajkai, a tatabányai, a

³⁷⁴ MTI Belföldi Hírek. 1956. június 15. 6:25. MTI Adatbázis.

³⁷⁵ MTI Belföldi Hírek. 1956. június 21. 6:20. MTI Adatbázis.

³⁷⁶ MTI Belföldi Hírek. 1956. június 22. 6:10. MTI Adatbázis.

jászberényi, a szolnoki, a szegedi, a gyöngyösi, a siófoki és a nagybáttonyi kenyérgyárak építést. Több száz új berendezést kapnak a már meglévő üzemek is, így például zsemleformázó, kiflisodró, kenyérszagató és -formázó gépeket. Tervezték a szárasztésztagyártás növelését is, egy nagy kapacitású üzem építésével, amelyben évente 1500 vagon szárasztészta készülhet.³⁷⁷

A nehézipar új eredményei között az egyik legjelentősebb a Sztálin Vasmű kokszolóművének ünnepélyes átadása volt, erről számolt be az MTI július 8-i délutáni kiadásában. Az ünnepségen részt vettek a nagy ipari városok (Diósgyőr, Ózd, Csepel) üzemének küldöttei is. A megjelenteket Borovszki Ambrus, a Sztálin Vasmű igazgatója köszöntötte, az avatóbeszédet Csergő János miniszter mondta. „Hála és köszönet a magyar dolgozó népnek, hogy törődve a népgazdaságunk felemelésével, ilyen hatalmas áldozatra volt képes. A kokszolómű felavatása a magyar ipar történetében újabb ragyogó állomás. A mi nagy barátunk, segítőnk, a szovjet nép és kormány segítségével eljutottunk oda, hogy magyar szénből jó minőségű kokszot állíthatunk elő.” Majd a Csergő János köszönetet mondott a Szovjetuniónak „azért a nagy segítségért, amely a tervek és szakemberek rendelkezésére bocsátásával lehetővé tette a Sztálini Vasmű és első szocialista városunk felépítését”. Az új létesítmény teljesítményéről elmondta: „az I-es számú blokk, évente 280 000 tonna kokszot termel majd, s ez a mennyiség a Sztálin Vasmű kohójának teljes szükségletét fedezi. Így csupán a koksztermeléssel csaknem 100 millió forintot” takarít meg a népgazdaság. Az új üzembrészben felhasznált „szénből 57 millió forint értékű kamragázt, mintegy 18 millió forint értékű vegyipari terméket kapunk, olyan anyagokat, amelyeknek jórészt eddig importálnunk kellett”. Az üzem második blokkjának befejezése a második öt éves tervben szerepelt.

A szakminiszter hangsúlyozta, hogy a Sztálini Vasmű teljes befejezéséhez „még komoly munkát kell végezni. A második öt éves tervben felépül a meleg- és hideghengermű. 1957 végére elkészül a vegyi üzem első lépcsője. Még az idén át kell adni rendeltetésének a második 700 köbméteres nagyolvasztót, az ércelőkészítő és -tömörítő művet.” A tervekben szerepelt a dolgozók számára újabb lakások, új kórház, fürdő, iskola, szociális és kulturális létesítmények építése. Az ünnepélyes átadást

³⁷⁷ MTI Belföldi Hírek. 1956. június 24. 7:25. MTI Adatbázis.

kitüntetések átadása zárta, azoknak a dolgozóknak, akik „áldozatos és hősie” munkája hozzájárult az új üzemszervezés felépüléséhez.³⁷⁸

A szénbányászat második öt éves tervének feladatairól készített összefoglalót az MTI július 10-én délután. Az ipar „termelésének 50-52 százalékkal kell növekednie”. Az ipar ágazatai között lévő aránytalanságokat meg kell szüntetni. A villamosenergia-termelést „még nagyobb mértékben kell fokozni”. A tervekről Stell Lóránt, a Szénbányászati Minisztérium Tervfőosztályának vezetője tájékoztatta az MTI munkatársát. „A széntermelést 32 százalékkal kell növelni. [...] 1960-ra 7,1 millió tonnával emeljük a széntermelésünket és 10 millió tonna termelőképesgű új bányüzemet létesítünk.” A második öt éves tervben a „felkutató szénvagyon 330 millió tonnával kell növelni”.

Stell Lóránt a termelés növelése mellett hangsúlyozta a „szénbányászatban a fő feladat: „a jövesztés és felrakás legmegfelelőbb módszereinek kialakítása és széleskörű elterjesztése. Tömegtermelésre alkalmas munkahelyek kialakításával együtt meg kell oldani a szén zavartalan elszállítását egyrészt új, korszerű folyamatos szén szállító berendezésekkel, másrészt korszerűen biztosított szállítókörutak kialakításával.”

A tervekben szerepelt még az önköltség 14,7%-os csökkentése, a bányászok számának 15 000 fővel történő emelése. A dolgozók számára mintegy 30 000 lakás építése.³⁷⁹

A bányászat hangzatos tervei mellette sok család estében a valóságot mutatta be a rádió a „Bányászasszony” című irodalmi értékű szociográfiai írásában, amely 1956. augusztus 10-én hangzott el. Az asszony feladata a megrakodott csillék indítása volt a néhány kilométerre épült diósgyőri vasgyárhoz. Ha kiáltottak neki, ő megforgatta az indítókereket. Ez volt a munkája. Ő mégis szerette ezt, mert munka volt, amiért fizetség járt. Négy gyermeket nevelt egyedül, mivel a férje alkoholista volt. Egy benyílóval rendelkező szobában lakott a gyerekekkel, akik, bár iskoláskorúak voltak, nem jártak iskolába. A riporter kérdésére, hogy így mi lesz belőlük, rövid válasz volt: bányász. A beszélgetés végén az asszony szívszorító, de egyben reménykedő szavai hangzottak el: „Jönnek még jobb idők is. Ha az apjukra nem is lehet számítani, van nekem két dolgos kezem. [...] Palaválogatásnál kezdtem nem is olyan régen, a magam erejéből vittem fel a gépkezelésig. Lesz még nekünk szép kis kertünk, ahol vidáman futkározhatsz, lesz cipőd, kabátod” – mondta

³⁷⁸ MTI Belföldi Hírek. 1956. július 8. 16:55. MTI Adatbázis.

³⁷⁹ MTI Belföldi Hírek. 1956. július 10. 14:10. MTI Adatbázis.

legkisebb gyermekét karjában tartva. „Elfelejtjük mi volt, minden rossz-
szat elfelejtünk...”³⁸⁰

Az élelmiszeripar feladatairól tartott sajtótájékoztatót Nyers Rezső élelmiszer-ipari miniszter, amelyről röviden az MTI augusztus 25-i esti kiadásában készített összefoglalót. Elmondta, sok esetben több élelmiszernek, mint például a tej és tejtermékek, a dohány és édesipari termékek, a sör, időnként a kenyér „minősége kifogásolható”. Ezért az elkövetkező időszakban a fő feladat a „minőség javítása”. Kiemelte, hogy a „zsírt, amely nemrég még napraforgóolajjal keverve került forgalomba, ma már tisztán, olaj nélkül árusítják”. Az élelmezési cikkek minőségét néhány esetben az „importanyagok hiánya” is okozza. Ez elsősorban az édesipari és dohánytermékekre jellemző – mondta Nyers Rezső.

A miniszter ezt követően foglalkozott a választék bővítésével. Elmondta, jogos a lakosság ezzel kapcsolatos panasa. Megoldás lehet, ha a kiskereskedelem részére mintatermékeket mutatnak be, ezzel lehetővé válik az élelmiszer-ipari termékek megismerése. A minőség javítása érdekében fokozni fogják a dolgozók anyagi érdekelttségét is.³⁸¹

Az Erősáramú Gyártmányfejlesztő Intézet kutatómérnökei elkészítették a „háztartási edénymosogató gép kísérleti példányát” – tájékoztattott az MTI augusztus 29-én reggel megjelent kiadásában. A készülék automatikusan működik, egyszerre egy hatszemélyes étkezés tisztítását végzi el. A készülék úgy működik, hogy a behelyezett edényeket „először forró vízszugár éri, majd bizonyos idő múltán forró levegő áramlik végig a letisztított edényeken”. A folyam befejezéséig a gépet nem lehet kinyitni. A tervek szerint a mosogatógépek gyártását a pápai Elekthermax gyár 1956 végén kezdi el.³⁸²

Új gyártmányú televíziós vevőkészülékeket gyárt még 1956-ban a hazai híradástechnikai ipar, számolt be az MTI szeptember 14-i reggeli összefoglalójában. Az év utolsó negyedében mintegy „40 féle újabb, korszerűbb gyártmányú” mintapéldány készül el. A készülékek prototípusainak gyártásában az Orion és a Beloiannis Híradástechnikai Gyár dolgozói vesznek rész. Az Egyesült Izzó mérnökei vevőcsövek fejlesztésén dolgoznak.³⁸³

³⁸⁰ Bányászasszony. 1956. augusztus 10. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. augusztus 10. 9:00–9:10.

³⁸¹ MTI Belföldi Hírek. 1956. augusztus 25. 17:15. MTI Adatbázis.

³⁸² MTI Belföldi Hírek. 1956. augusztus 29. 6:25. MTI Adatbázis.

³⁸³ MTI Belföldi Hírek. 1956. szeptember 14. 6:10. MTI Adatbázis.

Október végén „néhány ötletes műanyag használati tárgy” jelenik meg az üzletekben, közölte az MTI október 3-i reggeli hírei között. Ilyen például a „nylonból készült tartós írógépszalag, a hőálló üvegből készült pohár és az ugyancsak hazai gyártmányú gumiszivacs”, amely termékeket az ipar a „háború óta nem gyártotta”. Hasznosnak bizonyulhat a polietilénből készülő szappantartók, fogkefetakok, a törhetetlen palackok és a turistapoharak.³⁸⁴

Az ipar tervei azonban nem a leírtak szerint valósultak meg, mert az 1956 őszen történtek átírták forgatókönyvet.

„TÉESZESÍTÉS” A PROPAGANDÁBAN

Az ellentmondásos politikai természetesen érződött az agrárterületen is. Már 1955-ben újra előtérbe került téeszszervezés, az egyéni gazdálkodás támogatásával. Azonban a Rákosi-féle visszarendeződés támogatta termelőszövetkezet-alakítás a régi adminisztratív erővel már egyre kevésbé volt sikeres. Mindenesetre az agitáció a téeszek hatékonyságáról, jövedelmezőségükről ismét hangsúlyossá vált a rádióban. Az eredményeket ugyanakkor igyekeztek valóban elért sikerekkel meggyőzővé tenni. A jól működő közös gazdaság előnyeit bizonyították a kenderesi Vörös Csepel Termelőszövetkezet eredményei, amelyekről a „Falusi Híradó” 1956. február 28-án elhangzott adásában számoltak be. Mindezek alapján jelentős változásokra kerülhetett sor: a jövedelmek növekedése nyomán „kigyulladt a villany. Bevilágítja a már újjáépített volt cselédlakásokat, a gazdasági irodát, a dús raktárakat és megindítja a tavaly épített százas tehénistálló fejőgépeit.” Ezekre büszkék a szövetkezet tagjai, de még inkább a „már elkészült 80 méteres csővázás kukoricagöréjére”. Jó volt a tavalyi kukoricatermés, jutott bőven a padlásokra is. „Nem volt kár ötször megkapálni a tövét.” Az állatoknak is bőven jut a terményből.

„A zárszámadáskor derült ki, hogy Retzer Henrik elnök vezetésével milliomos lett a három éve még nehezen tengődő” termelőszövetkezet. Sinka István „kétszer kitüntetett állattenyésztő 41 000 Ft-ot vitt haza, Márta István 67 mázsa búzát kapott, Kökényesiné 12 000 Ft-ért csináltatott bútort a lányának. A tagok nem győzték magyarázni a szomszédoknak, hogy miből jött ez a nagy jövedelem.” Az eredmények magukért

³⁸⁴ MTI Belföldi Hírek. 1956. október 3. 6:35. MTI Adatbázis.

beszéltek, és „hamarosan 43 új tag jelentkezett felvételre. Nem sok földet hoztak ugyan magukkal, de a beadott szerszámok és állatállomány értéke meghaladja a 80 000 Ft-ot.”

A termelőszövetkezet tagjai közül „egyre kevesebben emlékeznek arra, hogy Retzer Henriket, a Csepeli Rákosi Mátyás Művek volt kohászát néhány éve szétesett gépek, beázott magtárak, bevetetlen földek, fegyelmezetlen és kedvetlen emberek fogadták. A névadó Vörös Csepel fegyelemhez szervezettséghez szokott munkásának a szorgalmas biza-kodó tagok segítségével sikerült működő, milliomos szövetkezetté tenni a kenderesi” szövetkezetet.³⁸⁵

A korábbi hang szólalt meg a „Falusi Híradó” március 1-i kora délutáni adásában – egy csalást és az azt lehetővé tevő nemtörődömséget mutatták be. Az eset a váci Micsurin Termelőszövetkezetben történt. A szövetkezetnek volt egy villanydarálója, ezért az egyéni gazdák is ide hozták a környékből öröltetni terményeiket. A szolgáltatással elégedettek voltak, mert soha nem csapták be őket sem a mérésnél, sem a vámnál. A szövetkezetet azonban „megkárosította Szíjártó István, aki kezdettől fogva kezelte a darálót, havi fizetésért”. Szíjártónak 7 hold földje volt, és a „közöst is kóستolgatja már, tagja az I-es típusú váci Dózsa Termelőszövetkezetnek. Csak hát vérszemet kapott. Mégpedig anynyira, hogy 5280 kiló árpa helyett csak 110 kilót vezetett a számadási könyvbe. Így tett a kukoricával is, s az így ellopott vámot a saját céljaira használta. Ráadásul részt vett más spekulációs üzletekben is.”

Mindez úgy történhetett, hogy a Micsurin Termelőszövetkezet tagjai „keveset törődtek Szíjártóval, meg a darálóval”. A műsorban hangsúlyozták, hogy mindezt elkerülhette volna a szövetkezet tagsága, ha a „gondos jó gazda szemével végzett ellenőrzéssel” megvédte volna a szövetkezetet a „jó hírét is a rajta esett folttól”. Szíjártó „fekete darálásáról sokat suttognak”, és a váci tagság ezért joggal marasztalta el.

A büntetés Szíjártó esetében sem marad el, a fővárosi bíróság vádiratában „árdrágító üzérkedés büntetével és a társadalmi tulajdon folyamatatos hűtlen kezelésével vádolják. És rövidesen kimondják a méltó ítéletet.”³⁸⁶

A „Falurádió” március 2-i adásában a kukoricatermesztés jelentőségéről szólt. A kukorica az „egyik legfontosabb növény”, az állatte-

³⁸⁵ Falusi Híradó. Kenderes. Vörös-Csepel T.Sz. 1956. február 28. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. február 28. 13:00–13:15.

³⁸⁶ Falusi Híradó. 1956. március 1. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. március 1. 13:00–13:15.

nyésztés számára fontos termény. A műsorban mindezt Hruscsov beszédével erősítették meg. „A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusán Hruscsov elvtárs a titkári beszámolóban külön beszélt a kukoricatermesztés jelentőségéről, a vetésterületek növeléséről.” Magyarországon a jó kukoricatermés folyamatos eléréséhez „egy sereg újítást, új módszert kell bevezetni” a korábbiak helyett. A rádió műsorában előadás-sorozatot indított a kukorica jelentőségének bemutatásáról, a későbbiekben pedig, a termesztés feltételeinek megteremtéséről, új technológiák ismertetéséről, amelyek segítik a szövetkezetek és a gazdák munkáját.³⁸⁷

A kenyérgabona és egyéb növények termesztéséhez adott hasznos tanácsokat a „Falurádió” március 5-én elhangzott reggeli adásában. A műsorban emlékeztettek a párt- és kormányhatározat megvalósítására, amely a gabona és más haszonnövények termésátlagának „háromszázalékos növelését” írta elő. Ezt a termelőszövetkezeteknek és az egyéni leg gazdálkodóknak is teljesíteni kell. Tavasszal a legfontosabb feladat a hó olvadásakor a víz levezetése a földről és a fagy elleni védekezés. A másik fontos feladat a fejtárgyázás, az istállótrágya kihordása és szétterítése. Az agronómusokra várt az a feladat, miszerint meg kellett határozniuk azt, hogy az őszi vetésekre mennyi trágya szükséges a növények fejlődéséhez. Az istállótrágyából – a szakemberek szerint – holdanként 35-40 mázsa az optimális. A harmadik feladat a száraz időben végezhető őszi vetések fogasolása. A műsor készítői felhívták a figyelmet ezeknek a munkáknak a megfelelő időben történő pontos elvégzésére.³⁸⁸

Az eredmények és a kritika együtt szólalt meg a Hajdú-Bihar megyei Nyírábrányban folyó begyűjtési verseny állásáról készült riportban. A „Falusi Híradó” munkatársai a március 8-án délután elhangzott adásban beszámoltak arról, hogy a településen április 4-e tiszteletére hirdették meg a begyűjtési versenyt. „A páros versenyszervezőket elsőnek a begyűjtési állandó bizottság és a tanács tagjai kötötték meg.” Sándor János és versenytársa megfogadták, hogy még az első negyedévben az „egész esztendőre járó tej, tojás, sertés, baromfi beadási kötelezettségnek” eleget tesznek és az idei adójukat is kifizetik. Vállalásukat – az információk szerint – „már a napokban teljesítették is mind a ketten, szinte ugyanazon a napon”.

³⁸⁷ Falurádió. 1956. március 2. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. március 2. 6:30–6:40.

³⁸⁸ Falurádió. 1956. március 5. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. március 5. 6:30–6:40.

A községben „mások is igyekeznek valóra váltani adott szavukat. Szaporán gyűlik a tojás, tyúk, liba, sertés a begyűjtő helyeken. S a közeli napokban bizonyára fokozódik ez a szorgalom.” A Petőfi Sándor utca lakói a Kossuth utca lakóit hívták versenyre. A cél a negyedévi „kötelezettségek” mielőbbi pontos teljesítése.

Azok a gazdák, akik az egész évi beadási kötelezettségüknek eleget tettek, felkeresték a tanácselnököt, hogy megkérdezzék, kiknek van hátraléka. „S a beadásban élenjáró dolgozó parasztok ezeket a gazdákat naponta felkeresik, és ahol csupán gondatlanságról, vagy zsugoriságról van, szó keményen megmondják a véleményüket. Ez a módszer eredménnyel is járt, mert azóta nemcsak Gulyás Sándor vitte be az adósságát, hanem még sokan mások is.”

Más volt a helyzet a „kulákok” esetében. „De őket sem hagyták nyugton, s ha szükséges, a törvény szigorát” alkalmazták velük szemben. A beszámolóból látszik, hogy a településen „nem tétlenkednek, fáradhatatlanul munkálkodnak a begyűjtés sikeréért. Ezt követeli a kötelesség-érzet, meg az önértzet is.” A versenyben szeretnének az „utolsó helyről az elsők közé, sőt – talán az első helyre” kerülni.³⁸⁹

A „Falurádió” március 28-i adásában arról számolt be, hogy a termelősövetkezetek „nagyobb hasznót érnek el”, mint 1955-ben az egyénileg gazdálkodók. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszatenyőn, 1955 őszén új termelősövetkezet alakult. A Búzakalász Termelősövetkezet megalakulásával a település az „ország termelősövetkezeti községei mellé sorakozott fel az idei évben”.

A szövetkezet tagjai „meg vannak győződve, hogy magasabb termésátlagot fognak elérni az idén, mint tavaly egyéni gazda korukban, amikor pedig jó termés járta ezen a vidéken is”.

A tagság „magasabb jövedelméhez hozzájárulnak az állami kedvezmények is”. A szövetkezet alakulásánál 17 egyéni gazda mintegy „2 ezer kilogramm terménnyel, közel 500 mázsa sertéshússal, 86 kiló tojással és 425 liter tejjel kevesebbet köteles beadni most, hogy csoporttag lett”. 1955-ben, a 17 gazda „26 ezer forint adót” fizetett, 1956 tavaszán „6 ezer forinttal kevesebbet”. Tavaly decemberi taggyűlésen elhatározták, hogy „közösén teljesítik beadási és adófizetési kötelezettségüket”. Az állami kedvezmények „önmagukban 2-3 száz forinttal emelik holidanként a csoportba lépett gazdák évi jövedelmét”.

³⁸⁹ Falusi Híradó. 1956. március 8. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. március 8. 13:00–13:15.

A termelőszövetkezet számára azonban az „igazi hasznót mégis a termésátlagok emelkedése, a közös gazdálkodás kezdeti bevezetése jelenti. Az egyik a gépi szántás, mely a tagosított táblákon sokkal gyorsabban, jobb minőségű és olcsóbb volt, mint ha egyénileg végeztették volna.”

Az 1955-ös csapadékos őszt kifogott az egyéni gazdákon, a szövetkezetben azonban az „utolsó barázdáig végzett a gépállomás az őszi mélyszántással”. Az egyenletes, „mintegy 25 centiméteres mélyszántás, no meg az időben történt trágyázás a biztosítéka, hogy kapásokból valamennyien mázsákkal több termést érjenek el, mint amíg egyénileg gazdálkodtak”.

A termésátlag növelésének talán a legfontosabb biztosítéka az, hogy a „tizenhét gazda 40-50 darabban lévő földjét egyetlen parcellába sikerült összehozni a tagosítással”, és a földre mintegy 6-8 vagon trágyát hordtak ki. A gondos időben történt talaj-előkészítés és a megfelelő mennyiségű szerves trágya beszántása után a szövetkezet tagjai a „holdankénti 11 mázsás” búzatermést tervezték, azok is, „akiknek tavaly 4-5 mázsa termett egyéni parcellájukon”. A szövetkezet tagsága egyhangúan állították: „Sose volt még ilyen nagy a munkakedv náluk, mint az idén. Naponta kijárnak a közös táblára, szinte óráról órára figyelik a föld szikkadását, és ha rá lehet menni, azonnal hozzálátnak az árpa, majd a cukorrépa elvetéséhez.”³⁹⁰

A „Falusi Híradó” 1956. május 22-i délutáni adásában új magyar mezőgazdasági gépek munkába állításáról számoltak be. A szakemberek a HFK-183 jelzésű új traktoros fűkaszt próbálták ki egy lucernatáblán. Úgy ítélték meg, jól dolgozik. A fűkasza sorozatgyártását a Mosonmagyaróvári Gépgyárban kezdik meg hamarosan, a tervek szerint 1956-ban 1000 darabot kap belőle a mezőgazdaság. A gép naponta „10-12 kataszteri hold takarmány termését kaszálja le kifogástalan minőségben”. Naponta 10-12 ember munkáját végzi el.

A másik bemutatott új mezőgazdasági gép a silóberendezéssel ellátott AC-400-as gabonakombájn volt, amely képes naponta 8-10 hold silókukorica levágására és összeaprítására. A silózást ezzel teljes egészében gépesíteni lehet.

Bemutatták az új szőlőművelő csörlőt is. A gép segítségével elvégezhető a szőlőnyitás, takarítás, kapálás munkafolyamata. A gyümölcs-termesztésnél, a gyümölcsös gondozásánál fontos a szintén bemutatott

³⁹⁰ Falurádió. Nagyobb hasznót érnek el a termelőszövetkezeti csoportok, mint tavaly egyénileg. 1956. március 28. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. március 28. 6:30–6:40.

Rapidtox permetező, porlasztógép. Tervezői a Mezőgazdasági Iroda mérnökei voltak. A szántóföldön 6 méter szélességben végzi a permetezést.

Ugyancsak új az NST-12-es szecskavágó gép, a sűrűsorú vetőgép, kétvasú váltva forgató és az SE-230-as függesztett eke, az SK 4.2 kultivátorból (olyan talajművelő eszköz, amely forgatás nélkül lazítja a talajt) átalakított négyzetbevető gép. Mindez azt bizonyítja – írták –, „jó úton halad a magyar mezőgazdasági géptervezés és gépgyártás”. A második ötéves terv „új gépei minden bizonnyal sok örömet szereznek majd falvainkban a dolgozó parasztoknak, s közülük is elsősorban a nagyüzemekben, a termelőszövetkezetekben dolgozóknak”.³⁹¹

A termelőszövetkezetekbe való belépést szorgalmazta a „Falurádió” 1956. május 28-i kora reggeli műsorában. Példaként a Győr-Sopron megyei Répceszemere község Haladás Termelőszövetkezetet mutatta be, ahol „az új tag is megbecsült ember”. Fodor Pál középparaszt a „boldogulás reménye és a jó közszellem vitte a Haladásba, mindjárt zárszámadás után”. A szövetkezetben maga választhatta ki munkahelyét. Itt tapasztalta, hogy a régi és új tagok egyformán megbecsültek, és egyetértésben dolgoznak a jobb minőségű, nagyobb termeléseredményért.³⁹²

Vidéken a családok is készülnek a nagy őszi bevásárlásra. A Csongrád Megyei Földműves-szövetkezet áruházának kínálatát mutatta be a „Falusi Híradó” 1956. szeptember 5-i délutáni adásában. Az áruház dolgozói is felkészültek a „nagyobb forgalomra”. „A textilosztályon a polcok roskadásig telve vannak különféle szövetanyagokkal, a konfekcióosztályon bőrkabátok, szövetruhák, falun különösen kedvelt mikádó kabátok, a kötöttáru- részben férfi, női és gyermek kötött áruk garmada, a műszaki osztályon rádiók, hűtőszekrények, kerékpárok, motorkerékpárok, mezőgazdasági gépek, tűzhelyek és tartozékai várják a vásárlókat.”

A műsorban elmondták: a falvak lakóinak nem kell a városba utazni, „mint régen. [...] Választék tekintetében sem marad el a falu a várostól.” Az adásban bemutattak néhány helybéli vásárlót is. Ágoston János a termelőszövetkezet egyik brigádvezetője, aki egy Csepel motorkerékpárt vásárolt magának. Az egyéni gazdálkodó Horváth Imre pedig a család részére vásárolt ruhaszövetet, fehérneműt, „nylongarni-

³⁹¹ Falusi Híradó. Új magyar mezőgazdasági gépek. 1956. május 22. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. május 22. 13:00–13:15.

³⁹² Falurádió. Az új tag is megbecsült ember. 1956. május 28. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. május 28. 5:00–5:10.

túrát és retikült”, ingeket és iskolaszereket vásárolt. Magát egy szőrmebéléses mikádókabáttal ajándékozta meg. Az áru értéke „több mint 2700 Ft-ot tett ki”. Elhangzott, hogy csongrádi földműves-szövetkezeti áruházhoz hasonló az „ország minden részében megtalálható”, azok mindegyike a „dolgozó parasztok, a falusi lakosság jobb áruellátását” szolgálta.³⁹³

A Bács-Kiskun megyében található Hartán tíz termelőszövetkezeti csoport található, közülük a legjobban az Új Élet fejlődött a legjobban. Munkájukról, eredményeikről a „Falusi Híradó” számolt be 1956. szeptember 21-i műsorában. A csoport tanyájának helyén egy évvel korábban csak egy hatalmas cukorrépatábla volt. 1956 őszére egy „takaros tanyaközpont épült” a tábla helyére. A csoport főleg állattartással foglalkozott. Hizlalda, süldőház kifutókkal és „szemet gyönyörködtető tenyészállománnyal” található az egykori földterületen. Az állatokat Molnár András és felesége gondozza, részükre egy lakóház épült. A csoport „sertésállománya 23 kocából, 54 malacból és 15 süldőből áll”. Az utóbbiakat a 24 család beadási kötelezettségük teljesítésére szánta. A malacokból tenyészállatokat nevelnek, amelyekből a többi szövetkezeti csoport is kiváló sertésállományt alakíthat ki.

Az Új Élet szövetkezeti csoport példát mutatott a tanyaközpont építésében is. „...60 ezer forintot a tagok adtak össze, 91 ezer forinttal az állam járult hozzá, s valamennyi család maga is dolgozott az építkezésen.” Az ólak mellé sikerült építeni egy juhórályt is, „ahol a tagok 280 birkája lelt szállásra”. Az állatokból juhállományt tenyésztene ki. Az állatok számára a csoport termelte meg a szükséges takarmányt is. A tanyaközpont körül elterülő határba 20 holdon őszi árpát, 28 holdon kukoricát, 3 holdon lucernát, 2 holdon takarmányrépát termesztettek. A burgonyát vetőmagnak termelték és adták el a többi csoportnak. A nagyüzemi termelésnek és a gondos növényápolásnak köszönhetően „160 mázsa átlagtermeléssel dicsekedhetnek”. A műsorban példaként mutatták be az Új Élet Termelőszövetkezeti Csoportot, tagjait az összefogásban és a munkában is követni lehet.³⁹⁴

1956 őszén már éles megfogalmazások is elhangozhattak a rádióban. Az október 8-án este adásba került kommentárban az egyéni gazdák és a

³⁹³ Falusi Híradó. Őszi bevásárlás a csongrádi szövetkezet áruházában. 1956. szeptember 5. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. szeptember 5. 13:00–13:15.

³⁹⁴ Falusi Híradó. 1956. szeptember 21. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. szeptember 21. 13:13:15.

termelőszövetkezetekben dolgozók kapcsolatáról, együttéléséről hangzottak el gondolatok, illetve arról, miként szült ebbe bele a politika. Amivel indítottak, a „termelőszövetkezet tagok és egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztok barátsága, jó kapcsolata” volt. A mezőgazdasági munkák végzésében segítettek is egymásnak, „de igazán szívbeli barátság mindmáig nem alakult ki”. A műsorban ennek a soha ki nem alakulható barátságnak az okát keresték. Megvizsgálták azt a kérdést, milyen hatással volt a szövetkezeti mozgalom „számszerű előrehaladása a falu dolgozó parasztjainak, középparasztjainak többségére. Az elmúlt esztendőben nem is igen próbálkozott ezzel a hatással senki szembenézni, mert bár szavakban mindig elítélték a vezetők a tsz fejlesztésénél jelentkező nyíltabb vagy durvább erőszakot, a valóságban szemet hunytak a hibák felett. Valahogy az a nézet alakult ki, hogy a cél szentesíti az eszközt. A túlkapások valóságos szülői lettél azok a termelőszövetkezet-fejlesztési tervek, amelyek országosan, megyénként, s járásonként is előírtak: ebben és ebben a hónapban, félévben, évben, ennyi meg ennyi dolgozó parasztnak kell belépnie a termelőszövetkezetbe. Ezért történetelt meg még a múlt esztendő őszen és az idei év tavaszán is Győr megyében, hogy sok helyütt erőszakoskodások, megfélemlítések révén szervezték be a dolgozó parasztokat a termelőszövetkezeti közösségekbe.” A műsorban hangsúlyozták, hogy a „hibákról, túlkapásokról” azért kell beszélni, mert a szövetkezeti tagok és az egyénileg dolgozó gazdák „tartózkodó viszonyának itt van a legfőbb alapja” (kiemelés az eredeti dokumentumban – S. I.). Megállapították, vannak olyan községek, ahol „mint barátok élnek egymás mellett a termelőszövetkezetek tagjai és az egyénileg dolgozó parasztok. De nincs egyetlen olyan község sem, ahol a tsz-szervezés túlkapásai, az erőszakoskodások után is jónak lehetne mondani a viszonyt.”

Az adásban az is elhangzott, hogy az egyéni gazdákat nagyon nehéz elvinni különböző termelőszövetkezetek látogatására. „Talán nem kíváncsiak a parasztok arra, hogy mi van a tizedik vagy a huszadik falu határában? Szó sincs róla. Minden emberben, minden dolgozó parasztban él a megismerés vágya. Azért a húzódozás, mert azt hiszik, hogy a látogatás után esetleg akarataik ellenére is be kell lépniük a termelőszövetkezetbe. Ilyesmire már volt példa. Az meg még gyakoribb, hogy annak, aki ismerkedési útra indult, hetekig-hónapokig kellett fogadnia a tsz-agitátorok hadát...” Az egyénileg dolgozó gazdák tehát az „elkötélezettség miatt félnek” – hangsúlyozták.

A műsorban a termelőszövetkezetek és az egyénileg gazdálkodók kapcsolatának javulását az MDP Központi Vezetősége júliusi határo-

zatának³⁹⁵ megvalósításban vélték felfedezni. „Ma a falu dolgozó parasztjait mindenek előtt az érdekli: mit tesznek az ő községükben a párt határozatának betartásáért. A legfőbb követelmény a teljes bizalom a dolgozó parasztok iránt; a múlt hibáinak s az azokat elkövetőknek, a demokratizmus kifejlesztésének, erősítésének hathatós segítése. Ezen az alapon eltűnhet a tsz-ek iránti bizalmatlanság. Ha a dolgozó parasztok azt látják, hogy a szövetkezetek iránti érdeklődésüket nem tévesztik össze belépési szándékukkal, nyugodtabban néznek szét és hajlandóak lesznek széjjelnézni a szövetkezeti gazdaságokban.”

A szövetkezetek tagjai pedig „jobb szívvel beszélgetnek majd olyan emberekkel, a szövetkezés vagy a gazdálkodás dolgairól, akik nem tartanak tőlük. Emberséggel, a dolgozó parasztok kívánságainak figyelembevételével, zárkózottságuk okainak kikutatásával, s bizalmat erősítő politika révén a jelenleginél sokkal közelebb kerülhetnek az egyéni gazdák a szövetkezetikhez.” Ez lehet a megoldás – hangsúlyozták – az egyénieknek, a szövetkezetieknek és az országnak is. „Mert gyorsabban fejlődik a magyar mezőgazdaság, megalapozottabban erősödhetnek termelőszövetkezeteink, s nyugodtabb lélekkel, nagyobb biztonsággal művelhetik földjeiket az egyéni parasztok.”³⁹⁶

Az újabb, akár felemás változásokat elindító tavaszi és nyári döntések érzékelhető változásokat hoztak a mezőgazdaságban is, a bizonytalanság, az egymásnak feszülő ellentétek azonban fennmaradtak. A felszín közelében izzó paráznak csak egy kevés levegőre volt szüksége, hogy fellobbanjon a láng.

A FORRADALOM ELŐSZELE

1956 ősze nagy változásokat hozott. A XX. kongresszus és a nyár eseményei után gyorsan követték egymást a történések. A rehabilitálások folytatásaként,³⁹⁷ hosszú előkészítés után október 6-án újratemették

³⁹⁵ A Központi Vezetőség 1956. július 18–21-i ülésén határozatot hozott az ipar és a mezőgazdaság területén, soron következő fontos feladatokról. Ezek között a mezőgazdaságra vonatkozók közül az egyik legfontosabb a mezőgazdasági termelőszövetkezetek megszilárdítása mellett azok önkéntes alapon történő fejlesztése. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 443–445. o.

³⁹⁶ Kommentár. 1956. október 8. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. október 8. 18:55–19:00.

³⁹⁷ 1956. október 3. A Politikai Bizottság közleménye az ártatlanul kivégzett munkásmozgalmi vezetők és párttagok temetéséről. *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, i. m. 468. o.

Rajk Lászlót és a perét követően kivégzett társait. A rádióban Gömöri Endre³⁹⁸ kommentárja hangzott el, amelynek szövege a *Rádió Újság* október 14–20. közötti számában jelent meg. A kommentár szinte minden gondolata a változások szükségessége mellett érvelt. Ugyanakkor az, hogy az adás elhangozhatott a rádióban, már a kevésbé értő hallgatók számára is nyilvánvalóvá tette az ország politikai vezetésének mély válságát. Azt is, hogy ennek következményeként vált lehetővé, hogy felszínre kerüljenek, nyilvánosságot kapjanak a törvénytelenések, s a felelősségre vonásról is szó essen. Nevek azonban még nem, csak a hónap közepétől hangzottak el. Mindezt mutatja az újságban megjelent szöveg, ezért a legfontosabb részeket szó szerint közöljük.

A már korábban is kritikus Gömöri bevezetőjében a kegyelet hangján szólt, majd keményen elítélte a Rákosi-korszak bűneit, Rákosi diktatórikus rendszerét. „Meghajtott fejek, szívek, zászlók. Rajk Lászlót és mártír-társait temette a nép. Kommunistákat, akik érte, a népért harcoltak Horthy rendőrsége és a fasizmus ellen, majd áldozatot és verejtéket nem kímélve, a szocializmus építéséért. Rajk Lászlót temettük, aki a népért állt helyt az Ebrónál és Catalániában,³⁹⁹ a magyar építőmunkások között szeretett népi kollégistáinak soraiban éppen úgy, mint akkor, amikor egész munkájában a szocializmus magyar földből sarjadó hajtásait kutatta és ápolta.

Meghajtott fejek. És mi van a földre süttött szemekkel? Hiába tagadnánk: mindenkifelett a szűgyen.

Miért szűgyen? – kérdezhetné valaki, hisz majd valamennyien áldozatok is voltunk, kik itt állunk. Hittük a feketét fehérnek, a Rajk-per hazugságát igaznak. S mindenkifelett – ez a legnagyobb tragédia – hittük a kommunizmus tiszta arcának a torz álorcát. S ők maguk, akik életüket a pártnak szentelték – még halálukban is azt hitték, hogy a pártot szolgálják. Elsodorta őket is az a szörnyű csalás, hogy a párt követeli tőlük a véráldozatot. Mintha követelhetné a legszörnyűbb embertelenséget a legtisztább emberiességet hordozója: a kommunizmus.

³⁹⁸ Gömöri Endre (1922–2007) újságíró. 1949. szeptember 15-től dolgozott a rádió Aktuális osztályán. 1954. augusztus 1-jétől az Agitációs és Propaganda Osztály rovatvezetője. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 12. doboz. <http://www.origo.hu/itthon/20070508elhunyt.html> (2016. március 22.)

³⁹⁹ *Rajk László a nemzetközi brigádok tagjaként részt vett a spanyol polgárháborúban.* Lásd erről Harsányi Iván: *A spanyol polgárháború és magyar önkéntesei.* Budapest. 1966. MEASZ. 95 o.

És mégis: szégyen, mert mi láttuk magunk körül az eget, a földet, gyermekeinket, az életet, az anyag valóságát – és mégis feladtuk minden kommunista legszentebb jogát és kötelességét: a világos és bátor gondolkodást.

Feladtuk – és ez a mikrofon egyetlen anyagi biztosíték nélkül világgá harsogta az ő nem létező bűnüket. Feladtuk – és elhittük az »álmatlan éjszakák« emlegetését. Feladtuk – és valóságként néztük a sztálinista önkény mesterségesen összeácsolt vád-konstrukciójára.”

Gömöri felsorolta, hogy mi mindenre kellett „konstrukció”. Először kellett az „önkénynek nemzetközi önigazolására, az osztályharc állítólagos élesedésének bizonyítására. Kellett ezen belül a szocialista Jugoszlávia elleni hamis vádak alátámasztására. Kellett minden olyan törekvés elfojtására, amely eleven önálló, az adott ország talajából fakadó formákat és módszereket akart találni a szocialista országépítésben.”

A Rajk-perről azt írta, hogy az a „vakhit pere volt [...] a világos és önálló szocialista gondolatok ellen. A félelem felkeltésének pere a párt-szerűtlen kommunista vitaszellem elfojtása. A pert a sztálinizmus nemzetközi erői konstruálták – és a magyarországi sztálinizmus, a Rákosi féle személyi kultusz rendszere szállította hozzá az áldozatokat.

Így volt. S mit mondhatunk most, ha felemeljük szégyenben égő szemünket Rajk László és társainak sírjáról? Csak azt, hogy magyar hazánk, a magyar kommunistáknak és a nemzetközi munkásosztálynak ezt a tragédiáját még el kell juttatnunk a kiengesztelő, felemelő megtisztuláshoz.”

Hangsúlyozta, hogy a sztálinizmus bűneit a „maguk sokoldalú emberi és társadalmi szörnyűségében nem lehet maradéktalanul jóvátenni. De mi még nem fizettük meg teljesen a leróható történelmi adósságokat sem.” Vagyis még hátra van a „gyökeres” szakítás, amelyekben benne vannak a gazdasági módszerek átalakítása, a „politikai” problémák „alkudozásmentes, becsületes” megoldása. „Mennyi mindennel tartozunk – hiszen adósok vagyunk még ennek a förtelmes pernek s a pert létrehozó erőknél tényleges politikai elemzésével is!”

Kommentárjában visszautalt a Nagy Imre-időszak utáni visszarendeződésre, és kimondta, de Rákosi nevét ki nem ejtve: a „végéhez közeledik a sztálinizmus csaknem két éves politikai restaurációs kísérlete Magyarországon. S hogy idáig eljutottunk, az a magyar kommunisták együttes harcának és akaratának, az egész párt erkölcsi erejének és mély igazságszeretetének tanúságtétele.

Gyógyulunk. Szemeink még vörösek a könnytől és a szégyentől. De hályog még nincs rajtuk. Kezeink nem remegnek többé és gondolataink

nem bujkálnak. A párt gondolkodását, szemét és kezét nem lehet még egyszer sem becsapni, sem megnyomorítani.”⁴⁰⁰

Szintén a változásokat jelezte Erdős Péter⁴⁰¹ 1956. október 11-én elhangzott kommentárja, amely a Petőfi Kör vitáinak folytatásáról szólt, arról hogy az emberek továbbvitték a hallottakat a gyárakba, az üzemekbe. A viták arról szóltak, hogy Magyarországon a „szocializmus gazdasági és kulturális útkeresése folyik. [...] Alig találkozunk azonban olyan állásponttal, amely a múltban elkövetett súlyos hibák és keserű tapasztalatokra hivatkozva, magát a szocializmus eszméjét vonná kétségbe.” A vitákban – folytatta – „nem jelentkeztek olyan nézetek, amelyek magának a szocializmusnak önvédelmét tennék szükségessé. Már tudjuk és most éppen ezekkel a vitákkal bizonyíthatjuk is, hogy Magyarországon valójában sohasem úgy vetődött fel a kérdés: sztálinizmus – vagy reakció.” Ezt ilyen formában nem lehet felvetni – mondta Erdős –, csak olyanok „erőltették” a közéletbe, „aki nem hittek a nép alkotóerejében, csak egyesek bölcsességében, akik nem hittek abban, hogy a magyarságnak van haladó világpolitikai szemlélete”. A Petőfi

⁴⁰⁰ Gömöri György kommentárja elhangzott 1956. október 6. *Rádió Újság*, 1956. október 14–20. 3. o.

⁴⁰¹ Erdős Péter (1925–1990) újságíró. 1943-tól szabóinasnak szerződött. Zsidó származása miatt 1944-ben Borba, onnan a buchenwaldi koncentrációs táborba deportálták. A háború után egy évet Svájcban, szanatóriumban töltött. Hazatérése után a *Szabadság* és a *Szabad Nép* munkatársa, majd 1949-től a *Magyar Nap* szerkesztője. Később az Atheneum Kiadóban lektor, illetve párttitkár. 1950-ben kémkedés vádjával letartóztatták, három évet töltött Kistarcsán magánzárkában. 1953-as kiszabadulása után csatlakozott a reformokat támogató pártellenzékhez. 1954-ben kitiltották a rádióból, ahol külsős munkatársként dolgozott. 1956 februárjában ismét letartóztatták, Rákosi-ellenes izgatásért első fokon másfél év börtönbüntetésre ítélték, másodfokon azonban felfüggesztették büntetésének végrehajtását. Ezek után külsős rádióriporterként dolgozott, külső munkatárs volt a *Magyar Nemzet*nél is. Egyik kezdeményezője volt a Petőfi Kör iparművészeti vitájának. 1956. október 22-én a MKKE-n tartott gyűlésen provokáció veszélyére hivatkozva a jelenlévőket megpróbálta lebeszélni a tüntetésről. Október 23-án a rádió épületében tartózkodott, ahol sikertelen kísérletet tett az utcai tüntetők lecsillapítására. November 4-én a jugoszláv katonai attasé lakásán kapott menedéket, ahol november 18-ig tartózkodott. 1957 januárjában országos körözést adtak ki ellene, ekkor önként feladta magát. A Legfelsőbb Bíróság 1958 augusztusában egy év hat hónap börtönbüntetésre ítélte. 1958 és 1959 között a Szerzői Jogvédő Hivatal Színházi Osztályának vezetője. 1960 és 1966 között esti tagozaton jogi tanulmányokat folytatott az ELTE-n. 1968-tól a Magyar Hanglemeggyártó Vállalat jogtanácsosa, sajtóosztály-vezetője, a PR Menedzser Iroda igazgatója, a Hungaroton munkatársa, a legismertebb könnyűzenei menedzser. <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=594> (2016. március 20.)

Kör vitáin elhangzott vélemények „mindegyike szövetséget és barátságot kíván a Szovjetunióval és a társadalmi haladás minden világpolitikai tényezőjével, mert csak az ilyen külpolitikában látja biztosítva, hogy békében, zavartalanul kutathassuk fel és járhassuk végig a szocializmus építésének magyar útját”. A közéletben „ma a legkeményebb kérdések is felvetődnek, semmi jele annak, hogy egyesek még mindig hangfogóval beszélnek – még se találkozunk egyetlen olyan kérdéssel sem, amely ne az élet, a hazai valóság, hanem az ártó szándék, a nemzetellenes politikai spekuláció vetne fel”. Visszautalva a sztálinizmus vagy a reakció kérdésére, hangsúlyozta, hogy a magyar nép számára egyik sem választható megoldás.

A vitákkal kapcsolatban felvetette, hogy azokban „érvényesül-e a marxizmus döntő befolyása és ily módon a kommunisták vezető szerepe”? Válaszában kijelentette, hogy „igen. Persze csak annyiban, amennyiben a vitákban résztvevő kommunisták az alkotó marxizmus alapján állnak, a valóságból indulnak ki és nem reményeikből, az étlettől és nem elvont törekvésekből. A nem marxisták persze védik a maguk álláspontját, azért vita a vita, de elismerik, hogy a rossz évek kényszerű némaságát a bátor gerinces kommunisták törték meg először, elismerik, hogy a sztálinizmus hatékony bírálata végül is a marxisták tudták és merték elvégezni.”

Kommentárja végén úgy vélekedett, hogy ezek a viták az „új politikai erkölcs megvalósulását is jelentik”. Azt, hogy az országban „többé nem lehet elítélni valakinek a nézeteit anélkül, hogy a dolgozók azokat a nézeteket valójában ismerjék, azt, hogy nem lehet többé üres kinyilatkoztatásokkal, elvi kérdéseket eldönteni”. Ez egyben azt is jelenti – mondta –, hogy a „közélet fórumai szabadok minden magyar ember számára, aki ezen a földön emberi életet, szocialista demokráciát, s ami velejár: a tisztesség uralmát kívánja”.⁴⁰²

Fellegi Tamás kommentárjában a törvényesség helyreállításáról beszélt az 1956. október 13-án elhangzott műsorban. Ő már nemcsak az elkövetett súlyos hibákat sorolta, hanem a felelősöket is megnevezte. A kommentár szövege egyértelműen bizonyítja, hogy visszafordíthatatlan folyamat indult el. A Magyar Rádió Hivatal 1945 utáni történetében még soha nem fordult elő, hogy Rákosi Mátyást valamilyen bíráló érte. A politikus 1949-től meghatározó szerepet játszott a rádió irányí-

⁴⁰² Erdős Péter: Kommentár. 1956. október 11. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. október 11. 18:55–19:00.

tásában, sokszor közvetlenül is, ezt a rádió vezetőtestületeinél keletkezett dokumentumokon található aláírása is bizonyítja. Közvetetten az MDP Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályán keresztül utasította a rádió vezetését a párt céljainak megvalósítása érdekében. 1956 októberében első számú felelősként lehetett megnevezni az elkövetett bűnökért. Még akkor is, ha a köztörténetből tudjuk, hogy az MDP Központi Vezetősége július 18–21-i ülésén leváltotta első titkári tiszteből és már a Szovjetunióban tartózkodott. Fellegi kommentárjának érdekessége, hogy sokszor írt az 1953-ban kezdődött rehabilitálásokról, de Nagy Imre nevét nem említette meg. A kommentár szövege fontos dokumentum az ősz további eseményeinek előzményeként, ezért a legfontosabb részeit szó szerint közöljük. Fellegi a műsorban elmondta, hogy Magyarországon „1953 óta [...] sok szó esik a törvényességről”. A törvényesség helyreállítására „következetes intézkedések csak most, a Központi Vezetőség júliusi határozatai után születtek”. Utalt arra, hogy a rehabilitálások már 1953-ban megkezdődtek, de kiemelte, hogy az „elkövetett sérelmek és bűnök tényleges helyrehozása csak most, a XX. Kongresszust követően, a júliusi határozatok nyomán indult meg, legmagasabb szinten a júliusi határozat mutatott példát. [...] 1954-től kezdve olyan sztalinista restaurációs törekvéseknek voltunk tanúi, amelyek a törvényesség minden oldalú helyreállítását jelentősen gátolták. Nem titok az sem, hogy Rákosi Mátyás lemondása nagymértékben segítette elő a törvényesség helyreállítását. Rákosinak, mint a Központi Vezetőség első titkárnak és ennek következtében az ország vezetésének csúcán álló politikai személyiségnek vezető szerepe volt a törvényteleniségek elkövetésének feltárását s az 1953-as előre lépést jelentő kormányprogram megvalósításának akadályozásában. Az a tény, hogy Rajk László elvtárs és mártír-társai temetésére csak most került sor, s hogy a törvényteleniségek elkövetőit nem vonták felelősségre, ez nem független Rákosi Mátyás személyétől. A Központi Vezetőség mindezeket tényként ismeri és le is vonta a konzekvenciákat. Ezt mutatja a júliusi határozat. A Központi Vezetőség intézkedéseiben marxista következetességgel halad tovább a júliusban megkezdett úton.”

A kommentárban remélte, hogy az országgyűlés elé kerülő törvényjavaslatok biztosítani fogják, hogy a gazdasági nehézségek mielőbb megoldódjanak, az országban tovább szilárduljon a „szocialista” demokracizmus, és kialakuljon az ország „továbbhaladásához elengedhetetlenül szükséges, nyílt politikai légkör”.

Ugyanakkor türelmességre intette a hallgatókat, mert – mint mondta – a törvényesség helyreállításakor „nagyon messziről kellett elindulni”.

Ezért nem lehet „mindent egyszerre” megoldani. Felhívta a figyelmet a korábban már általa is említett törvényjavaslatokra, amelyeket az igazságügy-miniszter sajtótájékoztató keretében mondott el, és az október 13-án megjelenő lapok is közöltek. A miniszter elmondta, hogy az „új törvényjavaslatok a törvényességnek a megszilárdítását szolgálják, nagyon fontos területeken”. Példaként Fellegi a katonai bíróságok hatáskörének szabályozását említette. Ebben az esetben a „legkülönbözőbb különbíróóságok és különleges tanácsok megszüntetése, jelentős lépés előre”. Hangsúlyozta azonban azt is, hogy ezzel még nem született meg valamennyi szükséges jogszabály.

A katonai bíróságok perrendtartásából a tárgyalásokra vonatkozó szabályozásról beszélt. Ahol kifejtette, hogy a „katonai bíróságoknak nem kell feltétlenül zárt tárgyalást tartaniuk”. Véleménye szerint „helyes, ha minél kevesebb a zárt tárgyalás és minél inkább biztosítjuk a nyilvánosság ellenőrzését a tárgyalásokon. Persze nem kívánjuk, hogy mindenki füle hallatára államtitkokat tárjanak fel. De azt igen, hogy a zárt tárgyalást csak indokoltan, valóban államtitkok... [a folytatás olvashatatlan szöveg – S. I.] esetében rendeljék el.

Nem lehet továbbá vitás senki előtt, hogy Farkas Mihály, Farkas Vladimir és társai letartóztatása ugyancsak a törvénytelen ségek megtorlását célozzák. Hisszük, hogy a kormány, amely július óta őszinte szándékkal halad a törvényesség helyreállítása útján, ezúttal is biztosítani fogja a már említett alapelvek szerint az eljárás törvényességét. A kormány tehát nagy erőfeszítéseket tesz a törvényesség megszilárdításáért. De számos jel mutatja, hogy a törvényesség [olvashatatlan – értelmezése: érvényesítésében – S.I.] fent is lent is akad huzavona, van még késlekedés is. Remélhetjük,⁴⁰³ hogy a Központi Vezetőség, a Politikai Bizottság a továbbiakban erélyesebb intézkedésekre fogja ösztökélni az illetékeket.”⁴⁰⁴

A RÁDIÓ A FORRADALOMBAN

Az 1956-os forradalom kiemelkedően fontos esemény volt a Magyar Rádió történetében is. A rendelkezésünkre álló dokumentumokból jól követhetőek mind az előzmények, mind pedig az, miként reagált a rádió

⁴⁰³ Az eredeti szövegben „Biztosak vagyunk benne” szerepelt.

⁴⁰⁴ Fellegi Tamás. Kommentár. 1956. október 13. MTVA Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. október 13. 18:55–19:00.

az egyre gyorsuló, majd a robbanásba torkolló változásokra. Műsorai-
ban a rádió már 1953 óta kereste a válaszokat a tornyosuló gazdasági és
társadalmi problémákra, a Szovjetunióban végbemenő, egész Kelet-Kö-
zép-Európában, így Magyarországon végbemenő folyamatokra. Sztálin
halála, a XX. kongresszus határozatai, a sztálinizmus bűneinek feltárá-
sa visszafordíthatatlan folyamatokat indítottak el. Felszínre kerültek és
lassan a nyílt bíráló tárgyává válhattak a Rákosi-féle politikai vezetés
bűnei is – mindez követhető volt a hallgatók számára. E változásokkal
a vállalaton belül is előkerültek a különböző okokra visszavezethető sé-
relmek, nemritkán kiélezve a személyes ellentéteket. Október 23-án a
tüntetés a rádió épülete körül váltott át fegyveres felkelésre – a Bródy
Sándor utcában dördültek el az első lövések. A forradalom elérte a rádi-
ót, s annak mindvégig egyik főszereplője maradt.

„A rádió a forradalomban” fejezetben a Magyar Rádió Archívumá-
ban, valamint az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában
megmaradt dokumentumokat feltárva mutatjuk be az eseményeket.
Fontos megjegyezni: a rádió Archívumában nagyon kevés irat maradt
meg a rádióban történt forradalmi eseményekről. Így például a mun-
kástanács megalakulását, működését szinte kizárólag Haraszthy Elemér
hagyatékából lehetett rekonstruálni. Még ennél is kevesebb irat állt ren-
delkezésünkre a Szabad Kossuth Rádió működéséről.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megmaradt
tanúkihallgatási jegyzőkönyvekből és a rádióban dolgozó egykori mun-
katársak feljegyzéseiből azonban meglehetősen pontos képet kaphatunk
az események alakulásáról. Az irodalomban eddig feltártaknál jobban
rekonstruálhatók a rádió épülete körül több helyszínen játszódó esemé-
nyek, mindenekelőtt a tanúkihallgatási jegyzőkönyvekből, ahol a Bródy
Sándor utca lakói, katonák, egy-egy fegyveres felkelő vallomásai talál-
hatóak. A vallomások többségére jellemző, hogy általában 1957-ben ké-
szültek, de 1958-ban is sok dokumentum keletkezett. Ezeket az Ország-
os Rendőr Főkapitányság Nyomozó Főosztálya Vizsgálati Osztályán,
Budapesten a Gyorskocsi utcában vették fel. A történész feltételezheti,
hogy a vizsgálati osztályon elmondottak természetesen nem mindenben
feleltek meg a valóságnak, de a vallomások összevetése, s szembesítése
más forrásokkal, már ismert tényekkel jól segít az eligazodásban. Segíti
ezt, hogy a rádióban és a környéken történt események leírásakor a val-
lomások – ritka kivétellel – megegyeznek, máshol ki is egészítik egy-
mást. Ugyanazokról a történetésekről több vallomásból és feljegyzésből
használtuk fel a legfontosabb közléseket. Az események bemutatásakor
a részletek megismerését segítették a Magyar Rádió Hangarchívumában

megmaradt visszaemlékezések. Az alapvető események ezekben is szerepelnek, jellemzőjük azonban, hogy ugyanazon történeteket nemritkán más-más időpontra tesznek. Az írott vallomásokban szereplő időpontok összevetésével azonban tisztázhatók voltak a valós időpontok.

További nehézséget okozott annak eldöntése, hogy az események ismertetésekor érthetővé tegyük, mikor és hol történtek az események, s milyen sorrendben zajlottak le. Így a tüntetés engedélyezése körüli bizonyodalmak tisztázása után a rádiónál megjelent tüntetők magatartását, vagyis az utcán történeteket tárgyaltuk, majd a délutáni eseményeket: mi történt az után, hogy Piliscsabáról 23 órakor megérkezett a rádió védelmére a katonaság, amit követett a rádió ostroma, éjfél után a rádió elfoglalása, amely október 24-én 9-10 óráig tartott, majd az épület viszszaelfoglalása október 25-én délelőtt.

A forradalom köztörténeti része jól feldolgozott, könyvtárnyi irodalom, kronológiák, tanulmányok, cikkek segíthetik az események feltárását. Nem foglalkozunk ugyanakkor a forradalom jól ismert más helyszíneinek történéseivel, és nem foglalkozunk a rádióban elhangzott adásokkal sem. Bemutatjuk viszont, hogy a rádióhallgató honnan és hogyan tájékozódhatott a forradalom napjaiban és az azt követő időben az eseményekről, a kormány felhívásairól, az írók megszólalásairól, s követhették a Szabad Kossuth Rádió műsorát.

KI ENGEDÉLYEZTE A TÜNTETÉST?

Tóth György,⁴⁰⁵ a rádió riportere tanúvallomásában az október 23-án reggel történetekről írt: „23-án reggel rendes munkámra jöttem be a rádióba. Akkor már forrongó, mozgalmas volt a hangulat, az utcákon és a kapun belül egyaránt.” Azon a reggelen is azt várta, hogy megkapja beosztását, hol és milyen riportot kell készítenie. Az osztály „elégé fel-forgatott állapotban volt – a külső hangulatnak megfelelően – de azért is, mert nem sokkal előbb átszervezték az »Esti Híradót« és a Hírszerkesztőségi Részleget”.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Tóth György (1931–1991) riporter. Először 1946. október 14-től 1948. július 31-ig dolgozott a rádióban. Majd 1954. augusztus 1-jén újra a rádió munkatársa lett. Az Agitációs és Propaganda Főosztályon dolgozott riportert volt. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok.

⁴⁰⁶ Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásáról. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V- 150384. 100. o.

A rádióban délelőtt történt eseményekről írt feljegyzésében Kiss Kálmán,⁴⁰⁷ a rádió Irodalmi Osztályának vezetője: „1956. október 23-án délelőtt kb. 9 órakor Hartai László elnökhelyettes szobájában” volt, „amikor Erdős Péter és Földes Péter engedélyt kértek Hartaitól, hogy a 10 órás hírekben közleményt olvassanak fel az ifjúság felvonulásáról”.⁴⁰⁸

A feldolgozásokból is ismert, hogy október 23-án a reggeli órákban Nagy Imre, Gimes Miklós, Haraszi Sándor, Jánosi Ferenc, Újhelyi Szi-lárd és Vásárhelyi Miklós Losonczy Géza lakásán találkoztak. A kialakult helyzetről tárgyaltak, és egyetértettek abban, hogy a válságot csak egy új politikai vezetés oldhatja meg, Nagy Imre miniszterelnökségével és Kádár Jánossal a párt élén. A tüntetésről megoszlott a jelenlévők véleménye: Nagy Imre határozottan ellene foglalt állást.⁴⁰⁹

A rádióban történt események folytatását szintén Tóth György tanúvallomásából tudjuk. Október 23-án reggel Tóth feladata nem riportkészítés, hanem „hangulatgyűjtő jellegű volt”, a Goldberger-gyárba és a XI. kerületi Pártbizottságra kellett mennie.⁴¹⁰ Tóth déltájban ért vissza a rádióba, ekkor már az udvaron „sok embert” látott. „Nagy volt a felháborodás a BM felvonulást betiltó rendelkezése miatt.”⁴¹¹ (A Kossuth Rádió – adását megszakítva – október 23-án, 12:53 perckor ismertette a belügyminiszter közleményét, amelyben betiltotta a tervezett tüntetést.⁴¹²)

„Általános volt a vélemény – folytatta Tóth –, hogy ennek ellenére is megtartják a néma demonstrációt. (Ez egyaránt gyári, utcai és rádiós véleményt tükrözött.) Az elnökhelyettes [Hartai László] a rádió udvarán ismertette a rádiósok állásfoglalását; ne engedjék betiltani a felvonulást, a rádió is összeállítja a maga követelését és kivonul a többiekkel. Ez általános helyeslésre talált. [...] Ezután választották meg – közfelkiáltással – a pártközpontba induló bizottságot, melynek az volt a feladata,

⁴⁰⁷ Kiss Kálmán (1925–?) szerkesztő. 1955. augusztus 15-től dolgozott a Magyar Rádióban. 1956–1959 között az Irodalmi Osztály vezetője volt. MTVA KI. Személyi dossziék 1945–1956 között.

⁴⁰⁸ Feljegyzés Dr. Kiss Kálmán s. k. írásáról. Budapest, 1957. november 18-án. ÁBTL. V-150384. 125. o.

⁴⁰⁹ 1956. *Kézikönyve, Kronológia*. i. m. 75. o.

⁴¹⁰ Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásáról. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V- 150384. 100. o.

⁴¹¹ Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásáról. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V- 150384. 100. o.

⁴¹² 1956. *Kézikönyve, Kronológia* i. m. 75. o.

hogy igyekezzék a B.M. tiltó határozatát feloldani. Emlékszem, hogy mennyire siettünk, hiszen 14 órakor kellett megindulni a felvonulásnak, s ha ez a tiltó rendelkezés ellenére történik, úgy menthetetlenül tömeges, esetleg véres összetűzéshez vezet.” A küldöttség tagjai Tóth György, Sándor György, Balogh János⁴¹³ voltak, a küldöttség többi tagjának a nevére nem emlékezett. A pártközpontba „Apró Antallal a lépcsőn ki-felé jövet sikerült összecsalázkodni. Izgatott volt. A keze és a hangja remegett. Elmondtam, miért jöttünk. Ő ezeket válaszolta: Most szálltunk ki a vonatból, azt sem tudtuk, mi van itthon... Elvtársak! Hogy enged-hették idáig jutni a dolgokat!!? És mi lesz, ha ebből baj történik!? Mi azt mondtuk, vigyázni fogunk s hivatkoztunk az egyetemen és a gyárakban mindenütt uralkodó józan irányzatra. Végül azt mondta, menjünk nyu-godtan vissza, feloldják a rendelkezést és Kádár elvtárs is rövidesen a rádióban lesz. Csak vigyázzunk!!”⁴¹⁴

14 óra tájban valóban megérkezett a rádióba Kádár János, a Politikai Bizottság tagja, hogy megmagyarázza, miért hozta a pártvezetés a tüntetésről szóló tiltó határozatot. A történetekről Nemes János, a rádió Agitációs és Propaganda Főosztály vezetője írt a *Társadalmi Szemlében*: Kádár János Benke Valéria dolgozósobájában találkozott a rádió vezetőivel, szerkesztőkkel, osztályvezetőkkel és a rádió pártszervezetének több munkatársával. Kádár azzal indokolta a döntést, hogy a „mostani felizgatott légkörben és mederben nehezen terelhető tömeghangulat-ban micsoda kiszámíthatatlan veszélyekkel, provokációs lehetőségek-kel fenyeget egy, legális szervezői részből mégoly békésnek és progresszívnek tervezett tömegfelvonulás”. A résztvevők „nagy része nem értett egyet az érveléssel”, vitatkoztak Kádárral. A rádió „megfontol-tabb” vezetői és munkatársai is úgy gondolták, hogy tömeget és el-sősorban a diákokat már nem lehet eltántorítani a felvonulástól. Úgy érveltek, hogy nekik „kommunistáknak, a munkáshatalomért felelős-séget érzőknek kell a tüntetés élére” állniuk, és megakadályozni, hogy a „megmozdulás az ellenséges elemek követelésének és jelszavainak ki-fejezője legyen”!

⁴¹³ Balogh János (1923–?) 1954. január 11-től 1957. február 8-ig dolgozott a Magyar Rádió Agitációs és Propaganda Főosztályán, rovatvezető volt. MTVA Szemé-lyi törzslapok 12. doboz.

⁴¹⁴ Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásáról. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V- 150384. 100–101. o.

Az elnöki szobában hosszasan folytatódott a vita, az „udvaron megforrt a tömeg. Kádár János higgadt érvelése hatni kezdett, és a megbeszélés résztvevőinek többsége már elfogadta, osztotta álláspontját.”⁴¹⁵

Láng György,⁴¹⁶ az Agitációs és Propaganda Főosztály főosztályvezető-helyettese 1981-ben készült visszaemlékezésében mindenben megerősítette a Benke Valéria szobájában elhangzottakat, sőt egy érdekes személyes megjegyzéssel még ki is egészítette: Amikor Kádár arról beszélt, hogy milyen veszélyeket rejt a tüntetés engedélyezése, valaki a közbeszólt, hogy „követelni kellene azt is, hogy a szovjet csapatok hagyják el az országot”. Erre Kádár azt mondta: „Szó sem lehet elvtársak, soha az életben egyetlen lépést sem a Szovjetunió ellen.” Láng György visszaemlékezése szerint, miután úgy tűnt, hogy Kádár meggyőzte a jelenlévőket, elindult kifelé. „És egyszer csak csengett a telefon, Kádár elvtársat kérték távvonalon. Visszamegy, közölték vele a Politikai Bizottságból, hogy engedélyezték a tüntetést. Kádár elvtárs széttártá a karját és azt mondta: »Elvtársak! Ez a határozat.«”⁴¹⁷ A határozatot, amely egy közlemény volt, a Kossuth Rádió – műsorát megszakítva – október 23-án 14:23 perckor ismertette: a belügyminiszter engedélyezte a tüntetést.⁴¹⁸

Földes Péter az 1990. október 24-én elhangzott visszaemlékezésében „hadicselnek” nevezte a tüntetés betiltásának visszavonását. Elmondta, őt Vásárhelyi Miklós hívta fel telefonon, akinek az volt a véleménye, hogy be kellene olvasni egy közleményt a tüntetés engedélyezéséről. Földes szerint ő és Erdős Péter fogalmazták meg a közleményt a tüntetés betiltásának a visszavonásáról, majd azt elvitték Hartai Lászlóhoz, aki aláírta. Földes pedig az aláírt közleménnyel megkereste a bemondóstúdióban dolgozó munkatársat, hogy olvassa be a közleményt. Elmondása szerint a történetek alatt Benke Valéria ekkor a pártközpontban tartózkodott. Amikor visszaért a rádióba, rögtön értekezletet hívott össze a kialakult helyzet megvitatására. Ekkor megszólalt az asztalán lévő „K” telefon. Valaki a pártközpontból azt közölte vele, hogy a rádióban

⁴¹⁵ Nemes János: A rádió ostroma. *Társadalmi Szemle*, 36. évf., 1981. 10./szám. 51–51. o.

⁴¹⁶ Láng György (1923–?) az Agitációs és Propaganda Főosztály helyettes vezetője, majd a műsorszerkesztőség helyettes vezetője. MTVA KI. Személyi dossziéi 1956–1996. 77. doboz.

⁴¹⁷ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

⁴¹⁸ 1956. *Kézikönyve, Kronológia* i. m. 75. o.

közlemény hangzott el a tüntetés engedélyezéséről. Benke Valéria azt válaszolta, hogy az lehetetlen, utánanéz. Visszaért a szobájába, amikor is újra megszólalt a telefon: igen, elhangzott, mondta Benke Valéria, és ígéretet tett arra, hogy kivizsgálja. Földes visszaemlékezésében elmondta, hogy ez volt az a pillanat, amikor vállalnia kellett a következményeket. Beismerte, hogy ő adta le a hírt. Szerinte a belügyminiszter, Piros László is a rádióból tudta meg, hogy engedélyezte a tüntetést.⁴¹⁹

A Földes által később „hadicselnek” nevezett történet több ponton sem felel meg a tanúvallomásokban elhangzottaknak. Történetük alapja lehetett ugyan a Losonczy Géza lakásán reggel elhangzott információ – hiszen Földes Péter valóban Nagy Imre támogatói közé tartozott, s tarthatta a kapcsolatot a köréje csoportosult politikusokkal, újságírókkal. A visszaemlékezésében elmondottakat rajta kívül – ekkor már Erdős Péter nem élt – más nem említette, s Erdős maga sem jelölt meg időpontot, amikor mindez megtörténhetett volna. Annál pontosabb időpontokhoz lehet kötni a Nemes János cikkében leírtakat, illetve a Láng György visszaemlékezésében szereplőket. Itt a leírt események 14 óra és 14 óra 23 perc között történtek, vagyis Kádár János megérkezése, valamint a belügyminiszternek a rádióban a tüntetés engedélyezéséről elhangzott közleménye között. A két időpont között, valószínűleg közelebb a 14 órához, amikor Benke Valéria fogadta Kádár Jánost, és a rádió vezetőinek, szerkesztőinek jelenlétében tárgyaltak. Tehát Földes állításával ellentétben Benke Valéria ekkor nem lehetett a pártközpontban. A rendelkezésre álló dokumentumokban sem szerepelnek a Földes Péter által elmondottak, sőt nem található utalás Földes tevékenységére ezekben az órákban. Mindezek alapján nagy a valószínűsége, hogy a nevezetes közlemény olyan „hadicsel”, amellyel Földes nem a korabeli hallgatókat tévesztette meg.

TÜNTETŐK A RÁDIÓNÁL ÉS AZ ELSŐ ÖSSZECSAPÁSOK

Sándor György, a rádió munkatársa feljegyzése szerint 17 óra után jelentek meg tüntetők a rádió épületénél. Az elsősorban a Petőfi- és a

⁴¹⁹ Az a bizonyos éjszaka. Földes Péter visszaemlékezése. 1990. október 24. Kosuth Rádió. 20.05. MTVA Hangarchívum. A történetét később is mesélte. Tegnapi történet. 1994. október 23. Petőfi Rádió. 00:15. MTVA Hangarchívum.

Bem-szobortól érkeztek, s követelték az „egyetemi ifjúság 16 pontjának”⁴²⁰ a beolvasását.⁴²¹

⁴²⁰ A beolvasott 14 pont a következő volt: „1. A Magyar Dolgozók Pártja Kongresszusa azonnali összehívása, alulról választott vezetőség, az új Központi Vezetőség megalakítása. 2. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével. 3. Gazdaságilag és politikailag teljes egyenrangú alapon és egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvén álló magyar–szovjet és magyar–jugoszláv barátság megalakítása. 4. Az összes szovjet csapatok kivonása Magyarországról a magyar békeszerződés értelmében. 5. Általános, egyenlő, titkos választásokat több párt részvételével, új nemzetgyűlési képviselők választásával. 6. A magyar gazdasági élet átszervezését szakemberek bevonásával, és ennek keretében a magyar uránérc magyar felhasználásával. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket, és vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló magyar gazdasági életet. 7. A teljes ipari munkásság azonnali normarendezését a létminimum magállapítása alapján és a munkásautonómia bevezetését az üzemekben. 8. A beszolgáltatási rendszer felülvizsgálatát és az egyénileg dolgozó parasztság támogatását. 9. Az összes politikai és gazdasági perek felülvizsgálatát, az ártatlanul elítélt politikai foglyok részére a teljes amnesztiát, illetve a hátrányba kerültek rehabilitálását. 10. Legyen nyilvános tárgyalás Farkas Mihály ügyében, és Rákosi szerepének kivizsgálását, valamint az Oroszországban elítélt és ott tartott magyarok hazahozatalát. 11. A néptől idegen címer helyett a régi Kossuth-címer visszaállítása, március 15-ét és október 6-át nyilvánítsák nemzeti ünnepé és munkaszünetté. Új egyenruhát honvédségünknek. 12. Teljes vélemény- és sajtószabadság megvalósítását, rádiót is, és ennek külön napilapot az új MEFESZ-szervezeteknek. A régi káderanyag nyilvánosságra hozatalát és eltörlését. 13. A zsarnokság és az önkény jelképét, a Sztálin-szobrot azonnal távolítsák el. 14. Egymásért teljes szolidaritást vállaluk.” A két pont, ami kimaradt: Vonják ki a szovjet csapatokat. (Ez szerepelt, más megfogalmazásban a 4-es pontban.) A másik: október 27-ére hívjanak össze egy országos diákkonferenciát ahol megvitatják a követeléseket. (A 16 és 14 pontok megfogalmazása eltérő volt, de tartalmukban megegyeztek. A város több pontján kiplakátozva is olvashatták az emberek a követeléseket. S. I.)

A piros kabátos lány 1956. október 23. A rádió ostroma. Készült: 1983. május 29-én Mandelieu-ben.

http://gondola.hu/cikkek/73579-_A_piros_kabatos_lany_-_1956_oktober_23_.html (2016. február 9.)

Arra vonatkozóan, hogy többféle formában fogalmazták meg a követeléseiket a különböző szervezetek példa a következő: Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem MEFESZ-szervezetének határozata. (1956. október 22.) A határozat 10 pontból állt. Ez a „Jövő Mérnöke” című egyetemi lapban jelent meg. Ennek kiegészítése volt a másnap stencilezett formában kinyomtatott négy pont. Ezek tartalmukban megegyeztek a rádióban felolvasott követelésekkel. Izsák Lajos – Nagy József: *Magyar történeti dokumentumok 1944–2000*. Nemzeti Tankönyvkiadó. 2004. 214. o.

⁴²¹ Harc a rádióért. Sándor György a Rádió főtisztviselőjének előadásában. Dátum nélküli irat. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 524–527. f. ö.

A forradalom egyik szimbólumává vált piros kabátos lány, Koszmovszky Edina⁴²² visszaemlékezésében igen pontosan számolt be a történetekről. E szerint október 23-án a Bem térről a tömeggel együtt ő is a rádióhoz indult. A stúdió előtt valóban nagy tömeg volt már, és a 14 pont beolvasását követelték. „Ekkor egy vágó kocsit⁴²³ hoztak oda, hogy azon olvassuk be a pontokat. Megkérdezték, kinél van a 14 pont, és én jelentkeztem. Piros kabát volt rajtam, felnyomtak a vágó kocsik tetejére, kaptam egy mikrofont, és beolvastam a pontokat. A szemben lévő házakban a rádiókat kirakták az ablakokba, hogy halljuk, adásba megy-e. Nem ment, zene szólt, de azt mondták, hogy ezt most fölveszik, és később majd leadják.” A tömeg – a visszaemlékezés szerint – követelni kezdte, hogy egy delegációt engedjenek be az épületbe „és hogy adják át a Rádiót”. Tíz fiú mellett Edinát is a küldöttség tagjává választották. A nevüket a portán felírták, és felvezették őket az első emeletre, az elnöki tárgyalóba.⁴²⁴

Sándor György feljegyzése szerint, miközben a küldöttség a rádióban volt, a tömegből újabb követelésekkel álltak elő. Azzal, hogy távolítsák el a vörös zászlót, és vegyék le a népköztársaság címerét. „A tömeg viselkedésén látható volt, hogy nagyobb része csak bámészkodó és csak néhány hangoskodó irányítja őket.”⁴²⁵

A tömeg várt, arról pedig, hogy mi történt az elnöki tárgyalóban, ugyancsak Sándor Györgytől tudhatunk. Benke Valéria közölte a küldöttség tagjaival, hogy „ő a 16 pont beolvasására a kormány hozzá-

⁴²² Koszmovszky Edina (1938–) 1956. október 23-án ő olvasta fel a rádió előtt a 14 pontot, tagja volt a Benke Valériával tárgyaló küldöttségnek is. A forradalom után Ausztriába, majd Franciaországba menekült. Franciaország déli részén telepedett le. Vallási tanulmányokba kezdett, és egy lelkeszség tagjaként tevékenykedett. http://www.hhrf.org/56/index_hu.php?o=12 (2016. február 11.)

⁴²³ Láng György visszaemlékezésében elmondta, a vágókocsi „felszerelése nem volt alkalmas, hogy egyenesben közvetítse a követeléseket”. Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57. (Mindez nem szolgálta a tömeg megnyugtatótatását. Joggal érezhették a tüntetők, hogy becsapták őket. S. I.)

⁴²⁴ A piros kabátos lány 1956. október 23. A rádió ostroma. Készült: 1983. május 29-én Mandelieu-ben.

http://gondola.hu/cikkek/73579-_A_piros_kabatos_lany_-_1956_oktober_23_.html (2016. február 9.)

⁴²⁵ Harc a rádióért. Sándor György a Rádió főtisztviselőjének előadásában. Dátum nélküli irat. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 524–527. fölió.

járulása nélkül engedélyt nem adhat”.⁴²⁶ Közben a tömegben kiabálni kezdtek: „Az erkélyre! A 14 pontot!” A tömegben már arra gondoltak – mondta visszaemlékezve Koszmovszky Edina –, hogy talán letartóztatnak bennünket. „Ekkor ketten kimentünk az erkélyre, és újra beolvastam a 14 pontot.” Az erkélyről a fiatalok igyekeztek megnyugtatni a tüntetőket. Később, fél tízkor a küldöttség tagjai sértetlenül hagyták el a rádió épületét a Szentkirályi utcai kijáraton.⁴²⁷

A vágókocsi az utcán marad. Láng György, a rádió Agitációs és Propaganda Főosztályának helyettese vezetője visszaemlékezésében elmondta, valakinek eszébe jutott, hogy a vágókocsit „faltörő kosznak is lehet használni és tényleg ez is történt, [...] a vágó kocsit lengették ide-oda, amíg végül a fakapu betört. És a tömeg megpróbált beözönlenni a rádióba.” Benke Valéria azt mondta, „nem szabad megengedni. Amikor betörték a nagykaput, akkor is az volt, hogy fegyvertelenül kell kiszorítani a tömeget. Könnygáz gránátokat hoztak és a könnygáz gránátokat dobálták ki a katonák és sorfalat alkotva behatoltak a kapualjba és ténylegesen kiszorították a tömeget.”⁴²⁸

Sándor György feljegyzése szerint ekkor érkezett a hír a rádióhoz, hogy Gerő Ernő este nyolc órakor beszédet mond.⁴²⁹ A helyzet ettől

⁴²⁶ Harc a rádióért. Sándor György a Rádió főtisztviselőjének előadásában. Dátum nélküli irat. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 524–527. főlíó.

⁴²⁷ A piros kabátos lány 1956. október 23. A rádió ostroma. Készült: 1983. május 29-én Mandelieu-ben.

http://gondola.hu/cikkek/73579-_A_piros_kabatos_lany_-_1956_oktober_23_.html (2016. február 9.)

⁴²⁸ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

⁴²⁹ Láng György a Gerő-beszéd elhangzásának pontos körülményeiről szintén visszaemlékezésében számolt be. Október 23-án 19 órakor Gerő referense felhívta a rádiót, hogy Gerő a szobájából szeretné elmondani a beszédet. Ezzel senki nem vitakozott, a rádiónál már „ostromállapot volt”. Gerő személyi védelmét nem biztos, hogy meg lehetett volna oldani. A rádió vezetése azt ígérte Gerőnek, hogy technikusokat küld oda, akik „kiépítik a vonalat a dolgozószoza és a Rádió között”. A feladatot Földi Ivántól, a rádió műszaki igazgatójától Südi Nándor technikus kapta. Südi egy kollégájával a Múzeum utca felé ment ki a rádió épületéből. A kapunál „már elő volt készítve két Csepel hangfelvevő” kocsi, ezzel az Akadémia utcai pártközpontba mentek, és felszerelték a berendezést. Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57. (A Gerő-beszéd közvetítését október 23-án 20 órakor a pártközpontból hallhatták

kezdve „kiéleződött, a tömeg megkezdte a ködobálást a Rádió épületére, mire az ablakok sorban betörték”.⁴³⁰

Balogh Lajos tartalékos százados visszaemlékezésében elmondta, hogy a Gerő-beszéd után egy delegáció volt a rádióban, amelynek tagjai Szántó Zoltán és Losonczy Géza, Nagy Imre közvetlen munkatársai. Benke Valériával arról tárgyaltak, hogy jó lenne, ha Nagy Imre a rádióba menne. Losonczy Géza telefonon hívta a miniszterelnököt, aki azt mondta, hogy nem tud menni, mert politikai bizottsági ülés van. „És letette a kagylót.” Nagy Imre közlése elégedetlenséget, „ingerült vitát” váltott ki. Az ott lévők azt mondták, nagyon fontos lett volna a jelenléte a rádióban. Végül a vita elcsendesedett, és a küldöttség a Múzeum utcai kijáraton távozott.⁴³¹

Ferenczi Sándor,⁴³² a rádió művezetője közlése szerint október 23-án 19 óra körül már jelentős tömeg volt a rádió körüli utcákban és a Múzeumkertben. Elmondta, a „rádió állandó őrségét az ÁVH látta el, az őrség létszáma mindenkor 1 tiszt + 30 fő volt. 23-án a helyzet kiéleződése miatt 13 h-kor az őrség erősítést kapott. Két ÁVH- autón további 60 fő érkezett a rádióba.”

A tömegben elterjedt, hogy a rádió védelmére mentőautókon akarnak bejuttatni géppisztolyokat és lőszert. A tüntetők minden járművet átvizsgáltak „észrevették a kísérletet, mire a tömeg nekivadult. Megindult a kö- és tégladobálás a rádió előtt és a bejárat kapu környékén felállított katonákra és ÁVO-sokra, melyet a védők könnyfakasztó kézigránatokkal dobálásával viszonoztak. A lehullott és fel nem robban kézigránatokat a tüntetők visszadobták az ablakon keresztül a védőkre. Igen erős fojtó füstszag áradt szét, nem csak az utcákon, hanem a rádió épületén belül is. A visszadobott könnyfakasztó gránátoktól meggyulladt és láng-

az emberek. Az előzetes tájékoztató szerint a beszédet 45 percre tervezték, de csak 15 perc lett belőle. A tartalma nem nyugtatta meg, sőt feldühítette a tüntetőket: Gerő „csöcseléknek” nevezte őket. S. I.)

⁴³⁰ Harc a rádióért. Sándor György a Rádió főtisztviselőjének előadásában. Dátum nélküli irat. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 524–527. főlíó.

⁴³¹ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

⁴³² Ferenczi Sándor (Ferenczy Sándor névvariáns) (1924–?) elektroműszerész, üzemtechnikus. MTVA KI. Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010.74. doboz. Magyar Rádió Személyi dossziéi 1957–1996. 36. doboz. Magyar Rádió Személyi dossziéi 1996–2010.119. doboz.

gal égett a rádió Sándor utcai épületének több irodája.” Ferenczi Sándor úgy emlékezett, hogy az első lövés 21 óra körül dördült el a rádió körül. Fél óra múlva az „ÁVH körülbelül egy szakasz állománnyal felsorakozott a Bródy Sándor utcai főbejárata előtt, ahol a felkelők tömeges kő- és tégladobálása hatása alá került, súlyos sebesülésekkel. A tömeg fenyegető magatartása és az erősödő tégladobálás miatt 21 h után az ÁVH szakasz szuronytámadást indított a felkelők ellen és hátrataszította azokat a Múzeum körút felé.”⁴³³

Róna Sándor nyugalmazott rendőr százados szemtanúként a Bródy Sándor utcai házak egyikéből a következőket látta: október 23-án „20 h 15-kor a Bródy Sándor utca feketéllett a tömegtől, amelyből meggyújtott fehér világító rakéta töltényeket hajítottak fel a Rádió épületére. 20 h 30-kor a Rádió épületéből a védők megkezdtek a füst kézgránátok dobálást a tömegre. 21 h-kor a helyszínre érkezett 2 tűzoltó autó, elől hátul rendőrségi riadó autó fedezete mellett. A rendőrök géppisztollyal voltak felfegyverezve, de lőszer nélkül. 22 h-kor már a tömeg részéről puskalövéseket adtak le. A tűzoltó és rendőrautók csak a Szentkirályi utcáig tudtak előre jutni, majd a tömeg leszerelte a tűzoltó szivattyúkat, amit a rendőrök lőszer nélkül megakadályozni nem tudtak. Ez időben kb. (21 h 30') érkezett a helyszínre 4 gépkocsi ÁVH-s, amelyet a tömeg fújólással fogadott.⁴³⁴ Ezután elkezdtek a himnusz éneklését, melyet az ÁVH-s katonák gépkocsikon ülve hallgattak végig. Ezután a tömeg lefegyverezte az ÁVH katonákat. 22 h-kor egy felkelő teherautón érkezett, amelyről egy 14-15 éves fiú kiabált, hogy »van már fegyverünk«. Közben a tömeg Gerőt abugolta és Kádárt és Vas Zoltánt éltette.”⁴³⁵

Az este folyamán érkeztek még karhatalmi egységek a rádió védelmére. Budai Gyula honvédszázados tanúkihallgatási jegyzőkönyvében leírta, hogy „1956. október 23-án este 20-h-kor Kővágó Sándor alez. (A Bem Laktanya⁴³⁶ parancsnoka volt. S. I.) parancsára 90 fő katonával ki lettem rendelve a rádió védelmére. Katonáim géppisztollyal és

⁴³³ Ferenczi Sándor elmondása alapján. Harc a rádió körül. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 511–519. f. 10.

⁴³⁴ A kronológiából is tudhatjuk, hogy október 23-án 20 és 21 óra között valóban 200 ÁVH-s katona érkezett a rádió épületéhez, és sikerült bejutniuk is. 1956. Kézíkönyve, Kronológia i. m. 77. o.

⁴³⁵ Róna Sándor rendőr százados elmondása alapján. Harc a Rádióért. Dátum nélküli irat. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 520–523. f. 10.

⁴³⁶ A mai Bem téren álló, a XIX. század végén épült Radetzky-laktanya volt. A laktanyaépületet, amelynek nevét 1919-ben rövid időre Petőfire változtatták, a második világháború után a munkásőrség hivatala foglalta el. A rendszerváltozás

a hozzá való 2 drb. töltött dobtárral voltak felfegyverezve. Ezen kívül volt velünk néhány golyószóró 3 drb. töltött tárral.” A rádió épületébe a Múzeum utcai bejáraton jutottak be. Ott Kővágó Sándor alezredes az egységet „átadta az akkor ott működő katonai parancsnokságnak”,⁴³⁷ majd eltávozott. Budai Gyula egységét – vallomása szerint – az „államvédelmi tisztek különböző helyekre elvitték”.

A rádióban tapasztalt helyzetről a következőket írta: „A rádióban tartózkodó védők számát nem ismerem. A legnagyobb fokú fejtelenség uralkodott a Parancsnokság részéről, utasításokat a védők nem kaptak. Este lehetett 21.30-kor, amikor több honvéd és államvédelmis tisztek a rádió főbejáratán kimenve riasztólövésekkel szétoszlatták a tömeget a Bródy Sándor utcában.”⁴³⁸ Ezt követően visszatértünk a Rádióba. [...] A rádióban az épület védelmét senki sem szervezte meg. Erre példa a mi esetünk – írta a százados –, nekünk se mondta senki, hogy mi a főkaput biztosítsuk.”

Budai Gyula tanúvallomásban leírta, hogy a „főbejárat mellett balra volt egy pincehelyiség, melyben több láda lőszer volt – puska, géppisztoly lőszer – sőt még kézigránát is nagy számban. A tűzharc során ez a lőszer fel sem lett használva.”⁴³⁹

Erről beszélt Halász Kálmán százados is tanúvallomásában. A százados elmondta, hogy október 23-án „este 9 óra tájban egy karhatalmi egységgel” a rádióhoz ment „erősítésként a Szamuely laktanyából”.⁴⁴⁰

után pedig az első szabad választásokon nyertes kormánypárt, az MDF székháza lett. http://mno.hu/migr_1834/bem-ter--radetzkylaktanya-800210 (2016. február 14.)

⁴³⁷ A parancsnok akkor még Fehér József ÁVH őrnagy volt. (S. I.)

⁴³⁸ A „Tüntető a rádiónál” című részben már ismertetett eseményekről van szó. (S. I.)

⁴³⁹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Budai Gyula (1928–?) honvéd százados. Budapest, 1957. május 23. ÁBTL. V-150005/5. 164–166. o. (Budai Gyula tanúvallomása azért fontos, mert ő tudott egyedül arról, hogy a rádió bal oldali raktárában lőszerrek vannak. Ezt az információ valószínű Fehér József ÁVH-őrnagytól kapta, amikor egységével a rádió védelmére érkezett. A felhasznált dokumentumok egyikében sem szerepel ez az információ. A lőszerrek felhasználása pedig valószínűleg azért nem történt meg, mert a tűzparancs éjfél után 30 perccel érkezett, de addigra már a rádió épületének ez a pincelejárata megközelíthetetlenné vált. Zólmay László, aki átvette a Fehértől a parancsnokságot, szintén ezért nem juthatott a lőszerrekhez.) (S. I.)

⁴⁴⁰ A Hungária középkerület 11. szám alatt létesült Pálffy-laktanya, a környéken lévő laktanyákkal együtt, 1896–98 között épült. Bal szomszédja, a mai Készenléti Rendőrezred helyén a Ferenc József lovassági laktanya működött. Az 50-es évektől Szamuely Tibor nevét viselte. Jobb szomszédja kezdetben az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadserege IV. (budapesti) hadtestparancsnokságának volt a bázisa.

„Elinduláskor azt a parancsot kaptuk, hogy mindenáron el kell jutni a Rádióhoz, mivel löszert is vihettünk magunkkal. A Rádióhoz sikerült is eljutni és utána én is részt vettem az épület védelmében, amelyek során a Bródy Sándor utcai frontot védtem a katonáimmal.”⁴⁴¹

Ferenczi Sándor feljegyzésében azt írta: „A tüntetők az első fegyvereket a MÖHOSZ. (Magyar [Önkéntes] Honvédelmi Szövetség) Rákóczi úti helyiségének raktárából szerezték. Később a Lámpagyárból hoztak nagyszámú géppisztolyt.”⁴⁴²

Krapp Rudolf őrnagy – feljegyzése szerint – október 23-án este 19 óra felé a Parlamentnél tartózkodott az egyre növekvő tömegben. A tömeg különböző jelszavakat kiabált: „Le a Pirossal! Kossuth címet akarunk! stb.” Megérkezett egy „honvédségi hangos gépkocsi [...] és közölte a tömeggel, hogy a Stúdió előtt [az] ÁVO-sok lövik a békésen felvonuló tömeget, »gyilkolják a népet«. Ezért vonuljanak minél többen a Stúdió elé. Ezzel egy időben öt teherautó érkezett meg a Parlament elé, mely felszedett egy jó néhány embert és vitte őket a Stúdióhoz. A történetek hallatára mi szintén kocsinkkal a Stúdióhoz mentünk, meggyőződni az ottani helyzetről. A stúdió felé menten utunkat a Rákóczi út és a Múzeum krt. sarkánál már meg kellett szakítani, mert a tömeg ott már akkor rombolt, pl. éppen egy tehergépkocsit borítottak fel és gyújtottak meg. Ezért utunkat a tömeg között gyalog folytattuk a Stúdióhoz.”

A Bródy Sándor utcában a rádió bejáratához érve látták, hogy „ott a tömeg, mely főleg diákokból, külvárosi vagányokból és belvárosi jampecekből állott – kövekkel dobálják a kapuban őrszolgálatot adó ÁVO-sokat, valamint a Stúdió ablakait. Közben kiabálva követelték, hogy azonnal olvassák be az ifjúság követelését tartalmazó 16 pontot. Követeléseiket úgy igyekeztek elérni, hogy fenyegetni kezdték az ÁVO-sokat, valamint különböző trágár jelzőkkel illették őket.”⁴⁴³

1949-től a mai lakótelep helyén működött a „Bem József” Légvédelmi Tüzér Tiszti Iskola, majd 1956 után az épületeket átalakították ideiglenes lakásokká. Itt laktak többen a Zrínyi Akadémia tanárai közül, valamint vidékről felköltözött hallgatók is családjaikkal. <http://www.zmne.hu/Forum/04harmadik/muzeum.htm> (2016. február11.)

⁴⁴¹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 22. Halász Kálmán (1929-?) katonatiszt. ÁBTL. V-150005/5. 27. o.

⁴⁴² Ferenczi Sándor elmondása alapján. Harc a rádió körül. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 511–519. főlíó.

⁴⁴³ Krapp Rudolf: Feljegyzés. 1957. március 6. ÁBTL. V-150005/17. 375. o.

Krassó György⁴⁴⁴ a Parlamenttől indult tüntetőkkel együtt érkezett a Bródy Sándor utcába. 1956. október 23-án este történt eseményeket írta le feljegyzésében. A Parlament erkélyén elhangzott Nagy Imre-beszéd után „az a hír terjedt el az összegyűlt emberek között, hogy a Rádió Sándor utcai⁴⁴⁵ stúdióját megszállták az ÁVO egységei és tüzharcot folytatnak a Stúdió előtt tüntető emberek ellen. E hír hallatára minden szervezés nélkül megindult a Parlament előtt álló tömeg egy része – köztük én is – az Alkotmány utcán, Bajcsy- Zsilinszky úton, Tanács körúton keresztül a Stúdió épülete felé.” Krassó emlékezése szerint „este 8 h lehetett,⁴⁴⁶ amikor a Múzeum körút és Sándor utca sarkához értem, de az időpont kérdésében könnyen tévedek (ez a továbbiakra is vonatkozik), minthogy órám nincsen. A Stúdió felől szórványos lövöldözés hallatszott, a Sándor utca elején egy gépkocsi állott lángokban. A Múzeum körúton nagy tömeg hullámozott, de a Sándor utcában, a Stúdió irányában csak viszonylag kevesen, ötven-hatvanan mertek bemenni.” Krassó csatlakozott a csoporthoz, és megpróbált eljutni a rádió épülete elé – mint írta – azzal a céllal, hogy bejutva vagy „küldöttség útján beolvassuk a rádióba a budapesti diákság 15 pontos követeléseit”.⁴⁴⁷

A rádió épületéhez, már nem sikerült eljutniuk, mert az „egész épületömböt ÁVO-s kordon vette körül.”⁴⁴⁸ Kb. kétszakasznyi ÁVO-s állt a Múzeum kert és a Stúdió közti térségnek azon a részén, ahonnan elállhatták a Sándor utcán való közlekedést.”

⁴⁴⁴ Krassó György (1932–1999) politikus, újságíró. 1946-ban belépett a kommunista pártba, 1952-ben kizárták. A közgazdasági egyetemről is eltávolították. 1956-ban részt vett a rádió körüli harcokban. November 4-e után röplapokat készített és terjesztett, ezért 10 év börtönre ítélték. 1963-ban amnesztiával szabadult. Segédmunkás, szellemi szabadfoglalkozású lett. 1970-től részt vett az ellenzéki mozgalmakban. 1984-ben rendőri felügyelet alá került. 1985-ben Angliába távozott. 1989-ben hazatért, megalakította a radikális Magyar Október Pártot. *Magyar Nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest. 2000. 11. kötet. 532–533. o.

⁴⁴⁵ Bródy Sándor utca névváltozásai: 1840-től Főherceg Sándor u., 1918–1919-ben Sándor u., 1920-tól Főherceg u., 1921-től Főherceg Sándor u., 1931-től Sándor u., 1940-től Bródy Sándor utca. *Budapest Lexikon*. Első kötet. Akadémiai Kiadó. 1993. 154. o.

⁴⁴⁶ Nagy Imre beszéd a Parlament erkélyén 1956. október 23. 21 órakor hangzott el. 1956. Kézikönyve, Kronológia. 1956-Ös Intézet. Budapest. 1996. 77. o.

⁴⁴⁷ Krassó feljegyzésében leírt időponthoz képest, már korábban, 17 óra tájban a rádiónál megjelent tüntetők kérték, hogy a diákság 16 pontját olvassák be. Uo. 76. o.

⁴⁴⁸ A Magyar Rádió őrségének megerősítésére 15:30-kor 30 ÁVH-s érkezett géppisztolyokkal és könnyfakasztó gránátokkal felszerelve az épületbe. Majd 16:40-kor rendelték az első, 17 óra után a második ÁVH-s századot a rádió védelmére. Uo.

A csoportból tízes sorok váltak ki, és „összekarolva, a himnuszt énekelve és természetesen fegyvertelenül” indultak a Bródy Sándor utcán az „ÁVO-s kordon felé.”

A karhatalmi alakulat tagjai „szuronyt szegeztek, majd amikor már csak mintegy 25 méterre voltunk tőlük, tüzelni kezdtek. Bár nagyrészüket a levegőbe lőtt, volt olyan is, aki emberekre tüzelt, s így többen megsebesültek” a láncba vonulók közül. Az egész csoport „szétszóródott, egy részük visszaszaladt a Múzeum körútra, mi többiek pedig – írta Krassó – a Sándor utca falánál és a Múzeum kert kerítésénél próbáltunk fedezéket találni. Egyesek köveket, mások szitkokat repítettek az ÁVO-sok felé, akik a fegyvertelen népre lőttek.” Rövid idő múlva a csoport újra elindult a Bródy Sándor utcába, a rádió irányába, és a Himnuszt énekeltek. Az ÁVH-sok „ismét tüzeltek és könnyfakasztó bombákat dobáltak közénk, melyeknek egy részét azonnal visszadobtuk. Ekkor már számos sebesült, de valószínűleg halott is volt köztünk.”

A feljegyzés szerint később az ÁVH-sok ellenállásának következtében a csoport tagjainak sikerült eljutni „oda, ahol ők álltak, a Múzeumkert és a Stúdió közti térségre, bár tovább – a Stúdió bejárata felé – nem engedtek minket. Az ÁVO-s tisztek (kettőt láttam ott) idegesen szaladgáltak, mi pedig megpróbáltuk meggyőzni az ÁVO-s közkatonákat, hogy ne fordítsák ellenünk – diákok és munkások ellen – a fegyverüket, hanem engedjenek minket békésen a Stúdió bejáratához. [...] A helyzet rendkívül feszült volt, a tüntetők közül néhányan megpróbáltak egyes ÁVO-sokat lefegyverezni, az ÁVO-sok viszont élesre töltött puskával készen állottak a tüzelésre.”⁴⁴⁹

A Bródy Sándor utcában lakók közül Szollár Józsefné házfelügyelő tanúvallomásában az október 23-án délután történekről elmondta, hogy aznap a lakásában tartózkodott, és kb. 17 óra körül a rádió épületéhez „fiatalokból álló tömeg érkezett, akik követelni kezdték a Rádió vezetésétől, hogy olvassák be a 16 pontból álló követeléseiket. A fiatalok követeléseire egy rádiós megafonos gépkocsi érkezett a Rádió Bródy Sándor utcai bejáratához”, azzal a céllal, hogy a „fiatalok követeléseit hangszalagra felvegyék”. Ezt azonban csak később tudta meg, amikor a házba „bemenekült” gépkocsivezető elmondta. Tanúvallomásából az is kiderült, hogy a tüntetők a rádió bejáratához érkezett közvetítő autón tartózkodó „technikai dolgozókat a gépkocsiból kirángatták, bántalmaz-

⁴⁴⁹ Krassó György: Feljegyzés. 1957. január 12. ÁBTL. V-150005/5. 298–299. o.

ták, majd a gépkocsival betörték a Rádió főbejárati – Bródy Sándor utcai kapuját”.

A házba több civil is bemenekült – emlékezett Szollár Józsefné –, „ezek az illetők a későbbiek során is ott rekedtek reggelig”. Később szintén a házba meghúzódozó civilek elmondták, hogy a rádió „védelmére kirendelt államvédelmi katonák, riasztólövésekkel, füstgránáttal, igyekeztek a tömeget feloszlalni”. Ezt azzal bizonyította a házmaster, hogy többen azzal a kéréssel fordultak hozzá, hogy „vizet illetve valamilyen rongyot” adjon nekik, mert a „szemüket marja a füst”.⁴⁵⁰

Szintén az utcában lakó szemtanú, Seregély Béláné házfelügyelő tanúvallomása tartalmában teljesen megegyezik az előző tanú, Szollár Józsefné vallomásával. Seregélyné a tüntetők megjelenésének időpontjára úgy emlékezett, hogy az 17 óra 30 perckor volt, és 14 pont beolvasását követelték. Az ÁVH-sok által leadott riasztólövéseket és a füstgránát használatát ő is megerősítette. A rádiós kocsit nem szerepelt a vallomásában.⁴⁵¹

Weiszlámleín Ferencné házfelügyelő tanúkihallgatása során úgy emlékezett, hogy „18 h felé fiatalokból álló hatalmas tömeg érkezett a Bródy Sándor utcai Stúdió főbejárata elé”. A fiatalok követelték a 16 pont beolvasását. Weiszlámleín leírta, hogy „ebből nagy vita támadt a fiatalok és a rádió vezetősége között. E vitának egy ideig szemlélője voltam. Így hallottam, azt, amikor egy rádiós gépkocsival a főbejárati kaput betörték. Mindezen cselekményekből látva, hogy a helyzet az utcán elfajult. Ezért igyekeztem a lakókkal egyetemben a házunk kapuja alá, hogy így megakadályozzuk esetleges idegen személyeknek a házba való bejutását.”⁴⁵²

Szabó Sándor Bródy Sándor utcai lakos tanúvallomása szerint október 23-án a feleségével moziban voltak, az előadásnak 8 órakor lett vége, ezt követően hazaindultak. A Bródy Sándor utca 10. szám alatt lévő házban laktak, amely a „Puskin utca sarkán van, szemben a Nemzeti Múzeummal”. A Múzeum körúton „óriási tömeg tartózkodott [...] alig

⁴⁵⁰ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Szollár Józsefné (született: Nédli Erzsébet) (1911–?) házfelügyelő. Budapest. Bródy Sándor u. 22. sz. ÁBTL. V-150005/7. 228–229. o.

⁴⁵¹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Seregély Béláné (született: Barcsai Erzsébet) (1917–?) házfelügyelő. Bródy Sándor u. 18–20. szám. ÁBTL. V-150005/7. 225–226. o.

⁴⁵² Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 12. Weiszlámleín Ferencné (született: Farkas Erzsébet) (1904–?) házfelügyelő. Bródy Sándor u. 9. szám. ÁBTL. V-150005/18. 171–171. o.

tudtunk hazajutni. A tömeg a Bródy Sándor utcában, egészen a Puskin utcáig állt.” Hazaérkezésük után a „tömeg követelni kezdte, hogy a magyar zászlót tegyék ki”. Szabó Sándor teljesítette követelésüket, majd azt mondták, hogy vágja ki a címert a zászlóból. Ő lenyújtotta a zászlót, „s valaki a címert kivágta, erre nagy taps lett. Kis idő múlva a lánc alakzatba fejlődött államvédelmi karhatalmistákat a tömeg megtámadta, mire azok riasztólövedékekkel és könnyfakasztó gránátokkal igyekeztek a támadást visszaverni. Erre a tömeg szétszaladt, a mi házukba is sokan bejöttek, a szemüket megmosták.”⁴⁵³

A „8. GÉPESÍTETT EZRED” KATONÁI. A JELSZÓ: „BUDAPEST”⁴⁵⁴

A rádió védelmére a honvédelmi miniszter parancsára a Piliscsabán állomásozó 8. gépesített ezred egy lövész- és egy harckocsizászlóalját vezényelték. A feladat végrehajtásával az ezredparancsnokot Solymosi János⁴⁵⁵

⁴⁵³ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. június 5. Szabó Sándor (1886–?) nyugdíjas. Bródy Sándor u. 10. szám. ÁBTL. V-150005/7. 296-297. o.

⁴⁵⁴ Jegyzőkönyv. Solymosi János kihallgatásáról. Budapest, 1958. május 26. ÁBTL. V-150005/7. 100.o.

⁴⁵⁵ Solymosi János (1919–?) munkás származású. A hat elemi elvégzése után, alkalmi munkásként dolgozott 1938-ig. Katonai szolgálatra vonult Budapestre az I. Honvéd Gyalogezredhez. 1939-től 1942-ig elvégezte a Honvéd Altisztképzőt. 1942 júniusától megszakításokkal 1944 szeptemberéig szovjet hadművelleti területen vett rész a szovjetek ellen folytatott harcokban. A fronton helytállásáért több kitüntetésben is részesült. Mint például a „Négyéves Szolgálati Kereszt, és Vaskereszt”. 1945-ben szovjet fogságba került, októberben jött vissza Magyarországra. Csepelen munkásként dolgozott, ahol öntő szakmunkásként 1947-ig dolgozott. 1947. október 1-jétől a Kossuth Akadémia hallgatója volt, 1948. augusztus 20-ig. Az akadémiát alhadnagy rendfokozattal végezte el. Ettől kezdve több helyen teljesített szolgálatot az országban, mint tanár, majd századparancsnok, 1950-től ezredparancsnok. Legutolsó beosztása a Piliscsabán a 8. gépesített ezred parancsnoka. A Néphadseregben végzett szolgálataért szintén több kitüntetést kapott. Például a „Magyar Népköztársaság Érdemérmé” arany fokozatát, a „Kiváló Szolgálati Érdemérem” és a Szolgálati Érdemérem” kitüntetéseket. „1956. november 18-én a szovjet szervek és a magyar szervek „örizetbe vették”, és 1957. január 24-én „előzetes letartóztatásba” helyezték. Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról. Budapest. 1958. május 26. ÁBTL. V-150005/7. 98–99. o. A forradalmat követő megtorlás során Solymosi János ezredparancsnokot hat év börtönre ítélték. Az ezredet 1957. március 31-én a forradalomban játszott szerepe miatt feloszlatták, a piliscsabai helyőrséget pedig szovjet egységek foglalták el. Németh Csaba: Jelszó: Budapest... Piliscsabai katonák a Magyar Rádió ostrománál.

http://kommentar.info.hu/iras/2013_2/jelszo_budapest_piliscsabai_katonak_a_magyar_radio_ostromanal (2016. február 11.)

honvéd alezredest bízták meg.⁴⁵⁶ Az alezredes feljegyzésében 1956. október 23-a történéseire emlékezve a délutáni tüntetésről számolt be. Hivatali munkájából adódóan a délutáni felvonulás kezdetén, Budapesten tartózkodott Artvold főhadnaggyal. „Hatalmas tömegfelvonulás miatt” nehezet tudták megközelíteni az Egyetem utcában található Útépítő Vállalatot. A mérnök, akivel tárgyalt, „géppel írott papírlapot mutatott”, amin a „tömeg” követelései voltak. Solymosi „itt látott először ilyen követelményt”, el akarta kérni a mérnöktől, de ő nem adta oda. Később hazaindultak Piliscsabára. A tüntető tömegtől a Margit hídon már nem lehetett átmenni. Mint írta, „Kiszálltunk a gépkocsiból és néztük a tömeget, zöme fiatalember, köztük munkások, villamoskalauzok, tűzoltók, és ami meglepett, katonák és rendőrök és magas rangú katonatisztek is. A Belügyből integettek nekik zászlóval címer nélkül.” Artvold főhadnagynak sikerült szerezni egy „nyomtatott lapot, amin a követelések” voltak. A tömeg elvonulását követően folytatták útjukat a laktanya felé. Megérkezésük után Solymosi a szobájában elmondta Popovics Ernő századosnak a budapesti tüntetést, és megmutatta a követeléseket tartalmazó papírlapot. Közben Budapestről érkezett egy „távmondat, hogy a tisztek nem mehetnek haza”. Nyolc óra felé megérkezett Hídvégi Ferenc vezérőrnagy a Honvédelmi Minisztérium Politikai Csoportfőnöksége helyettes vezetője a parancssal, amelyben utasította Solymosit, hogy egy harckocsi és egy lövész zászlóalj „készüljön fel Budapestre való menetre, rendfenntartásra”. A további parancsot Budapesten kapta meg Solymosi. „Indulás jelszó után.” Solymosi Hídvégi vezérőrnaggyal beszélgetett, és megmutatta a tüntetők követeléseit tartalmazó lapot, a vezérőrnagy azt mondta, hogy „lényegében igaza van a népnek”. Solymosi kérdésére, hogy milyen felszereléssel induljon Budapestre, Hídvégi azt válaszolta, hogy „személyi fegyverrel és csak karhatalmi löszert vihetnek magukkal zárt ládákban, de kiosztani csak külön parancsra lehet. És a harckocsikhoz?” Hídvégi azt mondta, hogy „semmilyen löszert nem lehet vinni”. A vezérőrnagy határozott parancsát több magas rangú katonatiszt is hallotta, akik jelen voltak az indulás előkészítésénél. Solymosi aggódott, és megkérdezte, hogy „nem lesz itt valami baj?”. A vezérőrnagy azt válaszolta, hogy „nem, ez csak olyan biztonsági intézkedés a rendőrség segítségére”. Ezt követően Hídvégi kíséretével együtt elment.⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ Határozat előzetes letartóztatás elrendeléséről. Budapest, 1957. január 24. ÁBTL. V-150005/7. 15. o.

⁴⁵⁷ Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 124–125. o.

Solymosi János feljegyzésében szereplő, a nagyon fontos felszerelésre vonatkozó információkat Popovics Ernő ezredes is megerősítette tanúvallomásában, de bővebben mondta el az indulásra való készülődést és az indulás körülményeit. Popovics úgy emlékezett, hogy október 23-án este 7 óra körül érkezett Hídvégi vezérőrnagy Piliscsabára. „Az iránt érdeklődött, hány harckocsink nem üzemképes. Mivel a téli átállásra készültünk, 6 db. hk. (harckocsi) szét volt szedve. Üzemképes volt 14 db.” Popovics tanúvallomásában Solymosi feljegyzésével megegyezően mondta el a zászlóaljok készenlétbe helyezésére vonatkozó parancsot. Hídvégi „vázolta, hogy Budapesten tüntetés van, reméli, hogy nem lesz arra szükség, hogy Budapestre menjünk, de minden esetre álljunk készenlétben.” A vezérőrnagy összehívta a „fegyvernemi főnököket” és a két zászlóaljparancsnokot. „Utasítást adott arra, hogy a hk-ban semmiféle lőszer nem lehet, a gyalogsági löszert viszont málházva gépkocsin kell az oszloppal szállítani, amennyiben indulásra parancsot kapnak. Közölte azt is, hogy útbaigazításunkat a honvédelmi miniszter, a vezérkar főnöke, vagy a politikai csoportfőnök rendelheti el.” Popovics kiemelte tanúvallomásában, hogy Hídvégi külön „felelőssé tette azért, hogy a hk.-ban lőszer ne legyen”. Valamint arra is utasította a századost, hogy „személyesen” ellenőrizze a harckocsikat.

A vallomás szerint a 20 órakor elhangzott Gerő-beszéd után „a vezérkar főnökétől, Tóth Lajos vezérőrnagytól indulási parancsot kapott az egység”. Az utasítás értelmében a Budai Nagy Antal laktanyába⁴⁵⁸ kellett menniük ahol a további parancsot megkapták. Popovics Ernő tanúvallomásában leírta, hogy „400 lövésszel és 14 harckocsival” indultak Budapestre. „A gyalogsági löszert két tehergépkocsi hozta, úgy emlékszem – mondta – több mint tíz láda lőszer volt a két kocsin.”⁴⁵⁹

Solymosi János feljegyzésében az szerepelt, hogy „14 hk-val és kb. 15 zisz gépkocsival, 270 fő és kb. 30 ti.” (tiszt), indultak Budapestre. A Budai Nagy Antal laktanyánál tartottak „műszaki pihenőt”, a megérkezés után jelentették Solymosinak, hogy „2 db hk. lemaradt, meghibásodott”. Rövid mintegy 10-15 perces várakozás után megérkezett Hegyi László vezérőrnagy, a vezérkar főnökének helyettese, megkérdezte a létszámot, összehívta a tiszteket, és rövid eligazítást tartott. Ennek lényege az volt, hogy „sürgősen a rádióhoz kell menni a hk.-kal, el kell

⁴⁵⁸ A Bécsi úton volt az egykori Budai Nagy Antal Laktanya. http://mno.hu/migr_1834/eladjak-az-obudai-volt-szovjet-laktanyat-825668 (2016. február 11.)

⁴⁵⁹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. április 2. Popovics Ernő (1928–?) katonatiszt. ÁBTL. V-150005/18. 221–222. o.

állni a bejáratot, hogy a tömeg ne tudjon bemenni”. A vezérőrnagy megkérdezte, hogy a löszert kiosztották-e. Solymosi közölte, hogy a korábbi parancs értelmében nem osztották ki a löszert. Hegyi azt mondat, hogy nem is kell, induljanak el, majd ő vezeti két zászlóaljat.

Solymosi leírta a rádióhoz vezető úton történeteket. „A Margit hídon mentünk át végig a Bajcsy-Zsilinszky úton, de sehol nem láttunk tömeget. Mikor a Rákóczi úthoz értünk, ott láttuk egy hatalmas tömeget, én meg is álltam az első hk.-val (azon ültem kívül), mert a többi le volt maradva. De a Hegyi vörgey. intett, hogy menjünk utána. A tömeg utat nyitott és a Sándor utca sarkáig engedett. Ott elállta az utat. Láttam, hogy a sarkon ég egy gépkocsi (már majdnem teljesen le volt égve) és beljebb is tüzeket láttam. Hegyi vezérőrnagy eltűnt, én nem többet nem láttam.”⁴⁶⁰

Popovics Ernő százados a Budai Nagy Antal laktanyában való tartózkodás eseményeiről hasonlóképpen számolt be, mint Solymosi. A rádiónál rájuk váró feladatokról azonban már másképpen. Hegyi vezérőrnagy elmondása szerint azért kellett a rádióhoz menniük, mert a „Rádió-adás veszélyeztetve van, a tömeg nyilván meg fog ijedni, ha meglátja a harc-kocsikat. Feladat a tömeg szétszórása, amennyiben erőszakoskodnának, a tömeg részéről, puskatust lehet használni.” A százados arra is emlékezett, hogy a tisztek kérték, engedélyezze a „gyalogsági löszert kiosztását”, de a kérésüket „elutasította”.

Vallomásában leírta, hogy mit tapasztalt a rádióhoz vezető úton. Az indulásnál Hegyi vezérőrnagy gépkocsija volt elől. „A Marx térig minden külsőbb akadály nélkül mentünk. (Én a lövészekkel jöttem.) Itt már barikádok voltak, amiken keresztül mentek a harc-kocsik, de a tehergépkocsiknak már akadályt okozott. A tömeg kövekkel dobálta a katonákat, fel akart mászni a gépkocsikra. Szuronyt szegezett kellett vezényelni, hogy ezt megakadályozzuk. Itt szakadt le az egyik löszeres kocsi, amely az oszlop végén haladt. Valószínű a tömeg észrevette, hogy löszert szállít a gépkocsi, nem volt eléggé biztosítva. Körülvették és leszakították a többtől. Úgy tudom fel is gyújtották ezt a löszeres kocsit, miután a löszert leszedték róla.”⁴⁶¹

Solymosi János kihallgatási jegyzőkönyvében szerepel, hogy a Budai Nagy Antal Laktanyába október 23-án 23 óra körül érkeztek meg, majd

⁴⁶⁰ Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 125. o.

⁴⁶¹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Popovics Ernő. 1957. április 2. ÁBTL. V-150005/18. 222–223. o.

az eligazítás után mentek a rádióhoz. Zólogy László⁴⁶² ezredes, akit a rádió belső védelmére rendeltek, kihallgatási jegyzőkönyvében az szerepelt, hogy „Solymosi alezredes 8. gépesített ezrede kb. 23. h-kor”⁴⁶³ érkezett a Bródy Sándor utcába. A később készült vallomásokban is ez szerepelt. (Nagyon valószínű, hogy a Zólogy ezredes által elmondott időpont a helyes, hiszen a rádió belső védőinek parancsnokaként már nagyon várta, hogy Solymosi megérkezzen, és feladatának megfelelően szorítsa ki a tüntetőket a Bródy Sándor utcából.) (S. I.)

Solymosi János feljegyzésében a Bródy Sándor utcához érve az események leírásában hangsúlyozta, hogy meglepődött, „hogymost mi lesz és elkezdtem beszélni a tömeghez, hogy oszoljanak szét. De nem lehetett jóformán semmit hallani a nagy ricsajtól. Hátranéztem, láttam, hogy a részlegem szétszakadva ott van mögöttem, parancsot adtam a hk. vezetőknek, hogy forduljanak be a sarkon és előre. Itt valakit fellökött a hk., mert szidott a tömeg bennünket. Én odaálltam a hk.-val a bejárat elé, de valamivel előrébb már akkor állt 2 hk. üresen. Én érdeklődtem, hogy mi van itt. Azt válaszolták, hogy be akarják olvasni a követeléseiket a rádióba.” Solymosihoz odament egy lövész százados, akit nem ismert, és azt mondta, hogy „beszéljen a tömeggel, hogy menjenek szét, mert a rádió nem onnan ad”. Solymosi felállt egy harcokosi tetejére és próbált beszélni a tömeghez. Ez nem járt eredménnyel. Valaki a rádió erkélyéről leszólt, hogy menjen fel, és onnan próbáljon beszélni, mert ott van hangszóró is. Solymosi felmászott egy létrán. A próbálkozás kudarcba fulladt. Miközben lefelé ment a létrán a katonáihoz, hogy kiszorítsák a

⁴⁶² Zólogy László (1916–1990) katonatiszt. Ludovika Akadémiát végzett. A második világháborúban a keleti fronton teljesített szolgálatot. 1945-ben Ausztriába amerikai hadifogságba került. 1945 után fűrésztelepen dolgozott. 1948-ban belépett a Magyar Kommunista Pártba, majd jelentkezett a Magyar Néphadseregbe. 1949 januárjában a vezérkar hadműveleti csoportfőnökségére helyezték. 1954-ben ezredessé nevezték ki. 1956. október 23-án a Magyar Rádió védelmének a parancsnoka. Az október 31-én megalakult nemzetőrség egyik vezetője lett. November 4-én a Honvédelmi Minisztériumban letartóztatták. 1958-ban 10 év börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult. A Vízügyi Tudományos Kutatóintézetnél dolgozott, fordítóként. 1967 augusztusában munkahelyéről elbocsátották. Ezután különböző helyeken dolgozott. 1990-ben a Magyar Köztársaság elnökének szárnysegédévé nevezték ki.

<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/oha/zolom.htm> (2016. február 11.)

⁴⁶³ Jegyzőkönyv Zólogy László 4. kihallgatásáról. Budapest, 1956. december 2. ÁBTL. V-150005/4. 81. o. (Ugyanez az időpont szerepelt Zólogy László ügyében 1957. február 12-én készített jelentésben. ÁBTL. V-150005/6. 186. o. Valamint a Zólogy László 1957. július 12-én készült Tanúkihallgatási jegyzőkönyvében. ÁBTL. V150005/18. 121. o.)

tömeget az utcából, „géppisztollyal a szemben lévő házból” rálöttek. Sikertült leugrani a harckocsi mellé, és „annak fedezetében visszamenni a sarokra”, ahol a zászlóalj állt.⁴⁶⁴

A két parancsnok, ha néhány percre is, de találkozott. Ezt és ennek előzményeit mondta el Zólmoy László 1957. július 12-én rögzített tanúvallomásában. „A hk-k, kb. 5-6 bejött a Bródy Sándor utcán és beálltak a Stúdió épülete elé, a gk.-on érkezett lövészek pedig a Stúdió nyugati oldalán álltak meg, a Stúdió és a Múzeum közötti utcában. A gépkocsik arccal dél felé szorosan egymásra zárkóztak. Én Solymosi alezredest akkor láttam ott először, amikor kimenve a főkapuhoz ellenőriztem annak védelmét.” Ekkor látta Solymosit a harckocsin, próbálta lecsillapítani a tömeget. Zólmoy vallomása szerint nem sokkal később kiment a főkapun, hogy megnézzon egy „sebesültet a szemben lévő házban”, majd amikor visszajött, találkozott a „főkapu boltíve alatt a Stúdióból kifelé jövő Solymosi alezredesttel. Ő nekem nem volt alárendelve – írta vallomásában Zólmoy –, ezért nem vártam el tőle, hogy szóban jelentkezék...” Solymosi láthatóan sietett ki, de Zólmoy megállította, és közölte vele, hogy ő a „Stúdió parancsnoka”, és arra kérte, hogy „egy harckocsit állítson szorosan a főkapu elé és így zárja el azt. Ez meg is történt.” Zólmoy ezt követően Solymosi alezredesttel „többé a Stúdióban nem” találkozott.

Zólmoy később azt látta, hogy a gépkocsivezetők voltak „rendezetten együtt. A katonák a tömegben elvegyülve beszélgettek és egyáltalában nem látszott semmiféle előkészület a Stúdió védelme érdekében szükséges határozott tevékenységre. Ezután végig mentem a Bródy Sándor utcán a felkelők elfogtak. Amikor megszabadultam tőlük visszaérkeztem a Stúdió kapujához, az oda állított harckocsi ismeretlen okból elhagyta a helyét és ezzel szabaddá tette ismét a bejáratot.” Ebből Zólmoy arra következtetett, hogy a „harckocsi kezelő személyzete átállt a felkelők oldalára. Amikor éjfél után a lövöldözés mind erősebb lett, arra kellett következtetnem, hogy a segítségünkre érkezett Solymosi-ezred nem hogy segít, hanem szaporítja az ellenünk fellépők számát.”

A harckocsik – Zólmoy szerint – „egész éjjel a Stúdió előtt álltak, fegyvereiket a felkelők ellen nem használták, sőt a főkapu közelében

⁴⁶⁴ Solymosi János sk. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 125–126. o.

álló harckocsit a felkelők fedezékül használtak fel, az alól dobáltak be kézigránátot a főbejáratra”.⁴⁶⁵

Popovics Ernő százados, aki a lövész zászlóaljjal érkezett, elmondta, hogy a Bródy Sándor utcába „csak a harckocsik tudtak a tömeg miatt bejutni”. Ezért ő a lövész zászlóaljjal „kénytelen volt befordulni a Puskin utcába – a Múzeum krt. mögötti rész – mivel a nagy tömeg miatt nem volt lehetséges a továbbjutás anélkül, hogy néhány embert agyon nem taposott volna a gépkocsi. Ezt nyilván követte volna a gépkocsi felborítása a tömeg részéről. Ezért a – jegyzőkönyv szerint – befordultunk a Puskin utcába, ahol gyülekezett a zlj. egy lépcsőszerű emelvényen. [...] A tömeg körülvett bennünket és a velünk együtt lévő, a rádióhoz már korábban odavezényelt határőröket és légósokat. Lényegében farkasszem néztünk a tömeggel.”⁴⁶⁶

Solymosi János két zászlóaljának a Bródy Sándor utcához való megérkezését Krassó György a már korábban jelzett, 1957. január 12-én készült feljegyzésében részletesen leírta. (Az események időpontjában továbbra is pontatlan, mert mint írta, nem volt órája, ezért Solymosiék megérkezését 10 óra körülre tette, de Zólmoy László ezredes kihallgatási jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy 23 órakor érkeztek meg a Bródy Sándor utcába.) Mint írta, a „Múzeum körút felől berobogott a Sándor utcán át a Stúdió felé egy magyar harckocsi, melyre nemzeti színű zászló volt tűzve. A tankon egy honvéd alezredes állt. A tömeg kitörő ujjongással fogadta a harckocsi megérkezését, melyet úgy értelmezett, hogy ez a mi megsegítésünkre jött, az ÁVO-sok ellen. Az alezredest ölelgették, a levegőbe emelték és éltették. Én személy szerint csodálgattam és nem igen értettem a harckocsi és az alezredes váratlan mentőangyalként való megjelenését, később azonban figyelve arcát, mely a nagy ünneplés ellenére is kissé kényszeredett és tartózkodó kifejezésű volt, majd hallgatva a Stúdió erkélyéről mondott rövid beszédét, arra a következtetésre jutottam, hogy ő eredetileg az ÁVO-sok megsegítésére sietett, azonban az a határtalan bizalom és lelkesedés, mellyel a tömeg őt fogadta, valamint az a tény, hogy a tüntetők közt nem ellenforradalmárokat, hanem munkás és diák arcokat látott – ezek készítették őt arra, hogy az ÁVO ellen forduljon.”⁴⁶⁷ Solymosi János és katonáinak megérkezéséről Angyal Ist-

⁴⁶⁵ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Zólmoy László. 1957. július 12. ÁBTL. V-150005/7. 385. o.

⁴⁶⁶ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Popovics Ernő. 1957. április 2. ÁBTL. V-150005/18. 223. o.

⁴⁶⁷ Krassó György: Feljegyzés. 1957. január 12. ÁBTL. V-150005/5. 299. o.

ván építésvezető is beszámolt a tanúkihallgatási jegyzőkönyvben. Mint írta: „A Bródy Sándor utcában a Rádió előtt álltunk, követeltük a 16. pont beolvasását a rádióba, amikor [...] két harckocsi érkezett az utcába, az egyik Solymosi alezredes állt. [...] megérkezésekor bemutatkozott a jelenlévő tömegnek és közölte, hogy nem fog a népre löni. Mivel a hangulat rendkívül feszült volt a néhány perce elhangzott sortűz miatt, ez a közlés olyan örömet váltott ki belőlünk, hogy felugráltunk a tankra s megöleltük őt.”⁴⁶⁸

Solymosiék megérkezését követően a katonák feladat az volt, hogy a tüntetőket szorítsák ki a Bródy Sándor utcából, Blázi László honvédhadnagy tanúkihallgatási jegyzőkönyvében a következőket írta: „A parancs végrehajtásakor az egység már nem volt egységes, mivel összekeveredtek a harcosok az [...] utcákban tartózkodó tömeggel. Kisebb egységek, köztük én is kísérletet tettünk arra, hogy kordonszerűen a tömeget a Rádiótól kiszorítsuk, ez alkalommal a levegőbe is lőttünk, azonban a szétrebbent tömeg ismét visszatódult a Rádióhoz. Tehát kísérletünk eredménnyel nem járt, egységünk demoralizálódott, a szétszóródott harcosokat nem sikerült összeszedni.”⁴⁶⁹

Solymosi János feljegyzésében írta, hogy miután sikerült a rádió erélyéről sértetlenül lejönnie, visszament a zászlóalj egységeihez a Bródy Sándor utca és Pollack Mihály tér sarkára.⁴⁷⁰ Láta, hogy az egység „gk. (gépkocsi) mellett és alatt fekszik (erős tűz jött géppisztolyból a szemben lévő házból). [...] Elrendeltem a lőszer kiosztását és az emberek összeszedését. Közben a tömeg bezsúfolódott a Múzeumkertbe, de nem ment el. Míg a löszert kiosztották, a tömeget zavartuk el a tisztekkel. Nagyon kevésnek találtam a löszert és kérdeztem, mennyi jut fejenként. Jelentették, hogy pu. (puska) 10-15 db gépi. (géppisztoly) 1 tárral, gs. (golyószóró), gp.-t (géppuska) nem is hoztunk magunkkal. Hk. (harckocsi) lőszer egy db sem volt.” Solymosi kérdezte a tisztjeit, hogy mi legyen. Azt válaszolták, hogy valami fedezéket kellene keresni, mert egyenként lelövik őket. Solymosi sorakoztatta az ott lévő részleg katonáit, és a „levegőbe” lőttek „3 ösztűzet”. A katonákra irányított tűz megszűnt. Felszólították a fegyvereseket, hogy szüntessék be a tüzet,

⁴⁶⁸ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Angyal István (1928–?) építésvezető. (Előzetes letartóztatott.) 1957. június 24. ÁBTL. V-150005/7. 218. o.

⁴⁶⁹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Blázi László (1933–?) honvédhadnagy. Budapest, 1958. január 14. ÁBTL. V-150005/8. 31. o.

⁴⁷⁰ Jegyzőkönyv. Solymosi János kihallgatásáról. Budapest, 1958. május 26. ÁBTL. V-150005/7. 102. o.

ne lőjenek. A válasz újabb golyózapor volt. Ezt követően Solymosi és katonái a Nemzeti Múzeumba és annak kertjébe behúzódó fegyveresek lefegyverzésére vonultak – és nem a rádió védelmét látták el. Solymosi feljegyzésében hosszan írta le a múzeumnál történeteket és azt, hogy közben elment a Honvédelmi Minisztériumba, Tóth Lajos vezérőrnagynak jelentette, mi történt a múzeumnál, és lőszert kért. Tóth nem értette, miért kell lőszer, amikor Solymosinak ott vannak a harcokcsik. Solymosi tájékoztatta arról, hogy „nincs hozzá lőszer és házak ellen nem ér semmit”. A minisztériumból hozott lőszereket a géppisztolyokhoz és puskákhoz. Majd visszaérve a múzeumhoz, elkezdtek a múzeumnak és a környező házaknak a fegyveresektől való „megtisztítását”. Solymosi feljegyzése szerint a múzeum „teljes átkutatását és [a] lefegyverzést” október 24-én „15-16 órára” fejezték be.⁴⁷¹ Solymosi János és katonái a rádió ostrománál, annak védelmében nem vettek részt.

A RÁDIÓ OSTROMA

Tóth György tanúvallomása alapján október 23-án délután is a rádióban tartózkodott, tehát közvetlen szemtanúja volt az ostrom előzményeinek. Mint írta: „Késő délután megérkeztek az első tüntetők. Először csak jelszavakat kiabálva, himnuszt, szózatot énekelve, később a pontok beolvasását követelve. A nyomás egyre erősödött, a hangulat élesedett. Többen a Sándor utcai erkély hangszóróján próbáltak beszélni a tömeggel.” Erdős Péter szerkesztő is igyekezett meggyőzni, „csendesíteni” a tömeget. „Hogy személyének és szavainak nagyobb súlyt adjon, ledobta Petőfi körüli tagságát igazoló papírját. Azután Benke Valéria, majd Szepecsi lépett az erkélyre. Mindkettőt kifütyülték.” Tóth György hathatósabb módszert alkalmazott ugyan, de az sem segített hosszú távon. – Vallomása szerint „úgy jó félóraig tartani tudtam a tömeget. Elvettem, kibontottam és meglobogtattam a fejnyújtott magyar zászlót, majd tomboló éljen közben kitűztem az erkélyre. Közben megérkeztek az államvédelmi erősítések – gépkocsikon. A tömeg fütyült, kiabált: »Árulók, hát ezért váratnak!» Még sikerült elmondanom, hogy mi nem hívtuk a katonákat, hogy a rádióknak nincs szüksége ilyen védelemre, megértjük egymást úgy is. De azután le kellett lépnem, mert valamilyen rosszarcú ember

⁴⁷¹ Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 126–128. o.

tégladarabot dobott az erkélyre s a tömeg is megelégtelte a beszédet. A pontokat akarták hallani – a rádióból.”

Tóth György – vallomása szerint – azért próbált beszélni a tömeghez, mert katasztrofális lett volna „egy esetleges összetűzés a készenlétben felsorakozott katonák és az ostromló civilek között”. Arra is gondolt, hogy „1-2 pont módosításával, tompításával valóban beolvassák a pontokat. Ezek a küldöttségek állandóan jöttek. Erdős Péter volt a közvetítő, a fő tárgyaló, kétségtelen azzal az igyekezettel, hogy igyekezzék csillapítani a kedélyeket.”

A többi tanúvallomásnak megfelelően Tóth is azt írta, hogy „később a füstbombázás és vízfecskendezés közben egyre gyakrabban hallatszott egyes lövés. Az udvaron már barikádok mögött guggoltak vagy hasaltak az ÁVH-s katonák. Ekkor már kétoldalú volt az egyes lövöldözés. Ez valószínű a rádiós kocsival kaput betörő és benyomuló tömeg elleni szuronyrohamot követő periódusban volt. Én akkor úgy tudtam, hogy az első sortűz belülről hangzott el. Előbb a levegőbe, később az ostromlók ellen.”⁴⁷²

A rádió ostromának indulása előtt meg kell vizsgálnunk, kik voltak a rádió védői az épületen belül, hogyan s mikor jutottak be? A rádió védelmére Zólogy László ezredes kapott parancsot. Kihallgatási jegyzőkönyvében írottak szerint: 1956. október 23-án este a lakásán tartózkodott, Gerő Ernő beszédének meghallgatására készült, amikor a Honvédelmi Minisztériumból telefonon felhívta Deák Ernő hadnagy, és közölte, hogy „azonnal” menjen be a „szolgálati” helyére. A folytatásra így emlékezett: „20 óra néhány perckor jelentkeztem Ferenczi Tibor ezredesnél és Kovács István vezérőrnagynál s vártam a további parancsot. 20:20 h-kor a miniszteri irodára kellett mennem, ahol Kovács vezérőrnagytól a következő tájékoztatást és parancsot kaptam: A rádió stúdiót a tömeg támadja, oda be akar törni és az államvédelmi megerősítése céljából egy vegyvédelmi századot rendeltek ki Kistarcsáról, könnyeztető gázpuffancsokkal. Feladatom, az, hogy menjek eléjük s vezessem a stúdióba. Ott nyújtsak segítséget a stúdió védelmében.”

Zólogy ezredes egy gépkocsivezetővel elindult a parancs végrehajtására. A körúton, a Rákóczi úton keresztül a Kerepesi útra mentek, ott az egyik vasúti aluljáró után megálltak, és vártak a gépkocsikra. Zólogy elmondta, hogy útközben semmilyen rendellenességet nem tapasztalt.

⁴⁷² Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásából. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V- 150384. 101–102. o.

Kis várakozás után megérkeztek a vegyvédelmi század gépkocsijai, a Baross tér felé haladtak. Zólomy a Baross térnél érte utol a századot.

A találkozást követően Zólomy visszaküldte a gépkocsivezetőt az autóval a Honvédelmi Minisztériumba, és a vegyvédelmi század parancsnokának elmondta a feladatot. Azt, hogy a rádió környékén mi történt, nem tudta, ezért úgy döntött, hogy a századparancsnok az egyik gépkocsival a Múzeum körút felől, ő pedig a másik gépkocsival a Bródy Sándor utca másik vége felől közelíti meg a bejáratot. A Szentkirályi utca és a Bródy Sándor utca sarkához érve a következőket látta: „...kb. 21 h-kor [...] az államvédelmi karhatalom katonái láncba fejlődve, lövöldözve, s felénk haladva tisztítják a Bródy Sándor utcát. A gépkocsiról leszállítottam a harcosokat, parancsot adtam, hogy kövessenek s a sorfalon keresztül haladva elindultam a stúdió felé. Közben a tömegből hallottam, hogy közülünk két ember meghalt. A stúdió bejáratához minden nehézség nélkül oda tudtunk jutni. A vegyvédelmi katonáknak parancsot adtam, hogy a kaput elállva akadályozzák meg a tömeg bejutását a stúdió bejáratánál.” Zólomy a rádióba érve telefonon jelentette Tóth Lajos vezérőrnagynak a bejutás tényét. Mint mondta, Tóth vezérőrnagytól azt a parancsot kapta, hogy a „stúdióban levő erők felett a parancsnokságot” vegye át, és szervezze meg a rádió védelmét.⁴⁷³

A Zólomy vezette vegyvédelmi egység bejutott a rádióba. De mi történt a másik gépkocsin lévő katonákkal, akik a Szentkirályi utcában próbáltak bejutni a rádióba? Az 1957. február 12-én Zólomy László ügyében készült jelentés szerint azt, hogy a „század másik részével [...] mi történt, azt ma sem tudja, mivel egyetlen harcos sem jutott el a stúdióba”.

A feljegyzésben felmérték, milyen egységek tartózkodtak a rádió területén. A dokumentumból kiderült, hogy a rádióban a védők részéről egy zászlóalj államvédelmi karhatalmista tartózkodott Fehér József ÁVH-őrnagy vezetésével, valamint egy század katonaság „HM őrzászlóalj” Budai százados irányításával, egy „kb. 30-40 fő különböző rendfokozatú politikai tiszt a Petőfi Akadémiáról” Konok Ferenc ezredes parancsnoksága alatt, és fél század vegyvédelmi katona Zólomy vezetésével.⁴⁷⁴

⁴⁷³ Jegyzőkönyv Zólomy László 4. kihallgatásáról. Budapest, 1956. december 2. ÁBTL. V-150005/4. 79–80. o.

⁴⁷⁴ Jelentés Zólomy László ügyében. Budapest, 1957. február 12. ÁBTL. V-150005/6. 186. o. (A kronológiából a létszámot is tudhatjuk. Október 23-án 20 és 21 óra között a HM Őrzászlóalj 96 katonája érkezett az épületbe. A vegyvédelmi

Balogh Lajos tartalékos százados akkor a Petőfi Akadémia tanára volt. Visszaemlékezésében elmondta, miként jutottak be a rádióba. Az Akadémia tanárai és tisztjei két teherautón érkeztek a Bródy Sándor utcához. „A tömeg az autókat nem engedte át. Visszatolattak.” Balogh emlékezett rá, hogy valaki azt javasolta, „gyalog, zárt rendben, énekelve kíséreljék meg a bejutást a Stúdióba”. Mint mondta, katonadalokat énekeltek, és a tömeg átengedte őket, s „a tisztek döntő többsége így el is jutott egészen a [...] Bródy Sándor utcai sarokig, ahonnan azután sajnos csak a tisztek egy része tudott bekerülni, az egyik tanár társam, Földesi Zoltán nevű főhadnagy nem jutott be a Rádióba. Bekerült a tömeg közé és pár nap után szétvert fejjel találtuk meg, holtan a Múzeum előtti kertes területen, tehát meggyilkolták.”⁴⁷⁵

Az erők felmérését követően Zólomy közölte az egységekkel feladataikat. Az 1956. december 2-án készült kihallgatási jegyzőkönyv alapján tudjuk, hogy a Petőfi Akadémia tisztjeinek feladata a főbejárat védelme volt, hogy „a főkapuba tömörülve akadályozzák meg a tüntetők bejutását és agitációs munkával győzzék meg őket arról, hogy nincs értelme az erőszakosságnak”. Fehér József ÁVH őrnagy és zászlóalja azt a feladatot kapta, hogy „biztosítsa az oldalsó és hátsó bejáratot és az épület közvetlen védelme érdekében a földszint és az emeleti ablakokban helyezzen el fegyvereseket”.

A védelmi feladatok kiosztása után Zólomy ezredes személyesen is meggyőződött azok végrehajtásáról, és a következőket állapította meg: „Az ablakokban puskás és géppisztolyos katonák voltak felállítva. A főbejáratot védte 2 db. vízfecskendő, egy golyószóró és néhány géppisztolyos és kézigránátos. Az oldalsó bejáratot kb. 2 szakasz megfelelő fegyverekkel biztosította, a hátsó bejáratot pedig sűrűn felállított tehergépkocsik és államvédelmi katonák fegyverekkel zárták le. A védők létszámát nem ismerem, kb. 300-350 ember lehetett ott ebben az időben, zömében a karhatalmi egységektől.” A védőknek minden helyszínen „személyesen” azt a parancsot adta, hogy „ne tüzeljenek, hanem a kapukat elállva testtel akadályozzák meg, hogy a tömeg betörjön a stúdió területére”. Ezt követően Zólomy ezredes jelentette a rádió védelmének megszervezését a honvédelmi miniszternek.

század kint rekedt katonáitól a tüntetők 30-35 géppisztolyt vettek el. 1956. *Kézikönyve*, Kronológia i. m. 77. o.)

⁴⁷⁵ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

Az óra éjfélét mutatott, Zólogy ezredes ekkor kapott parancsot személyesen Bata István honvédelmi minisztertől „arra, hogy a KV határozata alapján az erőszakosan fellépő tömeggel szemben” használhatják a fegyvereket. „Ez a parancs a helyzeten lényegében nem változtatott, mert a tűzharc mindkét részről már órák óta tartott annak ellenére, hogy minden törekvésem a tűz beszüntetésére irányult. 0.1 h-kor kaptam az első értesítést arra vonatkozóan, hogy szovjet csapatok érkeznek segítségemre. Én a stúdió környékének a megtisztítását kértem és a lőszerrel való ellátásomat szorgalmaztam. Tudomásom szerint egymásután magyar kísérekkel három szovjet harckocsi századot küldtek a stúdióhoz. A segítség közvetlen hatását azonban reggel 8 h-ig nem észleltem. Éjszaka több esetben jelentettem a helyzetet, amelynek lényege az volt, hogy a tűzharc változatlanul folyik, a segítség beérkezését nem észlelem és a lőszerünk fogytán van.”⁴⁷⁶

A rádióban 1956. október 23-án történt eseményekről az egyik legfontosabb feljegyzést Benke Valéria készítette. A dokumentumból kiderült – megerősítve a Zólogy László által elmondottakat –, hogy a rádió megerősítésére október 23-án délután egységek érkeztek. „Az ÁVH néhány civil megbízottja is megjelent, körüljárták a házat és úgy láttam, intézkedéseket tettek. ½6-6 óra körül már többféle katonai alakulat érkezését jelezték. Az esti órától hajnalig a fegyveres alakulatok parancsnokai az én szobámban tartózkodtak, mert csak onnan volt telefonösszeköttetés a várossal – a felsőbb parancsnokságokkal. Úgy láttam, hogy az ÁVH egységeinek ottani irányítója Görög alezredes. Civilben volt, állandóan a telefonnál (M és K vonalak), utasításokat vett fel és adott tovább.”⁴⁷⁷

Görög Imre alezredes kihallgatási jegyzőkönyvében elmondta, hogy „október 23-án este fél 9 tájban ment el a Rádióhoz”, azért, hogy a minisztériumba parancsnokának jelentést tudjon tenni a történetekről. A rádió épületéből már nem tudott kimenni, mert „már a civilek lőtték a Rádió épületét”. Ezt követően – mint azt vallomásában is mondta – a rádió parancsnokától (Fehér József ÁVH-őrnagy) feladatokat is kapott, azt, hogy tartsa az „összeköttetést telefonon a vezetőkkel”. Feladatát ellátva, kihallgatása során elmondta, beszélt Bata István honvédelmi miniszterrel, Piros László belügyminiszterrel, Orbán Miklós ezredessel, a párt-

⁴⁷⁶ Jegyzőkönyv Zólogy László 4. kihallgatásáról. Budapest, 1956. december 2. ÁBTL. V-150005/4. 81–82. o.

⁴⁷⁷ Benke Valéria. Feljegyzés. Budapest, 1957. február 16. ÁBTL. V-150005/5. 210. o.

központtal. „...kértem segítséget és lőszert, valamint határozott intézkedést [...], hogy mit tegyünk. Azonban semmi határozott intézkedést nem kaptunk, mindig csak azt mondták, hogy várjunk.”⁴⁷⁸

Benke Valéria – mint azt feljegyzése folytatásában írta – a jelekből arra következtetett, hogy a „védelemre kiküldött egységeknek nincs egy főparancsnokuk. Erre utalt az, hogy az egyes akcióknál a különböző fegyvernemekről ott levő parancsnokok egymással vitatkoztak, állandó határozatlanságot, bizonytalanságot éreztünk. [...] Az esti órákban minden erőfeszítés arra irányult, hogy a tüntető tömeget távozásra bírjuk. Eleinte békés eszközökkel kísérleteztünk: megegyezni a tüntetők küldöttségeivel. Mivel az a követelés végig megmaradt, hogy a műsort megszakítva azonnal olvassuk fel proklamációjukat, ilyen megegyezésre nem voltunk hajlandók. Különben is világosan látszott, hogy a tömeg semmiféle józan megoldást nem fogad, nemcsak minket nem hallgat meg, ha szólni próbálunk, hanem saját küldötteit sem. Az utca megtisztítására tehát erősebb eszközök kellettek. Némi vita után könnygázgránátok bevetését elhatároztuk [sic!]. Eredményre nem vezetett. Kértünk tűzoltósági fecskendőket. Azok nem érkeztek meg. Saját udvari fecskendőket állítottak be, de ez hatástalan volt. A tömeg puskatussal való kiszorítása is csak átmeneti eredményt hozott. A támadók 9 óra körül kezdték meg a tüzelést. Kb. 10 óráig csak szórványos lövöldözések voltak, azután erősödött és nagyjából folyamatos tűz alatt álltunk.”⁴⁷⁹

Krapp Rudolf őrnagy feljegyzése szerint a fegyveres felkelők a „legmodernebb fegyverekkel voltak felszerelve, automata puskák, villámgéppisztolyok, Gorjunov géppuskák, nehéz légvédelmi géppuska”, amelyekkel a rádió épületét támadták.⁴⁸⁰

Benke Valéria feljegyzésében leírta, sem a rádió védelmét, sem a katonai vezetést nem tartotta megfelelően felkészültnek a helyzet kezelésére. Feljegyzésében erről így írt: „A védelem rossz feltételek között volt. Nem ismerték a terepet, tudomásom szerint védelmi tervük nem volt, fegyverük és lőszerek kevés. Morálisan rossz hatású volt az, hogy a parancsnokságról bizonytalan és ellentmondó utasítások érkeztek, az erősítést sürgető kérésekre, majd követelésekre mindig ígéretet kaptunk, de az ígéretet nem teljesítették. Ezekből a jelekből a hadvezetés tehe-

⁴⁷⁸ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 21. Görög Imre. (1925–?) Hátór alezredes. ÁBTL. V-150005/4. 188–189. o.

⁴⁷⁹ Benke Valéria. Feljegyzés. Budapest, 1957. február 16. ÁBTL. V-150005/5. 210–211. o.

⁴⁸⁰ Krapp Rudolf. Feljegyzés. 1957. március 6. ÁBTL. V-150005/17. 378. o.

tetlenségére, vagy felelőtlenységére lehet következtetni és egyik sem alkalmas arra, hogy a harcosok lelkesedését, elszántságát fokozza. Még a legjobb, amit gondolhattunk az volt, hogy – miután sok helyen folyik egyszerre a harc – a Rádiót úgy kezelik, mint egy pontot a sok közül és nem ismervén fel annak különös jelentőségét, nem fordítanak oda sem kellő gondot, sem erőt. Nyilván nem erősítette a védelem morálját a tény sem, hogy a Rádiót körülvevő tömegek jelentékeny része fiatalokból állt. Többen még ismerősökre is akadtak: Láng-gyári ifjúmunkások, kommunista ifiket, munkás-egyetemistákat láttak kint.”

A tűzparancsot – a feljegyzés szerint – Benke Valéria vette át a „Központi Vezetőségtől” október 24-én „12:35 h-kor”, és közölte a szobájában lévőkkel. „A parancsnokok telefonon kontrollálni igyekeztek saját felsőbb parancsnokságuknál.” Konok Ferenc ezredes, „aki éppen akkor jött fel az utcáról, még egy kísérletet javasolt arra, hogy a fegyvertelen fiatalokat távozásra bírjuk. Érve az volt: ezek a gyerekek a mieink, az ellenforradalmárok pajzsnak használják fel őket, lehetetlen, hogy mi szót ne értsünk velük, ha megértik, miről van szó, elmennek.” Benke Valéria az újabb kísérlettel nem értett egyet, mert biztos volt abban, hogy nem mennek el a tüntetők. Mint írta feljegyzésében: „Ingerülten fogadtam azt is, hogy a parancsnokok telefonálgatással töltik az időt, a harc megkezdése helyett. Állítottam, hogy a parancs hiteles, ami pedig lelkiismereti aggályaimat illeti: a rádió vezetői és ott levő munkatársai egyöntetűen azon a véleményen vannak, hogy minden emberileg lehetségest megtettünk arra nézve, hogy a békés szándékú tüntetőket távozásra bírjuk, aki eddig nem távozott, arra nem lehetünk tekintettel.”

Közvetlen a támadók és a védők tűzharcának megkezdése előtt Konok Ferenc ezredes visszaérkezett az elnöki szobába, nem vezetett eredményre a tüntetők meggyőzésére tett kísérlete, így ő is a „harc megkezdését helyezte”. A szobában lévő egységek parancsnokai „megállapodtak abban, hogy egy órákor megkezdik a tüzelést”. A rádió elnöke úgy emlékezett, nem hallotta, hogy valaki is erre vonatkozóan az „összes egységre érvényes parancsot adott volna ki, [...] úgy tűnt, hogy az egységek parancsnokai a megbeszélés alapján döntenek így. Nem áll azonban az, hogy tűzparancs kiadására tulajdonképpen nem is volt szükség, hiszen a védelem egységei már úgyszólván harcban álltak. Előfordult, hogy szorongatott helyzetükben egyesek lőttek, de erről a szobában lévő parancsnokoknak sem volt tudomásuk – különben mi indokolta volna azt a vitát a tűzparancs kiadása körül.

A harc tehát egy órákor megindult. Menetéről, a parancsnokok intézkedéseiről már nincs képem” – írta feljegyzésében Benke Valéria. Az

azonban érzékelhető volt – folytatta –, hogy a „védelem harcba szállása ellenére sem javul – sőt romlik a helyzetünk, a belövések erősödnek, a védelem számára igen nehéz a házat tartani”. Görög alezredes „éjjel három óra körül” beszélt Benke Valériával, és elmondta, hogy a helyzet „válságosra fordult”. Már korábban is kérte, most határozottan követelte, hogy a KV-nél lépjek fel erélyesen és érjem el, hogy végre komolyan vegyék a Rádiót, küldjenek erősítést, illetve felmentő csapatokat, hiszen lőszerhiány miatt alig egy órát tudjuk tartani magunkat. Továbbítottam a kérést. Ígéretet kaptam arra, hogy egy órán belül felmentenek bennünket, addig tartsunk ki. Óvatosságból (okulva az előző ígéreteken) 1,5-2 órás határidőt adtam tovább. Igyekeztem arra, hogy a hangulat javuljon, bár úgy láttam: a katonák és a civilek is el vannak szánva arra, hogy megvédik a Rádiót. Kapituláns hangokat nem hallottam, a keserűség ellenére a harcképesség töretlen volt.⁴⁸¹

Tóth György tanúvallomásaiban részletesen írt az ostromról. „Megkezdődött a harc. Kéményről kéményre, folyosóról folyosóra. Éjfél után már az udvarra néző elnöki szoba ablakán is belőttek. Addig ott volt a főhadiszállás.”

Tóth György vallomásaiban a reménytelen helyzetet látva a rádió vezetőivel arról beszéltek: „Csak nehogy szovjet csapatokat vessenek be.” Benke Valéria az állandósult tűzharc miatt „már csak az íróasztal fedezetében, négykézláb közlekedett a telefonhoz s így bonyolította legutolsó segítségkérő telefonját, Gerő Ernőhöz. Amit emberileg lehet, azt megteesszük – mondta. Ebből tudtuk, hogy már nagyon súlyos a helyzet. Hajnalra sem jöttek meg az ígért páncélos egységek. Ekkor gondoltuk először, hogy a hadsereg is áállt. Hogy hová, kihez, hogyan, nem tudtuk, mint ahogy azt sem tudtuk, hogy kik az ostromlók.”⁴⁸²

Benke Valéria feljegyzésében teljes mértékben alátámasztotta a Tóth György által leírtakat a rádióban kialakult helyzetről. „Reggel a rádió vezetőivel elhatároztuk, hogy átmegyünk az adóra – írta Benke Valéria –, miután annak védelme fontosabb. Összeköttetés a Bródy Sándor utcai részen tartózkodó parancsnokokkal itt már nem volt. ÁVO-sok védték az erősítőt (ahonnan a műsort adtuk), küzdelmünk egyre reménytelenebb volt. Itt már erősen az a hangulat uralkodott, hogy elhagytak, elvészésre ítélték bennünket.” Benke Valéria és a rádióban tartózkodó

⁴⁸¹ Benke Valéria. Feljegyzés. Budapest, 1957. február 16. ÁBTL. V-150005/5. 210–213. o.

⁴⁸² Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásából. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V-150384. 103. o.

munkatársak úgy gondolták, hogy ezt nem az „ország katonai erőhiánya indokolja [...] inkább a hadvezetőség tehetetlensége, hozzá nem értése, felelőtlenségét okolták. Ennek ellenére harcoltak az államvédelmiekek és biztosították az adást a rádiósok.”⁴⁸³

Ferenczi Sándor, a rádió műszaki csoportvezetője visszaemlékezésben éjjel után a rádióban töltött utolsó órák eseményeit mondta el, ezek sok mindenben kiegészítették Benke Valéria és Tóth György feljegyzését.

Az adó, egy erősítő az első emeleten volt egy sarokszobában.⁴⁸⁴ Az emeleten volt a kapcsolóterem, az adástúdió, a bemondófülke. A rádió két része, a tanácsterem és az erősítő között megszakadt a kapcsolat. A kommunikációt egy „kurbli” telefon jelentette a két helyiség között. A tanácsterem és Benke Valéria szobájában a rádió vezetői és a katonai vezetők voltak. Onnan próbálták tartani a kapcsolatot a külvilággal. Az erősítőtől ment az adás, nulla óra húszkor elhangzott a Himnusz, és vége lett az adásnak. Benke Valéria azt mondta, aki akar, hazamehet. Sokan nem mentek el, mert úgy gondolták, ha Benke Valéria marad, akkor ők is.

A kapcsolóteremben lévő munkatársak közül Benke Valéria kérésére hajnali 4 óra körül Ferenczi Sándor átment az elnöki szobába, mert érkezett egy közlemény, amelyet műsorkezdéskor, vagyis 4 óra 30 perckor be kellett olvasni. A közlekedés a két helyiség között csak guggolva volt lehetséges, úgy, hogy az ablak magasságán nem lehetett magasabbra emelkedni. A nagyobb baj a könnygáz volt. Csípte, marta a szemet. A két helyiség között lévő kb. ötvenméternyi utat csak egy mély levegővétellel, guggolva lehetett megtenni. A közlemény telefonon jött, valaki a földön guggolva leírta. A szöveg a következő volt: „Fasiszta elemek fegyveres támadást intéztek középületeink ellen és megtámadták karhatalmi alakulatainkat. A rend helyreállítása érdekében tilos minden gyülekezés, csoportosulás és felvonulás. A karhatalmi szervek utasítást

⁴⁸³ Benke Valéria. Feljegyzés. Budapest, 1957. február 16. ÁBTL. V-150005/5. 210–213. o.

⁴⁸⁴ „Reggel 2 h tájban a felkelők már a rádió egész Sándor utca felőli szakaszát elfoglalták. Az épület hátsó helyiségében folyt még igen erős, széttagolt védelem. Az ÁVH katonák helyenként elszánt ellenállása a támadók előnyomulását erősen késleltette, helyenként meg is állította. [...] Az erősítőt vasajtó védte. „Az ÁVH katonák itt is komoly védelemre készültek elő, az ajtókat és az egyéb bejáratokat eltorlaszolták.” Ferenczi Sándor elmondása alapján. Harc a rádió körül. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 511–519. fólió.

kaptak arra, hogy a rendelet megszegőivel szemben a törvény teljes szigorával lépjenek fel: a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa.”⁴⁸⁵

A szöveg rögzítéséhez a rádió munkatársainak el kellett jutni a bemondóstúdióhoz, amit a fegyveres felkelők folyamatosan tűz alatt tartottak. Vészics Ferenc⁴⁸⁶ és egy másik rádiós kapta a feladatot, hogy magnószalagra rögzítse a közleményt. Csak sötétben lehetett dolgozni, villany nélkül. Ezért a két rádiós hason csúszva kúszott be a bemondófülkébe. Ahová vittek egy télikabátot és egy akkumulátoros lámpát, „leültek a bemondóasztal alá, a függő mikrofont lefelé fordították, magukra terítették a kabátot, a kabát alatt gyújtották meg a lámpát és a kabát alól és az asztal alól fölfelé a mikrofonba olvasták fel a szöveget”. A fölvert szöveget többször is megismételték. Rövid idő múlva újra telefonált Benke Valéria az erősítőbe, hogy megváltoztatták a közlemény szövegét, és azt újra fel kell venni. Egy szót változtattak rajta, a többi változatlan maradt: a „fasiszta” helyett az „ellenforradalmi” került be. Az újabb felvételre Vészics Ferencsel Dömök Gábor⁴⁸⁷ bemondó vállalta újra a feladatot.

A Kossuth Rádió stúdiójához csak az ablakpárkányok alatt kúszva lehetett eljutni.⁴⁸⁸ A Nemzeti Múzeum tetejéről golyószóróval és géppuskával lőtték a rádió épületét. Dömök Gábor bekúszott a stúdióba, a zakójával eltakarta az elemlámpa fényét, és elkezdte olvasni a közleményt, még nem jutott a végére, megszólalt a golyószóró. Arra gondolt, hogy a lövések zajától nem lehet érteni a közleményt, ezért a csendszünetet kihasználva újra megismételte azt. A tűz közben egyre erősödött, már nemcsak a múzeum tetejéről, hanem közvetlenül a szomszédos

⁴⁸⁵ Az 1981-es visszaemlékezésben a közlemény elhangzását bizonyítja „A forradalom hangja” című kötet, amelyben a Szabad Európa Rádió által rögzített, a forradalom alatt a Kossuth Rádióban elhangzottakat jelentették meg. *A forradalom hangja*. Századvég Füzetek 3. A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása. Budapest. 1989. 29. o.

⁴⁸⁶ Vészics Ferenc (1925–?) 1946. szeptember 1-jétől dolgozott a rádiónál. 1947. január 1-jén véglegesítették. Dolgozott a Műsortitkárságon, a Zenei Osztályon és a Műsorlebonolyításon. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 142. doboz.

⁴⁸⁷ Dömök Gábor (1933–2010) 1953. november 30-tól 1994. november 30-ig dolgozott a rádióban. Műsorlebonolyításon csoportvezető, bemondó. MTVA KI. Személyi törzslapok 1945–2010. 59. doboz.

⁴⁸⁸ A rádió úgynevezett bemondóstúdiói a Nemzeti Múzeummal szemben voltak – ma is ott vannak, de a Hangarchívum később felhúzott épülete takarja ezt a részt. (S. I.)

épület ablakából is lőtték a rádiót.⁴⁸⁹ A három kiskatonából, akik nemrég még a rádió munkatársait figyelmeztették, hogy vigyázzanak, kettő halott volt. „Akik 24-én hajnalban hallgatták a Magyar Rádiót, ezeket a lövéseket hallották.”

A közlemény a kapcsolóterem adómagnójáról ment egy darabig. A kapcsolóterem is egyre inkább célponttá vált, ezért egy olyan adóstúdióba mentek, amelyiknek nem volt ablaka. Ebben a helyiségben a kisebb teljesítményű, ún. montírozómagnók voltak, amelyek nagyon nehezen bírták a terhelést, azt, hogy az adás innen menjen: a használatba vett készülék teljesen átforrósodott. A technikus kolléganő, „hogymég is lemenjen az adás, az ujjával forgatta a tekercset, hogy kevésbé torz hangot adjon. Aztán már ezt sem lehetett csinálni, teljesen tüzes volt a készülék.” Benke Valéria ekkor utasítást adott arra, hogy szóljanak ki Lakihegyre, hogy a Bródy Sándor utcából nem lehet folytatni az adást. Ezzel elhallgatott a Magyar Rádió.

Ekkor már a viszonylag védett kapcsolóteremben negyven-ötven ember zsúfolódott össze, egy ötször hat méteres, ablak nélkül helyiségben. „Kegyetlen dolog volt, álltunk, mint a heringek. [...] Kegyetlen dolog volt látni, azt hogy itt fogunk elpusztulni, mert egyszerűen nem volt kiút.” A bent lévők a Himnuszt és Szózatot énekelték. Az egyre erősödő és s mind sűrűbb fegyverropogásból érzékelhető volt, hogy „egyre összeszoruló gyűrű öleli körül a Rádiós házat”, közelednek a bent lévők felé.

A kapcsolótermet védő katonák „néha elkáromkodták magukat, hogy nincs elég lőszer, kifogyott a lőszer. [...] Olyan volt a hangulat, amilyen csak a siralomházban lehet a szó legszorosabb értelmében. Amikor kivégzéshez készülnek az emberek. Meglett férfiakról csurgott a veríték.” Csak azt várták, hogy történjen már valami. „Aztán kinyílt az ajtó, bejöttek a katonák, kormosak, fáradtak, harcból jöttek be.” A kapcsolóteremben lévő rádiósok a lehetőségekhez képest igyekeztek az állambédelmis katonákat átöltöztetni, mert tudták, „mi lesz a sorsuk, ha felfedezik” őket egyenruhában. Voltak, akiknek az öltözőszekrényekben található ruhákból adtak, de voltak, akiknek csak törölköző jutott a kabát alá, s voltak rádiósok, akik a saját kabátjukat adták oda.

⁴⁸⁹ A Bródy Sándor utcai fronton érintkezik a rádió épülete a Festetics Palotával. A palotának az utcai fronttal párhuzamos oldaláról rálátás nyílt a rádió benyúló szárnyában levő stúdiókra, valamint a rádió kertjére, így innen tűz alá lehetett venni a rádió védőit.(S. I.)

Reggelre⁴⁹⁰ a felkelők felfedezték az erősítőt. Az oda vezető lépcsőházból támadtak. „...egy kézigránát repült az előtérbe, a lépcsőház utáni előtérbe. Kivágódott az ajtó és ordítottak, hogy mindenki adja meg magát. Dobja el a fegyvert, ha van fegyvere.” Valaki a helyiségből kiszólt, hogy jöjjenek „nyugodtan, nincs fegyver, csak sebesültek vannak. És akkor benyomult egy csomó civil. [...] volt ott komoly meglett férfi is, közölték, hogy ÁVO-sok a falhoz.” A rádiósokat letegezve megkérdezték, hogy kik ők. „...rádiósok. [...] mars kifelé és azonnal elhagyni a Rádió épületét.”⁴⁹¹

Tóth György tanúvallomásában a következőkben ismertette a történeteket. A rádió Bródy Sándor utcai épületének homlokzati része egyre erősebb támadása közben „Benke Valéria és még néhányan átvonultak a stúdió épületébe. [...] Reggel megadta magát a mi épületrészünkbe harcoló államvédelmi egység.” Tóth György a katonák által elmondottakra is kitért tanúvallomásában: „a teljes elkeseredettség lett úrrá: nem maradt élve senki – hajtogatták. [...] A hajnal utáni ellenállás már öngyilkosság volt. A kerítés mellett hasaltatott katonákat a háztetőkről lőtték le sorba. Ordítózás, löporfüst...”⁴⁹²

Benke Valéria az épület elhagyása előtti utolsó történetekről írt feljegyzésében szintén kitért a visszaemlékezésben, illetve Tóth tanúvallomásában elmondottakra: „Amikor a harc teljesen reménytelensége nyilvánvalóvá vált, a civilek kérték a még megmaradt ÁVH-sokat, hogy szüntessék be a tüzet.”⁴⁹³ Igyekeztek elrejtetni, átöltöztetni az ÁVH-sokat. ½10 h-kor (október 24. – S. I.) a közeledő támadók elé kimentünk – megadtuk magunkat azzal, hogy civil rádiósok vagyunk. Az udvaron

⁴⁹⁰ Reggel 8-9 között a felkelők felfedezték az erősítő helyiségében bennszorultakat, benyomultak és az ÁVH-s katonákat lefegyverezték. Ferenczi Sándor elmondása alapján. *Harc a rádió körül*. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 511–519. fólió.

⁴⁹¹ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

⁴⁹² Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásából. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V-150384. 103. o.

⁴⁹³ „...a rádió még többi ellenálló helyiségében az odaszorult rádiószemélyzet maga kérte a harcoló, vagy harcolni készülő ÁVH katonákat, hogy hagyjanak fel az egyre céltalanabbá vált ellenállással, amely az összes helyiségben lévő személyek pusztulását fogja jelenteni.” Ferenczi Sándor elmondása alapján. *Harc a rádió körül*. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 511–519. fólió.

kiszedték közülünk azokat az ÁVH-sokat, akiknek egyenruhája kilát-
szott.⁴⁹⁴

A rádió ostromában fordulatot jelentett Fehér József ÁVH-őrnagy elfogása. A védők azt követelték tőle, hogy adjon parancsot az ellenál-
lás beszüntetésére: „Most azonnal parancsot adsz az Ávósaidnak, hogy
hagyják abba a tüzelést!” Fehér elutasította a parancs kiadását: „Én arra
kaptam a parancsot, hogy védjem a rádiót” Ezt követően a felkelők „le-
vezették az udvarra, és ott helyben agyonlőtték”.⁴⁹⁵

A rádió védelmével megbízott Zólomy László ezredes vallomásában
az október 24-e reggelén történekről a következőket mondta: „Reggel
8 h-kor utoljára Várnai ezredessel beszéltem, akinek azt mondtam, hogy
»ne hitegessenek tovább, én harcolok, ameddig tudok«. 8 h. és 9 h. kö-
zött a fegyveresek több irányból megtámadták az épületet, a harcot az
épületen belül is folytattuk. A rohamot a felkelők az épület ellen szer-
vezetten hajtották végre. Az épület védőivel együtt én is fogságba ke-
rültem, mintegy ötvenen lehettünk.⁴⁹⁶ Zólomynak később sikerült több
tisztjárásával együtt a többiektől elválni, miközben azokat a Szentkirályi
utcában egy kollégiumba kísérték.⁴⁹⁷ Miután sikerült lelépnie, a Szent-
királyi utca egyik házába bement, és a ház egyik lakójának telefonjá-
ról felhívta a honvédelmi minisztert, s jelentette az eseményeket. Bata
vezérezredes azt a parancsot adta, ha a harci események engedik, akkor
menjen haza, pihenjen, és másnap reggel jelentkezzen a munkahelyén.⁴⁹⁸

A Bródy Sándor utcában lakók tanúvallomásaikban a rádió elleni in-
tenzív támadás megindulásakor történeteket mondtak el. Szollár Józsefné
házfelügyelő tanúvallomása alapján a Bródy Sándor utca 22. szám alatti
épületbe „fegyveres felkelők” mentek be. Itt elfoglalták az I. emeleten

⁴⁹⁴ Benke Valéria. Feljegyzés. Budapest, 1957. február 16. ÁBTL. V-150005/5. 213. o.

⁴⁹⁵ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57. Lásd erről még: Október 24-én 8 óra és fél 9 között Fehér József ÁVH-őrnagy „a felkelők fogságába került, akik felszólították, hogy adja ki a paran-
csot a még harcoló ávo. katonáknak a további harc beszüntetésére. Fehér őrnagy a
parancs kiadását megtagadta, mire a felkelők egy tűzharc közben lelőtték.” Harc a
rádióért. A kivézenyelt ávo. karhatalom parancsnoka Mester János szds. közlemé-
nye. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő e. 501–502. főlíó.

⁴⁹⁶ Jegyzőkönyv Zólomy László 4. kihallgatásáról. Budapest, 1956. december 2. ÁBTL. V-150005/4. 82. o.

⁴⁹⁷ Uo. 83. o.

⁴⁹⁸ Uo. 83–84. o.

lévő Pest megyei Hazafias Népfront helyiségeit, a II. emeleten lakó Mihalkovics Rezső, Szentkúti József, Romvári Rezső lakásait, majd pedig a padlást. Név szerint és személy szerint nem ismertek senkit a felkelők közül.” Tanúvallomásában elmondta még, hogy az „udvarba bemene-
kült tömeg követelni kezdte, hogy a házba a villanyt leoltani. Erre én a villanyt leoltottam a házba. Ezt követően időpontra nem emlékszem, kezdődött el a tűzharc, mely másnap 1956. október 24-én 10 h-ig tartott, amikor a felkelők elfoglalták a Stúdiót. A tűzharc során [az] utcai front-
ra néző ablakok mind kitörtek a lakásokban lévő bútorok, íróasztalok belövést kaptak. Ugyanis a felkelők a bútorokat az ablakhoz húzták és fedezékül használták fel. Nem tudom, hogy a tűzharc során a támadók mennyire lőtték a Stúdió épületét. Egy biztos, hogy a Stúdió épületének külső része össze-vissza van puskával és egyéb fegyverekkel löve, míg a mi házunk külső részén, ami pedig a stúdió épületével szemben van egyetlen lövés sem látható. Ebből következően, logikusan arra gondol-
lok, hogy a Rádió védői a tűzharc során közel sem lövöldöztek olyan mértékben, mint a támadók. 1956. október 24-én délelőtt 9-10 h felé a felkelők elhagyták házunkat és elfoglalták a Stúdiót.”⁴⁹⁹

Seregély Béláné házfelügyelő tanúvallomásában a rádió elleni táma-
dásról a következőket mondta: „Nem tudom, hogy mi módon ki által szereztek a felkelők fegyvereket és lőszert, de úgy 23 h felé csak azt ki-
bálták, hogy a villanyt leoltani a házban, és amikor a villanyt leoltottam, hozzákezdtek a rádió épületére lövöldözni. [...] Később reggel tudtam meg, hogy a padlásról és a II. emeletről Berényi Gyuláné és Boros Lászlóék lakásából lövöldöztek a felkelők, akik közül többen az éj folyamán megsebesültek, haláleset nem történt.” Az ő vallomásában is azt szere-
pelt, hogy a „felkelők másnap reggel elhagyták” a házat, és „elfoglalták a Rádió épületét”. Az ostrom során a ház utcára néző ablakai kitörtek, és hasonló módon, mint a korábbi tanúvallomásban, a bútorokat érték lövések. A legnagyobb kár a tetőben keletkezett, a „cserép nagy részen összetört, a kéményt is lövések találták, állítólag kézigránáttól, melyet a Stúdió védői dobtak az ott tüzelő állást elfoglaló felkelőkre”.

A házfelügyelő szerint a „felkelők a Szentkirályi utca felé eső házuk falrészét áttörték és ezen keresztül közlekedtek az ostrom idején. A se-

⁴⁹⁹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Szollár Józsefné (született: Nédli Erzsébet) (1911–?) házfelügyelő. Budapest. Bródy Sándor u. 22. sz. ÁBTL. V-150005/7. 229–230. o.

besültjeiket is ezúton szállították a Vas utcai kórházba és valószínű fegyvereket is ezúton kaptak, vagy hoztak számukra.”⁵⁰⁰

Weiszlámlein Ferencné házfelügyelő 1957. február 12-én történt tanúkihallgatása során a rádió ostromáról elmondta, hogy „23 h, vagy 24 h felé lövöldözés kezdődött el az utcán. Kb. 24:30 h (0:30 h)-kor házunk kapuját a fegyveres felkelők betörték és tőlem a padlásajtó kulcsát elvitték. Házunk a Stúdióval közvetlenül szomszédos és így a padlásra feljutva a felkelők áttörték a tűzfalat és átjutottak a Stúdióba és onnan lövöldöztek a védőkre. A felkelőknek reggelig egy halottjuk lett. Az éj folyamán a felkelők a pincében lévő mosókonyha falát is áttörték és onnan a Stúdió pincéjébe jutottak át és így támadtak. [...] A Stúdiót a felkelők október 24-én délelőtt foglalták el, a foglyul ejtett államvédelmi katonákat a már említett áttört pince részen keresztül elengedték.”

A rádió ostromának következtében a ház Bródy Sándor utcai része „és a szobák több száz lövést kaptak. Ezeket a felkelők csinálták, akik azt hitték, hogy a mi házunk is a Stúdióhoz tartozik. A lakók közül a tűzharcban senki részt nem vett.”⁵⁰¹

A rádió ostromában részt vett Nyúl József, az I. és a XIII. kerületi Kenyérellátó Központ Iroda igazgatóhelyettese 1956. november 29-én készült kihallgatási jegyzőkönyvében leírta, hogy október 23-án 21 órakor a Parlamenttől induló „tüntető tömeggel” érkezett a rádióhoz azzal a „szándékkal [...]”, hogy bemondatjuk a rádión a 14 pontot”. A Nyúl József vallomása szerint: „A rádió épületét katonaság védte, akik nem engedték az épülethez közel a tömeget, ebből kifolyólag lövöldözés kezdődött. A tömeg közé egyre több fegyveres keveredett. Ki adta nekik a fegyvereket, azt nem tudom. Hallottam, hogy a fegyvereket teherautón hozták a lámpagyárból. Nálam volt egy géppisztoly, amit egy 12 éves gyerektől vettem el. Ezzel a géppisztollyal tüzeltem a rádió épületére. A lövöldözésben 11 óráig vettem részt, utána a rádió támadásában már nem vettem részt.”⁵⁰²

⁵⁰⁰ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Seregély Béláné (született: Barcsai Erzsébet) (1917–?) házfelügyelő. Bródy Sándor u. 18–20. szám. ÁBTL. V-150005/7. 226. o.

⁵⁰¹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 12. Weiszlámlein Ferencné (született: Farkas Erzsébet) (1904–?) házfelügyelő. Bródy Sándor u. 9. szám. ÁBTL. V-150005/18. 171. o.

⁵⁰² Jegyzőkönyv: Nyúl József kihallgatásáról. Budapest, 1956. november 29-én. ÁBTL. V-150005/7. 483. o.

Ugyancsak a fegyveres felkelők között volt Kiss Gábor segédmunkás, a gyanúsított 1959. július 7-én tett kihallgatása során a következőket mondta: „A szobor ledöntése után tehergépkocsival a Rádió Bródy Sándor utcai épületéhez mentem. Amikor odaértem, a Bródy Sándor utca és Szentkirályi utca sarkánál egy teherautóról általam ismeretlen férfi fegyvert osztogatott az ott lévő ellenforradalmároknak. Én is odamentem és kaptam egy puskát, egy marék töltényt, majd éjfél körül, amikor már többen lövöldöztek, én is elkezdtem a Rádió épületét lőni. Amikor lövöldöztem, én nem céloztam, csak lőttem a Rádió épületét egészen reggelig. Reggel, amikor a töltényem elfogyott, elmentem a Kálvária térre. Magammal vittem a fegyveremet is, amit a Rádiónál kaptam.” A rádióhoz – a vallomása szerint – már nem ment vissza.⁵⁰³

A sebesültek ellátásáról kevés információ olvasható a tanúvallomásokban és feljegyzésekben. Kecskédi Istvánné, a rádió munkatársa visszaemlékezése szerint a Bródy Sándor utcai épületnek az egyik udvarra eső szárnyában lévő helyiséget alakították ki kötőzőhellyé, ez „aránylag a legvédelettebb terület volt az egész Rádió területén”. A helyiség a rádió őrségének a pihenőhelye volt. A fegyveres felkelőknek jelezte ezt. Mint mondta: „Az egyik lepedőt kettétéptük és én a rúzsommal rárajzoltam egy vörös keresztet és kiborítottam az ablakon kifelé, hogy lássák az a kötőző hely, hogy oda ne lőjenek.”⁵⁰⁴

Ferenczi Sándor közlésében leírta: „A harc alatt a rádió személyzete a feltalálható összes kötszeranyagot az elsősegély, tűzoltó és légó, mentő-ládákból a főbejárat melletti őrszobába hordta össze, amely egész idő alatt kötőzőhellyül szolgált. Orvos nem volt.”⁵⁰⁵

A RÁDIÓ „VISSZAFOGLALÁSA”

Solymosi János feljegyzése szerint 1956. október 24-én a katonái a Nemzeti Múzeumban lévő fegyveresek lefegyverzését követően hajnalig a múzeumban maradtak. „Megszerveztük a biztosítást és pihentünk.

⁵⁰³ Jegyzőkönyv Kiss Gábor gyanúsított kihallgatásáról. Budapest, 1959. július 7. Kiss Gábor (1940–?) segédmunkás. ÁBTL. V-150384. 107–108. o.

⁵⁰⁴ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

⁵⁰⁵ Ferenczi Sándor elmondása alapján. Harc a rádió körül. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 511–519. fólió.

A katonák főztek teát. Más nem volt. [...]25-én ½-kor 3-kor sorakoztattam a részleget, hogy megszervezzük a Sándor utca megtisztítását. Nekem erre már meg volt az elhatározásom, csak még a rádió épületével nem voltam tisztába. 3:00-kor odajött hozzám a HM-ből egy idősebb bajuszos ezds. és egy szovjet szds. Mondja a szovjet szds., hogy ő ad hk-kat és adjam a gyalogságot és foglaljuk vissza a rádiót. Ő gyalogság nélkül abban a szűk utcában nem tud bemenni. Én kértem tőlük kézigránátot, mert még mindig nem volt és ismertettem röviden az én tervemet. Elfogadták, adtak hozzá egy összekötő tisztet és egy hírvivőt, ők pedig felkészültek arra, hogy ha üzenek, küldik a hk-kat. Én elosztottam és eligazítottam a csoportokat, mindegyikbe 30 főt. Parancsnokok voltak: Sági [Károly] fhdgy., Kriska fhdgy., Vass [László] fhdgy., Sándor [József] fhdgy., Örkei [Imre] fhdgy. és velem egy tartalék. A tartalékból menetközben megszálltam a közbeeső házakat és elindultunk. Reggel 08:00-ra megtisztítottuk a környező házakat és elfoglaltuk a rádiót.”⁵⁰⁶ Solymosi 30 fős csoportjai „harc nélkül” foglalták vissza a rádió épületét.”⁵⁰⁷

Az épület visszafoglalását Solymosi a Nagy Imre-kormány megbízásából és a Honvédelmi Minisztérium jóváhagyásával hajtotta végre. „Ezt jelentettük két (magyar és szovjet) ezds.-nek és hozzákezdünk a rádió biztosításának a megszervezéséhez, és a környező utcák és háztömbök megtisztításához.” Solymosi ezt követően felhívta a Honvédelmi Minisztériumot, és elmondta a történeteket. Közben parancsot adott az orvosnak, hogy „szállíttassa el a halottakat és sebesülteket”.

Mint írta, Piliscsabáról végre megérkezett az élelem. 10 órakor még a rádió épületében tartózkodó három ÁVH-s tiszt, egy alezredes, Megyeri őrnagy és Tóth százados, akiket Solymosi korábban ismert, elmondták, hogy a „pince felől támadták meg őket a felkelők”.⁵⁰⁸ A rádió visszafoglalása során az épületben és a környéken „mintegy 100 fő civil fegyveres fiataalt foglyul ejtettek”.⁵⁰⁹ A motozásában az ott lévő ÁVH-sok segítettek Solymosi katonáinak. Az épületben tartózkodó ÁVH-sok sorra

⁵⁰⁶ Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 129. o.

⁵⁰⁷ Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. június 19. ÁBTL. V-150005/7. 84. o.

⁵⁰⁸ Solymosi János sk. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 130. o.

⁵⁰⁹ Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. június 19. ÁBTL. V-150005/7. 84. o.

előjöttek és „kértek fegyvert”. A felkelőktől elvett fegyvereket a rádió udvarára gyűjtötték össze. Solymosi megbeszélte Megyeri őrnaggyal, hogy „egyenek és utána pihenjenek le. Ő felhívta a parancsnokukat és azt a parancsot kapta, hogy készüljenek fel, mert jön értük egy gépkocsi. Ők válogattak maguknak fegyvert (kb. 60 fő) és délután jött értük egy szovjet páncélozott gépkocsi biztosítása mellett 4 vagy 5 tehergépkocsi.” Arra kérte az ÁVH-s tiszteket, hogy a „foglyokért küldjenek el”, mert ő a rádióban nem tud semmit kezdeni velük. A telefonszámot is megadta a tiszteknek. A környékbeli házak „megtisztítása” még folyamatban volt – írta Solymosi.

A feljegyzés szerint október 25-én Solymosi azt az információt kapta a Honvédelmi Minisztériumból, személyesen Janza Károly altábornagytól, hogy jelentkezni fog nála „Zakács őrgy. egy tiszti iskola zj.-jal”. Ezzel az erővel meg kellett szerveznie a „Rádió, az Atheneum nyomda, a Nemzeti Színház, a Szabad Nép székház és a Parkszálló biztosítását”. Solymosi a minisztériumban is jelentette, hogy intézkedjenek a foglyok sorsáról, az ígéretek ellenére nem történt semmi. Közben Solymosi utasítást adott katonáinak a gépkocsik és a harcokocsik összegyűjtéséről és átvizsgálásukról. Miután ez megtörtént, az útkereszteződéseket lezárták a járművekkel. A múzeum és a Kálvin tér környékének biztosítását a szovjet katonaság vállalta.⁵¹⁰

Solymosi János kihallgatási jegyzőkönyvében elmondta, hogy „október 25-ét követően, mikor beosztottaim őrizték a rádió Sándor utcai épületét és megszállták a környező házakat november 2-ig, míg ott tartózkodtunk a rádió alkalmazottain kívül mást nem engedtünk be a stúdió épületébe. Akiket beengedtünk, azok megfelelő igazolvánnyal voltak ellátva és főleg szerelők voltak. A szerelők a rádió visszafoglalása alkalmával az épületben tartózkodtak és rövidesen elkezdtek a hibák, sérülések kijavítását.” A rádió technikai szakemberei a telefonközpont javítását követően Solymosinak azt mondták, hogy egy-két nap múlva befejezik a munkát, és így akár november 1-jén vagy 2-án újra a Bródy Sándor utcából sugározhatja a rádió az adásokat. Nem így történt, de ez nem a technikán múlt.

A rádió további őrzéséről a kihallgatási jegyzőkönyvben elmondta, hogy november 2-án hajnalban, a Honvédelmi Minisztériumban Zólmay ezredestől azt az „utasítást” kapta, hogy a rádió őrzését adja át „egy

⁵¹⁰ Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7. 129–130. o.

lövész alakulatnak. [...] Ez a lövész ezred váltotta le azon beosztottait is, akik a Párkszálló, Nemzeti Színház, Atheneum nyomda, Szabad Nép székház biztosítását végezték. [...] Az átadás november 2-án késő este fejeződött be, utána egységemmel együtt bevonultam a Zalka Máté laktanyába.”⁵¹¹

Solymosi a kihallgatás során elmondta azt is, hogy a rádióban fogvatartott „felkelőket” október 27-én este engedték el. A foglyok ügyében már korábban is utasítást kért a Honvédelmi Minisztériumból és a Belügyminisztériumból, de az ügyben nem történt semmi. Október 27-én „annak alapján, hogy a rádió arról beszélt, hogy a kormány amnesztiában részesíti a fegyvert letevő »felkelőket«, szabadon engedtem őket”.⁵¹²

Popovics Ernő százados tanúkihallgatási jegyzőkönyvében a rádió visszafoglalásáról elmondta, hogy „két gépkocsira való löszert” szedtek össze. „Azokat, akiknél fegyver volt – azt követően, hogy a fegyvert elszedtük tőlük – elengedtük, mert nem volt hol őrizni őket.” Vallomása az időpontokról és az eseményekről megegyezett a Solymosi által elmondottakkal.⁵¹³

Blázi László honvéd hadnagy tanúkihallgatási jegyzőkönyvében a rádió visszafoglalásának előkészületeiről ugyanazokat mondta el, mint korábban Solymosi alezredes. Blázi ezeket azzal egészítette ki, hogy az épület visszafoglalásakor Kriska főhadnagy vezetése alatt lévő csoporthoz került, és ők mentek be a rádió épületébe. „Ott ellenforradalmárok már nem tartózkodtak, kivéve államvédelmi és honvédkatonák, valamint [a] rádió dolgozói, akik bent szorultak, az épület elfoglalásakor elrejtőztek. A környék megtisztítását más csoportok végezték. A Rádió visszafoglalása tudomásom szerint harc nélkül történt. A tisztogatás során kb. 74 fő fegyveres ellenforradalmárt, köztük nőket is fogott el és fegyverezett le egységünk, közösen az életben maradt államvédelmi sorakatonákkal együtt.”

Az elfogott fegyveresek szabadon engedéséről Blázi ugyanazokat mondta el vallomásában, mint Solymosi. Annyi módosítással, hogy két

⁵¹¹ Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. február 5. ÁBTL. V-150005/7. 48–49. o.

⁵¹² Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. február 5. ÁBTL. V-150005/7. 50–51. o.

⁵¹³ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Popovics Ernő. 1957. április 2. ÁBTL. V-150005/18. 224. o.

főt nem engedtek szabadon, mert ők „fosztogatásban is részt vettek”. Őket az „államvédelmistáknak” adták át.⁵¹⁴

Az utcában lakók tanúvallomásaiban a házakban tartózkodó fegyveresek lefegyverzéséről, a házak átkutatásáról és a rádió épületének visszafoglalásáról beszéltek. Szollár Józsefné házfelügyelő Bródy Sándor utca 22. szám alatti lakos vallomásában megerősítette a korábban leírtakat, azzal a kiegészítéssel, hogy házuk átkutatása során az „ott talált lőszereket összeszedték és lefoglalták”.⁵¹⁵

Seregély Béláné ugyancsak megerősítette vallomásában a Szollárné által elmondottakat. A Bródy Sándor utca 18–20. szám alatti házban a katonák „nagymennyiségű lőszert és golyószórót találtak, amit lefoglaltak”.⁵¹⁶

Szana Rezsőné exportelőadó, aki a Puskin utca 19. számú házban lakott, tanúvallomásában elmondta, hogy október 25-én a katonák a ház padlását és pincéjét átkutatták. A harcok a ház környékén „1956. október 26–27-én szűntek meg”. Bizonyítékként elmondta, hogy az alatta lakó „dr. Kovács László ügyvéd – aki betört ablakkeretét akarta levenni – október 25-én vagy 26-án halt meg, úgy lőtték agyon a Bródy Sándor u. és Puskin u. sarkán, a szemben lévő házból. E helyen hosszabb ideig tartózkodtak fegyveres felkelők.”⁵¹⁷

A dokumentumok szerint a „Rádió ostromában 3-4000 ember vett részt”.⁵¹⁸ Ferenczi Sándor közlésében a rádió körül harcolók száma megegyezik az előző dokumentumban található adattal.⁵¹⁹ A halottak száma az épületben mintegy 150-200 volt, többségük ÁVH-s katona.

⁵¹⁴ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Blázi László (1933–?) honvédhadnagy. Budapest, 1958. január 14. ÁBTL. V-150005/8. 32–33. o.

⁵¹⁵ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Szollár Józsefné (született: Nédli Erzsébet) (1911–?) házfelügyelő. Budapest. Bródy Sándor u. 22. sz. ÁBTL. V-150005/7. 230. o.

⁵¹⁶ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Seregély Béláné (született: Barcsai Erzsébet) (1917–?) házfelügyelő. Bródy Sándor u. 18–20. szám. ÁBTL. V-150005/7. 226. o.

⁵¹⁷ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Szana Rezsőné (született: Újlaki Margit) (1921–?) exportelőadó. Puskin u. 19. szám. ÁBTL. V-150005/7. 347–348. o.

⁵¹⁸ Harc a rádióért. Sándor György a Rádió főtisztviselőjének előadásában. Dátum nélküli irat. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 524–527. fólió.

⁵¹⁹ Ferenczi Sándor elmondása alapján. Harc a rádió körül. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ö. e. 511–519. fólió.

A sebesültek száma „mindkét oldalon legalább 50-50. A Rádiót védő ÁVH és katona karhatalom összlétszáma kb. 400 volt.”⁵²⁰

A Bródy Sándor utca történetéhez még két feljegyzésben említett esemény tartozik a szovjet csapatok bevonulását követően. Róna Sándor rendőr százados leírta: 1956. november 4-én „15 h körül a Bródy Sándor utca tüzérségi tűz alá került. A Szentkirályi utca és a Bródy Sándor utca sarkán lévő gyógyszerárat és a szemközti ház földszintjét és I. emeleit fegyveres felkelők tartották megszállva, akik rövid tűzharc után abbahagyták az ellenállást.”⁵²¹

Gáti János a rádió Üzemigazgatási Osztályának vezetője közlése szerint „November 5-én 14 h tájban a Rádió elé érkezett 3-4 szovjet harcokosi, a felkelők, kb. 25-30 fő ellenállás nélkül a hátsó garázsépületen keresztül eltávoztak. A szovjet harcokosik 15 h tájban tüzérségi tüzet nyitottak a Rádió épületére, majd megszállták az épületet.”⁵²²

A két feljegyzésből arra következtethetünk, hogy a rádiót és környékének védelmét nem tudta biztosítani a november 2-án Solymosi János alezredestől átvett lövészalakulat. Így fordulhatott elő – a feljegyzés szerint –, hogy újabb fegyveres felkelők jelentek meg az épület környékén. Nagy Imre miniszterelnök joggal tarthatott azok újabb akciójától, ezért a rádió működését a Parlamentben látta biztonságosabbnak.

A másik következtetésünk: miután november 4-én és 5-én valóban ismét tartózkodtak felkelők az épületben, a rádió Bródy Sándor utcai falán látható két hatalmas belövést a november 5-én az utcába érkezett szovjet harcokosi lövege okozhatta. A korabeli fényképfelvételeken a sérülés jól látható, míg a rádió visszafoglalásakor, október 25-én még nem volt ott.

A rádiónak a forradalomban betöltött szerepéről összefoglalásképpen érdemes megfogalmazni néhány gondolatot. A Magyar Rádió megszólalásától kezdve szimbólum volt. Hozzá tartozott az emberek mindennapjaihoz, szólt a rádió! A történelem során az egymást váltó politikai rendszerek, azok kormányai, más és más propagandaszerepet vártak el tőle. A rádió talán legnehezebb időszaka a Rákosi-kormány évei voltak. Az 1948 végétől egyre szigorúbb pártirányítás alatt a rádió vezetése és munkatársainak mozgástere egyre csökkent. Úgy tűnt, hogy 1955-re

⁵²⁰ Harc a Rádióért. Gáti János, a Rádió Üzemgazdasági osztály vezetője közlése. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 507–510. fólió.

⁵²¹ Róna Sándor rendőr százados elmondása alapján. Harc a Rádióért. Dátum nélküli irat. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 520–523. fólió.

⁵²² Harc a Rádióért. Gáti János, a Rádió Üzemgazdasági osztály vezetője közlése. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 507–510. fólió.

minden szabadságát elvesztette. Az egyre közvetlenebb pártirányítást jelezte, hogy Benke Valériának, a rádió elnökének részt kellett vennie az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának minden ülésén, ahogy a pártvezetés fogalmazott: minden alkalommal, ahol a rádiót érintő feladatok előkerülnek. És minden ülésen előkerültek. Mert a rádiónak el kellett fogadtatni az emberekkel a visszarendeződést. Ez azonban már 1956 tavaszától nem sikerült. A rádió sodródott a mindennapi eseményekkel.

A bekövetkezett politikai változásokat érzékelte a rádió vezetése és a munkatársak is, igazi változásra azonban csak Rákosi Mátyás eltávolítása után kerülhetett sor.

1956. október 23-án kora reggelén sem a rádió vezetői, sem a munkatársak nem gondolták, hogy életük legnehezebb napja és éjszakája előtt állnak. Az intézmény emblematikus volta mellett a rádiót védő ÁVH-katonák is első számú célponttá tették a rádiót. A tüntetők megjelenése és követelésük, hogy olvassák be pontjaikat, a forradalmi helyzetben még akár megszokottnak is mondható. A teljesítés megtagadása pedig szintén a szokott következménnyel járt: lavinát indított el. A tömeg nem engedett. Senkit nem érdekelt az, hogy a rádió vezetése a párt engedélye nélkül nem tehetett eleget a tüntetők követelésének. Nemhogy az engedély hiánya, de már a párt sem érdekelte őket. Azt érezték, hogy a rádió még mindig a hatalom oldalán áll. Gerő Ernő beszéde csak olaj volt a tűzre. Nagy Imre miniszterelnök pedig nem ment el a rádióba.

A Budapesten október 23-án estére 21 óra után kialakult helyzetet sem a pártvezetés, sem a kormány nem tudta kézben tartani. A rádiónál a város különböző helyszíneiről érkező tüntetők mellett egyre több fegyveres felkelő jelent meg. A tüntetők kiszorítása az utcából reménytelen volt. A rádió védői nem rendelkeztek mozgástérrel, sem elégséges mennyiségű fegyverrel és lőszerrel. Úgy kellett ellátni védelmi feladataikat, hogy tűzparancsuk sem volt. A rádió védelmére érkezett katonaság jó része pedig átállt, vagy átadták fegyverüket a forradalmároknak. A rádió vezetői nem kaptak segítséget – a párt és a kormány megbénult. Teljes zűrzavar uralkodott a rádióban. Az éjfél után 35 perccel megérkezett tűzparancs szinte semmin sem változtatott, hiszen a védők és támadók közötti fegyveres harc órák óta zajlott, ekkorra lényegében már eldőlt. A védők és a rádió vezetésének minden erőfeszítése ellenére hajnalban elhallgatott a Bródy Sándor utcai adó. A Kossuth Rádió azonban nem. Előbb Lakihegyről közvetlenül, majd a technikai összeköttetés megoldása után a Parlamentből ment az adás.

Azonban a fegyveres felkelők csak részben érték el céljukat, s mindkét oldalon hatalmas áldozatok árán. A hatalom egyik szimbólumát ugyan elfoglalták, de a rádiót nem tudták elhallgattatni. A Bródy Sándor utcai épület romokba hevert, a stúdiókat ugyan hamar munkaképessé tették, de a politika döntése csak mintegy fél év múlva engedélyezte, hogy innen, s ne a Parlamentből kerüljön Lakihegyre az adás. A rádió élete azonban a Bródy Sándor utcai épületben is tovább folytatódott...

A MUNKÁSTANÁCS MEGALAKULÁSA, MŰKÖDÉSE

Tóbiás Áron 1957. május 28-án készült kihallgatási jegyzőkönyvében a munkástanács megalakulásának körülményeiről beszélt. Elmondta: 1956. október 30-án a lakásáról indult el. Útközben a *Népszavában*⁵²³ olvasta a „rádió munkástanácsának azt a nyilatkozatát, amelyben közölték, hogy meg kell változni a rádió hangjának is. Az olvasott nyilatkozat után elhatároztam, hogy megnézem a rádió Bródy Sándor utcai épületét. Útközben talákoztam rádiós kollégákkal, [...] s tőlük tudtam meg, hogy aznap a rádiósoknak gyűlést hirdettek a stúdióban. Ennek alapján, érdeklődésből, én is elmentem a gyűlésre, amelyet a 6-os stúdióban tartottak meg. [...] A 6-os stúdióban kb. 250-300 ember gyűlt össze. Emlékezetem szerint Viktor János,⁵²⁴ a rádió irodalmi osztályának lektora elnökölt. Bejelentette, hogy az egybegyűlteknak meg kell választani a munkástanácsot. A választás megtartása előtt azonban még két csoportot kellett kijelölni. Az egyik csoportnak küldöttségileg Nagy Imréhez kellett mennie, a másik csoportnak pedig a parlamentbe, ahol a rádió műsorának összeállítását kell irányítani és lényegében – bár ezt így szó szerint nem mondták ki – biztosítani a rádió hangjának megváltozását.”

⁵²³ Igazsághoz hű tájékoztatást a Magyar Rádióban. *Népszava*, 1956. október 30. In *1956 a sajtó tükrében. 1956. október 22–november 5.* Összeállította és szerkesztette: Izsák Lajos, Szabó József. Kossuth Könyvkiadó, 1989. 132. o.

⁵²⁴ Viktor János (1916–1962) műfordító, irodalomtörténész, újságíró. 1949. április 1-től a Magyar Rádió Rövidhullámú Hírosztályán, újságíróként, majd 1950. március 15-től az Irodalmi Osztályon, mint alapanyag-szerkesztő dolgozott. 1956. október 30-án a Szabad Kossuth Rádió dolgozói beválasztották a Rádió Forradalmi Munkástanácsába. A munkástanács egyik alelnöke. 1957. március 31-én kilépett a rádióból. 1957-től haláláig a *Nagyvilág* című folyóirat alapítója és szerkesztője volt. MTVA KI Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010 között 328. doboz.

A két csoportba javasoltak neveire nem emlékezett Tóbiás Áron, de arra igen, hogy az elhangzott nevek ellen senki sem emelt kifogást, és azt egyhangúan elfogadták:⁵²⁵ a Parlamentbe küldött csoport tagjai: Gömöri Endre, Tóbiás Áron, Földes Péter, Varga Domokos,⁵²⁶ Burján Béla, Molnár Aurél⁵²⁷ stúdióvezető.⁵²⁸ Ők voltak a Szabad Kossuth Rádió újonnan megválasztott munkatársai. Ahogyan Tóbiás Áron jegyzőkönyvében szerepelt, 1956. október 30-án megalakult a Szabad Magyar Rádió Forradalmi Munkástanácsa is.⁵²⁹ A munkástanács tagjai közül sokan a Szabad Kossuth Rádió szerkesztőségében is helyet kaptak.

⁵²⁵ Jegyzőkönyv Tóbiás Áron kihallgatásáról. Budapest, 1957. május 28. ÁBTL. V-150393/4. 128. o.

⁵²⁶ Varga Domokos (1922–2002) író, újságíró, erdőmérnök. 1949-től (1952-től külsősként) a Magyar Rádióban a Falurádió szerkesztőségének munkatársa. 1954-ben az *Irodalmi Újság* rovatvezetője, majd 1956–1957-ben ismét a rádiónál dolgozott. 1950-ben kizárták a kommunista pártból, mert felesége a Rajk-per egyik vádlottjának féltestvére. Az 1953. júniusi fordulat után támogatta Nagy Imre reformtörekvéseit, 1956 novemberében szovjetellenes rölpapot készített, és nyilvánosan szerepelt Bibó kibontakozási tervzetével. 1957–1958-ban bebörtönözték, szabadulása után ismét erdőmérnökként dolgozott. Az irodalomhoz csak az 1960-as évek végén térhetett vissza: 1968–1969-ben az *Élet és Irodalom* munkatársa, 1969-től pedig szabadfoglalkozású íróként dolgozott. <http://mtva.hu/en/sajto-es-fotoarchivum/1898-varga-domokos-kossuth-es-jozsef-attila-dijas-dijas-iro-90-eve-szueletett> (2016. március 22.)

⁵²⁷ Molnár Aurél (1911–2000) újságíró. 1945-től dolgozott a Magyar Rádióban. 1956. október 30-tól november 4-ig a Szabad Kossuth Rádió stúdióvezetője volt. 1957 tavaszán kitiltották a rádióból. Ezt követően segédmunkásként és nevelőotthoni tanárként dolgozott. 1965 és 1975 között a *Tükör* munkatársa. 1975-ben vonult nyugállományba. <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=15993> (2016. március 22.)

Korda Miklós (1909–?) újságíró. 1954. július 1-jétől 1957. február 6-ig a rádió Agitációs és Propaganda Főosztályán dolgozott, rovatvezető volt. MTVA KI. Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010 között 147. doboz.

⁵²⁸ A Szabad Kossuth Rádió története 1956. október 30-tól november 4-ig. Gömöri Endre és Tóbiás Áron visszaemlékezése. 1989. október 27. Nyersanyag. Nem hangzott el. MTVA Hangarchívum.

⁵²⁹ A Szabad Magyar Rádió Forradalmi Munkástanács első ülésén részt vettek névsora: Bakonyi László, Horváth Gyula, Ferenczi Sándor, Képesi József, Dudás Ferenc, Szemes Sándor, Verbánszky Jenő, Gáti Ödön, Schusztér Vilmos, Szubivits Lipót, Haraszthy Elemér, Fábri Kálmán, Molnár Aurél, Surányi Péter, Burján Béla, Tóth György, Gáti István, Hegedűs Dániel, Róbert László, Halász Jenőné, Heltai László, Rengei Miklós, Huzella Elek, Szabó Tibor, Bozó László, Victor János, Koválik Károlyné, Baross Péter, Gacs János, Hídvégi Jenő, Kovács Mihály. A VIII. kerületi Pártbizottság részéről: Pataki Ferenc. A munkástanács elnökének Haraszthy Elemért választották. 1956. október 30. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

Kiss Kálmán⁵³⁰ 1957. november 18-i feljegyzése szerint október 31-én kora délután a Parlamentből a Bródy Sándor utcába ment, hogy fizetését felvegye, a pénztár azonban már zárva volt. A rádió VI-os stúdiójában a munkástanács ülésezett, de oda nem ment be, hazaindult. Este felhívta őt a rádióból Gáti László,⁵³¹ elmondta, hogy eltávolították a munkahelyéről. November 1-jén újra bement a rádióba a fizetéséért. „Ekkor a munkástanács elnök, Harszthy Elemér hozzájárult, bár személyesen nem fogadott, csak üzent és kísérőnek az épületen belül mellém adta Hidvégi Jenőt.⁵³² A belépőment le kellett adnom. A munkakönyvemet a munkaügyi osztály vezetőjének, Sitkei Istvánnak⁵³³ tanácsára nem vettem fel.”

A munkástanács munkájában Kiss később sem vett részt, és a Parlamentben folyó munkába se kapcsolódott be. A munkástanács vezetőivel és tagjaival „Mint testülettel és hatalommal a Népművelési Minisztériumban tartott kétnapos értekezleten, november 10-én és 11-én találkoztam. Ezen lényegében megmutatkozott, hogy a Rádiót kézben tartották, csak az általuk kiküldött embereket engedték be a Parlamentbe, a megalkotott turnusok keretében. A hozzászólások kimondott terror-légkört érvényesítettek. Akikre emlékszem, hogy felszólaltak: Molnár Aurél, Korda Miklós,⁵³⁴ Varga Domokos, Gömöri Endre. Egyedül Szemes Sándor nyilatkozott a munka felvétele mellett.”

Kiss Kálmán feljegyzésében röviden írt a helyreállítási munkákról és az irodalmi műsorok megszervezéséről. Az előbbiekre a felhasznált dokumentumokban senki sem tért ki, az itt található részletek jelentik az egyetlen adalékot az adás újraindulásához a Bródy Sándor utcában. Kiss emlékezete szerint november 12-én „kezdünk a Bródy Sándor utcában

⁵³⁰ Kiss Kálmán (1925–?) 1955. augusztus 15-től dolgozott a rádióban. Az Irodalmi Osztály vezetője volt. MTVA KI. Személyi lapok 1945–1956 között.

⁵³¹ Gáti László (1925–?) 1954. december 1-jétől 1956. november 28-ig dolgozott a Magyar Rádió Zenei Osztályán, rovatvezető volt. MTVA KI. Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010 között 86. doboz.

⁵³² Hidvégi Jenő (1919–2004) író, újságíró, szerkesztő. 1950-től dolgozott a Magyar Rádióban. A Külföldi adások Osztályáról 1980-ban vonult nyugállományba. *Orvosi Hetilap*, 2005. 146. évfolyam 20. szám. 1021–1022. o. http://orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/pdf_Szallasi/2001_05_23.pdf (2016. március 22.)

⁵³³ Sitkei István (1913–?) 1955. február 1-jétől dolgozott a Magyar Rádióban. A Munkaügyi Osztály vezetője volt. 1972. december 31-én lépett ki. MTVA KI. Személyi dossziék darabszintű jegyzéke 1996–2010 között. 394. doboz.

⁵³⁴ Korda Miklós (1909–?) újságíró. 1954. július 1-jétől 1957. február 6-ig a rádió Agitációs és Propaganda Főosztályán dolgozott, rovatvezető volt. MTVA KI. Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010 között 147. doboz.

dolgozni: főleg romot takarítottunk, élelmiszert osztottunk. Közben a munkástanács még rendszeresen tartotta gyűléseit a VI-os stúdióban – ezeken már én is ott voltam. Tovább próbálták terjeszteni a maguk politikai nézeteit; különösen emlékezetes számomra Földes Péternek egy politikai beszámolója, melyben a »forradalom etikája« nevében agitált a Kádár-kormány ellen.”

A feljegyzés szerint Kiss „két héten keresztül” vett részt a helyreállítási munkálatokban.⁵³⁵ „November 25-én Gács László⁵³⁶ kormánybiztos behívatott a Parlamentbe és felszólított, biztosítsam az irodalmi műso-

⁵³⁵ A rádió helyreállítási munkáiban a legnehezebb fizikai munkát végzők fizetése volt a legalacsonyabb. A munkástanács kérte, hogy a leadott névsor alapján ezek a dolgozók 1956. november 28-a és december 8-a között térítés nélkül kapjanak ebédet. A névsorban 130 személy neve szerepelt. 1956. november 28. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

⁵³⁶ Gács László (1903–1968) újságíró. A Magyar Rádió és Televízió elnöke, az OTP vezérigazgatója. Gimnázium éveit alatt került kapcsolatba a munkásmozgalommal, a Tanácsköztársaság kikiáltása után belépett a KIMSZ diáktagozatába. 1928-tól a KIMSZ tagja, 1929-ben illegális tevékenységéért kilenckhavi börtönre ítélték. 1930-tól a KMP Budapesti Területi Bizottságának tagja. 1932-ben szerkesztője a *Vörös Figyelő* című illegális folyóiratnak. Ismét börtönbe került. 1933-tól textil-munkásként dolgozott, közben a szakszervezetben végzett politikai munkát. 1936-tól az újpesti textil munkások helyi csoportjának egyik vezetője volt. 1938-tól Rózsa Ferencsel együtt részt vett az illegális KMP újjászervezésében, majd éveken át irányították a KMP munkáját. 1941-ben illegalitásba vonult. A KMP Központi Bizottságának tagja 1942–43-ban, a Budapesti Területi Bizottságnak 1941. januártól. 1944 áprilisában elfogták és 10 évi börtönre ítélték, de Németországba hurcolása közben decemberben megszökött. 1945 után az Újpesti Posztógyár üzemi bizottságának titkára, majd a *Szabad Nép* munkatársa, a Textilipari Dolgozók Szakszervezetének titkára, a *Textilmunkás* című lap felelős szerkesztője, illetve a *Friss Újság* (1946–47) és a *Népszava* szerkesztője (1947–49). 1948–49-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) főtitkárhelyettese volt; 1949 őszén kizárták az MDP-ből. 1951-ben koholt vádak alapján a Rajk-perben letartóztatták, 1954-ben szabadult, 1956-ban rehabilitálták. 1957–1962 között a Magyar Rádió és Televízió kormánybiztosa és elnöke, 1962-től haláláig az Országos Takarékpénztár (OTP) vezérigazgatója s az MSZMP Központi Revíziós Bizottságának, majd Központi Ellenőrző Bizottságának, a Budapesti Pártbizottságnak és a Textilipari Dolgozók Szakszervezete központi vezetőségének tagja volt.

<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/04901.htm> (2016. március 24.)

rok megindulását 26-tól. Zentai Jánossal⁵³⁷ közösen kidolgoztuk egy hét programját és biztosítottuk a szalagok eljutását a parlamentbe. Ettől kezdve rendszeresen adtunk irodalmi műsorokat – de élő magyar íróktól csak január közepétől. Erősen érezte magát az írói bojkott hatása.”⁵³⁸

Tóth György az 1957. november 23-án írt tanúvallomásában az 1956. november 2-án történt eseményeket elevenítette fel. Mint írta: „...részletvettem a munkástanács bemutatásán a parlamentben, november 2-án. Széll Jenő⁵³⁹ kormánybiztossal tárgyalunk. Jelentettük a Sándor utca helyzetét s általában a parlamenti stúdió működésének zavartalan lebonyolítását célzó intézkedéseket beszéltük meg. Itt jelentettük, hogy a Sándor utca működéskész állapotban van, az adást át lehetne, sőt kellene hozni, mert maga a tény, [olvashatatlan szövegrész – S. I.] hangzavaros stúdió visszaállítása a régre, ez a tény is a stabilizálódást, illetve a rend helyreállítását segítené. Erkölcsi hatása lenne. Miután közölték, hogy a kormány nem helyesli ezt, nem megy bele, természetesen tudomásul

⁵³⁷ Zentai János (1919–?) szerkesztő. 1955. augusztus 1-jétől dolgozott a Magyar Rádióban. Az Irodalmi Osztály munkatársa volt. 1980. június 30-án lépett ki. MTVA KI. Személyi dossziék darabszintű jegyzéke 1996–2010 között. 499. doboz.

⁵³⁸ Feljegyzés Dr. Kiss Kálmán s.k. írásáról. Budapest, 1957. november 18-án. ÁBTL. V-150384. 126–127. o.

⁵³⁹ Széll Jenő (1912–1994) vegyésztechnikus. 1954-ben szembefordult a Rákosi-féle vezetéssel, 1955 októberében aláírta az írók és művészek MDP KV-hez intézett memorandumát, amely a kulturális élet ellenőrzésének megszüntetését követelte. 1955 végén leváltották, rövid ideig a Műcsarnok igazgatója volt. 1956. szeptember 1-jén rehabilitálták, és visszahelyezték a Népművészeti Intézet élére. 1956. október 30-ától november 4-ig a Szabad Kossuth Rádió kormánybiztosa volt. Az ő rendelkezésére vezették be ismét a déli harangszót a Magyar Rádió adásában. Nem lépett be az MSZMP-be, ezért elbocsátották. 1957 és 1959 között az OSZK-ban dolgozott. 1959 februárjában letartóztatták, majd miután ügyét Mérei Ferenc és társai peréhez csatolták, a Legfelsőbb Bíróság 1959. április 1-jén öt év börtönbüntetésre ítélte. Szabadulása után fordítóként és lektorként dolgozott. A Zeneműkiadó munkatársa volt, majd a *Könyvvilág* szerkesztője. 60. születésnapján nyugdíjazták. Nyugdíjazása után számos cikke jelent meg az *Élet és Irodalomban* a népművészet és népzene tárgykörében. 1979-ben aláírta a Charta 77 vezetőinek letartóztatása ellen tiltakozó memorandumot. 1986 decemberében az Eörsi István lakásán rendezett illegális 56-os konferencia egyik szervezője és előadója. 1988-ban a TIB egyik alapító tagja, részt vett Nagy Imre és mártírtársai 1989. június 16-i újratemetésének megszervezésében. <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=142> (2016. március 22.)

vettük.” A látogatáson részt vett Haraszthy Elemér, Haán Endre,⁵⁴⁰ Horváth Gyula,⁵⁴¹ Koppány Miklós.⁵⁴²

Tóth György tanúvallomásában említést tett az elbocsátásokról, amely a munkástanács nem éppen népszerű intézkedései közé tartozott. „November 4-ig dolgoztunk. Közben, sor került az azóta súlyosan elmarasztalt elbocsátásokra – írta. Meg kell azonban jegyezni, hogy magam és mások is többször hangsúlyozták: (melyet különben elemi erővel, nyomással sürgettek rádiósok) és nyilván sok igazságtalanság van benne. Az ellen mindenki fellebbezéssel éljen, aki nem ért egyet.

⁵⁴⁰ Haán Endre István Jenő (1921–?) dramaturg. A Magyar Rádió dramaturgia 1952. június 16. és 1957. augusztus 2. között. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt tagja volt a Rádió Forradalmi Bizottságának. A forradalom után az Állami Hangverseny és Műsorigazgatóságon dramaturg-rendezői munkakörben, majd az Állami Déryné Színházban dramaturgként dolgozott. Utolsó munkahelyéről, az Állami Déryné Színházból 1966-ban látogató útlevéllal feleségével együtt Ausztriába, majd innen Németországba utazott, és nem jött vissza. MTVA KI. Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010 között 95. doboz. Személyi dossziéi 1996–2010 között 152. doboz.

⁵⁴¹ Horváth Gyula (1923–2009) okleveles gépészmérnök, üzemi technikus. 1949. május 4-től 1949. október 31-ig a Magyar Postánál dolgozott. 1949. október 1-jén került a Magyar Rádióhoz. 1951-ben végzett a Műszaki Egyetemen. 1956. október 30-án a Szabad Kossuth Rádió dolgozói beválasztották a Rádió Forradalmi Munkástanácsába. A munkástanács egyik alelnöke. 1958. július 1-től a Magyar Rádió és Televízió Műszaki Igazgatóságán tervezőmérnökként dolgozott tovább. 1962. május 1-től a Fejlesztési Osztályon műszaki vezetőként, önálló tervezőmérnökként alkalmazták. 1964. január 15-től a Műszaki Főosztály Üzemviteli osztályának vezetője lett. 1972. április 1-től a Hangtechnikai Osztály vezetőjévé nevezték ki. 1973. június 1-jén a Stúdiótechnikai Osztályra helyezték át. 1974. július 1-jén a Műszaki Igazgatóság, Üzemviteli Főosztály, Stúdiótechnikai Osztályán főosztályvezető-helyettesi minőségben dolgozott. 1976. szeptember 1-től 1976. december 31-ig a BEAG Elektroakusztikai Gyárában mellékfoglalkozásban szaktanácsadó mérnökként is alkalmazták. 1988. május 3-tól a rádióból, ment nyugdíjba. 1988. július 1. és 1988. október 31. között, majd 1993. január 1. és 1994. június 30. között a rádió Műszaki Igazgatóság Titkársága részfoglalkozású munkatársként rádiótörténeti főelőadóként alkalmazta. MTVA KI. Személyi dossziéi 1996–2010 között. 173. doboz.

⁵⁴² Koppány Miklós (előző név: Krémer Miklós Ferenc István) (1924–?) színész. 1945 után színművészként dolgozott. 1956-ban a Rádió Munkástanács tagjaként kommunistákat távolított el a rádiótól. Fegyelmivel eltávolították. 1963-ban a Szabad Európa Rádiónál Münchenben megkereste egy volt női munkatársát. Münchenben és Milánóval (1968-ban) élénk levelezést folytatott. A rádiótól a Miskolci Nemzeti Színházhoz került. 1968 júliusában turistacsoporttal Törökországba utazott. Jogellenesen tartózkodott külföldön. 1970. május elsején a Belügyminisztérium tiltójegyzékre vette. A Szabad Európa Rádiónál bemondóként dolgozott. ÁBTL 2. 2. 1. Operatív nyilvántartás Koppány Miklós. Dossziészám: 36-OD-3001.

A rövid idő alatt felülvizsgált ügyeknél általában megsemmisítő határozatot hoztunk. Azt is vitattuk, hogy elhelyezkedésig az elbocsájtottak teljes, vagy részfizetésüket kapják-e. Esetleg végkielégítést.”⁵⁴³

Kiss Kálmánhoz hasonlóan Tóth György is írt a Népművelési Minisztériumban szervezett kétnapos egyeztető értekezletről, de az ő tapasztalatai teljesen mások voltak a munkástanáccsal kapcsolatban. Tóth György így emlékezett: „A november 10-i rádiófelhívásra jöttünk össze ismét. A két napos népművelési vita alatt és utána is végig, a rádió működésének szükségességét tartottuk szem előtt. Amikor pedig a bemondók otthagyták a stúdiójukat, a munkástanács erkölcsi védelme alatt, Haraszthy elnök visszairányította őket. Meg kell jegyezmem, hogy a kétnapos vita alatt a kormánybiztost kivéve az általános hang elmarasztaló volt. Ez idő alatt egyetlen felszólaló sem jelentett be ellenvéleményt” – emlékezett Tóth György.⁵⁴⁴

A Szabad Magyar Televíziós Főosztály 1956. november 2-án tartott értekezletén elfogadott határozatok megvalósítása érdekében a Rádió Munkástanácsához fordult. Az értekezleten a főosztály munkatársai „egyhangúlag” Rajcsányi Ferencet⁵⁴⁵ bízta meg a Televíziós Főosztály „ideiglenes irányításával”. A munkatársak elmondták, hogy a „televíziós adás megindítását nem tartják pillanatnyilag időszerűnek, részben a hiányos technikai felszerelések miatt, részben pedig a műsorpolitika új irányelvei miatt”. Azt kérték, hogy az új műsor „teljes mértékben különbözzön az eddigi adástól, amelyet bizonyos dilettantizmus jellemezett”.

Az értekezleten a dolgozók határozatot hoztak, amely szerint „fel kell kutatni a Rádió által korábban szolgálati célokra kiadott televíziós készülékeket és azokat a főosztály rendelkezésére kell bocsátani”. Fel kell venni a kapcsolatot az Orion gyár munkástanácsával, és a „náluk lévő lista alapján megállapítani a televíziós készülékek tulajdonosait és szükség szerint azokat is tulajdonba venni”.

⁵⁴³ A Szabad Magyar Rádió Forradalmi Munkástanácsánál azok az egykori rádiósok jelentkeztek, akiket 1945-ben igazoltak, de vagy a koalíciós időszakban, vagy a Rákosi-féle politikai vezetés idején eltávolítottak. Ezeknek a rádiósoknak a rehabilitálása már 1953-ban elkezdődött és a XX. kongresszus után folytatódott. Az eddig kimaradt rádiósok a munkástanácstól ügyük rendezését várták.

⁵⁴⁴ Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásából. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V-150384. 104–105. o.

⁵⁴⁵ Rajcsányi Ferenc (1913–?) 1955. október 1-től 1957. augusztus 31-ig dolgozott a Magyar Rádióban, gyártásvezető volt. MTVA KI. Személyi törzslapok gyűjteménye 1925–2010 között 240. doboz.

A megfogalmazták azt is, hogy „haladéktalanul intézkedni kell, hogy az Izabella utcai ÁVH-s helyiségben lévő laboratóriumi felszereléseket, valamint magát a helyiséget a televízió részére” a rádió megkapja. „Tisztázni kell véglegesen, hogy a Televízió a Rádióhoz tartozik. Ennek következtében a televízióhoz szükséges minden technikai berendezést a Posta adjon át.”

Az értekezleten arról is határozat született, hogy november 3-ától „mindenki köteles minden nap munkahelyén megjelenni és lakhelyétől függően bent tartózkodni, de délelőtt 1/210-től délután 3 óráig minden körülmények között”.

Az osztályértekezleten „4 tagú intézőbizottságot” választottak. A bizottságot felhatalmazták arra, hogy a rádió Munkástanácsának vezetőivel ismertesse a határozatot, és „megbízást szerezzen a Televíziós főosztály ügyeinek önálló intézésére”.⁵⁴⁶

A rádió Munkástanácsa sok esetben nyújtott különböző módon segítséget a rádió dolgozóinak. Az erről szóló dokumentumok betekintést adnak a forradalom mindennapjaiba is. Ezt bizonyítja a rádió Szakszervezeti Bizottságának 1956. november 3-án keltezett levele. A szakszervezet a rádió dolgozóinak kérését tolmácsolta. A munka beindítása érdekében minél előbb nyissák meg a bölcsödét és az óvodát. A működő Trefort utcai bölcsőde 35-40 gyermek befogadására alkalmas, itt az óvodásokról is tudnak gondoskodni. A rádió alkalmazásában álló óvónők és gondozónők „közül már többen jelentkeztek munkára”, így a szakfelügyelet biztosítása megoldott. A helyiség ablakai épek, a fűtés egy fűtő beállításával megoldható. A gyermekek étkeztetésével kapcsolatban a javaslatuk az volt: a munkástanács bízza meg a rádió Szakszervezeti Bizottságát, hogy vegye fel a kapcsolatot az illetékes élelmiszer-elosztó hellyel, és „szervezze meg valamennyi étel- és ital biztosítását”. Az ételek elkészítését az óvoda szakácsa megoldja.

A szakszervezet további javaslata volt, hogy elsősorban azokat a gyermekeket kell felvenni az intézményekbe, akiknek sem az ellátása, sem a felügyelete nincs megoldva, amíg a szülők dolgoznak. Javaslatukban szerepelt még az is, hogy a Trefort utcai napközi otthon november 6-tól fogadja a gyermekeket reggel 8 órától délután 16 óráig.

⁵⁴⁶ Jegyzőkönyv, felvéve 1956. november 2-án, Szabad Magyar Rádió Televíziós Főosztályának értekezletén. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka. (A Televíziós Intézőbizottság tagjai: Rajcsányi Ferenc, Kiss András, Pálos Miklós, Bednai Nándor.) Uo.

Ugyancsak ebben a dokumentumban szerepel, hogy a rádióban dolgozó asszonyok részére a szakszervezet biztosítja a bevásárlást, hogy ne kelljen a munkából ezért elmenniük. „Ehhez azonban a Forradalmi Munkástanács által kiállított megbízólevél szükséges”, nehogy a szakszervezet munkatársait a „felhalmozók közé” sorolja.

A rádió szakszervezete azzal a kéréssel fordult a munkástanács vezetőjéhez, hogy a november 15-ig elkészítendő új bérezés megállapításához „amennyiben alkalmasnak tartják a szakszervezet jelenlegi képviselőjét, vonják be ebbe a munkába”.

A munkástanács segítette a rádió dolgozóinak lakáshoz jutását is. A szakszervezet arra kérte a munkástanácsot, hogy vonják be munkatársukat ebbe a tevékenységbe is. Annál is inkább, mert a nyilatkozatuk szerint a „legrászorultabb rádiós dolgozókat” kívánják lakáshoz juttatni.⁵⁴⁷

A munkástanács elnöke, Haraszthy Elemér 1956. november 8-án írásban beadta a felmondását. Indoklásában szerepelt az elhibázott gazdaságpolitika, a múlt politikai sérelmei és a rádióban a forradalom bukása következtében kialakult helyzet. „Mindenekelőtt szeretném megjegyezni, hogy felmondásom semmiféle összefüggésben nincs a Szabad Magyar Rádió Forradalmi Munkástanácsában kifejtett tevékenységgel. Mint mindenki tudja, engem erre a helyre a Magyar Rádió dolgozói túlnyomó többségének bizalma állított s nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy majdnem egy hetes éjt-nappalt kitöltő munkája közben a Forradalmi Munkástanács semmiféle olyan döntést nem hozott, vagy intézkedést nem tett, amelynek egyrészt ne lett volna törvényes alapja, másrészt ellentétben állott volna a szocializmus, a humanizmus, a nép érdekeivel. Nem tudom, hogy az ország többi üzemében, vagy vállalatánál milyen működést fejtettek ki a forradalmi munkástanácsok, de a Rádió Munkástanácsának valamennyi tagja nevében a leghatározottabban megállapítom, hogy tőlünk állt a legtávolabb mindenfajta fasiszta, vagy horthysta restauráció gondolata. Azt hiszem ez ellen a vád ellen nekünk igazán felesleges védekeznünk, mert hiszen naponkint a Rádió több száz dolgozójának a legnagyobb nyilvánossága előtt folyt a munkánk.”

Haraszthy felmondását „erkölcsi és népgazdasági” indokokkal magyarázta. „Az elmúlt évek egyik legsúlyosabb erkölcsi teherterele volt, hogy az a garnitúra, amely valamilyen fontos politikai vagy gazdasági

⁵⁴⁷ T. Forradalmi Munkástanács. 1956. november 3. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

kérdésben csődöt mondott, továbbra is görcsösen ragaszkodott pozíciójához és nem engedte át helyét a nép előtt sokkal nagyobb hitellel és súllyal bíró vezetőknek, akik az új politikát a nép bizalmával tudták volna képviselni. Ha a munkástanácsok most – meg vagyok győződve arról, hogy legnagyobbbrészt önhibájukon kívül – olyan látszatba kerültek, hogy akadályozói az egészséges kibontakozásnak, akkor legelemibb erkölcsi kötelességünk átadni helyünket azoknak, akiknek megvan az erkölcsi hitelük az új politika szempontjából.”

Felmondólevelében hangsúlyozta, hogy az „ország mai szörnyű helyzetében [...] mindenkinek a lehető legsürgősebben be kell kapcsolódnia az újjáépítő munkába. Ma minden olyan dolgozónak, akinek a munkaköre és egészségi állapota lehetővé teszi, fel kell cserélnie íróasztalát a kétékezi munkával.” Kifejtette, hogy az ország gazdasági helyzetéhez a múltban is nagyban hozzájárult a „bürokratikus államgépezet, amely újra és újra elvonta a dolgozókat a termelő munkától és állandóan szaporította az íróasztalnál dolgozók számát”. Ennek egyik lehetséges magyarázatát abban látta, hogy az „elmúlt években a fizikai dolgozók általában nehezebb küzdelem árán tudták csak biztosítani megélhetésüket, mint a szellemi pályán dolgozók”. Éppen ezért az „igazságosabb bérezési rendszer megvalósítása érdekében” az elmúlt egy évtizedben ahol csak lehetett minden fórumon szót emelt – írta Haraszthy. Bízott abban, hogy az új kormány programjában szerepel ennek megvalósítása. Felmondólevelében közölte elhatározását, az „építőiparban, mint fizikai munkás kívánok elhelyezkedni, és ha Budapestet ismét újjáépítettük s elég fizikai és szellemi erőt érzek még magamban más feladatok betöltésére, visszatérek abba a munkakörbe, ahol legtöbb hasznomat tudja majd venni az ország”.⁵⁴⁸

A rádió Munkástanácsa 1956. november 13-án levélben fordult a Magyar Vöröskereszt Vezetőségéhez, hogy a rádió dolgozói közül a leg-rászorultabbaknak ruhaneműt és élelmiszert „kiutalni szíveskedjenek”. Ebben a létszámokat is megadták: a rádió összlétszáma 1160 fő. Azok, akiket valamilyen kár ért, és a megadott időpontig jelentkeztek, 27 fő. A több gyermeket nevelő dolgozók száma 235 fő. Az élelmiszerre rászorulóak száma 348 fő. A levelet a munkástanács elnöke, Haraszthy Elemér írta alá.⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ Magyar Rádió Vezetőinek! 1956. november 8. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

⁵⁴⁹ Magyar Vöröskereszt, Budapest. 1956. november 13. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

A rádió Munkástanácsa működésének fontos dokumentuma az 1956. november 17-én keltezett irat. A munkástanács megtárgyalta a kialakult helyzetben a rádió előtt álló fontos feladatokat, „hogya a lehető legnagyobb segítséget nyújtsa a kibontakozáshoz”. „A Magyar Rádió Munkástanácsának tagjai tisztában vannak az ország mai rendkívül súlyos helyzetével. Szükségesnek tartjuk megállapítani, hogy a Magyar Rádió Munkástanácsa és a Magyar Rádió dolgozóinak túlnyomó többsége – mint eddig, úgy a jövőben is – a kibontakozást csak a demokratikus szocializmus útján tartja lehetségesnek. Éppen ezért támogatjuk a munkás-paraszt kormánynak azt a törekvését, amely arra irányul, hogy az országban meginduljon a munka, helyreálljon a rend és ezzel lehetővé váljék országunk függetlenségének teljes megvalósítása. Tehát ez azt jelenti, hogy a Magyar Rádió dolgozói is magukévá teszik a Nagy-budapesti Központi Munkástanács november 15-i felhívásában foglaltakat.”

A rádió műsorával kapcsolatban megfogalmazták, az az „eddiginél sokkal színesebb és gazdagabb legyen. Ezzel kapcsolatban rendkívül fontos, hogy az írók, újságírók és művészek forradalmi szervezeteivel a Nagy-budapesti Központi Munkástanácshoz hasonló megegyezés jöjjön létre a kibontakozás újabb lépéseként.”⁵⁵⁰

A rádió munkástanácsa fontos feladatának tartotta, hogy segítséget nyújtson a kormánynak, s ennek megvalósítását gazdag, színvonalas műsorok sugárzásával és az „igazságon alapuló tények közlésével segítik elő” a jövőben. „Ezt az igyekezetet csak az biztosíthatja, ha a kormány részéről megvan a bizalom a tekintetben, hogy ennek megvalósítására a Rádió, mint munkaközösség alkalmas. Ehhez viszont szükséges az, hogy a kormány és a rádió között ne álljanak olyan személyek, akik a Rákosi–Gerő korszakban súlyosan kompromittálták magukat és ezért

⁵⁵⁰ A Magyar Színház- és Filmművészeti Szövetség Forradalmi Bizottsága nevében Bessenyei Ferenc és Szakáts Miklós levelet küldött a Magyar Rádió Munkástanácsának. Levelükben a Nagy-budapesti Munkástanács felszólításának megfelelően a magyar színészek csatlakoznak a rádió munkájához. Az együttműködés szempontjait a napokban beszélik meg, Gács László és Szirmai István. Azonban addig is be tudnak kapcsolódni a rádió irodalmi és drámai műsoraiba, valamint az ifjúsági és művészeti jellegű adásokba, ha a munkástanács hívja a művészeket. Arra is kérték a rádió Munkástanácsát, hogy biztosítsa, a „magyar művészeket csak olyan ide vonatkozó műsorszámoknál vegyék igénybe, amelyek valóban tiszta, magasrendű művészetet képviselnek”. Kiemelték levelükben, hogy korábban leírtak nem vonatkoznak az „aktuális műsorokra és olyan sebtiben készült egyéb műsorszámokra, ahol ezt a feltételt nem látják biztosítva”. A Magyar Rádió Munkástanácsának. 1956. november 27. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

csak megnehezítik a megfelelő légkör kialakítását. Gondolunk itt azokra a kísérletekre is, amelyek fokozatosan külső munkacsoportokat akarnak beépíteni a rádió munkájába.”

A célok megvalósítása érdekében a munkástanács a „következő azonnali munkaprogramot dolgozta ki: 1. A parlamenti munkacsoportok megerősítése és a csoportok munkafegyelmének megszilárdítása. 2. A folyó műsorok lehallgatásának megszervezése. 3. A bőség, színesebb, sokrétűbb anyag biztosítására a Bródy Sándor utcában szerkesztőség létesítése. 4. Minthogy a jelenlegi gyér külföldi híryanag nem biztosítja a rádió híradásainak folyamatos ellátását, éppen ezért haladéktalanul megszervezzük a parlamenten belül a fontosabb külföldi rádióadások lehallgatását és feldolgozását. 5. A rádió többi műsorosztály is a lehető legrövidebb időn belül megkezdni munkáját. 6. Mielőbb meg kell indítani a külföld felé irányuló rövidhullámú adásokat.”

A rádió „vezetőjével egyetértésben a Magyar Rádió Munkástanácsának is az a véleménye, hogy mielőbb a Bródy Sándor utcai épületből kell sugározni a rádió műsorát. Ennek előfeltételeit a lehető legsürgősebben meg kell teremteni. A munkástanács a maga részéről ennek érdekében minden erőfeszítést megtesz.”⁵⁵¹

A Magyar Rádió Munkástanácsa 1956. november 19-én megtárgyalta a rádió egyes osztályainak vezetésével kapcsolatos személyi változásokat. A rádió vezetője, Gács László november 19-én készített hirdetményében közölte a rádió dolgozóival, hogy „ameddig személyi kérdésekben döntés nem történik, a Rádió minden dolgozója eredeti beosztásában köteles dolgozni. A Magyar Rádió Munkástanácsa fenntartja eredeti álláspontját, hogy a *Magyar Rádió vezetői közül többen vannak olyanok, akik kompromittálták magukat a Rákosi–Gerő rendszerben s ezért a mai időkben nem alkalmasak arra, hogy a Magyar Rádió osztályai élén álljanak* (kiemelés – S. I.). Ennek ellenére a Munkástanács úgy döntött, hogy a zökkenőmentes együttműködés szempontjából honorálja Gács elvtárs álláspontját és a legitimitás alapján igyekszik az osztályvezetők személyében megállapodni.” A munkástanács a rádió egyes főosztályainak, illetve osztályainak „ideiglenes vezetésére” tett javaslatot.⁵⁵²

⁵⁵¹ „A Magyar Rádió Munkástanácsa 1956. november 17-én tárgyalta a jelenlegi helyzetben a rádió előtt álló feladatokat...” 1956. november 17. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

⁵⁵² A munkástanács javaslata a következő volt – Műszak: Földi Iván, Stúdió Osztály: Szécsi Ferenc, Rövidhullámú Osztály: Patkó Imre, Aktuális Osztály: Láng György, Lebonyolítás: Vészits Ferenc, Gazdasági Osztály: Mike Gyula, Pénzügyi

A munkástanács „semmiképpen sem tudja elfogadni a legitimitás elve alapján” az Ifjúsági Osztály vezetőjét, Csohány Gabriellát,⁵⁵³ és helyettesét, Takács Ferencet⁵⁵⁴ sem.⁵⁵⁵

A rádió Munkástanácsának lemondását jelentette be 1956. november 22-én Haraszthy Elemér, az aznap megjelent Elnöki Tanács törvényerejű rendelete alapján. Ennek értelmében a „termelőtevékenységet nem végző hivatalok, intézmények, szervezetek dolgozói munkástanácsot nem választhatnak. Ennek következtében a Magyar Rádió 1956. okt. 30-án megválasztott munkástanácsa a rendelet hatályba lépésével bejelenti lemondását. A lemondással kapcsolatban kifejezésre juttatja tiltakozását az ellen, hogy a rendelet az értelmiség tekintélyes részét megfosztja forradalmi szervezeteinek gyakorlati működésétől. Ez megítélésünk szerint az október 23-i forradalom vívmányának a megcsonkolása.”

A munkástanács a lemondással kapcsolatban kötelességének érezte az alábbiak közlését: „a Rádió dolgozóival a Magyar Rádió vezetőjének és a Magyar Rádió műsorával kapcsolatban álló művészi szövetségek forradalmi bizottságainak a véleményét. A Magyar Rádió vezetőjének az álláspontja az, hogy ő személyesen a jövőben is elismeri a munkástanácsnak mindazokat a jogait, amelyet a tanács eddig gyakorolt és ezért kéri, hogy a munkástanács ne mondjon le és tevékenységét tovább folytassa.” A művészeti szövetségek forradalmi szervezeteinek vezetői és tagjai „bizalmukat fejezték ki a Magyar Rádió munkástanácsának”, és a további együttműködést is a „tanács további fennállásától tették függővé”.

A munkástanács vezetése az „ország mai súlyos helyzetében egyrészt tudatában van annak a súlyos felelősségnek, amellyel nemcsak a Rádió dolgozóinak, hanem az egész ország közvéleményének tar-

Osztály: Fábri Kálmán, Beruházási Osztály: Haraszthy Elemér, Üzemgazdaság: Gáti Ödön, Munkaügyi Osztály: Sitkei István, Zenei Osztály: Lehel György, Irodalmi Osztály: Kiss Kálmán, Dramaturgia: Török Tamás, Külügyi Osztály: Solymár Magda, Műsorszerkesztőség: Moravec Imre, *Rádió Újság*: Lévai Béla. „A Magyar Rádió Munkástanácsa 1956. november 19-én megtárgyalta...” 1956. november 19. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

⁵⁵³ Kiss Andrásné (született: Csohány Gabriella) (1919–?) 1955. június 15-től a Magyar Rádióban dolgozott. Az Ifjúsági Osztály vezetője volt. MTVA KI. Személyi dossziék 6. doboz.

⁵⁵⁴ Takács Ferenc (1921–?) 1951. július 31-éntől dolgozott a Magyar Rádióban, az Ifjúsági Osztályon. 1982. június 30-án lépett ki. MTVA KI. Személyi dossziék darabszintű jegyzéke 1996–2010 között. 440. doboz.

⁵⁵⁵ „A Magyar Rádió Munkástanácsa 1956. november 19-én megtárgyalta...” 1956. november 19. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka.

tozik”, továbbá pedig „lehetőséget kíván adni a kormánynak az értelmiségi szervezeteknek” arra, hogy a hamarosan „sorra kerülő kibontakozási” tárgyalásokat eredményessé tegye. „Ezért a Magyar Rádió Munkástanácsa úgy határozott, hogy lemondását fenntartva eddigi működését 1956. nov. 30-ig folytatja a jelenlegi feltételek mellett. Így tehát az egész rádióban elsősorban természetesen a műsorosztályokon tovább folyik a megkezdett munka.”⁵⁵⁶

Tóth György 1957. november 23-i tanúvallomásában írta: „A munkástanács búcsúzásakor Gács László a rádió kormánybiztosa a legmelegebb szavakkal köszönte meg a tanács segítségét, melyet szavai szerint »messze kötelességén túl« nyújtott.”⁵⁵⁷

A SZABAD KOSSUTH RÁDIÓ ÖT NAPJA

1956. október 24-én hajnalban elhallgatott a Kossuth Rádió. A Bródy Sándor utcából nem jött műsor, a közvetítést Lakihegy vette át. Dudás Béla, aki az állomás vetője volt, 1981-ben felvett visszaemlékezésében az átállásról a következőket mondta: „Reggel hat óra után lövöldözést hallottunk az adásban. Felhívtuk Ferenczi elvtársat, ki tájékoztattott bennünket, hogy a stúdiót sajnos megtámadták. És már ott lövöldözés folyik a folyosón is. Valószínűnek látszik az, hogy nem fogjuk tudni tartani a műsoradást, sokáig, utána úgy a telefonvonalunk, mint a modulációs vonalunk elnémult. Tönkre ment, stúdiónk nem volt. [...] Kapcsolatba léptem Katona Antal miniszterhelyettes elvtárssal, aki arra kért, hogy amennyiben a stúdió nem fog tudni adni, mi adjunk műsort közvetlenül az adóállomásról. Elindítottuk a klubból felhozott lemezjátszót, az egyetlen lemezzel, amin az Egmont nyitány, valamint Liszt Ferenc: Les Preludes-je volt. Ezt felváltva [...] játszottuk. És a kapott híreket pedig magam ráolvastam az utasító mikrofonra, amely ráment az adóra.” Elmondása szerint 15-20 percenként érkezett egy-egy hír, közlemény,

⁵⁵⁶ „A Magyar Népköztársaság Elnöki tanácsának ma megjelent törvényerejű rendelete...” 1956. november 22. MTVA KI. Haraszthy Elemér hagyatéka. (1956. december 9-én a kormány rendkívüli intézkedéseket tett a népköztársaság védelmére és a törvényes rend biztosításra. A munkástanácsokat törvényen kívül helyezte. *Magyarország Történeti Kronológiája IV. 1944–1970. Második, javított kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1983. 1084. o.*)

⁵⁵⁷ Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásából. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V-150384. 106. o.

amelyet közvetlenül az adóról hallhattak a hallgatók. 1956. október 24-én délből „már az újonnan kiépített modulációs vonalon, telefonvonalon az országházzal kapcsolatot tudtunk már tartani”.

Dudás Béla visszaemlékezéséből kiderül az is, hogy a Parlament épületében már korábban kiépítették a vonalat. Ez még október 23-án este történt, ugyanis a rádió két technikusa, Sági Gáspár⁵⁵⁸ és Südi Nándor⁵⁵⁹ azt a feladatot kapták, hogy építsék ki a szükséges technikát a Nagy Imre-beszéd közvetítéséhez. A beszéd közvetítése ugyan elmaradt, de a két technikus ezt követően megteremtette az összeköttetést Lakiheggyel. Az adás a Parlament egyik könyvtárszobájából ment. Így sikerült a Kossuth Rádió adását a Parlamentből közvetíteni a Bródy Sándor utcai stúdió elhallgatása után.⁵⁶⁰

A Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottságának tagjai Burján Béla, Földes Péter, Gömöri Endre, Tóbiás Áron, Varga Domokos és Molnár Aurél stúdióvezető 1956. október 30-án délután mentek át a Parlamentbe. Erről Tóbiás Áron az 1957. május 28-án készült kihallgatási jegyzőkönyvében beszélt. A munkástanácstól a szerkesztőbizottság – Tóbiás vallomása szerint – „semmilyen utasítást nem kapott, a megválasztáskor csupán azt mondták”, hogy a nekik „kell majd a rádió műsorát összeállítani, irányítani a szerkesztést”. A Parlament felé menet még azt sem tudták, hogy beengedik-e őket az épületbe, mert semmilyen megbízólevelük nem volt. „A Parlamentbe egyszerű igazoltatás után bejutottunk – írta –, némi keresgélés után megtaláltuk a rádió szobáit is. Ettől kezdve, november 3-ig minden nap benn voltunk a Parlamentben a rádiónál.”

A Bródy Sándor utcából érkezett szerkesztőbizottság tevékenységére Tóbiás úgy emlékezett, hogy „lényegében nem működött”. A Parlament-

⁵⁵⁸ Sági Gáspár (1925–?) 1949. október 1-jétől 1959. december 31-ig dolgozott a Magyar Rádió Műszaki Osztályán technikusként. MTVA KI. Törzslapok 1945–2014 között 252. doboz.

⁵⁵⁹ Südi Nándor (1927–) hangmérnök, műszaki vezető. 1946-tól dolgozott a Magyar Rádióban technikusként. 1949-től a Magyar Rádió Műszaki Osztályán beosztott technikus, műsorüzemi csoportvezetője volt. 1956. október 23-án ő építette ki a Parlamentben, a Magyar Rádió műsoradásához szükséges technikai kapcsolatot Lakiheggyel. A Magyar Televízió egyik alapító tagja volt. 1988. január 1-jei nyugdíjazását követően 1991-ig tovább dolgozott félállásban a Magyar Televíziónál.

<http://www.filmeshaz.hu/mtvtortenet/arcok/S/SudiNandor.htm> (2016. március 22.)

http://www.radio.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=378&Itemid=131 (interjú Südi Nándorral.) (2016. március 22.)

⁵⁶⁰ Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23. MTVA. Hangarchívum. Adásba ment: 1981. október 23. 20:47–21:57.

ben Újhelyi Szilárdhoz mentek, őt nem sokkal korábban nevezték ki a rádió kormánybiztosának. Újhelyi azzal fogadta az új szerkesztőbizottságot, hogy „tájékoztodik, így különösebbet mondani nem tud”. Arra azonban felhívta a szerkesztőbizottság figyelmét, „nehogy nyilatkozatot tegyen a rádióban, működésének első lépéseként, mert ez csak zavart okozhat”. Ezt követően Újhelyi Gömörivel tárgyalt hosszabban a teendőkről.⁵⁶¹

Kiss Kálmán, a rádió Irodalmi Osztályának vezetője 1957. november 18-án készült feljegyzésében megerősítette Tóbiás Áron vallomását a történetekről. Kiss 1956. október 30-án ment a Parlamentbe. A feljegyzésében így írt a történetekről: „Útközben szereztem egy *Népszavát*, ebből értesültünk arról a rádiós kiáltványról, mely megszakított minden közösséget a parlamentben működő részleggel. Ez a tény igen nagy elkéseredést váltott ki. Bevonult a munkástanács küldöttsége: Gömöri, Tóbiás, Surányi Péter,⁵⁶² ezekre biztosan emlékszem: s egy rögtönzött gyűlésre bejött Szántó Zoltán államminiszter és Széll Jenő. Közölték, hogy a rádió vezetését Újhelyi Szilárd⁵⁶³ elvállalta.”⁵⁶⁴

⁵⁶¹ Jegyzőkönyv Tóbiás Áron kihallgatásáról. Budapest, 1957. május 28. ÁBTL. V-150393/4. 129. o.

⁵⁶² Surányi Péter (1918–1981) A rádió Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa. MTVA KI. Személyi dossziék.

⁵⁶³ Újhelyi Szilárd (1915–1996) politikus, szerkesztő. A debreceni tudományegyetemen 1937-ben szerzett jogi diplomát. 1937-ben a Márciusi Front egyik kezdeményezője. A *Tovább* című lap szerkesztője. 1940-től tagja volt a Magyar Kommunista Pártnak. Részt vett az ellenállási mozgalomban. Kétszer tartóztatták le, és három évig tartották rendőri megfigyelés alatt. 1945-től a Népjóléti Minisztérium államtitkára. 1948-tól a Kulturális Kapcsolatok Intézetének főtitkára volt. 1950-ben a Magyar Rádió műsorigazgatójává nevezték ki. 1951. március 5-én letartóztatták, és koncepciós perben nyolc év börtönbüntetésre ítélték. 1954. július 23-án rehabilitálták, majd filmfőigazgatóvá nevezték ki. 1955-től a Nagy Imre körül kialakult pártellenzék tagja. 1956. október 23-án részt vett a Nagy Imre lakásán folytatott megbeszélésen. A forradalom napjaiban Nagy Imre tanácsadói köréhez tartozott. November 4-én a jugoszláv követségre menekült. November 23-án Nagy Imrével együtt Romániába hurcolták. 1958 őszén engedték vissza Magyarországra. Hazatérése után az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa lett. 1962-től a filmszakmában dolgozott. 1967 és 1968 között a Művelődési Minisztérium Kiadói Főigazgatóságának, majd a Filmművészeti Főosztálynak a vezetője. 1976-ban nyugdíjba vonult. 1977-ben Magyarország UNESCO-nagykövétévé nevezték ki. 1983-ban hívták vissza állomáshelyéről. 1988-ban az Új Márciusi Front alapító tagja, később elnöke és a Történelmi Igazságtétel Bizottsága egyik alapítója, valamint a Károlyi Mihály Társaság alelnöke. 1991-től a Magyar Mozgókép Alapítvány elnöke, 1992-től tiszteletbeli elnöke. <http://www.mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/biograf/ujhelyi.htm> (2016. március 22.)

⁵⁶⁴ Feljegyzés Dr. Kiss Kálmán s. k. írásáról. Budapest, 1957. november 18-án. ÁBTL. V-150384. 126. o.

A Szabad Kossuth Rádió indulásáról, tevékenységéről megmaradt egy visszaemlékezés, a *Jel-Kép* című folyóirat 1989. 3. számában, amelyet Mélykúti Ilona készített Gömőri Endrével és Tóbiás Áronnal. Gömőri szerint Örkény Istvánt felkérték, hogy írjon valamit a Szabad Kossuth Rádió indulására. Ekkor írta a jól ismert sorokat: „A Rádió hosszú évekig a hazugság szerszáma volt – parancsokat hajtott végre. Hazudott éjjel, hazudott nappal, hazudott minden hullámhosszon.”⁵⁶⁵ Az új szerkesztőség tagjai úgy érezték, hogy Örkény szavai után, a rádió régi vezetőit le kell váltani.

Benke Valéria a rádió más munkatársaival együtt a Parlamentben tartózkodott. Gömőri Endre visszaemlékezésében beszélt a találkozásukról. „Rendkívül kínos helyzetben éreztem magam, mert Benke Valéria is rengeteg válságon és vívódáson ment keresztül. [...] Talán ez a magyarázta annak, hogy életemben először és utoljára megcsókoltam Benkét, [...] és azt mondtam neki: értse meg, hogy az utca és a házak falai tele vannak azzal, hogy hazudik a Kossuth Rádió, és Nagy Imre-kormánya nem engedheti meg magának azt, hogy tulajdonképpen az egyetlen médium, amely valójában a kormány kezében van, és amely az egész országot bizonyos értelemben képes összefogni, ilyen mértékben kiengedje a kezéből, tehát szükség van erre a rendkívül gyötrelmes lépésre.”

Gömőri Endre a Parlamentben továbbra is együttműködött a már október 24-óta ott dolgozó rádiósokkal, hiszen „a mi kollégáink voltak éveken keresztül, és velünk együtt élték át az ’53-tól ’56-ig terjedő viharos éveket. Velünk együtt tévedtek, vagy követtek el hibákat vagy netán a szó újságírói értelmében bűnöket mondjuk ’49 és ’53 között. De hát mi azt mondtuk: maradjatok.”⁵⁶⁶

Tóbiás Áron az 1957. május 28-i vallomásában a Parlamentben működő szerkesztőség munkájáról így írt: az „egyes időszakokban a turnusvezetők intézték – ahogy intézték – a műsor ügyeit. A mi csoportunkból két személy lett turnusvezető, Surányi Péter és Gömőri Endre. Mellettük néhány nap múlva Burján Béla⁵⁶⁷ is turnusvezető lett. Tevékenységük

⁵⁶⁵ Forradalom, 1956. Hangdokumentum-összeállítás a Magyar Rádió Archivumából. 3 darab CD. 2006.

⁵⁶⁶ Élt öt napot. Beszélgetés a Szabad Kossuth Rádióról. *Jel-Kép*. 1989. 3. szám. 3–4. o.

⁵⁶⁷ Burján Béla (1922–2006) újságíró. 1950. január 1-jén került a rádióhoz. 1955-ben a mezőgazdasági rovat vezetője, október 17-től szerkesztőségi titkári besorolásba került. 1956. augusztus 1-től a televízió Híradó szerkesztőségének vezetője lett. 1957. október 31-én kilépett az intézményből, áthelyezéssel a Lapkiadó Vállalathoz került.

abban állott, hogy az ő aláírásukkal lehetett anyagot leadni. Megjegyzem azonban, hogy a kényesebb témájú anyagoknál többször előfordult az is, hogy a kormánybiztoshoz – később Széll Jenő lett – mentek le s tárgyalták meg a közvetítést. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a kormánybiztos mindent engedélyezett.”⁵⁶⁸

Kiss Kálmán 1957. november 18-i feljegyzésében szintén a szerkesztőségben tapasztaltakat írta le. „Közölték, hogy adásba csak az mehet, amit a munkástanács valamelyik küldöttje jóváhagy. Az irodalmi műsorokat akkor már lényegileg írók szerkesztették, 30-án és 31-én...” Kiss Kálmán feljegyzése szerint a következő írók voltak a parlamenti stúdióban: Örkény István, Devecseri Gábor, Tamási Lajos, Ignó Pál, Hubay Miklós, Jobbágy Károly, Várnai Zseni, Nyíri Tibor. Kiss úgy emlékezett, hogy Nyíri Tiboron kívül mindenki hozott kéziratokat, vagy a stúdióban állította össze műsorokat a nyersanyagból. A rádió irodalmi szerkesztői közül József Farkast,⁵⁶⁹ Tömör Tamást, Szirmai Ottót,⁵⁷⁰ Halda Alizt és

„Az ellenforradalom idején az ő lakásán jöttek össze (kb. október 26–27-én), ahol megalakították a Szabad Kossuth Rádió szerkesztő bizottságát, megszerkesztettek egy nyilatkozatot, amelyben megbélyegezték a Rádió addigi elnökét és közvetlen munkatársait, »elhatárolták« magukat tőlük. Ez a nyilatkozat megjelent október 30-án a *Népszavában*, külön röplapban és más akkor megjelenő újságokban is.” A szerkesztőbizottságban Gömöri (Endre) mellett a második ember volt. „Ők készítették el a listát arról az 50 kommunista rádiós munkatársról, akiket eltávolításra ítélték. Előfordult az is, hogy egy-egy határozatuk alá olyan munkatársak nevét is odaírták, akik arról semmit sem tudtak.” 1957 novemberében, a MÚOSZ fegyelmit indított ellene, és „szigorú megrovást kapott, mert az ellenforradalom alatt a Szabad Kossuth Rádió szerkesztő bizottságának tagja volt, aktív résztvevője ennek működésében”. Enyhítő körülmény volt, hogy novemberben már dolgozott. „Burbán Béla felvételét sem a Rádióban, sem a Televízióban, a fenti okok miatt nem javasolom, semmiféle beosztásba.” Budapest, 1962. április 21. Takács Zsuzsanna (személyzeti osztályvezető). MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 61. dosszié.

⁵⁶⁸ Jegyzőkönyv Tóbiás Áron kihallgatásáról. Budapest, 1957. május 28. ÁBTL. V-150393/4. 129. o.

⁵⁶⁹ József Farkas (1921–?) 1949. október 25-től 1950. február 4-ig dolgozott a Magyar Rádióban. Majd 1955. október 1-jétől 1957. február 6-ig újra a rádió munkatársa volt, az Irodalmi Osztályon csoportvezetői feladatokat látott el. MTVA KI. Törzslapok 1945–2014 között 121. doboz.

⁵⁷⁰ Szirmai Ottó (1926–1959) 1943-ban került díszlettervező-gyakornokként a Nemzeti Színházhoz, a későbbiekben elvégezte az Iparművészeti Főiskolát, és a rádiónál lett dramaturg. 1956. október 29-én még a rádió működésének demokratizálása érdekében tárgyalt a Parlamentben, ám 30-án ő is az elbocsátandók listájára került. A forradalomban vállalt szerepe miatt 1957. január 14-én letartóztatták. Elsőfokon a Fővárosi Bíróság Tutsek Gusztáv vezette Népbírószági Tanácsa halálra ítélte 1958. április 17-én mozgalom vezetése és egyéb vádak alapján. Ítéletét a másod-

Lehel Juditot⁵⁷¹ látta Kiss a parlamenti stúdióban. Október 31-én tudta meg, hogy Újhelyi „visszalépett a rádió vezetésétől”. Feljegyzése szerint október 30–31-én nem csinált semmit. „Lényegében átléngtem azt a két napot.” A parlamenti stúdióban töltött időben talán Surányi Péter mondhatta, de erre – feljegyzése szerint – nem emlékezett pontosan, „mondjam meg Devecserinek, hogy hagyja el a Parlamentet, mert jobb, ha a Rákosi-rendszerben magukat kompromittált írók nem rontják a Rádió hitelét”. Az üzenetet végül Varga Domokos adta át Devecserinek. „Az írók úgy látták, hogy eljött az ő idejük. Egyedül Nyíri Tibor beszélt nekem elkeseredetten arról, hogy a dolog a kommunisták, a szocializmus ellen megy, azt tanácsolta, menjek haza [a] családomhoz.”⁵⁷²

Tóbiás Áron 1957. május 29-i kihallgatási jegyzőkönyvében olvasható, hogy az az ötlete támadt, hogy el kellene indítani a rádió rövidhullámú (idegen nyelvű) adásait. Erről az 1957. május 29-én készült kihallgatási jegyzőkönyvben beszélt. Mint mondta: „A problémát az jelentette, hogy a rövidhullámú adás bemondói, riporterei, szerkesztői túlnyomó részt külföldi állampolgárságú személyek voltak, akik az októberi cselekmények alatt jórésztben elhagyták az ország területét.” Tóbiás Áron próbált idegen nyelvet jól beszélő fiatalokat keresni. Elment az Országos Nemzeti Bizottsághoz, amely a Hazafias Népfront Belgrád rakparti székházában működött, mert ott látott egyetemistákat, akik feltehetően tudtak nyelveket. A tervéről november 2-án beszélt Sümeghi Endrével,⁵⁷³ aki a rádió Idegennyelvek Főosztályának vezetője volt. Sümeginek tetszett az ötlet, megbeszélték Tóbiással, hogy november 3-án reggel 9 órára beviszi az egyetemistákat a parlamenti stúdióba. Az egyetemisták másnap nem vallottak szégyent nyelvtudásukkal, az volt a feladatuk, hogy külföldi lapok írásait kellett felolvasni. Mindenki elégedett

fokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa jogerőre emelte. Kegyelmi kérvényének elutasítása után 1959. január 22-én kivégezték.

<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/biograf/szirmai.htm> (2016. március 22.)

⁵⁷¹ Lehel Judit (?). 1950. január 1-től dolgozott a rádióban. Az Irodalmi Osztályon forgató, majd szerkesztő volt. MTVA KI. Személyi dossziék és lapok. 78. doboz.

⁵⁷² Feljegyzés Dr. Kiss Kálmán s. k. írásáról. Budapest, 1957. november 18-án. ÁBTL. V-150384. 126. o.

⁵⁷³ Sümeghi Endre (1918–?) 1951. november 20-tól dolgozott a Magyar Rádióban. Az Idegennyelvű Főosztály vezetője volt. 1957. május 2-án lépett ki a rádióból. MTVA KI. Személyi dossziék darabszintű jegyzéke 1996–2010 között. 404. doboz.

volt a velük, és abban maradtak, hogy november 5-én újra bemennek a Parlamentbe hangpróbára. Erre azonban már nem került sor.⁵⁷⁴

Gömöri Endre a Parlament nyitottságáról is említést tett a Mélykúti Ilonával készült beszélgetésben. Mint mondta, ha „egy demonstráló csoport be akart volna jönni a Parlamentbe, és meg akart volna jelenni a rádió stúdiójában, azt mi nem tudtuk volna megakadályozni. Tehát ebben az értelemben az egész munkát átlengte a fizikai bizonytalanság és egy bizonyos fajta veszélyeztetettségnek az érzése.” Gömöri a beszélgetésben a rádió vezetésével kapcsolatban kiegészítette Tóbiás Áron 1957. május 28-i vallomását azzal, hogy „igazán átfogó politikai instrukciók voltaképpen nem érkeztek, éppen azért, mert az egész politika a kormánnyal együtt egy óriási áradat sodrában haladt”. A rádió kormánybiztosainak, akikre a „legnagyobb tisztelettel” néztek, az volt a feladatuk, hogy „bizonyos kardinális kérdésekben közöljék velünk a kormány álláspontját, de a híreknek és a közleményeknek az áradata egyszerűen úgy érkezett, hogy nyitott volt a rádió”. Hozzátette azonban azt is, hogy „bármi nem hangozhatott el, mert ennek a csapatnak a nézetei, ma azt mondanánk, a reformkommunizmustól a tisztességes liberalizmusig, a rendkívül tisztességes liberalizmusig terjedtek. Tehát uszítás nem hangozhatott el. Nem azért, mert erre utasítás volt, erre nem kellett, hogy utasítás legyen, azt egyszerűen kivettük volna.”

A zenei részek a műsorkészítéshez – mondta Tóbiás Áron szintén a beszélgetésben – egy végtelenített magnetofonszalagon mentek, a kormány közleményei, a hírek, a különböző proklamációk, a forradalmi bizottságok, a munkástanácsok felhívásai, a pártvezetők nyilatkozatai és beszédei között.

Gömöri a Szabad Kossuth Rádió szándékáról ugyanebben a visszaemlékezésben elmondta: „kommentáltuk az eseményeket, de ha nagyon szigorú szakmai szemmel vizsgálom az akkori munkánkat, akkor azt kell mondanom, hogy nem tudtuk, szóval meggörnyedtünk ez alatt a súly alatt. [...] Akkor, a pillanatnak a sokkhatása alatt legfeljebb arra telt, hogy azt mondjuk, nem szabad lincselni, mint ahogy meg is jelentek ilyen kommentárok és közlemények a rádióban, és aztán később az írószövetség egy külön hasonló értelmű nyilatkozatot adott. De azt kell mondanom azért, hogy a fő tevékenységünk inkább a tükröztetés volt.” Tóbiás Áron a bőséges lapszemlét említette még. Nagyon sok új-

⁵⁷⁴ Jegyzőkönyv Tóbiás Áron kihallgatásáról. Budapest, 1957. május 29. ÁBTL. V-150393/4. 132–133. o.

ság, cikk jelent meg, ezeket a rádió ismertette. Azért volt fontos, mert a sajtó vidékre csak nehezen vagy egyáltalán nem jutott el.

Gömöri Endre a beszélgetésben említetést tett a november 3-án délután 17 óra összehívott utolsó sajtótájékoztatóról.⁵⁷⁵ A kormány részéről Losonczy Géza és Tildy Zoltán próbált válaszolni az újságírók kérdésére. (A sajtókonferencia idején már tudták, hogy újabb szovjet csapatok érkeznek Magyarország területére. [S. I.]⁵⁷⁶) Gömöri az ott elhangzottakból Losonczy Géza nyilatkozatát emelte ki. A politikus hangsúlyozta, hogy az 1945 utáni pozitív eredményekből a kormány nem ad fel semmit. „És nem engedjük meg a kapitalizmus visszaállítását.” A kormány ragaszkodik a „forradalmi vívmányokhoz, tehát függetlenség, szocialista demokrácia”. Kijelentette azt is, hogy a Szovjetunióval „egy egyenrangúságon alapuló, szoros baráti viszonyt” akar a kormány fenntartani.

Tóbiás Áron a visszaemlékezésben elmondta az utolsó éjszaka történetét. November 4-én hajnalban Burján Béla és Csillag István⁵⁷⁷ voltak ügyeletesek. Ekkor szovjet katonák jelentek meg a Parlamentben. „Elkezdtek matatni a különféle kéziratok között, és ezt a két fiatalembert meglehetősen erős mozdulatokkal végigterelték a hosszú folyosón. Vörös kókuszszőnyeg volt a Parlamentben, s nem léphettek a szőnyegre, oldalt terelték őket. Csillag odasúgta Burján Bélának; úgy látszik, nem akarják, hogy összevérezzük a szőnyeget. Aztán elérték a bejárati kaput és kilökték őket, hogy davaj, pasli damoj. Menjetek haza. Így ért véget a Szabad Kossuth Rádió működése.”⁵⁷⁸

⁵⁷⁵ Lásd erről: Sajtófogadás a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnökségén 1956. november 3-án, délután 5 óra. Vizsgálati iratok. MNL OL XX-5-h. Nagy Imre és társai 12. kötet. 14. doboz.

⁵⁷⁶ Az újabb csapatmozdulatokról a Szabad Európa Rádió is tájékoztatta a hallgatókat, mert Münchenben a Monitoring Osztály munkatársai lehallgatták a Nyíregyházi Rádió adását, amelyben újabb szovjet csapatok beözönlésről számoltak be. (S. I.)

⁵⁷⁷ Csillag István (1922–?) 1949. június 1-től 1952. március 2-ig, majd 1957. január 10-től 1958. július 14-ig dolgozott a rádióban. Az Agitációs és Propaganda Főosztály belső munkatársa, riporter volt. MTVA KI. Törzslapok 1945–2014 között 48. doboz.

⁵⁷⁸ Élt öt napot. Beszélgetés a Szabad Kossuth Rádióról. *Jel-Kép*. 1989. 3. szám. 5–8. o. A Szabad Kossuth Rádió november 4-én reggel 4 óra 30-kor a reggeli hírekkel kezdte meg adását. 5 óra 20 perckor hangzott el először Nagy Imre rövid, drámai hangú rádióbeszéde, amelyet 8 óráig többször megismételtek. 5 óra 56 perckor Nagy Imre a rádión keresztül szólította fel visszatérésre a Tökölre távozott katonai küldöttséget. 7 óra 57 perckor Háy Gyula és felesége olvasták be több nyelven az Írószövetség felhívását. 8 óra körül a Parlamentet őrző magyar tisztek és sorkatonák

A rádió a Nagy Imre-kormány rádiója volt. A minden munkatársa azon dolgozott, hogy a hallgatókat lehetőség szerint az összes fontos eseményről tájékoztassák. Első kézből ismertették a Parlamentből a politikai irányítás munkáját, annak minden nehézségét, a miniszterelnök és a kormány elszigetelődését, egyre inkább reménytelen helyzetét. A munkástanács irányításával létrehozott Szabad Kossuth Rádió szimbolikus jelentőséggel is bírt. Folyamatosan hangsúlyozta, hogy a Rákosi-korszak bűneitől meg kell szabadulni. Ez persze nem volt egyszerű, mert a munkatársak között sokan voltak olyanok, aki csak „rádiósok” voltak, megpróbálták túlélni a diktatúra éveiben. Többen már feladták, hallgattak, mert másképpen nem tudták elviselni a párt irányítását, alkotói szabadságuk elvesztését, az észszerűtlen intézkedéseket, a túlburjánzó bürokráciát. Voltak, akiket a politikai vezetés távolított el. 1956 tavaszától lassan minden megváltozott. Az enyhülés politikája, a szabad véleménynyilvánítás bátorságot adott a rádió munkatársainak. A legnehezebb napokban, 1956. október 23-tól november 4-ig együtt dolgoztak. Egészen addig, amíg a rádió újra elhallgatott.

SZOLNOK – 1956. NOVEMBER 4.

A megyében 1952-ben kezdődött a vezetékes rádió kiépítése, ezzel egy időben stúdiót is létesítettek a Mária utcai kultúrházban. 1955-ben egy új egyemeletes stúdióépületet adtak át a Kolozsvári utcában, ahonnan naponta félórás műsort közvetítettek. A vezetékes hálózatba a városi előfizetőkön kívül a tiszántúli termelőszövetkezeti városokat és néhány községet is bekapcsoltak. Az 1956-os forradalom időszakában a megyeszékhely körül 40 kilométeres körzetben lehetett fogni a rádió műsorát, amit egy 0,4 kilowattos kisadó sugárzott.⁵⁷⁹

a Kossuth Lajos téren letették a fegyvert. A szovjetek megszállták az épületet. 8 óra 7 perckor a Szabad Kossuth Rádió adása zene közben megszakadt. Rövidhullámon váltakozva a Himnuszt és a Szózatot sugározták. 1956. *Kézikönyve, Kronológia*, i. m. 202–204. o.

A Szabad Kossuth Rádió teljes adását a prágai rádió rögzítette, ezt a kapta meg a Magyar Rádió. Uo. 7. o. (A Magyar Rádió adását a Szabad Európa Rádió is lehallgatta, és az adásokat rögzítette. Majd a rádió 1993. október 31-i megszűnését követően a hangdokumentumokat az Országos Széchényi Könyvtárban, a Történeti Interjúk Tárában helyezték el.)

⁵⁷⁹ A szolnoki rádió körüli történetet Sávolgy Tamás: Szolnoki rádió 1956. Volt egyszer egy forradalom... kézírata alapján, a szerző hozzájárulásával ismertetem.

1956-ban a Szolnoki Rádió munkatársa volt Kovács Árpád, a rádió-állomás vezetője, Kövér Gyula, vezető technikus, Varga Viktória és Demcsák Katalin bemondók – mind a négyen a rádió 1952-es indulása óta a stúdió munkatársai. Közülük hárman, Kövér, Varga és Demcsák a stúdió alkalmazottai voltak. A hírek, tudósítások anyagát a szolnoki újságírók gyűjtötték össze, forrásként az MTI szolnoki kirendeltségébe érkező információkat és a *Szolnok Megyei Néplap*ban megjelent cikkeket használták. A stúdió őrzését a forradalom napjaiban rendőrök biztosították.⁵⁸⁰

A szolnoki nagyadó teljesítményét⁵⁸¹ 1956 januárjában a Postaműszaki Igazgatóság megerősítette – a Magyar Rádió Hivatallal együttműködve. Ezzel lehetővé vált, hogy január 13-tól kiváltsa a lakihegyi Nagyadót, amelyet gyakran ért villámcsapás. A szolnoki nagyadó a Petőfi Rádió adását sugározta, az átállítással a Kossuth Rádió műsora volt hallható. A szolnoki adó teljesítményének növelésével képes volt kiváltani a balatonszabadi adót is. Az adó működésének főpróbája 1956. május 18-án volt, 19 óra 30 perckor Rákosi beszédét közvetítették, ami műszakilag hibátlanul sikerült.

A forradalom idején a szolnoki rádió műsorideje napi egy-két órára bővült. A helyi műsort a stúdióból esténként 18 órától sugározták. A korabeli visszaemlékezések szerint a 0,4 kilowattos kisadó ekkor nem működött, a szolnoki rádiót csak vezetékes hálózaton lehetett hallgatni. Varga Viktória, a stúdió bemondónője viszont úgy emlékezett, hogy a frekvencián is folyt sugárzás. A megyei munkástanács vezetői szerint október 23–25. között a stúdió nem működött, a kisadó bekapcsolására október 26-án került sor, a műsort a 223 méteres középhullámon is közvetítették. Éjszaka bekapcsolták a 135 kilowattos Nagyadót, amelyen rövid felhívásokat olvastak be. Az emberek általában a családtagjaikat keresték, mert a forradalom kitörésekor Budapesten vagy az ország más részein rekedtek, és nem tudtak hírt adni magukról.

A dolgozat levéltári dokumentumok, tanúvallomások és visszaemlékezések feldolgozásával íródott 2006-ban, a forradalom 50. évfordulójára.

⁵⁸⁰ Wirth Gábor: A szolnoki Damjanich Rádió az 1956-os forradalomban.

http://epa.oszk.hu/02200/02295/00010/pdf/EPA-02295_Jaszszagi_Evkv_2002_Wirth.pdf (2016. február 21.)

⁵⁸¹ Start előtt a szolnoki adó! *Rádió Újság*, 1949. június 3. 6–7. o. (A Petőfi Rádió adásainak sugárzását 1949. augusztus 27-én kezdte meg a szolnoki nagyadó.) Lásd erről Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952*, i. m. 57. o.

A stúdió munkatársai a rövidebb hírek egy részét telefonon kapták, ők szerkesztették adásba. A híryanag másik részét a Kossuth Rádió műsorából rögzítették, illetve a megyei sajtóból vették át, és rövidített formában közölték. A szolnoki rádió 1956. október 31-én a Damjanich nevet vette fel.

A november 4-én, sokáig a szolnoki rádióhoz kötött történet a következőképpen hangzott: a szolnoki rádió november 4-én reggel 5 óra 5 perckor Münnich Ferenc nyilatkozatát sugározta – „Nyílt levél a magyar dolgozó néphez!” –, ebben a Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. Majd: „Figyelem! Figyelem! Kádár János elvtárs beszél.” Kádár miniszterelnökként ismertette kormánya névsorát. Münnich nyilatkozatát és Kádár beszédét többször megismételték. Később kiderült, hogy az adást valószínűleg Ungvárról sugározták, de bizonyosan nem Szolnokról. A két szöveget Balla László kárpátaljai magyar író stilizálta, és Sándor László újságíró olvasta magnószalagra az ungvári stúdióban.

Annyi bizonyos, hogy Kádár János az adás időpontjában nem volt Szolnokon: 1956. november 1-je és 4-e között Moszkvában tárgyalt, majd Münnich Ferenc társaságában csak november 4-én hajnalban indulhattak el Ungvár irányába, majd onnan Szolnokra repültek. (Moszkvai feljegyzések szerint az indulásra magyar idő szerint éjfél és hajnali egy óra körül kerülhetett sor.)

Kádár János és Münnich Ferenc Szolnokra érkezésének időpontjáról több feljegyzés, visszaemlékezés készült, talán a legvalószínűbb Fekete István nyugállományú alezredes 2001-ben megjelent tanulmányában olvasható, hogy az akkori repülőgéptípusok utazósebessége alapján kiszámítható a szolnoki leszállás időpontja – erre a délelőtti órákban kerülhetett sor. Kádár és Münnich $\frac{3}{4}$ 11-kor már Konyev marsall főhadiszállásán voltak az akkor Vörös Csillag úti (ma Városmajor út) szovjet laktanyában. Az információ teljesen megegyezik Kablay Lajos alezredesnek, a Kilián Repülő és Hajózó Tiszti Iskola parancsnokának 1957-ben írt vallomásával, amelyben az olvasható, hogy 1956. november 4-én a délelőtti órákban szovjet szállítógépek érkeztek a szolnoki repülőtérre.

Egy másik dokumentum arról tudósít, hogy a szolnoki stúdióba november 4-én éjjélkor telefonhívás érkezett Nyíregyházáról. Ebben figyelmeztették a szolnoki rádiósokat, hogy a szovjetek szét akarják lőni az épületet. Demcsák Katalin bemondó visszaemlékezésében elmondta, ki sem mertek menni az utcára, és hogy a stúdiót illetéktelenek ne használhassák, annak legfontosabb műszaki berendezéseit és a csöveket a kábelcsatornába rejtették. Hajnalban, fél ötkor érkezett szovjet tank nyomta be a rádió kertjének kerítését. Az épületbe benyomuló szovjet

katonák megtiltották a két bemondónőnek és a technikusnak, hogy elhagyják az épülete. Délelőtt 11 órakor azonban hazaengedték őket.

Délután egy órakor újra a stúdióba rendelték a három rádiós munkatársat. Kövér Gyula technikus és Demcsák Katalin is úgy emlékezett a történetekre, hogy a stúdió berendezései érintetlenek voltak, tehát műsor közvetítés nem volt. Az összeszerelés rövid időt vett igénybe. Egy magyarul jól beszélős szovjet tisztől azt az utasítást kapták, hogy délután 4 órakor meg kell kezdeni az adást. Közben maguk is hallgatták a rádiót, és a Kádár-kormány felhívására figyeltek fel, amikor éppen végeztek a „fedinges” (távoli adásokra jellemző hangerő-ingadozás) szöveg leírásával.

A Szabad Európa Rádió müncheni Monitoring Osztálya feljegyzésében november 4-én 13 óra 56 perckor jegyezték fel első ízben adást a szolnoki rádióból, amelyet egy újabb követett 14 óra 13 perckor. Mind a két esetben a szovjet hadsereg parancsnoksága szólította fel megadásra magyar csapatokat. Kijárási tilalmat és elsötétítést rendeltek el. Valószínű, hogy a szovjet hadsereg nagy teljesítményű mozgó katonai adót működtetett. A 0,4 kilowattos szolnoki kisadó sugárzását sohasem lehetett fogni külföldön, csak november 4-én. Kövér Gyula technikus visszaemlékezésében állította, hogy a kisadó akkor nem volt bekapcsolva november 4-én, s csak 16 órától, a vezetékes rádión közvetítettek zene-számokat.⁵⁸² 1956. november 4-e és 6-a között Szolnokról szerkesztették a Kossuth Rádió adását, nem is történhetett másként.

1956. november 7-én hajnalban szovjet harckocsikon érkezett meg a Kádár-kormány több tagja a Parlamentbe. Az épületet, a kormány őrzését szovjet, majd később Kárpátaljáról érkezett magyar katonák látták el. Délután Kádár János és a kormány tagjai letették az esküt Dobi István előtt.⁵⁸³

⁵⁸² Kádár János 1956. november 4-én 5 óra 05 perckor tett bejelentése Ungvárról hangzott el. November 4-én 17 óra után azonban már Szolnokról ismételték a Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. Sávoly Tamás: Szolnoki rádió 1956... i. m.

⁵⁸³ 1956. *Kézikönyve, Kronológia*, i. m. 224. o. (Ezt követően összeült az MSZMP vezetése, kijelölték az Ideiglenes Intézőbizottságot, amelynek tagjai: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Kádár János, Kállai Gyula, Kiss Károly, Marosán György [november 11-től Münnich Ferenc]. Fehér Lajost kinevezték a *Népszabadság* főszerkesztőjének. Uo.)

1957. november 7-én a Kossuth Rádió adását újra a parlamenti stúdióból szerkesztették, és Lakihegy sugározta. A rádió vezetője Gács László kormánybiztos volt.⁵⁸⁴ A Magyar Szocialista Munkáspárt⁵⁸⁵ intézkedéseivel és határozataival a rend és a nyugalom helyreállítására szólított fel. A rádió műsoraival pedig ezt a propagandacélt szolgálta. Ennek felelt meg az a kép, amelyet a rádió az ipar, a mezőgazdaság konszolidálódó helyzetéről, a lakosság ellátásáról festett.

A rádió aktuális feladatokkal foglalkozó fő műsora a „Napról napra” volt. E műsor 1956. december 8-i adásában ismertették a később az „ellenforradalom kirobbanásának okai” tézisek leginkább önkritikus pontját – Rákosi–Gerő-klikk –, illetve az utalást az „ellenforradalmi” – ekkor még csak – veszélyre. Előbb azonban az MSZMP szervezéséről, az „új párt elvi és gyakorlati tevékenységének” alapelveiről szóltak. Beszámoltak arról, hogy az aznap megjelent lapokban a „Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága részletesen foglalkozik az október 23-a óta hazánkban végbement eseményekkel, azok előzményeivel és okaival, a jelenlegi helyzettel, továbbá a párt tevékenységének elméleti és politikai alapjaival, szervezési és vezetési módszereivel, valamint az új párt előtt álló legfontosabb feladatokkal.” A műsorban megállapították, hogy az embereket „elsősorban a kibontakozás kérdése [...] a legfontosabb és legközvetlenebb megoldandó feladatok megállapítása, kijelölése” foglalkoztatja. Mielőtt a párt határozatát részletesebben bemutatták, itt emelték ki a lapokból az október 23-án kezdődött „tragikus események” okait. „...a tragikus események sorozatának kiváltója és elindítója a Rákosi–Gerő klikk népellenes, bünnös politikája volt. [...] A határozat [...] a többi között leszögezi, hogy a Rákosi–Gerő klikk 1948 végétől kezdve letért a marxizmus–leninizmus elvi alapjairól. A párt és állami életben, valamint a gazdasági élet irányításában szektás és dogmatikus politikát, ellentmondást nem tűrő paran-

⁵⁸⁴ 1956. november 26-án újraindultak az idegen nyelvű adások. A *Magyar Rádió Újság* valóban *Rádió Újság* néven jelent meg. A Kossuth és a Petőfi adók még ugyanazt a műsort közvetítették, csak a napi öt üzenőműsor idejére váltak külön. A rádió-előfizetők száma december végén 1 587 000, ebből vezetékes 264 000. Lévai Béla: *A rádió és televízió krónikája 1945–1978*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Budapest, 1980. 187–188. o.

⁵⁸⁵ 1956. október 31-én az MDP elnöksége kimondta a párt feloszlását, és Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) néven új pártot hozott létre. 1956. *Kézikönyve, Kronológia*, i. m. 163. o.

csolgtató és bürokratikus vezetési módszereket honosított meg.” A határozat kimondta, ezek „rendkívül súlyos hibákhoz és bűnökhöz vezettek [...] Durván megsértették a szocialista törvényességet. [...] A nemzeti érdekek háttérbe szorításával haladó hagyományaink és nemzeti értékeink lebecsülésével és semmibebevételével súlyosan megsértették a magyar nép nemzeti és hazafias érzéseit.”

A műsor készítőjében és – véleménye szerint – másokban is felmerült a kérdés, hogy „vajon az új pártban nem juthatnak-e szóhoz a néptől idegen, a Rákosi–Gerő klikk uralma alatt olyannyira meggyűlölt elvek és módszerek”. A kérdésre „egyértelmű és erőlyes nemmel” válaszolhatunk – állapította meg a kommentár írója.

A határozatban szereplő feladatok közül néhányat ismertettek. Az első feladat: „Küzdeni kell az ellenforradalmi veszély ellen. [...] Vakok lennénk, és súlyos hibát követnénk el, ha nem látnánk, hogy az október 23-a utáni események során megjelentek a porondon előbb álcázva, majd mind nyíltabb sisakrostéllyal az ellenforradalmi erők is. S bár időközben ezek taktikájukat, módszereiket és nem utolsó sorban jelszavakat is megváltoztatni kényszerültek, – még ma sem adták fel a harcot. Akinek drága a haza sorsa, annak szükségszerűen egyet kell értenie azzal, hogy az ellenforradalmi erőket le kell leplezni, el kell szigetelni, ártalmatlanná kell tenni.”

A műsorban a határozat alapján kiemelték a munkástanácsok szerepét, amelyek a „munkásosztály fontos szervei most és a jövőben is azok lesznek. A kommunisták ennek megfelelően – mondja a határozat – segítsék elő, az üzemekben a munkástanácsokon keresztül valóban érvényesüljön a munkásság joga, az öngazgatás.”

Az MSZMP határozatában azt is hangsúlyozta, „határozottan szakítani kíván a régi káros gyakorlattal és nem utasításokkal, nem kötelezőként kimondott határozatokkal irányítja az állami és társadalmi szerveket – köztük a munkástanácsokat is –, hanem helyesen meghatározza a célokat és olyan javaslatokat tesz, amelyek a dolgozó nép és az ország felemelkedését szolgálják”.

Az új párt vezetése azt is megállapította, hogy tanuló a Rákosi-féle „bűnös” gazdaságpolitika hibáiból, amely „figyelman kívül hagyta országunk adottságait, sajátosságait, népgazdaságunk teherbírását”, most „nyomatékosan felhívja a figyelmet a gazdasági kérdések helyes megoldására”. Az MSZMP vezetése fontosnak tartja, hogy az a „kormány-
nak az illetékes állami szervek és a legjobb gazdasági bevonásával mielőbb ki kell dolgoznia az új helyzetnek megfelelő gazdaságpolitikát. És ennek középpontjában a dolgozó ember, az egész nép felemelése áll.”

A határozat ezzel kapcsolatban kimondta: „egész gazdaságpolitikánk főkérdése, hogy a nemzeti jövedelem elosztásában, gazdasági terveink készítésében elsősorban szempont a dolgozók életszínvonalának fokozatos emelése legyen”.

A határozat utolsó pontja az ország külpolitikai kapcsolatával foglalkozott. „Ebben az állásfoglalásban [...] az MSZMP szakítani akar a múlt káros örökségével.” Fel kívánta számolni a „sztálini korszak maradványait”. A határozatban úgy foglalt állást, a „Szovjetunió és a hazánk közötti viszonyt a szocialista országok közötti teljes egyenjogúság és önállóság, valamint az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján kell rendezni”.⁵⁸⁶

Az ÁVO felülvizsgálatáról szólt a „Napról napra” 1956. december 17-én elhangzott adása. „Sok aljas tett, sok bűn fűződik az ÁVH nevéhez, de nem lenne helyes kollektív felelősségre vonást alkalmazni az egész testülettel szemben. Az ÁVH-nál beosztást kaptak ugyanis többi között egyszerű, beosztott katonák, különböző szakemberek – pénzügyiek, orvosok, mérnökök és a többi –, voltak, akik csak adminisztrációs munkát végeztek. Ezért volt helyes a kormánynak az az intézkedése, hogy a megszüntetett ÁVH tagjait vizsgálják felül, és aki nem volt részese az elkövetett törvénytelenéseknek, aki nem működött közre a hamis vallomások kicsikarásában, koholt vádak alapján indított eljárásokban, aki nem használt jogtalanul fegyvert, aki nem bántalmazta, kínoztatta a letartóztatottakat, az tisztán, a becsületén ejtett folt nélkül foglalkozhatja el a helyét az életben, a munkában.”

A felülvizsgálatok már el is kezdődtek. „A budapesti bizottságokban a belügyminisztérium és az ügyészi szervek képviselői vesznek részt, vidéken pedig a megyei tanács, a rendőrkapitányság és a Legfőbb Ügyészség, illetve a megyei ügyészség kiküldöttjei végzik a felülvizsgálatot.” A bizottságok a feladattal Budapesten és a megyékben a tervek szerint december végéig, a Belügyminisztériumban, a központi szervezeteknél február elejére végeznek.

A bizottságok pontos munkája nagyon fontos, mert sok tekintetben tőlük függ, hogy a „bűnösök ne mentesüljenek tetteik következményeitől, ugyanakkor pedig az ártatlanok ne viseljenek egész életükön át bélyeget”.

⁵⁸⁶ Kommentár. 1956. december 8. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 8. 19:30–20:00.

A felülvizsgálatokat hátráltatta, hogy a bizottságok megfelelő dokumentumok nélkül nem tudtak „teljes értékű munkát végezni”. A rendelkezésre álló iratok, akták nem adtak „teljes képet a volt ÁVO-sok tevékenységéről”. Ezért a műsorban is felhívták a hallgatók figyelmét arra, hogy „elsősorban tanúkra lenne szükség, akik hitelesen beszámolnak az ÁVH- beosztottak magatartásáról”. A kormány már hetekkel ezelőtt „felszólította a lakosságot, hogy tegyen bejelentést az ÁVH tevékenységét illetően. Arra lenne szükség, hogy az ÁVH egykori foglyai, mindazok, akik valamilyen atrocitás áldozatai voltak, sürgősen tegyenek bejelentést. Ha ez nem történik meg, előfordulhat, hogy nem egy törvénysértő ÁVO-st igazolnak.”

A testületek információi alapján az eddig felülvizsgált „több mint száz beosztott csaknem mindegyikét igazolta a bizottság”. Ez úgy lehetséges, hogy kevés bejelentés érkezett az ÁVH-sok ügyében. Ezenkívül a felülvizsgálat „általában a jelentkezés sorrendjében történik és egész természetes, hogy először azok jönnek, akiknek nincs vaj a fejükön, akik azt szeretnék, ha büntetlenségüket hivatalosan is igazolnák”.

A bizottságoknak az elkövetkezendő hetekben lesz nehezebb a feladatuk – mondta a műsor készítője –, mert a „kényesebb ügyekre kerül sor”. A bizottságok folyamatosan állapították meg, kik dolgoztak az ÁVH különböző osztályain, az is kiderült, milyen beosztásban dolgoztak, követhettek-e el törvénysértéseket. „Ezekben az esetekben lenne a legnagyobb szükség a bejelentésekre.” Ezzel kapcsolatban ismételten felhívták a figyelmet arra, hogy folyamatosan lehet bejelentést tenni, „sőt, a már felülvizsgált személyek ügyére is vissza lehet térni”.

A műsorban elmondták: azok az ÁVH-s beosztottak, „akik bűncselekményeket követtek el, legnagyobbbrészt már előzetes letartóztatásban vannak, és vagy bírósági eljárás folyik ellenük, vagy már el vannak ítélve”.

A felülvizsgálatot végző bizottságok elé természetesen nem a Péter Gábor és társai ügyei és nem a határőrség tagjainak esetei kerültek, hanem a „nyomozó, a vizsgáló, a belső karhatalom hivatalos és továbbszolgáló” tagjainak tevékenysége.

A vizsgálatok eddigi eredményei azt mutatták, hogy a „testületeknél is voltak sokan, akik az ÁVH kezdő megtisztítás idején, 1954 végén, 1955-ben kerültek a szervezetbe és ők maguk is harcoltak a törvénysértések ellen”.

Az eddigi felülvizsgálatok alapján az is bizonyos, hogy az ÁVH-nál „nemcsak ilyen emberek teljesítettek szolgálatot. És remélhetőleg a felülvizsgáló bizottságok a továbbiakban is olyan körütekintéssel járnak

el, amely eredményeként a bűnösök valóban megkapják méltó büntetésüket.”⁵⁸⁷

A „Napról napra” 1956. december 30-án este arról számolt be, hogy milyen intézkedéseket tett a kormány a munkanélküliség felszámolására. A kormány „igyekszik segíteni az átmeneti állapoton, egyrészt a munka nélkül maradt kezek munkába állításával, másrészt a munka nélkül eltöltött hetek és hónapok gondjainak könnyítésével”.

A műsor készítői a korábbi sajtóhírekre utalva ismertették, hogy a kormány milyen támogatást nyújt az „elmúlt években elsorvasztott kisipar feltámasztásához”. Ugyanakkor a kormány számolt azzal, hogy minden segítség ellenére is „lesznek olyanok, akik rövidebb-huzamosabb ideig nem tudnak majd munkához jutni”.

A munkanélküliség „újbolí megszüntetéséig, az állam teherbíró képessége szerint, támogatást nyújt a munkanélkülieknek. Az ezzel kapcsolatos legfontosabb intézkedéseket ismertették. „Minden elbocsátott dolgozó felmondási járandóságként megkapja másfél havi átlagkeresetét és kiegészítésül a munkában töltött évei – ötesztendősz szolgálat után havi átlagkeresetének 5 százalékát. Az elbocsátottaknak egy évig folyamatos marad a munkaviszonya, megkapják a családi pótlékot, igénybe vehetik a társadalombiztosítás szolgáltatásait.” A kormány bevezeti a „munkanélküli segélyt, amely az elbocsájtott keresőnek 30 százaléka, átmenetileg csökkentik az öregségi határt, közép lejáratú önállósítási kölcsönt nyújtanak a kisiparban, kiskereskedelemben elhelyezkedni akarók számára”.

A kormány rendeletének fontos része, amely „25 hétben határozza meg a segély fizetésének határidejét, egyben ígéret és részben program is arra, hogy 25 hét, azaz 6-7 hónap alatt igyekszik [...] elhárítani az akadályokat a folyamatos munkabiztosításnak az útjából és újra munkaalkalmat kíván teremteni a most munkanélküliekké válók számára”.

A kormány tisztában van vele, hogy „nehéz hónapok előtt áll az ország, számos munkás és fizetésből élő alkalmazott, hivatalnokcsalád, akad olyan családtag, aki csak a munkanélküli segélyt teszi majd le az asztalra. Csökkenni fog a család jövedelme, nehezebben telnek majd a napok két fizetés között.”

⁵⁸⁷ Felülvizsgálják a volt ÁVH-sokat. 1956. december. 17. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 17. 19:30–20:00.

A műsorban hangsúlyozták: „jórészt tőlünk függ, hogy a múlt még egyszer ne ismétlődjék. Tőlünk függ, hogy mielőbb kikerüljünk a gazdasági életünk válságából, hogy 1957 ne csak a megpróbáltatás eszten-deje legyen, hanem a felemelkedés kezdete is.”⁵⁸⁸

FELADATOK AZ IPARBAN

A „Napról napra” 1956. november 28-án este elhangzott adásában a Corvin Áruházban készült riportot sugározták. „Mintha ingyen adnák, olyan hosszan kígyózik az embersor” az áruház előtt a Blaha Lujza téren. „Állnak az emberek csendben, zokszó nélkül, várva, hogy bejus-sanak a »kincsek házába«; cipők jégeralsók, zoknik télikabátok csodás birodalma.”

Az áruházban teljes volt a rend és a nyugalom. A rádió riportere Kardos Istvánt szólította meg, aki a méteráruosztályon dolgozott. Forgalom az osztályon még mindig van, de a korábbi napokban még nagyobb volt. „Ma már inkább csak a szükségletek kielégítéséről van szó. Ezt bizonyítják a csomagolóban tapasztaltak. Egy ingre való, egy párnahuzat, egy dunyhahuzat, ilyen tételek szerepelnek. A féktelen, az ijedtség szülte vásárlási láz apadóban. És szerencse, hogy így van! Hiszen a termés egyelőre korántsem áll arányban a fogyasztással. És bár még állja az ostromot a Corvin Áruház divatcsarnokkal meg adminisztrátorokkal megerősített gárdája, de egyre inkább fel-felbukkan a kérdés; mi lenne holnap ilyen iram, ilyen tempó mellett?”

Buck Imre igazgató elmondta, sokkal jobb lenne, ha a vásárlók fegyelmezettebbek lennének, „ha egy-egy ember nem sétálgatna itt bent 10-től 2-ig, ha nem látnánk nap mint nap ugyanazokat az arcokat a sorban állók között, akik az áruház előtt adják el azt, amit vettek, akkor lényegesen több jutna mindenkinek és nem kellene naponta 5-600 embernek csalódottan távoznia, mert nem jutott már be az áruházba”.

A rádió riportere Faludi Sándort, az Áruforgalmi Osztály vezetőjét is kérdezte tapasztalatairól. A vásárlók fegyelmezettségéről elmondta, hogy nem veszik figyelembe, „ma még négy óra alatt kell a 8 órás műszak feladatait” megoldani az áruház vezetésének és dolgozóinak.

⁵⁸⁸ „Az október végi események...” 1956. december 30. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 30. 19:30–20:00.

A riport napján a legkelendőbb áru pedig a cipő és a harisnya volt a Corvinban.⁵⁸⁹

A „Napról napra” műsor stábjá ellátogatott a villamosvasút Akácfa utcai székházába. A szintén november 28-án elhangzott riportban tájékoztatták a hallgatókat a villamosközlekedés helyreállításáról, az újrainduló járatokról. „A főhadiszállás íróasztalán hatalmas térkép. A térképen vörös ceruza jelzi az elfoglalt vonalakat, fekete karika azokat a csatlakozásokat, ahol még meg kell vívni a harcot. Budapest térképe fölé figyelmes tekintettel hajolnak katonák és civilek. Időnként megcsördül a telefon, máskor a városból érkezettek szakítják meg a térkép tanulmányozását.”

A Pályafenntartási Osztály munkatársai terv szerint irányították a villamoshálózat felújítását. Tervük az, hogy „először a periferián lakók közlekedését tegyék lehetővé, ezért előbb a külterületekről bevezető villamosokat hozzák rendbe, aztán egy kört a városon belül, s később a többi a belvárosban”. A terveknek megfelelően nemsokára újraindulhat az 51-es villamos Pesterzsébet és a Wekerle-telep mellett. Ugyancsak a napokban kezdhet ismét utasokat szállítani a Zuglóból a Cházár András utcáig a 44-es villamos, majd pedig a Baross térig. A riporter ezt követően hosszasan sorolta, hogy az elmúlt pár napban hol indult újra a villamosközlekedés.

A szakemberek szerint még sok idő kell ahhoz, hogy a Nagykörúton megindulhasson a villamosforgalom. Komoly helyreállítási munkákat igényel a 6-os villamos elindítása a Széll Kálmán tér és a Nyugati pályaudvar között, ugyanis a felsővezetéket a Nyugatiig helyre kell állítani, majd pedig tovább. A felsővezetéseket sok helyen „nem lehet az eddigi szokás szerint egyszerűen kampóval a házfalhoz erősíteni”, hanem egymástól 30 méterre oszlopokat kell állítani a Nagykörút és a Rákóczi út mindkét oldalán. A budapestiek közlekedését az is nagyban javítja majd, ha elindul a 2-es villamos végig a Duna-parton. A szakemberek arra törekedtek, hogy minél hamarabb eleget tegyenek a teljes budapesti villamosközlekedés helyreállítására, ez azonban – mint mondták a riporternek – csak 1957. január végén lesz.⁵⁹⁰

A „Napról napra” 1956. december 14-én elhangzott adásában a kormánynak a szénbányászat termelésének folyamatos biztosítása érdekében kiadott határozatáról számoltak be. A határozat értelmében a bányák

⁵⁸⁹ Beszámoló a vásárlásokról egyes áruházakban. 1956. november 28. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. november 28. 19:30–20:00.

⁵⁹⁰ Látogatás a villamosvasút Akácfa utcai székházában. 1956. november 28. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. november 28. 19:30–20:00.

területén „haladéktalanul meg kell javítani a közlekedést, hogy a bányászok zavartalanul eljuthassanak munkahelyükre. Ennek érdekében a bányászjáratokat meg kell erősíteni, 200 személy és teherszállítására alkalmas gépjárművel. Gondoskodni kell a bányászjáratok részére szükséges üzemanyagról, gumibroncsról. A munkástanácsok – ha ez célszerű – kérhetik a bányászjáratok saját kezelésbe vételét.”

A határozat azt is kimondta, hogy „soron kívül biztosítani kell a bányászok anyag, villanymotor, kábel sodronykötél, hengerelt áru, cső és bányafa szükségletét. Az azonnali teendők közé sorolta a külfejtések késedelem nélküli megkezdését s a termelés maximális biztosítását.” A kormány fontosnak tartotta a külszíni fejtésre alkalmas újabb területek feltárását, és munka haladéktalan megkezdését. Az ehhez szükséges gépeket pedig a „Népgazdaság valamennyi területéről a külfejtésekhez kell csoportosítani”.

A munkaerő biztosításáról is rendelkezett a kormány, ennek értelmében növelni kellett a bányászok létszámát, például úgy is, hogy „azokról a bányászati területekről, amelyek jelenleg nem első sorban döntő jelentőségűek, a szakmunkásokat át kell irányítani a legközelebbi szénbányákba”.

A szénbányászat mellett a másik nagyon fontos ágazat az olajbányászat. A kormány itt is határozott a sürgető feladatokról. „Az olajtermelés biztosítása érdekében a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium vezetőjének gondoskodnia kell az olajbányászat részére 6,5 MW villamos energiáról.” A szakemberek szerint ez az energia „napi 2000 tonna” nyersolaj kitermelésére elegendő. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium vezetője azt a feladatot kapta a kormánytól, hogy szervezze meg a nyersolaj és olajtermékek „soron kívüli torlódásmentes” szállítását.⁵⁹¹

A szénbányászat híreiből szedett össze egy csokorra valót a „Napról napra” 1956. december 21-én, a Szénbányászati Minisztériumtól. Az adatok szerint december 20-án 2711 vagon szén volt a napi termelés. A várpalotai bányák ebből 185 vagonat adtak. Ez a mennyiség „messze van még” a szeptember végitől, de a bányákban dolgozók létszáma 1500 fővel kevesebb, mint korábban volt. A tröszt vezetői ezért azt kérték a korábban a bányákban dolgozóktól, „térjenek újra vissza elhagyott munkahelyeikre, akik az elmúlt esztendőben más foglalkozást választottak”.

⁵⁹¹ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozata a szén- és olajbányászat feladatairól. 1956. december 14. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 14. 19:30–20:00.

Várpalotán nemcsak a munkások számának növelésével akarták fokozni a termelést. „Most még az a helyzet, hogy az egy főre eső teljesítmény nem haladja meg a napi két és fél tonnát. Az eseményeket megelőző háromnegyed év átlaga majdnem öt és fél volt. Nyilvánvaló, senki sem gondol arra, hogy a bányászokat ilyen teljesítményre hajszolja most is.” Az átlagteljesítményt azonban növelni kell, „hiszen ha így marad, a bányászok is kevesebbet keresnek”. Az alacsony keresetnek az az oka, hogy a bányászok „jóval a műszak letelte előtt kijönnek a bányából, különösen délután”. A tröszt vezetősége ennek megakadályozása érdekében „rendszerabályt” léptetett életbe. „Így például, aki hamarabb kijön az aknából, nem kap egész műszakot. Megállapodtak a MÁVAUT-tal is, hogy az autóbuszok csak a menetrendben megállapított időben indulnak újukra.”

A minisztérium szakemberei szerint „két frontfejtés kivételével a várpalotai mezők állapota jó, sőt, megkezdték a két püffedt fejtés javítását is”. A bányászok elmondták, javítana a „bányamunkán az is, ha kielégítő lenne a városban a dohányáru és a zsírellátás”. A műsoron keresztül kérték a várpalotaiak, hogy „törődjének” többet a térségben lakókkal.⁵⁹²

A „Napról napra” című műsor riportere ugyancsak december 21-én kérdezte – telefonon – Lőcsei trösztigazgatót az ózdi bányák állapotáról. Az igazgató elmondta, hogy sok erőt kell még fordítani a károk rendbehozatalára. Azonban a termelés a felújítási munkák mellett is emelkedett. December 20-án 142 vagon szenet hoztak a felszínre, ez 12 vagonnal több volt, mint az azt megelőző napon. Az igazgató elmondta az ünnepek alatt is biztosítani fogják a zavartalan szénellátást, ezért két napon is tartanak műszakot a bányákban.

A pécsi trösztnél Vereckei igazgatóval beszéltek a műsor munkatársai. Ő is sikerekről számolt be. Elmondta, december 20-án 124 vagon szenet termeltek ki, december 21-én 3071 bányász dolgozott. Az ózdiakhoz hasonlóan a pécsiek is ígéretet tettek arra, biztosítani fogják az ünnepek alatt a szénellátást.

A műsor munkatársai hasonló információkat kaptak Tatabányáról is. Ott a december 20-i eredmény 482 vagon szén volt, ez – mint mondták – harminccal több, mint két nappal korábban volt.

A „Napról napra” szerkesztői egy kedves karácsonyi hírt is megosztottak a hallgatókkal: a Csehszlovákiából érkeztek ajándécsomagok,

⁵⁹² A szénbányászat termelékenységről. 1956. december 21. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 21. 19:30–20:00.

amelyeket a tatabányai bányászcsaládok gyermekei között osztottak szét, akik nagyon örültek a meglepetésnek.⁵⁹³

Horváth Gyula a „Napról napra” 1956. december 28-án készített összefoglalójában az ünnep utáni szénbányászati eredményeket gyűjtötte egybe. Azért is indokolt volt érdeklődése, mert az országszerte megindult havazás és hideg idő gondokat okozott a szénellátásban. Az ünnepek alatt – jelezték – visszaesett a termelés, amit telefonon szerzett információk is megerősítettek.

Először a Közép-dunántúli Tröszt vezetőjével beszélt. Itt is kevesebben szállítottak, mint az ünnepek előtt. A termelés biztonságossá tétele érdekében megnövelték a karbantartási munkákat, ehhez megoldották a munkaerő átcsoportosítását. Balinkabányán minden biztosított a jó széntermeléshez, a bánya ünnep után is 100 vagon szenet adott a fogyasztóknak. Sokat segített a szállításban a Közép-dunántúli Trösztnek a Szénbányászati Minisztérium régen megígért 12 gépkocsija is.

Ugyanakkor a minisztérium Termelési Osztályától kapott tájékoztató szerint lassú javulás tapasztalható a széntermelésben, és „23-24 ezer tonnás termelés zárja a mai napot”. A minisztérium illetékese hozzátette: a „két ünnep között megközelíthető, sőt elérhető a korábbi magasabb termelési szint, de döntő javulás, a 30 ezer tonna túlszárnyalása csak az újesztendőben várható, amikor ismét munkába állnak a szabadságon lévő bányászok”.⁵⁹⁴

VÉGE A BEGYŰJTÉSNEK

A „Napról napra” 1956. december 5-én este hosszú idő után kedvező hírekkel szolgált a parasztoknak: megszűnt a kötelező begyűjtés. A rendelet október 30-án jelent meg, amelyben „véglegesen megszüntették” a begyűjtést, és „ezt a határozatot a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megerősítette”, ezzel „azonnali hatállyal visszaállította [...] a szabad paraszti gazdálkodást”. A műsor készítője az adásban nagyon őszintén, az igazságot megírva, azokat az időket idézte, amikor a rádió munkatársai járták a falvakat és keresték az „élenjárókat és lemaradókat. Hányszor álltunk a falusi, úgynevezett dicsőségtáblák előtt, szemlélvén a *begyűj-*

⁵⁹³ Az ország néhány bányájából... 1956. december 21. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 21. 19:30–20:00.

⁵⁹⁴ Napi jelentés az ország szénbányáiból. 1956. december 28. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 28. 19:30–20:00.

tési verseny örökké elavult eredményeit, miközben országos méretekben születtek a hamis statisztikák. Mert csakis így történhetett, hogy – miközben a begyűjtési terveket állandóan túlteljesítettük, – az országban mindig kevesebb lett a kenyér, a hús és a jókedv...” (kiemelés – S. I.).

A műsorban állították, hogy a begyűjtési rendszer eltörlésével rend és nyugalom lesz a falvakban, és ezzel együtt visszatér a „paraszság termelő” kedve. A rendszer megszüntetése már érezte hatását, a parasztság „még ezekben a zivataros időkben is elvégezte az őszi munkálatokat”. Majd még egyszer megerősítették, hogy minden ellenkező híresztelésnek elejét vegyék: a begyűjtés megszüntetéséről szóló rendelet hatályba lépett.⁵⁹⁵

1956. december 6-án este a „Napról napra” a begyűjtési rendelet eltörlésének piaci következményeiről szólt. A rendelet „súlyos terhet vett le a parasztság válláról, s lehetővé teszi, hogy a termelők terményeiket, állat és állati termékeiket egyaránt minden megkötés nélkül, másrészt szabadpiaci áron adják el [a] fogyasztóknak, vagy felvásárló szervezeteknek”. A szabadpiaci értékesítés „igen nagymértékben emelni fogja parasztság jövedelmét. A parasztság egészére vetítve pedig mintegy 5 milliárd forint többletbevételt fog jelenteni. Egyetlenegy 10 holdas gazdálkodónál a beszolgáltatási ár a szabadpiaci ár átlagban mintegy 9000 forint jövedelemtöbbletet biztosít.”

A műsorban elmondták, hogy a beszolgáltatási rendszer megszüntetése a „dolgozó nép ellátása érdekében az államra komoly kötelezettséget ró. Biztosítani kell mindenek előtt, hogy a főbb cikkekből (kenyér, zsír, hús) a fogyasztói árak szilárdak maradjanak, s hogy ezekből a cikkekből szilárd fogyasztói áron elegendő mennyiség álljon a lakosság rendelkezésére”.

Ennek érdekében az Országos Közellátási Kormánybiztosságban már széles körben dolgoznak a szakemberek a „mezőgazdasági termékek értékesítésére és a mezőgazdasági árpolitikára vonatkozó irányelvek kidolgozásán, valamint megfelelő felvásárlási szervezet létrehozásán”.

A műsorban a kormánybiztosság erre vonatkozó tervét is bemutatták. A legfontosabb, hogy „lehetővé kell tenni, a parasztság szabadon választása szerint adhassa el termékeit az államnak, a földműves-szövetkezetnek, a magánkereskedőnek, vagy közvetlenül a fogyasztónak. Az élelmiszertermelés szempontjából fontos a földműves-szövetkezetek tá-

⁵⁹⁵ Beszéljünk a begyűjtésről... 1956. december 5. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 5. 19:30–20:00.

mogatása, megerősítése, azért, hogy azokat a termékeket meg tudják vásárolni, amelyek az „általuk folytatott ipari tevékenység nyersanyagát” jelentik. Így például a szövetkezet vásárolhasson a kezelésében működő hentesbolt számára élőállatot, a „szeszgyár részére burgonyát, stb.”. Biztosítani kell a földműves-szövetkezeteknek, hogy a „legfontosabb termékeket az állami felvásárló kereskedelem közszéki bizománnyosaként vásárolják fel”. Lehetőséget kell adni arra is, hogy földműves-szövetkezetek „bizonyos cikkeket a termelőktől” vásárolhassanak meg és közvetlenül értékesíthessék.

A magánkisiparosok és magánkereskedők számára is lehetővé kell tenni, hogy „egyrészt megvásárolhassák az ipari tevékenységükhöz szükséges nyersanyagot (pl. sertést, marhát, esetleg gabonát)”. Ők is vásárolhassanak közvetlenül a termelőktől és szabadon értékesíthessenek.

A beszolgáltatás rendszerének megszüntetése a „bürokratikus állami felvásárló apparátus jelentős csökkentését” tette lehetővé. A szakemberek célja, hogy rövid időn belül „véglegesen” kialakítsák a „mezőgazdasági áruforgalom és árpolitika főbb” irányelveit.⁵⁹⁶

A pékek és az üvegesek munkájáról készült 1956. december 6-i adásban a forradalom napjaiban végzett tevékenységükről számoltak be. „A súlyos napok alatt hányszor dicsértük a pékeket, hányszor megszorítottuk – ha gondolatban is – a KÖZÉRT kiszolgáló kezét, hányszor csodáltuk a gépkocsivezetőket, akik golyózáporban fuvarozták az élelmet keresztül-kasul a városban.”

Ugyancsak köszönet illeti Budapest lakóitól az üvegeseket, akik „október 24-én már kezükbe vették a kitört, kilőtt ablakkereteket. Azóta egy napot sem pihentek. Kezükben állandóan sercegett a vágógyémánt.” A Baross utcában és a hozzá tartozó kerületekben az üvegesek „eddig 130 ezer négyzetméter üveget gitteltek be”. Van még dolguk bőven, most a gyógyszerárak ablakainak üvegezése következett. A szakemberek szerint „még másfél millió négyzetméter üveget kell bevágni, de ehhez vágógyémántra és gittre lenne szükség, mert fogytán van...”. A kiszedett ablaküvegek elszállítása is gondot jelentett, mert nem volt elég teherautó, az üvegezők ezért minden segítségre számítanak a tanácsoktól vagy bármely más hivatalos szervtől.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ A mezőgazdasági termékek értékesítéséről. 1956. december 6. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 6. 19:30–20:00.

⁵⁹⁷ A súlyos napok alatt hányszor... 1956. december 6. Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 6. 19:30–20:00.

A „Napról napra” 1956. december 21-én este számolt be arról, hogy Békés megyéből parasztküldöttség kereste fel Dögei Imre földművelésügyi minisztert. A küldöttség, Csóka Imre, Bagi András és Berecki Sándor a békési gazdák nevében járt a miniszternél. Elmondták, hogy „172 békési kisparasztnak 620 holdat kitevő földjét 1952-ben törvénytelen módon tagosították. Először kényszeríteni akarták őket, hogy alakítsanak termelőszövetkezetet. A parasztok jó részében erre már volt is hajlandóság – de mikor nem választhatták meg vezetőiket, azokat, akiket ők akartak, ellenálltak s nem alakítottak szövetkezetet. Erre valamennyi-ök földjét 43 tanyával együtt tagosították. A 620 oldat kitevő területet a békési tangazdaságnak adták, holott az alig 50 főnyi tanulóhoz elegendő volt a 23 holdnyi terület. Nekik pedig tanya nélküli csereföldeket adtak, de úgy, hogy például Berecki Sándor egy tagban lévő 12 holdnyi földje helyett Békés község 30 kilométeres határában 11 helyen kapott földet”.

A küldöttség arra kérte a minisztert, engedélyezze, hogy a békési gazdák a „tangazdaságtól visszakapják földjeiket”.

Dögei Imre elmonda, hogy a békésiek problémája nem egyedi. „A kormány jól tudja, hogy az országban sok helyütt előfordultak hasonló hibák az elmúlt években. Erőszakosan akarták fejleszteni a termelőszövetkezeti mozgalmat és dolgozó parasztokat törvénytelen módon mozdítottak ki földjeikből. Éppen ezért a kormány rövidesen az ország elé tárja: hogyan gondolja megoldhatónak ezeket a problémákat.”

A miniszter kijelentette, hogy a „forradalmi munkás-paraszt kormánynak nem lehet feladata, hogy hibákkal tetézzé a múlt hibáit. Ki kell vezetnünk az országot a bajból. *Mezőgazdaságunkat jelenleg a szétaprózottság jellemzi. Jobban, mint a felszabadulás előtt. Amikor a megművelt terület 48%-a nagybirtok volt. Most viszont még október 23-a előtt is ugyanannak a területnek csak a 33-34%-át tették ki az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek. Azóta pedig több tsz felbomlott. Ezért a kormány álláspontja az, hogy tovább aprózni a mezőgazdaságot káros lenne. Így hát állami gazdaságok, termelőszövetkezetek földjeit felosztani nem szabad. A kormány, amit lehet, megtesz a dolgozó parasztság érdekében. Megszüntette a begyűjtést, biztosítja az önkéntes társulást, de addig már nem mehet el, hogy teljesen felforgassa a mezőgazdaságot, mert mi lenne, ha mindenki visszafoglalná azt a földet, amely valamikor az övé volt?” (kiemelés – S. I.).*

Dögei Imre a beszélgetés további részében arról igyekezett meggyőzni a küldötteket, hogy „miért létérdeke az országnak, hogy a földek tovább ne aprózódjanak?! Csak nagyüzemi gazdálkodás révén vehetjük fel a versenyt más népek mezőgazdaságával.”

A küldöttség egyik tagja, Berecki Sándor elmondta: nem azt akarják, hogy a Békési tangazdaság megszűnjön, mert a jövő szakembereit ott kell képezni. A település határában van egy 200 holdnyi földterület, amely a felbomlott Alkotmány téészé volt, az megfelelne a tangazdaságnak. Így a 172 gazda visszakaphatná a földjét. Tervük az volt, hogy termelőszövetkezetet hoznának létre. A kormánytól azt kérték, hogy biztosítsa nekik, úgy „szövetkezzenek és gazdálkodjanak, ahogyan ők szeretnék”. A miniszter támogatta a küldöttség javaslatát.⁵⁹⁸

A „Falurádió” 1956. december 28-i reggeli adásában Nyers Rezső közellátási kormánybiztos december 22-én tartott sajtótájékoztatójáról számoltak be. Ebben a műsorban a parasztságot érintő sajátos problémákkal foglalkoztak. A gazdák nem tudták, „mi történik azokkal a parasztokkal, akik a szerződésre lekötött hízókat nem tudták a felvásárló szervnek átadni, és ezért más úton értékesítették”. Nyers Rezső elmondta, hogy „nem szabad az ilyen ügyekben bürokratikusán eljárni. Amennyiben a parasztot rajta kívül álló okok akadályozták, hogy a hízott sertést az állatforgalmi vállalatnak átadja, és közben az állatot másnak eladta, a vállalatnak és a szállításra kötelezett parasztnak az ügyét egyetértésben kell rendezni. Kötbér fizetésére nem kell az illetőt kötelezni. Az előleget azonban vissza kell fizetnie, [de] amennyiben az illető hajlandó másik hízó-állatra új szerződést kötni, az előleget erre elszámolhatják.”

A sajtótájékoztatón szó volt a jövő évi felvásárlásról is, s arról is, hogy erről a tárgyalások a közeljövőben elkezdődnek. „Annyi azonban máris bizonyos, hogy a parasztnak termékeiért rentábilis árat kell fizetni. Általában a mezőgazdasági árszínvonalat nem akarják emelni. Gabonából, rizsből, vágómarhából fenn akarják tartani az állami monopóliumot. (Vagyis ezekkel a cikkekkel magánkereskedő nem foglalkozhat, a paraszt azonban ezeket a termékeket is közvetlenül eladhatja a fogyasztóknak.)

A közellátási kormánybiztos ugyanakkor hangsúlyozta azt is, hogy a földműves-szövetkezeteknek az „eddiginél sokkal nagyobb szerepet szánnak”. Az árakkal kapcsolatban pedig kiemelte, „nem lesznek országosan megszabott egységes, merev árak. De arra jelenleg nincs lehetőség – mondta –, hogy minden községben az ottani piaci árakhoz igazodva szabják meg a felvásárlási árakat. Az persze természetes, hogy például a hús, a kenyér fogyasztási ára meghatározza a vágóállat, a ga-

⁵⁹⁸ Békési parasztküldöttség járt a miniszternél. 1956. december 21. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 21. 19:30–20:00.

bona felvásárlási árát, mert három forintos kenyér mellett nem lehet a gabona mázsáját 350 forintért felvásárolni.”

Fontos információként elmondta azt is, hogy a „szerződéses termelést bővíteni akarják és azt az eddigieknél kedvezőbbé teszik. Ez lesz a mezőgazdasági termelés befolyásolásának fő eszköze és nem a régről jól ismert adminisztratív módszerek.” Az adásból kiderült, hogy a kormány a parasztságnak minden támogatást megadott az új gazdasági rendszer kialakításához.⁵⁹⁹

KARÁCSONY – 1956

A „Napról napra” 1956. december 6-i esti adásában a karácsony előtti készülődésről, az üzletek kínálatáról számoltak be. „A Diafilmgyár 180 mesefilmen kívül kisgyermeknek új földrajzi filmeket állított elő” az utóbbi hónapokban. A diafilmekből megismerhették Franciaország tájait. Egy másik sorozat Kína fővárosába, Pekingbe kalauzolta el a gyerekeket. A diafilmek készültek még Indiáról, Svájcra és Magyarországról. A kislányok „gyönyörű szép alvós hajás babákat kaphatnak”, Lengyelországból és az NDK-ból a „közeli napokban 25 ezer érkezik belőlük”.

Ami az élelmiszer-ellátást illeti, a főváros KÖZÉRT boltjaiba „naponta 20 vagon lisztet, 30 vagon cukrot és 8 vagon zsírt szállítanak. Ez jóval meghaladja a szokásos napi mennyiséget. Baromfiból a mai napon annyi érkezett, hogy mintegy 14 vagon vágott baromfit már a hűtőkbe küldhettek. Budapest szokásos só fogyasztása napi 2 vagon. Ezzel szemben ma is ennek tízszeresét, 20 vagont szállítottak ki az élelmiszerüzletekbe.”

Külföldről is érkezett téli ruházat. „Ma délelőtt 60 vagon cipő futott be Budapest pályaudvaraira a Német Demokratikus Köztársaságból, Bulgáriából és Csehszlovákiából. Különböző külföldi államoktól 38 vagon gyermek, férfi és női cipőt kaptunk a mai nap folyamán.” A tájékoztatás szerint az áruk néhány nap múlva jutottak el a vásárlókhoz.

A téli sportfelszerelésekből is lesz választék. „Mintegy 20 ezer fa és fém szánkó, 9 ezer gyermek és felnőtt síléc, 5 ezer gyermek-hókorcsolya és 25 ezer pár korcsolya vár a téli sport kedvelőire. Nem lesz hiány túrabakancsokban, síruhákbán, pulóverekben sem.”⁶⁰⁰

⁵⁹⁹ Falurádió. 1956. december 28. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 28. 6:00.

⁶⁰⁰ Karácsony. 1956. december 6. Archívum. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 6. 19:30–20:00.

„December van. Még néhány nap és megszólalnak a karácsonyfák ezüstharangjai, nyílik az ajtó, hogy izgalomtól dobogó szívvel becsörtessenek a gyerekek, kutatva, keresve mi is várja őket a karácsonyfa alatt. Kevés kirakat öltözött karácsonyi díszbe. Sok helyen a betört üvegtáblák mögött üresség tátong, máshol furnérlemez vagy vékony sor téglá zárja el az érdeklődő elől a kirakat belsejét.” A rádió munkatársai arra vállalkoztak, hogy a „Karácsonyi kirakat helyett” című 1956. december 8-án este elhangzott műsorban áttekintsék a kereskedelem helyzetét: mi kapható az áruházakban, hogyan készülnek az üzletek a karácsonyi forgalomra, mi kerülhet a karácsonyfa alá. Kiegészítve az előző műsort, elsősorban a hazai ellátásról és a nehézségekről készítettek riportokat.

Az egyik legfontosabb cikk a cipő. A Cipőkereskedelmi Vállalat Központjából azt a tájékoztatást kapták a rádió munkatársai, hogy az ellátás megfelelő lesz „annak ellenére, hogy Nagy-Budapest területén mintegy negyven cipőüzlet rongálódott meg súlyosan, s a meglévő üzletek árusítási ideje is napi 4-5 órára rövidült. A teherautók, amelyek az utánpótlást szállítják, azelőtt háromszor-négyszer is fordulhattak egy napon, ma azok is általában csak egy fuvart csinálnak. A gyárakban is megrövidült a munkaidő és még e rövid idő alatt is kevesebb készül, mint egyébként. A szükséges árumennyiség mégis megvolna, sokkal inkább a kiszolgálás zavartalanabb lebonyolítása okoz még gondot.” Ezen úgy segítettek, hogy „a városban az ünnepek előtt három új helyen nyílt cipőbolt. A kereskedők remélték, hogy ezzel a karácsonyi forgalom „már könnyebben bonyolódik le”.

A gyermekek számára karácsonykor talán a legfontosabb az édesség. Ezért a rádió riporterei az Édesipari Főigazgatóságnál érdeklődtek, mire lehet számítani karácsonykor. A nyilatkozó szerint „a szerencsi, győri, budapesti és más édesipari üzemekből nem kevesebb, mint 50 vagon szaloncukor kerül az üzletekbe karácsonyra. Ez körülbelül megfelel az ilyen idő tájt szokásos mennyiségnek. Figurás csokoládéáruból 38 vagon szállítanak a gyárak, 117 vagon egyéb cukorka, 31 vagon nugát és 9 vagon reggeli italhoz való kakaópor biztosítja még a szükségletek kielégítését. Talán csak cukrászati készítményekből, kekszből, ostyából kerül kevesebb a kereskedelembe, mint amennyit eredetileg terveztek.” Ennek oka a „csökkentett gázszolgáltatás”, mert ezeket a tésztafélét nem lehet rövid idő alatt elkészíteni.

A könyv szép és értékes ajándék. A műsor készítői utánajártak, mi újság a könyvpiacra. „Bőven lesz újdonság az irodalom barátainak is, hiszen a nyomdák újra dolgoznak. Már a jövő héten kapható lesz: Kosztolányi Dezső válogatott verseinek gyűjteménye, a régen várt »Szerelem«

című kötet a legszebb szerelmes versek csokra.” Az ifjúságnak Verne Gyula a „Világ ura” című könyvét, a kicsik számára a legszebb ajándéknak a kinyitható Sarkvidéki albumot ajánlották. Amelyben „kézzel tapintható fókák, kutyák, szánok, sátrak gyönyörködtetik” a gyermekeket. Az olcsó könyvtár sorozatban két új könyv jelenik meg az ünnepre: Mikszáth Kálmán: „Különös házasság” és Vasco Pratolini: „Szegény szerelmesek krónikája” című regénye. A zenekedvelők örömeire pedig Bartók Béla életéről jelent meg album. A háziasszonynak lehet hasznos ajándék „Vilma néni Szakácskönyve” sok jó recepttel és hasznos tanáccsal.

A gyermekeknek az édesség mellett a legkedvesebb ajándék a játék. A műsor készítői kiderítették, hogy „néhány játékbolt a harcok közben ugyan tönkrement, de a raktárak szinte érintetlenek. Van ezekben bőven baba, mackó, hintaló, vonat, társasjáték.” Az üzletek ellátását a szállítás akadályozta, a szállítóeszközből hiány volt. A Budapesti Kultúrcikk Kiskereskedelmi Vállalat úgy oldotta meg ezt a „szinte áthághatatlan” látszó akadályt, hogy a szovjet parancsnoksághoz fordult, ahonnan autókat és benzint kaptak, s ezen szállították az utánpótlást jelentő macskákat, babákat, vonatokat és egyéb játékszereket az üzletekbe.”

A vendéglők is készültek a karácsonyra és a szilveszterre. Intézkedtek, hogy az ünnep elmaradhatatlan süteménye a diós és a mákos bejgli a fogyasztók számára kellő mennyiségben legyen az üzletek polcain. Nem lesz hiány baromfiból sem, így a vendéglők „hagyományos ételekkel várhatják a fogyasztókat”.

Ami az alkoholt illeti, abból sem lesz hiány karácsonyig – mondták a kereskedők: „mintegy kétszáz liter rum és pálinka, 20 000 liter likőr és kb. 600 000 liter eredeti kisüsti pálinka kerül Budapesten kiszállításra. Ürmösben (vermutbor) és pezsgőben sem lesz hiány.” Az is ígérték, hogy az 1956-os karácsonyi borellátás „mind minőségben, mind mennyiségben lényegesen jobb lesz a tavalyinál. Karácsonyig mintegy 90 000 liter palackos bort és négymillió liter hordós bort szállítanak vendéglátó-ipari üzemekbe.”⁶⁰¹

⁶⁰¹ Karácsonyi kirakat helyett. 1956. december 8. Műsorboríték. Adásba ment: 1956. december 8. 18:00–18:15.

VISSZAKÖLTÖZÉS A BRÓDY SÁNDOR UTCÁBA – 1957 TAVASZA

A károkról készült jegyzőkönyv 1956. december 31-ére készült el. „A károk a felmérését a kármegállapító bizottság tagjai végezték. Mike Gyula gazdasági vezető, Gáti Ödön, az Üzemgazdasági Osztály vezetője, Kerpel Róbert főmérnök és dr. Marosi Jenő jogi tanácsadó.

A kármegállapító bizottság szerint a jegyzőkönyvben felsorolt károk az „október 23-át követő események során állottak elő”. A károk „részben a harci események során keletkeztek akként, hogy a harci események során megsemmisültek vagy megrongálódtak, másrészt úgy állottak elő, hogy a berendezési és felszerelési tárgyakat részben a harci események alatt, részben azokat követően az épület őrizetlensége miatt ismeretlen tettesek ellopták.”

Az épületekben történt károk a „harci események során keletkeztek”. Ezek esetében a bizottság a szakértők által felbecsült kárösszeget tüntették fel a jegyzőkönyvben. Az összeg a helyreállítási munkák után „egy-két hónap múlva” lesz végleges.

A jegyzőkönyvben összecszerűen is felbecsülték a károkat:

Állóeszköz	3 687 661,66
Anyagok és fogyóeszközök	373 025,63
Egyéb költségek	13 107,90
	4 073 795,19
Értékcsökkenés	436 588,76
Összesen:	3 637 206,43 ⁶⁰²

A kár összege óriási volt, különösen a Bródy Sándor utcai épület külső és belső részei sérültek meg súlyosan, de a berendezésekben is komoly károk keletkeztek. Az épület helyreállítása és a berendezések pótlása, javítás azonnal megkezdődött, így a rádió parlamenti stúdiójából 1957 áprilisában már visszaköltözhetek a munkatársak a Bródy Sándor utcába.⁶⁰³ Ebben az időben vélte biztosíthatónak a helyszínt a Kádár-kormány.

⁶⁰² Jegyzőkönyv. Az 1956. évi október 23. napja utáni események során keletkezett károkról. 1956. december 31. MTVA KI.

⁶⁰³ „Az adás »visszaköltözik« a Parlamentből a Bródy Sándor utcába.” Lévai Béla: *A rádió és a televízió krónikája 1945–1978*, i. m. 193. o. Lásd erről még „... A romba dőlt homlokzatú, használhatatlanná tett székházba, a szétrombolt, átázott,

Azonban nem folytathatta mindenki a munkáját. A május 1-jén kiadott elnöki utasításban meghatározták, kik azok, akiket nem lehet beengedni az épületbe, kik azok, akiket folyamatosan „minden osztály köteles leépíteni május 15-ig”, vagy kik azok, akik csak elnöki engedéllyel szerepelhetnek.

Az elnöki utasítás szerint a kitiltottak május 1-jei hatállyal már nem léphettek be a rádió területére. Közöttük sok korábbi vezető munkatárs volt: Basa György színész, Haraszthy Elemér, Molnár Károly, Halda Alíz, Koppány Miklós, Bodó György színész, Sümeghi Endre, Kerekes Imre,⁶⁰⁴ Gáti István,⁶⁰⁵ Németh Adél.

A színészek közül „csak Elnökségi engedéllyel szerepelhettek”: Mézsaáros Ági, Darvas Iván, Szakáts Miklós, Képesy József. Utasították az osztályokat, hogy vonják vissza május 15-ig Tóth György, Gömöri Endre és Balogh János megbízását. Szécsi Ferenc⁶⁰⁶ „havonta legfeljebb 2 rendezésre kaphatott csak megbízást”. Molnár Aurél „foglalkoztatását jún. 15-ig fokozatosan lecsökkenteni és jún. 15-vel megszüntetni” kellett.⁶⁰⁷

Az „Elnöki utasítás” végrehajtására készült május 2-i keltezésű dokumentumban kijelölték a végrehajtókat is: „felelősek a főosztály- és osztályvezetők. A Pénzügyi osztály a fenti határidőkön túl az eltiltottak részre utalást nem folyósíthat, illetve – ha ilyen beérkezik – köteles jelenteni a Központi Igazgatás vezetőjének.” Ugyancsak az osztály feladata volt pontos nyilvántartás vezetése az érintettek foglalkoztatásáról. A színészeknek és azoknak, akiknek szereplése elnökségi engedélyhez

kirabolt stúdiókba és műszaki helyiségekbe mégis, 1956 novemberében élet költözött, és ha az – adás 1957 tavaszáig – még nem is innét folyt, hanem a Parlamentből – talpra állt a Rádió...” *Rádióhallgatók könyve*. Szerkesztette: Lévai Béla Budapest. 1958. Minerva. 47–48. o.

⁶⁰⁴ Kerekes Imre (1916–?) 1951. július 1-jétől 1957. április 13-ig dolgozott a rádió Rövidhullámú Osztályán. MTVA KI. Személyi törzslapok 1945–2010. 133. doboz.

⁶⁰⁵ Gáti István (1915–2004) 1953. április 6-tól a Magyar Rádió Rövidhullámú Osztály a „Szülőföldünk” rovatának szerkesztőjeként, majd vezetőjeként dolgozott. 1956. október 30-án a Magyar Rádió dolgozói beválasztották a Rádió Forradalmi Munkástanácsába. 1957. február 13-án a Racionalizálási Bizottság elbocsátotta, mert politikai állásfoglalása miatt nem látták biztosítottak a rovat megfelelő munkáját. 1957–1963 között külkereskedelmi tisztviselőként dolgozott. MTVA KI. Személyi törzslapok. 1945–2010. 86. doboz.

⁶⁰⁶ Szécsi Ferenc (1913–?) 1949. február 24.–1957. február 15. között dolgozott a rádióban. Az Irodalmi Osztály rendezője. MTVA KI. Személyi törzslapok. 1945–2010. 284. doboz.

⁶⁰⁷ Elnöki utasítás. 1957. május 1. MTVA KI. 1954–1957. Elnökség 17. dosszié.

volt kötve, csak akkor fizethető ki a tiszteletdíj, ha a „felkérő levelet az Elnökség aláírta”.⁶⁰⁸

A május 9-én hatályba lépett intézkedés módosította a már korábban kiadott elnöki utasítást, s újabb rádiósoktól vonta el a „belépési engedélyt”. Május 9-étől nem mehettek be a rádióba: Földes Péter, Baross Péter, Pálos Miklós,⁶⁰⁹ Pális Pál,⁶¹⁰ Dalos László,⁶¹¹ Bánffy György.

A változás érintette továbbá a Szabad Kossuth Rádió volt stúdióvezetőjét, Molnár Aurélt, aki „semmilyen műsorban a jövőben nem szerepelhet. Régi felvételei sem használhatók fel. Azokra a műsorokra, melyekre megbízást kapott, vagy a felvétel folyamatban van, a honoráriumot ki kell utalni, de a Rádióban nem hangozhatnak el.” Az elnökségi engedéllyel szereplő színészek névsorát pedig Somogyvári Rudolfal egészítették ki. Pápa Relli⁶¹² szerződése értelmében csak az Ifjúsági Osztály foglalkoztathatta, megbízását 1957. június 15-e után nem lehetett meghosszabbítani.⁶¹³

A Gács László által készített elnöki utasításokban szereplő listák azoknak az egykori rádiósoknak és színészeknek a nevét tartalmazta, akik a forradalomban valamilyen formában részt vettek, vagy érintettek voltak. Sokan közülük végül nemcsak a rádiót, de az országot is elhagyták.

A rádió munkatársainak ügyében hozott ítéletek bemutatása már nem lett része a kutatásnak, mint ahogy arra sem térhettünk ki – a szolnoki kivételével –, hogy milyen szerepet játszottak a vidéki stúdiók a forradalomban. Meg kellett elégednünk azzal, hogy dokumentumokban szereplőknél közölt életrajzokban tegyünk mindezekről említést.

⁶⁰⁸ Uo. 1957. május 2.

⁶⁰⁹ Pálos Miklós (?) 1956. április 2-a és 1957. február 8-a között dolgozott a rádióban, a Televíziós Főosztály ifjúsági szerkesztőjeként. MTVA KI. Személyi törzslapok. 1945–2010. 226. doboz lásd még: MTVA KI Személyi dossziéi 1956–1996. 100. doboz.

⁶¹⁰ Pális Pál (1921–1992) szabósegéd, kifutó, újságíró, a Magyar Rádió Győri Stúdiójának vezetője, a Magyar Rádió Forradalmi Munkástanácsának alelnöke, a Szabad Petőfi Rádió (Győr) vezetője. MTVA KI. Személyi törzslapok 1945–2010. 226. doboz. Személyi dossziéi 1945–1958. 28. doboz.

⁶¹¹ Dalos László (1924–?) 1947. augusztus 1-jétől 1955. december 31-ig, az Irodalmi Osztályon dolgozott lektorként. MTVA KI. Személyi törzslapok. 1945–2010. 51. doboz.

⁶¹² Pápa Relli (Barotányi Ferencné) (1917–1984) író, rádiós szerkesztő. MTVA KI. Személyi dossziék 1956–1996. 8. doboz. Lásd még: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/11778.htm> (2016. március 31.)

⁶¹³ Uo. 1957. május 9.

Búcsú a rádiótól...

A szerző hét évig kutatta a Magyar Rádió 1945 és 1956 közötti történetét, amelyet három kötetben a Gondolat Kiadó jelentetett meg (2012, 2014, 2016). A kutatás annak idején a Magyar Országos Levéltárban a pártiratok vizsgálatával kezdődött. A rádió működésére vonatkozó dokumentumokat a ma már a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárán kívül több levéltárban őrzik. A rádió 1945-ös újraindulásánál fontos iratok keletkeztek az Igazoló Bizottságok működéséről, ezek a források tartalmazzák a rádió egykori munkatársainak igazolásait, mindezek a Budapest Főváros Levéltárának gyűjteményében található. A Politikatörténeti Intézet Levéltárában lévő rádióra vonatkozó dokumentumok közül elsősorban a hagyatékokat használtuk a kutatás során. A rádió munkatársainak vizsgálati anyagai és az intézmény 1956-os forradalomban betöltött szerepére vonatkozó iratok szinte kizárólag az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára vizsgálati dossziéiból tárhatók fel. Ezek olyan gyűjtemények, amelyek iratanyagának ismerete nélkül nem mutatható be a vállalat működése.

A részletek azonban a Magyar Rádió épületének raktáraiban rejtőztek, az irányítás, a vezetőtestületek működésének, a műsorok készítésének folyamatát bemutató dokumentumok és az elhangzott adások kéziratait őrző Műsorborítékokban. A szerző a rádióban töltött évek során kivételes helyzetben volt, mindenekelőtt a „genius loci” miatt: a hely, a munkatársak még a 2000-es évek elején is sokat ismertek, éreztettek abból a nyüzsgő, élettel teli világból, ami egykoron jellemezte a Magyar Rádiót.

A dokumentumokat kutatva nagy pontossággal azonosítani lehetett 1928-tól, a rádió és társvállalatainak a Bródy Sándor utcába költözését és a szinte folyamatos építkezéseket, valamint a világháború idején a minden képzeletet felülmúló pusztulást. A rádió helyiségeinek, a legendás stúdiók történetének megismerésén túl sokat jelentett, hogy a szerző bármikor bemehetett e helyiségekbe, találkozhatott a munkatársakkal,

bepillantást nyerhetett a rádió mindennapjaiba. A dokumentumokból a rádió egykori vezetőinek és munkatársainak tevékenységén keresztül emberi sorsok, az elbocsátások, politikai küzdelmek és alkuk története is bemutathatóvá vált. A technikai fejlesztéseket, az ezekkel kapcsolatos átépítéseket is sikerült követni az iratok alapján.

A történelem gyakran átírta a forgatókönyvet, s ez mindig megújulásra készítette a rádió vezetését és a munkatársakat. A koalíciós évek után a Rákosi-féle diktatúra nehezedett a rádióra, érződtek Nagy Imre reformjai, majd robbanást hozott 1956. október 23-ának éjszakája. A rádió azonban a háborús bombázások kivételével mindig és minden körülmények között szólt.

Ma már más a helyzet, a rádió ugyan még mindig szól, de ez már nem az rádió, amelynek történetét hét évvel ezelőtt a szerző elkezdte kutatni. A Bródy Sándor utcai épület kiürül, a Magyar Rádió szimbóluma lassan eltűnik...

Ócsa, 2016. április 10.

Források és feldolgozások

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MNL OL. 276. fond. 89. csomó. 250. ő. e.

MNL OL. XXVI-A-8-a. 144. doboz.

MNL OL. M-KS 276. fond 53. csoport. 228. ő. e.

Vizsgálati iratok. MNL OL. XX-5-h. Nagy Imre és társai 12. kötet. 14. doboz.

Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap Központi Irattára¹

Jegyzőkönyv. 1953. február 17. Az Agitációs és Propaganda Főosztály osztályértekezletéről. MTVA KI. 2. dosszié.

Jegyzőkönyv. 1953. március 11. Az Agitációs és Propaganda Főosztály szerkesztőbizottsági ülés. MTVA KI. TD-216/3.

Jegyzőkönyv. 1953. május 11. Az Agitációs és Propaganda Főosztály osztályértekezletéről. MTVA KI. 2. dosszié.

Jegyzőkönyv. 1953. május 15. Az Agitációs és Propaganda Főosztály szerkesztőbizottsági ülés. MTVA KI. TD-206/3.

Jelentés a Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájáról. 1953. május 16. MTVA KI. TD-320/1.

Kivonat a Magyar Rádió Hivatal 1953. június 15-én megtartott műsorülésének jegyzőkönyvéből. MTVA KI. 2. doboz.

Jegyzőkönyv. 1953. június 15. MTVA KI. TD-216/4. 6. doboz.

Jelentés a Magyar Rádió Hivatal személyzeti munkájáról. 1953. május 28. MTVA KI. TD-321/14. 8. doboz.

Jegyzőkönyv. 1953. július 6. MTVA KI. TD-216/4. 6. doboz.

Jegyzőkönyv. 1953. július 16. MTVA KI. TD-216/3.

¹ A Magyar Rádió történeti iratai feldolgozás és levéltári átadás alatt állnak, ezért közöltük olyan formában a jelzeteket, amelyek alapján lehetővé válik a dokumentumok későbbi azonosítása. A jegyzékben feltüntetett források időrendje a kötet fejezeteiben tárgyalt események sorrendjének felelnek meg.

Jegyzőkönyv. 1953. július 24. MTVA KI. TD-216/3.

Jegyzőkönyv. 1953. október 8. MTVA KI. TD-321/9.

Jegyzőkönyv. 1953. október 12. MTVA KI. TD-216/4.

Jegyzőkönyv. 1953. november 20. MTVA KI. TD-318/5.

Jegyzőkönyv. 1953. december 28. MTVA KI. TD-216/4.

A Magyar Rádió Hivatal szervezeti felépítése 1953. MTVA KI. TD-275/25.

Kivonat. Az Agitációs és Propaganda Főosztály mezőgazdasági rovatának heti jelentéséből. 1953. július 31. Agitációs és Propaganda Főosztály anyagai. MTVA KI. 2. doboz.

Az Agitációs és Propaganda Főosztály egy éves terve. 1954. február 17. MTVA KI. TD-320/4.

Utasítás a Vállalat Rendészeti Őrsége részére. 1954. MTVA KI. TD-383/5.

Jelentés a kádermunkáról. 1954. április 12. MTVA KI. Agitációs és Propaganda Főosztály. Levelezés. 3. dosszié.

Jegyzőkönyv. 1954. június 9. A Magyar Rádió Hivatalban megtartott termelési értekezletről. MTVA KI. TD-320/8.

Jegyzőkönyv felvétel az 1954. júl. 13-án megtartott információs értekezleten. 1954. július 13. Információs értekezletek jegyzőkönyvei és határozatai 1954. július–szeptember. MTVA KI. TD-280/23. 87. doboz.

Jegyzőkönyv az 1954. szept. 11-én megtartott információs megbeszélésről. 1954. szeptember 11. MTVA KI. TD-280/23. 87. doboz.

Jelentés a Magyar Rádió Hivatal műsorpolitikájáról. Kollégiumi ülés. 1954. február 8. MTVA KI. TD313/1. 9. doboz.

A Rádió választási terve. Kollégiumi ülés. 1954. szeptember 9. MTVA KI. TD-313/9. 9. doboz.

A Magyar Rádió ügyrendje. MTVA KI. 1954.

A Propaganda rovat egyéves tervének irányelvei. 1955. április 25. MTVA KI. TD-314/5. 10. doboz.

A Magyar Rádió Agitációs és Propaganda Főosztálya Mezőgazdasági rovatának munkájáról. 1955. május 12. MTVA KI. TD-314/11. 10. doboz.

Feljegyzés Benke elvtársnő részére a rádióújság munkájáról. 1955. október 12. MTVA KI. TD-270/9. 12. doboz.

Feljegyzés az ipari rovat felkészülése az 1956. évi terv agitációs feladataira. Agitációs és Propaganda Főosztály. 1955. december 8. MTVA KI. 5/A.

A Magyar Rádió második öt éves terve. Agitációs és Propaganda Főosztály levelezése. 1955–1956. (Dátum nélküli irat). MTVA KI.

Horváth Mihály: Iparunk az új öt éves terv első esztendejében. Agitációs és Propaganda Osztály. 1955. december 30. MTVA Archivum. Műsorboríték. Adásba ment: 1955. december 30.

7. sz. Elnöki utasítás. 1955. június 10. MTVA KI. Elnökségi utasítások 1954–1975. Elnökség 17. dosszié.

Határozatok az 1955. szeptember 1-én megtartott Kollégiumi ülésről. MTVA KI. TD-315/4. 11. doboz.

Feljegyzés a novemberi határozat feldolgozásáról a Rádióban. 1956. január 7. MTVA KI. TD-303/6.

Feljegyzés az Agitációs és Propaganda Főosztály műsorairól és műsorpolitikájáról. 1956. január 24. Agitációs és Propaganda Főosztály kimenő levelek. MTVA KI. 4. dosszié.

Elnöki utasítás a Magyar Rádió ügykezelésének egységesítéséről és a Központi Irattár létesítéséről. 1956. február 1. MTVA KI. Elnöki utasítások 1954–1975. Elnökség 17. dosszié.

A Magyar Rádió Kollégiumának határozata a kádermunkáról. 1956. április 9. MTVA KI. TD-316/6. 12. doboz.

A Rádió Pártbizottságának tájékoztatói. 1956. április 29. MTVA KI. TD-303/6.

Jegyzőkönyv a Magyar Rádió Kollégiuma és a Párt Végrehajtó Bizottságának együttes üléséről. 1956. július 2. MTVA KI. TD-316/13. 13. doboz.

Jegyzőkönyv a Magyar Rádió Kollégiuma és a Párt Végrehajtó Bizottságának együttes üléséről. 1956. július 2. MTVA KI. TD-316/13. 13. doboz.

Határozatok a Rádió Kollégium 1956. szeptember 8-i ülésén. MTVA KI. TD-316/15. 13. doboz.

Elnökségi anyag (1954–1956). 1956. szeptember 29. MTVA KI. TD-303/1.

Feljegyzés az 1956. szeptember 11-én megtartott szerkesztőbizottsági ülésről. MTVA KI. TD-215/6. 6. doboz.

Határozat a Rádió Kollégium 1956. október 1-i ülésén. MTVA KI. TD-316/15. 13. doboz.

Jegyzőkönyv. Az 1956. évi október 23. napja utáni események során keletkezett károkrol. 1956. december 31. MTVA KI.

Haraszthy Elemér hagyatéka. 1956. MTVA KI.

Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap Központi Irattára. Személyi dossziék és lapok, törzslapok

Személyi dossziék 1945–1958; 1956–1996; 1996–2010.
Személyi törzslapok 1945–2010.
Személyi dossziék és lapok 1945–1956; 1957–1996.
Törzslapok 1945–2014.

Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap Archívum, Műsorborítékok²

- Műanyagok az iparban. 1953. október 12.
Aki legyőzte az időt. Eseményjáték Pióker Ignác „Szocialista Munka Hőse” életéről. 1953. november 10.
Falurádió. Következtesen hajtsuk végre a begyűjtés részletterveit. 1953. január 28.
Falurádió. Községi tanácsok a begyűjtés sikeréért. 1953. február 7.
Falurádió. Gazdakalendárium. 1953. február 28.
Falurádió. Tavaszi munkák megszervezése, tanácselnökök, tsz-elnökök feladatai. 1953. február 28.
Falurádió. A minőségi termelés jelentősége a mezőgazdaságban. 1953. július 9.
Falurádió. Tegyük széles tömegmozgalommá a betakarítási és begyűjtési békeversenyt. 1953. július 11.
Falurádió. 1953. július 13.
Falurádió. Az új kormányprogram erősíti a munkás-paraszt szövetséget. 1953. július 23.
Falurádió. Gyors beadással a szabadpiac mielőbbi elnyeréséért. 1953. július. 27.
Falurádió. Versenyben az ország kenyéréért. 1953. augusztus 5.
Falurádió. 1953. augusztus 7.
Falurádió. A tsz-ek tagsága visszaveri a kulákok romboló kísérleteit! 1953. augusztus 31.
Szövetkezeti híradó. 1953. szeptember 12.
Falurádió. 1953. október 9.
Falurádió. A nők a termelőszövetkezetben. 1953. október 13.
Falurádió. Miről ír a *Szabad Föld*? 1953. november 13.
Falurádió. 1953. december 15.
Falurádió. 1953. december 24.
Falurádió. 1953. március 7.
Falurádió. 1953. március 8.
Béke és szabadság. 1953. március 8.
Termelési híradó. Búcsúzik az ország... 1953. március 10.
Falurádió. 1953. március 10.
Óvodások műsora. 1953. március 10.
Ladányi Ferenc: Tetteink hirdessék nevét. 1953. március 13.
Háy Gyula: Az író feladata. 1953. március 14.
Szövetkezeti Híradó. Somogyi István, a hatvani Dózsa tsz Előre brigádja vezetőjének terve. 1954. január 3.
Falurádió. 1954. február 18.
Falurádió. 1954. április 3.

² A jegyzékben feltüntetett források időrendje a kötet fejezeteiben tárgyalt események sorrendjének felelnek meg.

Szövetkezeti híradó. Az ócsai Vörös Csillagban. 1954. április 3.

Falurádió. 1954. július 28.

Falurádió. Riportsorozat Derecskéről. Mi várható jövedelem a tsz-ben? 1954. augusztus 16.

Falurádió. Milyen aktuális feladatokat ír elő a mezőgazdaság-fejlesztési határozat a tévesz-ek számára. 1954. október 1.

Falurádió. Akik tönkre akarják tenni a kötcsei Béke téeszt. 1954. november 15.

Falurádió. Ócsa, ahol elmaradtak a sertés-beadással. 1954. november 23.

Falurádió. Gyors beadás – kétszeres haszon. 1954. február 22.

Falurádió. 1954. április 3. 5:00–5:30.

Falurádió. Akad helye a pénzek. (Egy egyéni gazda beruházásai.) 1954. november 12.

Falurádió. Érdemes állatot tartani. Elmondja Kovács Jenő tizenegy holdas gyáli dolgozó paraszt. 1954. november 22.

Falurádió. Mit láthatunk a mezőgazdasági kiállításon. 1954. augusztus 23.

Falurádió. Színek és számok a most zárult Mezőgazdasági Kiállításról. 1954. október 1.

Szabó Imre: Népfrontok a népi demokráciákban. 1954. szeptember 24.

Falurovat. 1955. január 28.

Falurovat. 1955. január 29.

Falurovat. 1955. március 7.

Dolgozó parasztoknak – az MDP Központi Vezetősége márciusi határozatáról. 1955. március 11.

Falurádió. Dolgozók nyilatkozata a KV. határozata után. 1955. március 14.

A parasztság jövője – a szövetkezet. Időszerű kérdések termelőszövetkezeti munkában a párt Központi Vezetősége legutóbbi, márciusi határozata után. 1955. március 25.

Falurádió. 1955. április 15.

Falurádió. 1955. április 19.

Falurádió. 1955. május 30. 19.

Falurádió. Versenyhíradó. 1955. július 12.

Falurádió. Levelezőink jelentik a termelőszövetkezetekből. 1955. szeptember 23.

Szövetkezeti Híradó. 1955. október 20.

Falurádió. Szemelvények a Központi Statisztikai Hivatal jelentéséből. 1955. október 21.

Falurádió. 1955. november 1.

Falurádió. Levelezőink írják... 1955. november 1.

Falurádió. A begyűjtés sikeréért. 1955. november 4.

Falusi Híradó. 1955. december 23.

Falusi Híradó. Karácsonyi forgalom a Pásztói földműves-szövetkezeti áruházban. 1955. december 24.

Történelmi hét. 1955. május 18.

Tíz perc külpolitika. 1955. május 25.

Tíz perc külpolitika. Varsó és az európai béke. 1955. május 26.

Tíz perc külpolitika. A moszkvai megegyezés Ausztria ügyében. 1955. április 15.
 Tíz perc külpolitika. Ausztria ügye és a négyhatalmi értekezlet. 1955. április 22.
 Tíz perc külpolitika. Négyhatalmi tárgyalások Ausztria ügyében. 1955. április 27.
 Tíz perc külpolitika. Májusi reménység – Bécsben és másutt. 1955. május 2.
 Tíz perc külpolitika. Remények és veszélyek Bécs után. 1955. május 16.
 A szocialista törvényesség megszilárdításának útján. 1956. szeptember 18.
 Bányászasszony. 1956. augusztus 10.
 Falusi Híradó. Kenderes. Vörös-Csepel T. Sz. 1956. február 28.
 Falusi Híradó. 1956. március 1.
 Falurádió. 1956. március 2.
 Falurádió. 1956. március 5.
 Falusi Híradó. 1956. március 8.
 Falurádió. Nagyobb hasznot érnek el a termelőszövetkezeti csoportok, mint tavaly egyénileg. 1956. március 28.
 Falusi Híradó. Új magyar mezőgazdasági gépek. 1956. május 22.
 Falurádió. Az új tag is megbecsült ember. 1956. május 28.
 Falusi Híradó. Őszi bevásárlás a csongrádi szövetkezet áruházában. 1956. szeptember 5.
 Falusi Híradó. 1956. szeptember 21.
 Kommentár. 1956. október 8.
 Erdős Péter: Kommentár. 1965. október 11.
 Fellegi Tamás: Kommentár. 1956. október 13.
 Kommentár. 1956. december 8.
 Felülvizsgálják a volt ÁVH-sokat. 1956. december 17.
 „Az október végi események...” 1956. december 30.
 Beszámoló a vásárlásokról egyes áruházakban. 1956. november 28.
 Látogatás a villamosvasút Akácfa utcai székházában. 1956. november 28.
 A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozata a szén- és olajbányászat feladatairól. 1956. december 14.
 A szénbányászat termelékenységéről. 1956. december 21.
 Az ország néhány bányájából... 1956. december 21.
 Napi jelentés az ország szénbányáiból. 1956. december 28.
 Beszéljünk a begyűjtésről... 1956. december 5.
 A mezőgazdasági termékek értékesítéséről. 1956. december 6.
 A súlyos napok alatt hányszor... 1956. december 6.
 Békési parasztküldöttség járt a miniszternél. 1956. december 21.
 Falurádió. 1956. december 28.
 Karácsony. 1956. december 6.
 Karácsonyi kirakat helyett. 1956. december 8.

Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap, Hangarchívum

- Koszorú a kapu alatt. Dokumentumműsor a Magyar Rádió 1956. október 23-i ostromáról. 1981. október 23.
- Az a bizonyos éjszaka. Földes Péter visszaemlékezése. 1990. október 24. Kossuth Rádió. A történetét később is elmesélte. Tegnap történt. 1994. október 23. Petőfi Rádió.
- A Szabad Kossuth Rádió története 1956. október 30-tól november 4-ig. Gömöri Endre és Tóbiás Áron visszaemlékezése. 1989. október 27. Nyersanyag. Nem hangzott el.
- Forradalom, 1956. Hangdokumentum-összeállítás a Magyar Rádió Archívumából. 3 darab CD. 2006.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára forrásai

VIZSGÁLATI DOSSZIÉK

- Szirmai István. 1953. Vizsgálati dosszié ÁBTL. V-150321.
- Feljegyzés Tóth György s. k. tanúvallomásáról. Budapest, 1957. november 23. ÁBTL. V- 150384.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Budai Gyula honvéd százados. Budapest, 1957. május 23. ÁBTL. V-150005/5.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 22. Halász Kálmán katonatiszt. ÁBTL. V-150005/5.
- Krapp Rudolf: Feljegyzés. 1957. március 6. ÁBTL. V-150005/17.
- Krassó György: Feljegyzés. 1957. január 12. ÁBTL. V-150005/5.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Szollár Józsefné ÁBTL. V-150005/7.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 11. Seregély Béláné ÁBTL. V-150005/7.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 12. Weiszlámleín Ferencné ÁBTL. V-150005/18.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. június 5. Szabó Sándor. ÁBTL. V-150005/7.
- Jegyzőkönyv. Solymosi János kihallgatásáról. Budapest, 1958. május 26. ÁBTL. V-150005/7.
- Határozat előzetes letartóztatás elrendeléséről. Budapest, 1957. január 24. ÁBTL. V-150005/7.
- Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7.
- Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. április 2. Popovics Ernő katonatiszt. ÁBTL. V-150005/18.
- Jegyzőkönyv Zólogy László 4. kihallgatásáról. Budapest, 1956. december 2. ÁBTL. V-150005/4.

Zólogy László ügyében 1957. február 12-én készített jelentésben. ÁBTL. V-150005/6.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Zólogy László 1957. július 12-én készült. ÁBTL. V-150005/18.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Zólogy László. 1957. július 12. ÁBTL. V-150005/7.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Popovics Ernő. 1957. április 2. ÁBTL. V-150005/18.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Angyal István építésvezető (Előzetes letartóztatott.) 1957. június 24. ÁBTL. V-150005/7.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Blázi László honvédhadnagy. Budapest, 1958. január 14. ÁBTL. V-150005/8.

Jegyzőkönyv. Solymosi János kihallgatásáról. Budapest, 1958. május 26. ÁBTL. V-150005/7.

Jelentés Zólogy László ügyében. Budapest, 1957. február 12. ÁBTL. V-150005/6.

Benke Valéria. Feljegyzés. Budapest, 1957. február 16. ÁBTL. V-150005/5.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1957. február 21. Görög Imre határőr alezredes. ÁBTL. V-150005/4.

Jegyzőkönyv: Nyúl József kihallgatásáról. Budapest, 1956. november 29-én. ÁBTL. V-150005/7.

Jegyzőkönyv Kiss Gábor gyanúsított kihallgatásáról. Segédmunkás. Budapest, 1959. július 7. ÁBTL. V-150384.

Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. június 19. ÁBTL. V-150005/7.

Solymosi János s. k. feljegyzése. Budapest, 1957. január 27. ÁBTL. V-150005/7.

Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. június 19. ÁBTL. V-150005/7.

Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. február 5. ÁBTL. V-150005/7.

Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról, Budapest, 1957. február 5. ÁBTL. V-150005/7.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Szana Rezsőné ÁBTL. V-150005/7.

Jegyzőkönyv Tóbiás Áron kihallgatásáról. Budapest, 1957. május 28. ÁBTL. V-150393/4.

Feljegyzés Dr. Kiss Kálmán s. k. írásáról. Budapest, 1957. november 18-án. ÁBTL. V-150384.

Hadtörténelmi Levéltár forrásai

Harc a rádióért. Sándor György a Rádió főtisztviselőjének előadásában. Dátum nélküli irat. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 524–527. f. ló.

Ferenczi Sándor elmondása alapján. Harc a rádió körül. Felvéve 1957. január 9-én. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 511–519. f. ló.

Róna Sándor rendőr százados elmondása alapján. Harc a Rádióért. Dátum nélküli irat. Hadtörténeti Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 520–523. fólió.

Mester János szds. közleménye. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 501–502. fólió.

Harc a Rádióért. Gáti János, a Rádió Üzemgazdasági osztály vezetője közlése. Hadtörténelmi Levéltár. 1956-os gyűjtemény. 7. ő. e. 507–510. fólió.

Híryanagok

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRA

MTI Belföldi Hírek. 1953. MNL OL. XXVI-A-14-b. 214., 216., 217. doboz.

MTI Belföldi Hírek. 1954. MNL OL. XXVI-A-14-b. 262., 264., 265., doboz.

MTI Belföldi Hírek 1954. november 14. Magyar-Szovjet Tengerhajózási Rt. MNL OL. 1946–1955. XXIX-H-2.

MTI Belföldi Hírek. 1955. MNL OL. XXVI-A-14-b. 269., 271., 272., 274., 278., 279., 280., 281., 282., 285., 286., 289., 294., 298., 300-302., 399., doboz.

MÉDIASZOLGÁLTATÁS-TÁMOGATÓ ÉS VAGYONKEZELŐ ALAP KÖZPONTI IRATTÁR

Belföldi Hírek

Hírek. 1953. január 2., 8., 9., 135. doboz.

Hírek. 1953. január 14., 16., 18. 136. doboz.

Hírek. 1953. február 5., 9., 12., 138. doboz.

Hírek. 1953. február 20., 24. 139. doboz.

Hírek. 1953. március 4-5., 16., 19., 23. 140. doboz.

Hírek. 1953. április 3. 141. doboz.

Hírek. 1953. április 16. 142. doboz.

Hírek. 1953. május 6. 12. 143. doboz.

Hírek. 1953. május 18., június 10. 144. doboz.

Hírek. 1953. július 1., 25. 145. doboz.

Hírek. 1953. augusztus 9., 16. 147. doboz.

Hírek. 1953. augusztus 23–24. 148. doboz

Hírek. 1953. december 19. 156. doboz.

Hírek. 1954. január 9. 158. doboz.

Hírek. 1954. február 28. 162. doboz.

Hírek. 1954. március 13. 163. doboz.

Hírek. 1954. március 20. 164. doboz.

Hírek. 1954. május 26. 165. doboz.

Hírek. 1954. augusztus 13. 177. doboz.

Hírek. 1954. szeptember 24. 179. doboz.

Belföldi Hírek

MTI 1956. január 1., 3., 5., 7., 13., 18., 22.

MTI 1956. február 10., 13.

MTI 1956. március 27.

MTI 1956. április 2., 6–8., 11., 17., 20.

MTI 1956. május 3., 6., 11., 16., 18.

MTI 1956. június 7., 15., 21–22., 24.

MTI 1956. július 8., 10.

MTI 1956. augusztus 25., 29.

MTI 1956. szeptember 14.

MTI 1956. október 3.

Könyvek

1956. Kézikönyve, *Kronológia*. 1956-os Intézet. Budapest. 1996.

A forradalom hangja. Századvég Füzetek 3. A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása. Budapest. 1989.

A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956. Napvilág Kiadó. Budapest. 1998.

A rádió és televízió krónikája 1945–1978. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Budapest. 1980.

Duclos, Jacques: *Harcaim, emlékeim*. Gondolat – Kossuth. 1974.

Fisher Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Dialóg Campus Kiadó. 2005.

Harsányi Iván: *A spanyol polgárháború és magyar önkéntesei*. Budapest. 1966. MEASZ.

Honvári János: Magyarország gazdasági fejlődése a II. világháború után (1945–1958). In: *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Szerkesztette: Honvári János. Budapest. 1997.

Horváth Sándor, Majtényi György, Tóth Eszter Zsófia: *Élmunkások és sztahanovisták*. Kézirat, 1997. szeptember.

Igazsághoz hű tájékoztatást a Magyar Rádióban. Népszava, 1956. október 30. In: *1956 a sajtó tükrében. 1956. október 22–november 5*. Összeállította és szerkesztette: Izsák Lajos, Szabó József. Kossuth Könyvkiadó, 1989.

Izsák Lajos – Nagy József: *Magyar történeti dokumentumok 1944–2000*. Nemzeti Tankönyv Kiadó. 2004.

Kerekes Lajos: *Ausztria hatvan éve 1918–1978*. Gondolat. Budapest. 1984.

Lévai Béla: *A rádió és a televízió krónikája 1945–1978*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Budapest. 1980.

Műsorkészítés a Magyar Rádióban. Módszerek és eszközök. Magyar Rádió. 1975.

- Nehéz esztendőkrónikája 1949–1953. Dokumentumok.* Szerkesztette és a bevezetést írta Balogh Sándor. Gondolat. Budapest, 1986.
- Rádióhallgatók könyve.* Szerkesztette: Lévai Béla. Budapest. 1958. Minerva.
- Rainer M. János: *Nagy Imre 1896–1953. Politikai életrajz.* Első kötet. 1956-os Intézet. 1996.
- Rainer M. János: *Nagy Imre Politikai életrajz 1953–1958.* Második kötet. Budapest, 1999. 1956-os Intézet.
- Rákosi Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek.* 4. bővített kiadás. Budapest. Szikra. 1955.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó. Budapest, 2005.
- Simándi Irén: *Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámhosszán 1951–1956.* Gondolat Kiadó. Budapest. 2005.
- Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948.* Gondolat Kiadó. Budapest. 2012.
- Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952.* Gondolat Kiadó. Budapest, 2014.

Magyar Rádió Újság

- Rádió Újság,* 1953. március 7.
- A magyar nemzethez! *Rádió Újság,* 1953. március 7.
- A téli burgonya és az olcsó hagyma nyomában... (A rádióriporter jegyzetfüzetéből.) *Rádió Újság,* 1953. november 9–16.
- Az SZKP XX. Kongresszusa – a rádióműsorokban. *Rádió Újság,* 1956. február 12–18.
- Az SZKP XX. kongresszusa tiszteletére elhangzott műsorunkból: Ünnepi köszöntő. Írta: Barabás Tibor. *Rádió Újság,* 1965. február 19–15.
- Gömöri György kommentárja elhangzott 1956. október 6. *Rádió Újság,* 1956. október 14–20.

Tanulmányok, cikkek

- A szolnoki rádió körüli történetet Sávolgy Tamás: Szolnoki rádió 1956. Volt egyszer egy forradalom... (Kézirat.)
- Baráth Magdolna: Az államvédelem az egységes Belügyminisztériumban. *Betekintő,* Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata. 2010/3. szám. http://www.betekinto.hu/2010_3_barath
- Dérier Miklós: Apályok és dagályok, 1953–1962. *História,* 1986. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/86-056/ch04.html>
- Élt öt napot. Beszélgetés a Szabad Kossuth Rádióról. *Jel-Kép,* 1989. 3. szám.

- Kővágó Sarolta: A Magyar Rádió és a műsorpolitika 1948 decembere és 1949 decembere között. *Múltunk*, 2005/3.
- Muszatov, Valerij: Az osztrák államszerződés és a Szovjetunió. *História*, 2005/5. szám. <http://www.historia.hu/archivum/2005/0505muszatov.htm>
- Nemes János: A rádió ostroma. *Társadalmi Szemle*, 36. évf., 1981. 10. szám.
- Németh Csaba: Jelszó: Budapest... Piliscsabai katonák a Magyar Rádió ostrománál. http://kommentar.info.hu/iras/2013_2/jelszo_budapest_piliscsabai_katonak_a_magyar_radio_ostromanal
- Sipos Péter: Szovjetunió és Jugoszlávia, 1945–1955. *História*, 1992/4. <http://www.kodaly-bp.sulinet.hu/pefele/Egyetemes%20t%C3%B6rt%C3%A9nelem/Jelenkor/Szovjetuni%C3%B3%20Jugosz%C3%A1lvia.pdf>
- Tarján M. Tamás: 1955. április 18. A bandungi konferencia megnyitása. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1955_aprilis_18_a_bandungi_konferencia_megnyitasa/
- Tarján M. Tamás: 1991. március 31. Megszűnik a Varsói Szerződés katonai szervezete. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1991_marcus_31_megszunik_a_varsoi_szerzodes_katonai_szervezete/
- Tarján Tamás: 1956. február 25. Hruscsov beszéde az SZKP XX. kongresszusán. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1956_februar_25_hruscsov_beszede_az_szkp_20_kongresszusan#top
- Vámos György: Mit ér a szó most? *Beszélő*, 2003. március. 8. évfolyam. 3. szám. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/%E2%80%9Eemit-er-a-szo-most%E2%80%9D>
- Wirth Gábor: A szolnoki Damjanich Rádió az 1956-os forradalomban. http://epa.oszk.hu/02200/02295/00010/pdf/EPA-02295_Jaszszagi_Evkv_2002_Wirth.pdf

Internetes források

- A piros kabátos lány 1956. október 23. A rádió ostroma. Készült: 1983. május 29-én Mandelieu-ben. http://gondola.hu/cikkek/73579-_A_piros_kabatos_lany_-_1956_oktober_23_.html
- Az 1953. évi II. törvény az országgyűlési választásokról szóló jogszabályok módosításáról.
- Törvények, jogszabályok a CompLex Kiadótól. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8390>
- Benke Valéria: http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article-&id=3508&catid=43%3Ab&Itemid=67&lang=hu
- Budai Nagy Antal Laktanya. http://mno.hu/migr_1834/eladjak-az-obudai-volt-szovjet-laktanyat-825668

Cservenkov, Valko: <https://maxval1967.wordpress.com/2012/05/07/rovid-bolgar-tortenelem/>

Erdős Péter: <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=594>

Földes László: <https://www.neb.hu/asset/phpc4755n.pdf>

Gács László: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/04901.htm>

Gellért Endre: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/05109.htm>

Hidvégi Jenő: http://orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/pdf_Szallasi/2001_05_23.pdf

Kalmár György: <http://nevpont.hu/view/10804>

Komócsin Zoltán: *Magyar Életrajzi Lexikon*.
<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08294.htm>

Koszmovszky Edina: http://www.hhrf.org/56/index_hu.php?o=12

Kozmogyemjanskaja, Zoja: <http://www.hagiosz.net/?q=partizan>

Molnár Aurél: <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=15993>

Padisák Mihály: <http://www.mtva.hu/hu/tesztelek/mtva-gyorshirek/bucsuzunk/bucsuzunk-padisak-mihaly-irotol-ujsgirotol>

Pálffy-laktanya : <http://www.zmne.hu/Forum/04harmadik/muzeum.htm>

Pieck, Wilhelm: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/wilhelm-pieck>

Radetzky-laktanya: http://mno.hu/migr_1834/bem-ter--radetzky-laktanya-800210

Révész Jenő: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC12527/12972.htm>

Sallai Imre: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13334.htm>

Südi Nándor: <http://www.filmeshaz.hu/mtvtortenet/arcok/S/SudiNandor.htm>
http://www.radio.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=378&Itemid=131 (interjú Südi Nándorral.)

Széll Jenő: <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=142>

Tóbiás Áron: <http://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=1070>

Újhelyi Szilárd: <http://www.mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/biograf/ujhelyi.htm>

Varga Domokos: <http://mtva.hu/en/sajto-es-fotoarchivum/1898-varga-domokos-kosuth-es-jozsef-attila-dijas-dijas-iro-90-eve-szueletett>

Zólmány László: <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/oha/zolom.htm>

Melléklet

Névmutató

- Ács Mihály 180
Ács Lajos 44, 220, 332–334, 336, 337
Ádám Istvánné 17, 23, 24
Agárdi Gábor 78
Albert Imre 183
Ambrus Imre 286
Ambrus Jenő 120
Andics Erzsébet 244
Apró Antal 380, 447
Árkos Gyula 78
Artvold főhadnagy 394
Asztalos Lajos 237, 238
- B. Sámson Imre 286
B. Takács Gyula 93
B. Tóth Miklós 184
Bagi András 460
Bagó László 78
Bajkov, Vlagyimir 34
Bakfart Bálint 48
Bakonyi László 424
Balassa Gábor 78
Balassa László 57, 331, 338
Bálint János 279
Bálint Sándorné 66
Balla János 287
Balla László 446
Balló Imre 180
Balog Gyula 183
Balog István 278
Balogh János 380, 466
Balogh Lajos 386, 404
Balogh Péter 286
Balogh Sándor 44, 480
- Bánffy György 467
Barabás Tibor 323, 481
Baráth Magdolna 137, 481
Barcs Sándor 202
Bargyin, Iván Pavlovics 68
Barizs Pál 180
Barizs Sándor 180
Bárkovits József 102
Baross Péter 343, 424, 467
Bartók Béla 464
Bartos János 291
Basa György 466
Bata István 44, 230, 405, 413
Becz Gábor 163
Bednai Nándor 430
Bence Pál 286
Benjamin László 130
Benke Valéria 127, 221, 222, 240, 242–
244, 320, 331–333, 336, 337, 347,
380–382, 384–386, 401, 405–413,
422, 439, 472, 477, 482
Berecki Sándor 460, 461
Berei Andor 337
Berentóczy Miklós 213
Berényi Gyuláné 414
Berija, Lavrentyij 21, 34, 125, 190
Bessenyei Ferenc 433
Bischoff, Norbert 307
Biszku Béla 447
Blázi László 400, 419, 420, 477
Bodó György 466
Bodor Tibor 78
Bogár József 108
Bognár Lajos 286

- Boór Ferenc 178
 Boros László 414
 Boros Miklósné 346
 Borsodi István 288
 Bozlik Sándor 180
 Bozó László 424
 Bölöni György 130
 Buck Imre 453
 Budai Gyula 387, 388, 403, 477
 Bulganyin, Nyikolaj 34, 220
 Burján Béla 17, 22, 23, 424, 437, 439, 440, 443
 Burján Gábor 87
 Buzgó Kálmán 264, 265

 Cyrankiewicz, Józef 303
 Czapik Gyula 212
 Czirják József 210

 Csankó Mihály 184
 Cseh Ferenc 112
 Csergő János 166, 263, 359
 Cservenka Ferencné 245, 246
 Cservenkó, Valkó 110, 482
 Csetneki Imre 69
 Csiki Albert 185
 Csillag István 443
 Csízi Mónika 12
 Csizmár Gyula 298
 Csohány Gabriella 331, 435
 Csóka Imre 460
 Csörgő Józsefné 119
 Csuka Béla 12

 Dajka Lajos 72
 Dalos László 467
 Darvas Iván 466
 Darvas József 201, 202
 Deák Ernő 402
 Debrecen 209, 212, 302
 Demcsák Katalin 445–447
 Dérer Miklós 41, 481
 Déry Tibor 335
 Ditmayer Ferenc 298
 Dobi István 34, 162, 447

 Dobos Menyhért 12
 Dobos Sándorné 76
 Dolgos János 346
 Dögei Imre 460
 Dömök Gábor 410
 Duclos, Jacques 67, 162, 480
 Dudás Béla 72, 73, 436, 437
 Dudás Ferenc 424

 Ember György 15, 343, 344
 Engels, Friedrich 109, 115
 Eörsi István 427
 Erdős Andrásné 31
 Erdős Péter 373, 374, 379, 381, 382, 401, 402, 476, 482
 Erkel Ferenc 19

 Fábíán János 174
 Fábri Kálmán 424, 435
 Faludi Sándor 453
 Farkas Dénes 200
 Farkas Erzsébet 392, 415
 Farkas István 199
 Farkas Mihály 220, 376, 383
 Farkas Sándor 286
 Farkas Vladimir 376
 Faure, Edgar 311
 Fehér József 388, 403–405, 413
 Fehér Lajos 447
 Fekecs Gábor 299
 Fekete István 446
 Fekete Jánosné 69
 Fekete Pál 322
 Felföldi László 78
 Fellegi Tamás 374–376, 476
 Ferenczi Sándor 386, 387, 389, 409, 412, 416, 420, 424, 436, 478
 Ferenczi Tibor 402
 Filimonov, I. N. 106
 Fisher Ferenc 300, 480
 Földes Alíz 17
 Földes László 120, 121, 482
 Földes Péter 304–308, 343–347, 379, 381, 382, 404, 424, 426, 437, 467, 476

Földesi Zoltán 404
 Földessi Lajos 355
 Földi Iván 385, 434
 Földvári Rudolf 34, 44, 118
 Friedrich Károly 120
 Fulajtár Vilmos 66

 Gacs János 424
 Gács László 425, 433, 434, 436, 448, 467, 482
 Galamb Imre 211
 Galambos István 12
 Garai György 346
 Gáti István 424, 466
 Gáti János 421, 478
 Gáti László 425
 Gáti Ödön 424, 435, 465
 Gazda Mihály 185
 Gellért Endre 17, 18, 482
 Gellért Oszkár 130
 Gerő Ernő 18, 34, 38, 230, 244, 342, 385–387, 395, 402, 408, 422, 433, 434, 448, 449
 Gimes Miklós 342, 379
 Glazunov I. Sz. 106
 Gorkij, Makszim 115
 Gorzsás Antal 174
 Gózon Gyula 78
 Gömöri Endre 17, 22, 371, 372, 424, 425, 434, 438–440, 442, 443, 466, 476
 Gömöri György 373, 481
 Gömöri Lajos 202
 Gönci Mária 211
 Görög Imre 405, 406, 408, 478
 Groszmann Sándor 213
 Grotewohl, Otto 300

 György Henrikné 178
 György Károly 70
 Györgytarló 209
 Gyüre Imre 175
 Gyűrű Béláné 120

 Haán Endre 428
 Hajdú Pál 14, 16–18, 20, 21, 24, 29, 35–42, 57, 58, 95, 98, 135
 Halasi Olivér 32
 Halász Jenőné 424
 Halász Kálmán 388, 389, 477
 Halda Alíz 342, 440, 466
 Haraszthy Elemér 377, 424, 426, 428–436, 466, 473
 Harsányi Iván 371, 480
 Hartai László 17, 27–29, 54, 55, 57, 84, 127, 136, 146, 147, 195, 196, 237, 239, 331, 333, 334, 347, 379, 381
 Háy Gyula 124, 125, 130, 443, 474
 Házi Árpád 118
 Hegedüs Ágnes 78
 Hegedüs András 34, 44, 94, 221, 261, 262, 309, 332, 333
 Hegedüs Dániel 424
 Hegedüs József 94
 Hegedüs Sándor 174, 175
 Hegyi László 395, 396
 Helle János 119
 Heltai László 424
 Herczeg Ferenc 204, 205
 Herman Károlyné 63
 Hidas István 34, 44
 Hidi Sándor 78
 Hídvégi Ferenc 394, 395
 Hídvégi Jenő 424, 425, 482
 Holl István 78
 Holló József 198
 Honvári János 253, 480
 Horkai János 78
 Horváth G. Gábor 286
 Horváth Gyula 424, 428, 457
 Horváth Imre 367
 Horváth Lajos 80
 Horváth Márton 244
 Horváth Mihály 276, 472
 Hruscsov, Nyikita 21, 34, 125, 126, 190, 220, 294, 322, 330, 364, 482
 Hubay Miklós 440
 Huszár Sándor 97
 Huzella Elek 424

- Ignotus Pál 440
 Illés Béla 112
 Illés Lajos 174
 Imre Mihály 199
 Inota 23, 60
 István Lajos 200
 Ivanov-Nyeznamov, V. I. 106
 Izsák Lajos 383, 423, 480
- Jakab Endre 177
 Jakab Ferenc 301
 Jakab Józsefné 104
 Jakabfi István 17
 Jaksics György 99
 Jancsó Miklós 285
 Jánoshegyi István 212
 Jánosi Ferenc 51, 379
 Janza Károly 418
 Jasznov, Mihail 125
 Jobbágy Károly 440
 Jónás Gábor 189
 József Farkas 440
 Juhász Ferenc 130
 Juhász Miklósné 174, 175
 Justyák Sándor 189
- Kablay Lajos 446
 Kádár János 342, 379–382, 387, 426, 446, 447, 465
 Kaganovics, Lazar 21, 220
 Kalkán János 99, 100
 Kállai Gyula 447
 Kallós Ilona 331
 Kálmán György 78
 Kalmár György 315, 316, 318, 329, 347, 482
 Kaló Flórián 78
 Kámi Dezső 286
 Kardos Józsa 78
 Katona Antal 436
 Kavesánszki István 282
 Kazimir Károly 78
 Kecskédi Istvánné 416
 Kelemen József 119
 Képesi József 424
- Képesy József 466
 Kerekes Imre 466
 Kerekes Lajos 308, 480
 Kerpel Róbert 465
 Kispál János 198
 Kiss András 430
 Kiss Andrásné 435
 Kiss Árpád 203
 Kiss Bertalan 281
 Kiss Gábor 416, 478
 Kiss István 299
 Kiss Kálmán 379, 425–427, 429, 435, 438, 440, 441, 447, 478
 Kiss Miklós 94
 Kiszelyov, J. D. 34
 Komáromi Lajos 70, 77
 Komócsin Zoltán 57, 142–146, 221, 222, 228, 238, 242, 316, 482
 Koncz József 254
 Koncz Lajos 98, 211
 Konok Ferenc 403, 407
 Konovalov, N. V. 106
 Kónya Lajos 113
 Konyev, Ivan Sztjepanovics 446
 Koppány Miklós 428, 466
 Korda Miklós 424, 425
 Korolovszky Lajos 295
 Kósa Lajos 119
 Koszmovszky Edina 284, 385, 482
 Kosztolányi Dezső 463
 Kovács Árpád 445
 Kovács Gy. Pálné 111
 Kovács Imre 164
 Kovács István 244, 322, 402
 Kovács János 182
 Kovács Jenő 186, 187, 475
 Kovács József 176
 Kovács László, dr. 420
 Kovács Mihály 424
 Kovalik Károlyné 343, 424
 Kozák (Klein) Tibor 15, 30
 Kozma György 279
 Kőműves Sándor 78
 Körner, Theodor 305
 Kővágó Sándor 387, 388

- Kővágó Sarolta 158, 481
 Kővér Gyula 445, 447
 Krapp Rudolf 389, 406, 477
 Krassó György 390, 391, 399, 477
 Kriska János 417, 419
 Kristóf István 44
 Kukucska János 331
 Kuperin, I. I. 106
 Kuti Károly 79
- Ladányi Ferenc 124, 474
 Láng György 381, 382, 384–386, 434
 Lázár Ferenc 331
 Lázár Józsefné 66
 Lázár Mártonné 110
 Léder György 211
 Lehel György 331, 435
 Lehel Judit 441
 Lehr Henrikné 178
 Lenin, Vlagyimir Iljics 59, 108, 109, 113, 115–117, 119, 121, 125
 Lévai Béla 240, 242, 435, 448, 465, 466, 480
 Lidi Imre 68
 Liszt Ferenc 48, 436
 Losonczy Géza 379, 382, 386, 443
 Lovranics Józsefné 111
 Loy Árpád 164
 Lukomszkij, P. E. 106
- Madách Imre 202
 Magyar János 112
 Magyar Zoltán 12
 Majakovszkij, Vlagyimir 115
 Makler Ferenc 271
 Malenkov, Georgij 21, 34, 125, 126, 220
 Márkus Lászlóné 298
 Marosán György 447
 Marosi Jenő 465
 Márton Anna 17, 345, 346
 Martos János 184
 Marx, Karl 109, 115
 Máté György 203
 Mázi József 203, 204
 Megyeri Márton 417, 418
- Mélykúti Ilona 439, 442
 Mérei Ferenc 427
 Mester János 413, 478
 Mesterházi Ferenc 189
 Mészáros Ági 466
 Mészáros János 299
 Mészáros László 203
 Meszes Mátyás 91
 Mihalkovics Rezső 414
 Mihályfi Ernő 51
 Mike Gyula 331, 434, 465
 Mikes Imre 107
 Mikojan, Anasztasz 34, 220, 342
 Mikszáth Kálmán 464
 Miskolczy Mátyás 74
 Mjasznyikov, Alekszandr L. 106
 Móder Mártonné 199
 Molnár András 368
 Molnár Aurél 424, 425, 437, 466, 467, 482
 Molnár Károly 17, 18, 20, 466
 Molotov, Vjacseszlav 21, 34, 220, 307, 309, 312
 Moravec Imre 435
 Móricz Gyuláné 301
 Mosonyi Mihály 48
 Muszatov, Valerij 308, 481
 Muszka Imre 163
 Mutean János 285
 Münnich Ferenc 446, 447
- Nádházi Mátyásné 291
 Nagy András 94
 Nagy Anna 12
 Nagy Imre 34, 35, 37, 39, 41, 43, 44, 51, 75, 83, 97, 99, 116–118, 143, 181, 183, 190, 191, 194, 196, 204, 214, 220, 221, 224, 261, 277, 280, 293, 304, 325, 333, 342, 372, 375, 379, 382, 383, 386, 390, 417, 421–424, 427, 437–439, 443, 444, 470, 480
 Nagy János 301
 Nagy József 480
 Nagy Lajos 286
 Nagy Sándor 115, 181

- Nagy Sándorné 30
 Nárai Istvänné 67
 Negyedes Lajos 302
 Nemes János 331–333, 336, 343, 344,
 347, 380–382, 481
 Német József 74
 Német Pál 73
 Németh Adél 466
 Németh Béláné 31
 Németh Csaba 393, 481
 Németh Hajnalka 12
 Németh János 31
 Németh László 291
 Nicsovcics György 94
 Nógrádi Sándor 205, 206, 332, 333, 356

 Nyers Rezső 361, 461
 Nyíri Tibor 440, 441
 Nyúl József 415, 478

 Orbán Miklós 405

 Örkei Imre 417

 Padisák Mihály 19, 101, 102, 482
 Pális Pál 467
 Pálok Ferenc 70, 71
 Pálos Miklós 430, 467
 Pánya Ernőné 64
 Pap Károly 66, 67
 Pápa Relli 467
 Papp Ferenc 172
 Papp Kálmán 213
 Papp Mihály 87
 Pártos Erzsi 78
 Pártos Mihályné 180
 Pasztusák János 65
 Pataki Ferenc 424
 Patkó Imre 434
 Pegov, Nyikolaj Mihajlovics 126
 Péntek Lajos 88
 Pervuhin, M. G. 220
 Péter Gábor 13, 451
 Péter János 212
 Pethő Tibor 309, 310

 Pető Béla 279
 Pieck, Wilhelm 70, 71, 274, 483
 Pintér Kálmán 198
 Pióker Ignác 78, 161, 473
 Piros László 382, 405
 Polinszky Károly 213
 Popovics Ernő 394–396, 399, 419, 477
 Porubszky Lajos 71
 Postás Jánosné 65
 Pradolini, Vasco 464
 Prométheusz 112
 Pruzsina Mihály 74
 Pünkösti Árpád 342

 Raab, Julius 305, 307–309, 312
 Rácz János 299
 Rácz Lajos 290
 Rainer M. János 35, 191, 214, 221, 480
 Rajcsányi Ferenc 429, 430
 Rajk László 347, 371, 372, 375, 424,
 426
 Rajki Sándor 110
 Rákosi Mátyás 11, 16, 18, 22–25, 27,
 34, 35, 39, 41, 44, 63, 66, 67, 71–74,
 90, 109, 117, 118, 120, 146, 147,
 163, 190, 191, 204, 208, 214, 220,
 221, 230, 231, 242, 244, 275, 277,
 282, 322, 331, 335, 342, 350, 352,
 362, 363, 371–375, 377, 383, 421,
 422, 427, 429, 433, 434, 441, 444,
 445, 448, 449, 470, 480
 Rengei Miklós 424
 Réti Ervin 311–313
 Révai Béla 278
 Révai Dezső 331
 Révai József 22, 27, 28, 38
 Révész Jenő 170, 483
 Róbert László 424
 Rom Sándor 189
 Romsics Ignác 21, 35, 89, 232, 253, 480
 Romvári Gertrud 78
 Romvári Rezső 414
 Róna Sándor 387, 421, 478
 Rónai Sándor 116, 118
 Ruff Márton 89

- Sági Gáspár 437
 Sági Károly 417
 Sallai Imre 93, 483
 Sándor András 285
 Sándor György 234–236, 380, 382–386, 420., 478
 Sándor József 417
 Sándor László 446
 Sarányi Erzsébet 65
 Sarlós Istvánné 331
 Sávoly Tamás 12, 445, 447, 481
 Schusztér Vilmos 424
 Sebestyén György 92
 Semmelweis Ignác 19
 Seregély Béláné 392, 414, 415, 420, 477
 Simándi Irén 29, 37, 108, 149, 321, 445, 480
 Simon Béla 68
 Simon József 122
 Simonyi Dénes 267
 Sinkovics Mária 65
 Sipos Ilona 183
 Sipos Péter 294, 481
 Sipulusz (Rákosi Viktor) 108
 Sitkei István 425, 435
 Solohov, Mihail 115
 Solymár Magda 435
 Solymosi János 393–401, 416–419, 421, 477, 478
 Somogyi István 170, 474
 Surányi Péter 424, 438, 439, 441
 Südi Nándor 385, 437, 483
 Sümeghi Endre 441, 466

 Szabadi Mihály 184
 Szabó Ferenc 63
 Szabó Gergely 246
 Szabó Imre 197, 198, 475
 Szabó József 423, 480
 Szabó Pál 130
 Szabó Piroska 175
 Szabó Rózsa 331
 Szabó Sándor 392, 393, 477
 Szabó Sándorné 30
 Szabó Tibor 424

 Szabó Vilmos 105
 Szaburov, M. Z. 220
 Szakáts Miklós 433, 466
 Szalai Béla 34, 220, 257, 258, 322
 Szalai József 347–349
 Szamuely Tibor 388
 Szana Rezsőné 420, 478
 Szántó Zoltán 386, 438
 Szécsi Ferenc 434, 466
 Szél Júlia 18–20
 Széll Jenő 427, 438, 440, 483
 Széll Kálmán 454
 Szemes Sándor 424, 425
 Szendrő Sándor 14, 16, 191, 331, 332
 Szentkúti József 414
 Szepesi György 15, 17, 21, 401
 Szigeti László 182
 Szirmai István 13–18, 321, 322, 433, 477
 Szirmai Ottó 440
 Szollár Józsefné 391, 392, 413, 414, 420, 477
 Szögi Istvánné 76
 Szőke Teréz 175
 Szöllősi Sándor 175
 Szőnyi Gyuláné 166
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 11, 21, 22, 24, 34, 35, 39, 65, 68–70, 106–122, 124–126, 317, 377, 383, 481
 Sztankó Pál 287, 288
 Szubivits Lipót 424
 Szuszlov, Mihail 221
 Szücs Andor 331
 Szücs László 182

 Tábily Jánosné 290
 Tajkov András 207
 Takács Ferenc 435
 Takács Zsuzsanna 22, 440
 Tamás József 213
 Tamási Lajos 440
 Tapolczai Jenő 204
 Tardos Tibor 335
 Tarejev, Jevgenyij M. 106
 Tarján M. Tamás 295, 303, 481

- Tildy Zoltán 443
 Tito, Joszip Broz 41, 294, 336
 Tkacsov, R. A. 106
 Tóbiás Áron 55, 56, 423, 424, 437–443, 476, 478, 483
 Tompa László 291
 Tóth György 174, 378–380, 401, 402, 408, 409, 412, 424, 427–429, 436, 466, 477
 Tóth János 292
 Tóth József 199, 287
 Tóth Lajos 395, 401, 403
 Tömör Tamás 440
 Török Tamás 435
 Tretyakov, A. F. 106
 Trimmel Henrik 17
 Tutsek Gusztáv 440

 Urbancsek Mihály 205

 Vajda Márton 15, 17, 19, 347
 Valkó Márton 60, 78
 Vámos György 107, 482
 Vámos István 308
 Vanánszky Béla 177
 Varga Domokos 424, 425, 437, 441, 483
 Varga Jánosné 294
 Varga Mihály 175
 Varga Viktória 445
 Várnai Ferenc 413
 Várnai Zseni 440
 Vas Zoltán 387

 Vásárhelyi Miklós 379, 381
 Vass Ferenc 206
 Vass László 417
 Vecsernyés Etelka 76
 Vég Béla 244
 Vén Emil 203
 Verbánszky Jenő 424
 Vereczkei Lajos 165
 Vermes István 331
 Verne Gyula 464
 Vészics (Vészits) Ferenc 410, 434
 Victor János 424
 Vidovszky András 291
 Viktor János 423
 Villányi Ferenc 298
 Vizi Sándor 210
 Vorosilov, Kliment Jefremovics 125, 220

 Weiszlámlein Ferencné 392, 415, 477
 Wirth Gábor 445, 482
 Wittinger Lajos 66, 67
 Wolff Gyula 161

 Zakács (Zakócs János) 418
 Zentai János 427
 Zólomy László 388, 387–399, 402–405, 413, 418, 477, 483

 Zsemberi István 76
 Zsiga Béláné 76
 Zsofinyecz Mihály 44